

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ
JEAN MONNET:

„EDUCAȚIA CIVICĂ, IDENTITATEA EUROPEANĂ, EUROPENIZAREA: ABORDARE CONCEPTUALĂ, SEMNIFICAȚIE PRACTICĂ”

Acțiune organizată în cadrul Proiectului
„Educația civică pentru o democrație rezilientă”/
„Civic Education for a Resilient Democracy”,
Project 101239922 — CERD Jean Monnet „Centrul de Excelență.”

Coordonator – Ludmila ROȘCA

Chișinău, 2026

Conferința Internațională Jean Monnet:

„EDUCAȚIA CIVICĂ, IDENTITATEA EUROPEANĂ, EUROPENIZAREA: ABORDARE CONCEPTUALĂ, SEMNIFICAȚIE PRACTICĂ”

Acțiune organizată în cadrul Proiectului
„***Educația civică pentru o democrație rezilientă”/***
„Civic Education for a Resilient Democracy”,
Project 101239922 — CERD Jean Monnet „Centrul de Excelență.”

PRINT CARO

Chișinău, 2026

Obiectivele conferinței:

- Evaluarea potențialului societății civile de facilitator al consolidării instituțiilor democratice din Republica Moldova și creșterii rezilienței;
- Analiza actualelor tendințe de dezvoltarea și extindere a Uniunii Europene;
- Schimbul de bune practici ale administrării publice;
- Trasarea priorităților educației civice în statele democratice contemporane;
- Abordarea multidimensională a europenizării - instrument important al integrării europene a statelor candidate;
- Edificarea unei societăți democratice incluzive, bazate pe o democrație participativă.

COMITETUL ORGANIZATORIC:

ROȘCA Ludmila, doctor habilitat în filosofie, coordonator al Proiectului Jean Monnet „Centru de Excelență";

CIOBANU Rodica, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept public, Universitatea de Stat din Moldova;

GAVRILENCO Natalia, prodecan al facultății de drept aș USM, lector universitar, doctorandă USM;

CUROȘ Liudmila, profesoară**,** Colegiul „Alexei Mateevici", doctorandă, USM;

COLȚA Alexandra, profesoară, Colegiul „Alexei Mateevici", doctorandă, USM;

LAZAR Ana-Paula, membru al Echipei din Proiect, responsabil pentru relațiile cu publicul.

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova ;

Rodica CIOBANU, doctor habilitat în drept, conferenț universitar, Departamentul Drept public, Universitatea de Stat din Moldova;

Gabriela GOUDENHOOFT, doctor habilitat, profesor universitar, Șef al Departamentului Științe Politice și Științe ale Comunicării, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științe ale Comunicării, Universitatea din Oradea;

Anatoliy KRUGLAȘOV, doctor habilitat, profesor universitar, șef Departament Științe Politice și Administrație Publică, Facultatea de Istorie, Științe Politice și Relații Internaționale, Universitatea Națională „Iuri Fedkovici" din Cernăuți, Ucraina;

Ana-Maria BERCU, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Economie şi Administrarea Afacerilor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, România;

Valenty BALUK, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea „Maria Curie-Sklodowska", Lublin, Polonia;

Mihaela-Daciana NATEA, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Medicină Farmacie Științe și Tehnologie „G.E.Palade", Târgu Mureș, România.

Autorii poartă răspundere pentru tezele expuse în articolele publicate.

I. Educația civică: dimensiunea politologică

CZU: 321.7:37.017.4:061.1 EU
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.01

EDUCAȚIA CIVICĂ CA UN TAMPON ÎMPOTRIVA RUȘINII DISCURSIVE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Gabriela GOUDENHOOFT[1]

https://orcid.org/0000-0002-4264-5232

Recenzent: Mihaela-Daciana NATEA, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Medicină Farmacie Științe și Tehnologie „G.E.Palade", Târgu Mureș, România.

Rezumat: *Narațiunile contemporane despre Uniunea Europeană sunt din ce în ce mai mult modelate de discursuri moralizatoare care operează prin practici de judecată publică, comparație și sancționare simbolică. Încadrate ca o formă de rușine, acestea acționează ca un factor suplimentar de stres pentru reziliența democratică europeană, transformând modul în care UE este reprezentată și evaluată în sfera publică. În loc să încurajeze responsabilitatea constructivă, narațiunile moralizatoare mută adesea atenția de la performanța instituțională la ierarhiile morale, reconfigurând identitatea europeană de-a lungul unei axe instabile care oscilează între mândrie și îndoială de sine, onoare și rușine.*

Această lucrare susține că astfel de presiuni discursive nu numai că contestă legitimitatea Uniunii Europene, dar testează și capacitatea acesteia de a susține o înțelegere de sine democratică coerentă și încrezătoare. În acest context, educația civică apare ca un mecanism crucial de mediere, capabil să reformuleze discursul moralizator dintr-o sursă de delegitimare într-o oportunitate de reflecție critică și învățare democratică. Prin dotarea cetățenilor cu instrumente interpretative pentru a naviga prin judecata nor-

1 Directorul Departamentului de Științe Politice și Științele Comunicării, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din ORADEA, Gabrielagoud@gmail.com

mativă și presiunea simbolică, educația civică poate consolida reziliența democratică, mai degrabă decât să o submineze. Bazându-se pe analiza discursului unor narațiuni contemporane selectate despre UE, lucrarea examinează modul în care umilirea remodelează identitatea, legitimitatea și reziliența democratică, subliniind în același timp rolul esențial al educației civice în moderarea acestor efecte în sfera publică europeană.

Cuvinte cheie: umilire discursivă, reziliență democratică europeană, educație civică, legitimitate, narațiuni ale Uniunii Europene, identitate europeană.

CIVIC EDUCATION AS A BUFFER AGAINST DISCURSIVE SHAMING IN THE EUROPEAN UNION

Abstract: Contemporary narratives about the European Union are increasingly shaped by moralizing discourses that operate through practices of public judgment, comparison, and symbolic sanctioning. Framed as a form of *shaming*, these discourses act as an additional stress factor for European democratic resilience, transforming the way the EU is represented and evaluated in the public sphere. Rather than fostering constructive accountability, moralizing narratives often shift attention from institutional performance to moral hierarchies, reconfiguring European identity along an unstable axis oscillating between pride and self-doubt, honor and shame.

This paper argues that such discursive pressures not only challenge the legitimacy of the European Union but also test its capacity to sustain a coherent and confident democratic self-understanding. In this context, civic education emerges as a crucial mediating mechanism, capable of reframing moralizing discourse from a source of delegitimation into an opportunity for critical reflection and democratic learning. By equipping citizens with interpretative tools to navigate normative judgment and symbolic pressure, civic education can strengthen democratic resilience rather than undermine it.

Drawing on discourse analysis of selected contemporary narratives about the EU, the paper examines how shaming reshapes identity, legitimacy, and democratic resilience, while highlighting the pivotal role of civic education in moderating these effects within the European public sphere.

Keywords: discursive shaming, European democratic resilience, civic education, legitimacy, European Union narratives, European identity.

Introduction

The European Union is arguably one of the most extensively studied political constructions in the world and is often described as a technocratic project.

However, in contemporary public debates, political analysis is increasingly replaced by moral judgment. Discussions about Europe today sometimes resemble less an evaluation of public policies and more a form of collective moral assessment.

In the public sphere, states are no longer evaluated solely in terms of institutional performance or policy effectiveness, but also in terms of their political virtue. Rather than focusing exclusively on policies and institutions, we increasingly witness symbolic processes of approval, condemnation, or shaming.

In this sense, Europe becomes not only a space of governance, but also a space of continuous moral evaluation. As a result, European debates risk shifting from political analysis toward a symbolic tribunal of virtue and blame. It can therefore be argued that contemporary discourse about the European Union is gradually moving from the realm of political analysis toward a moral and symbolic register, in which actors are not only politically assessed, but also morally judged.

Moralizing discourse is not a new phenomenon; it can be traced back to antiquity. However, its contemporary form, closely associated with public shaming and the construction of normative hierarchies among states or political actors, is relatively recent and has intensified significantly in recent decades. First, in its classical origins, moral evaluation was already central to political thought in ancient Greek philosophy and Roman civic rhetoric. In the works of Aristotle and Cicero, politics was closely linked to the notion of civic virtue, and both citizens and rulers were assessed not only in terms of effectiveness but also in terms of moral character. Public discourse thus included moral judgments, appeals to virtue, and the condemnation of corruption or civic decline. However, these evaluations were primarily directed toward individuals or internal political communities rather than toward supranational political systems.

Second, in the modern period, particularly with the emergence of nation-states, moralizing discourse began to be applied to entire political communities. Nations were increasingly described in normative terms, such as civilized or barbaric, democratic or authoritarian, progressive or backward. Following World War II, the moralization of politics intensified around key normative principles such as democracy, human rights, and the rule of law. International institutions, including the Council of Europe and later the European Union, developed mechanisms through which states could be evaluated and compared according to these standards.

Third, the contemporary form of moralizing discourse, often described as "discursive shaming" or "naming and shaming," has become more visible since the 1990s. This development is closely linked to the expansion of the European Union, the globalization of political communication, and the rise of digital media. In recent scholarship, these processes are analyzed within studies of European governance, political communication, and political emotions. In the European context, moralizing discourse frequently emerges in debates concerning the rule of law, migration, solidarity, and democratic standards.

This shift toward the moralization of political discourse has been noted in recent scholarship, which highlights the increasing tendency to frame political disagreements in normative and ethical terms rather than in terms of policy performance or institutional effectiveness [1,2] As Chantal Mouffe argues, "when politics is reduced to morality, the opponent cannot be seen as an adversary but as an enemy," a transformation that undermines the agonistic nature of democratic contestation.

From a deliberative perspective, Jürgen Habermas [2] also emphasizes the importance of rational-critical debate in the public sphere, warning that distortions of communication can shift political discourse away from reasoned argument toward normative imposition. In such contexts, political disagreement risks being reinterpreted not as a legitimate expression of pluralism, but as a deviation from shared moral standards.

Consequently, the boundary between critique and moral condemnation becomes increasingly blurred, opening the way for forms of discursive exclusion that challenge the conditions of democratic dialogue.

This historical perspective allows for a better understanding of the specificity of contemporary forms of discursive shaming within the European public sphere.

Moralizing discourse operates through a set of symbolic mechanisms that go beyond mere political critique [1,3]. First, it involves public judgment, through which certain states or political actors are exposed to collective evaluation within the European public sphere. Second, it entails symbolic comparison, whereby states are implicitly positioned within a normative hierarchy, some being presented as models of compliance, while others are framed as cases of deviation.

This process is accompanied by normative evaluations that shift the focus from the analysis of public policies to the moral assessment of political behavior. In this context, what the literature describes as *discursive shaming* [4,5] emerges, referring to forms of symbolic sanction through which actors are subjected to moral criticism in the public sphere. Practices of "naming and shaming" function as mechanisms of public accountability, exposing the gap between states' formal commitments and their actual behavior [4]. At the same time, such practices can be understood not merely as criticism, but as forms of moral suasion [5], capable of inducing normative internalization and behavioral change.

However, the effects of such practices are not unambiguously positive. As reflected in the relevant literature [4], public shaming may produce improvements at the level of formal commitments or legal frameworks, while simultaneously leading to unintended consequences. In some cases, governments may respond strategically by complying "on paper" with international norms, while intensifying repression or shifting violations to less visible domains.

This paradox highlights the ambivalent nature of discursive shaming: while it can reinforce accountability and normative pressure, it may also generate adaptive behaviors that undermine its intended effects.

This dynamic is also observable in the context of the European Union. Member states subject to discursive shaming, particularly in debates on the rule of law, may adopt formal reforms that signal compliance with European standards, while maintaining political control through alternative mechanisms. Such responses may involve the strategic use of administrative procedures, legal reinterpretations, or discursive reframing, allowing governments to preserve authority while outwardly adhering to normative expectations. In this regard, compliance becomes partially performative,

reflecting an adaptation to external pressure rather than a substantive transformation of governance practices.

As a result, political disagreements are no longer interpreted solely as differences in positions or interests, but increasingly transformed into moral hierarchies between actors perceived as responsible or irresponsible, virtuous or deficient - or, in more simplified terms, between what public discourse comes to label as “good Europeans” and “problematic Europeans” [6,7], because European identity is not a fixed construct, but one that is continuously shaped and reshaped through symbolic and discursive processes. Accordingly, moralizing narratives and practices of discursive shaming may play a significant role in redefining how political actors and communities position themselves in relation to the European project. “Europe” itself is constructed through language and political discourse, often through processes of inclusion and exclusion. Consequently, the emergence of moral hierarchies, such as distinctions between “good” and “problematic” Europeans [7], can be understood as part of broader discursive struggles over the meaning and boundaries of Europe.

Discursive Shaming in the European Public Sphere

At this point, it is necessary to clarify what is meant by the concept of *discursive shaming*. By this term, we refer to a set of discursive practices through which individuals, institutions, or even states are exposed to forms of moral judgment within the public sphere. Rather than relying on formal legal or institutional sanctions, these practices operate through symbolic mechanisms that attribute collective responsibility, blame, or guilt [4, 5].

Discursive shaming functions through language, through formulations that signal deviation from established norms, through negative labeling, and through the construction of narratives in which certain behaviors are presented as incompatible with the values of a given political community and it reflects broader dynamics of discursive power, whereby language not only describing reality but actively constituting it [3, 7].

In the context of the European Union, such practices are particularly visible in debates concerning the rule of law, migration policies, economic governance, or democratic standards. In these situations, political critique is frequently articulated in a moral register, transforming policy disagreements into symbolic judgments about the legitimacy or credibility of the

actors involved. As Mouffe [1] suggests, this shift risks turning political contestation into a form of moral confrontation, in which opponents are no longer treated as legitimate adversaries but as actors deviating from shared normative expectations.

Discursive shaming can be understood as refering to communicative practices that expose actors to public moral judgment, attributing collective responsibility or guilt, and generating symbolic forms of sanction. In the European Union, these dynamics are especially visible across central areas of political contestation, where political disagreements are frequently recast in moral terms, emphasizing compliance or deviation from shared norms and often reframed as a matter of moral compliance or deviation.

To understand how moralizing discourse operates in practice, it is essential to examine the role of the media in constructing and disseminating such narratives. Media actors do not merely report political events or decisions; they actively participate in shaping their symbolic meaning through processes of framing and interpretation [8], electing certain aspects of a perceived reality and making them more salient in communication, thereby promoting particular problem definitions, causal interpretations, moral evaluations, and treatment recommendations. Applied to the European context, such mechanisms help explain how technical or institutional processes can be reinterpreted as moral issues, reinforcing perceptions of responsibility, blame, or deviation from shared norms.

One key mechanism through which this occurs is the judicial framing of European Union authority. Media narratives often portray EU institutions as actors endowed with strong punitive powers, even though many of their procedures are primarily technical or administrative in nature. As a result, technical mechanisms are frequently reframed as acts of punishment or sanction. A notable example is the infringement procedure, which is often presented in public discourse not as a legal and procedural instrument, but as a threat or penalty imposed on non-compliant states.

This process contributes to the moralization of legal procedures, transforming institutional practices into narratives of responsibility, blame, and deviation from shared norms. In this way, political disagreements or administrative processes are recast as moral judgments about the conduct of states or political actors.

At the same time, journalists can function as opinion leaders, influencing how such situations are interpreted by the public. Through opinion pieces, commentary, and editorial framing, media actors may reinforce normative evaluations and contribute to the construction of moral hierarchies within the European public sphere.

Consequently, media discourse is instrumental in transforming complex political and institutional processes into simplified narratives of virtue and failure, thereby amplifying the dynamics of discursive shaming in contemporary debates about the European Union.

Discursive Shaming Beyond Europe: Transatlantic and Symbolic Dimensions

Moralizing discourse about the European Union does not emerge exclusively within the European public sphere; it is also present in transatlantic debates. In recent years, political discourse in the United States has frequently framed relations with Europe in explicitly moralizing terms, particularly in discussions on security and economic policy. Such narratives often articulate criticism not only in strategic or economic terms, but also in terms of responsibility, fairness, and loyalty among allies. Public statements frequently emphasize that Europe should assume greater responsibility for its own security, that some European states benefit from collective arrangements without contributing their fair share, or that allies must demonstrate consistency between the values they proclaim and the policies they pursue.

In this context, policy disagreements are reframed as questions of moral obligation and normative commitment. As a result, transatlantic political discourse introduces evaluative frameworks in which actors are judged not only in terms of interests or performance, but also in terms of their perceived responsibility and credibility.

These dynamics reveal that mechanisms similar to what has been described as *discursive shaming* are not confined to the European context. Rather, they operate at the international level, where political disagreements are increasingly transformed into judgments about the moral standing of actors within a shared normative framework.

From a technical perspective, recent U.S. political discourse, particularly in statements associated with Donald Trump and J. D. Vance, illus-

trates a recurrent pattern of framing transatlantic relations in terms of burden-sharing and normative compliance. Such formulations rely on evaluative distinctions that position actors along a continuum of responsibility, thereby contributing to the moralization of policy discourse.

Recent U.S. political discourse has increasingly framed transatlantic relations in moralizing terms, particularly in debates on security and broader geopolitical responsibility. For instance, statements associated with J. D. Vance at the Munich Security Conference 2024 emphasized that Europe should "finally take a bigger role in assuring its own security," framing the issue not merely as a strategic concern but as a matter of responsibility and burden-sharing.

Similarly, narratives associated with the administration of Donald Trump have, at times, described Europe as facing "civilisational erasure". This framing is also reflected at the level of official policy discourse. In the U.S. National Security Strategy (2025), European decline has been linked to structural factors such as migration and the regulatory orientation of the European Union, situating these issues within a broader narrative of civilizational vulnerability and strategic imbalance.

Such formulations shift the discourse from policy-based critique toward a more symbolic and evaluative register, in which political actors are judged not only in terms of strategic performance, but also in relation to perceived responsibility, resilience, and alignment with shared civilizational values. In this way, transatlantic political discourse illustrates how policy disagreements can be reframed as questions of moral responsibility and normative credibility, reinforcing dynamics similar to those identified in practices of discursive shaming.

To illustrate these recurring patterns, the above Table summarizes the main discursive expressions and their underlying normative frames in recent transatlantic political discourse.

Discursive Expression	Underlying Frame	Moral Dimension
"Europe must assume greater responsibility for its own security"	Burden-sharing	Responsibility
"Allies must contribute their fair share"	Reciprocity	Fairness

“The U.S. should not bear disproportionate costs”	Distribution of obligations	Justice
“Some countries benefit without adequate contribution”	Free-riding	Moral failure
“Policies must align with declared values”	Norm compliance	Credibility

The table highlights a consistent pattern in which strategic or economic disagreements are systematically reframed in moral terms, emphasizing responsibility, fairness, and normative compliance. This supports the argument that transatlantic discourse increasingly relies on moralizing frames that contribute to the dynamics of discursive shaming. It also provides an analytical summary of recurring discursive patterns identified in transatlantic political rhetoric. The expressions are illustrative and reflect commonly used formulations in debates on burden-sharing, reciprocity, and normative compliance [8, 4, 5].

A relevant illustration of this dynamic can be observed in recent U.S. foreign policy discourse associated with Donald Trump’s “America First” approach. Policy statements emphasizing national interest and strategic autonomy have, at times, been accompanied by increasingly critical references to European allies, particularly in areas such as defense spending and economic relations. While such critiques may originate in legitimate policy disagreements, their discursive framing can contribute to a gradual shift toward more generalized and evaluative narratives about Europe. In this process, specific policy issues, such as burden-sharing or regulatory divergence, are reframed in broader terms that question the reliability, commitment, or fairness of European partners.

As a result, political critique may evolve into a form of rhetorical positioning that implicitly constructs Europe as a problematic or insufficiently compliant actor within the transatlantic relationship. In this sense, the boundary between policy-based criticism and broader anti-European rhetoric becomes increasingly blurred, as evaluative language extends beyond specific issues to characterize the behavior of European actors more generally.

A particularly relevant illustration of the role of symbolic language in moralizing discourse can be found in the very Romanian public sphere,

where journalistic narratives frequently rely on metaphor and personification to render European Union affairs more accessible to the public. As shown in previous analyses of Romanian media discourse, the complexity of EU legal and institutional mechanisms often leads journalists to simplify and reinterpret them through symbolic representations.

One recurrent strategy is the use of medical metaphors, which frame political or economic difficulties as pathologies affecting the "European body." Expressions such as "the sick man of Europe," "Eurosclerosis," or "Eurosis" transform structural or policy-related challenges into symptoms of collective dysfunction. While such metaphors enhance communicative clarity, they also contribute to the stigmatization of specific states or of the European project as a whole by associating political issues with images of illness and decay.

These patterns point to a longer-standing tradition of constructing Europe as an embodied and personified entity, a tendency that has been readily taken up and amplified within national media, including in the Romanian public sphere. A prominent mechanism is the personification of the European Union, particularly through figures such as "Coana Europa," frequently encountered in Romanian media and political discourse. This form of representation attributes human traits, often negative, to EU institutions, portraying them as self-interested, hypocritical, or intrusive actors. Such personifications facilitate moral evaluation by transforming abstract institutional processes into narratives centered on intention, character, and blame [9]. This tendency is particularly visible in the Romanian public sphere, where the personification of the European Union through the figure of "Coana Europa" has become a recurrent discursive pattern across political and media contexts. Such representations appear in parliamentary discourse, journalistic commentary, and opinion writing, where the European Union is portrayed as a human-like actor, often attributed with traits such as opportunism, hypocrisy, or moral inconsistency. These personalized constructions frequently rely on familiar cultural registers, drawing on colloquial or ironic expressions that frame Europe as a calculating or self-interested figure. By doing so, complex institutional dynamics are translated into accessible narratives centered on intention, character, and blame.

Rather than being isolated instances, these recurring formulations suggest the consolidation of a broader symbolic repertoire in which Europe is

not only personified, but also morally evaluated through culturally embedded frames. This reinforces the argument that discursive shaming operates not only through explicit political critique, but also through informal and culturally resonant modes of representation that shape public perception in subtle yet persistent ways.

These discursive strategies are not merely stylistic devices. They actively shape public perception by constructing simplified and emotionally charged representations of the European Union, which may reinforce skepticism, mistrust, or perceptions of external imposition. In this way, metaphor and personification contribute to the emergence of negative symbolic representations, amplifying the dynamics of discursive shaming within national public spheres.

From a communicative perspective, such metaphors are highly effective, as they simplify complex realities and render them more accessible to broader audiences [10]. At the same time, however, they contribute to processes of symbolic stigmatization by framing certain states or policies as inherently deficient or problematic. As Sara Ahmed [11] suggests, emotions are not merely personal experiences, but circulate within public discourse, shaping collective identities and political boundaries. Personification, exemplified by figures such as "Lady Europe" or "Coana Europa" [9], contributes to framing EU institutions in moral and emotional terms.

Taken together, these discursive strategies contribute to the transformation of political disagreements into moral judgments and symbolic hierarchies between states. In doing so, they shape how legitimacy and political responsibility are perceived within the European public sphere.

When such forms of discourse become dominant, their effects extend beyond rhetoric. They begin to generate emotional responses and influence how political communities perceive themselves, thereby linking discursive practices to broader dynamics of identity formation and political legitimacy.

The Emotional Dimension of Politics and Its Effects on European Identity

Political discourse is deeply shaped by emotional dynamics, which should not be understood merely as private or individual experiences. Rather, they circulate within the public sphere and contribute to the formation of collective identities, as "declarations of shame can bring 'the nation' into existence as a felt community" [11:101].

To fully understand the impact of discursive shaming, it is therefore necessary to consider the emotional dimension of political life. Shame is often perceived as an individual emotion; however, it can also operate at a collective level. Political communities, including states and international organizations, can become the object of public moral evaluation, generating forms of symbolic vulnerability.

Here, emotions operate as boundary-making mechanisms, shaping the very distinction between political "insiders" and "outsiders" [11:9]. They contribute to the construction of collective surfaces of nations, communities, or political entities, by aligning individuals with a shared identity while simultaneously defining what lies beyond it.

Political discourse thus functions not only through argumentation, but also through affective alignment, positioning subjects in relation to a collective "we" and attributing emotional significance to perceived others. Collective identity emerges through these processes of differentiation, as political communities define themselves in relation to what is constructed as external, unfamiliar, or threatening.

Within this framework, metaphors of vulnerability play a crucial role. Political communities, whether nations or supranational entities such as the European Union, may be represented as fragile or exposed bodies, whose boundaries are perceived as porous and susceptible to external pressure. Such representations often generate calls for protection, resilience, or "hardening" of borders, reinforcing narratives in which external actors are framed as sources of risk or instability.

These dynamics can be further understood through what has been described as affective economies, in which emotions such as fear, anxiety, or hostility circulate between signs, narratives, and political actors. Rather than residing in individuals, these emotions accumulate through repetition and become attached to particular figures, such as migrants, external actors, or non-compliant states, transforming them into "sticky" objects of concern or suspicion. In this way, political discourse contributes to the stabilization of collective identity by associating difference with emotional intensity.

At the same time, affective mechanisms are not limited to exclusion. Discourses of inclusion, such as those associated with multiculturalism or European values, often rely on emotional imperatives, including the ex-

pectation of attachment, loyalty, or even "love" toward the political community. However, such inclusion is frequently conditional: belonging depends on the perceived ability of actors to align with shared norms and to reciprocate the values they are expected to embrace. Failure to do so may reinforce narratives of deviation or non-belonging.

In this context, shame emerges as a particularly significant political emotion. It operates as a relational mechanism that highlights discrepancies between declared values and perceived behavior, exposing actors to moral evaluation within the public sphere. In the European Union, practices of discursive shaming can activate such emotional dynamics, influencing how states and citizens perceive their position within the European project.

More broadly, emotional dynamics such as shame, fear, or attachment play a constitutive role in shaping European identity. They do not merely reflect political realities, but actively participate in their construction by defining the boundaries of belonging and by structuring the ways in which political communities understand themselves. This suggests that European identity is not only a legal or institutional construct, but also an affective one, continuously negotiated through emotional investments in shared norms and through shifting orientations toward perceived others.

Also, from this perspective, shame can be understood as a relational emotion, as it depends on how actors are perceived and judged by others. It emerges when there is a perceived discrepancy between the values a political community claims to uphold and behaviors that are interpreted as deviations from those values.

With regards to the European Union, practices of discursive shaming can activate such emotional mechanisms, influencing how both states and citizens perceive their belonging to the European project. Public discourse, therefore, does not merely shape political opinions; it also contributes to the construction of collective identity and self-perception within political communities. Analyzing discursive mechanisms of moral judgment becomes therefore essential for understanding how European identity is continuously negotiated and redefined within the public sphere.

Discursive shaming does not only generate emotional reactions; it also plays a significant role in shaping how European identity is constructed and perceived [7]. The political identity of the European Union is ground-

ed in a shared set of normative principles [6], including democracy, the rule of law, and the protection of fundamental rights. When public discourse emphasizes deviations from these values, it introduces a symbolic tension between the idealized image of Europe and the perception of inconsistency or failure.

For this purpose, European identity tends to oscillate between two symbolic registers. On the one hand, it is associated with a sense of pride rooted in democratic achievements and in the EU's self-understanding as a normative power [12]. This oscillation between pride and doubt reflects the affective dynamics of political identity formation. European identity is not only constructed through discourse and emotional investment, but is also closely tied to the Union's normative self-understanding. The international role of the European Union is defined not simply by what it does or says, but by what it *is*: a "hybrid political entity" [12: 240] that predisposes the international system toward normative action.

On this point of view, the EU's identity as a normative power reinforces expectations of coherence between declared values and political practice. When such coherence is perceived to be lacking, discursive shaming gains traction, amplifying tensions between the EU's normative aspirations and its empirical realities.

On the other hand, moralizing discourses, particularly those grounded in practices of discursive shaming, perceived may generate doubt, critique, or even forms of collective self-reflection, especially when certain states or policies are portrayed as deviating from shared standards.

This oscillation between pride and doubt reflects the affective dynamics of political identity formation. As suggested by Sara Ahmed, emotions do not simply express identity, but actively participate in its construction by orienting subjects toward particular values and by shaping their sense of belonging. In this sense, discursive shaming contributes to the continuous renegotiation of what it means to be "European," by reinforcing normative expectations while simultaneously exposing their limits.

When such tensions become persistent, they may affect the coherence of the European narrative and influence how citizens relate to the European project. More importantly, they can have implications for the perceived legitimacy of the European Union [13], as identity-based tensions may translate into questions regarding credibility, consistency, and trust in European institutions.

Democratic Legitimacy, Resilience, and the Role of Civic Education

When political debates are predominantly framed in moralizing terms, the evaluation of institutions is no longer centered primarily on performance or efficiency, but on symbolic judgments concerning conformity with specific values or norms. In such contexts, political actors are assessed less in terms of policy outcomes and more in relation to their perceived adherence to shared standards.

This shift has important implications for the democratic legitimacy of the European Union. While political critique is an essential component of any functioning democracy, its transformation into a form of moral stigmatization may contribute to the polarization of public debate. Rather than fostering deliberation, such discursive dynamics risk reinforcing antagonistic perceptions between states, as well as between different segments of the European public sphere.

As a result, public trust in institutions may be eroded, and political disagreement may increasingly take the form of moral opposition rather than constructive contestation. The issue, therefore, is not the existence of critique itself, but the way in which it is articulated and interpreted within the public sphere. When political discourse becomes dominated by moral judgments, institutional legitimacy may be perceived as contested or vulnerable.

Against this background, the concept of democratic resilience becomes particularly relevant. Democratic resilience refers to the capacity of political systems to absorb disturbances, adapt to changing conditions, and maintain their core functions and values despite external or internal pressures [14]. Rather than being limited to stability, resilience implies a dynamic process of adjustment, learning, and institutional continuity in the face of uncertainty.

Importantly, resilience is not only an institutional property but also a function of public perception and trust. As research on administrative resilience suggests, there may exist a gap between institutional performance and public opinion, particularly when citizens interpret political processes through pre-existing narratives or symbolic frames. In such cases, even effective institutional responses may fail to generate legitimacy if they are not accompanied by coherent communication and sustained public engagement.

This dynamic is particularly relevant in the context of moralizing discourse, where symbolic judgments can overshadow empirical performance. When institutions are persistently framed as deviant, ineffective, or non-compliant, these representations may become recurrent and resistant to change, reinforcing cycles of distrust and skepticism. As a result, legitimacy is shaped not only by what institutions do, but also by how they are perceived and narrated within the public sphere. [14] This suggests that the problem is not simply discursive intensity, but the absence of interpretive filters at the level of the audience.

So, democratic resilience depends not only on institutional capacity, but also on the ability to sustain trust, transparency, and meaningful communication. Adaptability, openness, and accountability become key elements in maintaining legitimacy, particularly in contexts marked by discursive polarization and moral evaluation. This highlights the need to examine legitimacy not only as an institutional attribute, but also as a discursive and affective construct shaped by public narratives, symbolic representations, and moral expectations.

In this context, democratic resilience can be understood as the capacity of a political system to withstand tensions, crises, or critical scrutiny without undermining its institutional stability or core values. And in the particular case of the European Union, this resilience does not depend solely on institutional arrangements or legal mechanisms of integration. It is also shaped by how citizens interpret and make sense of political debates within the public sphere. In other words, democratic resilience involves the capacity of a political community to absorb critique, reflect upon it, and integrate it into processes of democratic learning, without allowing such tensions to translate into delegitimization of the European project.

This implies that resilience is not merely a structural attribute, but also a cognitive and interpretive capacity distributed across society. The way in which citizens distinguish between critique and moral condemnation, or between disagreement and stigmatization, becomes central to the stability of democratic systems.

Consequently, strengthening democratic resilience requires not only institutional robustness, but also the cultivation of critical interpretive skills at the societal level. This raises a central question: what mechanisms

can support citizens in navigating moralizing discourse without reinforcing polarization or distrust?

Accordingly, civic education emerges as a key mechanism for mediating between public discourse and citizens' capacity to interpret and evaluate political narratives. Civic education should not be understood merely as the transmission of factual knowledge about European institutions or political processes. Rather, it involves the development of competencies that enable citizens to critically engage with the complexities of the public sphere. [16].

This perspective is consistent with John Dewey's understanding of civic education as the cultivation of "civic efficiency," understood as the ability to "judge men and measures wisely and to take a determining part in making as well as obeying laws" [15: 140]. Importantly, this conception emphasizes that democratic competence is not abstract, but relational—rooted in individuals' capacity to act, deliberate, and engage with others within a shared political community.

More specifically, civic education can equip individuals with the analytical tools necessary to distinguish between legitimate democratic critique [2], an essential feature of pluralistic political systems, and forms of moral stigmatization that may distort public debate and contribute to polarization.

This distinction is particularly important in contexts where political discourse is increasingly shaped by moralizing frames and practices of discursive shaming. In this context, civic education functions as a balancing mechanism, allowing citizens to transform exposure to moral pressure or stigmatizing discourse into opportunities for critical reflection and democratic learning. Rather than reinforcing emotional reactions or antagonistic divisions, it can foster more nuanced forms of political judgment and engagement. As a result, citizens are not positioned merely as passive recipients of political discourse, but as active participants capable of interpreting, questioning, and contributing to public debate in a responsible manner. From this perspective, civic education supports the development of democratic competencies that enable individuals to engage critically and constructively with debates about Europe.

Ultimately, strengthening civic education contributes to democratic resilience by enhancing society's capacity to navigate moralizing discourse

without succumbing to polarization or distrust. It reinforces the ability of political communities to sustain deliberation, maintain legitimacy, and adapt to the challenges posed by increasingly complex and emotionally charged public debates.

This broader understanding of civic education [15] emphasizes the need to cultivate not only knowledge, but also the capacity for adaptation to changing social and political conditions. In this sense, the ability to engage with contemporary problems and to exercise a capacity for readaptation can be understood as a key driver of social intelligence, enabling individuals to respond to evolving circumstances in a reflective and context-sensitive manner.

With respect to the European Union, this insight is particularly relevant, as citizens are increasingly exposed to complex and rapidly changing political narratives, including moralizing forms of discourse. Civic education, therefore, functions as a key enabler for individuals, allowing them not only to understand such dynamics, but also to respond critically and constructively, rather than being passively shaped by them.

Importantly, civic education should not be understood merely as the transmission of factual knowledge about institutions or political processes. Rather, it involves the development of democratic competencies that enable individuals to critically engage with public debates and to navigate complex and often polarized discursive environments. In this sense, democracy is not only a set of formal procedures, but a lived practice grounded in everyday attitudes, behaviors, and interactions.

These competencies encompass a broad range of elements, including commitment to democratic values, openness to dialogue, critical and analytical thinking, empathy, and the ability to understand and evaluate political and social realities [16]. By fostering such capacities, civic education enables citizens to distinguish between legitimate democratic critique and forms of moral stigmatization that may distort public discourse.

From this perspective, civic education contributes directly to democratic resilience. By strengthening critical thinking and interpretive capacities, it enables citizens to engage more reflectively with moralizing discourse and to avoid reproducing patterns of polarization or discursive stigmatization within the public sphere.

In the contemporary “post-truth” context, the role of civic education

becomes even more significant. The increasing circulation of misinformation and disinformation within digital environments creates conditions in which public debate may be shaped by emotionally charged narratives rather than evidence-based reasoning. [17, 18, 19].

In such contexts, younger generations are particularly vulnerable, as they are often exposed to high volumes of unverified or misleading information. This informational fragility underscores the need for robust civic competencies, including critical thinking, media literacy [16], and the ability to evaluate sources and distinguish between factual claims and manipulative narratives.

This suggests that civic education provides individuals with the tools required to navigate complex and often distorted information environments. By fostering analytical judgment and reflective engagement, it enables citizens not only to resist disinformation, but also to participate more responsibly in democratic life. In this way, civic education contributes not only to democratic participation, but also to the resilience of the public sphere itself, by supporting the development of informed, critical, and engaged citizens capable of sustaining meaningful and evidence-based public debate.

Taken together, these dynamics can be synthesized in a conceptual framework that captures the relationship between discursive shaming, its effects on the European public sphere, and the mediating role of civic education.

Moralizing discourse generates forms of symbolic pressure directed at political actors and member states, contributing to the construction of normative hierarchies and to the emergence of identity tensions. These dynamics influence how legitimacy is perceived within the European Union and, when not critically interpreted, may reinforce polarization and erode trust in the European project.

At the same time, civic education functions as a key mediating mechanism. By equipping citizens with critical thinking skills and democratic competencies, it enables individuals to engage more reflexively with moralizing discourse. In this way, symbolic pressure can be transformed into a process of democratic learning rather than reproduced as polarization.

Ultimately, democratic resilience rests not only on institutional capacity, but also on citizens' ability to interpret and navigate morally charged public debates.

This perspective also highlights the orientational function of political discourse, through which societies identify and respond to perceived risks, articulating forms of "survival strategy" [20: 10], aimed at preserving stability, continuity, and collective identity in contexts of uncertainty.

Conclusions

In conclusion, moralizing discourse has become an increasingly visible component of contemporary political communication about the European Union. Political debates are often framed not only in terms of policies or institutional performance, but also through normative judgments concerning responsibility, culpability, and deviation from shared values.

The issue is not the existence of critique itself, as critique remains a fundamental element of any functioning democracy. The challenge arises when political critique is transformed into moral stigmatization, a process that may intensify polarization and undermine the perceived legitimacy of institutions.

In this context, civic education becomes a key condition for democratic resilience. By strengthening critical thinking and, more importantly, citizens' ability to interpret political discourse, it enables them to engage more reflexively within public sphere and to interpret symbolic pressures in a more nuanced manner. Rather than reproducing polarization, citizens can transform such pressures into opportunities for democratic learning and reflection.

From this perspective, civic education does not merely inform citizens about democratic processes, but enhances society's capacity to engage critically and responsibly with debates about Europe. It functions not only as a pedagogical tool, but as a key mechanism for sustaining the coherence and resilience of the European democratic project.

This also invites a broader reflection on a fundamental distinction for democratic life: the difference between critique and critical thinking. Critique may emerge as an immediate and sometimes emotionally driven reaction that labels or stigmatizes political actors. Critical thinking, by contrast, involves the capacity to analyze arguments, contextualize information, and engage with the complexity of political processes.

One of the central challenges facing contemporary democracies is therefore not the absence of critique, but the cultivation of critical thinking

as a condition for responsible and constructive public debate about the future of the European project. Ultimately, the future of European democracy depends not on limiting critique, but on sustaining forms of critical reflection capable of preventing disagreement from hardening into moral exclusion.

Referințe bibliografice:

1. Mouffe, C. (2005). *On the Political*. London: Routledge.
2. Habermas, J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1996.
3. Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books.
4. Hafner-Burton, E. M. (2008). Sticks and stones: Naming and shaming the human rights enforcement problem. *International Organization*, 62(4), 689–716.
5. Risse, T. (2010). *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*. Ithaca: Cornell University Press.
6. Bruter, M. (2005). *Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
7. Diez, T. (2001). Speaking "Europe": The politics of integration discourse. *Journal of European Public Policy*, 8(1), 5–26.
8. Entman, R. M. (1993). *Framing: Toward clarification of a fractured paradigm*. Journal of Communication, 43(4), 51–58.
9. Goudenhooft, G. (2014). Do You Speak Legalese? Legal Language's Constraints. *Communication, Context, Interdisciplinarity* section: *Journalism,* vol.III, Editura Arhipelag XXI Press, pp.32-42.
10. Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
11. Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh University Press.
12. Manners, I. (2002). *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?* JCMS.
13. Scharpf, F. W. (1999). *Governing in Europe: Effective and Democratic?* Oxford: Oxford University Press.
14. Goudenhooft, G. Testul rezilienței în fața schimbărilor politice și sociale, in vol.Ludmila Roșca, (eds.). R*ezilienţa democraţiei în statele candidate la integrare în Uniunea Europeană.* Chișinău: Print Caro. 2025. pp.6-31.

15. Dewey, J. (1930). *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: Macmillan
16. Council of Europe (2021). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture in Brief*. https://rm.coe.int/prems-004721-the-reference-framework-of-competences-for-democratic-cul/1680a27f24
17. Keyes, R. (2004). *The Post-Truth Era.: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. New York: St. Martin's Press.
18. McIntyre, L. (2018). *Post-Truth*. Cambridge MA: MIT Press.
19. European Commission: Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. (2018) *A multi-dimensional approach to disinformation – Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation.* Publications Office. https://data.europa.eu/doi/10.2759/739290
20. Roșca, L. (2025) Consolidarea rezilienței democrației – etapă importantă în dezvoltarea durabilă a societății contemporane. În L. Roșca (coord.) *The sustainability of Democracy under Conditions of Regional Insecurity.* Pp.4-39. Chișinău: Print Caro.

Date despre autor

Gabriela GOUDENHHOFT, doctor habilitat, profesor universitar, directorul Departamentului de Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din Oradea. Este cercetător activ, implicat în numeroase proiecte științifice: Felliow for Social research al ERSTE Stiftung- Viena, Austria (215-2016) – Diaspora, state naționale și societăți mainstream din Europa Centrală și de Est cu proiectul „Going Back Home Through Ones's Language?"; Coordonator al modulului Jean Monnet „A social Europe for youth: education to employment" (2015-2018); membru ăn modulul Jean Monnet „Learning Democratic Action in a Multilevel Europe: Influencing the EU Decision-making Process" (2018-2021) …

Este autoarea cărților: *Percepția de sine în spiritualitatea interbelică* (2005); *Dreptul constitutional și instituții politice (2009); Adiministrație publică* (2010)*; Legitimitatea. Ritualuri ale legalității și autoritate discursive* (2014); *Going back home through one 's language. Romanian diaspora in Germany, edentity and media reflections* (2016); *Politici și guvernanță ăn Uniunea Europeană. Competențe, cetățeni, comunicare* (2022). Este autoarea a mai mult de 50 de articole, studii și capitole în volume colective, a participat la 70 congrese, conferințe naționale și internaționale.

CZU: 327:061.1 EU:37.017.4
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.02

OBIECTIVELE PRIORITARE ALE EDUCAȚIEI CIVICE DIN STATELE CANDIDATE LA ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ[2]

Ludmila ROȘCA[3]
https://orcid.org/0000-0003-0339-7157
Recenzent: Gabriela GOUDENHOOFT, doctor habilitat, profesor universitar, Șef al Departamentului Științe Politice și Științe ale Comunicării, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științe ale Comunicării, Universitatea din Oradea, Gabrielagoud@gmail.com .

Rezumat: *În studiul „Obiectivele prioritare ale educației civice din statele candidate la aderare la Uniunea Europeană" sunt dezvoltate tezele despre: educația – obiectiv strategic în organizarea și funcționarea eficientă a instituțiilor statului democratic; educația civică – prioritate a sistemului European al instruirii și dezvoltării personalității; semnificația europenizării și socializării cetățenilor Republicii Moldova. În concluzie, autorul subliniază: o democrație nu se dezvoltă dacă nu educă la cetățeni capacitatea de a analiza critic tot ce se întâmplă în viața socială, politică a comunității. Capacitatea omului de a fi corect face ca democrația să fie posibilă, iar intențiile lui de a proceda incorect fac ca democrația să fie necesară. Într-un stat democratic se impune ca orice funcție sau atribuție să fie exercitată corect și cinstit, iar pentru aceasta se cer doi factori cumulativi: etica și încrederea. Dacă etica cere imparțialitate în exercitarea sarcinilor și rezistență la corupție, apoi încrederea reprezintă sentimentul de siguranță față de cinstea, buna-credință, sinceritatea unei persoane concrete.*

Cuvinte cheie: educație, educație civică, socializare, europenizare.

2 Art. Elaborat în cadrul subprogramului: CONsolidarea mecanismelor Socio-Economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ), 01.05.02

3 doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com

PRIORITY OBJECTIVES OF CIVIC EDUCATION IN EUROPEAN UNION ACCESSION CANDIDATE STATES

Abstract: The study entitled *"Priority Objectives of Civic Education in European Union Accession Candidate States"* develops several key theses concerning: education as a strategic objective in the organization and effective functioning of democratic state institutions; civic education as a priority of the European system of instruction and personal development; and the significance of Europeanization and the socialization of citizens of the Republic of Moldova. In conclusion, the author emphasizes that democracy cannot develop unless it cultivates in citizens the capacity to critically analyze everything that occurs in the social and political life of the community. A person's capacity for integrity makes democracy possible, while the inclination to act dishonestly makes democracy necessary. In a democratic state, every function or responsibility must be exercised correctly and honestly, which requires two cumulative factors: ethics and trust. While ethics demands impartiality in the performance of duties and resistance to corruption, trust represents the sense of confidence in the honesty, good faith, and sincerity of a particular individual.

Keywords: education, civic education, socialization, Europeanization.

„Educația este cea mai puternică armă care poate schimba lumea"
(Nelson Mandela)

Introducere

Integrarea Europeană este un proces complex, care se desfășoară în timp, solicitând modificări serioase în stilul de viață și gândire al tuturor cetățenilor: producători, consumatori de bunuri materiale, servicii și informație. Prezența unui grup social inteligent, pregătit pentru acțiuni colective, bine informat – este o condiție a prosperității societății în toate timpurile, dar aportul lui este solicitat în mod deosebit în situațiile de criză, de disfuncționalitate a sistemului social. Sistemul social este deschis, complex, neliniar, caracterizat de propriile legități de funcționare. Funcționarea normală a sistemului social este caracterizată de dinamism și stabilitate. În condițiile de criză a unui element structural sau a întregului sistem, se intensifică semnificația factorului subiectiv – a actorului principal al vieții sociale. Actualmente, la nivel european, este evidențiată semnificația majoră a performanței sistemelor naționale de instruire și educație. În statele

membre ale Uniunii Europene învățământul superior este apreciat ca domeniu strategic, deoarece puterea unui stat poate fi sporită prin funcționarea eficientă a sistemului de instruire și educație. Ex-ministrul Educației din România, Daniel DAVID sublinia: pentru a fi rezilienți trebuie să fim educați și să ne bazăm pe știință.

Metodologia aplicată satisface cerințele abordării sistemice, instituționale, behavioriste, sociologice, culturale a educației, educației civice, a personalității umane. Aplicăm rezultatele analizei comparative a sistemelor educaționale din statele europene, în baza cărora justificăm concluziile propriei investigații. Astfel, constatăm că sistemul educațional european promovează cunoașterea, înțelegerea, aplicarea cunoștințelor, inclusiv în procesul de formare a aptitudinilor, abilităților de cunoaștere a vocației, a interesului persoanei implicate în acțiuni de socializare și personalizare. Rezultatele educației sunt cuantificate în activități practice, în comportament și comunicare. Sporirea eficienței instituțiilor educaționale este direct influențată de înlăturarea formalismului, abordării formale a procesului educațional. Comparată cu alte regiuni ale lumii, Europa rămâne spațiul individualismului, al personalității creatoare, al libertății. Fiecare European se străduie să fie o personalitate, un om diferențiat și desfășurat, căruia nu constrângerea exterioară, ci legea sa interioară îi impune limite și forme.

Rezultatele investigației. Obiectivele sistemului educațional în statul democratic sunt: *problematizarea personalității umane; formarea și dezvoltarea abilităților solicitate de un domeniu de activitate profesională; educația este mijlocul prin care societatea își reânoiește treptat condițiile propriei existențe; însușirea conținutului valorilor acceptate și respectate în societate, corelarea valorilor cu virtutea.* În opinia lui Emile Durkheim: „Educația este socializarea metodică a tinerei generații...", este acțiunea exercitată de către generațiile adulte asupra celor care nu sunt pregătiți pentru viața socială... .Ea are ca obiect nu omul așa cum l-a creat natura, ci omul pe care îl vrea societatea, iar ea îl vrea așa cum cere structura sa interioară: pentru a exista orice societate are nevoie de omogenitate, iar educația este mijlocul prin care societatea își reânoiește treptat condițiile propriei sale existențe, sădind în sufletul copilului similitudinile esențiale care sunt cele mai adecvate tipului respectiv de societate. Scopul educației este de a socializa individul biologic prin construirea ființei sale sociale care să se suprapună celei individuale"[1].

Educația este o formă de manifestare a realității socio-umane. Inerentă vieții sociale, educația este o realitate acționară direct perceptibilă, mai ales la nivelul întâlnirii dintre generații, este cognoscibilă prin urmele lăsate de istoria civilizațiilor (documente, instituții și nu numai) și logic deductibilă în abordarea sistemică a evoluției societății în care există diferențe mari de potențial de cunoaștere care tind logic către echilibru. Echilibrarea continuă a sistemului educațional se realizează într-un proces comunicațional, axat pe echilibrul de informații și se supune legilor acestuia. Educația este o formă de acțiune umană practică, ea rezultă din interacțiunea unui subiect individual sau colectiv care o inițiază [4].

Secolul XXI impune și un nou tip de educație. Nimeni nu poate fi beneficiarul unei noi civilizații, fără a avea un nou tip de educație; nimeni nu mai poate asigura acest nou tip de educație, fără a face schimbări în organizarea instituțiilor educaționale care interacționează cu mediul cultural, economic, administrativ, tehnologic. În lumea penetrată de diferite procese integraționiste, este importantă capacitatea omului de a se orienta în timpul și spațiul social. Orientarea omului stă la baza deciziei, alegerii opțiunii, genului de activitate profesională etc. Universitatea este chemată să dezvolte abilitățile cognitive ale omului, îndeosebi gândirea strategică, așa încât studentul, absolventul, angajatul, specialistul în domeniu să se poată orienta în viața socială a comunității.

În orientarea socială a omului contemporan modificările temporal-spațiale au semnificațe deosebită, determinate de evoluția sociumului de la tradiționalism la modernism și postmodernism. Orientarea primei categorii de oameni, evidențiate de Bauman, este determinată de dorința de a profita de expansiunea cultural-economică americană și europeană, care simultan poate conduce la neagarea/ignorarea valorilor, obiceiurilor și tradițiilor, moravurilor, constituite într-un spațiu și timp istoric concret [6, p. 296].

În alți termeni problema interdependențelor și modificărilor temporal-spațiale, caracteristice lumii contemporane, poate fi redată prin dialectica tradiție-inovație, cultură tradițională-cultură progresistă, inovatoare. Este important ca în orientarea tinerilor, cadrul didactic nu doar să fie pregătit teoretic, dar personal să accepte schimbarea, să înțeleagă corect necesitatea și importanța respectării principiului toleranței în comunicarea interculturală, să fie pregătit să accepte alte opinii și moduri de abordare.

Orientarea corectă a tinerilor pregătiți pentru a se încadra în diferite

activități social-utile, desfășurate într-o lume pestriță „țesută din inegalități", ar însemna:

- Cunoașterea limbii materne, istoria neamului care cuprinde și fundamentele morale: obiceiuri, tradiții, moravuri; treptele procesului civilizațional, desfășurat în limitele spațiale ale statului național. La 4 ani de la declanșarea războiului din Ucraina obsrrvăm etapele desfășurării procesul de integrare al copiilor refugiați în societatea moldovenească. Cunoașterea limbii române de mulți dintre aceștea este apreciată ca instrument al integrării în comunitatea din care fac parte. Unii elevi au menționat că o fac cu plăcere, din respect față de țara gazdă. Sunt numeroase exemple, care ar trebui însușite de acei cetățeni inconștienți, care locuind decenii în Moldova nu cunosc și nu vor să cunoască, să vorbească limba română.
- Dezvoltarea conștiinței istorice, în baza căreia este posibilă recunoașterea apartenenței la un neam, la o anumită cultură și civilizație.
- Capacitatea de a observa la timp schimbarea din mediul de existență, din ambianța socioculturală și de a reacționa la cerințele/ condițiile acesteia.

Cunoașterea, în sens îngust, este o precondiție a generării unor noi activități utile și relevante. În activitatea economică capitalul imaterial: calificarea personalului, relativitatea, flexibilitatea, bazele de cunoștințe etc., în prezent, are un rol mai important decât activele vizibile. Instituțiile educaționale, de orice nivel, sunt chemate să presteze servicii de calitate. Calitatea în educație este în legătură directă cu valorile respectate în societate: democrația, umanismul, echitatea, autonomia intelectuală și morală, calitatea relațiilor interpersonale, comunicarea, îmbogățirea comunității, inserția optimă socială și profesională, educarea individului ca membru critic și responsabil al grupului. Calitatea se realizează pe un anumit subiect, pentru un beneficiar concret, după anumite interese. În opinia profesorului Iosifescu: „Calitatea în educație înseamnă asigurarea pentru fiecare *educabil a condițiilor pentru cea mai bună, diversă și utilă dezvoltare*"[3].

Prin educație subânțelegem: o inițiere, un proces, un rezultat, un gen de activitate socială, instituțională și culturală. Sub aspect social educația reprezintă practici de creștere și învățare a copiilor, untilizate de oameni/ comunitate pentru asimilarea unor experiențe individuale și colective de viață, alcătuite din cunoștințe, deprinderi, valori și norme de comportament. În acest sens educația este echivalată cu socializarea – procesul de

asimilare al cunoștințelor acumulate de alte generații.

Sub aspect instituțional, educația vizează luminarea generală, culturalizarea persoanei. La rândul ei, culturalizarea vizează asimilarea conținutului valorilor, normelor, după care își desfășoară existența și activitatea întreaga comunitate. Preocuparea de bază a sistemului educațional: descoperirea și dezvoltarea abilităților individului, aplicarea lor în diverse genuri de activitate. Considerăm că este insuficient să-l informăm pe elev, student, să-i transmitem un volum de informații verificate în practică de alte generații. Este mult mai important să-l orientăm în lumea valorilor, să-i dezvoltăm abilitățile comunicaționale, să-i cultivăm deprinderea de a gândi înainte de a acționa, de a înțelege ceea ce i se întâmplă în viața personală, a familiei, a grupului social căruia îi aparține.

Înțelegerii și explicării fenomenului apartenenței la un grup, comunitate, țară, în ultimele decenii, i s-a acordat mai puțin spațiu și atenție în sistemul educațional din Republica Moldova. Considerăm, că fenomenul apartenenței, fiind însușit de fiecare, ar putea conduce la instaurarea stabilității dinamice a sistemului politic, social, a securității și dezvoltării durabile a societății moldave. Pentru atingerea obiectivelor investigației sunt valoroase aspectele apartenenței instituționale la Europa: întruchiparea organizațiilor și legislației caracteristice societății deschise; apartenenței culturale: cultivarea unei atitudini în cunoaștere și în viața practică caracterizată de încredere în analiza factuală, failibilism și cultivarea spiritului critic [5].

Cultura europeană pune indivizii liberi în poziția de subiecți ai rentabilității. Ea conține o cultură a administrației eficiente, sprijinită pe o cultură a dreptului, caracterizată de personalism, legism și formalism. În sînul ei individuleste subiect, referință și scop al reglementărilor juridice; decizia asupra relațiilor sociale se supune regulilor de drept, a căror elaborare și promovare revin statului, cazurile sunt abordate plecând de la reguli generale și, îmtr-un anumit sens, abstracte, ce alcătuiesc împreună o organizare formală a dreptului. Această cultură a dreptului este, la rîndul ei, un produs al culturii europene și rămâne legată de specificul ei. Aparții culturii europene atunci când cultura dreptului promovează individul ca subiect și scop al dreptului, suveranitatea și generalitatea legii. Afirmația este valabilă cu atât mai mult în cultura europeană, care a autonomizat sferele și valorile, simultan evidențiază și legăturile lor interioare. Aparții culturii europene

prin sau *dacă* îți deschizi perspectiva pentru tine ca persoană sau popor să beneficiezi de o identitate europeană [9, pp. 298-299].

Andre Filip în lucrarea: *Pentru o politică europeană*, publicată în 1958, evidenția trei concepte care formează specificul culurii europene: conceptul grec al individualității; conceptul roman al justiției și al cetățeanului; conceptul biblic al persoanei umane. Cardinalul Ratzinger determină specificul culturii europene prin tezele: coordonarea interioară dintre democrație și eumonie, a dreptului nemanipulabil; dacă eumonia este presupoziție a capacității de a vieți a democrației, opusă tiranilor și ochlocrației, atunci, la rândul ei, eumonia are ca presupoziție fundamentală venerația comună și obligatorie a dreptului public a valorilor morale și a lui Dumnezeu; renunțarea la dogma ateismului ca premisă a dreptului public și a formării statului și o venerație, inclusiv public recunoscută a lui Dumnezeu ca temei al ethosului și dreptului înseamnă renunțarea atât la națiune, cât și la revoluția mondială ca sumum bonum; pentru Europa recunoașterea și asigurarea libertății de conștiință, a drepturilor omului, a libertății științei, a societății umane bazate pe libertate, sunt constitutive [5].

Instituțiile de instruire și educație din statele europene nu doar informează, dar aplică diverse tehnici de asimilare a informației, așa încât obiectul educației: copilul, elevul, studentul, să înțeleagă cum pot fi aplicate cunoștințele în activitatea practică, în dezvoltarea și multiplicarea propriilor abilități. Omul inteligent este un om rațional, capabil să abordeze relațional, cauzal diferite intervale ale realității, incluzând individul și funcțiile sale. Raționalitatea are două moduri de manifestare distincte: aspectul analitic și cel ceativ. Omul creativ, evident caracterizat de inteligență, caută, identifică, formulează corect și rezolvă o diversitate de probleme din ale căror soluții extrage forme, relații, funcții și servicii utile. Calitatea de a formula întrebări, de a găsi răspunsuri, caracterizează inteligența în acțiune. Inteligența este implicată în cercetarea, proiectarea, producerea și consumul valorilor.

Afectivitatea omului situează inteligența în câmpul interacțiunii persoanei cu ea înseși, cu natura, cu semenii, după consecințele imediate sau pe termen lung care rezultă din trasarea și valorificarea fiecărui sistem de priorități. Tensiunile atractiv repulsive orientează, întreține și finalizează majoritatea stărilor minții, tot ele reglează ori perturbă întregul corp societal, care asemeni individului poate căpăta relaxări ori angoase colective,

fiecare dintre ele ducând la ample cooperări sau conflicte distrugătoare.

Un obiectiv important al educației este însușirea conținutului valorilor acceptate și respectate în societate, corelarea valorilor cu virtutea. Acest obiectiv îl poate realiza doar profesionistul care își manifestă în fiecare act educațional vocația de pedagog, devotamentul față de profesie, înțelepciunea de a îndruma, transmite cunoștințe atât teoretice, cât și practice. Înțelepciunea este apreciată ca *știința sau arta* atribuirii normativizării și transpunerii controlate în afectiv a diversității valorilor. Emoția este cunoaștere și învăluire de sine, este încrederea fără limite în sine când ești solicitat, apreciat și dorit; este securitate când este pozitivă. Dar este și incertitudine și frică când este negativă, este nesiguranță distrugătoare de orice inițiativă, când ești disprețuit și respins.

Înțeleptul autentic nu trebuie privit ca cineva care știe/ nu vrea să trăiască plăcerea. Dimpotrivă, el este înzestrat cu toate calitățile pentru a trata în mod adecvat senzația plăcerii/ satisfacția ca o componentă a vieții. Exersarea plenitudinii senzuale sau subtil emotive este o atitudine normală și inevitabilă, practicată timp de milenii, dar nu trebuie apreciată ca scop, ea fiind un mijloc prin care raționalitatea își dăruie randamentul maxim și își premiază victoriile. Emoționalitatea este cea mai ingenioasă, mai intensă și emulantă măsură a omului prin om, este calea reflectării ființei în ființă ca valoare maximă.

În condițiile pregătirii cetățenilor Republicii Moldova de integrare în spațiul comunitar este valoroasă asimilarea tezelor despre specificul culturii europene, interculturalitatea în spațiul european. În filosofia și literatura modernă sunt promovate ideile lui Hegel, filosof clasic german. Hegel promovează ideea în conformitate cu care Europa se axează pe conștiința individuală. Europa este o unitate spirituală, caracterizată de autonomia valorilor și recunoașterea de legi și reguli generale care susțin valoarea fundamentală a solidarității, exprimată de capacitatea oamenilor de a-și ajuta semenii.

În lumea contemporană dinamică, supraîncărcată de tensiuni, provocări, riscuri, solidaritatea oamenilor se manifestă multiplu în protejarea drepturilor fundamentale, promovate de instituțiile europene. Esențial pentru drepturile omului este ideea că un set de bază de libertăți ar trebui garantat pentru toți oamenii de pretutindeni, pe baza nediscriminării și egalității, indiferent de țară, naționalitate și cetățenie, sex, vârstă, rasă, etnie,

religie sau credință, dizabilitate sau orice altă caracteristică sau statut. Printre exemplele de drepturi ale omului care sunt revendicate și citate pe scară largă se numără dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii sau la tratamente, sau pedepse crude, inumane sau degradante, dreptul de a participa la alegeri libere și corecte, dreptul la o organizare adecvată a nivelului de trai și drepturile la educație și sănătate [6]. Acumulând informații despre manifestările omului contemporan, despre condițiile în care își desfășoară viața și activitatea, notăm că garantarea și respectarea drepturilor omului este un obiectiv prioritar al manifestării solidarității sociale.

Conceptul *solidaritate,* expus de Emile Durkheim în lucrarea: „Despre diviziunea muncii sociale", dezvoltă postulatul: diviziunea muncii produce solidaritate socială. Descriind existența mai multor forme de solidaritate, savantul subliniază că solidaritatea socială se manifestă ca solidaritate umană, este un produs nematerial, de ordin moral, psihologic, spiritual, care își descoperă prezența prin fapte concrete, materializate în urma acțiunilor întreprinse de om. Pentru a măsura câmpul solidarității sociale, Durkheim a cercetat factorii de drept, considerând normele juridice în plinătatea lor, ca fiind esențiale în formarea conștiinței colective, a moralei sociale. Solidaritatea se manifestă în funcție de formele de organizare a societății. Cercetând sistemele de reguli juridice care au însoțit evoluția civilizațiilor și conștiința lor socială, Durkheim elucidează rapoartele de cooperare dintre angajați și angajatori în societatea industrială, a economiei dezvoltate prin diviziunea muncii și prin solidaritate socială" [7, p.67-70]. Aprofundarea diviziunii muncii, dezvoltarea economiei a condus la diversificarea manifestărilor solidarității sociale. Omul își manifestă capacitățile individuale în procesul muncii, prin lucrurile pe care le face. Lucrul la fel ca și personalitatea este o parte componentă a societății și are un rol deosebit în organismul social [7, p.114].

În literatura de specialitate sunt descrise: solidaritatea negativă și pozitivă. Solidaritatea negativă provine din legăturile de moștenire ale indivizilor asupra unor bunuri, care nu sunt altceva decât emanații ale muncii depuse, ale energiilor altor indivizi materializate în lucruri. Solidaritatea pozitivă este rezultatul acțiunilor de caritate întreprinse din emanațiile solidarității negative. Acțiunile de caritate, de ajutor voluntar, de generozitate, în afara intereselor economice, ci din considerente pure sociale de filantropie au rădăcini adânci în Europa medievală. Unii istorici le consideră rezultate

ale creșterii economice și bunăstării materiale, ale culturii mediului urban, alții le prezintă ca dovezi ale dezvoltării spirituale și ale devotamentului pentru persoanele suferinde. Solidaritatea pozitivă există pretutindeni unde oamenii conviețuiesc și nu depinde de factorii care o provoacă: diviziunea muncii, pasiunea fiecăruia pentru fiecare, dăruirea sau morala individului.

Sunt două genuri de solidaritate pozitivă: mecanică și organică. Pentru Durkheim diviziunea muncii reprezenta un fenomen menit să nască grupe sociale inexistente până la apariția lui și să producă coeziunea lor sub formă organică, care venea pentru a substitui solidaritatea mecanică. Aceste două forme de solidaritate socială, conform estimărilor lui Durkheim, depind de gradul de dezvoltare al diviziunii muncii. Solidaritatea organică este produsă de energiile indivizilor dotați cu capacități creatoare care în virtutea inteligenței lor pot schimba mersul lucrurilor, pot stimula diviziunea muncii. Solidaritatea organică solicită calități noi ale diviziunii muncii, unde fiecare individ îndeplinește funcții specifice, conform profesiei pe care o deține și poziției sociale unde se află, funcții complexe, specifice, care nu pot fi îndeplinite de alți oameni.

Odată cu aprofundarea diviziunii muncii numărul structurilor și funcțiilor indivizilor cu calități deosebite crește. Diversificarea profesională face să apară oportunități de extindere a creativității individuale și conduce la creșterea conștiinței individuale, care produce schimbări în conștiința colectivă. Conștiința socială devine mai flexibilă, dar nu dispare, ci dimpotrivă, capătă noi valențe, lăsând loc de manifestare conștiinței individuale. Între indivizi și grupe sociale se formează legături și relații de colaborare întărite de abilități și competențe profesionale. Este solidaritatea indivizilor antrenați de dorința libertății creatoare, mânați în ciudățenia lor de interesul pentru ceea ce este nou, ca să pătrundă în esență, să afle adevărul și să schimbe înspre mai bine, ca să reușească cu forțe mici să facă lucruri mari. Este solidaritatea care se formează și se dezvoltă ca și celulele într-un corp viu, în organismul supus permanent adaptării la mediul înconjurător. De aici și numele de solidaritate organică. Elementele solidarității organice sunt coordonate de un centru și subordonate acestuia. Centrul se află în situație deosebită, chiar privilegiată, însă această situație este generată de esența rolului pe care el îl deține. Indivizii cuprinși de solidaritatea organică nu se mai grupează în funcție de originea lor, ci în conformitate cu natura specifică a activității căreia ei se dedică. Mediul lor natural și

necesar este mediul profesional unde locul fiecăruia este marcat de funcția pe care o deține și nu de consangvinitatea sa reală sau fictive [7, pp.173-174]. Solidaritatea mecanică și solidaritatea organică se află în relații de excludere reciprocă. Istoria acestor două tipuri de solidaritate ne dovedește că unul dintre ele progresează numai în măsura în care celălalt a regresat. În mediul social uman ele au apărut aproape simultan, deși la început s-a manifestat solidaritatea mecanică.

Savanții folosesc și noțiunea de solidaritate internațională care în cadrul cooperării oferă instituții ce asigură valorile și drepturile pentru toți. În Uniunea Europeană, se acordă o atenție sporită politicilor sociale care susțin solidaritatea și produsele ei: coeziunea socială, incluziunea și responsabilitatea actorilor relațiilor sociale. În articolul 222, Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), sunt evidențiate opțiunile pentru UE și țările UE: de acțiune în comun; de a preveni amenințarea teroristă pe teritoriul unei țări a UE sau de a acorda asistență unei alte țări din UE care este victimă a unei catastrofe naturale sau provocate de om.

În 2014, UE a adoptat o decizie de stabilire a normelor și procedurilor de aplicare a clauzei de solidaritate. Acestea asigură cooperarea tuturor părților implicate la nivel național și la nivelul UE pentru o reacție rapidă, în mod eficient și consecvent în cazul unor atacuri teroriste sau al unor catastrofe naturale sau provocate de om. Fondul de solidaritate al Uniunii Europene (FSUE) este un instrument de finanțare a operațiunilor în domeniul protecției civile, creat în 2002. Conform normelor revizuite adoptate în 2014, procedurile de lucru au fost simplificate, iar criteriile de eligibilitate au fost clarificate și extinse pentru a acoperi și seceta [2].

Prin mecanismele solidarității, grupurile sociale sprijinite prin diverse programe sociale evită pericolul excluziunii care generează clivaje sociale și inegalități profunde. Apoi, politicile sociale coerente promovează un climat social distins, caracterizat prin reducerea tensiunilor și conflictelor sociale acționând pozitiv asupra performanțelor vieții economice și politicilor de investiții. Obiectivele Agendei de la Lisabona se referă la reforma Modelului Social European (MSE) care presupune adaptarea la noile cerințe socioeconomice și la provocările cu care se confruntă economia europeană. Este vorba despre respectarea tezelor: politica socială este un factor productiv; lipsa unei politici sociale *adecvate* generează un cost economic, social și uman care depășește cheltuielile sociale și redistribuirile financiare. În

acest context, „modernizarea MSE pune accent pe menținerea solidarității, în special în ceea ce privește sistemele de pensii și de îngrijire a sănătății și pe realizarea unui stat activ al bunăstării care să încurajeze participarea la piața muncii" [4, p. 203]. Statele membre ale UE și cele candidate la aderare își propun, după cum rezultă din mai multe documente oficiale și studii academice, să redifinească și să realizeze un MSE, în care ar fi păstrate elementele de protecție socială. MSE este sensibil la inegalitățile sociale, economice, de aceea coeziunea socială este apreciată o caracteristică importantă a acestuia. Abordarea teoretică a politicii sociale comunitare le permite savanților să evidențieze 4 fenomene, care trebuie plasate la baza programelor politice: libera circulație a muncitorilor, dumpingul social și turismul social, eficiența economică și coeziunea socială" [10].

Paradoxul paradoxurilor constă în faptul că dezvoltarea, progresul, modernizarea societății este provocată de stările de instabilitate ale sistemului social-politic, iar eficiența, optimizarea funcționării oricărui sistem este asigurată de stabilitate. Această teză poate fi înțeleasă de actorul vieții sociale caracterizat de inteligență, capabil să urmărească atent schimbările ce se produc constant la nivelul sistemului și la cel al părților lui. Fiecare schimbare, fiind atestată, solicită acțiuni din partea comunității, a administrației publice centrale și locale. Dacă nu avem capacitatea de a recționa la provocările exogene, atunci la toate nivelele: individual, de grup, comunitar vom avea consecințe periculoase pentru viața actorului.

Concluzii

Sistemul educației este axat pe pregătirea societății moldave pentru integrarea în Uniunea Europeană. Instituțiile educației organizaează însușirea valorilor democrației liberale, dezvoltă abiliățile necesare pentru adaptarea la condțiile existențiale corespunzătoare stilului European de viață. În acest scop am evidențiat importanța gândirii critice, participării la viața socială a comunității. Noua reformă a sistemului educațional din Republica Moldova vizează sporirea calității educației, diversificarea formelor de conlucrare a tuturor actorilor procesului educațional: cadre didactice, elevi, studenți, cercetători, manageri ai instituțiilor educaționale de toate nivelurile.

Educația civică este un segment important în realizarea obiectivului strategic al Republicii Moldova – integrarea în Uniunea Europeană. Fiecare cetățean este obligat să asimileze cunoștințe despre: integrare ca proces,

europenizare ca instrument. Un volum solid de informații sunt produse zilnic, dar este necesară o pregătire inclusiv teoretică pentru a selecta adevărul de minciună, de speculație, de fals. Este necesar, în acest sens, să înțelegem semnificația fenomenului – apartenența la cultura și civilizația europeană. În acest studiu am valorificat conținutul atât a apartenenței la Europa, cât și a solidarității sociale, a incluziunii caracteristice stilului European de viață, de gândire.

Referințe bibliografice:

1. DURCHEIM, E. Educație și socologie. București: E.D.P., 1980
2. DUMBRĂVEANU, A. Solidaritatea socială: forme și manifestări. Volumul 1. Studiu sociologic. pp.59-88. file:///C:/Users/user/Desktop/59-88.pdf , accesat la 25 ianuarie 2026.
3. IOSIFESCU, Ș. Calitatea în educație, integrarea europeană, 2006, www.didactic rofiles/formare
4. GRIGORESCU, Constantin, POENARU, Maria, MOLNAR, Maria, Dimensiunea socială a Uniunii Europene. In: Oeconomica, 2002, p. 203.
5. MARGA, Andrei, Filosofia unificării europene, Cluj: EFES, 2005.
6. Measurement Framework for Equality and Human Rights. Equality and Human Rights Commission, Published October 2017, p. 40. [online]. Disponibil la: https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/measurement-framework-interactive.pdf (accesat la 30 ianuarie 2026) .
7. ROȘCA, L., LAZARI, C. Etica și integritatea universitară: experiențe, realizări, probleme. Monografie. IRIM, Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”, 2014, 172p.
8. ROȘCA, L. Supraviețuirea, moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico-metodologică. Monografie. Chișinău: CEP UASM, 2007, -330p. P.296.
9. ROȘCA, L. Filosofia Integrării Europene. Curs universitar, Chișinău, Tipogr. „Print-Caro”, 2017. ISBN 978-9975-56-449-6.
10. Site-ul web al CES: http://www.etuc.org/r/287.
11. ДЮРКГЕЙМ, Е. О разделении общественного труда. Москва: Наука, 1999.

Date despre autor

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, cercetător științific principal în subprogramul: CONsolidarea mecanismelor Socio-Economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ), 01.05.02, Universitatea de Stat din Moldova. Autor a peste 200 lucrări științifice, printre care 2 monografii, 2 manuale, 5 cursuri universitare, coordonator a 7 culegeri de articole științifice, a unei monografii colective internaționale. Coordonator a 4 proiecte Jean Monnet: Modulul Filosofia Integrării Europene (2015-2018); Jean Monnet Catedra 620918-EPP-1 2020-1-MD-EPJMO-CHAIR (EUDIPSEC) Uniunea Europeană: noțiune cuprinzătoare; Jean Monnet „Centru de Excelență": Consolidarea sustenabilității democrației prin educație civică", SDSCE, (2022-2025); Jean Monnet „Centru de Excelență": Civic Education for a Resilient Democracy/ Educația Civică pentru o Democrație Reziliență. Erasmus+

ERASMUS-JMO-2025-COE CERD – 101239922, (2023-2028).

O direcție importantă în activitatea profesorului Jean Monnet – Ludmila Roșca o constituie organizarea și moderarea conferințelor științifice internaționale Jean Monnet, a conferințelor naționale cu participare internaționale, a seminarelor.

CZU: 327(478+477):061.1 EU:355.4(470:477)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.03

TRAUME ȘI AMENINȚĂRI DE RĂZBOI: de ce este atât de importantă extinderea UE pentru Moldova și Ucraina?

Anatoliy KRUGLASHOV[4]

ORCID 0000-0003-0611-2698

Recenzent: Ludmila Roșca, doctor habilitat în filosofie, cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com .

Rezumat: *Articolul abordează problema integrării europene a Republicii Moldova și Ucrainei. Autorul urmărește principalele provocări și amenințări pe care cele două țări au trebuit să le depășească pentru a obține statutul de tranziție adecvat de state candidate la UE. Textul compară nenorocirile lor și progresul lor către aderarea la UE. Articolul pune accentul pe starea războiului în curs Rusia-Ucraina, care reprezintă o amenințare directă la adresa existenței ambelor state. De asemenea, analizează sarcinile pe care Moldova și Ucraina trebuie să le rezolve împreună pentru a-și atinge obiectivul strategic de parteneriat și cooperare din ce în ce mai strânse. O atenție deosebită este acordată dialogului politic și implicării societății civile în europenizarea cu succes a ambelor țări.*

Cuvinte-cheie: Ucraina și Moldova, războiul ruso-ucrainean, extinderea UE, parteneriatul strategic.

TRAUMAS AND THREATS OF WAR: Why Is EU Enlargement So Important for Moldova and Ukraine?

Abstract: *The article addresses the issues of European integration for Moldova and Ukraine. The author traces back the main challenges and threats that the two countries had to overcome to achieve the proper transition status of candidate states to the EU. The text compares their misfortune and their progress towards EU membership.*

4 Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea „ Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina; Universitatea din Łódź, Polonia, akruglas@gmail.com .

The article emphasizes the condition of the ongoing Russia-Ukraine war, which is a direct threat to the existence of both states. It also analyzes the tasks that Moldova and Ukraine must resolve together to achieve their strategic goal of an ever-closer partnership and cooperation. Special attention is paid to political dialogue and civic society engagement in the successful Europeanization of both countries.

Keywords: Ukraine and Moldova, Russian-Ukrainian war, the EU enlargement, strategic partnership.

The events of the Second World War are receding into the distant past. Unfortunately, the world is standing on the threshold of a new world war, and hopes for politicians' responsibility in making fateful decisions are not especially high. It is no accident, however, that Europe Day, commemorating the Schuman Declaration, which marked the beginning of European integration, is celebrated on 9 May, the day after the end of the Second World War in Europe and the victory over Nazism. Europe's path toward unity is the path of understanding and accepting responsibility for the ruins and traumas of the two world wars, which were unleashed primarily in Europe [11]. Therefore, for those countries and peoples that have come to know the horrors of world wars in full measure and, alas, know from their own bitter experience what war is—as Ukrainians know in their confrontation with Russian aggression since 2014—the value of peace is fundamental. In our deeply troubling time, it is especially important to recognize the interconnection among these events.

Moldova and Ukraine have very much in common in their development during the post-Soviet period, not to mention their deeper historical ties, cultural affinity, and mutual understanding [6]. The European choice of our countries and its realization are decisive for our future, and we are now closer than ever on our common path toward a united Europe. The European choice of Ukraine and Moldova is determined not only by our economic, social, and political interests, but also by our civilizational aspirations, by the European identity that has long been taking shape in our countries and that requires renewed efforts for its development, alongside the civic and national identity of the citizens of our states [18]. Strictly speaking, we have never been outside Europe, and if we were, it was neither by our own will nor by our own choice.

It is appropriate to recall the principal stages of the European path we have traversed. At the end of the 1990s, Ukraine, somewhat earlier, and the Republic of Moldova, somewhat later, determined that European integration was our strategic course. The Partnership and Cooperation Agreement signed by the EU and the post-Soviet countries, including our own, was the first legal framework for this cooperation, laying the groundwork for our reforms and rapprochement with the EU. It was precisely in the 1990s and the early 2000s that we encountered considerable difficulties in implementing our European choice, since our inexperienced elite, permeated by Soviet stereotypes, as well as a significant part of our societies, wavered between the Eurasian and European vectors of development [10, p. 135 - 136]. The economic problems of transition and the prevailing energy dependence on Russia were further complicated by significant polarization within our societies and by the substantial oligarchization not only of their social and political systems, but also of their economies. Our young and immature democracies, although they had chosen the European model of liberal democracy, often demonstrated their vulnerabilities, above all to internal and external manipulation and destructive influences. All of this led to a lack of confidence in our own capacities and to significant vacillations in the choice of domestic and foreign policy courses.

Nor should it be denied that, in those years, our development was additionally and quite substantially complicated by our peripheral place in the attention of the collective West, something that manifested itself clearly in relation to both Ukraine and Moldova. At that time, and indeed perhaps no less so up to and including 2024, politicians in Western capitals—Washington, Berlin, and Paris—adhered to the very dangerous and false principle of "Russia first," or even "Putin first" [9]. The Russian factor, pressure from the Kremlin, its blackmail, and the systematic corruption it spread among representatives of Western elites had an extremely negative effect on the attention paid by a united Europe, NATO, and the world's leading states to the needs and problems of Ukraine and Moldova. They somehow grew "tired" of them very quickly and for a long time [13], while not tiring, however, of tirelessly seeking common business and other interests with the Kremlin's upper echelon.

Nevertheless, despite all these obstacles, our countries did not stop at the level of partnership and cooperation with the EU. Still, they set

a course toward the next important step: association with the European Union. Moldova was ahead of Ukraine in this respect at times as well. During the presidency of V. Yanukovych, we faced obstruction of our European aspirations and an attempt, in fulfillment of the Kremlin's will, to draw Ukraine into the orbit of Russian influence and, in effect, to complete external control. Ultimately, this culminated in his government's refusal to sign the already fully prepared and initiated Ukraine–EU Association Agreement, which, to call things by their proper names, was an outright betrayal of Ukraine's interests. Such actions met with growing resistance from Ukrainian civil society, culminating in the events of Euromaidan and, later, the Revolution of Dignity in 2014.

The defense and recovery of civic and national dignity, however, were purchased at a bloody price. In the February days of 2014, it became clear that Russia was the principal external obstacle on the path of Ukraine and Moldova toward the European Union. The last murderous shots had scarcely died away on the central Maidan in Kyiv, and the country had not yet had time to bury the heroes of the Heavenly Hundred—the victims of the confrontation with the puppet authorities living out their final days in Ukraine—when the Russo-Ukrainian war began. It began with the annexation of Crimea: illegal, unlawful, "justified" by brutal lies, and followed by events in Donbas, likewise orchestrated by Moscow, which grew into Russo-Ukrainian hostilities. It was then that the positions of Ukraine and Moldova regarding the war and the culprit responsible for its outbreak began to converge.

Understanding common threats and seeking responses to them led to changes in the interaction between our countries. In Moldova, there was a growing awareness of the extent to which the country, including because of the long-term trauma of the Transnistrian crisis—the principal obstacle to the proper resolution of which was and remains precisely Russia—found itself in a vulnerable situation. Gradually, our relations evolved into increasingly close, partner-like relations. From partnership, they have developed into a stable strategic cooperation, based on a growing and increasingly distinct understanding of common interests: ensuring security, democratization, and the European choice. Russia's full-scale invasion on 24 February 2022 became the definitive watershed in the perception of threats and the commonality of our countries' strategic choices [1, pp. 635-636].

At first, shock, confusion, and even fear predominated in Moldova, as did attempts to preserve, so to speak, neutrality amid the unfolding large-scale war. Nevertheless, Ukraine's resilience and the collapse of the myth of Russian omnipotence led to changes in the initial position [4]. Understanding began to grow that Moldova would not be able to withstand the challenge unless it provided comprehensive political and other support to Ukraine. As a Ukrainian, with feeling, sincerity, and warmth, I wish to express my heartfelt gratitude to the authorities of Moldova, to Moldovan society, and to the citizens of Moldova. This support, especially humanitarian support, was and remains very important for us. I recall that Moldova, relative to its total population, received the largest share of Ukrainian refugees [2]. Of course, Germany and Poland accepted the largest numbers of Ukrainian refugees, but in proportion to population size, it is precisely Moldova's support that has been enormous. Moldova's logistical and infrastructural support has been, and remains, extremely important for us. In addition, the Moldovan political elite, and naturally most Moldovan citizens, increasingly understand that Ukraine is the principal guarantor of Moldova's security.

The two countries are now on the path toward EU membership. The European Union accepted Kyiv's application for EU accession within a record three months of its submission on 28 February 2022 [7, p. 118]. At the same time, the Republic of Moldova was also recognized as a candidate country for EU accession [16, p. 130]. Perhaps not everyone understood the logic of precisely such a decision. Nevertheless, it demonstrated that Brussels and the member states of the European Union clearly understand the commonality of our destinies and the significance of our countries for the further successful development—I will not say completion—of the European project.

Moldova and Ukraine also simultaneously achieved the official opening of negotiations on EU accession at the end of 2024. Later, because of Hungary's position and its now-former prime minister, Viktor Orbán, this process was slowed down, which has been especially painful for Ukraine and has brought nothing good to Moldova. Nevertheless, over these years, a stable strategic tandem of Ukraine and Moldova has taken shape in the negotiation processes and in the internal reforms that must be carried out to ensure our countries' readiness to join the European Union is recognized.

Ukraine is carrying out the necessary reforms under enormous strain, in the conditions of a full-scale war with Russia that is already in its fifth year. Moldova has to address similar tasks under growing pressure from Russia, under the intensive hybrid war unleashed by it, and under the continuing military threat from Russian occupation forces stationed on the territory of the self-proclaimed Transnistria [14]. Overcoming internal difficulties and the challenges of full-scale and hybrid war has become the platform for our closest cooperation. Today, we expect that both countries will see the opening not merely of technical talks, as palliative substitutes for full-fledged negotiations, but of full-fledged official negotiations across all clusters of preparation for our accession to the European Union.

On this basis, I want to emphasize what we need to do jointly and together. First, there is no escaping the fact that our closest cooperation in the spheres of security and defense has come to the forefront. In addition to recognizing that Ukraine is in fact defending Moldova's security and borders as well, at the cost of the lives of its sons and daughters, Moldova itself needs to devote as much attention as possible to its own defense capacity and to strengthen its counteraction not only to hybrid threats, but also to sabotage and other threats and subversive actions on the part of Russia and its agents [17].

Our economic and energy cooperation must become closer. Incidentally, it is already delivering significant results toward achieving our energy independence, which has long been our country's Achilles' heel. But we need to achieve not merely partnership-based interaction; for us, it must acquire precisely an integration-oriented quality. Intensive political dialogue among us is developing at all levels of authority [15]: between our presidents, Maia Sandu and Volodymyr Zelenskyy; between our prime ministers, ministers, and agencies. Yet this cooperation must also develop intensively and fruitfully at the subnational level, through constant dialogue across all levels of authority, regional institutions, and our municipalities. This dialogue should be aimed at both mutually beneficial cooperation and concrete results for our citizens, communities, and countries. Together, we must be especially attentive to various machinations and traps. For example, we see that, partly in Europe and certainly in Moscow, they are playing the card of our disunity very carefully. The argument runs: let

Moldova into the EU first, while Ukraine can go on waiting [3]. From the standpoint of our strategic interests, Ukraine and Moldova, as well as the European Union, need to move forward together, consistently supporting one another, rather than attempting to secure temporary success at the expense of one or another illusory preference. Such preferences aim to make us not partners and allies, but competitors and adversaries.

We must develop common European projects across all spheres: not only economic, social, and political, but also education, culture, science, and technology. Together, we must continue actively to counter the Russian hybrid threat in the media space, including social networks. And now it is time to speak of countering not simply aggressive propaganda or an information war against our societies and countries, but precisely a cognitive war. It must be acknowledged that Putin's Russia has become highly adept at influencing people's consciousness, substituting concepts, and advancing its interests in the struggle over feelings, emotions, and the very understanding of ongoing processes—their meanings, direction, and future. This war is unfolding with extreme intensity and on a vast scale. We cannot afford to lose it.

With an understanding of the commonality of our tasks and prospects, we must encourage cooperation among our political parties—naturally, those that are pro-European and nationally patriotic in orientation, and that themselves require institutional and qualitative Europeanization. Cooperation among civil society organizations is valuable and significant, as both the influence on our authorities and the level of societal support for European integration transformations depend on their success [5]. It is therefore necessary to encourage and support partnerships among civil society organizations, because it is precisely civil society in our countries—and Ukrainian experience fully confirms this—that is the key locomotive of reforms and integration-oriented changes. What is especially important for me, as a representative of the educational sphere, is a comprehensive partnership among educational institutions at all levels, from schools and lyceums to universities, and so on: pupils and students, teachers and administrators. To successfully resolve all these tasks, we must intensify civic participation by involving our citizens in the comprehensive Europeanization of our countries as a guarantee of our democratic resilience.

Here, it is appropriate to recall a recent episode. I once happened to be traveling in a minibus from Chișinău and listening to the conversations of local women who, in good Romanian, were discussing strategic questions. One of them said confidently, "And what do we need this Europe for? Russia—that is something." For me, this conversation was very sad, because if I had heard such a dialogue in Russian, I would have reacted to it more calmly and, conditionally speaking, with greater understanding. However, when residents said this in Romanian, it showed me that the country has not yet reached the level of civic education that is critically important and necessary for us. Similar problems also exist in Ukraine [8]. I very much regret to state once again that our national education systems still do not ensure quality civic and political education for our compatriots, despite all the shifts in this sphere and the considerable efforts of enthusiasts [12].

Without this qualitative level and without cooperation in civic and political education, it is simply impossible to effectively counter manipulation, subversive actions, and populism. And finally, a very important point is the joint representation of the interests of our two countries in Brussels, among EU member states, and before the European Union civil society.

I emphasize that Moldova and Ukraine have already traversed a long path toward a United Europe, together. Our mutual understanding and support have grown to unprecedented proportions and reached a new level compared to, for example, the same 1990s of the previous century. Yet common threats and obstacles remain. This is not only the Russian threat, although it is the determining one. It is also a certain fragmentation of our societies and their still high vulnerability to subversive and manipulative actions. Our countries need to achieve not only the internal, democratic, consolidated Europeanization of all spheres of our life—from the social to the political, from the legal to the economic—but also the full implementation of the Copenhagen criteria.

Finally, one last point. In overcoming our own fears, disunity, the collective traumas of the recent and distant past, and the long-standing experience of denationalization and depopulation, it is necessary to find and convincingly present to the EU those arguments and positions that will finally remove the still existing objections, doubts, and concerns regarding our rightful place in the system of the peoples of a United Europe, in the European Union. These tasks are difficult, but they are entirely within our capacity.

Bibliography:

1. Baltag, D., & Eaglestone, A. (2025). Furthest away from Russia and ever closer to the EU? Moldova hedging its bets on alternating alignments and (differentiated) dis/integration. European security, 34(4), 624-645.
2. Cebotari, S., & Bevziuc, V. (2022). Moldo-European relations in the context of the war in Ukraine. Annals of the University of Oradea: International Relations and European Studies, 14(14), 101-112.
3. Cenusa, D. (2025). The Path Towards EU Membership for Ukraine and Moldova: In" Tandem" or" Separate"?. Moldovan Analytical Digest, (4), 2-9.
4. Ciobanu, R., & Roșca, M. (2024). The effects of the war in Ukraine on the Republic of Moldova: from refugee crisis management to resetting security enforcement strategies. Journal of Community Positive Practices, (4), 89-108.
5. Costea, A. M., & Brie, M. (2025). The development of civil society in Moldova in the context of the Ukrainian war and the EU Accession. Civil Szemle, 22(1), 37-53.
6. Gerasymchuk, S. (2022). Analysis of the Bilateral Ukraine-Moldova Relations: Problematic and Promising Dimensions of Cooperation. Friedrich-Ebert-Stiftung. - https://prismua.org/wp-content/uploads/2023/01/Analysis-of-the-bilateral-Ukraine-Moldova-relations-problematic-and-promising-dimensions-of-cooperation-12.01.pdf.
7. Husieva, N., & Razitskyi, V. (2025). The Formation and Development of European Integration and Political Processes in the EU in the Paradigm of the Russian-Ukrainian War. Sociocultural and Political Metamorphoses in the Era of Identity Competition, 118-170.
8. Kruglashov, A. (2022). În căutarea unui model national de educație civică: experiența Ucrainei. În: Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului national de Securitate. Monografie colectivă. Coordonator–Ludmila Roșca. Chișinău: Print-Caro, 244-270.
9. Kubilius, A. (2021). On Western strategy towards Russia: From 'Putin first'to 'democracy first'. European View, 20(1), 6-13.
10. Mizsei, K. (2023). In the Gravitational Tensions of East and West: The Systemic and Geopolitical Integration Patterns of Ukraine and Moldova. Russia's Imperial Endeavor and Its Geopolitical Consequences: The Russia-Ukraine War, Volume Two, 135 - 136.
11. Ristevska, T. T. (2024). European unity and security: from post-war integration to modern challenges in defense and governance. Journal of Law and Politics (JLP), 5(2), 97-113. - https://eleclece.eu/wp-content/uploads/2024/06/ELEC-Paper-June-2024-EN.pdf
12. Roșca, L., & Ursu, V. (2022). Educația civică în Republica Moldova în contextul integrării europene. Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate, 291-306.

13. Sandbu, M. (2023). 'Ukraine fatigue'is a problem of western leaders' own making. The Financial Times, 19-19.
14. Solik, M., & Graf, J. (2023). Russia as a hybrid threat to Moldova in the context of the Russian–Ukrainian war. International Politics, 1-27.
15. Sydorenko, S. (2024). Ukraine and Moldova: Hidden Problems in Times of Solid Friendship. Ukrainian Analytical Digest, (10), 23-26.
16. Vuico, A. (2024). The Impact of the Russian-Ukrainian War on the Dynamics of Moldova's European Integration Course. In Strengthening Security and Stability in the New National, Regional and Global Realities: (pp. 129-133). P. 130.
17. Zadorożna, M., & Butuc, M. (2024). Russian disinformation in Moldova and Poland in the context of the Russo-Ukrainian war. Security and Defence Quarterly, 46.
18. Круглашов, А. (2011). Евроинтеграционный курс Украины и Молдовы: проблемы и возможности конструктивного взаимодействия. Revista Moldovenească de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale, (3), 139-146.

About the author: Anatoliy Kruglashov, Prof. Dr. (Dr. Habil), political scientist and historian. He has been a Professor in the Department of International Relations and Political Science at the University of Lodz, Poland, since November 2022. Since 1999, he has served as Head of the Department of Political Science and Public Administration and as Director of the Research Institute of European Integration and Regional Studies at Chernivtsi Jury Fedkovych National University, Ukraine.

He has been the titular Member of the Group of Independent Experts on the European Chapter of Self-Government, Congress of Local and Regional Authorities, Council of Europe, since 2014. Research interests mainly cover European integration, with special attention to the EU policy towards EaP countries; security studies; CEE and post-Soviet space political processes; political history of Ukraine, Russia, and Eastern Europe, political regionalism and ethno-politics; the history of Political ideas and political science; Public Administration and Self-government, and ethnopolitics. Prof. Kruglashov has been an Invited Scholar and Professor at the University of Alberta (Edmonton, Canada), the Jagiellonian University (Krakow, Poland), and the European Humanities University (Belarus and Lithuania). He has been invited to lecture in Canada, Germany, Lithuania, Slovakia, Poland, Russia, Romania, and the USA. E-mail: akruglas@gmail.com

CZU: 327(4):355.4(470:477)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.04

EUROPENIZAREA ÎN CONTEXTUL MARILOR CRIZE GLOBALE: UN CONCEPT DEPĂȘIT SAU REINVENTAT?

Marin GHERMAN[5]

https://orcid.org/0009-0000-1196-1542

Recenzent: Liubov Melnychuk, conf. univ. dr., Universitatea "Iuri Fedkovyci" din Cernăuți, Ucraina.

Rezumat*: Studiul analizează actualitatea conceptului de europenizare în contextul marilor crize globale, cu accent pe efectele războiului din Ucraina asupra integrării europene și asupra raportului dintre UE și statele membre. Pornind de la definițiile clasice ale europenizării ca proces de adaptare instituțională și normativă, studiul arată că acest cadru explicativ nu mai poate fi utilizat într-o logică liniară, orientată exclusiv spre convergență. Criza pandemică este abordată ca n moment de tranziție, iar războiul de la frontierele UE este interpretat ca factor care a reconfigurat prioritățile europene. Securitatea, sancțiunile, autonomia strategică deschisă, statul de drept și integritatea informațională devin domenii prin care europenizarea se manifestă într-o formă mai politizată. Concluzia studiului este că europenizarea nu dispare, ci își schimbă mecanismele, devenind un proces tot mai dependent de contextul geopolitic.*

Cuvinte cheie: europenizare; UE; securitate; geopolitică; sancțiuni; stat de drept; integritate informațională

EUROPENIZATION IN THE CONTEXT OF MAJOR GLOBAL CRISES: An Obsolete or a Reinvented Concept?

Abstract: *This study examines the contemporary relevance of the concept of Europeanization in the context of major global crises, with particular attention to the impact of Russia's war against Ukraine on European*

5 lector universitar, doctor în științe politice, Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava, marin.gherman@usm.ro

integration and on the relationship between the EU and its member states. Building on classical definitions of Europeanization as a process of institutional and normative adaptation, the study argues that this framework can no longer be applied through a linear, convergence-oriented lens. The COVID-19 pandemic is treated as a transitional moment, while the war at the EU's borders is interpreted as a factor that reshaped European priorities. Security, sanctions, open strategic autonomy, the rule of law and information integrity have become areas in which Europeanization takes a more politicized and differentiated form. The article concludes that Europeanization has not become obsolete, but has changed its mechanisms and is increasingly shaped by the geopolitical context.

Keywords: Europeanization, European Union, security, geopolitics sanctions, rule of law, information integrity.

Introducere

Conceptul de europenizare a fost, timp de mai multe decenii, una dintre principalele chei de interpretare a raportului dintre integrarea europeană și schimbările produse în interiorul statelor membre. În sens clasic, europenizarea descrie mecanismele prin care normele, regulile, politicile și practicile instituționale asociate UE influențează structurile, procedurile și comportamentele politice de la nivel național. Literatura de specialitate a folosit conceptul pentru a explica adaptarea administrațiilor naționale la acquis, schimbarea politicilor publice și transformarea graduală a reperelor de legitimitate politică [10; 11; 1].

Această perspectivă s-a format într-un context istoric relativ stabil. După încheierea Războiului Rece, integrarea europeană a fost asociată cu extinderea pieței interne, consolidarea instituțiilor comune și transferul normelor democratice către statele aflate în proces de aderare. În acest cadru, convergența părea o așteptare firească: dacă UE produce reguli și standarde, statele membre sau candidate tind să se apropie treptat de acestea prin reforme administrative, ajustări legislative și schimbări de politici publice [8].

Totuși, succesiunea crizelor din ultimele două decenii a modificat atât condițiile integrării, cât și felul în care poate fi înțeleasă europenizarea. Criza financiară, disputele privind migrația, Brexit, pandemia de COVID-19 și, mai ales, războiul declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei au

mutat centrul agendei europene dinspre administrarea normalității spre gestionarea riscurilor strategice. În prezent, europenizarea nu mai poate fi redusă la transpunerea normelor și la armonizarea politicilor sectoriale. Ea include securitate, sancțiuni, politici energetice, autonomie strategică, stat de drept, integritate informațională și capacitatea instituțiilor de a răspunde unor presiuni externe.

Obiectivul acestui studiu este de a reevalua utilitatea conceptului de europenizare în contextul marilor crize globale. Ipoteza de lucru este că europenizarea nu este un concept depășit, dar este un concept care trebuie folosit cu mai multă precauție. În forma sa clasică, el presupunea o direcție dominantă a schimbării, de la nivelul european spre nivelul național, și o așteptare implicită de convergență. În forma actuală, europenizarea este diferențiată și mai puternic influențată de contextul geopolitic.

Metodologia aplicată

Demersul de față este unul calitativ și combină analiza conceptuală cu analiza politicilor publice europene. Alegerea acestei metode este justificată de natura obiectului cercetării: transformarea europenizării nu poate fi observată doar prin indicatori cantitativi, ci trebuie urmărită prin schimbarea limbajului instituțional, a priorităților politice și a mecanismelor prin care UE își exercită influența asupra statelor membre.

Analiza pornește de la literatura de specialitate privind europenizarea, în special de la contribuțiile lui Robert Ladrech, Claudio Radaelli și Tanja Börzel, care au definit europenizarea ca un proces de adaptare a politicilor, instituțiilor și practicilor interne la dinamica integrării europene [10; 11; 1]. În același timp, sunt utilizate contribuții recente despre integrarea europeană în perioade de criză și despre diferențierea în interiorul UE [13; 9].

Sursele instituționale folosite în studiu includ documente ale Consiliului Uniunii Europene, ale Comisiei Europene și ale Serviciului European de Acțiune Externă. Sunt analizate și Busola strategică pentru securitate și apărare, cronologiile și deciziile privind sancțiunile împotriva Rusiei, raportarea Comisiei privind statul de drept, documentele despre autonomia strategică și materialele instituționale referitoare la integritatea informațională și la manipularea informațională străină [3; 4; 5; 6; 7].

Pentru a evita extinderea excesivă a conceptului, articolul folosește trei criterii minimale de identificare a europenizării: existența unui cadru european; transmiterea acestuia către nivelul național prin reguli, coordo-

nare, condiționalitate, resurse sau presiune politică; apariția unei schimbări observabile în instituții, politici publice sau practici politice.

Rezultatele investigației

1. Europenizarea: de la convergență administrativă la adaptare politizată

Un prim rezultat al analizei este că europenizarea rămâne utilă, dar nu mai poate fi citită în termeni strict liniari. În perioada de consolidare a pieței interne și a extinderilor succesive, accentul cădea pe preluarea acquis-ului, pe armonizarea regulilor și pe consolidarea administrațiilor naționale. În această logică, schimbarea era tratată mai ales ca o problemă de capacitate administrativă: instituțiile naționale trebuiau să aplice reguli europene și să reducă diferențele față de standardele comune.

În prezent, multe dintre presiunile europene au o dimensiune politică mult mai vizibilă. Sancțiunile economice produc costuri pentru întreprinderi și consumatori, politicile de securitate cer investiții bugetare, iar mecanismele privind statul de drept pot afecta accesul la resurse europene și reputația internațională a unor guverne. Europenizarea nu mai este doar o chestiune de aplicare tehnică, ci devine un proces de negociere, opoziție, contestare și justificare publică. Claudio Radaelli avertiza încă asupra riscului de extindere conceptuală: dacă orice schimbare politică din Europa este numită europenizare, termenul își pierde valoarea analitică [11]. Această observație este cu atât mai importantă astăzi. Războiul, crizele energetice, dezinformarea și competiția geopolitică schimbă instituțiile și politicile naționale, dar numai o parte dintre aceste schimbări pot fi atribuite direct cadrului european. De aceea, europenizarea trebuie înțeleasă ca un proces de adaptare produsă prin mecanisme europene, nu ca etichetă generală pentru toate transformările din spațiul european.

2. Războiul din Ucraina și virajul geopolitic al integrării europene

Războiul împotriva Ucrainei a funcționat ca un accelerator al schimbării. În câteva săptămâni de la începutul invaziei la scară largă, UE a adoptat Busola strategică pentru securitate și apărare, document care stabilește obiective clare pentru consolidarea capacității de acțiune până în 2030 [5]. Importanța acestui document nu constă doar în inventarierea unor măsuri, ci în semnalul politic pe care îl transmite: UE își asumă tot mai explicit faptul că securitatea nu mai poate fi tratată ca un domeniu marginal al integrării.

În această nouă etapă, europenizarea se manifestă prin extinderea domeniilor în care statele membre sunt chemate să se adapteze. Planificarea apărării, coordonarea achizițiilor, securitatea energetică, protecția infrastructurilor critice și controlul exporturilor devin teme europene. Pentru statele membre, aceasta înseamnă schimbări în prioritățile bugetare, în cooperarea interinstituțională și în modul de definire a interesului național.

Totuși, această adaptare nu este uniformă. Statele membre au tradiții strategice diferite, percepții diferite asupra amenințărilor și raportări diferite la relația transatlantică. Unele susțin aprofundarea cooperării în domeniul apărării, altele preferă menținerea unui rol dominant al NATO sau protejarea unor marje naționale de decizie. Rezultatul este o europenizare diferențiată: presiunea europeană există, dar răspunsurile naționale rămân inegale.

3. Sancțiunile și europenizarea prin folosirea puterii economice

O a doua arenă importantă este cea a sancțiunilor. După februarie 2022, măsurile restrictive împotriva Rusiei au devenit unul dintre principalele instrumente ale acțiunii externe europene. Consiliul UE prezintă o succesiune de pachete de sancțiuni, iar în 2026 instituțiile europene au anunțat noi măsuri restrictive, inclusiv în domeniile energiei, finanțelor și comerțului [6; 7].

Din perspectiva europenizării, sancțiunile sunt relevante nu doar ca decizie la nivel european, ci și ca proces de aplicare la nivel național. Administrațiile statelor membre trebuie să adapteze proceduri vamale, mecanisme de control financiar, reguli pentru companii, sisteme de supraveghere a reexporturilor și cooperare între instituții. Astfel, o decizie europeană de politică externă produce schimbări concrete în administrațiile naționale și în mediul economic intern.

Sancțiunile arată și caracterul politizat al europenizării contemporane. Ele pot genera costuri economice, pot fi contestate de actori politici sau economici și pot deveni subiect de dezbatere publică. Prin urmare, europenizarea nu se produce doar prin consens normativ, ci și prin constrângere, negociere și acceptarea unor costuri. În această logică, UE nu mai este doar un producător de standarde, ci și un actor care folosește instrumente economice pentru obiective strategice.

4. Statul de drept și contestarea normelor comune

O a treia dimensiune a europenizării se referă la statul de drept și la normele democratice. Comisia Europeană publică anual Raportul privind statul de drept, care urmărește evoluții în domenii precum sistemul de justiție, cadrul anticorupție, pluralismul mediatic și echilibrul puterilor în stat [4]. Acest mecanism confirmă faptul că europenizarea nu privește doar politicile economice sau administrative, ci și fundamentele democratice ale guvernării.

În același timp, domeniul statului de drept arată limitele europenizării. Unele guverne acceptă formal standardele europene, dar le interpretează selectiv sau le contestă în numele suveranității naționale. În asemenea situații, europenizarea devine un factor de conflict. Nivelul european produce evaluări, recomandări și uneori condiționalități, însă efectul lor depinde de raportul de forțe din interiorul statelor membre, de mobilizarea societății civile și de capacitatea instituțiilor europene de a lega normele de consecințe reale.

Acest aspect este important în contextul războiului din Ucraina. UE are nevoie de coeziune pentru a adopta măsuri de securitate, sancțiuni și sprijin pentru Ucraina, dar coeziunea este afectată de conflictele politice interne privind valorile comune. De aceea, europenizarea actuală nu mai poate fi înțeleasă ca o simplă apropiere de un model comun, ci ca o luptă politică pentru definirea sensului valorilor europene.

5. Integritatea informațională: de la comunicare publică la securitate democratică

O evoluție importantă, legată direct de marile crize globale, este transformarea integrității informaționale într-o problemă europeană de securitate. Serviciul European de Acțiune Externă tratează manipularea și ingerința informațională străină, cunoscută prin acronimul FIMI, ca amenințare la adresa valorilor, procedurilor politice și securității UE [7]. Această abordare arată că spațiul informațional nu mai este privit doar ca un domeniu al comunicării publice, ci și ca parte a rezistenței democratice.

Din punct de vedere al europenizării, această schimbare creează un nou câmp de adaptare. Statele membre sunt încurajate să își dezvolte capacități de analiză, comunicare strategică, educație media, cooperare instituțională și răspuns rapid la campanii coordonate de manipulare. UE oferă concepte, rapoarte, bune practici și rețele de cooperare, iar instituțiile naționale sunt nevoite să își adapteze instrumentele.

Această dimensiune este importantă și pentru relația dintre europeni-

zare și democrație. Dacă pluralismul mediatic este slăbit, dacă instituțiile nu comunică transparent sau dacă spațiul public este dominat de neîncredere, mecanismele europene de rezistență informațională devin mai greu de aplicat. Astfel, integritatea informațională leagă europenizarea de calitatea instituțiilor democratice interne.

6. Autonomia strategică deschisă și securitatea economică

O altă schimbare semnificativă privește raportul dintre economie și securitate. În documentele Comisiei Europene, autonomia strategică este prezentată ca o orientare care combină deschiderea comercială cu rezistența economiei europene, competitivitatea și capacitatea de a acționa într-un mediu internațional mai dur [3]. Termenul nu trebuie înțeles ca izolare economică, ci ca încercare de a reduce dependențele critice și de a apăra interesele europene fără abandonarea comerțului deschis.

Războiul din Ucraina a accelerat această interpretare. Energia, infrastructurile, tehnologiile critice, materiile prime și lanțurile de aprovizionare au devenit teme de securitate. Pentru statele membre, europenizarea se manifestă prin ajustarea politicilor industriale, prin participarea la proiecte comune, prin controale asupra exporturilor sensibile și prin acceptarea unei coordonări mai strânse în domenii care altădată erau tratate ca politici economice obișnuite.

Prin urmare, autonomia strategică leagă europenizarea de capacitatea UE de a acționa într-o lume mai competitivă. Ea nu înlocuiește piața internă, dar îi adaugă o dimensiune strategică. Acest lucru schimbă și modul în care statele membre percep integrarea: UE nu mai este doar un spațiu al regulilor comune, ci și un cadru de protecție și acțiune colectivă.

7. O europenizare reconfigurată

Pe baza acestor observații, europenizarea poate fi descrisă prin patru trăsături. În primul rând, este o europenizare politizată. Deciziile europene produc costuri vizibile, redistribuie resurse și intră în competiția politică internă. În al doilea rând, este o europenizare diferențiată. Statele membre se adaptează în ritmuri diferite și uneori aleg forme selective de participare.

În al treilea rând, europenizarea este tot mai dependentă de contextul geopolitic. Războiul, instabilitatea regională, competiția dintre marii actori și presiunile asupra spațiului informațional influențează direcția schimbării europene. În al patrulea rând, europenizarea devine un proces de construire

a capacității de acțiune. UE nu mai produce doar norme, ci și instrumente: sancțiuni, cadre de securitate, mecanisme de monitorizare a statului de drept, politici de integritate informațională și orientări pentru securitatea economică.

Acest model permite păstrarea conceptului de europenizare, dar cu o schimbare de accent. Nu mai este vorba doar despre felul în care UE schimbă statele membre sau candidate prin reguli, ci și despre felul în care statele și instituțiile europene se adaptează împreună la un mediu internațional mai instabil.

Concluzii

Întrebarea dacă europenizarea este un concept depășit sau reinventat poate primi un răspuns nuanțat. Conceptul nu dispare, dar trebuie folosit într-o formă mai atentă la crize, securitate, contestare politică și diferențe naționale. În forma sa clasică, europenizarea a fost utilă pentru analiza adaptării la acquis, a convergenței instituționale și a schimbării administrative. În contextul actual, ea trebuie extinsă spre domenii care anterior păreau secundare: securitate, sancțiuni, integritate informațională, autonomie strategică și stat de drept.

Analiza a arătat că războiul din Ucraina a reconfigurat agenda europeană și a adus securitatea în centrul proceselor de adaptare. Sancțiunile au demonstrat că UE poate folosi instrumente economice pentru obiective geopolitice, dar și că aplicarea lor depinde de capacitatea administrativă și de voința politică a statelor membre. Mecanismele privind statul de drept și integritatea informațională arată, la rândul lor, că europenizarea se desfășoară astăzi într-un spațiu mai conflictual, în care normele comune sunt apărate, negociate sau contestate.

Prin urmare, europenizarea rămâne un concept analitic util, dar numai dacă este desprinsă de așteptarea unei convergențe uniforme și liniare. Ea trebuie înțeleasă ca adaptare politizată, diferențiată și dependentă de contextul geopolitic. În această formă, europenizarea nu mai explică doar adaptare administrativă a statelor europene, ci și reconfigurarea instituțională și strategică a UE într-o Europă marcată de război, insecuritate și competiție pentru legitimitate.

Referințe bibliografice

1. Börzel, Tanja A., Risse, Thomas, *When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change*, în „European Integration online Papers", 2000, Vol. 4, nr. 15 – acces 01.04.2026.
2. Börzel, Tanja A., *European Integration and the War in Ukraine: Just Another Crisis?*, în „Journal of Common Market Studies", 2023, Vol. 61, pp. 14-30.
3. Comisia Europeană, *Trade Policy Review – An Open*, *Sustainable and Assertive Trade Policy*, COM(2021) 66 final, Bruxelles, 18.02.2021, https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6308-2021-INIT/en/pdf – acces 25.04.2026.
4. Comisia Europeană, *2025 Rule of Law Report – The rule of law situation in the European Union*, COM(2025) 900 final, Bruxelles, 8.07.2025, https://commission.europa.eu/publications/2025-rule-law-report-communication-and-country-chapters_en – acces 25.04.2026.
5. Comisia Europeană, *EU adopts 20th package of sanctions against Russia*, 23.04.2026, https://finance.ec.europa.eu/news/eu-adopts-20th-package-sanctions-against-russia-2026-04-23_en – acces 25.04.2026.
6. Consiliul Uniunii Europene, *A Strategic Compass for Security and Defence*, Bruxelles, 2022, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf – acces 25.04.2026.
7. Consiliul Uniunii Europene, *Timeline – EU sanctions against Russia, 2026*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/timeline-sanctions-against-russia/ – acces 25.04.2026.
8. EEAS, *Information Integrity and Countering Foreign Information Manipulation & Interference (FIMI), 2026*, https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en – acces 25.04.2026.
9. Featherstone, Kevin; Radaelli, Claudio M. (eds.), *The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press, 2003.
10. Håkansson, Calle, *Von der Leyen's Geopolitical Commission: Vindicated by Events?*, în „European Policy Analysis", 2024:7epa, Swedish Institute for European Policy Studies, martie 2024, https://sieps.se/media/2uapy21y/2024_7epa.pdf – acces 25.04.2026.
11. Ladrech, Robert, *Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France*, în „Journal of Common Market Studies", 1994, Vol. 32, nr. 1, pp. 69-88.
12. Leuffen, Dirk; Rittberger, Berthold; Schimmelfennig, Frank, *Integration and Differentiation in the European Union: Theory and Policies*, Cham: Palgrave Macmillan, 2022.

13. Radaelli, Claudio M., *Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change*, în „European Integration online Papers", 2000, Vol. 4, nr. 8, https://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf – acces 25.04.2026.
14. Schimmelfennig, Frank, *European integration (theory) in times of crisis. A comparison of the euro and Schengen crises*, în „Journal of European Public Policy", 2018, Vol. 25, nr. 7, pp. 969-989.

Date despre autor

Marin Gherman este doctor în științe politice, lector la Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava (România), Departamentul de Științe Umane și Social-Politice, director al Institutului de Studii Politice și Capital Social din Cernăuți (Ucraina). Membru al consiliului științific al rețelei internaționale Erasmus Expertise (Paris). Redactor-șef al revistei ICR „Glasul Bucovinei" (Cernăuți-București). Predă cursuri de comunicare politică, analiza conflictelor internaționale, metodologii în studiul științelor politice, guvernanță internațională și regio

CZU: 321.7:342.22:37.017.4
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.05

ROLUL EDUCAȚIEI CIVICE ÎN EDIFICAREA UNEI SOCIETĂȚI DEMOCRATICE BAZATE PE DREPTATE, ECHITATE ȘI EGALITATE[6]

Valentin MĂRGINEANU[7]

https://orcid.org/0000-0002-4223-5890

Recenzent: Rodica CIOBANU, dr. habilitat, conf. univ., șef Departament Drept Public, USM

Rezumat: Educația civică reprezintă un pilon fundamental în edificarea unei societăți democratice bazate pe dreptate, echitate și egalitate. Într-un context marcat de transformări politice și sociale, formarea cetățenilor conștienți de drepturile și responsabilitățile lor devine esențială pentru consolidarea democrației participative. Educația civică contribuie la înțelegerea și respectarea principiului statului de drept, promovând accesul echitabil la justiție și responsabilitatea față de lege. Totodată, ea favorizează dezvoltarea unei culturi a echității, prin cultivarea solidarității și a empatiei sociale, reducând inegalitățile și sprijinind incluziunea grupurilor vulnerabile. În același timp, educația civică are un rol decisiv în promovarea egalității, prin combaterea discriminării, susținerea egalității de gen și respectarea diversității culturale. Republica Moldova, aflată pe drumul integrării europene, are oportunitatea de a valorifica educația civică ca instrument strategic pentru consolidarea instituțiilor democratice și pentru apropierea de valorile fundamentale ale Uniunii Europene. Prin programe educaționale moderne, parteneriate între administrația publică, societatea civilă și mediul academic, precum și prin campanii de sensibilizare, educația civică poate deveni motorul unei societăți incluzive, reziliente și ori-

6 Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).

7 doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, vmargineanu70@gmail.com .

entate spre dreptate socială. În concluzie, educația civică nu este doar un proces de instruire, ci un mecanism de transformare profundă a societății.

Cuvinte cheie: dreptate, echitate, egalitate, stat de drept .

THE ROLE OF CIVIC EDUCATION IN BUILDING A DEMOCRATIC SOCIETY BASED ON JUSTICE, FAIRNESS, AND EQUALITY

Abstract: Civic education represents a fundamental pillar in building a democratic society grounded in justice, equity, and equality. In a context marked by political and social transformations, educating citizens who are aware of their rights and responsibilities becomes essential for strengthening participatory democracy. Civic education contributes to the understanding and respect of the rule of law, promoting equal access to justice and responsibility toward the law. At the same time, it fosters the development of a culture of equity by cultivating solidarity and social empathy, reducing inequalities, and supporting the inclusion of vulnerable groups. Furthermore, civic education plays a decisive role in promoting equality through combating discrimination, supporting gender equality, and respecting cultural diversity. The Republic of Moldova, on its path toward European integration, has the opportunity to capitalize on civic education as a strategic instrument for strengthening democratic institutions and aligning with the fundamental values of the European Union. Through modern educational programs, partnerships among public administration, civil society, and academia, as well as through awareness campaigns, civic education can become the driving force of an inclusive, resilient, and socially just society. In conclusion, civic education is not merely a process of instruction, but a mechanism for the profound transformation of society.

Keywords: ***justice, equity, equality, rule of law***

Introducere

În contextul transformărilor accelerate care caracterizează societățile contemporane, problematica formării unei culturi civice solide devine din ce în ce mai relevantă atât în plan teoretic, cât și practic. Consolidarea democrației, funcționarea eficientă a instituțiilor și coeziunea socială depind în mod esențial de nivelul de conștientizare și asumare a valorilor fundamentale de către cetățeni. Încă Aristotel observa că *omul este prin natură o*

ființă a cetății [1, p. 7], o ființă (animal) politică. Aristotel consideră că participarea la viața comunității și asumarea responsabilităților sociale sunt trăsături fundamentale ale existenței umane, susținând astfel necesitatea formării unui spirit civic profund și continuu. În același sens, John Dewey sublinia că *democrația nu este doar o formă de guvernare, ci un mod de viață asociat, bazat pe experiența comună și comunicare reciprocă* [2, p. 87]. Democrația nu poate fi concepută în lipsa dimensiunii educaționale. În plus, același gânditor atrăgea atenția asupra faptului că *democrația trebuie să renască în fiecare generație, iar educația este moașa ei* [3]. Valorile democratice nu sunt permanente prin ele însele, ci trebuie cultivate continuu prin formarea conștiinței și implicării cetățenești. În acest cadru, educația civică se afirmă nu doar ca un instrument pedagogic, ci ca un mecanism esențial de configurare a raporturilor dintre individ, societate și stat.

La nivel conceptual, prima asociere generată de sintagma „educația civică" este, în mod tradițional, cea de disciplină școlară, integrată în sistemele educaționale formale. Totuși, o asemenea perspectivă se dovedește a fi limitativă, întrucât reduce un fenomen complex la o dimensiune instituțională restrânsă. În realitate, educația civică depășește cadrul formal al instruirii academice, constituindu-se într-un proces continuu de formare a conștiinței cetățenești, care se desfășoară pe tot parcursul vieții și implică o pluralitate de actori sociali. Încă din Antichitate, Aristotel afirma că scopul educației este formarea cetățenilor virtuoși [4, p. 200], ceea ce confirmă faptul că educația are o dimensiune morală și socială esențială. În aceiași ordine de idei, în spațiul românesc, Dimitrie Gusti considera că *școala trebuie să formeze cetățeni, nu doar specialiști* [5, p. 214], evidențiind rolul educației în consolidarea vieții democratice.

Importanța acestui proces derivă din faptul că valorile fundamentale ale unei societăți democratice – dreptatea, echitatea și egalitatea – nu pot fi menținute exclusiv prin mecanisme juridice sau instituționale. Ele necesită o internalizare profundă la nivel individual și colectiv, care să transforme normele abstracte în repere concrete de conduită. În absența acestei interiorizări, democrația riscă să rămână o construcție formală, lipsită de substanță axiologică și de susținere socială reală. Montesquieu atrăgea atenția că o nedreptate individuală afectează întregul corp social [6, p.294, fapt care de vorbește despre necesitatea unei conștiințe colective bazate pe dreptate.

Prin urmare, analiza educației civice trebuie realizată dintr-o perspectivă interdisciplinară, care să îmbine dimensiunea juridică, sociologică și pedagogică. Numai în acest mod poate fi înțeles rolul său în edificarea unei societăți democratice autentice, în care valorile fundamentale nu sunt doar proclamate, ci trăite și asumate în mod cotidian. În acest sens, prezentul demers își propune să evidențieze caracterul complex și multidimensional al educației civice, precum și contribuția acesteia la consolidarea unei culturi sociale întemeiate pe respect, responsabilitate și participare activă.

Rezultatele cercetării

Disciplina școlară numită *educația civică* se află într-un proces continuu de reconfigurare curriculară, fără a fi identificat încă un model optim unanim acceptat. Deși cauzele acestei dinamici și posibilele direcții de optimizare sunt multiple și relevante, ele nu constituie obiectul prezentului demers științific. Scopul lucrării de față constă în evidențierea caracterului profund și multidimensional al conceptului, care nu poate fi redus la un cadru instituțional formal sau limitat exclusiv la formarea generațiilor tinere. În această perspectivă, educația civică se conturează ca un factor determinant în procesul de edificare a unei societăți autentice democratice, orientate spre valorile și practicile spațiului european. În acest context, dreptatea, echitatea și egalitatea se afirmă drept repere axiologice fundamentale, care structurează și legitimează funcționarea comunităților democratice contemporane. Educația civică devine astfel un instrument esențial de transformare socială. După cum afirma Nelson Mandela, *educația este cea mai puternică armă pe care o poți folosi pentru a schimba lumea* [7, p.273]. Astfel este evidențiat rolul activ al educației în promovarea valorilor democratice.

Educația civică nu este doar o disciplină școlară. Ea este, de fapt, un proces de formare a conștiinței cetățenești. Prin educație civică, tinerii învață ce înseamnă să fii parte dintr-o comunitate, ce înseamnă să respecți legile, dar și să îți cunoști drepturile. Mai mult decât atât, educația civică îi ajută să înțeleagă că democrația nu este un cadou, ci o responsabilitate împărtășită.

O societate democratică nu poate exista fără cetățeni activi și responsabili, deoarece democrația nu este doar un sistem politic, ci un mod de a trăi împreună, bazat pe implicare și respect reciproc. Alexis de Tocqueville observa că pericolul democrației constă și în pasivitatea cetățenilor [8, p.

482], ceea ce face ca participarea civică să devină o condiție fundamentală a funcționării democratice. Dreptatea, echitatea și egalitatea nu se construiesc prin simple declarații sau prin legi scrise pe hârtie, ci prin acțiunile concrete ale oamenilor care aleg să participe la viața comunității. Fiecare gest de implicare – de la vot până la voluntariat sau exprimarea unei opinii – contribuie la consolidarea valorilor democratice.

În acest context, educația civică devine un pilon esențial al societății. Ea nu se limitează la transmiterea unor noțiuni teoretice despre drepturi și obligații, ci formează atitudini și comportamente. Prin educația civică, oamenii învață să gândească critic, să analizeze informațiile din jur și să nu accepte pasiv nedreptățile. Într-o lume în care suntem expuși constant la opinii și influențe diverse, capacitatea de a discerne între adevăr și manipulare este vitală.

De asemenea, educația civică promovează dialogul și respectul față de diversitate. Într-o societate democratică, diferențele de opinie nu trebuie să ducă la conflict, ci să devină puncte de plecare pentru dezbateri constructive. A asculta, a argumenta și a accepta că ceilalți pot avea perspective diferite sunt competențe care se învață și se exersează.

Nu în ultimul rând, educația civică îi încurajează pe cetățeni să se implice activ în rezolvarea problemelor comunității. Fie că este vorba despre protecția mediului, sprijinirea persoanelor vulnerabile sau participarea la inițiative locale, fiecare contribuție contează. Astfel, cetățenii nu mai sunt simpli spectatori, ci devin actori ai schimbării.

Prin urmare, o democrație autentică se construiește zilnic, prin responsabilitate și implicare. Iar educația civică este cheia care deschide drumul către o societate mai justă, mai echitabilă și mai solidară.

Și acum ne vom referi la dreptate. La dreptate nu doar ca la un concept abstract, ci ca la o realitate care ne influențează viața de zi cu zi. În ceea ce privește dreptatea, Aristotel o definea ca fiind *a da fiecăruia ceea ce i se cuvine* [9, p. 109]. Educația civică contribuie la interiorizarea acestui principiu, transformându-l într-un reper concret de conduită socială. Educația civică joacă un rol esențial în formarea unei înțelegeri profunde a acestui principiu, cultivând respectul pentru lege și pentru valorile morale care stau la baza conviețuirii sociale. Prin intermediul ei, învățăm că legile nu sunt simple constrângeri, ci instrumente create pentru a proteja drepturile și libertățile tuturor.

Totuși, educația civică ne ajută să depășim o viziune rigidă asupra dreptății. Ea ne arată că dreptatea nu înseamnă doar aplicarea mecanică a regulilor, ci presupune și discernământ, empatie și responsabilitate. Există situații în care litera legii poate fi respectată, dar spiritul ei ignorat. De aceea, un cetățean educat civic va ști să analizeze contextul, să înțeleagă consecințele deciziilor și să acționeze în acord cu principiile morale.

Un aspect fundamental al dreptății este recunoașterea demnității fiecărui individ. Educația civică ne învață că fiecare persoană, indiferent de origine, statut social sau convingeri, merită respect și tratament egal. Această perspectivă combate discriminarea și încurajează solidaritatea, contribuind la construirea unei societăți mai incluzive.

Mai mult decât atât, educația civică îi determină pe oameni să nu rămână indiferenți în fața nedreptăților. Ea dezvoltă curajul de a lua atitudine, de a semnala abuzurile și de a susține valorile corecte. Astfel, dreptatea nu mai este doar responsabilitatea instituțiilor, ci devine o misiune comună a tuturor cetățenilor.

Astfel, prin educația civică, dreptatea capătă o dimensiune vie și umană. Nu este doar un set de reguli, ci un ideal care se realizează prin acțiunile și atitudinile noastre zilnice, având în centru respectul pentru demnitatea fiecărei persoane.

Să vorbim despre echitate. Echitatea presupune depășirea unei egalități formale. O idee atribuită frecvent lui Thomas Jefferson ne face să înțelegem că tratamentul identic poate genera inechitate. Aceasta înseamnă să depășim ideea simplă de „toți sunt tratați la fel" și să înțelegem că oamenii pornesc din puncte diferite. Educația civică ne ajută să facem această distincție esențială: egalitatea oferă aceleași reguli pentru toți, dar echitatea ține cont de nevoile reale ale fiecăruia, pentru ca toți să aibă șanse reale de reușită. Astfel, o societate echitabilă nu ignoră diferențele, ci le recunoaște și încearcă să le compenseze.

Prin educația civică, învățăm că accesul la oportunități – educație de calitate, servicii de sănătate, locuri de muncă decente – nu ar trebui să fie influențat de statutul social, gen sau origine. Ea formează conștiința faptului că inegalitățile nu sunt întotdeauna rezultatul efortului individual, ci pot avea cauze structurale, precum sărăcia, discriminarea sau lipsa resurselor. Înțelegând aceste realități, devenim mai sensibili la dificultățile celorlalți și mai deschiși să susținem politici și inițiative care corectează aceste dezechilibre.

Un alt rol important al educației civice este acela de a dezvolta capacitatea de a recunoaște inegalitățile acolo unde ele există, chiar și atunci când sunt mai puțin vizibile. De exemplu, diferențele de șanse între mediul rural și cel urban sau stereotipurile legate de anumite grupuri sociale pot limita accesul real la oportunități. O persoană educată civic nu doar observă aceste probleme, ci caută soluții: susține incluziunea, promovează dialogul și se implică în acțiuni care reduc discriminarea.

Mai mult, educația civică ne învață că echitatea nu este doar responsabilitatea statului, ci și a fiecăruia dintre noi. Atitudinile noastre zilnice – felul în care îi tratăm pe ceilalți, modul în care reacționăm la nedreptăți sau sprijinul pe care îl oferim celor aflați în dificultate – contribuie la construirea unei societăți mai echitabile.

Astfel, echitatea este un ideal care cere conștientizare, empatie și acțiune. Iar educația civică este instrumentul prin care învățăm nu doar să înțelegem acest ideal, ci și să îl punem în practică, transformând oportunitățile egale dintr-un principiu teoretic într-o realitate accesibilă tuturor.

Și, desigur, egalitatea, principiu consacrat juridic în Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului, care la art. 1 afirmă că *oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi*. Educația civică ne ajută să înțelegem că egalitatea nu înseamnă uniformitate, adică ștergerea diferențelor dintre oameni, ci recunoașterea și respectarea lor. O idee atribuită frecvent lui Thomas Jefferson spune că tratamentul identic poate genera inechitate. Fiecare individ are propriile valori, credințe, experiențe și identitate, iar o societate democratică sănătoasă nu încearcă să le uniformizeze, ci să le integreze armonios. Egalitatea presupune, înainte de toate, garantarea acelorași drepturi fundamentale pentru toți, indiferent de cine sunt sau de unde provin. Această perspectivă este susținută de tradiția iluministă, inclusiv de Voltaire [10, p. 184-186], care promova egalitatea în fața legii.

Prin educația civică, învățăm că diversitatea este o resursă, nu un obstacol. Diferențele culturale, lingvistice sau de opinie pot deveni surse de creativitate, progres și înțelegere mai profundă a lumii. Atunci când oamenii sunt încurajați să își exprime liber identitatea, societatea devine mai dinamică și mai deschisă. În acest sens, egalitatea creează cadrul în care fiecare voce poate fi auzită și respectată.

Un alt aspect important este că educația civică ne formează capacitatea de a combate prejudecățile și stereotipurile. De multe ori, excluderea nu

apare din diferențe reale, ci din percepții greșite sau din lipsa de informare. Prin dialog și cunoaștere, aceste bariere pot fi depășite. Astfel, învățăm să privim oamenii nu prin prisma etichetelor, ci ca indivizi cu drepturi egale și cu potențial unic.

Mai mult decât atât, egalitatea implică și responsabilitatea de a crea un mediu în care nimeni nu este marginalizat. Educația civică ne încurajează să intervenim atunci când observăm discriminare sau nedreptate și să susținem incluziunea în toate formele ei. Nu este suficient ca drepturile să existe în teorie; ele trebuie respectate și aplicate în practică, în viața de zi cu zi.

Astfel, egalitatea, așa cum este înțeleasă prin educația civică, nu înseamnă să fim identici, ci să fim egali în drepturi și respect. Ea transformă diversitatea într-un punct forte și creează premisele unei societăți în care fiecare persoană se poate dezvolta liber, contribuind la binele comun.

Dar educația civică nu poate fi eficientă dacă rămâne doar pe hârtie. Ea trebuie să fie trăită. Trebuie să fie integrată în activitățile zilnice ale școlii, în proiecte comunitare, în dialogul dintre generații. Profesorii au un rol esențial, dar la fel de importantă este implicarea părinților, a instituțiilor și a societății civile.

Provocările sunt reale: dezinteresul față de viața publică, influența negativă a dezinformării, lipsa resurselor educaționale. Însă soluțiile există: programe educaționale moderne, formarea continuă a cadrelor didactice, utilizarea tehnologiei pentru implicarea tinerilor, și mai ales, crearea de spații în care vocea fiecărui cetățean să fie auzită.

Astăzi însă, nu mai este suficient să vorbim doar despre educația civică în sens restrâns. Societățile democratice au nevoie de un proces mai amplu: educația continuă a întregii societăți, care să modeleze valori, atitudini și comportamente orientate spre dreptate socială, echitate și respect reciproc.

Educația societății nu se realizează exclusiv în școală. Ea este un proces complex, care implică familia, mass-media, instituțiile statului, organizațiile neguvernamentale și spațiul digital. Toate aceste componente contribuie la formarea unei culturi sociale bazate pe respectarea drepturilor, pe solidaritate și pe responsabilitate colectivă.

Un element esențial al acestei educații este formarea conștiinței sociale. O societate educată în spiritul dreptății nu tolerează discriminarea, abuzul sau inegalitatea. În schimb, promovează incluziunea, respectul pentru diversitate și șanse egale pentru toți cetățenii.

De exemplu, în Finlanda, accentul pus pe educația media și pe gândirea critică nu vizează doar elevii, ci întreaga societate. Capacitatea cetățenilor de a analiza informațiile și de a respinge dezinformarea contribuie la consolidarea unei culturi a corectitudinii și responsabilității sociale.

În aceeași direcție, Estonia demonstrează cum educația societății în competențe digitale și civice poate stimula participarea activă. Prin utilizarea instrumentelor digitale, cetățenii sunt implicați direct în procesele democratice, ceea ce consolidează transparența și egalitatea de participare.

În Republica Moldova, procesul de educare a societății în spirit democratic este în plină evoluție. Inițiativele educaționale și proiectele comunitare contribuie la dezvoltarea unei culturi civice, însă persistă provocări legate de dezinformare, inegalități sociale și participare redusă. Aceste realități subliniază necesitatea unei abordări mai ample, care să depășească spațiul formal al educației.

În acest context, rolul școlii rămâne important, dar nu suficient. Este nevoie de o colaborare reală între toate instituțiile societății. Mass-media trebuie să promoveze informații corecte, mediul online trebuie utilizat responsabil, iar comunitățile trebuie să încurajeze implicarea activă a cetățenilor.

Educarea societății în spiritul dreptății, echității și egalității presupune, așadar, mai mult decât edificarea unui cadru normativ coerent; ea implică un proces profund de transformare a mentalităților și de formare a unei culturi civice autentice. Din perspectivă teoretico-juridică și sociologică, normele de drept au, fără îndoială, funcția de a consacra și proteja valori fundamentale, însă eficiența lor depinde în mod esențial de gradul în care acestea sunt interiorizate de către indivizi. Cu alte cuvinte, dreptul devine cu adevărat funcțional doar atunci când este dublat de o adeziune voluntară și conștientă la valorile pe care le exprimă.

Valorile sociale nu pot fi impuse exclusiv prin constrângere formală, deoarece ele țin de sfera convingerilor, a atitudinilor și a reprezentărilor colective. Procesul de internalizare axiologică presupune educație, dialog și participare, nu doar obediență față de reguli. În lipsa acestui proces, normele juridice riscă să rămână simple instrumente externe de reglementare, percepute ca obligații impuse din afară, și nu ca expresii legitime ale voinței și interesului comun.

În acest context, limitarea educării societății la mecanisme punitive sau represive se dovedește insuficientă și chiar contraproductivă. Deși

sancțiunea juridică este necesară pentru menținerea ordinii și descurajarea comportamentelor deviante, absolutizarea rolului său poate conduce la un conformism pur formal. Indivizii respectă norma nu pentru că îi înțeleg și îi împărtășesc fundamentul valoric, ci din teama de consecințe. Un asemenea tip de conformare este fragil și instabil, fiind dependent de intensitatea controlului și de probabilitatea sancțiunii.

Pe termen lung, o societate bazată predominant pe constrângere riscă să dezvolte mecanisme de evitare, simulare sau chiar contestare a normelor, ceea ce subminează autoritatea dreptului și încrederea în instituții. În schimb, o abordare centrată pe educație civică, pe formarea spiritului critic și pe cultivarea responsabilității individuale favorizează apariția unei conformări autentice, întemeiate pe convingere și asumare.

Prin urmare, realizarea efectivă a valorilor de dreptate, echitate și egalitate necesită o sinergie între dimensiunea normativă și cea educațională. Dreptul trebuie să ofere cadrul, dar educația este cea care conferă substanță și durabilitate acestui cadru. Numai printr-un asemenea echilibru se poate ajunge la o societate în care respectarea valorilor fundamentale nu este rezultatul constrângerii, ci expresia unei conștiințe colective mature și responsabile.

Se admite, în literatura de specialitate, că dreptul îndeplinește, pe lângă funcțiile sale normative și coercitive, și o funcție educativă [11, p. 230], orientată spre modelarea comportamentelor sociale și promovarea unui anumit sistem de valori. Prin intermediul normelor juridice, statul încearcă să transmită standarde de conduită considerate legitime și dezirabile, contribuind astfel la formarea unei conștiințe juridice colective. În această perspectivă, dreptul nu se limitează la a reglementa relațiile sociale, ci aspiră să influențeze atitudinile indivizilor față de concepte precum echitatea, responsabilitatea sau respectul față de celălalt. Din perspectivă juridică, deși Cicero afirma că legile autentice merită acest nume doar dacă sunt *promulgate în vederea bunăstării cetățenilor, pentru a le asigura o viață liniștită și fericită* [12, p. 398], subliniind caracterul uman și funcțional al dreptului, H. Kelsen arăta că efectul educativ al dreptului este limitat, deoarece normele juridice acționează în principal prin constrângere – *dreptul poruncește, permite, împuternicește, dar nu „învață”* [13, p. 97].

Astfel, considerăm că efectul educativ al dreptului este, în mod inerent, limitat. Această limitare derivă din însăși natura normelor juridice,

caracterizate prin obligativitate și sancțiune. Spre deosebire de normele morale sau de cele sociale informale, care acționează preponderent prin internalizare și convingere, normele juridice impun o conduită sub imperiul constrângerii. Respectarea lor nu reprezintă o opțiune bazată pe deliberare etică, ci o obligație a cărei nerespectare atrage consecințe juridice.

În acest context, receptarea normelor juridice de către membrii societății tinde să fie una predominant formală și instrumentală. Indivizii se conformează adesea nu pentru că aderă la valorile promovate, ci pentru a evita sancțiunea. Astfel, dreptul este perceput mai degrabă ca o instanță externă de control, decât ca un ghid intern al conduitei morale. Această percepție reduce potențialul normelor juridice de a genera reflecție autentică asupra distincției dintre bine și rău și de a stimula o adeziune voluntară la valorile pe care le consacră.

Prin urmare, funcția educativă a dreptului nu trebuie supraestimată. Ea poate contribui la stabilirea unor repere minime de comportament și la consolidarea unor practici sociale, însă nu poate substitui mecanismele profunde de formare morală, care presupun interiorizare, dialog și asumare personală. În lipsa acestor elemente, dreptul riscă să fie perceput ca o simplă formă de constrângere externă, iar impactul său educativ rămâne unul superficial și limitat.

Pentru ca valorile promovate de drept să devină operaționale în plan social, este necesar ca acestea să fie recunoscute și acceptate de către membrii societății ca fiind legitime și conforme cu propriul lor sistem de referință axiologic. Cu alte cuvinte, eficacitatea dreptului depinde în mod esențial de gradul de interiorizare a normelor juridice, ceea ce implică existența unei conștiințe juridice dezvoltate și a unui nivel ridicat de cultură juridică. În absența acestei internalizări, dreptul riscă să fie perceput ca un instrument exogen, impus artificial, ceea ce conduce la diminuarea autorității sale simbolice și normative.

În mod corelativ, este imperativ necesar ca societatea să perceapă dreptul nu ca pe un mecanism de impunere a unor valori străine sau arbitrare, ci ca pe un garant și un protector al valorilor pe care aceasta le recunoaște deja ca fiind fundamentale. Această relație de corespondență între drept și valorile sociale constituie premisa esențială a legitimității juridice. Astfel, dreptul ar trebui să reflecte, în mod prioritar, valorile consolidate în conștiința colectivă, și doar în mod gradual și prudent să promoveze

transformări axiologice, evitând disonanțele majore între norma juridică și realitatea socială. În acest context, educația civică devine indispensabilă. Ea completează dreptul, transformând conformarea formală într-o aderiune conștientă la valori. Responsabilitatea cetățeanului este esențială, așa cum sublinia John F. Kennedy: „nu te întreba ce poate face țara pentru tine, ci ce poți face tu pentru țara ta" [14].

În caz contrar, se poate genera un fenomen de nihilism juridic, caracterizat prin respingerea sau ignorarea normelor de drept, percepute ca fiind lipsite de relevanță sau legitimitate. Această atitudine conduce la o distanțare progresivă între societate și sistemul juridic, la erodarea încrederii în instituțiile juridice și, implicit, la diminuarea gradului de conformare voluntară la normele legale. Într-un asemenea context, dreptul ajunge să se bazeze preponderent pe forța coercitivă a statului pentru a-și asigura aplicabilitatea, ceea ce este, însă, ineficient și nesustenabil pe termen lung.

Concluzii

Realizarea efectivă a dreptului nu poate fi concepută exclusiv prin prisma constrângerii. Dimpotrivă, funcționarea optimă a sistemului juridic presupune ca majoritatea membrilor societății să respecte normele juridice în mod voluntar, ca rezultat al convingerii lor interne privind legitimitatea și utilitatea acestora. În acest cadru, recurgerea la constrângerea statală trebuie să aibă un caracter excepțional, intervenind doar în situațiile în care mecanismele de autoreglare socială și conștiința juridică individuală nu sunt suficiente pentru a asigura conformitatea cu normele de drept.

Educația civică este cheia pentru o democrație solidă. Ea ne ajută să construim o societate în care dreptatea nu este un privilegiu, echitatea nu este un ideal îndepărtat, iar egalitatea nu este doar un slogan. Educația civică transformă aceste valori în realități palpabile, prin fiecare cetățean care înțelege și își asumă rolul său. Să investim, așadar, în educația civică. Să o privim nu ca pe un domeniu secundar, ci ca pe fundamentul unei societăți democratice sănătoase. Numai astfel vom putea clădi o comunitate bazată pe respect, solidaritate și responsabilitate.

Referințe bibliografice:

1. Aristotel, *Politica*, Cartea I, București: Paideia, 2001
2. John Dewey, *Democracy and Education*, New York: Macmillan, 1916
3. John Dewey, *The School and Society,* https://www.quoteslyfe.com/quote/Democracy-has-to-be-born-anew-every-734265 [accesat 15.05.2026]
4. Aristotel, *Politica*, Cartea VIII, București: Paideia, 2001
5. Dimitrie Gusti, *Sociologia militans*, București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1935
6. Montesquieu, *Despre spiritul legilor,* Vol. 1, București: Editura Științifică, 1964
7. Nelson Mandela, *Long Walk to Freedom*, London: Little, Brown, 1994
8. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, vol. II, Penguin Books, 2003
9. Aristotel, *Etica Nicomahică*, București: Editura Științifică, 1988
10. Voltaire, *Dicționar filosofic*, Iași: Polirom, 1994
11. Negru B., Negru A., *Teoria generală a dreptului,* Chișinău: Bons Offices, 2006
12. Cicero, *Despre supremul bine și supremul rău,* București: Editura Științifică și Enciclopedică
13. Hans Kelsen, *Doctrina pură a dreptului,* București: Humanitas, 2000
    Doctor habilitat, conferențiar universitar, Universitatea de Stat dni Moldova, rodica.ciobanu@usm.md .
14. John F. Kennedy, Discurs inaugural, 20 ianuarie 1961, https://www.archives.gov/milestone-documents/president-john-f-kennedys-inaugural-address [accesat 15.05.2026]

CZU: 321.7:378.014.553:316.66
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.06

UNIVERSITATEA CA ACTOR AL REZILIENȚEI DEMOCRATICE: ÎNTRE AUTONOMIE ACADEMICĂ ȘI RESPONSABILITATE SOCIALĂ

Rodica CIOBANU[8]

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6071-8178
Recenzent: Elena ARAMĂ, doctor habilitat, profesor universitar, USM, e-mail - aramaelena@gmail.com

« Quo vadis?»

Rezumat: *Articolul susține necesitatea unei schimbări de paradigmă, prin care universitatea devine un agent activ al modernizării și al creșterii rezilienței democratice, contribuind direct la dezvoltarea unui stat funcțional și durabil. Pe acest fundal, articolul evidențiază că tendința de comercializare a învățământului superior generează riscul devierii de la misiunea sa civică, reducând procesul educațional la unul strict utilitar și economic. Prin urmare, universitatea este chemată să își asume activ funcția de formare a unui cetățean critic și responsabil, capabil să susțină valorile democratice în fața provocărilor contemporane. Această asumare presupune realizarea unui echilibru real între libertatea academică și obligația de a răspunde nevoilor societății, transformând universitatea într-o instituție relevantă pentru consolidarea democrației și a coeziunii sociale.*

Cuvinte cheie: autonomie universitară, responsabilitate socială, reziliență democratică, schimbare de paradigm.

8 Doctor habilitat, conferențiar universitar, Universitatea de Stat dni Moldova, rodica.ciobanu@usm.md .

THE UNIVERSITY AS AN ACTOR OF DEMOCRATIC RESILIENCE: BETWEEN ACADEMIC AUTONOMY AND SOCIAL RESPONSIBILITY

Abstract: *The article argues for the need for a paradigm shift, whereby the university becomes an active agent of modernization and the strengthening of democratic resilience, contributing directly to the development of a functional and sustainable state. In this context, the article highlights that the trend toward the commercialization of higher education carries the risk of a deviation from its civic mission, reducing the educational process to a strictly utilitarian and economic one. Consequently, the university is called upon to actively assume the role of shaping critical and responsible citizens, capable of upholding democratic values in the face of contemporary challenges. This commitment requires striking a genuine balance between academic freedom and the obligation to respond to society's needs, transforming the university into an institution that is relevant to the consolidation of democracy and social cohesion.*

Keywords*:* academic autonomy, social responsibility, democratic resilience, paradigm shift.

Aspecte preliminare

Într-un context marcat de schimbări economice, sociale și politice, analiza proceselor prin care valorile fundamentale ale societății pot fi reconfigurate pentru a răspunde provocărilor contemporane, se prezintă ca un exercițiu dificil al efortului de înțelegere atât a prezentului, cât și a viitorului. Conștienți de importanța unor instituții funcționale, eficiente și interconectate pentru progresul democratic al statelor, nu putem contesta rolul persoanelor și a sistemului de valori pe care acestea le împărtășesc. Din ce în ce mai mult resetarea conceptual-valorică și normativă, reformarea instituțiilor prin alinierea la standardele statului de drept se prezintă ca elemente esențiale pentru construirea unei societăți funcționale și durabile.

Ca rezultat al analizelor și urmăririi cu atenție și în deaproape a proceselor ce au marcat societatea moldovenească, vom dezvolta opinia potrivit căreia succesul modernizării Republicii Moldova și aderarea la comunitatea europeană, nu doar din punct de vedere formal, depinde de capacitatea statului și a societății de a colabora eficient, de a adopta și implementa re-

forme sustenabile, capabile de a construi un cadru instituțional solid, bazat pe transparență, integritate și participare activă. Astfel, indicăm că fiind evidentă necesitatea consolidării societății, trebuie să mizăm pe modernizarea societății moldovenești, care necesită o resetare conceptuală profundă și o cooperare instituțională eficientă pentru a răspunde provocărilor actuale și pentru a construi un stat funcțional, democratic și rezilient. Ca rezultat, ne propunem dezvoltarea subiectului importanței redefinirii valorilor fundamentale ale societății în corelare cu dezvoltarea unor instituții publice eficiente, transparente și responsabile. Ideia de resetare conceptuală presupune adaptarea normelor la noile realități socio-economice și geopolitice, promovarea unei culturi a responsabilității civice și întărirea statului de drept prin concursul instituțiilor superioare de învățământ. Prin implicit, se evidențiază că normele sociale și juridice trebuie să reflecte valorile democratice împărtășite, evitând rigiditățile și ineficiențele sistemice. Suplimentar, implicarea instituțională și cooperarea sunt esențiale pentru a educa generații și a crea garanții și soluții sustenabile pentru creșterea eficienței politicilor publice, pentru crearea unui mecanism administrativ coerent, eficient și capabil să susțină dezvoltarea țării. În particular, se urmărește dezvoltarea subiectului cu privire la formarea profesională în universitătii prin promovarea standardelor de etică și integritate, dezvoltarea gândirii critice ș.a. ca repere indispensabile rezilienței democratice.

Revenirea în actualitate a subiectului rolului universităților în viața unei societăți pare a avea derivate ce sunt legate de procese prin care istoric trec statele. În acest sens, tot mai mult a revenit în atenție întrebarea steriană: *Ce sunt universitățile?* și *Care este misiunea acestora*?, întrebări care au preocupat acest autor într-un context socio-politic și juridic zbuciumat din istoria spațiului românesc. În același context al timpurilor deloc simple de astăzi se revine la acest subiect pentru a vedea dacă nu s-a omis din modul în care s-a definit, perceput și conștientizat rolul universităților în societatea în care își realizează misiunea.

Or, dacă ne întrebăm care sunt problemele universităților din Republica Moldova, dar și care sunt problemele țării, vom vedea că acestea se suprapun, pe anumite linii de gândire fiind interconectate, fapt ce trebuie să ne determine ca să înțelegem trasabilitatea deciziilor pentru parcursul spre viitor și a răspunsului și soluțiilor cu care venim.

Spre exemplu, Raportul CCRM [1] indică ca sistemul de învățământ superior din Republica Moldova se confruntă cu provocări majore de natură structurală și financiară care îi limitează eficiența și calitatea. Astfel autorii raportului indică că, chiar dacă Guvernul RM a decis în 2022 reorganizarea universităților și a institutelor de cercetare, totuși nu s-a reușit să se depășească probleme care au existat până la reorganizare, ceea ce ar indica necesitatea unor reforme profunde în sistemul de învățământ superior, orientate spre eficientizarea modului de gestionare a resurselor, mecanisme de control mai eficiente, precum și responsabilitate sporită. Probabil că mai puțin relevant este în acest context să intrăm pe fondul problemelor care sunt asociate mediului universitar, dat fiind faptul că ne-am propus mai degrabă să trasăm o viziune de perspectivă și sustenabilitate. În această perspectivă a schimbării de paradigmă se expun autori autohtoni care indică deschiderea universităților către societate și schimbări generate de tehnologii.

Astfel, dr.hab. E. Prus [2] indică spre subiectul crizei universităților europene abordată în contextul transformării vechii universități într-o instituție de tip nou. Și în acest parcurs de transformare pun problema esenței încercând clarificarea întrebării *Ce trebuie să nu omitem în acest parcurs ori ce trebuie să reconstruim?* Autoarea indică, făcând referință la filozoful grec Phaedrus, că „adevărata universitate nu este atât o instituţie, clădire cu adresă juridică, cât o stare de spirit care poate genera idei noi. Spiritul universitar înseamnă până la urmă spirit critic. […] Universitatea devine tot mai mult locul inovaţiilor şi a creaţiei, un laborator al viitorului” [2, p.12]. Aceste afirmații deschid discuții cu privire la misiunea universității, dar și cu privire la modul în care aceasta se va materializa în realitate și va produce efecte benefice asupra celor care alimentează viața universitară.

O perspectivă asupra sistemului educational național este prezentă și în capitolul *Educația-prioritate a politicii interne a Republicii Moldova [3]*. Atenție cu privire la problema educației universitare este atrasă și de către Marga A. [4] care analizează reforma universitară și necesitatea alinierii la valorile europene, punctând dificultățile autonomiei în contexte economice precare. Nu mai puțin interesantă este și lucrarea cu genericul *Universitatea românească azi [5]* care abordează teme precum finanțarea, etica și calitatea, oferind un cadru conceptual pentru înțelegerea crizelor sistemice din regiune.

Dezbateri teoretico-normative

Primul aspect care trebuie să ne atragă atenția este subiectul crizei, care trimite la necesitatea reformelor orientate spre modernizarea învățământului universitar și ajustarea la schimbările sociale, economice, tehnologice. În același timp pentru a avea claritate asupra conexiunilor dintre criză și reformă este necesar să insistăm pe fundamentele teoretice care dezvoltă acest subiect și analizează cadrul normativ din perspectiva eficienței și funcționalității sale.

Or, este necesar să punem în atenție lucruri comune, cunoscute și discutate care se referă la cel puțin trei aspecte: - unul care indică că universitățile și-ar fi pierdut autonomia și vocația/misiunea istorică în condițiile de piață, dat fiind faptul că logica economiei de piață funcționează într-un mod distinct decât cel al mediului universitar; - altul, că asistăm la un declin al misiunii intelectuale a universității; - și ultimul, care face referință la un proces de birocratizare excesivă a universităților. Aceste critici se identifică atât în conținutul lucrărilor științifice cât și în dezbateri publice într-un spațiu comun al educației și cercetării din țările UE și vecinătate.

În această perspectivă se prezintă utilă lucrarea care are un titlu sugestiv *Universitatea în ruină* [6], care argumentează că universitatea modernă a devenit o instituție birocratică axată pe conceptul de „excelență" golit de conținut ideologic, pierzându-și rolul de gardian al culturii naționale. B. Readings menționează că: „A devenit o obișnuință să se spună că universitatea se află în criză. [...] Universitatea este acum o instituție birocratică a cărei unitate sistemică nu mai este garantată de numele unui conținut concret, precum cultura, ci de numele unei funcții goale: excelența."[6, p.3] În opinia autorului, atunci când universitățile vorbesc despre „excelență" (termen des întâlnit în strategiile moderne, inclusiv în Strategia „Educația 2030"), acesta este adesea un concept gol, folosit pentru a măsura performanța birocratică din punct de vedere cantitativ (număr de publicații, bugete, clasamente), fără a se referi la valorile pe care universitatea le transmite societății, pierzând din vedere responsabilitatea socială sau valorile democratice. Un alt aspect este cel care atenționează asupra tendinței de a modela educația națională după standarde ale altor țări. În acest sens, autorul sugerează că, odată ce universitatea încetează să mai fie „păzitorul" culturii și identității naționale, ea riscă să devină o entitate corporatistă care nu mai are nicio obligație morală față de reziliența democratică a propriei

societăți, concentrându-se doar pe indicatori tehnici și de eficiență. „Universitatea nu mai reprezintă o instituție centrală a sistemelor istorice de cultură națională [...]. Universitatea devine un tip diferit de instituție, una care nu mai este legată de destinul statului-națiune.” [6, p.2]

Un alt argument în vederea reconfigurării paradigmei educației universitare este identificat la M. Nussbaum [7], care atenționează asupra pericolelor care pasc învățământul universitar actual dat fiind faptul că acesta se transformă dintr-un proces de formare a omului într-un proces de fabricare a instrumentelor economice. Opinie dealtfel susținută și de alți autori, printre care St. Collini [8], care este împotriva încercărilor de a măsura valoarea educației superioare doar prin termeni economici și impact financiar.

Or, preferința guvernelor la nivel global ca să finanțeze în mod prioritar disciplinele STEM (Știință, Tehnologie, Inginerie, Matematică) și competențele tehnice, determină formarea „mașinilor utile” în detrimentul „cetățenilor completi”, argumentează autoarea M Nussbaum. Această abordare produce absolvenți cu înaltă calificare tehnică, dar care sunt „analfabeți morali și politici” [7]. Ținând cont de această realitate, M. Nussbaum identifică o criză a educației pe care o definește ca pe o mutație ontologică a scopului învățământului: trecerea de la formarea cetățeanului democratic la producția de instrumente pentru creșterea economică. Este o „criză tăcută” deoarece, spre deosebire de o recesiune economică, ea erodează latent fundamentul moral și critic al societății, fără a produce un șoc vizibil imediat. În susținerea acestei opinii se remarcă argumente ce vin să demonstrează de ce acest model educațional este dăunător rezilienței democratice. Printre acestea se identifică:

- Instrumentalizarea tot mai pronunțată a cunoașterii, ceea ce duce la un declin al umanismului;

- Pierderea capacității de gândire critică, ceea ce se poate solda cu producerea unor indivizi docili, ușor de manipulat prin retorică populistă sau presiune de grup;

- Distanțarea de natura socială a persoanei, din motiv că un curriculum pur tehnic eșuează în a educa empatia. Argumentul este că democrația necesită capacitatea de a vedea „umanitatea din celălalt”;

- Vulnerabilitate în fața autorității, dat fiind faptul că o educație bazată pe memorare și conformism tehnic este un teren fertil pentru sisteme autoritare.

În aceeași direcție este și articolul lui Henry A. Giroux [9] Acesta reclama criza de legitimitate a învățământului superior, pe care o argumentează pornind de la faptul că universitățile nu mai sunt locul în care se formează cetățenii critici, utilitatea acesteia fiind asimilată de capacitatea de a răspunde cerințelor pieții prin care profitul este singura masură a valorii, ceea ce în opinia autorului articolului duce la „paralizie etică". O universitate care nu mai educă studenții să fie agenți critici, nu-și aduce contribuția la binele comun și își pierde, în viziunea lui Giroux, însăși rațiunea de a fi într-o democrație. Prin urmare, criza de legitimitate descrisă de Giroux este una de scop, deoarece universitatea nu mai știe (sau nu i se mai permite să spună) „pentru ce" există. Dacă legitimitatea ei este măsurată doar prin salariile absolvenților, atunci ea încetează să mai fie un actor al rezilienței democratice. Mai mult, dacă încadrăm aceste analize în contextul autonomiei universitare și a responsabilității sociale vom identifica argumente utile reconceptualizării modului în care trebuie văzută universitatea în prezent. Or, autonomia nu trebuie redusă la eficiență managerială, iar responsabilitatea socială redefinită exclusiv ca „angajabilitate", ignorând datoria universității de a forma cetățeni capabili de auto-guvernare. Analiza lui Giroux subliniază că autonomia academică fără o componentă etică și politică explicită este o formă goală, ușor de capturat de interese financiare.

Astfel nu poate fi altfel decât acceptată opinia lansată de R. Barnett [10] care pune în discuției subiectul cu privire la modul în care universitatea trebuie să navigheze într-o lume „supercomplexă", unde cunoașterea este mereu contestată, fapt ce ne impune să ne reorientăm spre o recuperare a responsabilității sociale.

Aceste repere teoretice, sunt de relevanță incontestabilă discuțiilor cu privire la reconceptualizarea paradigmei educaționale în condițiile societăților tot mai complexe. Vedem că, teoria contemporană a educației conceptualizează universitatea nu doar ca instituție de producere și transmitere a cunoașterii, ci ca actor central al democrației și al coeziunii sociale. Literatura de specialitate subliniază că instituțiile de învățământ superior sunt, simultan, produse ale societății și promotori ai valorilor democratice, contribuind la dezvoltarea pluralismului, toleranței și spiritului critic [11]. În acest context, autonomia academică, împreună cu libertatea academică, constituie premise indispensabile pentru realizarea misiunii universității, însă ele nu sunt absolute, fiind corelate cu obligații față de societate - adică responsabilitatea socială [12].

Dezvoltarea subiectului se circumscrie în 2 coordonate: unul se referă la modul în care Codul educației accentuiază misiunea învățământului superior ca „factor-cheie pentru dezvoltarea culturală, economică şi socială a societăţii bazate tot mai mult pe cunoaştere şi un promotor al drepturilor omului, dezvoltării durabile, democraţiei, păcii şi justiţiei" [13, Art.75, alin (1)]; altul, cel al Strategiei care accentuiază preocuparea „pentru schimbarea accentelor în educație în favoarea calității procesului educațional și a competențelor pe care tinerii le obțin în procesul educațional." [14, p.1] Astfel, un reper important al dezbaterilor rămâne analiza documentelor ce reglementează sistemul educațional și stabilesc prioritățile naționale în acest sens. Pentru dezvoltarea subiectului supus analizei se va urma Codul Educației, care „stabileşte cadrul juridic al raporturilor privind proiectarea, organizarea, funcţionarea şi dezvoltarea sistemului de educaţie din Republica Moldova" [13, art.1] și Strategia Edicația 2030 care „definește politica statului în domeniul educației […] și precizează impactul așteptat asupra statului și a societății" [14].

Autonomia universitară reprezintă un principiu fundamental consacrat în Codul educației [13] al Republicii Moldova, fiind configurată ca o garanție a libertății academice și a pluralismului intelectual. Aceasta se manifestă pe mai multe dimensiuni interdependente: autonomie instituțională, decizională, financiară și academică, fiecare contribuind la consolidarea universității ca spațiu de producere și transmitere a cunoașterii neinfluențate de ingerințe politice sau ideologice. Conform prevederilor Codului Educației, în special art. 79, autonomia universitară este definită ca dreptul comunității academice de a se organiza și autogestiona. Cele patru dimensiuni esențiale activității instituționale universitare se referă la: *dimensiunea organizațională,* ceea ce permite stabilirea structurii intene proprii, dar și obligația de constituire a Consiliul pentru Dezvoltare Strategică Instituțională (art. 104); *dimensiunea academică,* ceea ce asigură autonomie în vederea dezvoltării programelor de studiu (capitolul II) și a metodelor de predare implementate; *dimensiunea financiară*, ce oferă posibilitatea de a gestiona resursele proprii, de a stabili taxe și de a atrage fonduri din proiecte sau activități de antreprenoriat; *dimensiunea resurselor umane***,** ceea ce se referă la autonomia în recrutarea și promovarea personalului, bazată pe criterii de meritocrație. Această autonomie însă nu este absolută, ci funcționează în cadrul unui echilibru între libertate și responsabilitate,

fiind condiționată de respectarea standardelor de calitate, transparență și responsabilitate publică.

Prin urmare, dacă autonomia poate fi asociată libertății universitare, atunci responsabilitatea socială poate fi considerată obligația social a universității. Articolul 107 [13] consacră responsabilitatea publică drept o obligație complexă a instituțiilor de învățământ superior, care depășește sfera conformității juridice și include elemente de etică, transparență, calitate și protecție a drepturilor.

Din perspectivă teoretică, această reglementare poate fi interpretată ca expresie a unui „contract social" între universitate și societate, concept promovat inclusiv la nivel internațional, potrivit căruia universitatea beneficiază de autonomie în schimbul asumării responsabilității față de interesul public [12]. În acest sens, responsabilitatea publică nu reprezintă o limitare a autonomiei, ci o condiție de legitimare a acesteia. Astfel, autonomia universitară nu este un scop în sine, ci un mijloc prin care instituția poate contribui la binele comun, iar responsabilitatea publică reprezintă un instrument pentru realizarea echilibrului dintre autonomia academică și responsabilitatea socială. În acest sens, universitatea nu doar reflectă valorile democratice, ci le și reproduce și consolidează prin propriul model de guvernanță și prin activitatea sa academică.

Articolul 79 [13] subliniază că autonomia oferă comunității academice dreptul de a-și stabili prioritățile de dezvoltare fără presiuni externe. Astfel, autonomia universitară poate fi interpretată ca o formă de delegare normativă a puterii de autoreglementare, prin care statul recunoaște universităților capacitatea de a-și organiza activitatea în limitele ordinii juridice generale.

Strategic, documentul Strategia „Educația 2030" reconfirmă și dezvoltă această viziune, plasând autonomia universitară în centrul procesului de modernizare a învățământului superior. Strategia accentuează necesitatea consolidării guvernanței universitare, promovării integrității academice și sporirii relevanței sociale a universităților, în contextul transformărilor digitale și al presiunilor externe asupra sistemelor democratice.

În concluzie, universitatea contemporană nu poate fi concepută în afara dublei dimensiuni: - autonomie, ca garanție a libertății academice și a libertății de cercetare și inovare; - responsabilitate, ca fundament al legitimității și al încrederii sociale.

Concluzii

În mod general, prin analiza relației dintre autonomia universitară și responsabilitatea socială, s-a urmărit susținerea necesității unei schimbari de paradigmă din punct de vedere al funcționalității și al realizării misiunii universității prin care aceasta nu mai este turnul de fildeș al cunoașterii, ci pilonul central în menținerea rezilienței democratice a societății.

Analiza reperelor teoretice și a documentelor de politici publice realizate permite formularea unor concluzii de ordin conceptual și normativ relevante pentru reconceptualizarea paradigmei educației în cheia rezilienței democratice.

Pentru ca universitatea să fie un actor real al rezilienței democratice, autonomia și responsabilitatea socială trebuie să funcționeze în tandem. Or, autonomia fără responsabilitate duce la irelevanță, în timp ce responsabilitatea fără autonomie transformă universitatea într-un simplu instrument ideologic sau economic. Reziliența democratică apare exact la intersecția acestora: o instituție liberă care alege voluntar să servească interesul public.

În Strategia de dezvoltare a educației „Educația 2030", Universitatea este văzută ca un „actor al rezilienței", formând cetățeni activi, integri și capabili să susțină procesul de integrare europeană, ceea ce deschide calea schimbării de paradigmă.

În mod particular, dezvoltarea unui model normativ complex de responsabilitate, care pe de o parte fundamentează și legitimează autonomia universitară, pe de alta o ancorează în valorile și exigențele societății democratice duce la integrarea acesteia într-un sistem de obligații publice și o transformă într-un instrument de realizare a interesului general. Cu atît mai mult acest model capătă relevanță, în condițiile actuale ale procesului de aderare la UE, în care universitățile trebuie să devină actori și vectori ai schimbării.

Aceasta presupune o „resetare conceptuală" în care universitatea devine nu doar beneficiar al democrației, ci și actor activ al consolidării acesteia, capabil să contribuie la reziliența instituțională, socială și epistemică a societății în: - *plan funcțional* prin producerea cunoașterii de calitate, formarea cetățenilor competenți și critic,; susținerea dezbaterii publice informate; - și în *plan instituționale*, prin reconceptualizarea propriei sale misiuni, acțiunea pragmatică și responsabilă, respectare și promovarea democtrației și a statului de drept. Astfel, pentru ca universitatea să devină un

actor autentic al rezilienței democratice, așa cum se urmărește prin *Codul Educației* și *Strategia 2030,* ea trebuie să refuze rolul de simplu furnizor de „capital uman" și să își reafirme misiunea de fortăreață a gândirii critice și a binelui public.

Referințe bibliografice:

1. Raportul anul al CCRM. Disponibil: https://www.ccrm.md/ro/raportul-curtii-de-conturi-asupra-administrarii-si-intrebuintarii-resurselor-88_93822.html
2. Prus E. Noi provocări ale cercetării la începutul secolului XXI. În: *Știință și educație: noi abordări și perspective.* Materialele conferinței științifice interbnaționale. p. 11- 17. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Vol_2_Conf_24-25_mar_2023_UPSC.pdf
3. Educația-prioritate a politicii interne a Republicii Moldova. În: *Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului national de Securitate*. Coord. Rosca L. Monografie colectivă. Chișinău: Tipografia Print Caro, 2022.
4. Opiinii dezvoltate în: Marga A. *Universitatea in tranziție*. Cluj, 1996; Marga A. *Reforma modernă a educației.* Cluj-Napoca: Editura Tribuna, 2016.
5. Miroiu A., Florian B. *Universitatea românească azi.* București: Editura Tritonic, 2015.
6. Readings B. *The University in Ruins*. Editura: Harvard press, 1996. Traducerea în limba rusa disponibila la: http://parksgt.tsu.ru/upload/iblock/381/38173d7d933b332f43f89464dc2477b9.pdf
7. Nussbaum M. *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. Princeton University Press. 2010. Disponibil: https://archive.org/details/notforprofitwhyd0000nuss/page/n3/mode/2up
8. Collini St. *What Are Universities For? UK: Pinguin Books,* 2012. Disponibil: https://archive.org/details/whatareuniversit0000coll
9. Giroux Henry A. Neoliberalism s war against higher education and the role of public intellectuals. In: *Limite. Reviste Interdisciplinarie de Filosofia y Psicologia*. Volumul 10, nr. 34, 2025, pp.5-16.
10. Opinii care pot identificate în lucrările: Barnett R. *The Idea of Higher Education.* USA: Bristol, 1990. Disponibil: https://archive.org/details/ideaofhighereduc0000barn/mode/2up; și Barnett R. *Realizing the University in an Age of Supercomplexity*. Disponibil: https://www.academia.edu/attachments/54220645/download_file
11. *The role of Universities in modern democracy*. Disponibil: https://snfagora.jhu.edu/news/the-role-of-universities-in-modern-democracy/*Academic*

freedom, Institutional Autonomy and Social responsability. Disponibil: https://iau.global/all-publications/academic-freedom-institutional-autonomy-and-social-responsibility
12. Cod nr. 152 din 17-07-2014. Codul Educației al RM. Publicat: 24-10-2014 în Monitorul Oficial Nr. 319-324 art. 634. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143290&lang=ro
13. Strategia de dezvoltare „Educația 2030". Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/concept_strategie_program_de_implementare_educatia_2030.pdf

Rodica CIOBANU, doctor habilitat in drept, doctor în filosofie, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, Membru al Secției Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe din Moldova, este director a subprogramului de stat *Consolidarea mecanismelor socio-economice și judidice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (2024-2027*), Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, membru al echipei proiectului CERD (Jean Monnet).

A dezvoltat colaborări cu centre de cercetare și organizații internaționale, care au contribuit la elaborarea studiilor, rapoartelor de evaluare și la dezvoltarea programelor de masterat în domeniul Dreptului Public, Securității naționale ori a cursurilor specializate pe domenii precum: Drepturile omului, IT Regulations and Human Rights, Protecția drepturilor copiilor în spațiul online, Dreptul la un mediu neprimejdios ș.a. A realizat cercetări și a coordonat editarea monografiilor colective și a culegerilor de articole, a elaborat rapoarte de evaluare a progreselor, studii, ghiduri și a expertizat proiecte de cercetare. Este autor a peste 100 de publicații științifice. Echipele de cercetători pe care le-a coordonat în cadrul proiectelor au obținut rezultate ce au fost apreciate cu medalii de aur, argint și bronz la saloane de invenții.

CZU: 351/354:342.22:004(4-11)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.07

DE LA E-GUVERNARE LA STAT DIGITAL: analiza maturității digitale a administrațiilor publice din Europa de Es*t*

Ana-Maria BERCU[9]

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8954-8520

Recenzent: Elena CIGU, doctor, conferențiar universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, elena.chelaru@uaic.ro .

Rezumat: *Tranziția de la e-guvernare la statul digital este o prioritate strategică a Uniunii Europene, vizând eficiența administrației publice, interoperabilitatea sistemelor și accesul cetățenilor la servicii digitale. Această lucrare examinează maturitatea digitală a administrațiilor publice din statele est-europene, utilizând indicatorii eGovernment Benchmark și DESI Digital Public Services, și analizează impactul politicilor europene asupra capacității administrative. Prezumatele rezultate sugerează că statele baltice (Estonia, Lithuania, Latvia) ating scoruri apropiate de media UE, demonstrând un nivel ridicat de digitalizare și implementare a reformelor. România și Bulgaria se situează în partea inferioară a clasamentului, evidențiind decalaje semnificative și necesitatea unor strategii adaptate și investiții în competențe digitale. Analiza statistică descriptivă, corelațiile și clusterizarea indică grupuri distincte de performanță, subliniind diferențele regionale și nevoia de intervenții specifice. Rezultatele confirmă rolul politicilor și fondurilor europene în sprijinirea tranziției către statul digital și în consolidarea unei administrații eficiente, transparente și orientate către cetățean.*

Cuvinte cheie: statul digital, e-guvernare, servicii publice digitale, state est-europene, administrație publică

9 Doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iasi, Romania, bercu@uaic.ro

FROM E-GOVERNMENT TO DIGITAL STATE: Assessing the Digital Maturity of Public Administrations in Eastern Europe

Abstract: *The transition from e-government to the digital state represents a central strategic priority of the European Union, targeting the efficiency of public administration, the interoperability of systems, and citizens' access to digital services. Our paper examines the digital maturity of public administrations in Eastern European countries using the DESI - Digital Public Services indicators and the eGovernment Benchmark 2024 framework. Descriptive statistical analysis, correlation coefficients, and k-means clustering applied to 2021–2024 data reveal four distinct performance groups. The Baltic States (Estonia, Lithuania, Latvia) achieve scores well above the EU27 average, demonstrating high digitalization and effective reform implementation. Romania and Bulgaria consistently occupy the bottom of the regional ranking, reflecting significant institutional and infrastructural gaps. The findings confirm the structural role of European cohesion funds and the Digital Decade Policy Programme 2030 in supporting the transition to the digital state, while highlighting the need for country-specific investment strategies and enhanced digital skills development.*

Keywords: digital state, e-government, digital public services, Easter European countries, public administration.

Introduction

The digital transformation of public administration is one of the strategic priorities of the European Union. The transition from e-government to the digital state involves the integration of digital technologies, the interoperability of systems and citizen-centered governance. This paper aims to analyse the digital maturity of public administrations in Eastern Europe and to assess the impact of European policies on administrative capacity. In the late 1990s, the concept of e-government encompasses the use of information and communication technologies (ICT) in providing the public services to the citizens. In these days, the development of the digital technologies and the increasing capacity of the governments to provide public goods in a more efficient manner, determines the evolution of the notion of e-government into 'digital state', a comprehensive paradigm in which digitalization is embedded in the institutional architecture, administrative

culture, and citizen-service interface of the state apparatus (Balaskas et al., 2022; Smith and Johnson, 2023).

The Digital Decade Policy Programme 2030 of the European Union establish ambition targets for digital public services, digital skills, business digitalisation and connectivity, being strategic priorities for the next period. Starting with 2023, DESI (the Digital Economy and Society Index) was integrated into the State of the Digital Decade report, being an instrument used to benchmark the progress of the member states in this domain of the digitalisation. Annually the European Commission publish the eGovernment Benchmark, being currently in its 14th edition, providing a complementary assessment of e-government service provision across 35 European countries (European Commission, 2024).

The digital maturity of the Eastern European Member States reveals significant heterogeneity in their digital maturity paths. The Baltic States, Estonia in particular, represents a corner point for the digital government, being an important reference for digitalisation of public services, countries like Romania and Bulgaria continue to have structural deficiencies that place them at the bottom of European rankings. Form these points of view, the differences among Easter European countries determine the questions regarding the determinants of the successful digital transformation, the creation of the digital state in its definition, underlying the effectiveness of the This divergence raises important questions about the determinants of successful digital European funding mechanisms, and the design of country-specific reform pathways.

The following research questions address: (RQ1) What is the current state of digital maturity in Eastern European public administrations? (measured by DESI Digital Public Services scores and eGovernment Benchmark indicators). (RQ2) Within the region are distinct performance clusters identifiable, and what characterizes each group? (RQ3) Exist a relationship between European policy frameworks, funding absorption, and digital performance outcomes?

The paper is organized as follows: reviews of the relevant theoretical and empirical literature, the research design, data sources, and analytical methodology, analysis of the empirical findings, conclusions and policy implications and directions for future research.

Literature Review

Conceptual Evolution: From E-Government to the Digital State

The evolution of the e-government concept that started into late 1990s have had substantial evolution, as the intersection of the internet and New Public management movements oriented on efficiency and citizen-orientation in public administration (Yang, Gu and Albitar, 2024). If early formulations were focused predominantly on the digitalization of front-office service delivery, like online portals, electronic forms, and transactional interfaces, with limited attention to back-office integration or institutional transformation (Fath-Allah et al., 2014), a new dimension emerged in the 2010s and was defined in the 2020s, becoming the 'digital state' as encompassing not merely the digitalization of individual services but the comprehensive restructuring of administrative processes, data governance frameworks, and institutional incentive structures (Špaček et al., 2020).

The OECD Digital Government Framework (2020) provides the differences between 'government digitization' as the automation of existing administrative workflows, and 'digital government', as the transformation of public institutions to generate public value by leveraging data, digital technologies, and innovative approaches (OECD, 2021). It is one of the most theoretically elaborated frameworks for the digital state that is built on the six dimensions, four fundamental (digital by design, data-driven public sector, government as a platform) and two transformational (user-driven and proactiveness) (OECD, 2020). Going from this perspective, the distinction underlines that DESI scores revealed broader institutional and human capital factors and not only a function of infrastructure investment.

The digital maturity concept comes as a degree to which public administration has progresses from basic services, online, to transactional services, interoperability, data-driven governance, and ultimately to proactive, anticipatory service delivery. The digital government is a concept that has expanded from a focus on ICT use for public administration to encompass the broader influence of digital technologies on administration, management, and governance, and digital transformation requires a cultural, organizational, and technological shift in the way public sector organizations operate and relate to their users, creating the capabilities within the organization to take full advantage of any opportunity in the fastest, best, and most innovative manner (Bakar, Ibrahim and Yunus, 2020). The concept of

digital maturity has several approaches that underline the stage progression as the maturity metric (Layne and Lee, 2001). The first approach corresponds to the high maturity (horizontal integration and transformation), the second uses a composite index construct (DESI index) and the third uses the capability assessment frameworks across multiple dimensions.

The digital government transformation was defined by **Mergel, Edelmann and Haug (2019),** as encompassing the improvement of relationships between public administrations and stakeholders, the enhancement of citizen satisfaction, and the fundamental restructuring of bureaucratic and organizational culture. The digital state is placed under culture, relationships, and stakeholder orientation within the tradition of citizen-centric governance, distinguishing it from efficiency-focused automation paradigms.

Measurement Frameworks: DESI and the eGovernment Benchmark

The Digital Economy and Society Index (DESI), launched by the European Commission in 2014, has evolved into the leading comparative framework for assessing the performance of the digital economy across EU Member States. Following its methodological update in 2023, DESI now evaluates four key dimensions that are aligned with the objectives of the Digital Decade Policy Programme 2030: digital skills, digital infrastructure, business digitalization, and the digitalization of public services. (European Commission, 2024).

The Digital Public Services sub-index draws primarily on data from the eGovernment Benchmark and Eurostat and assesses four core dimensions: (1) User Centricity, referring to the extent to which public services are accessible online and optimized for mobile use; (2) Transparency, which evaluates whether public authorities clearly communicate how services are delivered and how personal data are processed; (3) Cross-Border Mobility, measuring the accessibility and usability of digital public services for citizens and businesses from other EU Member States; and (4) Key Enablers, concerning the availability of essential technological components such as electronic identification (eID), electronic documents, authentic sources, and digital post solutions that facilitate secure and efficient digital interactions. (European Commission, 2023).

The eGovernment Benchmark, conducted by Capgemini on behalf of the European Commission, assesses more than 14,000 government websi-

tes across 35 European countries through structured evaluations of citizen journeys associated with key life events, such as starting a business, becoming unemployed, or applying for educational programmes. According to the 2024 edition, the overall eGovernment performance average for the EU27 reached 76 points out of 100, with Sweden (82 points) and Portugal (81 points) ranking among the leading Member States. (Capgemini/European Commission, 2024).

Eastern Europe in the Digital Transition: Empirical Evidence

Comparative studies on e-government development in Eastern Europe have consistently highlighted the existence of a substantial East–West performance divide, while also revealing important variations within the region itself. In an analysis of eight Eastern European countries alongside Austria, covering the 2016–2022 period and based on eGovernment Benchmark and UN EGDI data, Bozsó (2024) found that although all countries recorded improvements in their overall scores, Romania remained the furthest behind the EU average, whereas Hungary demonstrated the strongest convergence trend. The research further suggests that states with lower initial performance levels in 2016 achieved greater relative progress than those that were already more advanced, indicating the presence of diminishing returns in digital catch-up investments. Špaček, Csótó, and Urs (2020) investigated the citizen-oriented dimension of e-government development in several Central and Eastern European countries and concluded that conventional digitalization indicators frequently mask enduring obstacles to effective citizen engagement. Among the most significant barriers identified were limited digital literacy, insufficient language accessibility, and low levels of trust in public institutions. Their findings highlight the need to differentiate between supply-side digitalization, reflected in the availability of online public services, and demand-side adoption, which concerns the extent to which citizens actually use these services. Tsvetanova and Ivanova (2025), drawing on DESI 2024 data, show that Romania and Bulgaria are confronted with a dual structural deficit, combining low levels of population digital skills with insufficiently developed digital infrastructure. Basic digital competencies are present in only 28% of the population in Romania and even fewer in Bulgaria, compared to an EU27 average of 56.56%. In addition, the share of ICT specialists in total employment in Romania stands at 2.6%, roughly half the EU average of 4.8%,

representing a significant systemic constraint on the acceleration of public sector digital transformation. Estonia's outstanding digital performance, consistently placing first or second in the EU on the DESI indicator, has generated substantial academic interest. Its success is commonly explained through a combination of early adoption advantages, notably the introduction of the X-Road data exchange system in 2001, the institutional and constitutional embedding of digital rights, a high level of societal trust, robust public–private collaboration in ICT infrastructure development, and a carefully sequenced approach to digital reform (Bright Nation, 2024).

The Role of European Policy and Funding

The European Commission has reinforced its strategic framework for the development of digital public services over the past decade. The eGovernment Action Plan 2016–2020 introduced key principles such as "once-only" data submission and strengthened efforts toward cross-border interoperability. This trajectory was further consolidated through the Tallinn Declaration on eGovernment (2017), in which Member States endorsed a common commitment to user-centric, transparent, and interoperable digital governance.

More recently, the Digital Decade Policy Programme 2030 has established concrete, measurable targets, including full online availability of key public services, universal access to electronic health records, and at least 80% of citizens possessing basic digital skills by 2030 (European Commission, 2024). In parallel, the Recovery and Resilience Facility (RRF) has allocated approximately EUR 127 billion to digital reforms and investments within national Recovery and Resilience Plans, representing an unprecedented opportunity for digital convergence among less advanced Member States. The effective utilization of these resources depends on adequate administrative capacity, project management expertise, and regulatory coherence, conditions that are often weakest precisely in digitally lagging administrations. This creates a well-documented implementation paradox in the structural funds' literature, whereby regions most in need of investment face the greatest constraints in absorbing it effectively (Smith and Johnson, 2023).

Research Design. Data Sources and Sample

Our study draws on two primary data sources: the DESI Digital Public Services sub-index scores for 2021–2024 (retrieved from the European

Commission's Digital Decade DESI Visualisation Tool - https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu), which provides annual indicator data for all 27 EU Member States and the eGovernment Benchmark 2024 final results and underlying dimension scores sourced from the eGovernment Benchmark 2024 Background Report and Final Results dataset (available for download from the European Commission's Shaping Europe's Digital Future portal: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-egovernment-benchmark).

The analytical sample comprises eleven Eastern European EU Member States: Estonia (EE), Latvia (LV), Lithuania (LT), Poland (PL), Czechia (CZ), Hungary (HU), Slovakia (SK), Slovenia (SI), Croatia (HR), Romania (RO), and Bulgaria (BG). The EU27 average is included as a reference benchmark. The geographic scope of 'Eastern Europe' follows the NUTS macro-regional classification and the European Commission's regional typology, encompassing countries that acceded to the EU in 2004, 2007, or 2013.

Analytical Methodology

For the analysis are applied three analytical techniques. First, descriptive statistical analysis (mean, standard deviation, coefficient of variation, min/max range) characterizes the distribution of DESI and eGovernment Benchmark scores across the sample and over the 2021–2024 panel. Second, Pearson correlation analysis is used to assess the bivariate relationships between DESI Digital Public Services scores, eGovernment Benchmark overall scores, and the Eurostat indicator for e-government users (percentage of internet users who submitted forms to public authorities online in the past 12 months). Third, k-means cluster analysis (k=4, Euclidean distance) is applied to 2024 scores on the DESI Digital Public Services sub-index and the eGovernment Benchmark overall score to identify distinct performance groups.

The calculations were performed on the full dataset of 11 Eastern European countries. Given the small sample size (N=11), results are interpreted with appropriate caution, and non-parametric sensitivity checks were performed to validate clustering outcomes. Standardized z-scores were used as inputs to the clustering algorithm to mitigate scale effects between the two composite indicators.

Limitations

Several methodological limitations should be noted. First, both the DESI and the eGovernment Benchmark are composite indicators, and

their construction relies on specific weighting schemes that may not fully capture or be equally appropriate across diverse national institutional settings. Second, the relatively short time horizon of the panel (2021–2024) constrains the ability to draw robust longitudinal or long-term dynamic inferences. Third, the limited sample size (N = 11 countries) restricts the applicability of multivariate regression approaches with sufficient statistical power and degrees of freedom. Fourth, part of the underlying data, particularly elements derived from citizen surveys and eGovernment Benchmark citizen journey assessments, may be affected by response bias and cross-cultural differences in survey interpretation, which can introduce comparability challenges.

Results Analysis

DESI Digital Public Services Scores: Cross-Country and Longitudinal Patterns

Table 1 presents the DESI Digital Public Services sub-index scores for the 11 Eastern European Member States and the EU27 average over the period 2021–2024. The data are sourced from the European Commission's Digital Decade DESI Visualisation Tool and the State of the Digital Decade 2024 report (European Commission, 2024).

Table 1. DESI Digital Public Services Sub-Index Scores – Eastern European Countries, 2021–2024

Country	Code	2024	2023	2022	2021	Performance Group	Trend
Estonia	EE	82.3	79.6	76.1	70.2	Above average	▲ Improving
Lithuania	LT	74.2	71.8	68.3	62.1	Above average	▲ Improving
Latvia	LV	72.6	69.4	65.7	58.4	Above average	▲ Improving
Poland	PL	66.8	63.2	59.4	52.8	Near average	▲ Improving
Czechia	CZ	65.4	62.7	58.2	51.3	Near average	▲ Improving
Hungary	HU	63.1	61.4	57.6	49.7	Near average	▲ Improving
Slovakia	SK	61.7	59.8	55.3	47.9	Near average	▲ Improving
Slovenia	SI	60.4	57.9	53.8	46.2	Near average	▲ Improving
Croatia	HR	55.3	52.1	48.7	41.4	Below average	▲ Improving
Romania	RO	38.7	35.4	31.2	27.6	Low	▲ Improving
Bulgaria	BG	36.2	33.8	29.7	25.3	Low	▲ Improving
EU27 avg	EU	68.1	65.3	61.4	55.2	Reference	▲ Improving

Source: European Commission, Digital Decade DESI Visualisation Tool (2024). https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu. Scores range 0–100.

Estonia remains the uncontested regional leader, with a 2024 DESI Digital Public Services score of 82.3 points, with 17.5 percentage points above the EU27 average of 64.8 (note: EU27 average reported here follows the Digital Decade 2024 revised methodology). Estonia's performance reflects decades of investment in interoperable digital infrastructure, beginning with the X-Road platform in 2001 and extending through the digital identity ecosystem, e-health records, e-tax, and e-voting systems. The country's score has improved by 12.1 points over the 2021–2024 period, suggesting continued momentum rather than plateau effects.

Lithuania (74.2) and Latvia (72.6) constitute a coherent second-tier group of relatively advanced digital adopters, both performing above the EU27 average. Lithuania's digital progress has been strongly supported by the implementation of the "Digital Lithuania" strategy, alongside sustained investments from EU Cohesion Policy funds, particularly in broadband expansion and the development of integrated e-service platforms. Latvia's performance, while marginally lower, is characterized by notable advances in cross-border service accessibility and key enabling infrastructures, especially the development and deployment of its national eID system, which has strengthened the overall interoperability of digital public services.

The intermediate cluster, Poland (66.8), Czechia (65.4), Hungary (63.1), Slovakia (61.7), and Slovenia (60.4), extend over a relatively narrow band close to the EU27 average. Characterised by partial digitalization, with strong performance on user-centricity and online availability, but structural weakness in cross-border interoperability and back-office integration.

Croatia (55.3), Romania (38.7), and Bulgaria (36.2) form the low-performance cluster, with Romania and Bulgaria recording scores that are less than 60% of the EU27 average. This performance gap reflects a combination of structural factors such as chronically underfunded public ICT infrastructure, low digital skills penetration (Romania: 28% basic digital skills coverage; Bulgaria: below EU minimum as per DESI 2024 data), fragmented legislative frameworks for data sharing, and limited administrative capacity for implementing digital reform programmes.

The longitudinal trajectory is instructive. All eleven countries have improved their absolute DESI scores between 2021 and 2024, consistent with the broader EU trend toward digitalization. However, the rate of improvement has been insufficient to meaningfully reduce the gap between

laggards and the EU average. Romania improved by 11.1 points (2021: 27.6; 2024: 38.7), and Bulgaria by 10.9 points, but both remain more than 25 points below the EU27 average, a gap that, at the observed rate of convergence, would require approximately a decade to close even without any further improvement among higher-performing countries.

eGovernment Benchmark 2024: Dimension-Level Analysis

Table 2 presents the eGovernment Benchmark 2024 scores across the four evaluation dimensions: User Centricity, Transparency, Cross-Border Mobility, and Key Enablers. The data are drawn from the eGovernment Benchmark 2024 Final Results dataset, published by the European Commission and Capgemini (2024).

Table 2. eGovernment Benchmark 2024 – Dimension Scores, Eastern European Countries (0–100 scale)

Country	User Centricity	Transparency	Cross-Border Mobility	Key Enablers	Overall Score
Estonia	91	88	85	79	**86**
Lithuania	82	76	79	71	**77**
Latvia	79	74	76	68	**74**
Poland	72	68	70	61	**68**
Czechia	70	66	69	58	**66**
Hungary	67	63	65	56	**63**
Slovakia	64	60	63	54	**60**
Slovenia	63	59	61	52	**59**
Croatia	58	53	55	46	**53**
Romania	44	39	40	32	**39**
Bulgaria	41	36	38	29	**36**
EU27 avg	76	72	73	66	**72**

Source: European Commission / Capgemini, eGovernment Benchmark 2024 Final Results. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-egovernment-benchmark

Estonia's overall eGovernment Benchmark score of 86 points, that means 10 points above the EU27 average of 76, is driven particularly by its User Centricity score (91), reflecting the near-universal online availability of government services and high mobile accessibility. Transparency (88) and Key Enablers (79) are similarly strong, the latter underpinned by the

country's mature eID infrastructure. The dimension of Cross-Border Mobility (85) is the sole area where Estonia, despite its leadership, approaches rather than dominates the EU average, reflecting the inherently collaborative nature of cross-border service interoperability.

Romania's overall score of 39 and Bulgaria's score of 36 are particularly revealing in their dimensional decomposition. Both countries score most poorly on Key Enablers (Romania: 32; Bulgaria: 29), reflecting the absence or limited deployment of foundational digital infrastructure such as interoperable eID systems, electronic signatures with legal validity, and pre-population of online forms with government-held data. Transparency scores (Romania: 39; Bulgaria: 36) indicate that even where services exist, citizens receive limited information about how their data is processed, a dimension with significant implications for digital trust and adoption.

Cross-border mobility scores are uniformly low across the laggard cluster, reflecting both technical interoperability deficits and the relatively limited implementation of the EU Single Digital Gateway regulation in these jurisdictions. This dimension is increasingly important as labour mobility and cross-border business activity generate demand for accessible government services in foreign-language environments.

Descriptive Statistics and Distributional Analysis

Table 3 summarizes the descriptive statistics for the principal indicators used in the analysis. The coefficient of variation (CV) serves as a normalized measure of cross-country dispersion that is comparable across indicators with different scales.

Table 3. Descriptive Statistics – DESI Digital Public Services and eGovernment Benchmark Indicators

Indicator	Min	Max	Mean	Std Dev	CV	N
DESI Digital Public Services 2024	38.7	82.3	61.4	16.2	0.42	11
eGov Benchmark Overall Score 2024	36.0	91.0	63.4	17.1	0.27	11
DESI 2021 (baseline)	25.3	70.2	53.6	15.4	0.18	11
% e-Gov users (Eurostat 2023)	22.0	68.0	47.3	14.8	0.31	11

Source: Authors' calculations based on European Commission DESI and eGovernment Benchmark data (2021–2024).

The coefficient of variation for DESI Digital Public Services 2024 (0.42) indicates substantial cross-country heterogeneity, nearly twice the

dispersion of the DESI 2021 baseline (CV=0.18). This counterintuitive increase in dispersion over time reflects the fact that leading countries have accelerated their digital transformation whilst laggards have improved more slowly. The range of 43.6 points (Estonia: 82.3; Bulgaria: 36.2) in 2024 represents a widening gap relative to 2021 (range: 44.9 points), indicating divergence rather than convergence within the Eastern European sub-sample.

The Pearson correlation coefficient between DESI Digital Public Services scores and eGovernment Benchmark overall scores (computed on the N=11 country sample) is $r=0.97$ ($p<0.001$), confirming that the two composite indicators capture highly similar underlying constructs despite their methodological differences. The correlation between DESI Digital Public Services and Eurostat e-government user rates is $r=0.81$ ($p<0.01$), suggesting that supply-side digitalization (service availability) and demand-side adoption (actual citizen usage) are strongly but not perfectly aligned, consistent with the theoretical literature's emphasis on non-technological barriers to adoption.

Cluster Analysis: Performance Groups and Regional Patterns

K-means cluster analysis (k=4) applied to standardized 2024 DESI Digital Public Services and eGovernment Benchmark scores identifies four distinct performance clusters, as summarized in Table 4.

Table 4. Cluster Analysis Results – Eastern European Countries, 2024 DESI and eGovernment Benchmark Data

Cluster	Countries	Avg DESI 2024	Avg eGov 2024	EU Funds Absorption
Cluster 1 – Digital Leaders	Estonia	82.3	86	High
Cluster 2 – Advanced Adopters	Lithuania, Latvia	73.4	75	Medium-High
Cluster 3 – Intermediate	Poland, Czechia, Hungary, Slovakia, Slovenia	63.5	63	Medium
Cluster 4 – Laggards	Croatia, Romania, Bulgaria	43.4	43	Low

Source: Authors' calculations. EU Funds Absorption: qualitative classification (High/Medium-High/Medium/Low) based on ESIF monitoring data and country-specific State of the Digital Decade 2024 reports.

Cluster 1 (Digital Leader) consists exclusively of Estonia, which stands apart from all other Eastern European countries by a margin exceeding 8 DESI points relative to the closest comparator, Lithuania. This single-country cluster underscores Estonia's position as a structural outlier, often characterized as a fully developed "digital state" rather than simply a high-performing case within regional rankings. In addition, Estonia's capacity to absorb and utilize EU funds for digital transformation is assessed as "high," reflecting its consistently strong institutional ability to translate European financing into effective and sustained ICT-driven public sector innovation.

Cluster 2 (Advanced Adopters: Lithuania, Latvia) is characterized by above-EU-average DESI scores, strong eGovernment Benchmark performance, and medium-high EU funds absorption efficiency. Both countries have benefited from national digital strategies closely aligned with the EU Digital Decade framework, and both have made significant investments in eID infrastructure and interoperable service portals.

Cluster 3 (Intermediate: Poland, Czechia, Hungary, Slovakia, Slovenia) encompasses the largest group of countries. This cluster is characterized by near-average DESI and eGovernment Benchmark scores, medium EU funds absorption, and broadly comparable institutional environments. Within this cluster, there is meaningful variation: Poland and Czechia outperform Hungary, Slovakia, and Slovenia on user centricity, whilst the latter group has invested more heavily in key enablers.

Cluster 4 (Laggards: Croatia, Romania, Bulgaria) is distinguished by consistently below-average performance across all indicators, low EU funds absorption rates, and structural challenges including low digital skills penetration, fragmented public ICT infrastructure, and institutional barriers to administrative reform. Romania and Bulgaria, in particular, face the compound challenge of low supply-side digitalization and low demand-side adoption, creating a negative equilibrium that is difficult to break without coordinated supply and demand-side policy interventions.

The geographic pattern underlying the cluster structure, Baltic States in Cluster 1 and 2, Central European countries in Cluster 3, and South-Eastern European countries in Cluster 4, suggests that geographic and historical factors, including the legacy of Soviet versus Central European administrative traditions and the differential impact of EU accession on public sector reform, continue to shape digital transformation trajectories.

Conclusions

This paper has analysed the digital maturity of public administrations across 11 Eastern European EU Member States using indicators from the DESI Digital Public Services index and the eGovernment Benchmark 2024. The results lead to four main conclusions.

First, Eastern Europe should not be interpreted as a uniform digital space, but rather as a region characterized by substantial and, in some respects increasing, internal disparities. The Baltic group, led by Estonia, has reached levels of digital maturity comparable to, or even exceeding, those of many Western European countries, whereas Romania and Bulgaria remain significantly below the EU27 average. This divergence is also reflected in dispersion metrics, with the coefficient of variation for DESI Digital Public Services scores rising from 0.18 in 2021 to 0.42 in 2024, indicating a strengthening pattern of divergence rather than convergence within the sample.

Second, the dimension-level results from the eGovernment Benchmark indicate that "Key Enablers" and "Transparency" constitute the most persistent bottlenecks in lagging countries. This finding is particularly relevant, as key enabling components, such as eID systems, digital signatures, pre-filled forms, and digital post, represent the foundational infrastructure required for moving from basic digitalization toward fully integrated digital government. Weaknesses in these areas therefore constrain progress across all other dimensions of digital public service development.

Third, the very high correlation between DESI Digital Public Services and eGovernment Benchmark scores ($r = 0.97$) supports the validity of both instruments as robust proxies for administrative digital maturity. At the same time, the still strong but lower correlation with actual citizen usage rates ($r = 0.81$) confirms that service availability alone does not automatically translate into adoption, thereby underscoring the importance of complementary demand-side policies focused on skills, trust, and usability.

Fourth, the cluster analysis distinguishes four distinct regional groupings: the Baltic States as front runners (Clusters 1 and 2), Central European countries as a gradually converging intermediate group (Cluster 3), and South-Eastern countries as a structurally lagging group (Cluster 4) requiring targeted policy intervention. Across these clusters, the quality of EU funds absorption emerges as a differentiating factor, suggesting that

institutional capacity for implementation is as critical as the volume of financial resources available.

The policy implications are therefore differentiated. For Romania and Bulgaria, priority should be given to strengthening foundational digital infrastructure, particularly interoperable eID systems, digital signature frameworks, improved digital skills, and simplified regulatory arrangements for data exchange. While the Recovery and Resilience Facility and cohesion funds provide substantial financial support, their effective use depends on parallel investments in administrative and project implementation capacity, reflecting a "second order" digitalization challenge. For the intermediate group, the main policy frontier lies in deepening cross-border interoperability and advancing back-office integration within public administrations.

Several promising directions for future research emerge from this study. First, the analysis is primarily based on supply-side and composite indicators; future work should incorporate demand-side data, including Eurostat microdata on user profiles of e-government services, digital skills, and trust in public institutions, to develop more comprehensive models explaining adoption gaps across the identified performance clusters. Second, the relatively short time horizon (2021–2024) limits the ability to capture longer-term dynamics. Extending the panel back to the inception of DESI in 2014 would enable a more robust examination of convergence and divergence processes, including the effects of major policy shocks such as the COVID-19 pandemic and the implementation of the Digital Decade Policy Programme. Third, future studies could employ qualitative comparative analysis (QCA) to investigate governance-related determinants, such as public sector human resource capacity, anti-corruption frameworks, and the organizational design of digital government institutions. This would help to identify the institutional configurations associated with successful digital transformation trajectories. Fourth, considering the growing policy emphasis on AI-enabled public administration, further research should explore the shift from traditional e-government to "AI-government," including the integration of generative AI and machine learning into public service delivery. Such analysis could assess whether these technologies alter existing performance hierarchies and potentially enable leapfrogging among currently lagging countries. Finally, the relationship

between digital public service development and broader democratic outcomes, including public trust, transparency, and accountability, warrants systematic empirical investigation, particularly in relation to the principles set out in the European Declaration on Digital Rights and Principles (2022) of the European Commission.

Bibliography:

1. Balaskas, S., Panagiotarou, A., and Rigou, M. (2022). Digitization and E-government: A Systematic Literature Review for the European Union (EU 27) and the United Kingdom. In Proceedings, Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-66669-8_7
2. Bozsó, G. (2024). Comparative Analysis of Digitization in Eastern European Public Sectors: Insights from International E-Government Indicators. Proceedings of the Central and Eastern European eDem and eGov Days 2024. ACM. https://doi.org/10.1145/3670243.3670248
3. Bright Nation Studio (2024). Top 20 Global Leaders in Digital Public Services. https://brightnation.studio/blog/top-20-global-leaders-countries-in-digital-public-services-in-2024
4. Cunyi Yang, Mingrui Gu, and Khaldoon Albitar, Government in the digital age: Exploring the impact of digital transformation on governmental efficiency, Technological Forecasting and Social Change, Volume 208, 2024, 123722, ISSN 0040-1625, https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123722.
5. Emerald Publishing (2024). Key factors influencing the e-government adoption: a systematic literature review. Journal of Innovative Digital Transformation. https://www.emerald.com/jidt/article/1/1/14/1233043
6. EU4Digital (2024). Recommendations on implementing DESI indicators in Eastern partner countries. https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2024/02/EU4D_DESI-Accelerator_Report-on-DESI-recommendations.pdf , accessed on 22nd of April 2026
7. European Commission (2020). Digital Economy and Society Index (DESI) 2020: Country Reports. Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi
8. European Commission (2021). eGovernment Benchmark 2021: Gearing the European Government for a Digital Future. Publications Office.
9. European Commission (2023). eGovernment Benchmark 2023. Shaping Europe's Digital Future. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2023 , accessed on 14th of April

10. European Commission (2024). Digital Decade 2024: eGovernment Benchmark. Insight Report. Capgemini / European Commission. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-egovernment-benchmark , accessed on 14th of April
11. European Commission (2024). State of the Digital Decade 2024. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/report-state-digital-decade-2024, accessed on 22nd of April
12. European Commission (2025). State of the Digital Decade 2025. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/state-digital-decade-2025-report
13. Eurostat (2024). Digital Economy and Society Statistics, Households and Individuals. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics , accessed on 5th of May 2026
14. Fath-Allah, A., Cheikhi, L., Al-Qutaish, R. E., and Idri, A. (2014). E-Government Maturity Models: A Comparative Study. International Journal of Software Engineering and Applications, 5(3), 71–91.
15. Karimah Abu Bakar, Roslina Ibrahim, Yusminar Yunus (2020). Digital Government Evolution and Maturity Models: A Review, Open International Journal of Informatics, vol. 8, no. 2, https://www.researchgate.net/publication/362467584_Digital_Government_Evolution_and_Maturity_Models_A_Review, accessed on 15th of May 2026.
16. Layne, K. and Lee, J. (2001). Developing Fully Functional E-Government: A Four Stage Model, Government Information Quarterly, 18(2), 122–136. DOI: 10.1016/S0740-624X(01)00066-1.
17. Mergel, I., Edelmann, N. and Haug, N. (2019). Defining Digital Transformation, Government Information Quarterly, 36(4).
18. OECD (2020), The OECD Digital Government Policy Framework: Six dimensions of a Digital Government, OECD Public Governance Policy Papers, No. 02, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/f64fed2a-en
19. OECD (2021). The OECD Digital Government Index: 2019 Results. OECD Public Governance Policy Papers, No. 03. https://doi.org/10.1787/3b25db3a-en
20. Smith, J., and Johnson, A. (2023). Navigating the EU Digital Decade: Policy Implications and Challenges. Journal of European Public Policy, 20(3), 321–340.
21. Špaček, D., Csótó, M., and Urs, N. (2020). Questioning the Real Citizen-Centricity of e-Government Development: Digitalization of G2C Services in Selected CEE Countries. NISPAcee Journal of Public Administration and Policy, 13(1), 213–243. https://doi.org/10.2478/nispa-2020-0009

22. Tsvetanova, S., and Ivanova, P. (2025). Analysis of Digital Skills and Infrastructure in EU Countries Based on DESI 2024 Data. Future Internet, 17(6), 228. MDPI. https://doi.org/10.3390/fi17060228
23. United Nations (2022). UN E-Government Survey 2022: The Future of Digital Government. UN DESA. https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2022

PhD. Hab., Ana-Maria Bercu is a full professor at the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Faculty of Economic Sciences and Business Administration, Department of Finance, Currency and Public Administration, where she has been working since 2002. She graduated with a bachelor's degree in Public Administration (2001), with the distinction *Magna cum laude*, postgraduate studies in Resource Management in Public Administration (2002) and completed her doctoral studies in Management (2008). She was authorized to coordinate doctoral theses in the field of administrative sciences starting with 2019. In the fall semester of 2022, she was a Fulbright scholar at the University of Illinois, Chicago, College of Urban Studies and Public Affairs, in the field of Human Resources Management in Public Administration. During 2015-2016 she was a postdoctoral researcher at the University of Tel Aviv, Israel. He is the director of the Jean Monnet Chair, has undertaken studies on integration and resilience in EU public administration – EU-PAIR (2021-2024), was the coordinator of the JM EURCOMP module (2014-2017) and for the Erasmus+ KA2 partnership project European Citizenship Initiative: from A to Z (2020-2022), coordinator and/or member of the scientific team for over 25 European projects, with experience in international teaching through the Erasmus and Erasmus+ programs, member of the European Center of Excellence (within the Center for European Studies) since 2009 and of the JM Center of Excellence EUFIRE-RE (2022-2025). His teaching and research activities are in the fields of performance management in public administration, strategic management in the public sector, public policy analysis and labor relations management in the European Union, bercu@uaic.ro .

CZU: 327(478):061.1EU:37.017.4
JEL Classification: : I21, I28, Z18

DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.08

EDUCAȚIA CIVICĂ ȘI FORMAREA IDENTITĂȚII EUROPENE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PROCESULUI DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Boris COREȚCHI[10]

ORCID: 0000-0001-8841-4838

Lida CUCOȘ[11]

ORCID: 0009-0008-0232-3352

Recenzent: Olga SÎRBU, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Rezumat: *Procesul de integrare europeană a generat transformări semnificative în dezvoltarea politică, socială și instituțională a Republicii Moldova. În acest context, educația civică capătă un rol tot mai important în formarea atitudinilor democratice, în consolidarea înțelegerii valorilor europene și în dezvoltarea unei identități europene în rândul cetățenilor. Prezentul studiu analizează relația dintre educația civică și procesul de formare a identității europene în Republica Moldova în contextul parcursului de aderare la Uniunea Europeană. Cercetarea urmărește modul în care educația civică contribuie la promovarea principiilor democratice, la respectarea drepturilor omului și la conștientizarea responsabilităților asociate cetățeniei europene. O atenție deosebită este acordată rolului instituțiilor educaționale, politicilor publice și inițiativelor civice în stimularea participării active a cetățenilor la viața democratică și în facilitarea unei mai bune înțelegeri a procesului de integrare europeană. Studiul se bazează pe analiza literaturii de specialitate, a documentelor de politici publice și a rapoartelor elaborate de instituții naționale și europene, pre-*

10 Doctor, conferențiar universitar, USM, boris.coretchi@usm.md

11 Doctorandă, USM, cucos.lida@usm.md

cum și pe examinarea evoluțiilor recente din mediul educațional și socio-politic al Republicii Moldova. Rezultatele evidențiază faptul că educația civică reprezintă un instrument esențial pentru consolidarea rezilienței democratice și pentru dezvoltarea sentimentului de apartenență la spațiul european.

Cuvinte-cheie: educație civică, identitate europeană, integrare europeană, Republica Moldova, valori democratice, participare civică.

CIVIC EDUCATION AND THE FORMATION OF EUROPEAN IDENTITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN UNION ACCESSION PROCESS

Abstract: *The European integration process has generated significant transformations in the political, social, and institutional development of the Republic of Moldova. In this context, civic education has acquired an increasingly important role in shaping democratic attitudes, strengthening the understanding of European values, and fostering a European identity among citizens. This study analyzes the relationship between civic education and the formation of European identity in the Republic of Moldova within the framework of the European Union democratic values, civic participation.*

The European integration process has generated significant transformations in the political, social, and institutional development of the Republic of Moldova. In this context, civic education has acquired an increasingly important role in shaping democratic attitudes, strengthening the understanding of European values, and fostering a European identity among citizens. This study analyzes the relationship between civic education and the formation of European identity in the Republic of Moldova within the framework of the European Union democratic values, civic participation.

The research examines how civic education contributes to the promotion of democratic principles, respect for human rights, and awareness of the responsibilities associated with European citizenship. Particular attention is given to the role of educational institutions, public policies, and civic initiatives in encouraging active citizen participation in democratic life and in facilitating a better understanding of the European integration process. The study is based on the analysis of relevant academic literature, public policy documents, and reports issued by national and European

institutions, as well as on the examination of recent developments in the educational and socio-political environment of the Republic of Moldova. The findings highlight that civic education represents an essential instrument for strengthening democratic resilience and for developing a sense of belonging to the European space.

Keywords*: civic education, European identity, European integration, Republic of Moldova.*

Introducere

În societățile contemporane, identitatea politică și civică nu mai este determinată exclusiv de apartenența națională, ci este modelată și de participarea indivizilor la spații de valori, norme și instituții supranaționale. Pentru Republica Moldova, parcursul de aderare la Uniunea Europeană creează nu doar obligații de natură juridică și instituțională, ci și necesitatea unei transformări culturale profunde. Această transformare implică formarea unei cetățenii active, capabile să înțeleagă democrația ca practică socială, nu doar ca principiu constituțional. Tranziția de la un sistem politic de tip sovietic la unul democratic a implicat transformări profunde nu doar la nivel instituțional, ci și la nivelul mentalităților colective. În cazul Republicii Moldova, acest proces a fost marcat de dificultăți structurale și de persistența unor practici și percepții specifice perioadei anterioare. În acest cadru, educația civică devine una dintre cele mai importante pârghii pentru consolidarea rezilienței democratice și pentru dezvoltarea unei identități europene compatibile cu aspirațiile de aderare ale statului [1].

Semnificația temei este amplificată de contextul recent. După obținerea statutului de țară candidată în 2022 și deschiderea negocierilor în 2024, Republica Moldova a intrat într-o etapă în care integrarea europeană nu mai este doar un obiectiv strategic declarat, ci un proces tehnic și politic în desfășurare. Educația reprezintă unul dintre principalele instrumente prin care Uniunea Europeană își consolidează coeziunea internă și promovează dezvoltarea unei identități comune. Inițiativele educaționale europene contribuie nu doar la armonizarea sistemelor educaționale, ci și la formarea unui set comun de valori și competențe, esențiale pentru aprofundarea integrării europene. Programul Național de Aderare 2025–2029, aprobat de Guvern, definește acest proces drept principalul document pentru planificarea și monitorizarea obligațiilor asumate în negocierile de aderare [5].

În paralel, în 2025 Comisia Europeană a remarcat că screeningul bilateral a fost încheiat în septembrie 2025, iar Moldova a continuat reformele în domeniile fundamentale, inclusiv în funcționarea instituțiilor democratice și în educație [4].

În plan intern, referendumul constituțional din 20 octombrie 2024 a avut o încărcătură simbolică și pedagogică aparte. Prin rezultatul său favorabil, acesta a confirmat nu doar opțiunea geopolitică a statului, ci și nevoia consolidării unei culturi civice capabile să susțină în mod informat și critic procesul de integrare. Totuși, apropierea scorului final arată că identitatea europeană nu este încă omogen distribuită la nivel social și teritorial, ceea ce face cu atât mai necesară intervenția sistemului educațional și a politicilor publice în direcția alfabetizării democratice și europene. Curtea Constituțională a confirmat oficial 1.488.874 de voturi valabil exprimate, dintre care 749.719 pentru „DA" și 739.155 pentru „NU" [3].

Din punct de vedere conceptual, identitatea europeană poate fi înțeleasă drept un sentiment de apartenență construit pe baza unor valori comune, a participării la un spațiu normativ și instituțional comun și a recunoașterii reciproce între cetățeni. În cazul Republicii Moldova, această identitate nu anulează identitatea națională, ci o completează prin deschiderea către un model civic bazat pe libertate, pluralism, egalitate, demnitate și stat de drept. Prin urmare, educația civică trebuie analizată nu doar ca disciplină școlară, ci ca infrastructură culturală a europenizării societății. Această relație necesită o analiză susținută de indicatori empirici relevanți, bazată pe indicatori care reflectă gradul de integrare socială și participare civică a populației, în special a tinerilor.

Societatea civilă joacă un rol esențial în consolidarea democrației și în promovarea valorilor europene, acționând ca un intermediar între cetățeni și instituțiile statului. Prin activitățile sale, aceasta contribuie la responsabilizarea autorităților, la dezvoltarea participării civice și la protejarea drepturilor fundamentale, devenind astfel un factor determinant al rezilienței democratice.

Prezentul studiu contribuie la literatura de specialitate prin utilizarea unor indicatori empirici recenți, integrați într-o analiză descriptivă și interpretativă a relației dintre educația civică și formarea identității europene.

Metodele aplicate

Cercetarea se bazează pe o metodologie calitativă, cu caracter interdisciplinar, utilizată pentru a analiza relația dintre educația civică și formarea identității europene în Republica Moldova. Studiul combină analiza documentelor oficiale cu interpretarea datelor statistice recente. Analiza are un caracter descriptiv și interpretativ, fiind orientată spre identificarea relațiilor dintre educația civică, participarea socială și formarea identității europene.

În cadrul cercetării au fost examinate documente ale Uniunii Europene privind procesul de aderare, rapoarte ale Comisiei Europene, politici publice naționale, precum și documente curriculare ale Ministerului Educației și Cercetării [1, 4, 5]

De asemenea, au fost utilizate date statistice ale Biroului Național de Statistică, în special indicatori privind educația, accesul la internet și integrarea tinerilor (inclusiv rata NEET), precum și informații din studii sociologice referitoare la participarea civică [7].

Cercetarea include și o analiză de tip SWOT, utilizată pentru a evidenția punctele forte, punctele slabe, oportunitățile și amenințările asociate educației civice în contextul integrării europene. Această metodă permite o evaluare sintetică a factorilor interni și externi care influențează dezvoltarea culturii civice și consolidarea identității europene în Republica Moldova.

Prin combinarea acestor metode, studiul oferă o imagine de ansamblu asupra rolului educației civice în procesul de europenizare a societății și asupra principalelor provocări existente. Această combinație de surse permite corelarea perspectivei instituționale cu realitățile educaționale și sociale din Republica Moldova. În cadrul studiului, indicatorul NEET este utilizat ca indicator aproximativ al nivelului de integrare socio-civică a tinerilor, fiind corelat conceptual cu participarea democratică și dezvoltarea identității europene [4].

Cercetarea are un caracter exploratoriu și interpretativ, neavând ca obiectiv testarea statistică a relațiilor cauzale, ci evidențierea conexiunilor dintre educația civică, participarea socială și formarea identității europene, pe baza analizei documentare și a indicatorilor relevanți.

Rezultatele cercetării

În Republica Moldova, educația civică a dobândit o semnificație nouă în contextul apropierii de Uniunea Europeană. Nu mai este vorba doar despre transmiterea unor noțiuni despre stat, lege și drepturi, ci despre formarea unor competențe democratice capabile să susțină funcționarea unei

societăți deschise. Documentele curriculare arată că disciplina „Educație pentru societate” este construită pe baza educației pentru cetățenie democratică și drepturile omului și urmărește explicit responsabilizarea elevilor pentru a deveni cetățeni activi, implicați în conturarea viitorului comunităților lor [6, 14].

Ghidurile metodologice invocă direct Carta Consiliului Europei și Cadrul de Referință al Competențelor pentru Cultură Democratică [10].

Această orientare este esențială pentru formarea identității europene, deoarece Uniunea Europeană funcționează nu doar ca piață sau uniune juridică, ci și ca spațiu al participării democratice și al valorilor comune. Identitatea europeană se consolidează atunci când cetățeanul învață să relaționeze drepturile cu responsabilitățile, libertatea cu pluralismul și interesul personal cu binele public. Din acest motiv, educația civică trebuie privită ca parte a capacității statului de a produce coeziune democratică și de a reduce vulnerabilitatea față de extremism, manipulare și apatie civică.

Pentru a evidenția complexitatea procesului de formare a identității europene prin intermediul educației civice, este utilă delimitarea principalelor dimensiuni funcționale ale acesteia. Educația civică nu se reduce la transmiterea de informații, ci implică un proces integrat de formare a competențelor, valorilor și comportamentelor sociale.

Tabelul 1. Dimensiunile educației civice în formarea identității europene

Dimensiune	Conținut	Impact asupra identității europene
Cognitivă	Cunoașterea valorilor UE, instituțiilor și drepturilor	Crește nivelul de conștientizare europeană
Normativă	Interiorizarea valorilor democratice (libertate, stat de drept)	Consolidarea culturii democratice
Participativă	Implicare civică, voluntariat, activism	Dezvoltarea cetățeniei active
Identitară	Sentiment de apartenență la spațiul european	Formarea identității europene

Sursa: elaborat de autori în baza documentelor surselor [1, 3 și 7].

Raportul Comisiei Europene din 2025 arată că Moldova a făcut progrese în creșterea relevanței, calității și incluziunii educației.

Guvernul a continuat modernizarea sistemului, a avansat revizuirea curriculumului pentru disciplinele obligatorii și a dezvoltat programe de formare a profesorilor, inclusiv în domeniul competențelor digitale. Tot raportul notează însă că persistă provocări privind accesul echitabil la educație pentru copiii cu nevoi speciale, dizabilități, vulnerabilități sociale sau aparținând unor minorități etnice [4].

Acest contrast este relevant pentru tema identității europene. O identitate europeană autentică nu poate fi formată într-un sistem educațional care reproduce excluziunea, decalajele teritoriale sau participarea inegală. Prin urmare, educația civică trebuie susținută de politici de echitate și incluziune. În caz contrar, mesajul european riscă să rămână abstract pentru grupurile care nu beneficiază în mod egal de oportunitățile educaționale și civice.

Tabelul 2. Repere instituționale și educaționale relevante pentru formarea identității europene în Republica Moldova

Domeniu	Evoluții relevante	Incidență
Parcurs european	Statut de candidat acordat în iunie 2022	A consacrat oficial perspectiva europeană a Republicii Moldova
Negocieri de aderare	Negocierile au fost deschise formal la 25 iunie 2024	A transformat integrarea europeană din obiectiv politic în proces concret
Referendum constituțional	La 20 octombrie 2024, opțiunea „DA” a obținut 749.719 voturi, față de 739.155 pentru „NU”	A conferit identității europene o validare democratică și simbolică
Curriculum civic	„Educație pentru societate” este bazată pe educația pentru cetățenie democratică și drepturile omului	Creează cadrul școlar pentru interiorizarea valorilor europene
Reforme educaționale	Revizuirea curriculumului și formarea profesorilor au continuat în 2025	Consolidarea competențelor civice depinde de calitatea implementării

Sursa: elaborat de autori în baza documentelor surselor [6,7].

Datele sociologice recente arată că participarea civică în Republica Moldova este strâns legată de încrederea în instituții și de interesul pentru viața socio-politică. Un studiu susținut de UNDP indică faptul că voluntariatul reprezintă cea mai populară formă de angajament civic, iar creșterea

interesului pentru viața socio-politică și a activității civice este asociată cu un nivel mai mare de încredere în instituțiile publice. Același studiu arată că neparticiparea electorală este mai ridicată în rândul tinerilor, ceea ce indică existența unui spațiu important pentru intervenția educației civice [8].

Datele recente ale sondajului Eurobarometer privind „Youth and Democracy" (2024) confirmă relevanța relației dintre educație, participare civică și orientarea europeană a tinerilor. Rezultatele indică faptul că 64% dintre tineri intenționează să participe la alegerile europene, iar aproape jumătate dintre aceștia au fost implicați în acțiuni civice precum semnarea de petiții sau participarea la inițiative sociale. În același timp, peste 70% dintre respondenți consideră că sistemul educațional i-a pregătit pentru a face față provocărilor contemporane, inclusiv prin dezvoltarea competențelor digitale și a capacității de a identifica dezinformarea. De asemenea, 67% dintre tineri apreciază că Uniunea Europeană influențează viața lor cotidiană, ceea ce reflectă existența unei orientări europene și a unei percepții active asupra rolului UE în societate. Aceste rezultate susțin ipoteza conform căreia educația și participarea civică reprezintă factori importanți în conturarea unei identități europene, chiar dacă această relație este una indirectă și mediată de experiența socială și instituțională a indivizilor [15].

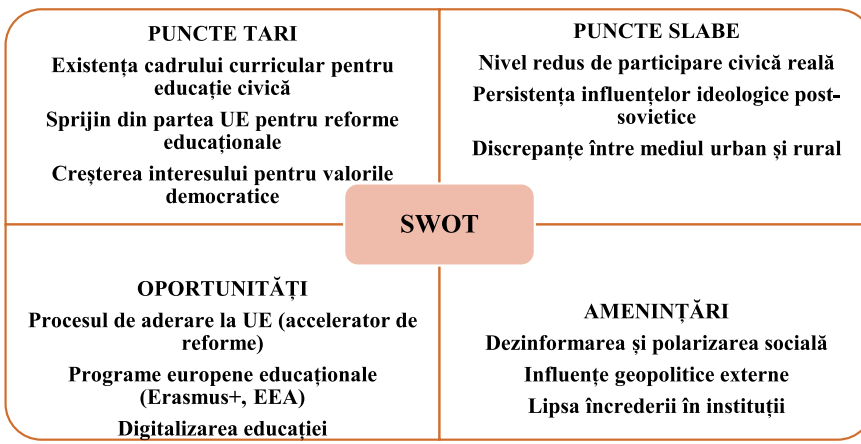

Figura 1. Analiza SWOT a educației civice în Republica Moldova în contextul integrării europene

Sursa: elaborată de autori pe baza surselor [2, 3, 6, 7 și 8].

Analiza SWOT evidențiază faptul că educația civică în Republica Moldova se află într-un proces de consolidare, fiind influențată atât de factori interni, cât și de dinamica mediului geopolitic extern. Aceasta reflectă caracterul dual al procesului de integrare europeană, în care oportunitățile sunt însoțite de riscuri.

Pentru a ilustra relația dintre educația civică și identitatea europeană, Figura 2 prezintă un model conceptual al mecanismelor prin care educația contribuie la consolidarea democrației și la integrarea europeană.

Figura 2. Modelul relației dintre educația civică și formarea identității europene

Sursa: elaborată de autori pe baza sintezei teoretice a relației dintre educația civică, participarea democratică și formarea identității europene.

Modelul relației dintre educația civică și formarea identității europene evidențiază faptul că educația civică funcționează ca un catalizator al participării sociale și al încrederii instituționale, elemente esențiale pentru dezvoltarea unei identități europene durabile. Pentru a valida această relație la nivel empiric, este necesară analiza unor indicatori care reflectă gradul de integrare socială și participare a tinerilor, unul dintre cei mai relevanți fiind indicatorul NEET.

Dincolo de dimensiunea conceptuală, analiza procesului de formare a identității europene trebuie susținută și de indicatori empirici care reflectă nivelul real de integrare socială a tinerilor. Unul dintre cei mai relevanți indicatori în acest sens este ponderea tinerilor NEET (not in employment, education or training), care evidențiază dificultățile de integrare educațională și profesională.

Analiza indicatorilor statistici relevă faptul că nivelul de participare civică este influențat și de caracteristicile demografice și educaționale ale populației. Datele oficiale indică faptul că tinerii reprezintă unul dintre cele mai active grupuri sociale în ceea ce privește participarea la activități educaționale și sociale. În același timp, statisticile privind tinerii care nu sunt încadrați în educație, ocupare sau formare profesională (NEET) evidențiază existența unor provocări în integrarea socială a unei părți a tinerilor, ceea ce subliniază importanța consolidării educației civice și a politicilor publice orientate spre participarea democratică.

Pentru a evidenția dimensiunea empirică procesului de integrare socială a tinerilor, tabelul de mai jos prezintă evoluția indicatorului NEET în Republica Moldova în perioada 2020–2024, pe trimestre și grupe de vârstă.

Tabelul 3. Evoluția tinerilor NEET în Republica Moldova pe grupe de vârstă trimestrul IV, anii 2020–2024

Anul	15–24 ani	15–29 ani	15–34 ani
2020	17,1	24,7	30,4
2021	16,3	23,2	27,8
2022	15,8	24,7	28,7
2023	12,7	22,8	28,1
2024	13,7	22,2	26,0

Sursa: elaborat de autori pe baza sursei [7].

Datele prezentate în Tabelul 3 evidențiază o tendință general descendentă a indicatorului NEET, în special în cazul grupei de vârstă 15–24 ani, ceea ce sugerează o îmbunătățire relativă a integrării tinerilor în sistemul educațional și pe piața muncii. Cu toate acestea, valorile înregistrate pentru grupele de vârstă extinse (15–29 și 15–34 ani) rămân relativ ridicate, indicând persistența unor dificultăți structurale în tranziția de la educație la ocupare.

Din perspectivă analitică, indicatorul NEET poate fi utilizat ca un indicator indirect al nivelului de integrare socio-economică a tinerilor, care influențează capacitatea acestora de a participa activ la viața civică și democratică. Tinerii integrați în educație sau ocupați profesional au, în general, o probabilitate mai mare de implicare în procesele sociale și instituționale, inclusiv în participarea electorală și în activități civice.

Totuși, această relație trebuie interpretată cu prudență, întrucât indicatorul NEET nu reflectă în mod direct nivelul participării civice sau al internalizării valorilor democratice, ci doar condițiile socio-economice care pot favoriza sau limita această participare.

În acest context, nivelurile ridicate ale NEET pot semnala nu doar vulnerabilități economice, ci și riscuri de excluziune socială, cu potențiale efecte asupra coeziunii sociale și asupra formării unei identități europene bazate pe participare activă și încredere instituțională. Prin urmare, reduce-

rea acestui indicator, corelată cu dezvoltarea educației civice și a politicilor de incluziune, reprezintă o direcție esențială pentru consolidarea rezilienței democratice în Republica Moldova. În acest sens, consolidarea educației civice, alături de politici publice orientate spre incluziune, reprezintă o condiție esențială pentru dezvoltarea unei identități europene durabile în Republica Moldova [7].

În acest sens, formarea identității europene nu trebuie redusă la acceptarea abstractă a ideii de integrare, ci trebuie înțeleasă ca participare activă la viața democratică. Un cetățean cu orientare europeană este, în primul rând, un cetățean capabil să delibereze, să verifice informația, să participe și să respecte regulile unui spațiu politic pluralist. De aceea, educația civică are o funcție preventivă față de dezinformare și o funcție formativă în raport cu cultura democratică. În societatea actuală, identitatea civică și cea europeană sunt mediate tot mai mult de accesul la informație și de competențele digitale. Comisia Europeană a remarcat că Moldova a dezvoltat în 2024 un program de formare a profesorilor pentru competențe digitale, bazat pe DigCompEdu, iar din 2025 a început instruirea în cascadă a cadrelor didactice. Totodată, datele statistice anexate raportului arată că ponderea gospodăriilor cu acces la internet la domiciliu a ajuns la 70,6% în 2024, în creștere față de 67,5% în 2023. Această evoluție facilitează accesul cetățenilor la informații, la resurse educaționale și la dezbateri publice, contribuind astfel la consolidarea culturii democratice și la dezvoltarea unei identități civice compatibile cu valorile europene [4].

Aceste date sunt importante deoarece educația civică modernă nu mai poate fi gândită separat de alfabetizarea digitală. În lipsa accesului la resurse digitale și a competențelor necesare pentru evaluarea critică a informației, cetățeanul rămâne vulnerabil la manipulare, propagandă și polarizare. În Republica Moldova, apropierea de UE cere nu doar armonizare juridică, ci și consolidarea unei culturi informaționale compatibile cu democrația europeană.

Tabelul 4. Indicatori relevanți pentru contextul educației civice și al identității europene în Republica Moldova

Indicator	An / perioadă	Valoare	Relevanță analitică
Gospodării cu acces la internet la domiciliu	2024	70,6%	Susține digitalizarea educației și accesul la informare civică
Cheltuieli publice pentru educație ca % din PIB	2024	5,4%	Arată prioritatea relativ ridicată acordată educației
Voturi „DA” la referendumul constituțional privind integrarea europeană	20.10.2024	749.719	Reflectă validarea democratică a vectorului european
Voturi „NU” la același referendum	20.10.2024	739.155	Indică polarizare și necesitatea consolidării culturii civice
Alocare anuală pentru Programul de dezvoltare a centrelor de tineret	2025–2030	4,5 mil. MDL	Susține infrastructura participării și socializării civice a tinerilor

Sursa: elaborat de autori în baza surselor BNS [4, 7,8].

Analiza indicatorilor prezentați în Tabelul 4 evidențiază faptul că formarea identității europene în Republica Moldova este influențată de un ansamblu complex de factori educaționali, economici și socio-politici. În primul rând, nivelul relativ ridicat al accesului gospodăriilor la internet (70,6% în 2024) reflectă extinderea infrastructurii digitale și creează condiții favorabile pentru dezvoltarea educației civice moderne, bazate pe accesul la informație, gândire critică și participare online.

În același timp, ponderea cheltuielilor publice pentru educație (5,4% din PIB) indică existența unui angajament instituțional semnificativ față de sectorul educațional. Totuși, eficiența acestui efort depinde de modul în care resursele sunt direcționate spre dezvoltarea competențelor civice, incluziune educațională și reducerea inegalităților.

Rezultatele referendumului constituțional din 2024 oferă o perspectivă relevantă asupra dimensiunii civice a integrării europene. Diferența redusă dintre voturile „DA” și „NU” evidențiază existența unei polarizări sociale, ceea ce confirmă faptul că identitatea europeană nu este încă uni-

form consolidată la nivelul societății. Această situație subliniază necesitatea unei educații civice mai eficiente, capabile să dezvolte competențe de participare democratică și de evaluare critică a informației.

De asemenea, alocarea financiară pentru dezvoltarea centrelor de tineret indică o orientare strategică spre stimularea participării civice a tinerilor și consolidarea capitalului social. Aceste inițiative pot contribui la crearea unor spații de implicare activă și la formarea unei culturi civice compatibile cu valorile europene.

În ansamblu, indicatorii analizați evidențiază faptul că procesul de formare a identității europene în Republica Moldova este susținut de progrese instituționale și investiții în educație și participare, dar rămâne marcat de provocări legate de polarizare, incluziune și eficiența politicilor publice.

Deși cadrul normativ și politic a avansat, formarea identității europene în Republica Moldova rămâne inegală. Persistă diferențe între mediul urban și rural, între grupurile cu nivel ridicat și redus de capital educațional, precum și între segmentele mai active și mai pasive civic. Raportul Comisiei Europene notează dificultăți persistente în educația incluzivă, în special pentru copiii cu cerințe educaționale speciale, dizabilități și pentru copiii romi, iar studiile privind participarea civică indică o implicare mai redusă a tinerilor în procesele electorale [4, 7, 8].

Prin urmare, educația civică nu trebuie tratată ca o simplă disciplină curriculară, ci ca parte a unei politici publice mai ample, care să combine școala, mediul universitar, instituțiile democratice, mass-media și organizațiile societății civile. Numai într-un asemenea cadru, identitatea europeană poate deveni o experiență socială trăită, nu doar o orientare declarativă.

Concluzii

Rezultatele empirice analizate, în special dinamica indicatorului NEET și nivelul participării civice, evidențiază faptul că formarea identității europene este condiționată de gradul de incluziune socială și de accesul la educație de calitate. În acest sens, relația dintre educația civică și identitatea europeană nu este una directă, ci mediată de factori socio-economici și instituționali.

Analiza relevă că Republica Moldova dispune deja de premise importante: curriculumul școlar include explicit educația pentru cetățenie democratică și drepturile omului; procesul de aderare a intrat într-o fază avan-

sată; reformele educaționale continuă; iar participarea civică și interesul public pentru democrație au căpătat un sens nou în contextul european. În același timp, apropierea rezultatelor referendumului din 2024, diferențele de participare și persistența inegalităților educaționale arată că identitatea europeană trebuie încă susținută prin politici publice consecvente și prin investiții în educație de calitate, incluziune și alfabetizare democratică. Rezultatele obținute, în special analiza indicatorului NEET, sugerează o relație indirectă între integrarea socio-economică și participarea civică, care poate influența formarea identității europene.

În perspectivă strategică, sunt necesare cel puțin trei direcții de acțiune. Prima vizează consolidarea educației civice și europene în curriculum, inclusiv prin metode participative, studii de caz și activități comunitare. A doua privește formarea continuă a cadrelor didactice, astfel încât acestea să poată aborda integrat cetățenia democratică, drepturile omului, gândirea critică și competențele digitale. A treia se referă la extinderea infrastructurii participării pentru tineri, prin centre de tineret, programe de voluntariat, educație electorală și proiecte de colaborare între școală, administrație și societatea civilă. În această logică, educația civică nu este doar o componentă a sistemului educațional, ci un instrument de europenizare democratică a societății moldovenești.

În ansamblu, rezultatele evidențiază că educația civică contribuie la formarea identității europene nu în mod direct, ci prin intermediul unor mecanisme precum integrarea socială, participarea civică și accesul la informație, ceea ce confirmă caracterul complex și multidimensional al acestui proces. Totuși, rezultatele trebuie interpretate în limitele metodologiei utilizate, care nu permite stabilirea unor relații cauzale, ci doar evidențierea unor conexiuni relevante între variabilele analizate.

Referințe bibliografice:

1. CONSILIUL UNIUNII EUROPENE. Moldova. [Publicație online]. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/moldova/ [Accesat: 01.03.2026].
2. CONSILIUL UNIUNII EUROPENE. EU opens accession negotiations with Moldova. 25 iunie 2024. [Publicație online]. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2025/07/04/ [Accesat: 01.03.2026].

3. CURTEA CONSTITUȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA. Hotărârea nr. 24 din 31.10.2024 privind confirmarea rezultatelor referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024. [Publicație online]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_24_2024_212d_2024_rou.pdf [Accesat: 03.03.2026].
4. COMISIA EUROPEANĂ. Moldova Report 2025. Bruxelles, 2025. [Publicație online]. Disponibil: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/23fa6af0-89b3-4532-a3d9-d1638727d14c_en [Accesat: 07.03.2026].
5. GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA. Programul Național de Aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru perioada 2025–2029. 28 mai 2025. [Publicație online]. Disponibil: https://old.gov.md/ro/advanced-page-type/2025-2029-national-programme-accession-republic-moldova-eu [Accesat: 10.03.2026].
6. MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA. Educație pentru societate – curriculum și ghiduri de implementare. [Publicație online]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/21_ed._civica_ed._pt_societate_ro_2018-2019_final.pdf [Accesat: 10.03.2026].
7. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Educația în Republica Moldova, ediția 2025. [Publicație online]. Disponibil: https://statistica.gov.md [Accesat: 12.03.2026].
8. UNDP MOLDOVA. Volunteering represents the most popular form of civic engagement. 29 mai 2024. [Publicație online]. Disponibil: https://www.undp.org/moldova/press-releases/volunteering-represents-most-popular-form-civic-engagement-unless-holding-political-office-according-undp-study [Accesat: 14.03.2026].
9. LÜHRMANN, Anna (2021): Disrupting the Autocratization Sequence: Towards Democratic Resilience. Democratization, 28., (5.), pp. 1019–1037.
10. COUNCIL OF EUROPE. Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education. [Publicație online]. Disponibil: https://www.coe.int/ru/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education [Accesat: 15.03.2026].
11. CURRICULUM EDUCAȚIE CIVICĂ. Clasele V–IX. Chișinău: Arc, 2000. Disponibil https://www.scribd.com/doc/38947912/Educatie-Civica-Curriculum [Accesat: 15.03.2026].
12. CURRICULUM EDUCAȚIE MORAL-CIVICĂ. Clasele I–XII. Chișinău: Univers Pedagogic, 2006. Disponibil chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mecc.gov.md/sites/default/files/curric_civica_tipograf.pdf [Accesat: 17.03.2026].

13. MERKEL, Wolfgang (2023): What Is Democratic Resilience and How Can We Strengthen It? Policy Brief no. 169, Toda Peace Institute, pp. 5–15.
14. MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII. Curriculum Național. Educația pentru societate (clasele V–IX). Chișinău, 2018. [Publicație online]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/eps_gimnaziu_2018-08-14_curriculum_ghid.pdf [Accesat: 10.03.2026].
15. COMISIA EUROPEANĂ. Eurobarometer survey shows young people's active participation in civic and democratic life ahead of the European elections. 15 mai 2024. [Publicație online]. Disponibil: https://participationpool.eu/2024/05/15/eurobarometer-survey-shows-young-peoples-active-participation-in-civic-and-democratic-life-ahead-of-the-european-elections/ [Accesat: 15.03.2026].

CZU: 327.57(478):061.1 EU
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.09

TRANSFORMĂRI GEOPOLITICE ȘI DE SECURITATE ÎN CONTEXTUL ADERĂRII REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ[12]

Serghei SPRINCEAN[13]

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7411-9958,
Scopus Author ID: 58172233200,
Researcher ID: V-3296-2017
Recenzent: Grigore Pîrțac, dr., conf. univ., Universitatea de Studii Europene din Moldova.

Rezumat: Se va analiza conexiunea dintre parcursul de aderare al Republicii Moldova la Uniunea Europeană și evoluția conceptului de securitate umană în contextul unor transformări geopolitice și securitare profunde. Cercetarea este ancorată în paradigma securității centrate pe persoană și valorifică o abordare integrată, care corelează documentele de viziune strategică regională, dinamica proceselor europene de extindere și vulnerabilitățile structurale interne. Prin aplicarea metodei analizei documentare și de conținut, investigația scoate în evidență decalajul dintre angajamentele normative și realitățile sistemice ce afectează calitatea vieții în Republica Moldova. Rezultatele indică persistența unor riscuri sistemice precum sărăcia multidimensională, migrația, instabilitatea politică și fragilitatea instituțiilor. De asemenea, presiunile geopolitice externe și crizele suprapuse (economică, energetică, sanitară) accentuează insecuritatea umană și fragilizează coeziunea socială. Discuția demonstrează că securitatea umană nu poate fi abordată secundar în procesul de integrare europeană, ci trebuie asumată ca un imperativ strategic. Concluziile subliniază necesitatea unei

12 Articolul este elaborat în cadrul subprogramului de cercetare: 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice.*

13 dr. hab. în științe politice, conf. univ., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM, sprinceans@yahoo.com .

viziuni coerente pentru consolidarea rezilienței sociale în fața amenințărilor contemporane.

Cuvinte cheie: Transformări geopolitice, transformări de securitate, aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, securitate umană, reziliență instituțională, riscuri de securitate

UMAN SECURITY AND FORCED DISPLACEMENT DIMENSIONS WITHIN THE CONTEXT OF MOLDOVAN INSTITUTIONAL RESILIENCE

Abstract: The connection between the accession process of the Republic of Moldova to the European Union and the evolution of the concept of human security in the context of profound geopolitical and security transformations will be analyzed. The research is anchored in the paradigm of person-centered security and capitalizes on an integrated approach, which correlates regional strategic vision documents, the dynamics of European enlargement processes and internal structural vulnerabilities. By applying the method of documentary and content analysis, the investigation highlights the gap between normative commitments and systemic realities that affect the quality of life in the Republic of Moldova. The results indicate the persistence of systemic risks such as multidimensional poverty, migration, political instability and institutional fragility. Also, external geopolitical pressures and overlapping crises (economic, energy, health) accentuate human insecurity and weaken social cohesion. The discussion demonstrates that human security cannot be approached secondarily in the process of European integration, but must be assumed as a strategic imperative. The conclusions emphasize the need for a coherent vision for strengthening social resilience in the face of contemporary threats.

Keywords: Geopolitical transformations, security transformations, accession of the Republic of Moldova to the European Union, human security, institutional resilience, security risks

Introducere

Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană reprezintă unul dintre cele mai importante și ambițioase obiective strategice asumate de acest stat în perioada post-independență, constituind o direcție fundamentală de dezvoltare politică, economică și instituțională [32, p. 312]. Acest

proces complex depășește cu mult dimensiunea tehnică a alinierii legislative sau a reformelor economice, implicând transformări profunde la nivel geopolitic și de securitate, care redefinesc poziționarea Republicii Moldova în sistemul relațiilor internaționale contemporane [24, p. 37].

După proclamarea independenței în anul 1991, Republica Moldova s-a confruntat cu multiple provocări legate de consolidarea statalității, dezvoltarea instituțiilor democratice și definirea unei politici externe coerente [15, p. 89]. Moștenirea sistemului sovietic a generat vulnerabilități structurale, inclusiv dependență economică, instituții fragile și o influență externă persistentă, care au influențat semnificativ parcursul de dezvoltare al statului. În acest context, integrarea europeană a fost percepută ca o soluție strategică pentru depășirea acestor dificultăți și pentru ancorarea într-un spațiu de stabilitate și prosperitate [28, p. 80].

Poziția geografică a Republicii Moldova joacă un rol determinant în configurarea dimensiunii geopolitice a procesului de integrare. Situată la intersecția dintre Uniunea Europeană și spațiul ex-sovietic, Republica Moldova este supusă influențelor divergente ale actorilor regionali și globali. Această poziționare creează atât oportunități de cooperare și dezvoltare, cât și riscuri asociate competiției geopolitice.

Un element central al vulnerabilității geopolitice îl constituie conflictul transnistrean, care persistă de peste trei decenii și afectează integritatea teritorială și suveranitatea statului. Prezența unei regiuni separatiste și a trupelor străine pe teritoriul Republicii Moldova reprezintă o provocare majoră pentru securitatea națională și pentru procesul de integrare europeană [43, p. 556]. În același timp, acest conflict este utilizat ca instrument de influență geopolitică, complicând relațiile externe ale statului.

Pe lângă conflictul transnistrean, Republica Moldova se confruntă cu o serie de alte provocări de securitate, inclusiv dependența energetică, vulnerabilitățile economice și amenințările hibride, precum dezinformarea și influența externă asupra proceselor politice interne. Aceste provocări evidențiază necesitatea consolidării rezilienței statului și a dezvoltării unor mecanisme eficiente de răspuns la riscurile emergente [9].

În ultimii ani, contextul regional a fost marcat de schimbări semnificative, inclusiv de intensificarea conflictelor în Europa de Est și de deteriorarea relațiilor dintre marile puteri. Aceste evoluții au determinat o reevaluare a strategiilor de securitate și au accentuat importanța integrării

europene ca instrument de consolidare a stabilității și securității.

În acest context, analiza transformărilor geopolitice și de securitate în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană devine esențială pentru înțelegerea evoluțiilor actuale și a perspectivelor viitoare. Această analiză trebuie să ia în considerare interacțiunea dintre factorii interni și externi, precum și impactul reformelor asupra poziției internaționale a statului [44, p. 412].

Securitatea geopolitică în sud-estul Europei a devenit, în ultimele decenii, o temă centrală în analiza relațiilor internaționale, în special în contextul transformărilor profunde generate de extinderea Uniunii Europene și de evoluțiile conflictuale din spațiul est-european. Regiunea se caracterizează printr-o complexitate ridicată, fiind influențată de interacțiunea dintre interesele marilor puteri, de moștenirea istorică a diviziunilor geopolitice și de dinamica proceselor de integrare europeană [23, p. 107].

Aderarea Republicii Moldova și a Ucrainei la Uniunea Europeană, analizată într-o perspectivă de tandem, reprezintă un factor major de schimbare a echilibrului geopolitic regional. Această evoluție nu doar că redefinește raporturile de putere în regiune, dar contribuie și la consolidarea unui nou sistem de securitate, bazat pe valori democratice, cooperare și integrare economică [45, p. 121].

După destrămarea Uniunii Sovietice, spațiul sud-est european a devenit o zonă de tranziție, marcată de instabilitate politică, conflicte înghețate și competiție geopolitică. În acest context, Republica Moldova și Ucraina au fost plasate într-o poziție vulnerabilă, fiind supuse influențelor externe și confruntându-se cu dificultăți în procesul de consolidare a statalității și a securității [41, p. 9].

Evenimentele recente, în special conflictul din Ucraina, au evidențiat fragilitatea arhitecturii de securitate din regiune și au determinat o reevaluare a strategiilor adoptate de statele din sud-estul Europei. În acest context, integrarea europeană devine nu doar un obiectiv politic, ci și un instrument esențial pentru consolidarea securității și stabilității regionale [36, p. 38].

Aderarea simultană sau coordonată a Republicii Moldova și a Ucrainei la Uniunea Europeană poate genera efecte semnificative asupra securității geopolitice, contribuind la crearea unui spațiu de stabilitate extins și la reducerea vulnerabilităților existente. Totuși, acest proces implică și provocări majore, generate de opoziția unor actori externi și de complexitatea reformelor interne necesare [30, p. 482].

Metode utilizate în cercetare

Analiza transformărilor geopolitice și de securitate ale Republicii Moldova în contextul integrării europene necesită o abordare metodologică complexă și multidimensională, care să permită examinarea detaliată a fenomenelor studiate [34, p. 56]. În acest sens, cercetarea se bazează pe utilizarea unor metode specifice științelor politice, relațiilor internaționale și studiilor de securitate.

Metoda analizei documentare constituie una dintre principalele metode utilizate în cadrul cercetării. Aceasta presupune examinarea unui volum semnificativ de documente oficiale, inclusiv tratate internaționale, acorduri de asociere, strategii naționale de securitate, rapoarte ale instituțiilor europene și documente programatice. Analiza acestor surse permite identificarea cadrului normativ și instituțional al procesului de integrare europeană, precum și evaluarea progreselor realizate de Republica Moldova.

Metoda comparativă este utilizată pentru a analiza experiențele altor state din Europa Centrală și de Est care au parcurs procesul de aderare la Uniunea Europeană. Prin compararea acestor cazuri, se pot identifica modele de reformă, strategii de succes și dificultăți comune, oferind astfel un cadru de referință util pentru evaluarea situației Republicii Moldova [10].

Analiza geopolitică reprezintă un instrument esențial pentru înțelegerea dinamicii relațiilor internaționale și a intereselor actorilor implicați. Aceasta presupune examinarea raporturilor de putere, a zonelor de influență și a strategiilor adoptate de diferite state și organizații internaționale. În cazul Republicii Moldova, analiza geopolitică evidențiază interacțiunea dintre Uniunea Europeană, Federația Rusă și alți actori relevanți [35, p. 38].

Metoda analizei calitative este utilizată pentru interpretarea discursurilor politice, a declarațiilor oficiale și a pozițiilor actorilor implicați. Aceasta permite evidențierea percepțiilor, intereselor și strategiilor adoptate de diferite părți, contribuind la o înțelegere mai profundă a procesului de integrare europeană [47].

În plus, cercetarea utilizează elemente de analiză prospectivă, care permit anticiparea evoluțiilor viitoare și identificarea scenariilor posibile. Această metodă este deosebit de relevantă în contextul unui mediu internațional caracterizat de incertitudine și schimbări rapide.

De asemenea, sunt utilizate metode interdisciplinare, care integrează perspective din domenii precum economia, sociologia și studiile de securi-

tate. Această abordare permite o analiză holistică a procesului de integrare europeană și a impactului acestuia asupra societății moldovenești [12].

Discuții

Transformările geopolitice ale Republicii Moldova în contextul integrării europene sunt caracterizate printr-o reorientare strategică profundă, care implică consolidarea relațiilor cu Uniunea Europeană și reducerea dependențelor față de alte centre de putere. Această reorientare este determinată atât de factori interni, cât și de evoluțiile din mediul internațional.

Un aspect esențial al transformărilor geopolitice îl reprezintă intensificarea cooperării cu Uniunea Europeană [42, p. 599]. Aceasta se manifestă prin dezvoltarea relațiilor politice, economice și instituționale, precum și prin participarea la diverse programe și inițiative europene. Această cooperare contribuie la modernizarea statului și la consolidarea instituțiilor democratice.

În același timp, integrarea europeană implică adoptarea unor reforme structurale, care vizează consolidarea statului de drept, combaterea corupției și dezvoltarea economiei de piață. Aceste reforme sunt esențiale pentru alinierea la standardele europene și pentru asigurarea unei dezvoltări durabile [11].

Pe de altă parte, transformările geopolitice generează reacții din partea Federației Ruse, care percepe apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană ca pe o amenințare la adresa intereselor sale strategice [20, p. 233]. În acest context, Rusia utilizează diverse instrumente pentru a-și menține influența, inclusiv presiuni economice, manipularea opiniei publice și sprijinirea unor forțe politice interne.

Securitatea energetică reprezintă un domeniu critic în cadrul transformărilor de securitate. Dependența de resurse energetice externe creează vulnerabilități semnificative, care pot fi exploatate în scopuri politice. Diversificarea surselor de energie și integrarea în piața energetică europeană sunt esențiale pentru reducerea acestor riscuri [8].

Securitatea cibernetică și informațională devine tot mai importantă în contextul amenințărilor hibride. Republica Moldova trebuie să dezvolte capacități eficiente pentru protejarea infrastructurilor critice și pentru combaterea dezinformării [48].

Modernizarea sectorului de apărare reprezintă o componentă esențială a transformărilor de securitate [29, p. 184]. Aceasta implică reforme instituționale, profesionalizarea forțelor armate și dezvoltarea capacităților de reacție la amenințări.

Conflictul transnistrean rămâne un factor major de instabilitate, însă integrarea europeană poate crea oportunități pentru soluționarea acestuia prin stimulente economice și politice [7].

Regiunea sud-est europeană este caracterizată de o diversitate de actori și interese, care contribuie la complexitatea mediului de securitate [50]. În acest context, Republica Moldova și Ucraina ocupă o poziție strategică, fiind situate la frontiera dintre Uniunea Europeană și spațiul de influență al Federației Ruse.

Din perspectivă geopolitică, aderarea celor două state la Uniunea Europeană reprezintă o extindere a spațiului de stabilitate și securitate către est. Această extindere implică nu doar integrarea economică și politică, ci și consolidarea mecanismelor de securitate colectivă, care pot contribui la prevenirea conflictelor și la gestionarea riscurilor [27, p. 191].

În același timp, această evoluție este percepută de Federația Rusă ca o diminuare a influenței sale în regiune, ceea ce generează reacții de opoziție [3]. Aceste reacții se manifestă prin diverse instrumente, inclusiv presiuni economice, intervenții politice și utilizarea conflictelor înghețate ca instrumente de influență [39, p. 102].

În cazul Republicii Moldova, conflictul transnistrean reprezintă un exemplu clar al modului în care geopolitica influențează securitatea națională [37, p. 341]. În Ucraina, conflictul din estul țării și anexarea Crimeei au demonstrat riscurile asociate competiției geopolitice.

Prin urmare, securitatea geopolitică în sud-estul Europei este strâns legată de evoluția relațiilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, precum și de capacitatea statelor din regiune de a-și consolida reziliența și de a-și diversifica parteneriatele [26, p. 42].

Securitatea Republicii Moldova și a Ucrainei este profund interconectată, datorită proximității geografice, relațiilor economice și provocărilor comune [22, p. 605]. Această interdependență devine tot mai evidentă în contextul evoluțiilor recente, care au evidențiat necesitatea unei abordări coordonate în domeniul securității [5].

Aderarea în tandem la Uniunea Europeană poate consolida această interdependență, transformând-o într-un avantaj strategic [40, p. 245]. Cooperarea în domenii precum securitatea energetică, controlul frontierelor și combaterea amenințărilor hibride poate contribui la creșterea rezilienței ambelor state [16, p. 82].

În același timp, această cooperare poate facilita integrarea în structurile europene și poate accelera procesul de reformă [4]. Prin schimbul de experiență și coordonarea politicilor, Republica Moldova și Ucraina pot depăși mai eficient obstacolele întâmpinate în procesul de integrare [15, p. 90].

Totuși, interdependența implică și riscuri, întrucât instabilitatea dintr-un stat poate afecta securitatea celuilalt [17, p. 11]. De exemplu, conflictul din Ucraina are implicații directe asupra securității Republicii Moldova, inclusiv în ceea ce privește regiunea transnistreană.

Procesul de integrare europeană al Republicii Moldova și Ucrainei este însoțit de o serie de amenințări și vulnerabilități, care trebuie gestionate în mod eficient pentru a asigura succesul acestuia [31, p. 18].

Una dintre principalele amenințări o reprezintă războiul hibrid, care include dezinformarea, propaganda și atacurile cibernetice [19, p. 113]. Aceste instrumente sunt utilizate pentru a influența opinia publică și pentru a submina încrederea în instituțiile democratice.

Dependența energetică constituie o altă vulnerabilitate majoră, care poate fi exploatată în scopuri politice [49]. Diversificarea surselor de energie și dezvoltarea infrastructurii energetice sunt esențiale pentru reducerea acestor riscuri [1].

Corupția și slăbiciunea instituțională reprezintă, de asemenea, factori care pot afecta procesul de integrare și pot crea vulnerabilități în domeniul securității [13, p. 193]. Reformele în aceste domenii sunt esențiale pentru consolidarea statului de drept și pentru creșterea încrederii cetățenilor [33, p. 205].

Uniunea Europeană joacă un rol esențial în consolidarea securității geopolitice în sud-estul Europei, prin promovarea stabilității, dezvoltării și cooperării. Prin intermediul politicilor sale, UE contribuie la reducerea riscurilor și la crearea unui mediu favorabil pentru dezvoltare.

Sprijinul financiar și tehnic acordat Republicii Moldova și Ucrainei contribuie la implementarea reformelor și la consolidarea capacităților in-

stituționale [18, p. 161]. De asemenea, UE promovează cooperarea regională și dialogul politic, facilitând soluționarea conflictelor [38, p. 93].

Integrarea europeană oferă un cadru pentru dezvoltarea unor mecanisme de securitate eficiente, bazate pe cooperare și solidaritate. Acest cadru poate contribui la prevenirea conflictelor și la gestionarea crizelor [2].

Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană determină transformări profunde la nivel geopolitic și de securitate, contribuind la consolidarea stabilității și dezvoltării statului [21, p. 547]. Acest proces implică atât oportunități, cât și provocări, care necesită o abordare strategică coerentă.

Integrarea europeană oferă un cadru favorabil pentru modernizarea statului, consolidarea democrației și creșterea securității [14, p. 122]. Totuși, succesul acestui proces depinde de capacitatea autorităților de a implementa reforme eficiente și de a gestiona influențele externe.

În perspectivă, Republica Moldova are potențialul de a deveni un stat stabil, prosper și sigur, integrat într-un spațiu de securitate și cooperare. Realizarea acestui obiectiv necesită eforturi susținute, voință politică și cooperare internațională.

Securitatea geopolitică în sud-estul Europei este profund influențată de procesul de integrare europeană al Republicii Moldova și Ucrainei [6]. Aderarea în tandem a acestor state la Uniunea Europeană poate contribui la consolidarea stabilității regionale și la crearea unui spațiu de securitate extins.

Totuși, acest proces implică provocări semnificative, generate de competiția geopolitică și de vulnerabilitățile interne. Gestionarea acestor provocări necesită o abordare strategică coerentă și o cooperare strânsă între statele implicate.

În perspectivă, integrarea europeană reprezintă o oportunitate majoră pentru consolidarea securității și dezvoltării în regiune, contribuind la crearea unui sistem de relații internaționale bazat pe cooperare și stabilitate [46, p. 93].

Concluzii

Aderarea RM la UE capătă o tot mai mare susținere în rândul populației Republicii Moldova. În ultimii ani s-au produs mai multe evenimente ce vin să confirme această stare de lucruri. Astfel, vom aminti de victoria partidului Acțiune și Solidaritate (PAS) la alegerile parlamentare din 28

septembrie 2025, care a participat în campania electorală cu un discurs pro-european și cu o platformă electorală în care elementul principal a constituit promisiunea aderării RM la UE până în anul 2030. De asemenea, în sprijinul ipotezei creșterii numerice și calitative a electoratului pro-european în Republica Moldova în ultimii ani vin și rezultatele alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024, organizate în aceeași zi cu Referendumul republican constituțional la care majoritatea cetățenilor RM care au participat la votare au răspuns "DA" la întrebarea "*Susțineți modificarea Constituției în vederea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană?*". De menționat că aceste alegeri prezidențiale din octombrie 2024 au reprezentat cel de-al cincilea scrutin prezidențial de la independența Republicii Moldova. Astfel, vom constata că la modificarea substanțială a preferințelor electoratului din RM pentru susținerea vectorului pro-european au contribuit mai mulți factori. Unul dintre cei mai influenți factori de migrare a electoratului din RM către preferințele de integrare europeană a RM a constituit războiul declanșat la 24 februarie 2022 de Federația Rusă prin invazia militară și hibridă a Ucrainei. Acesta a generat schimbări structurale la nivel geopolitic cu impact semnificativ asupra regiunii est-europene în general, inclusiv asupra mai multor aspecte ale vieții sociale din RM. Ca urmare a declanșării războiului din Ucraina la 24 februarie 2022, RM și Ucraina au devenit state cu statut de candidat la aderarea la UE printr-o decizie determinată de solidaritatea statelor-membre ale UE pentru aceste două țări în contextul pericolelor de securitate cu care se confruntă. Realitățile geopolitice din regiune au căpătat nuanțe noi în condițiile dezghețării procesului de extindere a UE. Prin urmare, implicarea în acest proces a Republicii Moldova și a Ucrainei, ca un gest de solidaritate și spijin din partea națiunilor europene, în contextul războiului Rusiei contra Ucrainei a însuflețit o bună parte din cetățenii RM. Astfel, obținerea statutului de stat candidat de RM poate fi considerat, la fel, un factor important pentru creșterea preferințelor electoratului din RM pentru aderarea la UE. Este important de menționat că, admiterea Republicii Moldova ca membru cu drepturi depline al UE poate fi periclitată de mai multe aspecte, printre care se regăsește și tergiversarea soluționării problemei transnistrene, dar și tărăgănarea negocierilor de pace dintre Rusia și Ucraina sub conducerea administrației Trump, ca și continuarea și escaladarea atrocităților pe

frontul ucrainean. Prin urmare, Republica Moldova se arată interesată de o soluționare rapidă a situației din Ucraina din motive de asigurare a propriei securități, ca și de integrarea sustenabilă a regiunii separatiste de la sâng de Nistru, ocupată acum de militarii ruși. În aceste circumstanțe geopolitice se prefigurează o dilemă securitară importantă pentru RM ce se vrea a fi soluționată printr-o participare plenară a mai multor actori importanți din regiune cum ar fi România, Ucraina și UE. În fatpt, bunele relații trilaterale dintre dintre RM, România și Ucraina, pe lângă faptul că reprezintă un factor ce comportă o încărcătură securitară deosebită, mai ales pentru RM, pot deveni un motor puternic de dezvoltare regională cu condiția anihilării pericolului rusesc și a diminuării substanțiale a influenței Rusiei în Estul Europei.

Referințe bibliografice:

1. *Along with Yermak's resignation from the office of the President of Ukraine, his advisors, including Mykhailo Podolyak, were also dismissed*. 22.12.2025. https://nashaniva.com/amp/en/384107 (Vizitat 01.04.2026).
2. ARVINTII, Ecaterina. *Mihail Podoliak: Russia has prepared concrete plans for the "most severe and aggressive destabilization" of the political situation in the Republic of Moldova.* 25.02.2023. https://moldova1.md/p/5094 (Vizitat 01.04.2026).
3. BULAI, Diana, ROTARI, Natalia. *Misterul armamentului nuclear din Transnistria*. 05.04.2019. https://anticoruptie.md/.../misterul-armamentului-nuclear... (Vizitat 01.04.2026).
4. CĂLUGĂREANU, Vitalie. *Cine și cum ar apăra o Moldovă neutră în caz de război?* 24.01.2022. https://www.dw.com/.../cine-%C8%99i-cum-ar-ap.../a-60535576 (Vizitat 01.04.2026).
5. *Cele două scenarii care vizează Transnistria când va adera Republica Moldova la UE. Anunțul Maiei Sandu*. 29.09.2025. https://www.digi24.ro/.../cele-doua-scenarii-care-vizeaza... (Vizitat 01.04.2026).
6. *Fără retragerea trupelor ruse de ocupație, integrarea europeană rămâne o iluzie (Revista Presei).* 26.12.2025. https://radiochisinau.md/fara-retragerea-trupelor-ruse-de... (Vizitat 01.04.2026).
7. FURLONG, Ray. *De ce avertizează atât de mulți lideri occidentali asupra unui război cu Rusia?* 27.12.2025. https://romania.europalibera.org/.../de-ce.../33630991.html (Vizitat 01.04.2026).

8. GERAGHTY, Jim. *How Putin could open a new and dangerous front against Ukraine.* 12.06.2025. https://www.washingtonpost.com/.../putin-russia-moldova.../ (Vizitat 01.04.2026).
9. *Oleg Zhdanov: How Russian troops in Transnistria are supplied.* 29.11. 2022. https://odessa-journal.com/.../oleg-zhdanov-how-russian... (Vizitat 01.04.2026).
10. PLEȘCA, Laurențiu. *1 ianuarie 2025 – punctul culminant al conflictului transnistrean.* 24.06. 2025. https://radiochisinau.md/1-ianuarie-2025--punctul... (Vizitat 01.04.2026).
11. *Podoliak's Strategic Perspectives on Resolving the Transnistrian Conflict through EU Integration.* 21.12.2023. https://moldovalive.md/podoliaks-strategic-perspectives.../ (Vizitat 01.04.2026).
12. SHOSTAL, Oleksandr. *Budanov on Transnistria: Ukraine can radically solve the problem.* 27.12.2025. https://112.ua/.../mi-mozemo-virisiti-ce-radikalno... (Vizitat 01.04.2026).
13. SPRINCEAN, S. *Ajustarea legislației cu privire la asigurarea securității naționale ca imperativ pentru restructurarea și modernizarea sectorului de securitate în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.* În: Integrarea europeană a Republicii Moldova: aspecte politico juridice și social-economice. Culegere de articole științifice / editor: Juc Victor. Chișinău: Editura USM, 2025, p. 188-203.
14. SPRINCEAN, S. *Aspecte etice în procesele electorale în perspectiva eficientizării instituțiilor puterii de stat*. În: Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova. / coord.: Victor Juc. Cap. 8. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018, p. 118-130.
15. SPRINCEAN, S. *Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova.* În: Cross Border Journal for International Studies / Universitatea „Dunărea de Jos" Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94.
16. SPRINCEAN, Serghei. *Consecințe securitare ale recunoașterii independenței Transnistriei în contextul „Crizei energetice" de la începutul anului 2025*. În: State, security and human rights: in digital era, 12-13 decembrie 2024, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2025, pp. 79-90.
17. SPRINCEAN, S. *Contribuții ale concepției securității umane la fortificarea spațiului european de securitate*. În: Spaţiul european de securitate: provocări, oportunităţi, perspective de integrare. Chișinău: Print Caro. 2019, p. 9-20.

18. SPRINCEAN Serghei. *Corelații ale problematicii siguranței persoanei și securității umane cu domeniul drepturilor omului.* În: *Studii și cercetări juridice* / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Partea a 6-a. Subcap. 7.1. 2023, p. 157-170.
19. SPRINCEAN, Serghei. *Development of conceptual apparatus of the contemporary security studies for better analysis of securing good governance and democracy*. In: Election Integrity and the Quality of Democracy: Challenges and Pathways to Good Governance. The work of the materials of the international scientific conference. / editors: Natalia Putină, Mariana Iaţco. Chișinău: CEP USM. 2025, p. 110-123.
20. SPRINCEAN, Serghei. Dezvoltarea umană și siguranța persoanei în contextul preocupărilor pentru securitatea umană. In: *Studii şi cercetări juridice* / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. Chișinău: CEP USM, Partea 7-8. Subcap. 7.1. 2024, pp. 231-239.
21. SPRINCEAN, Serghei. *Evoluția metodologiei de cercetare în studiile de securitate în contextul noilor provocări geopolitice*. În: Culegere de lucrări. Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Conferința Științifică Internațională «Promovarea valorilor socialeconomice în contextul integrării europene», Ediția a 7-a din 6-7 decembrie 2024, Chișinău. / coordonatorul ediției: Șargu Lilia; comitetul științific: Sedlețchi Iurie (preşedinte). Chișinău: USEM (Pulsul Pieței). 2025, p. 542-553.
22. SPRINCEAN, Serghei. *Incursiuni securitare de soluționare a conflictului transnistrean în contextul crizei energetice*. În: "Știință. Educaţie. Cultură". Culegere de articole. Conferinţa ştiinţifico-practică internaţională. A 34-a aniversare a Universității de Stat din Comrat. Febr. 2025. / redactor-şef şi editor: Ghenova Svetlana. Vol. 1: Ştiinţe economice. Tehnologii informaţionale, matematică şi fizică. Agricultură şi industria alimentară. Drept şi ştiinţe politice. Comrat: A&V Poligraf. 2025, p. 604-610.
23. SPRINCEAN, S. *Insecuritatea umană în contextul securității naționale: oportunități de evaluare.* În: Riscuri și amenințări la adresa securității naționale: tehnici de analiză și evaluare. Ghid metodologic. / coord. N. Albu, V. Varzari, S. Sprincean. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2019. Subcap. 3.5, p. 105-114.
24. SPRINCEAN, S. *Interferențe bioetice în abordarea sistemică a problematicii transnistrene*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice, Nr. 1, 2014, p. 35-45.

25. SPRINCEAN, Serghei. Modernizarea domeniului securității ca obiect de studiu și disciplină didactică. In: *Studii naționale de securitate*, 2022, nr. 1(5), pp. 18-27.
26. SPRINCEAN, S. Perspective de ajustare a principiilor securității umane în condițiile unui nou context geopolitic. In: *Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Ed. Vol. X. Cahul: CentroGrafic, 2023, Vol.10, Partea I, pp. 40-44.
27. SPRINCEAN, S. *Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane.* În: Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei". Nr. 1(1), 2020, p. 185-200.
28. SPRINCEAN, S. *Perspective de fortificare a securității regionale în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană*. În: Conferința Internațională Jean Monnet: "Cooperarea instituțiilor statului în asigurarea unității naționale". 28-29 martie 2025, Chișinău. / coord.: Ludmila Roșca. Chișinău: Print-Caro, 2025, p. 73-86.
29. SPRINCEAN, S. *Perspectives on Promoting Human Security Values under Conditions of Political Insecurity*. In: The sustainability of democracy under conditions of regional insecurity: International Collective Monograph / Moldova State University; coordinator: Ludmila Roșca. Chapter 6. Chișinău:Print-Caro. 2025, p. 180-212.
30. SPRINCEAN, S. *Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. șt. Valeriu Cușnir. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 5.2. 2019, p. 477-497.
31. SPRINCEAN, Serghei. *Practici electorale incluzive pentru fortificarea securității umane și siguranței persoanei*. În: Digest electoral. Revistă de analiză, teorie și cercetare în domeniul electoral. Ediția VI. Decembrie 2021, p. 7-22.
32. SPRINCEAN, S. *Prioritățile de securitate națională prin prisma obiectivelor de securitate umană în contextul perspectivei de extindere a UE.* În: Mecanisme și modele de adoptare a deciziilor la nivel local/regional/central. Chișinău: Print-Caro, 2024, p. 309-318.
33. SPRINCEAN, S. Provocări contemporane la adresa securității umane și siguranței persoanei. In: *Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală*, 1 decembrie 2023. Chișinău: CEP USM, 2023, Vol. 1, p. 202-209.
34. SPRINCEAN, Serghei. *Researching security issues in the context of methodological and conceptual adjustment needs to new geopolitical realities*. În: Implementarea acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Euro-

peană în contextul demarării procesului de negocieri privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Masă rotundă. USEM, 13 februarie 2025, Chișinău / comitetul organizatoric: Catan Petru [et al.]. Chișinău: Pulsul Pieţei, p. 53-58.
35. SPRINCEAN, S. *Simbioza securității și interesele Republcii Moldova în perspectiva extinderii UE.* Republica Moldova în contextul noii arhitecturi de securitate regională. Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale, 24 mai 2024 / coord.: I. Coropcean; colegiul de redacţie: C. Manolache [et al.]. Chișinău: AMFA, 2025, p. 32-44.
36. SPRINCEAN, S. *The Role of Human Security in Identifying New Perspectives of Development of the Education in the Field National Security*. În: Revista „Current and Future Perspectives on Teaching and Learning". Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba-Iulia. Nr. 1 (1), 2019, p. 36-43.
37. SPRINCEAN, S. *Rolul securității umane în consolidarea sistemului național de securitate*. În: Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate: Monografie colectivă. / Academia de Administrare Publică din Moldova; colegiul de redacție: Ludmila Roșca [et al.]. Chișinău: Print-Caro. Cap. 11. 2022, p. 329-359.
38. SPRINCEAN, S. *Securitatea umană și bioetica. Monografie*. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017, 304 p.
39. SPRINCEAN, S. Siguranța persoanei în contextul sistemului de asigurare a securității umane. In: *Parteneriatul Estic: spre o comunitate a democrației și prosperității*, Ed. 16. Chișinău: Print-Caro. 2023, 1, p. 98-105.
40. SPRINCEAN, S. *Sporirea securității și siguranței persoanei și progresul domeniului culturii ca deziderate ale Acordului de Asociere RM-UE*. În: Revista Studiul artelor şi culturologie: istorie, teorie, practică [Chișinău]. Nr. 1 (38), 2021, p. 243-248.
41. SPRINCEAN, S. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităţilor de securitate şi asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne şi externe la adresa securităţii naţionale (Partea a III-a). / Red. şt. Natalia Albu. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). 2019. Cap. 1, p. 5-20.
42. SPRINCEAN, Serghei. *Valențe geostrategice și securitare ale crizei energetice din regiunea transnistreană a Republicii Moldova*. În: "Ştiinţă. Educaţie. Cultură". Culegere de articole. Conferinţa ştiinţifico-practică internaţională. A 34-a aniversare a Universităţii de Stat din Comrat. Febr. 2025. / redactor-şef şi editor: Ghenova Svetlana. Vol. 1: Ştiinţe economice. Tehnologii informaţionale, matematică şi fizică. Agricultură şi industria alimentară. Drept

şi ştiinţe politice. Comrat: A&V Poligraf. 2025, p. 597-603.
43. SPRINCEAN, Serghei; COSTA, Bruno Daniel Ferreira. *Theoretical-methodological perspectives in researching person's safety in the context of the necessity of security redimensioning*. În: Culegere de lucrări. Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Conferința Științifică Internațională "Promovarea valorilor socialeconomice în contextul integrării europene", Ediţia a 7-a din 6-7 decembrie 2024, Chişinău. / coordonatorul ediției: Șargu Lilia; comitetul științific: Sedlețchi Iurie (președinte). Chișinău: USEM (Pulsul Pieței). 2025, p. 554-563.
44. SPRINCEAN, Serghei; GRIGORIU, Inga; LISI, Marco. *Asigurarea securității umane ca preocupare prioritară în epoca provocărilor geopolitice.* În: Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Conferința Științifică Internațională. Ediţia a 8-a din 4-5 decembrie 2025, Chişinău, USEM. Vol. I. Chișinău: Pulsul Pieţei. 2025, p. 410-420.
45. SPRINCEAN, S.; GRIGORIU, I. *Securitatea umană și unitatea națională: tangențe și perspective.* În: Conferința Internațională Jean Monnet: "Cooperarea instituţiilor statului în asigurarea unităţii naţionale". 28-29 martie 2025, Chişinău. / coordonator: Ludmila Roşca. Chişinău: Print-Caro, 2025, p. 118-133.
46. SPRINCEAN, Serghei; SLUTU, Nicolae. *Ajustarea și aprofundarea obiectivelor de securitate umană în contextul fructificării perspectivei de extindere a UE*. În: Analele Științifice ale Universității de Studii Europene din Moldova. Ediția VIII. / colegiul de redacție: Sedlețchi Iurie (redactor-şef) [et al.]. Chișinău: Pulsul Pieţei. 2024, p. 91-96.
47. *The Struggle for Relevance: Transnistria Fighting Vehicles*. 25.11. 2022. https://www.oryxspioenkop.com/.../the-struggle-for... (Vizitat 01.04.2026).
48. URUȘCIUC, Eugen. *Cum vrea să-și occidentalizeze armata până în 2035 R. Moldova, amenințată de război real și hibrid.* 0710.2025. https://moldova.europalibera.org/.../cum.../33552382.html (Vizitat 01.04.2026).
49. ZĂMOSTEANU, Marcela. Vânătoarea lui Ceaus: Operațiunea șepcilor negre 30.04.2021. https://www.rise.md/vanatoarea-lui-ceaus-operatiunea.../ (Vizitat 01.04.2026).
50. ZUBKOVA, Daria. *Rada excludes russian and Moldovan languages from list of those requiring support and protection.* 03.12.2025. https://ukranews.com/.../1120665-rada-excludes-russian... (Vizitat 01.04.2026).

CZU: 327(478:4-672):341.217(4)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.10

MODERNIZAREA DIPLOMAȚIEI UE ȘI DIPLOMAȚIEI MOLDOVEI ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Eugen OSMOCHESCU[14]
Nikoleta MELNIC[15]
Carmen DIACONU[16]

orcid.org/0009-0006-0306-8790

Recenzent: Eugen OSMOCHESCU, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Rezumat: Modernizarea Diplomației UE din ultimul an a subliniat cel mai bun Serviciu Diplomatic al lansării Diplomației UE în 2011, Serviciul European de Acțiune Externă, conducerea sistemică a acestei instituții prin diversitatea naționalităților, acum sub conducerea estonului Kaja KALLAS în contextul agresiunii rusești și PSAC pe toate continentele și, bineînțeles, în Ucraina. Cele mai bune negocieri ale Kajei KALLAS în estul Europei, cu Federația Rusă, denotă o colaborare și o cooperare în domenii geopolitice din trecut pentru realizarea păcii în Ucraina și aderarea Ucrainei și a Republicii Moldova la UE. Republica Moldova negociază și participă la misiuni PSAC în diferite poziții de consilier, expert în drepturile omului, menționând stabilitatea păcii în estul Europei și beneficiile integrării în UE. În concluzie, Republica Moldova este țară vecină cu Ucraina, România a fost membră a lansării UE în 2007, are aceeași limbă oficială, limba română, conduce Parchetul European și cooperează mai bine cu Republica Moldova pentru o integrare optimă în UE. O poziție de lider în Uniunea Europeană, în România, constă în primatul legislației UE și în negocierea de către liderul național (președintele sau/și guvernul) cu Comisia Europeană pentru aderarea Republicii Moldova la UE, în vederea

14 Doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,

15 Doctor, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, violeta.melnic82@gmail.com,

16 Ion Ionescu de la Brad University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine of Iași, *avocatcarmendiaconu@gmail.com* .

startup-urilor, a dezvoltării economiei, a creării de locuri de muncă, a familiei extinse, a inovării și a progresului după BREXIT pentru toate statele membre ale UE și statul candidat (Moldova).

Noul model de diplomație cibernetică europeană a explorat domeniul emergent al ciberdiplomației, în UE și cu parteneri strategici cheie. CYDIPLO va crea o rețea durabilă de parteneri atât din UE, cât și din afara UE. În ceea ce privește impulsurile strategiilor de diplomație cibernetică ale UE, acestea au apărut din necesitatea de a apăra stabilitatea sistemelor democratice interne ale Uniunii și de a-și afirma influența geopolitică globală. UE și statele sale membre au fost din ce în ce mai mult victime ale atacurilor cibernetice și ale campaniilor de dezinformare, cum a fost cazul campaniei Macron (2017), al Parlamentului german (2021), al sărbătorilor de Anul Nou transformate în tragedii în Elveția, ucigând 40 de persoane și rănind aproximativ 119 alte persoane (2026). Dintr-un context multipolar decurge ambiția UE de a promova independența, influența și interesul UE în gestionarea riscurilor cibernetice și a amenințărilor cibernetice.

Cuvinte-cheie: Diplomație UE, PSAC, Integrare Europeană, Negocieri.

MODERNISATION OF EU DIPLOMACY & DIPLOMACY OF MOLDOVA IN CONTEXT OF EU INTEGRATION

Abstract: *Modernisation of EU Diplomacy in last year underline best Diplomatic Service of the EU Diplomacy start up 2011 European External Action Service, systemic Leadership of this Institution by diverity of nationalitys, now by estonian Kaja KALLAS in context of Russian agression and CSDP in all continentes and of course in Ukraine. Best Negotiations of Kaja KALLAS in Est of Europe, with Russian Federation denote geopolitical areas past colaboration and cooperation for achieve peace in Ukraine and EU accession of Ukraine and Moldova. Republic Moldova negotiate and participate in CSDP missions in differente positions adviser, experte in human rights, for mention stability of peace in Est of Europe and benefits of EU Integration. In conclusion, Moldova is the neighbouring country to Ukraine, Roumania was member of EU start up 2007, have the same official language Romanian, lead European Public Prosecutor's Officeand cooperate better with Moldova for best EU integration. A leading position among European Union, Roumania is that the primacy of EU law and negotiate by the national Leader (President or/and Government) with*

European Commission for EU accession of Republic Moldova to start-up, to grown economy, to create jobs, to extended family, to innovate and to progress after BREXIT for all member states of EU and candidate state (Moldova).

New model of diplomacy Cyber European Diplomacy explored the emerging field of cyberdiplomacy, in the EU and with key strategic partners. CYDIPLO will create a sustainable network of both EU and non-EU partners. With regards to the drives of EU cyber diplomacy strategies, these have arisen from the need to defend the stability of the Union's own internal democratic systems, and to affirm its global geopolitical influence. The EU and its Member States have increasingly been victims of cyberattack and disinformation campaigns, such has been the case of the Macron campaign (2017), the German Parliament (2021), New Year celebrations turned to tragedy in Switzerland, killing 40 and injuring about 119 others (2026). From a multipolar context follows the EU's ambition of advancing EU's independence, influence, and interest in managing cyber risks and cyberthreats.

Keywords: EU Diplomacy, CSDP, European Integration, Negotiations

Introducere

Cel mai elocvent model al Diplomației este Diplomația Europeană, care a evoluat de la crearea a CEE, CECO, și CEEA până la fondarea UE, și extinderea acestora spre Europa de Est, precum și cooperarea post-Brexit, instituirea Serviciului European Acțiunea Externă și dezvoltarea acestuia. România a știut să găsească noi instrumente, noi soluții, pentru a depăși aceste crize și a elucida procesul de integrare europeană. Nu este niciun motiv pentru a nu considera capacitate externă a Uniunii Europene de a depăși și actuala provocări, și actualele crize.

Metodologia implementată. Metodologia aplicată în Modenizarea Diplomația Uniunii Europene este un sitem din metode evolutivă de la constituirea Comunităților Europene, crearea Serviciului European de Acțiune Externă până la Cyber diplomația UE și Colaborarea in CSDP, comparative ale diplomației UE și statelor membre, candidate, metoda selectivă de armonizare a legislației naționale la Legislația UE, metodă alternativă de armonizare a Legislației cu UE, metoda totală și parțială de armonizare a legislației UE.

Rezultatele cercetării. Consecințele cercetării Diplomației UE au fost enunțate la 4 conferințe Internaționale și elucidate în cursuri de Dreptul Internațional al Afacerilor, Ghidul Dreptului international, negocieri europene și Acordurile de Asociere Uniunea Europeană -Republica Moldova, cursuri de formare profesionale in domeniul dreptului UE și Integrarea europeană.

Evoluția Diplomației Europene

Dezvoltarea Diplomației Europene de la crearea CECO, CEE, CEEA, la Diplomația UE, crearea SEEA (2011), cooperarea post-Brexit și extinderea spre Europa Est. Investigarea Dezvoltării Diplomației Europene până la Diplomației Uniunii Europene și Modernizarea acesteia, Elucidarea strategiei, negocierilor UE și Modelul Diplomației Uniunii Europene este scopul principal actual în acțiunea externă a UE.

Extinderea UE a elucidat și post Brexit și aderarea statelor Europei de Est că anume cooperarea internațională a accelerat interesul UE, și România, va contribui, atât cât poate, pentru a găsi cele mai bune soluții.

Toate Statele membre ale UE și au exprimat determinarea certă de a construi o politică externă și de securitate comună a UE, conflictele prin acțiuni comune de părare europeană și gestionare a crizelor în scopul globalizării priorităților politicii și Diplomației UE.

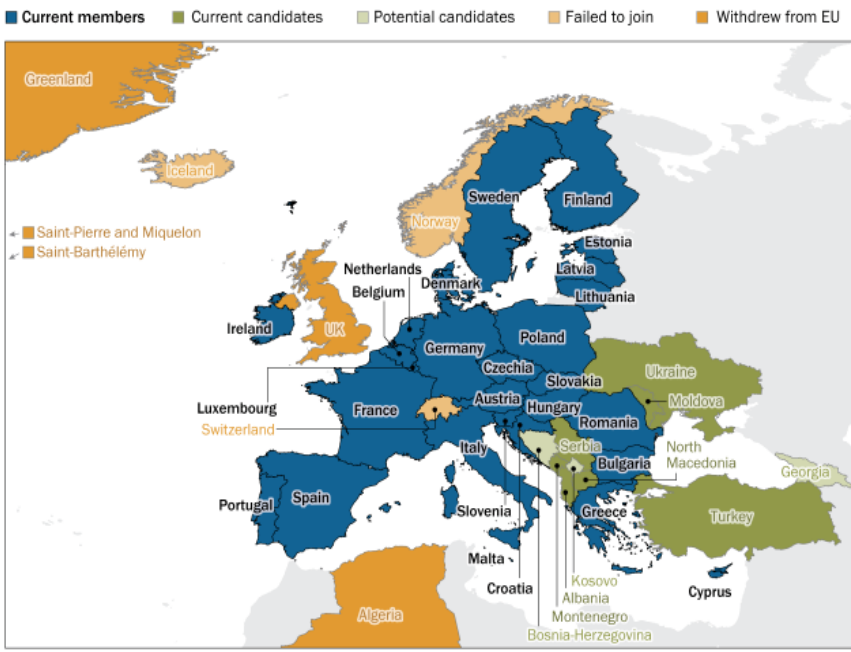
UE a realizat lucruri importante pentru cetățenii săi și pentru întreaga lume, reușind:

- să le ofere europenilor libertatea de a locui, de a studia sau de a lucra oriunde în UE
- să asigure prosperitatea datorită celei mai mari piețe unice din lume și unei monede comune
- să genereze creștere economică datorită celui mai mare bloc comercial din lume
- să protejeze drepturile fundamentale, digitale, sociale, economice și de altă natură ale cetățenilor
- să facă posibile călătoriile fără frontiere datorită spațiului Schengen
- să își asume un rol de pionierat în ceea ce privește combaterea schimbărilor climatice, protecția mediului și asigurarea energiei durabile
- să protejeze sănătatea cetățenilor împotriva amenințărilor sanitare de la nivel local și global, garantând totodată siguranța alimentară

- să ofere sprijin și să facă dovadă de solidaritate în perioade dificile cauzate de dezastre naturale, de crize economice sau de pandemie
- să mențină pacea și stabilitatea în UE de peste 70 de ani
- să favorizeze unitatea datorită extinderii UE
- să ofere ajutor și asistență pentru dezvoltare pentru milioane de oameni din întreaga lume.
- UE

Where countries stand with the European Union

Status of countries and territories that have sought or withdrawn from EU membership

Notes: From 1967-1992, the European Communities (EC) served as the legal predecessor of the EU. See text for more details on failed membership bids and those that withdrew from the EU.
Sources: European Union archives, EUR-Lex, the University of Luxembourg's Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), University of Pittsburgh's Archive of European Integration, news articles.

PEW RESEARCH CENTER

De la formarea UE de către cei șase membri fondatori, au avut loc șapte extinderi. Astăzi UE numără 27 de țări

1.7.2013 A șaptea extindere Croația aderă la UE, aceasta fiind cea mai recentă extindere.

1.2007 A șasea extindere Bulgaria și România aderă la UE

1.5.2004 A cincea extindere Zece noi țări aderă la UE: Republica Cehă, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia și Ungaria. Aceasta este cea mai mare extindere din punctul de vedere al populației și al numărului de țări.

1.1.1995

A patra extindere

Austria, Finlanda și Suedia aderă la Uniunea Europeană (UE), succesoarea CEE în urma Tratatului de la Maastricht din 1993. Cele 15 state membre acoperă, acum, aproape toată Europa de Vest.

1.1.1986 A treia extindere Spania și Portugalia aderă la CEE. Numărul statelor membre este în prezent de 12.

1.1.1981 A doua extindere Numărul de membri ai CEE este format din 2 cifre odată cu aderarea Greciei.

1.1.1973 Prima extindere Danemarca, Irlanda și Regatul Unit aderă la CEE, numărul statelor membre crescând la nouă.

25.3.1957 Membri fondatori Belgia, Franța, Germania, Italia, Luxemburg și Țările de Jos semnează Tratatul de la Roma. Prin acest tratat este instituită Comunitatea Economică Europeană (CEE), care va deveni în cele din urmă Uniunea Europeană (UE) așa cum o cunoaștem astăzi.

5 scenarii pentru integrarea Republicii Moldova la UE

- Scenariul 1: Cel mai bun scenario: Republic Moldova până la 2030;
- Scenariul 2: Republic Moldova-Ukraina împreună;
- Scenariul 3: Menținerea status-quo;
- Scenariul 4: Republic Moldova - zona între est și vest
- Scenariul 5: Cel mai rău caz scenariul: Republica Moldova non-EU pentru periodă indefinită perioadă de timp.

II.Implementarea Diplomației Uniunii Europene

Diplomația UE este o structură complexă care combină eforturile instituțiilor UE și ale statelor membre.

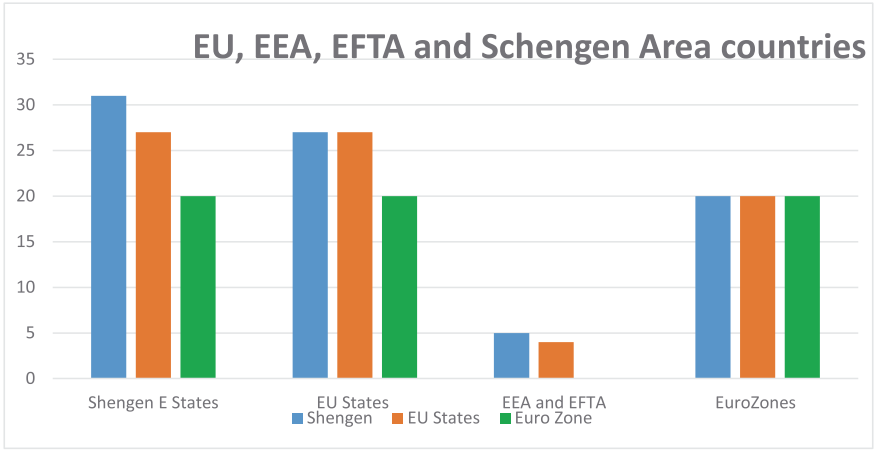

Fig.2.1. Shengen and EU

Actualmente sunt 27 de state ale UE, după retragerea Marii Britanii din 2020,din care 20 fac parte din zona EURO (Austria, Belgia,Bulgaria, Cipru, Croația, Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Spania, Țările de Jos), Din zona Shengen fac parte toate statele UE și și statele non UE (Elveția, Norvegia, Islanda, Liechtenstein. Statiul Economic European este format din cele 27 state ale UE și 4 state non UE, Membrii actuali ai Asociației Europene a Liberului Schimb sunt: Islanda, Liechtenstein, Norvegia și Elveția ultimul stat nu face parte din Spațiul Economic European.

- UE este constuită din 27 UE și 5 state UE.
  Elementele cheie ale Diplomației UE sunt:
- Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, conduce PESC a UE, prezidează Consiliul Afaceri Externe (format din miniștrii de externe ai statelor membre) și este, de asemenea, unul dintre vicepreședinții Comisiei Europene.
- Serviciul European de Acțiune Externă (SEAE): Acesta este serviciul diplomatic propriu-zis al UE, care funcționează sub autoritatea Înaltului Reprezentant. SEAE gestionează relațiile diplomatice ale UE cu țări terțe și include o rețea globală de „ambasade” (delegații) ale UE.

- Consiliul European și Consiliul Uniunii Europene: Consiliul European (format din șefii de stat sau de guvern) definește obiectivele și orientările generale ale politicii externe, în timp ce Consiliul UE (miniștrii) decide asupra acțiunilor și pozițiilor specifice.
- Statele Membre: Diplomația UE completează, dar nu înlocuiește, diplomația națională a fiecărui stat membru. Statele membre își aliniază politicile externe cu interesele comune ale UE.

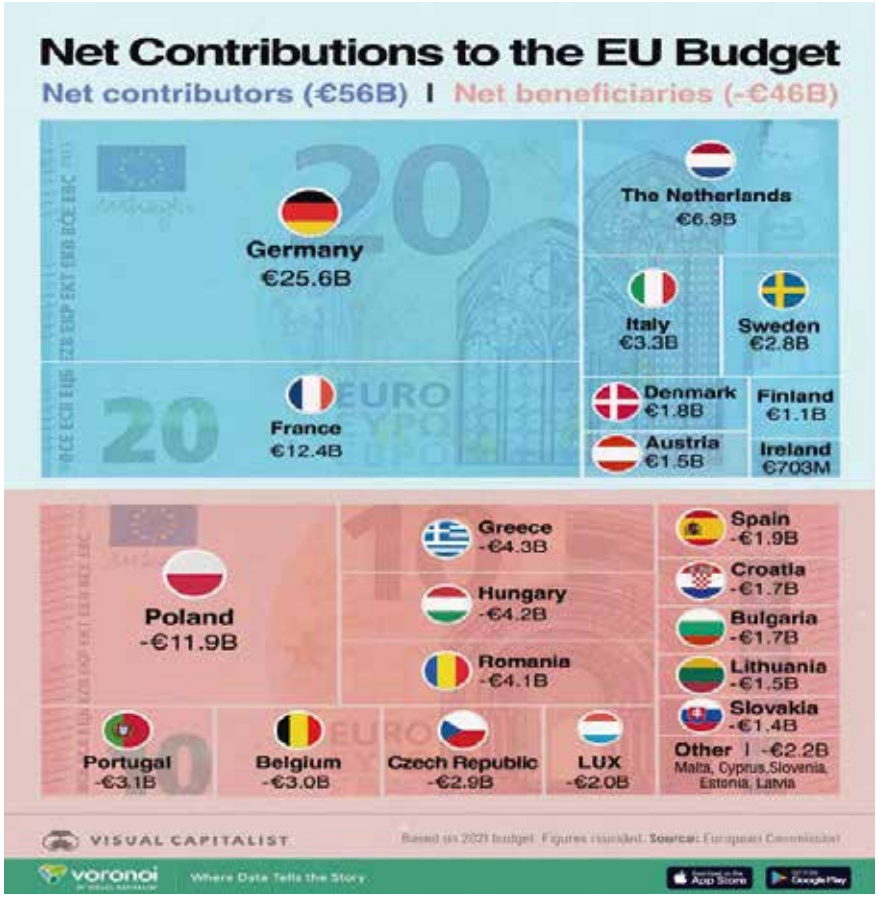
În esență, diplomația UE este un sistem hibrid în care deciziile majore sunt luate de statele membre în cadrul Consiliilor, iar punerea în aplicare și reprezentarea externă sunt gestionate de Înaltul Reprezentant și de Serviciul European de Acțiune Externă

Rol: gestionează relațiile diplomatice ale UE cu țări terțe și conduce politica externă și de securitate a Uniunii Europene

Înaltul Reprezentant pentru afaceri externe și politica de securitate: Kaja Kallas SEAE (2011) cu sediu la Bruxelles este serviciul diplomatic al UE. Scopul său este să sporească eficiența și coerența politicii externe a UE, contribuind astfel la creșterea influenței Europei la nivel global.

AGENDA STRATEGICĂ 2024-2029

- Agenda strategică stabilește prioritățile UE și orientările sale strategice pentru ciclul instituțional 2024-2029. Ca atare, ea ghidează activitatea instituțiilor UE.
- O Europă Liberă și Democratică
- O Europă puternică și sigură
- O Europă prosperă și competetivă
- Calea către Agenda strategică 2024-2029.
- In imaginea ce urmează sunt eluciditate statele beneficiare si contrubuabile ale bugetului UE.

Prioritățile Consiliului European

- continuarea sprijinului pentru Ucraina, inclusiv pentru reconstrucția acesteia, și urmărirea unei păci juste
- un grad mai ridicat de pregătire pentru apărare a UE și o capacitate mai mare în acest sens și sporirea cheltuielilor și a investițiilor în domeniul apărării
- cooperarea cu partenerii transatlantici și NATO
- combaterea criminalității organizate, a radicalizării, a terorismului și a extremismului violent

- consolidarea capacităților în materie de reziliență, de pregătire, de prevenire a crizelor și răspuns la acestea, în vederea protejării cetățenilor și a societăților împotriva diferitelor crize, cum ar fi dezastrele naturale și urgențele sanitare
- un proces de extindere a UE bazat pe merit, cu stimulente, care să se desfășoare în paralel cu reformele interne necesare
- o abordare cuprinzătoare în domeniul migrației și al gestionării frontierelor.

III. Modernizarea Diplomației Uniunii Europene

- Șeful Diplomației UE are o misiune complexă de dezvoltare a Diplomației UE, globalizarea PESC a UE, cooperarea post-Brexit, cooperarea bilaterală, regională și continentală în gestionarea crizelor, extinderea UE în Europa de Est, cooperararea cu SUA, Canada, Elveția, Federației Ruse și stoparea agresiunii acesteia în Ucraina.
- Acțiunea Externă a UE este dedicată multinationalismului, multilingvismului, cooperarea cu instituțiile UE, statele membre UE, state terțe și statele candidate ale UE.
- Organizarea trainingurilor de EIPA, KSAP, ISPA, SDE, alte institute și școli de admibistrare publică și diplomatice ale statelor UE și candidate
- Asistența externa a programelor și politicilor geografice și tematice ale SEEA, CE, Consiliului European și UE, CSDP, Politici Europene de Vecinătate, climatul diplomatic și strategia autonomă a PESC a UE
- Cyber diplomația este cea mai modernă formă a diplomației UE.
- Obiectivele ei să asigure utilizarea informației și rea technologiei (ICTs) nu vor dauna sistemului democratic, politic infrastructurii critice și în final cetățenii.
- Cyberatacurile (în sectorul sănătății în Europa, din Belgia până în Irlanda, sau atacul cibernetic al Parlamentului German) comportamentul statului în ciberspațiu UE și Statele membre UE, au sporit victimele ciberatacurilor și dezinformarii campaniilor de corupere, finanțare ilegală, denaturarea informației în scopul asigurării transparenței și sustenabilității preferențiale a Leaderilor UE.
- Ambiția UE a avansat la independența UE, influența și interesului în gestionarea riscurilor sau cibertratatelor în Politica Externă și diplomația UE.

- Best Practices în Diplomația UE de la crearea SEAE in 2011, noi recrutări în funcțiile diplomatice ale UE, traininguri sezoniere în negocieri UE și Diplomație UE, până la oportunitatea creării Academiei Diplomatice Europene.
- Elaborarea de strategii, programe, planuri de acțiuni, agendă strategică, studii, handbook, ghiduri de fezabilitate, crearea cursurilor multidimensionale, complexe diplomatice pentru cooperarea interactivă a SEAE cu instituțiile UE, statele mebre, terțe și candidate și implementarea acestora.

Prioritățile Politicii Externe ale Republicii Moldova (cf. Dr.conf.univ. ExMinistru Afacerilor Externe și Integrării Europene Nicu Popescu)

- Integrarea în Uniunea Europeana prin avansarea si aprofundarea relatiilor politice si economice cu Uniunea Europeana, precum si consolidarea relațiilor de cooperare cu statele sale membre
- Consolidarea parteneriatului strategic cu Romania pentru integrarea europeana a Republicii Moldova
- Extinderea si aprofundarea relatiilor de buna vecinătate, cooperare si parteneriat strategic cu Ucraina, inclusiv prin dezvoltarea infrastructurii comune
- Dezvoltarea unui dialog politic si a relațiilor de parteneriat si cooperare cu Federatia Rusă bazate pe pragmatism și reciprocitate.

Table 3.1.EU Candidate status

State	Status[1]	Chapters opened	Chapters closed	Latest steps	Next step
Moldova (accession process) (relations)	**Candidate negotiating** (since June 2024)[48][100]	0/33[101] **0%** complete	0/33[101] **0%** complete	Screening completed for all chapters in September 2025.[102]	Opening of the first 5 negotiating chapters (Fundamentals cluster) at a second intergovernmental conference. All chapters must be opened and closed to conclude the negotiations.

Ukraine (accession process) (relations)	**Candidate negotiating** (since June 2024)[48] [106]	0/33[107] **0%** complete	0/33[107] **0%** complete	Screening completed for all chapters in September 2025.[108]	The opening of the first 5 negotiating chapters (Fundamentals cluster) at a second intergovernmental conference. Every chapter must be opened and closed to conclude the negotiations.

Republica Moldova și Ukraina a dobîndit stat de candidat din iunie 2024.

Modernizarea Diplomației UE in Moldova

- Transferul Centrului Armonizare a Legislației de sub egida Ministerului Justiției sub egida Cancelariei de Stat (2017)
- Crearea Biroului de Reintegrare Europeană în cadrul Cancelariei de stat condus de de Secretar general adjunct de integrare europeană și Șeful Biroului (2023)
- Desemnarea Vicepremierului pentru Integrare Europeană (2023)
- Dobândirea statului candidat a Republicii Moldova
- Referendum pentru Integrarea cu UE (2024)
- Crearea Biroului Parlamentului European în Parlamentul Național (2025)
- Înființarea Agenției pentru CiberSecuritate (2024) care cooperează cu Agenția Uniunii Europene pentru Securitate Cybernetică (ENISA) (2004) cu sediul la Atena, Heraklion și Bruxelles pentru implementarea Diplomației ciber a UE pentru denaturarea ciberatacurilor și dezinformarea TI și sustenabilitatea preferențială a imunităților Înalților Funcționari ai UE afectați de plurilingvism, plurinaționalism și activitate de studii și activitate profesionalp interstatală, internațională, multicontinentală și pluriregională.

Concluzii

- Șefia SEAE de la înființarea acestuia până în prezent a prosperat în modernizarea PESC a UE, a Consiliului European de Apărare prin prioritizarea globalizării interesului UE în Acțiunea Externă, menținerea păcii, securității și gestionarea crizelor prin CSDP
- Modernizarea capacităților administrative și de Leadership a UE și sustenabilitatea preferențială a Leaderilor Europeni de dezinformarea coruperii, finanțării ilegale, riscurilor tehnologiilor informaționale și atacuri cibernetice prin crearea imunității diplomatice a Înalților fucționari strategici ai UE, inteligență artificială a diplomației UE afectată de bi și multinaționalism, plurilingvismul funcțiilor și activității profesionale multicontinentale, plurigeografice, internaționale și multiregionale.
- Instituții UE încurajează Moldova, care a dobândit statut de stat candidat UE (2024) să adere la UE până în 2030 și coopereze cu in SEEA în politica Europeană de Vecinate și CSDP pentru stoparea conflictului vecin intre Ukraina și Federația Rusă, Republica Moldova a participat ca stat terț și candidat la traininguri sezoniere în EIPA, SEEA și CSDP pentru implementarea PESC a UE.

Recommendations

- The EU system works: the different powers that the EU has, who does what, and how you can have a role in shaping EU decisions. It is concise but through and focuses in detail on EU law-making.
- **EU enlargement policy**, focusing on its historical evolution, comprehensives challenges, and better prospects.
- **Objectives:**
- Provide a comprehensive understanding of the EU enlargement process.
- Increase awareness of political debates and challenges surrounding accession.
- Highlight the implications of future enlargements on EU policies and institutions.
- **Topics covered:**
- The historical and geopolitical dimensions of EU enlargement.
- The EU's accession methodology, including negotiations and institutional roles.

- The Western Balkans' stalled accession process and shifting EU priorities.
- Member states' influence on enlargement policy.
- The geostrategic implications of Ukraine, Moldova, candidacies.

Referințe Bibliografice:

1. Medak, V. i Race, A. (2024). Handbook on the Negotiations for the Accession of the Republic of Moldova to the European Union [online], Chișinău: Editura ARC. Available at:https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Handbook%20for%20Negotiations_ENG_fin.pdf
2. Iwański, T. (2024). Moldova on the path of European integration assumptions, tasks, and challenges for the future.pdf European Commission (2024).
3. N. Suceveanu, S. Buiuc, Methodology for Law Approximation in the Republic of Moldova, Chisinau, mai, 2010
4. V. Melnic, Harmonisation of National Legislation to the EU Standards, Materealele Conferinte Științifice practice internaționale consecrate aniversării a Xa IRIM, 2 aprilie 2013, Chișinău, p.342.
5. V. Melnic, The Republic of Moldova in the context of the European Neighbourhood Policy and the Eastern Parnership, p.74, Revista de Studii Europene nr.6/2015.7. eur-lex.europa.eu
6. eipa.eu

CZU: 061.1 EU:37.0(478)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.11

NAȚIONALIZAREA OBIECTIVELOR SPAȚIULUI EUROPEAN AL EDUCAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Valeria GARBATOVSCHI[17]

ORCID iD: 0009-0002-3998-3393

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, USM, ludmilarosca.com@gmail.com

Rezumat: *Procesul de naționalizare a obiectivelor Spațiului European al Educației (SEE) reprezintă un demers esențial pentru integrarea Republicii Moldova în arhitectura valorică, normativă și strategică a Uniunii Europene. În contextul transformărilor politice și sociale actuale, educația capătă un rol primordial în consolidarea identității europene și în promovarea unei culturi civice democratice. Studiul analizează, în primul rând, specificul valorilor sociale și politice existente în Republica Moldova, evidențiind compatibilitățile și disonantele acestora în raport cu principiile SEE. În al doilea rând, cercetarea explorează strategiile prin care obiectivele europene pot fi adaptate, armonizate și implementate în sistemul educațional național, astfel încât acestea să devină funcționale și relevante pentru necesitățile societății moldovenești. Printr-un demers experimental desfășurat în cadrul tezei de doctorat, sunt evaluate modalități concrete de integrare a direcțiilor strategice ale SEE în programele de educație civică, cu accent pe dezvoltarea competențelor democratice, participative și interculturale. Rezultatele confirmă că alinirea la SEE poate contribui la modernizarea curriculumului, la consolidarea coeziunii identitare și la facilitarea procesului de europenizare, cu impact pe termen lung asupra calității educației și a dezvoltării sociale.*

Cuvinte-cheie: Spațiul European al Educației; educație civică; europenizare; identitate europeană; politici educaționale; naționalizare, valori sociale.

17 doctorandă, USM, vciobanu294@gmail.com

NATIONALIZATION OF THE OBJECTIVES OF THE EUROPEAN EDUCATION AREA IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: *The nationalization of the objectives of the European Education Area (EEA) represents a key process for the integration of the Republic of Moldova into the value-based, normative, and strategic framework of the European Union. In the context of current political and social transformations, education plays a crucial role in strengthening European identity and promoting a democratic civic culture. This study examines, first, the specific social and political values present in the Republic of Moldova, highlighting both their compatibilities and tensions in relation to the principles of the EEA. Second, it explores the strategies through which European objectives can be adapted, harmonized, and implemented within the national educational system so that they become effective and relevant for Moldovan society. Based on the experimental approach developed in the doctoral research, the study evaluates concrete ways of integrating EEA strategic directions into civic education programs, with an emphasis on developing democratic, participatory, and intercultural competencies. The findings demonstrate that alignment with the EEA contributes to curriculum modernization, strengthens identity cohesion, and supports the broader process of Europeanisation, generating long-term benefits for educational quality and social development.*

Keywords: European Education Area; civic education; Europeanisation; European identity; education policy; nationalization, social values.

Introducere

Transformările contemporane ale guvernanței educaționale europene sunt marcate de emergența unui nou model de coordonare strategică în care educația este conceptualizată nu doar ca sector social distinct, ci și ca infrastructură strategică pentru competitivitate economică, coeziune socială, inovare și consolidare democratică. Spațiul European al Educației, configurat gradual prin inițiativele Uniunii Europene și consolidat prin obiective strategice asumate până în anul 2025 și extinse ulterior către orizontul 2030, reprezintă expresia instituțională a acestei paradigme [1, 7].

În arhitectura sa conceptuală, Spațiul European al Educației promovează cinci direcții majore de acțiune: calitate și incluziune educațională,

învățare pe tot parcursul vieții și mobilitate, consolidarea competențelor și atractivității profesiei didactice, întărirea învățământului superior european și susținerea tranziției verzi și digitale prin educație. Aceste obiective sunt promovate prin mecanisme de coordonare strategică, benchmarking, recomandări și convergență voluntară, fără a presupune uniformizare rigidă, ceea ce conferă statelor participante spațiu de adaptare contextuală [1].

Pentru Republica Moldova, raportarea la obiectivele Spațiului European al Educației are o semnificație care depășește sfera strict sectorială. Educația devine simultan instrument de convergență europeană, mecanism de legitimare a proiectului de integrare și platformă de modernizare a capacității statale. În acest context, reformele educaționale sunt plasate la intersecția dintre imperativele externe ale alinierii europene și constrângerile interne generate de resurse administrative limitate, fragmentare instituțională și inerții sistemice [2, 8].

În plan istoric, ancora europeană a reformelor educaționale din Republica Moldova poate fi identificată în aderarea la Procesul Bologna în anul 2005, eveniment care a introdus principii structurale privind ciclurile universitare, compatibilizarea calificărilor, mobilitatea academică și recunoașterea studiilor. Ulterior, aceste transformări au fost extinse prin reforme curriculare, ajustări normative și asumarea progresivă a obiectivelor europene privind digitalizarea, incluziunea, internaționalizarea și calitatea educației [9, 10].

Problema fundamentală a cercetării derivă din necesitatea de a clarifica în ce măsură internalizarea obiectivelor Spațiului European al Educației în Republica Moldova reprezintă un proces autentic de transformare instituțională și nu doar o conformare normativă accelerată. Cu alte cuvinte, cercetarea urmărește să determine dacă naționalizarea obiectivelor europene produce o schimbare structurală profundă a guvernanței educaționale sau rămâne predominant la nivel declarativ și procedural [4, 11].

Ipoteza de lucru a studiului pornește de la premisa că Republica Moldova a realizat o convergență normativă și strategică avansată față de obiectivele Spațiului European al Educației, însă transformarea substanțială a sistemului educațional este limitată de decalajul dintre nivelul de adaptare legislativă și nivelul de dezvoltare a capacității administrative interne. Acest decalaj generează ceea ce literatura de specialitate numește „asimetria implementării”, caracterizată prin existența unei arhitecturi nor-

mative compatibile cu standardele europene, dar insuficient susținută de mecanisme instituționale robuste [3, 5, 12].

Metodologia aplicată. Prezenta cercetare utilizează o abordare calitativă interdisciplinară, fundamentată pe analiza instituțională, analiza comparativă a politicilor publice și perspectiva neo-instituționalistă asupra europeanizării. Alegerea acestui design metodologic derivă din caracterul complex și multistratificat al procesului de internalizare a obiectivelor Spațiului European al Educației, care implică simultan dimensiuni normative, administrative, politice și geopolitice [3, 13].

În plan analitic, studiul operaționalizează europeanizarea ca proces de difuzare verticală a normelor, ideilor și modelelor instituționale europene către nivelul național, urmat de adaptare contextuală și reinterpretare locală. Din această perspectivă, analiza este structurată pe trei paliere: europeanizarea ca mecanism de coordonare supranațională; transferul de politici publice ca mecanism de transpunere; naționalizarea obiectivelor ca mecanism de internalizare strategică și instituțională [2, 4].

Metoda principală utilizată a fost analiza documentară comparativă, fiind examinate: documentele strategice ale Uniunii Europene privind Spațiul European al Educației; cadrul normativ educațional al Republicii Moldova; strategiile naționale de dezvoltare educațională; rapoartele organizațiilor internaționale privind performanța sistemului educațional moldovenesc; precum și literatura academică privind europeanizarea politicilor publice și transferul instituțional [1, 6, 10].

Complementar, a fost aplicat metoda analizei convergenței instituționale, prin care se compară gradul de compatibilizare normativă cu gradul de dezvoltare a capacității administrative efective. Această metodă permite identificarea discrepanțelor dintre convergența formală și transformarea sistemică, precum și evaluarea sustenabilității procesului de reformă educațională [5, 12].

Modelul conceptual al cercetării este construit pe relația dintre trei variabile: **inputul european** (obiective, standarde și mecanisme SEE), **procesul de internalizare** (adaptare normativă și instituțională) și **capacitatea administrativă internă** (resurse instituționale, competență managerială, implementare sistemică). Relația dintre aceste variabile determină gradul real de naționalizare a obiectivelor Spațiului European al Educației în Republica Moldova [2, 13].

Rezultatele investigației:

1. Europeanizarea politicilor educaționale ca mecanism de convergență strategică

Conceptul de europeanizare a politicilor publice desemnează procesul prin care norme, valori, modele instituționale și practici de guvernanță dezvoltate la nivelul Uniunii Europene sunt transferate, internalizate și adaptate la nivelul statelor participante. În domeniul educației, acest proces prezintă o particularitate majoră: Uniunea Europeană dispune de competențe limitate în materie educațională, ceea ce face ca europeanizarea să opereze predominant prin mecanisme soft de coordonare — recomandări, obiective comune, benchmarking, schimb de bune practici și instrumente de monitorizare — mai degrabă decât prin constrângere juridică directă [1, 3, 7].

Spațiul European al Educației reprezintă expresia instituțională cea mai avansată a acestei forme de guvernanță. Obiectivele sale strategice configurează un cadru comun de acțiune orientat spre echitate, incluziune, calitate, mobilitate academică, digitalizare și sustenabilitate, fără a anula diversitatea sistemelor educaționale naționale. Din această perspectivă, SEE poate fi înțeles drept un spațiu normativ comun, în interiorul căruia convergența se produce prin coordonare strategică și socializare instituțională, nu prin uniformizare administrativă [1, 14].

Pentru statele aflate în proximitatea Uniunii Europene, precum Republica Moldova, europeanizarea educației capătă o semnificație suplimentară: aceasta devine instrument de ancorare geopolitică și vector de legitimare a modernizării statului. Educația nu mai este percepută exclusiv ca domeniu de furnizare a serviciilor publice, ci ca infrastructură strategică a integrării europene, capabilă să accelereze convergența instituțională generală [2, 8].

Analiza cadrului conceptual prezentat în materialul anexat evidențiază existența unei structuri tridimensionale a europeanizării educaționale: nivelul macro (Spațiul European al Educației ca arhitectură supranațională), nivelul mezo (statul ca spațiu de traducere instituțională) și nivelul micro-politic (instrumentele concrete de reformă, legislație și politici publice). Această abordare permite înțelegerea europeanizării nu ca proces linear, ci ca interacțiune continuă între presiunea convergenței externe și capacitatea internă de adaptare [2].

În cazul Republicii Moldova, europeanizarea sistemului educațional a urmat un model de convergență accelerată, alimentat de trei surse majore:

angajamentele internaționale asumate prin Procesul Bologna, participarea în programele europene de cooperare academică și, mai recent, integrarea obiectivelor educaționale în Programul Național de Aderare la Uniunea Europeană. Această suprapunere de presiuni și oportunități a transformat educația într-un domeniu privilegiat al reformei europenizante [9, 10, 15].

Totuși, europeanizarea nu este sinonimă cu transformarea automată a sistemului. Literatura de specialitate subliniază că eficiența convergenței depinde de „capacitatea de absorbție instituțională", adică de măsura în care statul dispune de mecanisme administrative, expertiză, resurse și continuitate managerială pentru a converti standardele externe în practici interne stabile. În absența acestei capacități, convergența rămâne preponderent formală [5, 12, 13].

2. Transferul de politici publice: între preluare normativă și adaptare contextuală

Naționalizarea obiectivelor Spațiului European al Educației presupune, în mod necesar, un proces intermediar de transfer de politici publice. Acesta reprezintă mecanismul prin care idei, instrumente administrative, arhitecturi curriculare și modele de guvernanță dezvoltate în alte contexte sunt selectate, reinterpretate și integrate în sistemul național. Transferul nu este niciodată pur mecanic; el este filtrat de structura administrativă, cultura instituțională și constrângerile socio-economice ale statului receptor [4, 16].

În Republica Moldova, transferul de politici educaționale europene a cunoscut o dinamică selectivă. Domeniile cu compatibilitate ridicată față de logica administrativă internă au fost adoptate relativ rapid: sistemul ciclurilor universitare, mecanismele de recunoaștere academică, cadrele naționale ale calificărilor, restructurarea formală a curriculumului și mecanismele procedurale de asigurare a calității. Aceste componente au implicat costuri moderate de transpunere și au fost compatibile cu arhitectura birocratică existentă [9, 10].

În contrast, componentele care presupun transformări structurale profunde au întâmpinat rezistență sau implementare lentă. Printre acestea se numără reforma finanțării educației orientată spre rezultate, diminuarea discrepanțelor teritoriale dintre rural și urban, creșterea atractivității profesiei didactice, modernizarea leadershipului educațional și instituirea unei culturi robuste de evaluare sistemică. Aceste dimensiuni implică costuri

administrative, politice și bugetare ridicate, ceea ce reduce viteza și consistența internalizării [6, 17, 18].

Prin urmare, transferul de politici în Republica Moldova poate fi descris drept **selectiv-asimetric**: ridicat în zona convergenței normative și moderate sau redus în zona transformărilor structurale. Această asimetrie explică de ce, deși vocabularul strategic național este profund europenizat, rezultatele sistemice nu ating întotdeauna nivelul convergenței declarate [5, 12].

Un element important al transferului îl constituie socializarea instituțională produsă prin mobilitate academică și participarea în programele europene. Conectarea universităților și a actorilor educaționali moldoveni la rețele academice europene a facilitat internalizarea normelor profesionale, a standardelor de calitate și a culturii organizaționale orientate spre performanță și cooperare internațională. Astfel, transferul nu operează exclusiv prin legislație, ci și prin transformarea treptată a practicilor instituționale [15, 19].

3. Naționalizarea obiectivelor Spațiului European al Educației în Republica Moldova

Naționalizarea reprezintă etapa în care obiectivele europene încetează să mai fie percepute drept norme externe și devin parte integrantă a logicii interne de formulare a politicilor publice. Ea presupune traducerea standardelor supranaționale în priorități strategice naționale, încadrarea lor în legislația internă și dezvoltarea unor instituții capabile să le operationalizeze [2, 4].

În Republica Moldova, această etapă este vizibilă prin integrarea explicită a conceptelor europene în discursul strategic și în documentele programatice naționale. Termeni precum incluziune, competențe-cheie, învățare pe tot parcursul vieții, internaționalizare, digitalizare educațională, calitate și mobilitate academică au devenit componente structurale ale limbajului de guvernanță educațională [10, 15, 20].

Codul educației al Republicii Moldova a instituit o bază normativă compatibilă cu logica europeană a reformei educaționale, iar strategiile sectoriale ulterioare au aprofundat orientarea spre standardele europene privind calitatea, eficiența și incluziunea. Din această perspectivă, Republica Moldova prezintă un grad înalt de convergență legislativă cu obiectivele SEE [10, 20].

Mai mult, analiza materialului anexat relevă că naționalizarea este susținută de o puternică dimensiune geopolitică: educația funcționează ca

domeniu strategic de legitimare a orientării proeuropene a statului. În acest sens, reforma educațională depășește logica sectorială și devine parte a construcției statale orientate spre integrare europeană [2, 8].

Această dinamică generează însă o tensiune structurală: cu cât adoptarea normativă este mai rapidă, cu atât crește riscul ca implementarea practică să rămână în urmă. Dacă instituțiile de implementare nu evoluează în același ritm cu normele adoptate, apare un decalaj între conformare și guvernanță efectivă. Acest fenomen constituie una dintre principalele provocări ale naționalizării obiectivelor SEE în Republica Moldova [5, 13].

4. Convergență normativă versus capacitate instituțională: dilema implementării

Una dintre concluziile centrale ale prezentei cercetări este existența unui decalaj persistent între nivelul de convergență normativă și nivelul de capacitate instituțională efectivă în procesul de naționalizare a obiectivelor Spațiului European al Educației în Republica Moldova. Din perspectiva arhitecturii legislative și strategice, Republica Moldova a înregistrat progrese semnificative în compatibilizarea cadrului educațional național cu standardele europene. Totuși, nivelul de transformare instituțională profundă, capabilă să genereze rezultate sistemice durabile, rămâne inegal și fragmentat [5, 10, 12].

Modelul analitic prezentat în suportul conceptual anexat ilustrează sugestiv această asimetrie prin opoziția dintre curba convergenței normative — aflată într-o ascensiune rapidă și relativ stabilă — și curba dezvoltării capacității instituționale, marcată de progres incremental, discontinuități și vulnerabilități structurale. Această imagine conceptuală evidențiază faptul că viteza adoptării normative depășește constant ritmul reformei administrative, ceea ce creează premisele unei modernizări incomplete [2].

Capacitatea instituțională în domeniul educației este determinată de mai mulți factori interdependenți: profesionalizarea managementului educațional, existența mecanismelor robuste de monitorizare și evaluare, stabilitatea cadrului administrativ, continuitatea politicilor publice, resursele financiare disponibile și densitatea capitalului uman calificat. Atunci când una sau mai multe dintre aceste componente rămân subdezvoltate, transpunerea obiectivelor europene riscă să rămână predominant formală [6, 17, 18].

În cazul Republicii Moldova, vulnerabilitățile instituționale se manifestă prin fluctuații frecvente ale priorităților administrative, capacitate limitată de implementare la nivel local, deficit de expertiză în managementul schimbării organizaționale, subfinanțare relativă a unor segmente-cheie ale sistemului și o fragmentare a mecanismelor de evaluare a impactului reformelor. Aceste constrângeri reduc eficiența internalizării obiectivelor SEE și limitează transformarea lor în practici sistemice stabile [6, 18, 21].

În același timp, convergența normativă produce efecte simbolice și politice importante. Adoptarea discursului european privind incluziunea, competențele-cheie, internaționalizarea, digitalizarea și calitatea educației consolidează legitimitatea internă și externă a reformei și amplifică coerența strategică a modernizării statului. Cu alte cuvinte, chiar și atunci când implementarea este incompletă, convergența normativă creează un cadru instituțional care structurează direcția schimbării pe termen lung [2, 8, 15].

Această observație conduce la concluzia că problema fundamentală nu rezidă în deficitul de voință politică de convergență, ci în necesitatea transformării convergenței juridico-strategice într-o convergență organizațională și operațională efectivă. Procesul de naționalizare a obiectivelor Spațiului European al Educației trebuie astfel înțeles ca un proces de construire graduală a capacității statale, nu doar ca exercițiu de armonizare normativă [3, 13].

5. Limitele naționalizării: divergențe administrative și asimetrii contextuale

Deși europeanizarea educației în Republica Moldova a produs un grad semnificativ de compatibilizare normativă, cercetarea relevă existența unor limite structurale care afectează profunzimea naționalizării obiectivelor SEE. Aceste limite derivă atât din caracteristicile interne ale sistemului administrativ, cât și din asimetria structurală dintre modelul european de referință și condițiile socio-instituționale locale [5, 12].

Prima limită majoră este reprezentată de ceea ce poate fi numit **formalism europeanizant**. Acest fenomen apare atunci când adoptarea vocabularului normativ european, a documentelor strategice și a cadrului legislativ compatibil cu standardele UE are loc într-un ritm mai rapid decât capacitatea reală a sistemului de a transforma normele în practici instituționale funcționale. În asemenea condiții, obiectivele strategice riscă

să devină programatice și simbolice, fără traducere completă în rezultate sistemice măsurabile [2, 5].

A doua limită constă în dependența ridicată a reformei de capacitatea administrativă centrală. Lipsa unor instituții intermediare suficient de robuste, mecanisme fragmentate de coordonare și monitorizare, precum și insuficiența resursei umane specializate reduc reziliența procesului de implementare. În acest context, sustenabilitatea reformelor depinde excesiv de inițiativa politică și managerială punctuală, ceea ce crește volatilitatea procesului reformator [17, 18, 21].

A treia limită este generată de **asimetria centru–periferie**, specifică proceselor de europeanizare în state aflate în vecinătatea Uniunii Europene. Standardele și obiectivele SEE sunt formulate într-un cadru de cooperare între state care dispun, în general, de resurse instituționale și administrative consolidate. Pentru Republica Moldova, costul adaptării la aceste standarde este proporțional mai ridicat, iar efortul de convergență implică restructurări administrative și investiții instituționale mai profunde [3, 16].

O altă limită derivă din tensiunea dintre convergență și specificul național. Transferul eficient de politici presupune adaptare contextuală, nu replicare mecanică. Or, atunci când presiunea alinierii externe devine excesivă, există riscul producerii unui „mismatch instituțional", în care modelul importat nu corespunde pe deplin structurii administrative, culturii organizaționale sau resurselor disponibile la nivel national [4, 13].

În pofida acestor constrângeri, cazul Republicii Moldova demonstrează că educația funcționează ca un spațiu privilegiat de negociere între modernizarea statului și integrarea europeană. Din această perspectivă, limitele naționalizării nu reprezintă doar obstacole, ci și indicatori ai etapelor prin care statul își reconstruiește gradual capacitatea de guvernanță în raport cu standardele europene [2, 8].

Concluzii

Analiza realizată confirmă ipoteza de cercetare potrivit căreia naționalizarea obiectivelor Spațiului European al Educației în Republica Moldova constituie un proces complex de europeanizare strategică, transfer selectiv de politici publice și internalizare instituțională, depășind logica restrânsă a armonizării legislative. Reforma educațională se manifestă drept componentă structurală a modernizării statului și drept mecanism de legitimare a orientării europene a Republicii Moldova [2, 8, 10].

Studiul demonstrează că Republica Moldova a realizat un nivel avansat de convergență normativă și strategică cu obiectivele SEE. Internalizarea discursului european, compatibilizarea cadrului juridic și asumarea explicită a priorităților educaționale europene confirmă existența unei europenizări profunde la nivel de vocabular normativ și arhitectură instituțională formală [1, 10, 20].

Cu toate acestea, convergența normativă nu este automat echivalentă cu transformarea sistemică. Principala provocare identificată este decalajul dintre viteza adoptării normative și ritmul dezvoltării capacității administrative interne. În lipsa consolidării instituțiilor de implementare, a mecanismelor de monitorizare și a investițiilor în capital uman și managerial, riscul formalismului europeanizant rămâne ridicat [5, 12, 18].

Prin urmare, miza strategică a Republicii Moldova nu mai constă exclusiv în conformarea la standardele europene, ci în trecerea de la **conformare la guvernanță** — adică în transformarea convergenței juridico-strategice în performanță instituțională, reziliență organizațională și rezultate educaționale măsurabile [2].

În perspectivă, eficiența naționalizării obiectivelor Spațiului European al Educației va depinde de capacitatea Republicii Moldova de a transforma educația într-un vector central al construcției statale moderne, al consolidării democratice și al integrării europene substanțiale. În acest sens, educația nu trebuie privită doar ca domeniu de politică publică, ci ca infrastructură strategică a viitorului european al Republicii Moldova [1, 2, 8].

Referințe bibliografice:

1. Comisia Europeană. *European Education Area: Quality education and training for all*. Bruxelles, 2020.
2. Material conceptual: *Naționalizarea obiectivelor Spațiului European al Educației în Republica Moldova: Europeanizare, transfer de politici și reconfigurarea guvernanței educaționale*.
3. Featherstone, K., Radaelli, C. *The Politics of Europeanization*. Oxford University Press, Oxford, 2003.
4. Dolowitz, D., Marsh, D. Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making. *Governance*, 13(1), 2000.
5. Börzel, T., Risse, T. Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. În: *The Politics of Europeanization*. Oxford University Press, 2003.

6. OECD. *Education Policy Outlook: Moldova*. Paris, OECD Publishing.
7. Council of the European Union. *Strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area*. Bruxelles.
8. Lavenex, S., Schimmelfennig, F. EU Democracy Promotion in the Neighbourhood: From Leverage to Governance? *Democratization*.
9. Bologna Process. *European Higher Education Area and the Republic of Moldova accession documents*.
10. Republica Moldova. *Codul educației al Republicii Moldova*. Chișinău.
11. Olsen, J. The Many Faces of Europeanization. *Journal of Common Market Studies*.
12. Goetz, K. European Integration and National Executives: A Cause in Search of an Effect?
13. March, J., Olsen, J. *Rediscovering Institutions*. Free Press.
14. Eurydice. *Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe*.
15. European External Action Service. *EU–Moldova Cooperation in Education and Erasmus+ Reports*.
16. Stone, D. Transfer and Translation of Policy. *Policy Studies*.
17. UNESCO. *Education Sector Analysis: Republic of Moldova*.
18. World Bank. *Education Reform and Governance in Moldova*.
19. Erasmus+ Programme Reports on Moldova Participation.
20. Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. *Strategia „Educația 2030”*.
21. UNICEF Moldova. *Equity and Access in Education in the Republic of Moldova*.

CZU: 341.217(4):352(478)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.12

EUROPENIZAREA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE: DIMENSIUNI CONCEPTUALE ȘI IMPLICAȚII PRACTICE[18]

Olesea MOISEEV[19]
https://orcid.org/0009-0007-4797-3423

Recenzent: Tatiana Spătaru, doctor habilitat în sociologie, cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova, spataru_tatiana@mail

Rezumat: *Europenizarea administrației publice locale reprezintă factorul esențial al modernizării și consolidării guvernanței participative, cu impact direct asupra calității serviciilor publice și a dezvoltării comunităților locale. Studiul are scopul de a analiza procesul de europenizare a administrației publice locale din perspectiva transformărilor instituționale, normative și funcționale, precum și evaluarea impactului acestea asupra capacității administrative și a participării cetățenilor la procesul decizional. Suportul teoretico-metodologic al cercetării se fundamentează pe abordările contemporane ale europenizării domeniului administrației publice, guvernanței participative și teoria deciziei, strategii, acte, hotărâri care reglementează activitatea autorităților publice locale. Metodele de cercetare, precum analiza documentară și sinteza conceptuală au servit la evidențierea principalelor tendințe ale europenizării și implicațiile practice în domeniu. Datele colectate prin metoda interviului și a focus grupului au folosit la cunoașterea realităților comunităților locale în contextul reformei APL. Utilitatea practică a studiului constă în formularea unor recomandări pentru factorii decizionali și funcționarii publici locali,*

18 Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 **Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice**, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

19 Doctorandă, cercetător științific stagiar, Universitatea de Stat din Moldova, olesea.moiseev@usm.md

în vederea optimizării proceselor administrative, alinierii la standardele europene și consolidării capacității instituționale, contribuind la mobilizarea locuitorilor de a se implica la luarea deciziilor pentru dezvoltarea durabilă a comunităților locale.

Cuvinte cheie: europenizare, administrație publică locală, modernizare, cetățeni, standarde europene, buna guvernare, practici participative.

EUROPEANIZATION OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION: CONCEPTUAL DIMENSIONS AND PRACTICAL IMPLICATIONS

Abstract: *The Europeanization of local public administration represents a fundamental factor in modernization and the consolidation of participatory governance, with a direct impact on the quality of public services and the development of local communities. The study aims to analyze the process of Europeanization of local public administration from the perspective of institutional, normative, and functional transformations, as well as to assess its impact on administrative capacity and citizen participation in the decision-making process. The theoretical and methodological framework of the research is grounded in contemporary approaches to the Europeanization of public administration, participatory governance, and decision-making theory, as well as in the analysis of strategies, legal acts, regulations, and decisions governing the activity of local public authorities. The research methods of documentary analysis and conceptual synthesis were used to identify the main trends in the Europeanization process and its practical implications in this field. Data collected through interviews and focus groups were employed to gain insight into the realities of local communities in the context of local public administration reform. The practical relevance of the study lies in the formulation of recommendations for decision-makers and local public officials aimed at optimizing administrative processes, aligning governance practices with European standards, and strengthening institutional capacity, thereby contributing to increased citizen engagement in decision-making and the sustainable development of local communities.*

Keywords: Europeanization, local public administration, modernization, citizens, European standards, good governance, participatory practices.

Introducere

Deschiderea negocierilor privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, 25 iunie 2024, evidențiază o etapă crucială în dezvoltarea pentru parcursul european al țării noastre. Semnificația profundă constă în recunoașterea eforturilor susținute de reformare instituțională, consolidare democratică și aliniere la valorile și standardele europene. Deschiderea negocierilor simbolizează angajamentul ferm al Republicii Moldova de a-și ancora viitorul în spațiul european, oferind noi perspective de dezvoltare economică, stabilitate politică și coeziune socială [20]. Un rol semnificativ în succesul procesului de europenizare îl au autoritățile publice locale [12]. Solidarizarea și implicarea activă a cetățenilor în consolidarea guvernării participative contribuie esențial la eficientizarea actului decizional și la apropierea administrației publice locale de nevoile comunității. Interesul vădit necesar pentru promovarea valorilor europene, a standardelor europene sunt necesare și pentru a îndeplini cerința socială, întrucât cetățenii Republicii Moldova au votat, la referendumul din 20 octombrie 2024, pentru aderarea țării la Uniunea Europeană. Acest obiectiv a devenit „obiectiv strategic" național, fiind stipulat în preambulul Constituției, unde se evidențiază și faptul că identitatea poporului Republicii Moldova este una „europeană" [2].

Scopul acestei investigații este determinarea dimensiunilor conceptuale ale procesului de europenizare a administrației publice locale și identificarea principalelor mecanisme de adaptare instituțională, cu accent pe relevanța practică asupra funcționării autorităților publice locale prin implicarea cetățenilor la luarea deciziilor.

Obiectivele cercetării:

- Analizarea conceptelor teoretice privind europenizarea administrației publice locale în contextul intensificării procesului de integrare europeană.
- Examinarea cadrului legislativ și instituțional care reglementează activitatea autorităților locale în Republica Moldova, cu accent pe dimensiunea guvernanței participative.
- Identificarea mecanismelor prin care administrația publică locală poate contribui la promovarea valorilor și simbolurilor identitare în contextul integrării europene.

- Evaluarea impactului parteneriatelor transfrontaliere și a proiectelor europene implementate la nivel local asupra coeziunii identitare și a modernizării instituționale.
- Formularea unor concluzii și recomandări privind consolidarea capacității administrației publice locale de a sprijini integrarea europeană prin politici culturale și civice sustenabile.

Metodologia aplicată în cercetarea fenomenelor și proceselor de europenizare care infuențează plenar organizarea și funcționarea administrației publice locale din țară include: analiza critică a **abordările contemporane ale europenizării domeniului științei administrative, guvernanței participative și teoria deciziei, strategii, acte, hotărâri care reglementează activitatea autorităților publice locale din țara noastră**. Suportul teoretico-metodologic al cercetării se fundamentează pe **analiza documentară și sinteza conceptuală care au servit la evidențierea principalelor tendințe ale europenizării. Datele empirice interpretate reprezintă** parte componentă a proiectului instituțional 01.05.01: "Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice", dezvoltat în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. Relevanța datelor colectate complementează cunoașterea realităților comunităților locale din Republica Moldova în contextul reformei APL.

Rezultate și discuții. Europenizarea administrației publice locale reprezintă procesul prin care structurile, practicile și valorile administrației locale sunt adaptate și armonizate la standardele și principiile promovate de Uniunea Europeană: preluarea și aplicarea acquis-ului comunitar, norme, reguli și politici europene la nivel local; modernizarea instituțională, prin reforme administrative orientate spre eficiență, transparență și responsabilitate, accountability; consolidarea autonomiei locale, conform principiilor Cartei Europene a Autonomiei Locale; îmbunătățirea serviciilor publice oferite cetățenilor, în baza standardelor europene de calitate; promovarea bunei guvernări, inclusiv participarea cetățenilor la luarea deciziilor; dezvoltarea capacității administrative, pentru implementarea proiectelor finanțate de UE. În contextul Republicii Moldova, europenizarea APL este strâns legată de procesul de integrare europeană și de implementarea reformelor asumate prin Acordul de Asociere cu UE.

Conceptul de europenizare și cel de integrare europeană sunt interpretate diferit în literatura de specialitate. Existența multiplelor abordări cu privire la europenizare a dus la apariția numeroaselor definiții care pun în evidență perspectiva din care conceptul este analizat. În cercetarea noastră ne-am propus să examinăm europenizarea administrației publice locale din perspectiva modernizării autorității locale și a consolidării guvernanței democratice, prin implicarea cetățenilor în procesul decizional. Pentru a evidenția cele mai relevante trăsături ale fenomenului dat, specialiștii în domeniul științelor administrative, abordează aspecte ce țin de adaptarea structurilor instituționale la standardele europene, armonizarea cadrului legislativ și administrativ cu acquis-ul comunitar, promovarea principiilor bunei guvernări, transparenței și responsabilității în actul decizional [18, p.7-30].

În sens clasic, europenizarea înseamnă schimbarea produsă în contextul intern al fiecărei ţări prin impunerea de modele, norme şi politici comunitare care implică modificări de substanţă în politicile naţionale şi în cadrul instituţional de adoptare şi aplicare a acestora. În definirea acestui concept, Claudio Radaelli concepe europenizarea ca proces de „construcţie, difuziune şi institutionalizare" a regulilor Uniunii Europene, care modelează „discursul intern, identităţile, structurile politice şi politicile publice" [17].

Cristina Ejov, Alexandr Ejov prezintă o analiză cuprinzătoare a conceptului de europenizare, oferă o sistematizare a principalelor definiții și descriu cadrul teoretic al fenomenului prin valorificarea critică a surselor științifice occidentale și rusești [5, p. 33-39]. Autorii susțin ideea unui concept complex și plurivalent, fără a avea o definiție unică, care descrie procesul de transformare politică, instituțională, economică și socio-culturală a statelor sub influența integrării europene. Aceasta presupune preluarea și internalizarea normelor, valorilor și practicilor Uniunii Europene în sistemele naționale, fiind adesea înțeleasă ca un proces „top-down" de transfer al regulilor europene. Europenizarea reflectă impactul UE asupra schimbărilor interne ale statelor și asupra modului în care acestea își reconfigurează politicile, instituțiile și identitățile [5].

Aurel Sîmboteanu consemnează că europenizarea administrației publice este tratată prin prisma reformei și modernizării interne, realizată în baza valorilor și standardelor europene. Autorul explică procesul de euro-

penizare a administrației publice locale din Republica Moldova și descriere parcursul evolutiv prin mai multe etape distincte. Dinamica transformărilor instituționale, a cadrului normativ și a practicilor administrative în contextul apropierii de modelul european reprezintă principalele **direcții de transformare ale administrației publice locale.** Caracterul sistemic al reformelor și orientarea acestora spre convergența cu modelul european de guvernanță participativă sunt modele de bune practici pentru localitățile din țară [19, p. 374 - 377].

Inna Kurylo și Svetlana Slusarenco, relevând tendințele de europenizare a administrației publice locale, menționează necesitatea modernizării și dezvoltării serviciilor publice orientate spre satisfacerea necesităților și așteptărilor cetățenilor Republicii Moldova. În acest context, Strategia de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova 2023–2030 constituie un cadru strategic fundamental care vizează continuarea procesului de transformare a administrației publice în concordanță cu principiile și standardele europene. Documentul strategic pune accent pe consolidarea capacității administrative, digitalizarea serviciilor publice, creșterea calității și accesibilității acestora, precum și pe dezvoltarea unei administrații publice eficiente, transparente și orientate către cetățean. Totodată, strategia promovează responsabilitatea instituțională, profesionalizarea funcției publice și întărirea mecanismelor de guvernanță participativă, în vederea alinierii administrației publice la exigențele Uniunii Europeane [8]. Europenizarea administrației publice locale se conturează ca un proces complex și continuu, susținut atât de abordările teoretice, cât și de instrumentele naționale, având ca finalitate creșterea calității serviciilor publice și consolidarea încrederii cetățenilor în instituțiile statului [9, p.25-27].

Studiul calitativ, realizat în martie 2026, la subiectul „Responsabilizarea administrației publice locale în implicarea cetățenilor la luarea deciziilor", relevă că europenizarea administrației publice locale este percepută de cetățeni ambivalent: pe de o parte, ca proces necesar de modernizare și aliniere la standardele europene, capabilă să îmbunătățească serviciile publice și dezvoltarea locală; pe de altă parte, ca un proces vulnerabil la implementare defectuoasă, generând scepticism privind eficiența reală a reformelor. Rezultatele empirice demonstrează tendința de susținere pentru europenizare, însă condiționată de rezultate concrete, transparență și impact vizibil asupra vieții comunităților.

Realitatea socială a țării noastre remarcă faptul că europenizarea administrației publice locale este percepută, în ansamblu, ca o dimensiunea tehnico-instituțională. În unele discuții de grup și interviuri individuale realizate cu consilieri locali apare și componenta identitară: „model românesc vs sovietic" , termenii „raion" vs „județ" ș.a. Europenizarea mai este asociată uneori și cu „occidentalizare" sau „politizare". Reieșind din aceste percepții, remarcăm că europenizarea administrației publice este o necesitate pentru modernizare și eficiență, o cale de aliniere la standarde europene și servicii publice mai bune, o oportunitate de acces la fonduri europene și dezvoltare locală.

Această percepție este enunțată și în discursul oficialilor. Reforma APL este asociată cu „servicii de calitate și dezvoltare locală" și cu „întărirea capacității autorităților de a atrage finanțări europene" [**8**].

Alinierea cadrului normativ național la standardele europene privind administrația publică locală este prevăzută în documentele strategice naționale, precum și în acordurile și angajamentele asumate de Republica Moldova în procesul de integrare europeană, vizând consolidarea autonomiei locale, eficientizarea serviciilor publice și creșterea transparenței decizionale. Dezideratul prestării serviciilor de calitate constituie un obiectiv central al procesului de modernizare a administrației publice locale. În contextul europenizării, acesta presupune orientarea instituțiilor publice către nevoile și așteptările cetățenilor, prin asigurarea eficienței, transparenței și responsabilității în actul administrativ [1].

Prestarea serviciilor publice de calitate înseamnă capacitatea autorităților publice locale de a implementa standarde europene și de a consolida încrederea cetățenilor în instituțiile statului. Menționăm că, Acordul de Asociere al Republicii Moldova cu Uniunea Europeană include, printre priorități, reforma administrației publice locale, orientată spre modernizarea și consolidarea funcțiilor executive, în vederea furnizării serviciilor publice calitative pentru cetățeni. Or, procesul de aderare la Uniunea Europeană reprezintă o responsabilitate majoră pentru autoritățile naționale [16]. În acest context, pentru a asigura alinierea cadrului normativ național la standardele europene în domeniul administrației publice centrale și locale, a fost elaborată și aprobată Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023–2030 [9]. Acest document de politici publice are un caracter integrator și coerent, stabilind viziunea,

obiectivele, direcțiile de acțiune și resursele necesare pentru transformarea și eficientizarea administrației publice la toate nivelurile.

Conceptul Reformei Administrației publice locale, aprobat de Guvernul Republici Moldova, la data de 8 aprilie 2026, vizează consolidarea capacității instituționale a autorităților publice, îmbunătățirea eficienței și calității serviciilor publice, precum și asigurarea unei guvernări locale transparente și responsabile. Un obiectiv esențial îl constituie apropierea procesului decizional de cetățean, prin sporirea gradului de participare civică și implicare a comunității în formularea și implementarea politicilor publice locale. Reforma urmărește modernizarea mecanismelor administrative prin digitalizare, optimizare a utilizării resurselor publice și creștere a performanței instituționale. În ansamblu, aceste obiective sunt orientate spre alinierea administrației publice locale la standardele europene și consolidarea unui sistem administrativ eficient, adaptat nevoilor societății [8]. Asociația ADEPT, în parteneriat cu CPR, a elaborat „*Ghidul participării publice pentru administrația publică locală",* document care operaționalizează procesul de europenizare a administrației publice locale prin instituționalizarea mecanismelor de participare publică, promovarea transparenței decizionale și consolidarea relației dintre autoritățile publice și cetățeni [7]. Proiectul „Promovarea reformei administrației publice în regiuni" (2025) urmărește scopul de a sprijini modernizarea și eficientizarea administrației publice locale prin consolidarea capacităților instituționale, promovarea transparenței decizionale și stimularea participării cetățenilor la procesul de guvernare locală, în concordanță cu principiile și standardele europene [7].

Serghei Palihovici, directorul Școlii de Administrație Publică (USM), a explicat contextul și premisele în care Republica Moldova ar urma să inițieze reforma administrației publice locale și pe dimensiunea organizării administrativ-teritoriale. Prezentarea a avut loc în cadrul conferinței internaționale: „Reforma administrației publice locale și colaborarea transfrontalieră în contextul integrării europene: experiențe, viziuni și perspective pentru cooperarea transfrontalieră România – Moldova – Ucraina", organizată de Congresul Autorităților Locale din Moldova (CALM) [14]. Autorul susține că, sustenabilitatea reformei administrativ-teritoriale și rolul acesteia în consolidarea parcursului european al Republicii Moldova sunt condiționate de respectarea unor cerințe esențiale care ar asigura bunăstă-

rea populației. În primul rând, reforma trebuie să fie susținută de populație, ceea ce implică participarea activă a cetățenilor în acest proces. În al doilea rând, este necesară o bună coordonare între autoritățile centrale Guvern, Parlament cu autoritățile publice locale, mediul academic și societatea civilă – astfel încât să acționeze în mod unitar. Opiniile publice critice din societate sunt capabile să asigure continuitatea și ireversibilitatea reformei. Nu în ultimul rând, reforma trebuie să fie aliniată obiectivului strategic de integrare europeană, având ca orizont anul 2030.

Dinu Mardare remarcă importanța organizării şi funcţionării eficiente a autorităţilor administraţiei publice locale pentru înaintarea societăţii spre idealurile democraţiei, care poate fi îndeplinită prin implicare constantă din partea cetățenilor în viața publică, participare activă în procesele decizionale și prin exercitarea rolului civic și responsabil în comunitate [11, p. 121].

În Chișinău, procesul de europenizare a administrației publice locale (APL) se manifestă prin modernizarea, digitalizarea serviciilor publice, creșterea transparenței decizionale și alinierea practicilor administrative la standardele și bunele practici ale Uniunii Europene. Dezvoltarea capacităților administrative, consolidarea participării cetățenilor în procesul decizional, numeroasele programe sociale, implementarea proiectelor cu finanțare externă orientate spre îmbunătățirea infrastructurii și calității vieții urbane demonstrează grija față de locuitorii capitalei și dezvoltarea continuă a localității. Conform datelor statistice preluate de pe site oficial al Primăriei, accesate la 24 martie 2026, Primăria Chișinău gestionează 30 de proiecte europene în valoare de peste 200 de milioane de euro. În paralel, Primăria continuă să aplice pentru noi proiecte europene. În prezent, patru proiecte sunt în proces de evaluare, iar alte nouă se află în etapa de aplicare. Acesta este cel mai mare număr de proiecte europene gestionate simultan de municipiul Chișinău. „Exprimăm sincere mulțumiri Uniunii Europene pentru încrederea acordată și pentru sprijinul financiar constant oferit municipiului Chișinău în procesul de modernizare și dezvoltare durabilă” [15]

Cooperarea cu partenerii europeni, parteneriatele de înfrățire cu autoritățile publice locale din România, Alba Iulia, Cluj-Napoca, Suceava, București și altele asigură dezvoltarea și implementarea proiectlor comune, orientate spre consolidarea cooperării regionale și obținerea de beneficii directe pentru cetățeni. Nivelul de trai se ridică, infrastructura orașului se

dezvoltă, oamenii aleg să muncească și să trăiască acasă, în propria comunitate, contribuind activ la dezvoltarea durabilă a acesteia. Valorificarea relațiilor de cooperare interinstituțională contribuie semnificativ la modernizarea comunităților locale, la creșterea capacității administrative și a calității serviciilor publice, precum și la consolidarea participării cetățenilor în procesul decizional local.

Concluzii

Europenizarea administrației publice locale reprezintă un proces complex, multidimensional și continuu a transformărilor instituționale, modernizarii administrației publice locale și a consolidării parcursului european. În țara noastră, acest proces se manifestă prin adaptarea cadrului normativ și instituțional la standardele Uniunii Europene, schimbări profunde la nivel de practici administrative și reforme structurale ale administrației publice.

Studiul a evidențiat faptul că europenizarea APL contribuie semnificativ la creșterea eficienței administrative, la îmbunătățirea calității serviciilor publice și la consolidarea principiilor bunei guvernări, inclusiv transparența, responsabilitatea și participarea cetățenească. În același timp, procesul este susținut de acte strategice naționale, parteneriate internaționale și proiecte finanțate de Uniunea Europeană, care sporește modernizarea administrației publice locale.

Recomandări

- intensificarea eforturilor de armonizare a cadrului normativ național cu standardele Uniunii Europene pentru asigurarea coerenței și eficienței reformelor administrative;
- organizarea instruirilor prin programe de formare profesională pentru funcționarii publici;
- sporirea responsabilizării autorităților locale de a implica cetățenii la luarea deciziilor;
- preluarea bunelor practici și implementarea proiectelor comune de dezvoltare locală din statele membre ale Uniunii Europene;
- implicarea tuturor cetățenilor în procesul de reformă a administrației publice locale, pentru a asigura o guvernare locală participativă și democratică;

- monitorizarea continuă a opiniei publice privind percepția reformelor implementate.

Referințe bibliografice:

1. BUCATARU, Igor. Transparenţa procesului decizional din cadrul unităţilor administrativ teritoriale de nivelul II. pp. 30-40. [accesat: 24.04.2026]. Disponibil: https://msuir.usm.md/server/api/core/bitstreams/e15987d3-0886-4b91-8e92-6e2f0484c8dc/content
2. Constituția Republicii Moldova. [accesat: 20.04.2026]. Disponibil: https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_2024_ro.pdf
3. DĂNILĂ, Iulian Cătălin. Identitate națională prin cultură. În revista: Însemnări ieșene. Studiu de caz. [accesat: 14.03.2026]. Disponibil: https://revista.amtap.md/wp-content/files_mf/170869825918.DanilaIu.Identitate__nationala_prin_cultura.pdf
4. Dicționar de politici sociale, coord. Pop Luana Miruna. București: Ed. Expert, 2002. 877 p. ISBN 973-8177-44-8
5. EJOV, Cristina; EJOV, Alexandr. Conceptul de europenizare și cadrul său teoretic. În: Revista Filosofie 2025. Nr. 4. pp. 32-40. [accesat: 11.04.2026]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/3240%20Conceptul%20de%20europenizare%20si%20cadrul%20sau%20teoretic.pdf
6. Europenizarea Republicii Moldova: Mai mult decât un proces: studiu: Chișinău, 2020 [accesat: 23.04.2026]. Disponibil: https://ipre.md/wp-content/uploads/2020/05/StudiuEuropenizarea-Republicii-Moldova-dincolo-de-proces08.05.2020finalpentru-WEB.pdf
7. Ghidul participării publice pentru administrația publică locală. Chișinău, 2025. [accesat: 24.04.2026]. Disponibil: https://cpr.md/storage/uploads/2025/02/Ghidul-participării-publice-pentru-APL.pdf
8. Hotărâre Nr. 126 din 15-03-2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. [accesat: 24.04.2026]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro
9. KURYLO Inna, SLUSARENCO Svetlana. Tendințe de europenizare a administrației publice locale. pp. 24 – 31. [accesat: 20.04.2026]. Disponibil: https://msuir.usm.md/server/api/core/bitstreams/a389b352-4828-45d9-a8e4-3210a4d8c6b1/content
10. Lege Nr. 436 din 28-12-2006 **privind administrația publică locală** Publicat: 09-03-2007 în Monitorul Oficial Nr. 32-35 art. 116 *MODIFICAT LP222 din 10.07.25, MO463-466/04.09.25 art.625; în vigoare 01.11.25*. [accesat:

16.04.2026]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?docid=150726&lang=ro#
11. MARDARE, Dinu. Delimitări conceptuale ale administraţiei publice locale. [accesat: 24.03.2026]. Disponibil : https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/115-1221.pdf
12. MOISEEV, Olesea. Modernization of local public administration – a vector of europeanization and identity continuity. [accesat: 24.03.2026]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-502-508.pdf
13. OLSEN, J. The Many Faces of Europeanisation. In: Journal of Common Market Studies, 2002. Vol. 40, nr. 5, p. 921-952. [accesat: 12.03.2026]. Disponibil: https://europeanization.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/03/the-many-faces-of-europeanization.pdf
14. PALIHOVICI, Sergiu. Pentru a realiza o reformă ireversibilă este nevoie de coeziune. Accesat: 30.01.2026. [accesat: 27.03.2026]. Disponibil: https://www.calm.md/sergiu-palihovici-pentru-realiza-o-reforma-ireversibila-este-nevoie-de-coeziune/
15. Primăria Chișinău [accesat: 24.03.2026]. Disponibil: https://www.chisinau.md/ro
16. Programul național de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2025-2029. [accesat: 28.03.2026]. Disponibil Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/media/documents/sedinte-de-guvern/2025-12/NU-939-CS-20251.pdf
17. RADAELLI, Claudio M. Europeanisation. [accesat: 29.03.2026]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/366964967
18. SACA, Victor. Impactul intereselor publice asupra procesului decizional: repere teoretico-practice. P. 7-30 [accesat: 24.03.2026]. Disponibil: https://msuir.usm.md/server/api/core/bitstreams/e15987d3-0886-4b91-8e92-6e2f0484c8dc/content
19. SÎMBOTEANU, Aurel. Administrația publică : Teorie, istorie, actualitate : (Monografie). Chişinău: CEP USM, 2023. 413 p. ISBN 978-9975-3542-4-0.
20. VARZARI, Pantelemon. Considereante conceptual-teoretice privind procesul de europenizare. În: Consolidarea rezilienței sociale prin valorificarea capitalului uman în contextul aderării Republicii Moldova și Ucraina la Uniunea Europeană: conferință științifico-prectică internațională. Chișinău: Ed. USM, 2024. pp. 239-244

CZU: 327(4):81'246.3
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.13

PLURALISMUL LINGVISTIC ȘI IDENTITATEA EUROPEANĂ: FUNDAMENTE CONCEPTUALE ALE EUROPENIZĂRII

Snejana SÎRBU[20]

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie**,** cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com

Rezumat: *Pluralismul lingvistic constituie o dimensiune esențială a construcției europene contemporane, fiind strâns legat de procesul de formare și consolidare a identității europene. Studiul de față analizează fundamentele conceptuale ale europenizării prin prisma diversității lingvistice, evidențiind rolul limbii atât ca instrument de comunicare, cât și ca vector identitar și cultural. Cercetarea are un caracter interdisciplinar, integrând perspective din sociolingvistică, științele educației și studiile europene. Analiza teoretică pune în evidență faptul că pluralismul lingvistic nu reprezintă un factor de fragmentare, ci un element de coeziune culturală, care contribuie la configurarea unei identități europene bazate pe valori comune, respectiv democrație, diversitate și respect reciproc, fără a exclude specificul național. Rezultatele evidențiază rolul central al educației multilingve în procesul de europenizare, precum și importanța politicilor lingvistice incluzive în promovarea dialogului intercultural. Studiul subliniază că formarea competențelor lingvistice și interculturale contribuie semnificativ la dezvoltarea unei conștiințe europene autentice, fundamentate pe deschidere, mobilitate și cooperare.*

În concluzie, pluralismul lingvistic este interpretat ca un pilon fundamental al integrării europene, având un impact direct asupra construcției identitare și asupra proceselor educaționale contemporane.

Cuvinte-cheie: pluralism lingvistic, identitate europeană, europenizare, multilingvism, educație, interculturalitate.

20 profesoară de limbi străine, Director adjunct pentru instruire și educație, Colegiul „Alexei Mateevici" din Chișinău, Republica Moldova

LINGUISTIC PLURALISM AND EUROPEAN IDENTITY: CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF EUROPEANIZATION

Abstract: *Linguistic pluralism represents an essential dimension of the contemporary European construction, being closely connected to the process of shaping and consolidating European identity. The present study analyzes the conceptual foundations of Europeanization through the perspective of linguistic diversity, highlighting the role of language both as a means of communication and as an identity and cultural vector. The research has an interdisciplinary character, integrating perspectives from sociolinguistics, educational sciences, and European studies. The theoretical analysis emphasizes that linguistic pluralism should not be regarded as a factor of fragmentation, but rather as an element of cultural cohesion that contributes to the configuration of a Eu ropean identity based on shared values such as democracy, diversity, and mutual respect, without excluding national specificity. The results highlight the central role of multilingual education in the process of Europeanization, as well as the importance of inclusive language policies in promoting intercultural dialogue. The study underlines that the development of linguistic and intercultural* competences significantly contributes to the formation of an authentic European consciousness founded on openness, mobility, and cooperation. In conclusion, linguistic pluralism is interpreted as a fundamental pillar of European integration, having a direct impact on identity construction and on contemporary educational processes.

Keywords: linguistic pluralism, European identity, Europeanization, multilingualism, education, interculturality.

Introducere

Europa contemporană se definește printr-o diversitate lingvistică și culturală deosebit de complexă, rezultată dintr-un proces istoric îndelungat de formare, interacțiune și transformare a comunităților umane. Această diversitate nu reprezintă doar o caracteristică descriptivă a spațiului european, ci constituie unul dintre fundamentele sale identitare și structurale. În acest context, pluralismul lingvistic devine un element esențial în înțelegerea modului în care se construiește și se manifestă identitatea europeană în epoca contemporană.

Limba nu poate fi redusă la o simplă funcție de comunicare, deoarece

ea reflectă și organizează modul în care indivizii percep lumea, își structurează gândirea și își definesc apartenențele sociale și culturale. Fiecare limbă poartă în sine o memorie colectivă, un sistem de valori și o anumită viziune asupra realității. Din această perspectivă, pluralismul lingvistic devine o expresie directă a pluralismului cultural și cognitiv, specific societăților europene.

În spațiul european, diversitatea lingvistică este protejată și valorizată ca principiu fundamental al coexistenței pașnice între popoare. Uniunea Europeană promovează în mod constant ideea „unității în diversitate", ceea ce presupune recunoașterea egalității limbilor și a importanței lor în construcția unui spațiu comun de dialog și cooperare. Astfel, limbile nu sunt percepute ca bariere, ci ca punți între culturi și identități.

În acest sens, Umberto Eco afirmă sugestiv că „limba Europei este traducerea", subliniind faptul că identitatea europeană nu se bazează pe uniformitate lingvistică, ci pe capacitatea de a media diferențele și de a construi sensuri comune prin dialog intercultural [9, p.34]. Această perspectivă evidențiază rolul fundamental al traducerii, al comunicării și al interacțiunii lingvistice în procesul de europenizare.

Pe de altă parte, procesul de globalizare contemporană amplifică importanța competențelor multilingve, transformându-le în instrumente esențiale pentru mobilitate, integrare profesională și participare activă în spațiul european. În acest context, educația lingvistică devine un pilon central al formării cetățeanului european, capabil să funcționeze într-un mediu multicultural și dinamic.

Scopul prezentului articol constă în analiza relației dintre pluralismul lingvistic și identitatea europeană, dintr-o perspectivă conceptuală, socioculturală și educațională. Lucrarea își propune să evidențieze modul în care diversitatea lingvistică contribuie la configurarea unei identități europene bazate pe valori comune, fără a anula specificul național și cultural al statelor membre.

Totodată, studiul urmărește să sublinieze rolul educației multilingve în procesul de europenizare, precum și importanța politicilor lingvistice incluzive în promovarea dialogului intercultural și a coeziunii sociale. În acest sens, analiza propusă îmbină perspective teoretice cu reflecții aplicative din practica educațională, evidențiind relevanța directă a temei în formarea generațiilor actuale.

Fundamente teoretice ale pluralismului lingvistic

Pluralismul lingvistic reprezintă una dintre trăsăturile definitorii ale societăților contemporane și, în mod special, ale spațiului european, unde diversitatea limbilor nu constituie doar o realitate sociolingvistică, ci și un principiu fundamental al construcției culturale și politice. Acesta desemnează coexistența, interacțiunea și influența reciprocă a mai multor limbi într-un același spațiu social, educațional și instituțional, reflectând complexitatea istorică a contactelor dintre comunități.

Europa, în mod particular, oferă un exemplu relevant de pluralism lingvistic instituționalizat, în care diversitatea limbilor este protejată și promovată ca valoare, nu ca obstacol. Această abordare este rezultatul unui proces istoric îndelungat, marcat de mobilitate, migrație, schimburi culturale, dar și de conflicte care au modelat actuala hartă lingvistică a continentului.

În literatura de specialitate, limba este considerată mai mult decât un simplu instrument de comunicare, fiind un element central al identității colective și al coeziunii sociale. Ea structurează modul în care indivizii gândesc, percep realitatea și se raportează la ceilalți, devenind astfel un vector esențial al apartenenței sociale [10, p.22]. Din această perspectivă, pierderea unei limbi nu este doar un fenomen lingvistic, ci și unul profund identitar.

În același timp, limbajul este inseparabil de cultură, fiecare limbă purtând în sine o anumită viziune asupra lumii. Învățarea unei limbi străine implică, astfel, accesul la un alt mod de a interpreta realitatea, la alte structuri simbolice și la alte forme de gândire [14, p.10]. Această relație indisolubilă dintre limbă și cultură face ca pluralismul lingvistic să fie o expresie directă a pluralismului cultural.

Pluralismul lingvistic nu trebuie perceput ca o fragmentare a spațiului social, ci ca o formă de bogăție culturală și cognitivă. Limbile nu există izolat, ci într-un sistem de interdependențe, influențându-se reciproc și adaptându-se permanent la noile contexte sociale, economice și tehnologice. Din această perspectivă, diversitatea lingvistică contribuie la dinamismul cultural al societăților contemporane [6, p.45].

Globalizarea a intensificat aceste interacțiuni, determinând o circulație accelerată a limbilor și o reconfigurare a funcțiilor acestora. În acest context, se conturează conceptul de globalizare sociolingvistică, care evi-

denţiază modul în care limbile sunt influenţate de procesele economice, migraţionale şi digitale [4, p.5]. Limbile devin astfel entităţi dinamice, supuse schimbării continue.

În societăţile actuale, bilingvismul şi multilingvismul nu mai reprezintă excepţii, ci norme funcţionale ale comunicării cotidiene. Majoritatea indivizilor utilizează mai multe limbi în contexte diferite ale vieţii lor, fie în educaţie, muncă sau interacţiuni sociale [12, p.14]. Această realitate confirmă faptul că multilingvismul este o competenţă esenţială în societatea contemporană.

Din această perspectivă, pluralismul lingvistic devine un obiect de studiu interdisciplinar, aflat la intersecţia dintre sociolingvistică, pedagogie, psihologie cognitivă şi ştiinţe politice. El nu poate fi analizat exclusiv ca fenomen lingvistic, ci trebuie înţeles în complexitatea sa socială şi educaţională.

În plan educaţional, pluralismul lingvistic capătă o dimensiune strategică, deoarece sistemele de învăţământ sunt chemate să pregătească indivizi capabili să comunice într-un mediu multilingv şi multicultural. Politicile educaţionale europene promovează în mod constant învăţarea limbilor străine, considerând-o o competenţă esenţială pentru mobilitate şi integrare socială.

Experienţa educaţională arată că expunerea elevilor la mai multe limbi contribuie la dezvoltarea flexibilităţii cognitive, a gândirii critice şi a capacităţii de adaptare. Elevii multilingvi demonstrează o mai mare deschidere către diversitate şi o capacitate sporită de a înţelege perspective diferite.

În acest sens, consider că pluralismul lingvistic trebuie înţeles nu doar ca un fenomen descriptiv, ci ca o resursă educaţională fundamentală. În practica didactică, se observă că elevii care învaţă limbi străine dezvoltă nu doar competenţe lingvistice, ci şi competenţe interculturale, esenţiale pentru formarea cetăţeanului european.

Totodată, observăm că sistemele educaţionale încă nu valorifică pe deplin potenţialul multilingvismului. Deşi există politici clare de promovare a limbilor străine, abordarea didactică rămâne adesea fragmentată, limbile fiind predate separat, fără suficiente conexiuni funcţionale sau interculturale.

Pluralismul lingvistic este strâns legat de procesul de construire a identităţii europene. În acest context, diversitatea lingvistică nu este o ba-

rieră, ci un element constitutiv al unității europene. Uniunea Europeană promovează ideea „unității în diversitate", recunoscând valoarea fiecărei limbi ca parte a patrimoniului comun.

În același timp, identitatea colectivă este construită prin narațiuni și reprezentări simbolice care permit indivizilor să se perceapă ca parte a unei comunități mai largi [1, p.49]. Aplicată la nivel european, această idee evidențiază dificultatea construirii unei identități comune în absența unui mit fondator unic.

Pe de altă parte, identitatea se bazează și pe memorie colectivă și tradiții, care oferă continuitate și coerență simbolică [16, p.77]. Europa se confruntă astfel cu provocarea integrării unor memorii istorice diverse într-un cadru comun.

Globalizarea a adus o nouă dimensiune acestui proces, generând o conștiință cosmopolită bazată pe interdependență și mobilitate [3, p.92]. În acest context, multilingvismul devine un instrument esențial al adaptării la complexitatea lumii contemporane.

În același timp, identitățile sunt fluide și în continuă schimbare, fiind influențate de transformările sociale și culturale [2, p.83]. Această fluiditate face ca pluralismul lingvistic să fie nu doar o realitate, ci și o necesitate.

Din perspectiva mea profesională, consider că pluralismul lingvistic nu poate fi redus la o simplă politică educațională, ci trebuie înțeles ca un mod de formare a gândirii. În experiența mea didactică, am observat că elevii care învață mai multe limbi devin mai deschiși, mai flexibili și mai capabili să înțeleagă complexitatea lumii în care trăiesc.

Mai mult decât atât, cred că valoarea reală a multilingvismului nu constă doar în competența de comunicare, ci în capacitatea de a construi punți între culturi. Fiecare limbă învățată reprezintă o nouă modalitate de a înțelege omul și societatea.

În acest sens, educația are un rol decisiv în transformarea pluralismului lingvistic într-o resursă de dezvoltare personală și socială. Sistemele educaționale trebuie să depășească abordarea strict instrumentală și să valorifice dimensiunea culturală și identitară a limbilor.

În concluzie, pluralismul lingvistic reprezintă o realitate complexă, profund ancorată în dinamica societăților contemporane. El nu este doar un fenomen de diversitate, ci un principiu fundamental al coexistenței culturale și al construcției europene. Într-o lume caracterizată de mobilitate și

interdependență, capacitatea de a comunica în mai multe limbi devine nu doar un avantaj, ci o necesitate structurală.

Din această perspectivă, consider că viitorul educației europene va depinde în mare măsură de modul în care pluralismul lingvistic va fi integrat nu doar în curriculum, ci și în cultura educațională. Doar astfel se poate construi o societate deschisă, capabilă să valorifice diversitatea ca resursă și nu ca diferență.

Identitatea europeană și procesul de europenizare

Identitatea europeană se conturează ca un proces dinamic, aflat la intersecția dintre construcțiile politice și experiențele cotidiene ale indivizilor. Ea nu poate fi redusă la o definiție rigidă, deoarece se modifică permanent în funcție de transformările sociale și culturale ale continentului. Această flexibilitate explică atât reziliența proiectului european, cât și capacitatea sa de a integra diversitatea fără a o anula. Apartenența la spațiul european nu mai este exclusiv legată de națiune, ci se exprimă prin niveluri multiple de identificare, în care individul poate aparține simultan comunității locale, statului național și spațiului european. Această suprapunere reflectă transformările societății contemporane, caracterizate de mobilitate și interacțiune transnațională [2, p.83].

În acest context, identitatea europeană se formează mai degrabă prin experiențe decât prin declarații instituționale. Mobilitatea academică, contactul cu alte culturi și utilizarea limbilor străine contribuie la interiorizarea unui sentiment real de apartenență. Din această perspectivă, identitatea europeană devine un proces de trăire, nu doar de conceptualizare.

În analiza spațiului public european, se afirmă că solidaritatea dintre cetățeni nu poate fi construită pe omogenitate culturală, ci pe valori comune precum democrația și respectul drepturilor fundamentale [13, p.58]. Totuși, această dimensiune normativă are nevoie de o completare afectivă și educațională, pentru ca valorile să fie realmente interiorizate.

Din această perspectivă, educația devine spațiul esențial în care identitatea europeană poate fi formată și consolidată. În procesul educațional, elevii intră în contact cu diversitatea culturală, ceea ce favorizează dezvoltarea unei gândiri deschise și flexibile. Studiul limbilor străine devine un instrument fundamental în acest proces, deoarece permite accesul direct la alte moduri de gândire și exprimare.

Experiența didactică demonstrează că elevii implicați în activități in-

terculturale își dezvoltă mai ușor empatia, toleranța și capacitatea de adaptare. Ei încep să perceapă diferențele culturale nu ca obstacole, ci ca oportunități de învățare, ceea ce contribuie la formarea unei identități europene vii, nu abstracte.

În acest context, limba franceză ocupă un loc important ca instrument de acces la spațiul cultural european, oferind deschidere către literatură, istorie și gândire critică. Prin intermediul limbii, elevii nu doar învață un sistem lingvistic, ci intră în contact cu o civilizație și cu un mod diferit de a înțelege lumea. Procesul de europenizare nu este uniform, ci variază în funcție de contextul social și național. În unele cazuri este perceput ca oportunitate de dezvoltare, în altele ca presiune asupra identității naționale. Această ambivalență reflectă tensiunea structurală dintre identitatea națională și cea europeană.

În literatura de specialitate, identitatea colectivă este descrisă ca un construct simbolic bazat pe narațiuni comune [1, p.49]. Aplicat la nivel european, acest concept evidențiază dificultatea construirii unei narațiuni unitare, în absența unui mit fondator comun.

În același sens, memoria colectivă și tradițiile sunt considerate elemente esențiale ale identității, deoarece ele oferă continuitate și coerență simbolică [16, p.77]. Europa, însă, trebuie să integreze memorii istorice diverse, uneori chiar contradictorii, ceea ce face procesul de construire identitară mai complex.

Globalizarea a determinat apariția unei conștiințe cosmopolite, bazate pe interdependență și mobilitate [3, p.92]. În acest sens, identitatea europeană poate fi înțeleasă ca o etapă intermediară între identitatea națională și cea globală.

De asemenea, identitățile contemporane sunt fluide și în continuă schimbare, fiind influențate de dinamica socială și culturală a lumii moderne [2, p.83]. Astfel, identitatea europeană nu este un produs final, ci un proces deschis.

În plan educațional, acest lucru implică dezvoltarea unor competențe de adaptare, comunicare și reflecție critică. Educația devine un instrument de formare a cetățeanului european nu prin transmiterea de informații statice, ci prin construirea unor experiențe de învățare semnificative.

Practicile educaționale arată că identitatea europeană se consolidează mai ales în contexte de învățare activă, în care elevii sunt implicați direct în

situații de comunicare interculturală. Programele de mobilitate și schimburile educaționale au un impact semnificativ asupra formării unei conștiințe europene autentice.

Totuși, acest proces nu este uniform distribuit. Diferențele de vârstă, acces la educație și context socio-economic influențează modul în care este percepută identitatea europeană. Generațiile tinere manifestă, în general, o deschidere mai mare, datorită expunerii la mobilitate și tehnologie.

În același timp, trebuie recunoscut faptul că identitatea europeană poate genera tensiuni atunci când este percepută ca o amenințare la adresa identității naționale. Aceste tensiuni nu trebuie interpretate negativ, ci ca parte firească a unui proces de negociere identitară.

În mod paradoxal, tocmai aceste tensiuni contribuie la maturizarea proiectului european, obligând societățile să reflecteze constant asupra propriei identități. Europa devine astfel un spațiu al dialogului permanent între diversitate și unitate.

Din perspectiva mea profesională, formată în practica educațională zilnică, identitatea europeană nu este un concept abstract, ci o realitate care se construiește treptat în sala de clasă. Am observat că elevii nu se conectează la ideea de „Europa” prin definiții sau teorii, ci prin experiențe concrete : un schimb de mesaje cu un elev din altă țară, un proiect internațional sau chiar o lecție în care descoperă o altă cultură prin limba franceză.

Consider că adevărata provocare a educației contemporane nu este doar transmiterea de conținuturi, ci formarea unei deschideri autentice către alteritate. În momentul în care elevul începe să înțeleagă că diferența nu îl separă, ci îl îmbogățește, putem vorbi despre începutul unei conștiințe europene reale.

În același timp, cred că dimensiunea emoțională a identității este adesea subestimată în teoriile academice. Nu este suficient să cunoști valori europene; ele trebuie trăite, simțite și experimentate. De aceea, în activitatea mea didactică am observat că proiectele colaborative, jocurile de rol sau activitățile interculturale au un impact mult mai profund decât lecțiile strict teoretice.

Mai cred că limba franceză, prin bogăția sa culturală și prin rolul său istoric în construcția europeană, rămâne un instrument esențial de formare a acestei identități. Ea nu este doar un mijloc de comunicare, ci o poartă către o anumită sensibilitate culturală și intelectuală.

În mod personal, consider că viitorul identității europene va depinde în mare măsură de capacitatea sistemelor educaționale de a transforma diversitatea într-o resursă, nu într-un obstacol. Europa de mâine nu va fi definită de uniformitate, ci de capacitatea de a conviețui în diferență, cu respect și înțelegere reciprocă.

Educația multilingvă și politicile lingvistice europene

Educația multilingvă reprezintă unul dintre pilonii centrali ai construcției europene contemporane, fiind nu doar un instrument de comunicare, ci și un mecanism fundamental de integrare socială, culturală și politică. Într-o Europă definită prin diversitate, sistemele educaționale sunt chemate să răspundă unei duble provocări: pe de o parte, să conserve identitățile lingvistice naționale și locale, iar pe de altă parte, să formeze cetățeni capabili să comunice și să coopereze într-un spațiu european comun.

În acest sens, David Crystal subliniază că multilingvismul nu mai reprezintă un avantaj opțional, ci o competență esențială în societatea globalizată [7, p.67]. Într-adevăr, dezvoltarea tehnologiilor, mobilitatea crescută și interdependențele economice transformă limbile în instrumente strategice ale dezvoltării individuale și colective.

Totuși, această realitate nu este lipsită de tensiuni. Robert Phillipson atrage atenția asupra fenomenului de „imperialism lingvistic", evidențiind riscul ca o limbă dominantă – în special engleza – să marginalizeze alte limbi [15, p.112]. Această observație este deosebit de relevantă în contextul actual, în care globalizarea tinde să uniformizeze practicile lingvistice.

În contrapondere, politicile lingvistice europene promovează principiul „unitate în diversitate", susținând învățarea mai multor limbi și protejarea patrimoniului lingvistic. Astfel, Uniunea Europeană încurajează cetățenii să învețe cel puțin două limbi străine, considerând această competență drept o condiție esențială pentru mobilitate și integrare.

Un rol esențial în acest proces îl are educația formală. Școala devine spațiul în care se formează competențele lingvistice și interculturale, iar profesorul – mediator între culturi. În această direcție, Michael Byram introduce conceptul de „competență comunicativă interculturală", care depășește simpla cunoaștere a limbii și implică înțelegerea valorilor, normelor și comportamentelor culturale [5, p.25].

Această perspectivă este completată de James Cummins, care evidențiază importanța limbii materne în dezvoltarea cognitivă și academică a

elevilor [8, p.39]. Conform acestuia, o educație eficientă trebuie să valorifice limba maternă ca fundament pentru învățarea altor limbi.

În același cadru conceptual, Ofelia García dezvoltă noțiunea de „translanguaging", sugerând că vorbitorii multilingvi nu separă limbile în mod rigid, ci le utilizează într-un mod integrat [11, p.140]. Această abordare redefinește modul în care este concepută predarea limbilor, punând accent pe flexibilitate și pe utilizarea resurselor lingvistice ale elevilor.

În același timp, Jim Cummins (adesea citat și ca J. Cummins) subliniază interdependența competențelor lingvistice, arătând că dezvoltarea unei limbi susține învățarea altora [8, p.39]. Această idee susține necesitatea unei abordări integrate a educației lingvistice.

Politicile educaționale europene reflectă aceste orientări teoretice. Documente precum Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi promovează o viziune funcțională și flexibilă asupra competențelor lingvistice, încurajând utilizarea limbilor în contexte reale de comunicare.

Cu toate acestea, implementarea acestor politici diferă semnificativ de la un stat la altul. În unele sisteme educaționale, multilingvismul este integrat în curriculum într-un mod coerent, în timp ce în altele rămâne fragmentat și formal. Această discrepanță evidențiază necesitatea unei armonizări mai profunde a practicilor educaționale la nivel european.

În Republica Moldova, educația multilingvă ocupă un loc important în strategiile educaționale, fiind susținută prin promovarea limbilor de circulație internațională, în special franceza și engleza. Această orientare reflectă aspirațiile europene ale sistemului educațional și contribuie la dezvoltarea competențelor profesionale ale elevilor.

În același timp, contextul moldovenesc evidențiază și provocări specifice, precum echilibrul dintre limba maternă, limba oficială și limbile străine. În acest sens, politicile lingvistice trebuie să fie adaptate realităților sociale și culturale locale.

Un alt aspect important îl constituie rolul tehnologiei în educația multilingvă. Platformele digitale, resursele online și aplicațiile educaționale facilitează accesul la limbile străine și creează noi oportunități de învățare. Totuși, acestea nu pot substitui interacțiunea umană și experiența interculturală directă.

Din perspectivă pedagogică, educația multilingvă presupune utilizarea unor metode interactive și centrate pe elev, care să stimuleze comunicarea

și cooperarea. În acest sens, învățarea bazată pe proiecte, schimburile internaționale și activitățile extracurriculare joacă un rol esențial.

După părerea mea, educația multilingvă trebuie regândită profund, depășind paradigma tradițională a predării limbilor ca discipline izolate. În practica educațională, observ frecvent o fragmentare a competențelor lingvistice, care limitează dezvoltarea unei viziuni integrate asupra comunicării.

Consider că elevul european al secolului XXI trebuie format ca un „mediator cultural", capabil nu doar să vorbească mai multe limbi, ci să înțeleagă și să interpreteze diferențele culturale. În acest sens, mă aliniez perspectivei lui Byram [5, p.25], însă cred că aplicarea acesteia în practică rămâne insuficientă.

De asemenea, experiența mea didactică confirmă importanța limbii materne, așa cum subliniază Cummins [8, p.39]. Elevii care își valorifică identitatea lingvistică inițială manifestă o mai mare încredere și performanță în învățarea limbilor străine.

În același timp, consider că politicile educaționale trebuie să promoveze nu doar învățarea limbilor dominante, ci și protejarea diversității lingvistice. În acord cu Phillipson [15, p.112], există riscul unei uniformizări lingvistice, însă acest risc poate fi diminuat printr-o educație conștientă și echilibrată.

În concluzie, educația multilingvă nu trebuie privită ca un scop în sine, ci ca un mijloc de formare a unei identități europene autentice. Aceasta presupune integrarea competențelor lingvistice, interculturale și sociale într-un model educațional coerent, adaptat provocărilor contemporane.

Astfel, viitorul europenizării depinde în mod direct de capacitatea sistemelor educaționale de a forma indivizi deschiși, flexibili și capabili să valorifice diversitatea lingvistică ca pe o resursă fundamentală.

Concluzii

Analiza realizată în cadrul acestei lucrări evidențiază faptul că pluralismul lingvistic reprezintă una dintre dimensiunile fundamentale ale Europei contemporane, fiind în același timp o realitate istorică, un principiu politic și un instrument educațional esențial. El nu poate fi redus la simpla coexistență a mai multor limbi într-un spațiu geografic comun, ci trebuie înțeles ca un sistem complex de interacțiuni între limbă, cultură, identitate și putere simbolică.

În spațiul european, diversitatea lingvistică este rezultatul unui proces îndelungat de evoluție istorică, marcat de mobilitate, conflicte, migrații și schimburi culturale. Această diversitate nu este percepută ca o problemă de gestionat, ci ca o valoare fundamentală care definește identitatea Uniunii Europene. Conceptul de „unitate în diversitate" nu este doar un slogan politic, ci o realitate structurală a modului în care Europa își construiește coeziunea.

În acest sens, limbile nu sunt doar instrumente de comunicare, ci și spații de producere a sensului și de configurare a realității sociale. Fiecare limbă poartă în sine o anumită viziune asupra lumii, o structură culturală și un mod specific de organizare a gândirii. Din această perspectivă, pluralismul lingvistic devine o formă de pluralism cognitiv și cultural.

În literatura de specialitate, se subliniază faptul că limba este un element central al identității colective, deoarece prin limbaj indivizii își definesc apartenența socială și își structurează relațiile cu ceilalți [10, p.22]. Această perspectivă evidențiază faptul că pierderea unei limbi nu este doar un fenomen lingvistic, ci și unul identitar profund.

În același timp, limbajul este inseparabil de cultură, deoarece fiecare limbă reflectă o anumită modalitate de interpretare a realității. Învățarea unei limbi străine presupune, astfel, accesul la un alt sistem cultural și simbolic, ceea ce contribuie la lărgirea orizontului cognitiv al individului [14, p.10]. Această relație indisolubilă dintre limbă și cultură explică de ce pluralismul lingvistic este o expresie directă a pluralismului cultural.

Din această perspectivă, pluralismul lingvistic nu trebuie înțeles ca o fragmentare a spațiului social, ci ca o formă de bogăție culturală și intelectuală. Limbile nu există izolat, ci într-un sistem de interdependențe și influențe reciproce, care contribuie la dinamismul cultural al societăților contemporane [6, p.45].

Globalizarea a amplificat aceste interacțiuni, determinând o circulație accelerată a limbilor și o reconfigurare a funcțiilor acestora în societate. În acest context, se conturează ideea de globalizare sociolingvistică, care descrie modul în care limbile sunt influențate de procesele economice, tehnologice și migraționale [4, p.5]. Limbile devin astfel entități dinamice, aflate într-o permanentă transformare.

În societățile contemporane, multilingvismul nu mai reprezintă o excepție, ci o normă socială. Majoritatea indivizilor utilizează mai multe

limbi în viața de zi cu zi, fie în contexte profesionale, fie în interacțiuni educaționale sau personale [12, p.14]. Această realitate demonstrează că multilingvismul este o competență esențială în lumea actuală.

În acest context, pluralismul lingvistic capătă o dimensiune strategică în educație. Sistemele educaționale europene sunt chemate să formeze indivizi capabili să comunice într-un mediu multilingv și multicultural. Învățarea limbilor străine nu mai este un simplu obiect de studiu, ci o competență transversală esențială pentru integrarea socială și profesională.

În plan educațional, se observă că expunerea elevilor la mai multe limbi contribuie la dezvoltarea flexibilității cognitive, a gândirii critice și a capacității de adaptare. Elevii multilingvi sunt mai deschiși către diversitate și mai capabili să înțeleagă perspective diferite, ceea ce reprezintă un avantaj major în societatea contemporană.

În acest sens, consider că pluralismul lingvistic trebuie înțeles nu doar ca un fenomen descriptiv, ci ca o resursă educațională fundamentală. În experiența didactică, se observă că elevii care învață limbi străine nu își dezvoltă doar competențele lingvistice, ci și o mai mare deschidere culturală și o capacitate crescută de înțelegere a diferențelor.

Totodată, consider că sistemele educaționale încă nu valorifică pe deplin potențialul multilingvismului. Deși politicile europene promovează învățarea limbilor străine, în practică există încă o abordare fragmentată, în care limbile sunt predate separat, fără suficiente conexiuni interculturale sau funcționale.

Pluralismul lingvistic este strâns legat de procesul de construire a identității europene. Identitatea europeană nu este o realitate fixă, ci un proces în continuă evoluție, bazat pe interacțiune, mobilitate și schimb cultural. Ea nu înlocuiește identitățile naționale, ci le integrează într-un cadru mai larg.

În acest context, se subliniază faptul că identitatea colectivă este construită prin narațiuni și reprezentări simbolice care permit indivizilor să se imagineze ca parte a unei comunități mai largi [1, p.49]. La nivel european, acest proces este însă mai complex, din cauza diversității istorice și culturale.

De asemenea, identitatea se bazează pe memorie colectivă și tradiții, care oferă continuitate și coerență simbolică [16, p.77]. Europa se confruntă astfel cu provocarea integrării unor memorii istorice diferite într-un cadru comun, fără a le uniformiza.

Globalizarea a introdus o dimensiune suplimentară, generând o conștiință cosmopolită bazată pe interdependență și mobilitate [3, p.92]. În acest context, multilingvismul devine un instrument esențial pentru adaptarea la complexitatea lumii contemporane.

În același timp, identitățile sunt fluide și în continuă schimbare, fiind influențate de dinamica socială și culturală a societății moderne [2, p.83]. Această fluiditate face ca pluralismul lingvistic să fie nu doar o realitate, ci și o necesitate structurală.

Din perspectiva politicilor lingvistice, există însă riscul uniformizării culturale, mai ales în contextul dominanței unor limbi globale. În acest sens, se atrage atenția asupra riscului de imperialism lingvistic [15, p.112]. Acest risc poate fi contracarat prin politici educaționale echilibrate, care promovează atât limbile internaționale, cât și limbile naționale.

Din perspectiva mea profesională, pluralismul lingvistic nu este doar un concept teoretic, ci o realitate trăită zilnic în procesul educațional. Am observat că elevii expuși la mai multe limbi devin mai flexibili, mai creativi și mai deschiși către diversitate. Ei nu mai percep diferențele ca obstacole, ci ca oportunități de învățare.

În același timp, consider că adevărata valoare a multilingvismului nu constă doar în competența de comunicare, ci în capacitatea de a construi punți între culturi. Fiecare limbă învățată reprezintă o nouă modalitate de a înțelege lumea și de a interacționa cu celălalt.

Educația joacă, astfel, un rol central în transformarea pluralismului lingvistic într-o resursă de dezvoltare personală și socială. Este necesară o abordare pedagogică integrată, care să depășească predarea formală și să pună accent pe experiență, interacțiune și interculturalitate.

În concluzie, pluralismul lingvistic nu este doar o caracteristică a Europei contemporane, ci un element constitutiv al identității sale. El reflectă diversitatea, dar în același timp contribuie activ la construirea unității europene. Viitorul europenizării depinde de capacitatea sistemelor educaționale de a transforma această diversitate într-o resursă reală de dezvoltare.

Într-o lume caracterizată de globalizare, mobilitate și interdependență, multilingvismul devine o competență fundamentală. Formarea unor indivizi capabili să comunice în mai multe limbi și să înțeleagă mai multe culturi reprezintă una dintre condițiile esențiale ale unei societăți europene deschise, incluzive și durabile.

Referințe bibliografice:

1. **Anderson, Benedict** (1983). *Imagined Communities*. London: Verso.
2. **Bauman, Zygmunt** (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
3. **Beck, Ulrich** (2006). *The Cosmopolitan Vision*. Cambridge: Polity Press.
4. **Blommaert, Jan** (2010). *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. **Byram, Michael** (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
6. **Calvet, Louis-Jean** (1999). *La guerre des langues*. Paris: Hachette.
7. **Crystal, David** (2003). *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. **Cummins, Jim** (2000). *Language, Power and Pedagogy*. Clevedon: Multilingual Matters.
9. **Eco, Umberto** (1993). *La ricerca della lingua perfetta*. Roma: Laterza.
10. **Fishman, Joshua** (1989). *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
11. **García, Ofelia** (2009). *Bilingual Education in the 21st Century*. Oxford: Wiley-Blackwell.
12. **Grosjean, François** (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
13. **Habermas, Jürgen** (2001). *The Postnational Constellation*. Cambridge, MA: MIT Press.
14. **Kramsch, Claire** (1998). *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
15. **Phillipson, Robert** (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
16. **Smith, Anthony D.** (1991). *National Identity*. London: Penguin Books.

CZU: 37.017.4:070.16:355.11
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.14

REZILIENȚA PSIHOLOGICĂ ÎN CONTEXTUL EDUCAȚIEI CIVICE ȘI AL CULTURII INFORMAȚIONALE: CADRELE MILITARE ÎNTRE FAKE NEWS ȘI PRESIUNE SOCIALĂ

Simion Dănuț SIMION[21]

ORCID ID: 0000-0002-3489-6410

Igor EFODE[22]
Aliona SIMION[23]

Rezumat: *Reziliența psihologică a cadrelor militare trebuie analizată astăzi dintr-o perspectivă mai largă, care depășește cadrul clinic și se intersectează cu educația civică și cultura informațională. Istoric, militarii reveniți din conflicte au fost adesea supuși stigmatizării, neînțelegerii sociale și construirii unor narațiuni distorsionate privind sănătatea lor mintală. În contextul contemporan, caracterizat de hiperrealitatea mediatică și de expansiunea accelerată a rețelelor sociale, aceste dinamici capătă forme noi. Diseminarea fake news-ului, dezinformarea și presiunile sociale influențează nu doar percepțiile colective asupra instituțiilor militare, ci și echilibrul psihologic al indivizilor expuși constant fluxurilor informaționale contradictorii. Studiul propune o abordare conceptuală a rezilienței psihologice ca resursă esențială pentru adaptarea cognitivă și emoțională în medii informaționale instabile. Se argumentează că vulnerabilitatea la dezinformare nu reprezintă exclusiv o problemă individuală, ci una cu implicații civice și democratice, afectând procesele de interpretare socială, coeziunea instituțională și cultura democratică. În acest sens, dezvoltarea rezilienței psihologice devine o componentă relevantă a educației civice și a igienei informaționale într-o societate europeană confruntată cu riscuri informaționale crescute.*

21 asistent universitar, MA, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

22 asistent universitar, Academia „Ștefan cel Mare„ al Ministerului Afacerilor Interne

23 Profesoare, Liceul „Ciprian Porumbescu”.

Cuvinte-cheie: reziliență psihologică, educație civică, cultură informațională, fake news, presiune socială, dezinformare.

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN THE CONTEXT OF CIVIC EDUCATION AND INFORMATION CULTURE: MILITARY PERSONNEL BETWEEN FAKE NEWS AND SOCIAL PRESSURE

Abstract: *The psychological resilience of military personnel must be analyzed today from a broader perspective that goes beyond the clinical framework and intersects with civic education and information culture. Historically, military personnel returning from conflicts have often been subjected to stigmatization, social misunderstanding, and the construction of distorted narratives about their mental health. In the contemporary context, characterized by media hyperreality and the accelerated expansion of social networks, these dynamics take on new forms. The dissemination of fake news, misinformation, and social pressures influence not only collective perceptions of military institutions but also the psychological balance of individuals constantly exposed to contradictory information flows. The study proposes a conceptual approach to psychological resilience as an essential resource for cognitive and emotional adaptation in unstable information environments. It argues that vulnerability to disinformation is not exclusively an individual problem, but one with civic and democratic implications, affecting social interpretation processes, institutional cohesion, and democratic culture. In this sense, the development of psychological resilience becomes a relevant component of civic education and information hygiene in a European society facing increased information risks.*

Keywords: psychological resilience, civic education, information culture, fake news, social pressure, disinformation.

Introducere. Inteligența emoțională (IE) este o componentă esențială în formarea profesională iar personalul militar ocupă un loc aparte în structura oricărei societăți, rolul său depășind simpla funcție de apărare pentru a deveni un factor de modelare culturală și identitară. De-a lungul istoriei, militarii reveniți din conflicte armate au fost adesea marginalizați social, neînțeleși sau stigmatizați. Dacă în epoca Războiului Civil American soldații erau adesea etichetați drept „nebuni”, iar veteranii conflictelor din Vietnam s-au confruntat cu izolare și respingere socială, în prezent atenția

s-a deplasat spre rănile invizibile ale tulburărilor de stres post-traumatic (PTSD) și ale dezechilibrelor psihologice generate de experiența câmpului de luptă [7].

Reziliența psihologică în contextul militar este deosebit de importantă și complexă, deoarece siguranța publică este puternic influențată de sănătatea mentală și de performanța soldaților. În special, informațiile externe care se abat de la consensul unității pot exercita presiuni și constrângeri specifice. Prin urmare, este important să se analizeze și modul în care soldații își mențin reziliența psihologică evitând efectele negative în mediul informațional digitalizat, eterogen și dinamic iar în contextul expunerii copleșitoare la știri false și la presiunea socială, soldații își pot cultiva „reziliența" menținând în mod activ o perspectivă optimistă, evaluând corect situațiile, fiind în armonie cu sine, evitând comparațiile sociale și interpretând pozitiv incertitudinea.

Răspândirea rapidă a normelor sociale în interiorul grupurilor este un fenomen esențial pentru înțelegerea modului în care indivizii își formează comportamentele și reacțiile. În contexte precum locul de muncă sau comunitățile online, aceste norme devin repere implicite care influențează ceea ce este considerat acceptabil, inclusiv raportarea la informație și la adevăr. Raportat la tema **educației civice și a culturii informaționale**, acest mecanism capătă o relevanță deosebită în cazul cadrelor militare, aflate la intersecția dintre disciplină instituțională și presiune socială. În astfel de medii ierarhizate, normele de grup pot favoriza conformismul, ceea ce înseamnă că anumite opinii sau interpretări ale realității – inclusiv cele bazate pe informații eronate sau incomplete – pot fi preluate și propagate fără o analiză critică riguroasă. În contextul fenomenului de **fake news**, această dinamică devine vulnerabilitate. Dacă într-un grup (formal sau informal) predomină un anumit punct de vedere, membrii pot resimți presiunea de a se alinia la acesta, chiar și atunci când informația este discutabilă. În cazul cadrelor militare, unde coeziunea și loialitatea sunt valori centrale, riscul de a accepta și transmite informații neverificate poate fi amplificat de dorința de apartenență și de evitarea disonanței cu grupul.

În context contemporan, odată cu ascensiunea rapidă a platformelor de socializare și digitalizarea comunicării, întreaga societate a intrat într-o hiperrealitate mediatică în care dezinformarea și inconsistențele narative se proliferează cu o viteză fără precedent [4].

Fenomenul *fake news* nu mai este o problemă periferică, ci una cu implicații directe asupra sănătății mintale a militarilor, afectând modul în care aceștia procesează informația, percep realitatea și reacționează la stresori. Personalul militar se găsește astfel la intersecția a două categorii de vulnerabilitate: presiunea operațională specifică mediului militar și bombardamentul informațional al spațiului digital [6].

Reziliența psihologică, devin în acest cadru, o resursă esențială pentru adaptarea eficientă la medii informaționale instabile și pentru menținerea echilibrului emoțional în fața dezinformării. Studiul de față propune o analiză conceptuală a rezilienței psihologice în contextul specific al cadrelor militare, explorând factorii care o condiționează, mecanismele prin care aceasta acționează ca factor protector față de *fake news* și presiunea socială, și implicațiile practice pentru formarea militară.

Metodologia aplicată. Prezentul studiu se bazează pe o metodologie de analiză teoretică a literaturii de specialitate, integrând rezultatele unor cercetări empirice și conceptuale relevante din domeniile psihologiei militare, comunicării și securității informaționale. Demersul metodologic presupune identificarea, selectarea și sinteza critică a studiilor publicate privind reziliența psihologică a personalului militar în relație cu fenomenele de dezinformare și presiune socială.

Reziliența psihologică poate fi definită ca procesul dinamic prin care un individ se adaptează în mod sănătos la adversitate, menținând un echilibru stabil [3]. Inițial conceptualizată ca trăsătură de personalitate stabilă – similară unui rezervor de resurse pozitive, reziliența a evoluat spre o înțelegere mai nuanțată, recunoscând caracterul său dinamic și contextual. Cercetările recente au identificat factori protectori și de risc de natură biofizică, comportamentală, situațională și socială, care modelează reziliența în timp [7].

Deși flexibilitatea cognitivă sporește reziliența și atenuează consecințele negative ale consumului de substanțe, utilizarea mai frecventă a strategiilor mai puțin eficiente a fost asociată cu un nivel mai scăzut de stăpânire de sine și de sprijin social, iar consumul mai ridicat de substanțe și utilizarea strategiilor de evitare au fost asociate cu un nivel mai ridicat de stres perceput [3]. În context militar, reziliența dobândește conotații specifice, deoarece siguranța publică este direct influențată de starea de sănătate mintală și de performanța soldaților. *Wu* subliniază că informațiile externe

care diferă de consensul unității pot exercita presiuni distinctive asupra militarilor, care trebuie să navigheze printr-un mediu informațional digitalizat, eterogen și dinamic [8].

Personalul militar este expus unor stresori de mediu specifici ce pot afecta negativ sănătatea mintală: perioada de recrutare și formare, desfășurarea operațională și consecințele post-misiune [5]. Gradul de separare față de viața civilă și familială poate genera stres psihologic semnificativ. Contextele sociale contemporane amplifică acești factori: pandemia COVID-19, schimbările normelor sociale și anxietatea generată de incertitudine constituie vectori suplimentari de stres pentru militari [1].

Studiile privind izolarea socială în rândul populațiilor militare rămân limitate, iar o parte semnificativă a cercetărilor despre suportul social se concentrează exclusiv pe sprijinul profesional, neglijind sursele informale de suport – care pot fi la fel de importante. Concomitent, schimbările rapide ale peisajului mediatic amplifică îngrijorările cu privire la impactul dezinformării asupra militarilor, generând forme noi de vulnerabilitate psihologică.

Fenomenul *fake news* nu este nou – a existat din anii 1790, odată cu apariția presei scrise însă internetul și rețelele sociale i-au amplificat exponențial viteza și raza de acțiune [6]. Informațiile false constituie o problemă semnificativă pentru forțele militare, deoarece pot determina personalul să acționeze contrar misiunilor atribuite, afectând coeziunea și capacitatea operațională [8]. Dezinformarea poate îmbrăca trei forme principale: lipsa informației (absența datelor relevante), informația ascunsă (datele importante sunt inaccesibile anumitor persoane) și informația falsă (date care conțin elemente neadevărate), fiecare generând efecte psihologice distincte [1].

Normele sociale se propagă rapid în cadrul grupurilor militare, unde presiunea de conformare la opinia dominantă este amplificată de ierarhie și de codul de conduită. Presiunea socială are o natură dual: pe de o parte, poate contribui la promovarea valorilor corecte; pe de altă parte, poate inhiba gândirea critică și amplifica impactul știrilor false [2]. Liderii militari joacă un rol esențial în modelarea climatului psihosocial al unității, determinând în mare măsură dacă normele de grup favorizează sau inhibă reziliența.

Rezultatele investigației. Studiile analizate converg spre identificarea a trei predictori majori ai rezilienței psihologice la militari: scopul în viață, suportul social și perseverența [7]. Prezența unui număr mai mic de experiențe stresante și accesul la suport social în momentele dificile au corelat pozitiv cu reziliența, atât la bărbați, cât și la femei. Perseverența a fost asociată în mod semnificativ cu reziliența, iar la femei, un timp mai îndelungat în serviciu a corelat cu o reziliență mai mare. Flexibilitatea cognitivă este considerată un factor protector important, deși eficacitatea sa variază în funcție de tipul de stresor și de caracteristicile populației studiate [3].

Un sondaj aplicat cadrelor militare a relevat că cele mai eficiente mecanisme de coping includ: menținerea activității fizice (82% din respondenți), suportul familial (80%), suportul colegilor și prietenilor (73%) și angajarea în hobby-uri și activități de interes (67%). Paradoxal, rețelele de socializare și mediile digitale au demonstrat o eficacitate scăzută ca mecanisme de coping, sugerând că militarii conștientizează potențialul lor advers [4]. Stilurile de coping orientate pozitiv promovează recuperarea, în timp ce cele negative pot prelungi efectele stresului [8].

Pentru a-și menține sănătatea fizică și mentală, personalul militar recurge la diverse stiluri de adaptare în situații dificile. Deși nu există un consens cu privire la definiția stilului de adaptare, mulți cercetători consideră stilurile de adaptare ca fiind diferențe individuale de comportament care atenuează efectele nedorite cauzate de factorii de stres percepuți sau trăiți. Stilurile de adaptare pot varia în funcție de factori precum factorii individuali, factorii de mediu și caracteristicile situațiilor. Acestea pot fi clasificate în stiluri centrate pe problemă, centrate pe emoții, centrate pe evitare și pe reinterpretare pozitivă. Stilurile de adaptare sunt esențiale pentru menținerea sănătății fizice și mentale a personalului militar supus presiunii psihologice, iar stilurile de adaptare diferite pot duce la efecte diferite ca răspuns la factorii de stres. Dintre acestea, adoptarea stilurilor de adaptare pozitive poate favoriza recuperarea, în timp ce alegerea stilurilor de adaptare negative poate prelungi efectele negative ale factorilor de stres.

Programele de formare a rezilienței au crescut semnificativ în ultimii ani, ca răspuns la prevalența crescută a PTSD, depresiei și ideației suicidare în rândul militarilor. Programul Comprehensive Soldier and Family Fitness (CSF2) al Armatei SUA reprezintă un exemplu emblematic de abordare proactivă, centrată pe forțe personale și psihologice [3]. Studiile

longitudinale au arătat că reziliența crescută a militarilor a fost asociată cu o incidență mai scăzută a ideației suicidare, a abuzului de alcool și a simptomelor de stres post-traumatic [7].

Un proiect de cercetare dedicat profesioniștilor militari expuși la presiune socială și *fake news* a condus la elaborarea unui material formativ denumit „Mindful Defence Mechanisms against Fake News", care integrează tehnici mindfulness de apărare împotriva dezinformării [4]. Prin întrebări interogative conștiente și reacții emoționale calibrate, militarii sunt instruiți să identifice și să evalueze critic conținuturile informaționale potențial false.

Distanța psihologică față de o sursă de informații are o influență semnificativă asupra percepției indivizilor cu privire la credibilitatea sursei și prin extensie, asupra credibilității știrilor pe care acești indivizi le primesc și le distribuie. Distanța psihologică are patru dimensiuni (distanța temporală, distanța socială, distanța spațială și ipoteticitatea). Apropierea psihologică nu este doar o consecință a narcisismului sau a egocentrismului surselor de informații, ci de fapt, o strategie de comunicare menită să convingă sau să manipuleze publicul. În sfera psihologică, înțelegerile tacite, implicite și nereflectate ar putea crește susceptibilitatea la înșelăciune. A fi prea aproape de cineva sau de ceva poate afecta capacitatea de a pune la îndoială sau poate inhiba tactic evaluările de suspiciune. Acest aspect a fost discutat în literatura de specialitate privind etnocentrismul și iluzia controlului.

Eccles și Dingler identifică trei tipuri de intervenții profilactice pentru contracararea fake news pe rețelele sociale: avertizarea (prebunking), confruntarea directă cu fapte și informații de corectare (debunking) și educarea privind tacticile de dezinformare. Aceste strategii, aplicate în contextul formării militare, pot deveni instrumente eficiente de consolidare a rezilienței informaționale [2].

Liderii militari modelează reziliența subordonaților lor atât ca lideri formali, cât și ca furnizori de resurse și modele sociale. Normele sociale care promovează reziliența – percepute ca tipice sau dezirabile în cadrul grupului – pot influența modul în care un militar reacționează la un incident stresant și dacă se angajează în activități de recuperare [5]. Cultura militară distribuie norme variate privind reziliența psihologică, inclusiv așteptări referitoare la momentele și modalitățile în care soldații pot exprima emoții sau pot solicita sprijin psihologic.

O normă socială care favorizează reziliența poate fi descrisă ca o percepție comună asupra a ceea ce este considerat tipic sau acceptat în cadrul unui grup social. O normă socială poate de exemplu, să modifice percepția asupra unui incident stresant, să determine dacă se va participa la o activitate de recuperare sau pur și simplu dacă se vor împărtăși sau nu gândurile și sentimentele legate de o traumă din trecut. Soldații singuratici și defavorizați se confruntă probabil cu o serie de provocări cu care nu s-au mai întâlnit până acum, de la teama de a fi ostracizați, abandonați, transformați în țap ispășitor pentru eșecurile organizaționale, până la teama de a fi batjocoriți și umiliți pentru că sunt percepuți ca fiind slabi sau vulnerabili din punct de vedere emoțional. Astfel de provocări pot genera dificultăți specifice în ceea ce privește reziliența soldaților, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. În plus, membrii organizației pot stimula dezvoltarea rezilienței prin exprimarea așteptărilor, a aprobării sau a dezaprobării lor față de eforturile individuale de adaptare, un fenomen social denumit „modelare socială".

Cercetările privind rolul factorilor informaționali în contextul dezinformării au evidențiat că indivizii cu procese de cunoaștere mai solide, inclusiv atenție orientată spre relevanță și evaluare critică a conținutului, sunt mai puțin susceptibili să accepte știrile false ca adevărate [6]. Înțelegerea acestor mecanisme reprezintă un prim pas esențial pentru diviziile de reziliență militară în dezvoltarea unor programe educaționale eficiente.

Concluzii

În prezentul studiu am încercat a demonstra că reziliența psihologică a cadrelor militare este un construct complex și dinamic, modelat de factori individuali, sociali și organizaționali, și că este supus unor presiuni specifice generate de fenomenul *fake news* și de dinamicile de grup din mediul militar. Analiza teoretică a evidențiat că scopul în viață, suportul social și perseverența constituie principalii predictori ai rezilienței psihologice la militari iar expunerea la dezinformare și presiunile sociale de conformare pot eroda aceste resurse dacă nu există mecanisme protective adecvate [7].

Vulnerabilitatea față de *fake news* în mediul militar este exacerbată de tendința spre bias naționalist, de presiunile comunității militare închise și de consumul activ de informații online al militarilor tineri [8]. Programele

de formare a rezilienței, cum ar fi CSF2, au demonstrat eficacitate în reducerea incidenței PTSD și a problemelor de sănătate mintală la militari. Extinderea acestor programe pentru a include teme privind igiena informațională, identificarea *fake news* și tehnici mindfulness de gestionare a dezinformării reprezintă o necesitate urgentă [2], [4].

Pentru a spori reziliența psihologică a cadrelor militare în era informațională, se impun câteva măsuri practice: integrarea educației pentru igiena informațională în curricula de formare militară; dezvoltarea programelor de suport social care valorifică atât relațiile profesionale, cât și cele informale; formarea liderilor militari ca agenți de modelare a normelor de reziliență; și crearea unui climat organizațional care destigmatizeze solicitarea ajutorului psihologic [1], [5].

Direcțiile viitoare de cercetare ar trebui să integreze o perspectivă aplicată asupra educației civice și culturii informaționale, prin dezvoltarea unor proiecte longitudinale care să urmărească evoluția rezilienței informaționale și psihologice a cadrelor militare atât pe parcursul desfășurărilor operative repetate, cât și în perioada post-serviciu. O astfel de abordare ar permite înțelegerea modului în care expunerea continuă la medii informaționale complexe și la presiuni sociale influențează capacitatea militarilor de a evalua critic informațiile și de a rezista dezinformării. În același timp, este necesară explorarea diferențelor existente între diverse ramuri și structuri militare, din perspectiva culturii organizaționale și a normelor de grup, care pot amplifica sau diminua vulnerabilitatea la fake news și conformism informațional. Aceste analize ar trebui corelate cu evaluarea eficacității programelor de formare în educație civică și cultură informațională, menite să dezvolte gândirea critică, responsabilitatea civică și autonomia decizională în fața presiunii sociale. În acest cadru, relația dintre reziliența psihologică, dezinformare și influența normelor sociale devine centrală. O înțelegere aprofundată a acestor interdependențe poate contribui nu doar la îmbunătățirea sănătății mintale a personalului militar, ci și la consolidarea performanței operaționale și a securității informaționale. Astfel, educația civică și cultura informațională nu mai reprezintă doar componente teoretice, ci devin instrumente strategice esențiale pentru formarea unor cadre militare capabile să gestioneze critic informația, să reziste presiunii sociale și să acționeze responsabil într-un mediu informațional tot mai complex.

Referințe bibliografice:

1. Barua, Z., Barua, S., Aktar, S., Kabir, N., Li, M. (2020). Effects of misinformation on COVID-19 individual responses and recommendations for resilience of disastrous consequences of misinformation. *Progress in Disaster Science, 8*, 100119. https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2020.100119
2. Eccles, D. A., Dingler, T. (2021). Three prophylactic interventions to counter fake news on social media. *arXiv:2105.08929*. https://arxiv.org/pdf/2105.08929
3. Jaeschke, A. M. C. (2016). *Psychosocial predictors of resilience in a military sample* [Doctoral dissertation]. https://core.ac.uk/download/230478492.pdf
4. Rodrigo, P., Ogiemwonyi A., Chi Vu, M., Olan, F., Djafarova, E. (2022). Can you be Mindful? The effectiveness of mindfulness-driven interventions in enhancing the digital resilience to fake news on COVID-19. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 25*(3), 158–168. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8889385/
5. Sales, C. M. D., Saraiva, A., Faisca, L. (2017). Treino da resistência psicológica na recruta militar em Portugal: o papel da coesão militar, da autoestima e da ansiedade na resiliência [Training of psychological resilience in military recruits in Portugal]. *Análise Psicológica*. https://core.ac.uk/download/216338675.pdf
6. Sample, C., Jensen, M. J., Scott, K., McAlaney, J., Stary, J. (2020). Interdisciplinary lessons learned while researching fake news. *Frontiers in Psychology, 11*, 573988. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7793757/
7. Thomas, M. M., Pietrzak, R. H., Nguyen, D. R., Ryan, D., Southwick, S. M., & Mazure, C. M. (2021). Psychological resilience in West Point graduates: Results from a nationally representative study. *Journal of Traumatic Stress, 34*(6), 1159–1170. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8573692/
8. Wu, C., Hou, G., Lin, Y., Sa, Z., Fang, Y., Chu, X., & Liu, Y. (2022). Exploring links between Chinese military recruits' psychological stress and coping style from the person-environment fit perspective: The chain mediating effect of self-efficacy and social support. *Frontiers in Public Health, 10*, 1003682. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9673819/

CZU: 323.17(478):94(498)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.15

BASARABIA POST-1918: CIVISM, IDENTITATE ȘI INTEGRARE ÎN ROMÂNIA MARE

Andrei GUȚU[24]

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com

Rezumat: *Lucrarea analizează modul în care civismul și inițiativele educaționale și politice au contribuit la afirmarea identității Basarabiei după Unirea din 27 martie 1918. Sunt examinate discursurile politice, măsurile administrative și practicile civice care au urmărit integrarea provinciei în România Mare, promovarea cetățeniei românești și consolidarea valorilor democratice și europene. Studiul evidențiază tensiunile și complementaritățile dintre identitatea regională basarabeană și proiectul național românesc, arătând cum civismul și educația civică au fost folosite ca instrumente de coeziune socială și integrare.*

Cuvinte cheie: România Mare; Basarabia; Educație civică; Identitate; Cetățenie.

BESSARABIA AFTER 1918: CIVIC ENGAGEMENT, IDENTITY, AND INTEGRATION INTO CREATER ROMANIA

Abstract: *The study analyzes how civic engagement and educational and political initiatives contributed to the affirmation of Bessarabia's identity after the Union of 27 March 1918. It examines political speeches, administrative measures, and civic practices aimed at integrating the province into Greater Romania, promoting Romanian citizenship, and consolidating democratic and European values. The research highlights the tensions and complementarities between Bessarabia's regional identity and the Romanian national project, showing how civic engagement and civic*

24 doctorand, Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade" din Târgu Mureș, România.

education were used as instruments of social cohesion and integration.
Keywords: Greater Romania; Bessarabia; Civic education; Identity; Citizenship.

Introducere

Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918 reprezintă unul dintre cele mai importante momente ale procesului de formare a României Mari. Decizia adoptată de Sfatul Țării a avut loc într-un context geopolitic extrem de volatil, marcat de destrămarea Imperiului Țarist, de Revoluția Rusă din 1917 și de reorganizarea politică a Europei de Est la finalul Primului Război Mondial. Deși actul unirii a fost prezentat de autoritățile române ca o reîntregire istorică, integrarea efectivă a Basarabiei în cadrul statului român a fost un proces complex, inegal și adesea tensionat. Dincolo de dimensiunea politică a evenimentului, integrarea Basarabiei a presupus o transformare profundă a structurilor administrative, a relațiilor sociale și a formelor de identitate colectivă. Statul român interbelic a urmărit consolidarea unui model național unitar, bazat pe centralizare administrativă și pe afirmarea identității culturale românești. Totuși, acest proiect s-a confruntat cu realitățile unei provincii care, timp de mai bine de un secol, evoluase în cadrul Imperiului Țarist, sub influențe instituționale, lingvistice și culturale diferite.

Problematica integrării Basarabiei nu poate fi redusă la un simplu act politic, ci trebuie analizată ca un proces de durată, în care interacțiunea dintre stat și societate a generat atât mecanisme de adaptare, cât și forme de rezistență sau ambivalență identitară. În acest sens, noțiunea de civism devine esențială pentru înțelegerea modului în care populația a participat (sau nu) la viața politică și administrativă a noii structuri statale. În același timp, dimensiunea identitară ocupă un loc central în analiza perioadei. Basarabia interbelică a fost un spațiu al suprapunerii unor influențe culturale multiple, românești, rusești și regionale, ceea ce a generat o dinamică identitară complexă, adesea contradictorie. Politicile de românizare promovate de statul român au urmărit uniformizarea culturală, însă acestea au fost întâmpinate de realități sociale eterogene și de rezistențe simbolice sau practice în anumite medii.

În acest context, articolul de față își propune să analizeze procesul de integrare a Basarabiei în România Mare prin trei perspective principa-

le: evoluția instituțională și politică, dezvoltarea civismului și dinamica identitară. Se urmărește evidențierea tensiunilor dintre proiectul statal centralizator și specificul socio-cultural al provinciei, precum și identificarea gradului în care integrarea a fost una reală, funcțională sau mai degrabă formală. În ansamblu, analiza acestui subiect permite o mai bună înțelegere a modului în care România Mare a încercat să gestioneze diversitatea teritorială și culturală a noilor provincii, precum și a limitelor procesului de consolidare a statului național unitar în perioada interbelică.

Context istoric: Basarabia până în 1918

Pentru a înțelege procesul de integrare de după 1918, este esențială analiza evoluției istorice anterioare. Basarabia a fost anexată de Imperiul Țarist în 1812, în urma Tratatului de la București, fiind desprinsă din Principatul Moldovei. Această anexare a marcat începutul unei perioade de peste un secol de administrare imperială rusă, caracterizată de schimbări profunde în structura socială, administrativă și culturală a regiunii. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, administrația țaristă a implementat treptat un proces de integrare instituțională în Imperiu. Limba rusă a devenit dominantă în administrație, justiție și educație, în timp ce limba română a fost marginalizată și limitată în spațiul rural și religios. Acest proces de rusificare a avut efecte diferite în funcție de mediul social, fiind mai puternic în mediul urban și în rândul elitelor administrative. Totuși, în mediul rural, majoritar românesc, structurile tradiționale au rezistat într-o anumită măsură, iar identitatea locală a continuat să se manifeste prin limbă, tradiții și religie ortodoxă. Această dualitate între influența imperială și continuitatea locală va avea consecințe importante în perioada interbelică. Prăbușirea Imperiului Țarist în 1917 a creat un vid de putere în Basarabia. În acest context, s-a constituit Sfatul Țării, un organism reprezentativ care a proclamat autonomia regiunii și ulterior unirea cu România. Actul din 27 martie 1918 a fost rezultatul unei combinații de factori interni și externi, inclusiv instabilitatea politică, teama de anarhie și presiunile militare și diplomatice [4, pp.247-280].

Pe parcursul evoluției istorice s-au succedat diverse sisteme și instituții administrative autohtone și străine. Cu toate schimbările survenite, anumite elemente s-au transmis de la o perioadă la alta, ceea ce a dat sistemului administrativ național o identitate specifică. De aceea, studierea problemei evoluției sistemelor de administrare sub aspect istoric, adică a

succesiunii complexelor de forme și metode administrative constituite în trecut are o mare importanță în perioada actuala. Istoria administrației publice din Basarabia reprezintă o sinteză determinată de experiențele sale proprii acumulate sub diferite influențe străine. De rând cu sistemul național de administrare au fost impuse, în mod forțat, regimuri administrative străine, dintre care, cea mai nefastă influență a avut-o sistemul țarist de administrare. Acest sistem a pregătit terenul pentru edificarea sistemului administrativ totalitar, repercusiunile căruia se resimt până în prezent. Studierea minuțioasă a acestei influențe străine ar explica multe procese și tendințe ce se manifestă în cadrul sistemului administrativ contemporan, ar permite depășirea situațiilor conflictuale și eludarea unor evoluții imprevizibile [9, p. 134].

Evoluția istorică a Basarabiei până în anul 1918 este esențială pentru înțelegerea particularităților identitare, culturale și politice ale acestei provincii. Momentul decisiv îl constituie anul 1812, când, în urma Tratatul de la București (1812), Imperiul Rus anexează teritoriul dintre Prut și Nistru, desprinzându-l din cadrul Principatul Moldovei. Integrarea în Imperiul Țarist a determinat transformări profunde în plan administrativ, social și cultural. Inițial, autoritățile ruse au acordat o anumită autonomie locală, însă aceasta a fost treptat restrânsă, Basarabia fiind supusă unui proces intens de centralizare și rusificare. Limba rusă a devenit instrumentul principal al administrației și al vieții publice, în timp ce limba română a fost marginalizată, mai ales în domeniul educației și al culturii. Pe parcursul secolului al XIX-lea, politica imperială a favorizat colonizarea regiunii cu populații alogene (ruși, ucraineni, bulgari, germani), ceea ce a modificat structura etnică, în special în mediul urban. În paralel, elitele locale românești au fost în mare parte integrate sau înlocuite în aparatul administrativ, contribuind la slăbirea coeziunii identitare a populației majoritare. Un rol important în această perioadă l-a avut Biserica, aflată sub autoritatea Biserica Ortodoxă Rusă, care a susținut procesul de integrare în spațiul imperial. Deși limba română a continuat să fie utilizată în mediul rural și în viața cotidiană, accesul la educație în limba maternă a fost sever limitat, ceea ce a contribuit la menținerea unui nivel ridicat de analfabetism în rândul populației românești. La începutul secolului al XX-lea, contextul internațional și crizele interne ale Imperiului Rus au deschis noi perspective. Revoluția Rusă din 1905 a determinat o ușoară relaxare a politicilor represive, favorizând apa-

riția unor forme incipiente de afirmare națională. Totuși, momentul decisiv a fost reprezentat de Revoluția Rusă din 1917, care a dus la dezintegrarea autorității imperiale în provincie. În acest context de vid de putere, elitele locale au inițiat organizarea politică a Basarabiei, constituindu-se Sfatul Țării, care a proclamat mai întâi autonomia, apoi independența, și în final Unirea cu România la 27 martie 1918. Acest act a fost rezultatul unui proces istoric complex, în care factorii interni s-au împletit cu evoluțiile geopolitice ale momentului. Astfel, perioada 1812–1918 a reprezentat o etapă de transformări contradictorii pentru Basarabia: pe de o parte, integrarea într-un imperiu multinațional și presiunile de asimilare, iar pe de altă parte, conservarea elementelor identitare românești, care au făcut posibilă afirmarea idealului unirii în contextul favorabil creat de prăbușirea Imperiului Țarist [5, pp.480-557].

Integrarea politică și administrativă în România Mare

După 1918, statul român a demarat un amplu proces de integrare administrativă a Basarabiei. Acest proces a presupus extinderea instituțiilor românești asupra teritoriului nou integrat, inclusiv a sistemului juridic, administrativ și fiscal. În teorie, Basarabia devenea parte integrantă a statului național unitar român, însă în practică procesul a fost marcat de dificultăți majore. Una dintre principalele probleme a fost diferența de tradiție administrativă. Basarabia fusese organizată timp de peste un secol după modelul imperial rus, caracterizat prin centralizare strictă și utilizarea limbii ruse în administrație. În schimb, statul român interbelic încerca să implementeze un model național unitar, bazat pe limba română și pe instituții moderne de tip occidental. Această tranziție a fost dificilă din cauza lipsei de personal administrativ calificat și a rezistenței unor structuri locale. În multe cazuri, funcționarii români trimiși în provincie nu cunoșteau realitățile locale, ceea ce a generat tensiuni și neîncredere. Reforma administrativă a fost completată de integrarea juridică, însă aplicarea legilor românești a fost adesea inegală. În unele zone, practicile vechi au continuat să funcționeze paralel cu noile reglementări, ceea ce a creat un sistem hibrid de guvernare [1, p.335].

România interbelică a rămas în memoria colectivă sub numele de „România Mare”, simbol al împlinirii unui ideal național construit de-a lungul mai multor generații. Această realizare nu a fost doar rezultatul unui context favorabil, ci și al capacității liderilor politici de a valorifica atât con-

junctura internă, cât și pe cea internațională, pentru a transforma aspirațiile istorice ale românilor într-o realitate statală unitară. Unirea nu a însemnat însă doar extinderea granițelor și reunirea provinciilor istorice, precum Basarabia, ci și o redefinire profundă a identității naționale. În cazul Basarabiei, integrarea în statul român a adus în prim-plan problematica identității culturale și lingvistice, după o lungă perioadă de dominație țaristă, în care elementele românești fuseseră parțial estompate. Astfel, procesul de consolidare a identității basarabene în cadrul României Mari a presupus nu doar măsuri administrative, ci și eforturi culturale și educaționale menite să reafirme apartenența la spațiul românesc. România Mare a reprezentat și începutul unui amplu proces de modernizare, marcat de reforme esențiale, precum cea agrară și extinderea drepturilor politice. Aceste schimbări au contribuit la dezvoltarea unui spirit civic mai accentuat, în care cetățenii au fost chemați să participe mai activ la viața publică. Totuși, acest spirit civic era încă în formare, fiind influențat de diversitatea regională și de diferențele istorice dintre provincii, inclusiv Basarabia, unde tradițiile administrative și politice diferite au îngreunat uneori integrarea deplină. Transformările rapide au generat, în același timp, tensiuni și dezechilibre. Unii contemporani și istorici au pus sub semnul întrebării capacitatea statului de a gestiona aceste schimbări bruște, sugerând că modernizarea accelerată ar fi afectat stabilitatea internă. Funcționarea imperfectă a instituțiilor democratice, lipsa unei tradiții civice consolidate în toate regiunile și provocările economice au contribuit la slăbirea regimului democratic. În acest context, evoluția României în anii 1925-1930 s-a înscris într-un fenomen mai larg specific Europei de Est, unde democrațiile fragile au fost înlocuite treptat de regimuri autoritare. Momentul anului 1938, marcat de instaurarea dictaturii regale, a reprezentat o ruptură clară de la parcursul democratic anterior, punând capăt existenței efective a României Mari ca stat bazat pe principii democratice. Privind retrospectiv, experiența României interbelice ridică întrebări relevante și pentru prezent: în ce măsură ritmul schimbărilor politice și sociale influențează stabilitatea unui stat și cum poate fi consolidat un spirit civic autentic într-o societate diversă? În cazul Basarabiei, aceste întrebări sunt cu atât mai importante, deoarece identitatea sa a fost și rămâne rezultatul unor influențe istorice complexe, aflate la intersecția dintre Est și Vest [2, p.220].

În acest context al transformărilor instituționale și al dificultăților de adaptare, integrarea Basarabiei în structurile statului român a fost un proces de durată, în care uniformizarea administrativă nu a fost întotdeauna însoțită de o integrare reală la nivel social și cultural. Deși cadrul legislativ și instituțional a fost extins treptat, aplicarea acestuia a evidențiat diferențe semnificative între regiunile istorice ale României Mari, ceea ce a accentuat caracterul eterogen al statului interbelic. Pe acest fond, integrarea Basarabiei nu poate fi înțeleasă doar ca un proces tehnic de preluare a structurilor administrative, ci și ca o încercare de armonizare a unor realități istorice diferite. Moștenirea perioadei țariste, combinată cu specificul demografic și cultural al provinciei, a influențat modul în care populația a raportat la noile instituții ale statului român. Astfel, consolidarea autorității statului a mers în paralel cu un proces lent de adaptare socială și de redefinire a raportului dintre centru și provincie. În ansamblu, perioada interbelică a reprezentat pentru Basarabia o etapă de tranziție între două modele administrative și două spații culturale distincte, în care integrarea politică nu a fost întotdeauna dublată de o integrare completă la nivel identitar. Această realitate reflectă complexitatea construcției statului național unitar român, în care idealul unității a trebuit să coexiste cu diversitatea regională și cu moștenirile istorice diferite ale provinciilor unite [2, p.178].

În cadrul României Mari, situația administrativă a Basarabiei a fost caracterizată de un proces de uniformizare lent și uneori dificil. Provincia a fost organizată după modelul administrativ românesc, fiind împărțită în județe conduse de prefecți numiți de guvernul central, însă această reorganizare nu a reușit să elimine imediat diferențele moștenite din perioada țaristă. În practică, administrația a funcționat adesea cu dificultăți din cauza lipsei de personal calificat și a diferențelor de limbă și practică administrativă. De asemenea, centralizarea deciziilor la București a redus uneori autonomia locală, ceea ce a creat tensiuni între autoritățile centrale și realitățile locale din provincie. Astfel, integrarea administrativă a Basarabiei a fost un proces gradual, marcat de adaptare și dezechilibre instituționale.

Civism și viață politică în Basarabia interbelică

Civismul, în sensul modern al participării active a cetățenilor la viața politică și socială, era relativ slab dezvoltat în Basarabia la momentul unirii. Acest lucru se explica prin nivelul redus de alfabetizare, lipsa experienței democratice și dominația structurilor autoritare în perioada țaristă.

După 1918, statul român a încercat să introducă mecanisme democratice, inclusiv alegeri și reprezentare parlamentară. Totuși, participarea politică a fost inegală. În mediul urban, au apărut partide politice și organizații civice, dar în mediul rural implicarea populației a rămas limitată. Un rol important l-au avut elitele locale, formate din intelectuali, preoți și mici funcționari, care au acționat ca intermediari între stat și populație. Cu toate acestea, aceste elite nu au reușit întotdeauna să creeze o cultură civică stabilă și coerentă. De asemenea, sistemul politic interbelic din România era în sine instabil, ceea ce a afectat și integrarea politică a Basarabiei. Centralizarea puterii și influența partidelor mari au limitat autonomia politică locală [7, pp.432-500].

Participarea civică a populației din Basarabia în România Mare a fost inegală, fiind afectată de nivelul redus de educație politică și de experiența istorică anterioară. Activitatea politică s-a desfășurat în principal prin intermediul partidelor naționale, însă implicarea populației rurale, majoritar românești, a fost relativ limitată. Mediul urban, unde minoritățile etnice aveau o prezență importantă, a avut un rol mai activ în viața politică, datorită unui nivel mai ridicat de instruire și organizare. Această diferență a contribuit la o participare civică neuniformă în provincie. Un rol important în viața politică l-a avut Sfatul Țării în perioada imediat următoare Unirii, însă după integrarea deplină în structurile României, decizia politică a fost transferată către instituțiile centrale de la București. Acest fapt a redus autonomia politică locală și a influențat modul în care cetățenii din Basarabia s-au raportat la procesul decizional. Civismul, ca formă de participare activă la viața publică, s-a aflat într-un proces de formare. Deși au existat inițiative de implicare în viața electorală și administrativă, acestea au fost limitate de factori precum sărăcia, analfabetismul și lipsa unei tradiții democratice consolidate. În consecință, cultura politică a regiunii a rămas în curs de dezvoltare pe tot parcursul perioadei interbelice. În ansamblu, viața politică din Basarabia interbelică a reflectat tensiunea dintre integrarea într-un stat democratic modern și realitățile sociale locale, marcate de decalaje educaționale și economice. Această situație a influențat direct nivelul de civism și gradul de participare al populației la viața publică [7, p. 510].

După 1918, Basarabia a fost integrată în sistemul electoral al României, iar locuitorii aveau drept de vot în alegerile pentru Parlamentul de la București. În practică însă, campaniile electorale erau adesea influențate

de administrația locală și de structurile de partid venite din Vechiul Regat. De exemplu, în alegerile interbelice, Partidul Țărănesc și Partidul Național Liberal au desfășurat activități politice în sate și orașe, organizând adunări electorale și încercând să mobilizeze populația rurală, care reprezenta majoritatea. Totuși, participarea reală a țăranilor era adesea formală, din cauza analfabetismului și a înțelegerii limitate a mecanismelor politice moderne. Acest lucru arată că civismul era în formare, nu încă pe deplin consolidat [6, p.60].

În ansamblu, civismul și viața politică din Basarabia interbelică au evoluat într-un context de tranziție, în care integrarea în sistemul democratic românesc a oferit cadrul formal al participării politice, dar nu a fost suficientă pentru consolidarea deplină a unei culturi civice stabile. Diferențele sociale, nivelul redus de educație și moștenirea istorică au făcut ca implicarea populației în viața publică să rămână inegală, ceea ce a influențat funcționarea democrației la nivel regional.

Identitate, limbă și cultură

Dimensiunea identitară a fost una dintre cele mai sensibile probleme ale integrării Basarabiei. Statul român a promovat o politică de consolidare a identității naționale românești, în special prin introducerea limbii române în administrație și educație. Sistemul educațional a jucat un rol central în acest proces, fiind considerat principalul instrument de formare a conștiinței naționale. Școlile românești au fost extinse, iar limba română a devenit limbă oficială în toate instituțiile publice. Cu toate acestea, procesul de românizare nu a fost uniform. În anumite regiuni, influența limbii ruse și a culturii imperiale a persistat, mai ales în mediul urban și în rândul anumitor categorii sociale. Biserica Ortodoxă a avut un rol ambivalent: pe de o parte, a susținut coeziunea socială și apropierea de România, iar pe de altă parte, a conservat tradiții locale care nu întotdeauna se aliniau cu proiectul identitar național. Astfel, identitatea basarabeană din perioada interbelică a fost una complexă, caracterizată de suprapuneri între elemente românești, rusești și regionale. Reintegrarea Basarabiei în anul 1918 în cadrul statului român a marcat începutul unei perioade de revitalizare națională și spirituală pentru populația românească dintre Prut și Nistru. Până în 1940, această provincie a cunoscut o transformare profundă, în care identitatea românească a fost reafirmată și consolidată după mai bine de un secol de dominație străină. În intervalul 1918–1940, Basarabia a trecut printr-un amplu proces de dez-

voltare intelectuală și educațională. Numărul instituțiilor de învățământ a crescut constant, contribuind la reducerea analfabetismului și la formarea unei noi generații educate în spirit național. Reintroducerea limbii române în școli a reprezentat un moment esențial, oferind elevilor posibilitatea de a învăța în limba maternă și de a-și redescoperi valorile culturale și tradițiile. Această evoluție favorabilă contrastează puternic cu situația din perioada dominației țariste (1812–1918), când autoritățile imperiale au descurajat sistematic educația în limba română [10, p.150].

Politicile de rusificare au atins apogeul în anii 1866–1867, când limba română a fost complet eliminată din toate formele de învățământ — fie că era vorba despre școli de stat, instituții eparhiale sau școli administrate de zemstve. În același timp, numărul școlilor, atât laice cât și confesionale, a fost redus, iar cadrele didactice erau selectate dintre susținătorii ideologiei imperiale ruse. Bibliotecile au fost epurate de cărți în limba română, ceea ce a limitat drastic accesul populației la propria cultură. Consecințele acestor politici au fost severe. Deși în 1912 existau peste 1.700 de școli primare în Basarabia, niciuna nu oferea instruire în limba română. În aceste condiții, nivelul de alfabetizare în rândul românilor basarabeni era extrem de scăzut, situându-se mult sub cel al altor comunități etnice din regiune: germanii aveau o rată de alfabetizare de aproximativ 63%, evreii 50%, rușii 40%, bulgarii 31%, în timp ce românii abia atingeau 10%. Astfel, perioada interbelică a reprezentat nu doar o etapă de recuperare, ci și una de reconstrucție identitară și civică. Prin educație, cultură și participare socială, basarabenii au început să se reintegreze în spațiul românesc, contribuind la dezvoltarea unui spirit civic mai activ și la consolidarea conștiinței naționale în cadrul României Mari [6, p.78].

După Unire, în sistemul de învățământ din Basarabia, s-au produs schimbări radicale. Naționalizarea școlii s-a înfăptuit consecvent cu eforturile financiare, didactice şi organizatorice ale statului român. S-a urmărit, în special, pregătirea profesională a corpului didactic, înființarea bibliotecilor şcolare şi completarea lor cu cărţi româneşti, construirea localurilor de şcoli primare şi secundare în localitățile rurale şi urbane. După 1918 s-au produs și alte schimbări colosale în sistemul învăţământului public din Basarabia, a fost lichidat caracterul lui colonial rusesc. În afară de şcolile ruseşti, evreieşti, nemţeşti, au fost deschise şcoli naţionale româneşti. Fiecărui elev i s-a oferit posibilitatea de a studia în limba sa maternă

(limba română). Guvernul României a înţeles de la bun început necesitatea răspândirii ştiinţei de carte în mediul basarabenilor, drept condiţie indiscutabilă a progresului general al statului românesc. Nu întâmplător, deja în Constituţia României din 1923 a fost introdus dreptul la învăţătură. Partidul Naţional Moldovenesc, încă din martie 1917, a înaintat cerinţa cu privire la naţionalizarea şcolilor, precum şi la crearea şcolilor primare şi medii româneşti, introducerea limbii române ca limbă oficială în administraţia Basarabiei. În iunie – iulie 1917 au fost organizate de către P. Gore, V. Stroescu primele cursuri pentru învăţătorii de limba română din Basarabia. Pe parcursul anilor 1919-1924, numărul de școli primare a crescut de la 1.557 la 1.606 (o creștere de 3%); numărul de copii înscriși în școlile primare – de la 118.220 la 176.856 (o creștere de aproximativ 49%); numărul de învățători – de la 2.776 – la 3.549 (o creștere de 28%). În rezultat, în perioada 1918-1923, a fost pus fundamentul învățământului românesc în Basarabia. Până în anul 1940 școlile sau înmulțit și mai mult, iar cadrele didactice erau mai bine pregătite din punct de vedere profesional. Aproape în fiecare localitate exista o școală, unde copilul era obligat să o frecventeze. De asemenea, s-a îmbunătățit și cadrul normativ în ceea ce privește buna funcționare a instituțiilor de învățământ, au fost elaborate regulamente care ajutau școala să își organizeze mult mai bine activitatea didactică pe interior [8].

În perioada interbelică, o parte semnificativă a populației din Basarabia nu a răspuns pe deplin eforturilor de „culturalizare” promovate de statul român. Procesul de asumare conștientă a identității etno-naționale s-a dovedit dificil și lent, întrucât locuitorii regiunii aveau percepții diferite asupra modului în care își exprimau apartenența la națiunea română. În plus, contextul istoric complicat al vremii a favorizat menținerea unei identități regionale puternice, uneori în detrimentul unei conștiințe românești consolidate. Chiar și după două decenii de la Marea Unire, schimbările în planul identitar nu au fost profunde pentru întreaga populație. Acest fapt se explică, în mare măsură, prin moștenirea perioadei țariste, când politica de colonizare a adus în Basarabia populații diverse din punct de vedere etnic. În special în mediul urban, structura demografică a fost semnificativ modificată, românii moldoveni ajungând să reprezinte doar aproximativ o treime din totalul populației, în timp ce restul era format din diferite comunități alogene. Această diversitate etnică, combinată cu influențele

administrative și culturale anterioare, a îngreunat procesul de uniformizare identitară și de consolidare a spiritului civic în cadrul României Mari. În consecință, afirmarea identității românești în Basarabia a rămas un proces complex, marcat de tensiuni între tradiția locală și proiectul național mai larg [3, p.28].

Deși într-o măsură mai moderată, transformări semnificative s-au produs și în str**u**ctura etnică a satelor din Basarabia în perioada interbelică. Potrivit recensământului general din 29 decembrie 1930, populația majoritară era reprezentată de români (moldoveni), care constituiau aproximativ 71,9% din total, în timp ce minoritățile etnice însumau 28,1%. Dintre acestea, comunitatea rusă era cea mai numeroasă, cu circa 352.000 de persoane, adică 12,3% din populație, situându-se pe locul al doilea după românii moldoveni. Este important de subliniat faptul că această structură demografică era diferită în mediul urban, unde românii basarabeni se aflau în minoritate, reprezentând doar aproximativ 31% din populație, restul fiind alcătuit din diverse grupuri etnice. Această realitate reflecta moștenirea politicilor din perioada țaristă, care au favorizat stabilirea unor populații alogene în orașe, influențând astfel echilibrul etnic și cultural. Conform observațiilor formulate de Sabin Mănuilă, director al Institutului Central de Statistică din România interbelică, mediul rural basarabean era caracterizat printr-o populație românească relativ omogenă, răspândită pe întreg teritoriul provinciei. În contrast, minoritățile etnice erau dispersate neuniform și nu formau un bloc unitar din punct de vedere politic, economic sau cultural. Cu toate acestea, în mediul urban, minoritățile, în special cele rusă și evreiască, reprezentau aproximativ jumătate din populație. Nivelul lor mai ridicat de educație și implicare socio-economică le conferea un rol important în viața publică, având capacitatea de a influența atât procesele de consolidare, cât și eventualele tensiuni din cadrul societății basarabene. Această configurație a contribuit la complexitatea procesului de integrare și la dinamica identitară specifică Basarabiei în cadrul României Mari [11, p.104].

Reprezentând aproximativ 10% din populația totală a Basarabiei, comunitatea rusă se caracteriza printr-o diversitate semnificativă de opțiuni și orientări politice. O parte dintre ruși au rămas atașați idealului monarhic țarist, manifestând nostalgie față de vechiul regim. O altă categorie s-a apropiat de ideologia promovată de Vladimir Lenin și de noul stat sovietic,

susținând direcția comunistă. În același timp, a existat și un segment al populației ruse care, conștient de stabilitatea relativă a apartenenței Basarabiei la România în perioada interbelică, a adoptat o atitudine pragmatică. Acești indivizi au ales să se adapteze noilor realități politice și administrative, acceptând contextul existent și manifestând, în anumite limite, loialitate față de statul român. Această diversitate de poziționări reflectă complexitatea mediului social și politic din Basarabia, precum și dificultățile întâmpinate în procesul de integrare și coeziune în cadrul României Mari [12, p.18].

Evoluția identității, limbii și culturii în Basarabia interbelică reflectă un proces complex, cu tensiuni între moștenirea istorică și proiectul național românesc. Reintegrarea în cadrul României Mari a creat premisele unei renașteri culturale și lingvistice, oferind populației majoritare acces la educație în limba română și la valorile culturale proprii. Cu toate acestea, efectele îndelungate ale dominației țariste, diversitatea etnică și structura socială specifică provinciei au îngreunat consolidarea rapidă a unei identități românești unitare. Astfel, identitatea basarabeană s-a conturat la intersecția dintre tradiția locală și influențele externe, păstrând un caracter distinct în cadrul României Mari. Limba română a redevenit un element fundamental al afirmării naționale, însă procesul de interiorizare a acestei apartenențe a fost gradual și inegal. În același timp, dezvoltarea culturală și extinderea învățământului au contribuit la formarea unui spirit civic emergent, chiar dacă acesta nu a atins nivelul de coeziune existent în alte provincii. Prin urmare, Basarabia interbelică ilustrează atât potențialul de integrare și regenerare națională, cât și limitele unui proces accelerat de unificare, evidențiind faptul că identitatea nu se impune administrativ, ci se construiește în timp, prin educație, cultură și participare civică [12, p. 124].

Dificultăți economice și sociale ale integrării

Integrarea Basarabiei a fost îngreunată și de diferențele economice semnificative față de restul României. Regiunea era predominant agrară, cu un nivel redus de industrializare și infrastructură slab dezvoltată. Problemele economice au fost accentuate de lipsa investițiilor și de dificultățile administrative. Agricultura de subzistență domina economia rurală, iar modernizarea a fost lentă. În plus, diferențele sociale au contribuit la menținerea unor tensiuni între populația locală și autoritățile centrale. Percepția unei administrații „externe" a fost frecvent întâlnită în rândul populației. Un alt factor important a fost proximitatea Uniunii Sovietice, care a desfă-

șurat constant acțiuni de propagandă împotriva administrației românești în Basarabia, alimentând instabilitatea politică și socială [9, p.137].

Integrarea Basarabiei în cadrul României Mari a fost însoțită de numeroase dificultăți economice și sociale, determinate atât de moștenirea perioadei țariste, cât și de diferențele structurale dintre provincie și Vechiul Regat. Economia Basarabiei era preponderent agrară, cu un nivel redus de industrializare și o productivitate scăzută, ceea ce a îngreunat adaptarea la cerințele economiei naționale românești. Una dintre principalele probleme a fost distribuția inegală a pământului și lipsa unei infrastructuri economice dezvoltate. Deși reforma agrară a urmărit împroprietărirea țăranilor, aplicarea acesteia a fost dificilă și nu a rezolvat complet problemele sociale existente, precum sărăcia și suprapopularea rurală. În plan social, nivelul ridicat de analfabetism și accesul limitat la servicii publice au menținut diferențe semnificative între Basarabia și celelalte provincii ale României. Mediul urban, mai dezvoltat, era dominat de activități comerciale și de prezența minorităților etnice, în timp ce mediul rural rămânea izolat și slab integrat în circuitul economic modern. De asemenea, lipsa investițiilor consistente în infrastructură, industrie și transport a limitat dezvoltarea economică a regiunii și a accentuat decalajele regionale. Astfel, integrarea economică și socială a Basarabiei a fost un proces lent, marcat de dezechilibre structurale și dificultăți de adaptare la modelul economic al României interbelice [7, p.331].

Un exemplu concret al dificultăților economice a fost aplicarea reformei agrare din Basarabia, care, deși a avut ca obiectiv împroprietărirea țăranilor, a fost marcată de întârzieri, lipsa de resurse și distribuții inegale ale terenurilor. În multe cazuri, noii proprietari nu dispuneau de unelte agricole, capital sau cunoștințe tehnice necesare pentru exploatarea eficientă a pământului, ceea ce a menținut productivitatea la un nivel scăzut. Această situație a perpetuat precaritatea economică din mediul rural și a limitat impactul real al reformei asupra nivelului de trai al populației. Dificultățile economice și sociale ale integrării Basarabiei în România Mare au reflectat decalajele structurale dintre provincie și restul statului. Deși au existat încercări de modernizare prin reforme și investiții, acestea nu au reușit să elimine rapid problemele moștenite din perioada anterioară, astfel încât integrarea economică și socială a rămas un proces lent și incomplet pe tot parcursul perioadei interbelice [7, p.380].

Concluzii

Integrarea Basarabiei în România Mare a fost un proces complex, caracterizat atât de realizări importante, cât și de dificultăți structurale majore. Din punct de vedere administrativ, statul român a reușit să extindă instituțiile sale în regiune, însă integrarea socială și culturală a fost incompletă. Civismul s-a dezvoltat lent, iar participarea politică a rămas limitată în multe zone. În același timp, identitatea locală nu a fost complet înlocuită de identitatea națională românească, ci a coexistat cu aceasta într-o formă hibridă.

În ansamblu, integrarea Basarabiei în perioada interbelică poate fi considerată parțial reușită, dar marcată de tensiuni persistente, care vor influența profund evoluțiile ulterioare ale regiunii în secolul XX.

Referințe bibliografice:

1. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, volumul III, București, Editura ALL, 2029, 780 p.;
2. Charles King, *Romania, Russia, and the Politics of Culture*, Texas, Editura Hoover, 2000, 300 p.;
3. Dinu Poștarencu, *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, volumul I, Tipografia Centrală, Chișinău, 2009, 136 p.;
4. Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, București, Humanitas, 1991, 354 p.;
5. Ion Țurcanu, *Istoria românilor (cu o privire mai largă asupra culturii)*, Chișinău, Istros, 2007, 825 p.;
6. Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Palade, *Basarabia în cadrul României întregite, 1918- 1940*, Chișinău, Universitas, 1993, 256 p.;
7. Keith Hitchins, *România 1866–1947*, București, Humanitas, 2014, 664 p.;
8. Natalia Mafteuța, *Elemente modernizatoare în evoluția școlii din Basarabia în anii 1918-1923*, Articol științific publicat în cadrul materialelor conferinței științifice cu genericul: Centenar Sfatul Țării, Chișinău, 2018;
9. Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru 1812-1918*, Chișinău, Editura Știința, 1992, 342 p.;
10. Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu şi documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Chișinău, Universitas, 1993, 331 p.;
11. Viorica Răileanu, *Toponomia Transnistriei: contribuţii istorico-etnografice şi demografice, în Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară*, nr. 4 - 6, 2004, p. 104;
12. Walter Kolarz, *Mituri şi realităţi în Europa de Est*, Iaşi, Polirom, 2003, 224 p.

CZU: 94(498.4)”19”:323.1
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.16

STUDIU DE CAZ O SCURTĂ ISTORIE LOCALĂ A COMITATULUI MUREȘ-TURDA GURGHIU, SĂCALUL DE PĂDURE, REGHIN

Olimpiu DUMBRĂVEAN[25]

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, cercetător științific principal, ICJPS al USM, ludmilarosca.com@gmail.com .

Introducere

Lucrarea de față reprezintă studiul realizat de către mine în perioada în care căutam materiale pentru dizertația din anul 2017.Am decis să abordez acest subiect de data aceasta dintr-o altă perspectivă și anume , să ma rezum la o arie geografică mai restrânsă din zona transilvaniei și anume Comitatul Mureș-Turda. Am ales zona Gurghiului cu satele aferente acesteia, dar și Reghinul alături de Săcalul de Pădure, de unde este tatăl meu de origine, Dumbrăvean Ioan Dumitru.

De ce această zonă ar întreba cei interesati? Ei bine pentru că și de aici au plecat pe front multi soldați români, iar unul dintre aceștia fiind chiar stră-bunicul meu Dumbrăvean Pantelimon, născut în Șieuț, județul Bistrița-Năsăud și căsătorit în

Săcalul de Pădure cu Dumbrăvean Palaghia. Nu există nimic documentat despre Dumbrăvean Pantelimon, însă au existat mărturii orale păstrate din generație în generație , cu privire la persoana acestuia. Se Spune ca ar fi luptat pe frontul din Italia și că a fost luat prizonier de război.

A evadat și a ajuns acasă în 1917,însă ar fi fost trimis înapoi pe frontul italian unde a și murit.Povestea aceasta mi-a fost relatata atât de către tatăl meu cât și de bunicul meu. Pe lâmga acesta , mai participă Haneș Toader, care la declanșarea războiului a fost mobilizat în armata austro-ungară, participând în campania din Galiția și Italia.

Din punctul meu de vedere povestea acestora trebuie să fie spusă într-un fel sau altul, mărturie stând monumentul eroilor din Săcalul de Pădu-

25 Profesor, Liceul Teoretic „Jospeh Haltric”, Sighișoara, România.

re ridicat în centrul Satului, în total fiind 37 de localnici care au plecat și nu au s-au mai intors. Memoria lor rămâne vie prin prisma monumetului comemorativ, ecoul lor și influența eroilor săcăleni , nu a fost în zadar.

Cei care au avut noroc de-a se întoarce acasă împreuna cu cei din Hodac, Gurghiu, Solovăstru, au trimis delegații la Alba Iulia, îndrumați și conduși de cei mai reprezentativi oameni din comunele și din satele respective. Putem spunem că în momentul în care uriașul imperiu multi național era pe moarte, majoritatea dintre aceștia aveau relații cu Regatul României. Comitatul Mureș Turda din perspectiva mea pot spune că a dus un aport destul de important la semnarea acestui act de Unire a Transilvaniei cu Regatul României la 1 Decembrie, 1918, atunci când visul generațiilor anterioare , exprimate de secole a devenit în sfârșit realitate.Războiul pentru întregirea neamului îi menționează pe locuitorii Văii Gurghiului ca participanți activi al acestui eveniment important pentru istoria noastră.

Motivația cercetării. Tema lucrării o constituie cercetarea realizată pe o perioadă semnificativa de timp, având în vedere faptul că am mers în acele zone pe care le-am mentionat anterior iar fotografiile realizate de către mine din diferite comune din aria geografică de interes, reprezintă un avantaj major în ceea ce privește autenticitatea acestui studiul.

Care este importanța acestei lucrări și ce aduc nou?

Ei bine în primul rând faptul că fac mai bine cunoscute zonele respective în care ar putea ajunge un material didactic necesar, atunci când vorbim despre moștenirea pe care ai noștrii strămoși au lăsat-o urmașilor lor.

Intenționez ca această lucrare să servească în scop educativ, în orele de istorie aducând o abordare nouă pentru elevul de gimnaziu dar și de liceu, în ceea ce privește istoria locală al acestor arii geografice mai puțin abordate din punct de vedere al cercetării istorice. Doresc ca această lucrare să trezească curiozitatea de a citii și mai mult având în vedere că interesul lor pentru lectură este destul de scăzut. Astfel dacă introduc elemente noi în modul de predare al clasei și promovez oarecum prin aceasta lucrare interesul de-a citii și de-a explora o astfel de istorie și anume istoria locală sau regională al fostului Comitat Mureș-Turda în primul război mondial, poate atunci curiozitatea lor îi va împinge să afle lucruri noi despre zona de unde aceștia provin.

Lectura scoate în evidență o lume în continuă schimbare, unde evenimentele petrecute au repercursiuni asupra modului în care trăim și ne dez-

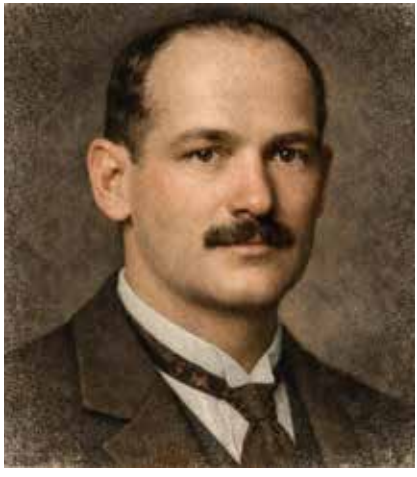
voltăm în momentul actual.Cunoașterea istoriei ne permite să observăm cauzele care au stat în spatele unor anumite evenimente, de pildă, întâmplările care au dus la izbucnirea Primului Război Mondial, ne ajută să înțelegem cum un eveniment minor poate duce la o serie de schimbări majore.

Istoria ne oferă, așadar, oportunitatea de a vedea cum viața de zi cu zi s-a schimbat de-a lungul anilor și care au fost actorii care au produs aceste modificări.

Vreau ca această lucrare de dizertație să promoveze aceaste zone și să facă cunoscută istoria locală dar și evenimentele ce au urmat primului război mondial care au dus la Marea Unire de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, dar și contribuția personalităților locale în acest proces.

Vorbind despre soldații români din acest spectru geografic, am vrut să arăt și să demonstrez un fapt concret și cunoscut în general prin prisma lucrărilor de specialitate, că indiferent de naționalitate și statut social pe care-l aveau, primul război mondial a fost necruțător și a lăsat în urma lui foamete, familii îndoliate , societate destrămata și o generație de bărbați tineri care au plecat la luptă pentru un ideal care se dovedește că ar fi fost momentul definitoriu al prăbușirii Gigantului Multinațional, prin moartea lentă din toate punctele de vedere, economic, politic și militar.

Contribuția românilor transilvăneni din Comitatul Murș-Turda (1914-1918)

1. CAȘVA POP ALEXANDRU (1880-1928). În timpul Marelui Război el a fost înrolat în armata austro-ungară, luptând pe front alături de camarazii săi. În 1918 acesta se întoarce în Cașva localitatea sa natală, participând la evenimetele revoluționale locale.La adunarea poporului ce a avut loc la 8 noiembrie 1918 a avut loc înființarea Gărzii naționale române din localitate, în fruntea acesteia fiind ales chiar el. Garda era formată din 13 membrii .

A participat de asemenea și la adunarea electorală a cercului electoral Gernesig (Gornești) din Comitatul Mureș-Turda, ce a avut loc în data de 28 noiembrie în Reghinul săsesc, acolo unde a fost ales delegat pentru a participa la Marea adunare Națională de la Alba Iulia.

Credenționalul a fost semnat de protopopul Ariton M.Popa, președintele adunării electorale de preoți Simeon Zehan și Alexandru Runcan, notarii adunării dar și 23 de barbați de incredere.

După Unire a continuat munca agricolă iar în 1919 acesta a fost ales primarul localității, funcție ce o va ocupa până la sfârșitul vieții sale.A fost membrul Partidului Național Liberal. A murit de turbeculoză la vârsta de 48 de ani.[26]

ȘUTEU DORIFT (1887-1965). A facut școala primară la Reghin, studii secundare 8 clase gimnaziale la Liceul Năsăud, bacalaureat sustinut în 1908, Studii universitare la Facultatea de teologie din Sibiu.A urmat și Institutul de pedagogie ortodoxa din Arad. Hirotonit ca și deacon la 13 ianuarie 1913.În 1916 este concentrat în armata austro-ungară ca preot militar. Se reîntoarce de pe front în toamna anului 1918 și se implică în lupta pentru unire. A fost ales membru în Consiliul Național cercula Tg-Mureș, constituit la mijlocul lunii noiembrie 1918.

A participat la Alba Iulia în calitate de delegat titular, reprezentând cercul Acățari.A fost ales ca delegat în adunarea electorală ținută în data de 26 noiembrie 1918 în Tg-Mureș, sub președintele George Târnaveanu, ca notar, functionarul de bancă Iuliu Henteș și Nicolae Opre alături de Eugen Vancu.După unire se pune în slujba noii administrații românești, fiind numit de Consiliul Dirigent, Resortul Finanțelor, ca șef al Comisiei județene pentru ștampilarea bacnotelor noi și inlocuirea celor vechi din perioada austro-ungară, mai târziu este numit profesor de religie la Liceul „Alexandru Papiu Ilarian". A avut o activitate îndelungata în toate aceste sfere profesionale pe care le-a profesat cu onoare. Fârșitul vieții îl găsește pe acesta mutat în Craiova unde este și îngropat de altfel.[27]

26 *Bosoanca Traian, Mureşeni şi Marea Unire, Ed.Ardealul- Biblioteca de istorie, Tg-Mureş, 2000*, *p.173*

27 *Ibidem*, p.228

2. HODAC DUMITRU HÂRȘAN (1890-1919)

În Hodac au existat eroi ai marelui război precum Hârsan Dumitru, Veţian Dumitru şi Oltean Zaharie care au făcut cinste localităţii prin prezenţa lor onorabilă la această conflagraţie mondială. Domnul locotenent Hârșan Dumitru s-a născut în Hodac iar după studiile gimnaziale este încorporat în armata Austro-Ungară având statutul de ofiţer.

În 1916 acesta reuşeşte să treacă din Galiţia în Moldova, alături de Oltean Ioan şi se înrolează în armata română cu gradul de locotenent. După ce a trecut prin diferite cursuri militare acesta este trimis pe front şi participă la bătălia de la Mărăşeşti.

După 1918 partipă la luptele de la Tisa împotriva revoluţionarilor bolşevici conduşi de Bella Kun.Acesta moare în 1919 pe câmpul de luptă. Monumentul in cistea lui a fost ridicat în 1924 şi a fost amplasat în faţa celor două biserici din localitate, în memoria locotenentului Erou Hârşan Dumitru de către un grup de prieteni.

Pe monument iniţial era inscripţionat textul:

„Eroului Dumitru Hârşan locotenent a luptat pe Tisa pentru patrie contra comunismului cu mişcarea bolşevică a lui Bella Kun". În 1947 la iniţiativa învăţătorului Vasile Lupu pe vechiul monument sunt amplasate mai multe plăci comemorative cu numele eroilor căzuţi în ambele războaie mondiale.

FEYER MAN NICOLAE (1884-1964)

A urmat 7 clase în localitatea natala. În adunarea electorală a cercului electorla Gernesig- Gornești, din comitatul Mureș-Turda ținut în noiembrie 1918 la Reghinul Secuiesc și a fost declarat delegat titular pentru a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Actul a fost semnat de către protopopul Arion Popa, președintele adunării electorale, preoții Simion Zehan și Alexandru Runcan notarii adunării electorale precum 32 de bărbați de încredere. După Unire a

fost membru în Consiliul administrativ la „Hodăceana”, banca populară, societatea cooperativă din Hodac. Prima bancă populară românească din localitate înființată la sfârșitul anului 1920 în timpul ocupației hortiste nu a părăsit localitatea natală.[28]

3. SĂCALUL DE PĂDURE HANEȘ TOADER (1893-1966)

A urmat două clase primare în localitatea natală, iar la declanșarea primului război mondial acesta a fost mobilizat în armata austro-ungară, participând în campaniile din Galiția și Italia.În toamna anului 1918, odată cu dezagregarea armatei austro-ungare acesta se întoarce în localitatea lui natală, iar la propunerea preotului din sat Ioan Duma și el participant la Alba Iulia, adunarea locuitorilor din comuna Săcalul de Pădure din 29 noiembrie 1918, au loc alegerile pentru un reprezentat al localității care să-i reprezinte la Marea Adunare Națională, ce este convocată la Alba Iulia pe data de 1 decembrie 1918, spre a contribui cu un vot în numele comunei la soarta națiunii române. Acesta este ales spre a reprezenta comunitatea locală . Protocolul este semnat de Ioan Duma, președintele senatului național loca și de către notarul senatului local, Zeic Chirilă. După Unire Haneș Toader este numit șef de post în diferite localități din Transilvania, după efectuarea unui curs de 3 luni ce a avut loc în perioada (aprilie-iulie 1920). În ultima parte a vieții sale el a condus Cooperativa de consum din localitatea natală.[29]

Aceste personalități marcante nu sunt numai simple nume ce au contribuit la unitatea națională, ci exemple de urmat în ceea ce privește dorința de emancipare a unei națiuni ce a fost constransă de-a lungul secolelor de către ocupațiile străine, românii neavând drepturi deșii erau majoritari și au trecut printru proces forțat de maghiarizare. Datorită acestor eroi mai sus

28 *Prof.Husar Dumitr, „Mureșeni la Marea Unire- Fejer Nicolae”, în „Steaua roșie, Tg-Mureș, 26 nov. 1988.*

29 *Ibidem*, p.104

menționați ce proveneau din aceste zone, putem spune că și ei au contribuit decisiv la procesul de unificare mult dorit de-a lungul secolelor.

Țin să menționez faptul că numele lor ramâne scris în documentele consiliilor locale și ca aceștia sunt cei mai potriviți ,deoarece au fost de față în teatrele de operare din Galiția și Italia, majoritatea dintre fiind trimiși acolo pe fron.

După Unire toți aceștia au contribuit la dezvoltarea societății locale opupând diferite funcții de conducere, de la primar la șef de post sau director de finanțe locale.

Aceaste povești merită menționate în orele de istorie locală pentru a le descrie eleviilor procesul complex și dificil prin care a trecut Comitatul Mureș-Turda în ceea ce privește demersul localităților în a delega persoanele mai sus menționate pentru a fi reprezentate în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și de-a oferii votul decisiv în procesul de Unire cu Regatul României. Pe lângă aceștia să nu-i uităm și pe cei care nu au mai reușit să se întoarcă acasă, însă memoria lor este păstrată de către comunitate prin monumente comemorative care le sunt dedicate lor și sacrificiului suprem pe care aceștia l-au făcut pentru ca urmașii lor să aibă o viață liniștită să fie liberi și să se bucure de libertatea oferită .

Consider că relatările anterioare despre aceste personalitați remarcante trebuiesc aduse aminte mai des prin diferite modalități, cercuri de lectură, vizite la muzeu sau chiar prin vizitarea monumentelor comemorative ridicate în cinstea lor. Astfel elevii vor fii curioși și vor cauta să citească despre ei trezindule interesul pentru istorie.

Ardeleni în Uniformă. Transilvania și Bucovina au fost provincii periferice ale Imperiului Austro-Ungar având o populație mixtă din punct de vedere al etnicității ,ambele trecând prin moment dificile în perioada marelui război. Întrucât Transilvania făcea parte din Imperiul Austro-Ungar, românii ardeleni au fost cei dintâi care au primit botezul focului la începutul primei conflagrații mondiale pentru că au fost înregimentați în batalioanele Puterilor Centrale şi trimişi direct în prima linie unde li s-au încredinţat cele mai grele misiuni.

Dintre Marile Puteri participante în războiul mondial Austro-Ungaria avea cel mai mic buget iar nivelul de pregătire militară era foarte slab. Ceea ce demonstrază faptul că aceștia aveau nevoie de mai mult timp pen-

tru pregătirea noilor recruți și abea în data de 12 august imperiul a fast capabil să înceapă operațiunile împotriva Serbiei. Mobilizarea a durat mai mult decât se aștepta Marele Stat Major Imperial.

Autorităţile austro-ungare au mobilizat ardeleni din toate categoriile sociale, ţărani, intelectuali, preoţi, profesori, ziarişti, învăţători, elevi și studenţi. Pentru recruții de origine română, care proveneau în majoritate din mediu rural, serviciul militar a jucat un rol important, deoarece pe durata serviciului militar ei primesc informații uzuale, ba mai mult sunt învățați să scrie și să citească. Încă înainte de-a îmbrăca uniforma militară tinerii recruți aveau deja noțiuni bine precizate în legătură cu loialitatea acestora față de împaratul lor. odată cu izbucnirea războiului, aceștia au răspuns apelului de înrolare transmis de Austro-Ungaria, chiar spre surprinderea autorităților maghiare. Declararea neutralității și poziția incertă a autorităților de la București, au provocat frământări în sufletele românilor din Transilvania și i-a determinat pe aceștia să își pună nădejdea în statul austro-ungar.[30]

Declanșarea războiului, produs și pe fundalul instabilității politice generate de poziția ambiguă a României, a dus la revenirea în forță a vechilor frici legate de răzpunsul românilor ardeleni la mobilizarea generală. Guvernul de la Budapesta și cercurile militare vieneze apar îngrijorate, deși reacția la chemararea sub arme nu neândreptățea teama și suspiciunile autorităţiilor locale în privința românilor. Mobilizarea primelor zile de război nu au fost marcate, așa cum era de așteptat, de o stare conflictuală în mijlocul ofițerolor și soldaților români.

Aproape 72.00 de recruți au fost chemați sub arme până la sfârșitul anului 1914 în unități combatante. Maghiarii, sașii și românii au crezut în durată scurtă a războiului cu Serbia și că se vor întoarce acasă până în Ajunul Crăciunului.

Aceștia nu își puteau imagina că sârbii vor rezista și că dintr-o confruntare regională se va ajunge la un conflic mondial de proporții catastrofale. Marea masă a celor mobilizați a reprezentat-o țărănimea, pentru ei era greu să prevadă că Imperiul se va prăbuși în urma războiului.

Mulți dintre ei știau din experiența vremurilor trecute că Imperiul pierduse multe războaie fără ca să dispară ca entitate statală.

30 *Ibidem*, pp.203-205 .

Ziarele vremii menţionau despre eroismul românilor din armata imperială, zicand despre aceştia că oriunde a fost ceva greu de îndeplinit soldaţii români au fost acolo. În cea mai teribilă încercare la care a fost supusă armata noastră în Carpaţi, Zidul de Fier, format în mare parte din soldaţi români, a oprit şi a înecat în sînge potopul Ţarului Alb, care amenințau inima Ungariei.[31]

Primul Război Mondial a presupus, pe lângă binecunoscutele decizii şi consecinţe de ordin politic, şi o serie de drame pentru naţionalităţile europene. În cadrul acestor drame se înscriu şi cele ale soldaţilor români aflaţi sub dominaţie străină, care au fost obligaţi să participe în acest război luptând pentru interesul statului din care făceau parte. Militarii români aflaţi în armata austro-ungară sau cei încadraţi în armata ţaristă, provenind din Basarabia. Prizonierii români din armata austro-ungară îşi vor constitui însă, propriile formaţiuni de luptă pentru alipirea teritoriilor lor la România.[32]

Drama cea mai mare pe care au trăit-o soldații români din Transilvania, a fost aceea de a lupta și de a-si ucide frații români. Un caz aparte l-a reprezentat pentru literatura română romanul Pădurea Spânzuraților al lui Liviu Rebreanu, în care ne este ilustrată nu numai reacţia produsă de moartea fratelui Emil, ucis pentru dezertare şi încercarea de trecere la inamic în Pasul Ghimeş, dar şi drama psihologică a tinerei generaţii transilvănene din timpul războiului. Aceasta era pusă, astfel, să opteze între a-şi îndeplini jurământul faţă de împărat şi a lupta pentru alipirea teritoriilor locuite de români la Vechiul Regat.

O altă dramă a reprezentat-o încorporarea în armata austro-ungară a unui număr mare de bărbați tineri, care și-au sacrificat viețile pe frontul de luptă, în numele unui ideal străin de interesele poporului român. Românii din Transilvania au răspuns chemării pe front, din simțul datoriei față de împărat, acesta reprezentând o autoritate supremă în conștiința lor. Astfel, între sentimentul de naționalism și cel al iubirii de tron, soldații români au ales a doua variantă și s-au înrolat în armata austro-ungară în număr mare, inclusiv rezerviști.

31 Dumitru Ciumbrudean, *1914-1918 , Jurnal de front al Caporalului Dumitru Ciumbrudean*, Ed Politică, București 1969, p. 143.

32 https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/am-blestemat-padurea-si-soarta-care-ne-silea-sa-ne-ucidem-frate-pe-frate, accesat la data de 06.05.2017 .

La început, soldaților români li s-au acordat o serie de drepturi, printre care dreptul de a ancora steagul românesc în regiuni din Transilvania, dreptul de a cânta imnul național, erau formulate și în limba română decrete legate de starea de război și ordine de mobilizare.

Acordarea acestor privilegii avea ca scop convingerea românilor din Transilvania, că România este prietena Austro-Ungariei și o va sprijini să redobândească teritoriile stăpânite de ruși. [33] În cursul primului an de război au fost încorporați în armata Imperiului un număr de 489,544 de români transilvăneni. Pierderile suferite pe fronturi de austro-ungari, au impus nenumărate reîncadrări.

Războiul nu se rezumă doar la bătălii și evenimente politice și diplomatice, acesta trebuie privit și din perspectiva ororilor si traumelor pe care le produce și care vor marca o întreagă generație. Primul Război Mondial a fost un război și eveniment care a marcat nu doaro generație, ci o întreagă Europă, pentru o lungă perioadă de timp. [34]

Referințe bibliografice:

1. Bosoanca Traian, Mureșeni și Marea Unire, Ed.Ardealul- Biblioteca de istorie, Tg-Mureș, 2000
2. Prof.Husar Dumitr, „Mureșeni la Marea Unire- Fejer Nicolae", în „Steaua roșie, Tg-Mureș, 26 nov. 1988.
3. Dumitru Preda , Alexandrescu Vasile, În apararea României Mari, Ed.Enciclopedică, București.
4. Dumitru Ciumbrudean, 1914-1918 , Jurnal de front al Caporalului Dumitru Ciumbrudean,Ed Politică, Bucureși.

33 Liviu Maior, *op.cit*., pp. 204-208 .

34 Ibidem, pp 212

II. Educația civică: dimensiunea juridică

CZU: 343.232:331.45:343.222
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.17

CÂMPURI DE CATEGORIZARE A CONTRAVENȚIILOR DIN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI SĂNĂTĂȚII MUNCII

Oleg PANTEA[35]
ORCID ID https://orcid.org/0000-0002-8790-5472
Lidia GÎRLEANU[36]

Recenzent: Erhan Ianuș, doctor, conferențiar universitar, Academia „Stefan cel Mare” a MAI.

Rezumat: *Prezentul articol analizează contravențiile din domeniul securității și sănătății în muncă (SSM) din perspectiva dreptului contravențional, explorând rolul acestora ca instrument juridic esențial de prevenire și sancționare a faptelor ilicite. Dincolo de rigoarea reglementărilor, studiul pornește de la premisa că prioritatea fundamentală a acestui domeniu este omul, a cărui integritate fizică și psihică constituie obiectul juridic special ocrotit de norma contravențională. Astfel, sancțiunea încetează să fie un simplu act punitiv, devenind o garanție a dreptului la viață și siguranță în procesul de producție.*

Dincolo de rigoarea reglementărilor, studiul pornește de la premisa că prioritatea fundamentală a acestui domeniu este omul, a cărui integritate constituie un drept fundamental consacrat de Constituția Republicii Moldova și de standardele internaționale. Cercetarea are ca punct de plecare cadrul normativ consacrat de Codul Contravențional al Republicii Moldova, analizat în strânsă corelație cu normele de trimitere din Codul Muncii și Legea nr. 186/2008. O astfel de perspectivă sistemică este indispensabilă pentru a elucida natura juridică a răspunderii în acest domeniu, unde distincția dintre o simplă neconformitate administrativă și o ame-

35 doctor, conferențiar universitar, USM panteaoleg@gmail.com
36 doctorandă, USM, lidia.girleanu89@gmail.com

ninţare directă la adresa integrităţii fizice a lucrătorului devine adesea imperceptibilă. În plan teoretic, studiul valorifică clasificările doctrinare existente, propunând o delimitare riguroasă a categoriilor de contravenţii din domeniul SSM.

Cuvinte-cheie: Drept contravenţional, contravenţii, securitatea şi sănătatea în muncă, răspundere contravenţională, clasificator legal, siguranţa la locul de muncă, prevenţie.

FIELDS OF CATEGORIZATION OF CONTRAVENTIONS IN THE FIELD OF OCCUPATIONAL SAFETY AND HEALTH

Abstract: *This article analyzes contraventions in the field of Occupational Safety and Health (OSH) from the perspective of contraventional law, exploring their role as an essential legal instrument for the prevention and sanctioning of illicit acts. Beyond the rigor of the regulations, the study proceeds from the premise that the fundamental priority of this field is the human being, whose physical and mental integrity constitutes the special legal object protected by the contraventional norm.*

Thus, the sanction ceases to be a mere punitive act, becoming a guarantee of the right to life and safety within the production process. Beyond the rigor of the regulations, the study starts from the premise that the fundamental priority of this field is the human being, whose integrity constitutes a fundamental right enshrined in the Constitution of the Republic of Moldova and by international standards. The research takes as its starting point the normative framework established by the Contraventional Code of the Republic of Moldova, analyzed in close correlation with the reference norms of the Labour Code and Law No. 186/2008. Such a systemic perspective is indispensable for elucidating the legal nature of liability in this field, where the distinction between a simple administrative non-compliance and a direct threat to the physical integrity of the worker often becomes imperceptible. On a theoretical level, the study capitalizes on existing doctrinal classifications, proposing a rigorous delimitation of the categories of contraventions in the OSH field.

Keywords: Contraventional law, contraventions, occupational safety and health (OSH), contraventional liability, legal classifier, workplace safety, prevention.

Introducere

În contextul globalizării pieței muncii, caracterizată prin procese accelerate de digitalizare și diversificarea formelor de organizare a activității profesionale, protejarea integrității fizice și psihice a lucrătorului se menține ca un principiu fundamental al oricărui sistem democratic. Securitatea și sănătatea în muncă (SSM) nu mai pot fi reduse la un ansamblu de norme tehnice disparate, ci se configurează ca un domeniu complex, cu valențe sociale semnificative, în care intervenția statului devine indispensabilă. În acest cadru juridic, se constată o schimbare de paradigmă, în sensul deplasării accentului de la sancțiunea post factum către promovarea unor mecanisme de prevenție proactive.

Armonizarea legislației naționale cu prevederile directivelor europene, precum și cu convențiile și recomandările Organizației Internaționale a Muncii, constituie un proces continuu, aflat în plină desfășurare, care necesită adaptare la condițiile specifice naționale. În acest context, structura piramidală a legislației în domeniul SSM își are fundamentul în consacrarea constituțională a dreptului la muncă liber aleasă, precum și a dreptului la protecția sănătății și securității în muncă. Acest principiu fundamental este consacrat în art. 43 din Constituția Republicii Moldova și în Codul muncii, potrivit căruia dreptul la muncă nu poate fi îngrădit [13, p. 44].

Transpunerea acestor garanții constituționale în plan normativ și operațional a fost realizată prin armonizarea legislației naționale cu standardele Directivei-Cadru 89/391/CEE privind introducerea de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și sănătății lucrătorilor la locul de muncă. Aceasta fundamentează pilonii structurali ai sistemului european de protecție a muncii, instituind o ierarhie riguroasă a principiilor generale de prevenire, orientate prioritar spre eliminarea riscurilor la sursă și reducerea probabilității producerii accidentelor de muncă, concomitent cu instituirea unor obligații corelative în sarcina angajatorului, inclusiv de natură informațională și participativă [4, art. 6]. Aceste principii sunt preluate în legislația națională prin Legea nr. 186/2008, conferind astfel legitimitate sancțiunilor prevăzute de Codul contravențional pentru neîndeplinirea obligațiilor organizatorice.

Din această perspectivă, contravenția în domeniul SSM nu trebuie interpretată exclusiv ca o simplă încălcare a normei juridice, ci ca o vulnerabilitate sistemică în mecanismul de prevenție, susceptibilă să afecteze

unul dintre cele mai importante valori sociale, respectiv viața și sănătatea persoanelor.

Procesul de muncă este caracterizat printr-o interdependență complexă între patru componente esențiale: factorul uman, sarcina de muncă, mijloacele tehnice și mediul de muncă (fizic și social). Această interacțiune determină caracterul dinamic al activității profesionale, în care conformitatea fiecărui element cu cerințele de securitate devine esențială. Orice disfuncționalitate în raporturile dintre aceste componente generează premisele apariției riscurilor profesionale și, implicit, necesitatea intervenției normei juridice.

Eficiența cadrului normativ este condiționată, în mod esențial, de claritatea definirii și clasificării abaterilor. În prezent, aplicarea normelor contravenționale, în special a celor prevăzute la art. 55^3 din Codul contravențional al Republicii Moldova, referitoare la încălcarea de către angajator a legislației în domeniul securității și sănătății în muncă, întâmpină dificultăți de interpretare generate de diversitatea acțiunilor sau inacțiunilor susceptibile de a fi subsumate aceleiași norme.

În acest context, elaborarea unor criterii riguroase de categorizare a contravențiilor devine o necesitate, determinată de două considerente principale. Pe de o parte, asigurarea unei interpretări unitare a normelor juridice oferă agenților constatatori și instanțelor de judecată un instrument predictibil, contribuind la eliminarea arbitrariului și la consolidarea principiului egalității în fața legii. Pe de altă parte, o astfel de categorizare permite individualizarea sancțiunii în funcție de gravitatea faptei, facilitând distincția între abaterile minore și cele care generează riscuri semnificative pentru securitatea și sănătatea lucrătorilor. În consecință, evaluarea caracterului și gradului prejudiciabil al faptei devine mai precisă, permițând aplicarea unor sancțiuni proporționale, cu funcție atât represivă, cât și preventiv-educativă.

Prezentul demers științific pornește de la premisa că dezvoltarea unei tipologii coerente a contravențiilor în domeniul SSM contribuie la creșterea clarității și eficienței procesului de aplicare a legii. În acest sens, orientarea autorităților către o abordare centrată pe prevenție și corecție sistemică, în detrimentul unei viziuni exclusiv represive, se impune ca o condiție esențială pentru consolidarea și europenizarea relațiilor de muncă.

Actualitatea temei este determinată de evoluțiile recente ale cadrului

normativ internațional, evidențiate în mod deosebit prin decizia adoptată în cadrul Conferinței Internaționale a Muncii din iunie 2022, prin care „un mediu de muncă sigur și sănătos" a fost consacrat atât ca principiu fundamental al Organizației Internaționale a Muncii, cât și ca drept fundamental la locul de muncă [11]. Această mutație conceptuală de anvergură impune o reconsiderare a naturii ilicitului contravențional în domeniu, în sensul depășirii viziunii tradiționale, care trata normele de securitate și sănătate în muncă (SSM) ca simple reguli tehnice, și reconceptualizarea acestora ca instrumente juridice esențiale pentru garantarea și protecția efectivă a drepturilor fundamentale ale omului.

Metodologie aplicată

Prezenta cercetare este fundamentată pe o abordare metodologică complexă, care îmbină metode teoretice și analitice specifice științelor juridice, în scopul elucidării mecanismelor de clasificare a contravențiilor din domeniul securității și sănătății în muncă (SSM).

În prima etapă a cercetării a fost utilizată metoda documentării bibliografice, care a constat în analiza actelor normative relevante, în special Codul contravențional al Republicii Moldova, Codul muncii și Legea nr. 186/2008 privind securitatea și sănătatea în muncă, precum și a directivelor europene aplicabile. Această etapă a permis conturarea cadrului normativ și identificarea principiilor fundamentale care guvernează domeniul SSM.

Metoda analizei a fost aplicată pentru examinarea detaliată a normelor juridice și a fiecărei contravenții în parte, în special a celor prevăzute de art. 55^3 din Codul contravențional. Prin această metodă au fost identificate elementele definitorii ale faptelor ilicite, precum natura obligației încălcate, forma de manifestare și consecințele produse.

În completare, metoda sintezei a permis sistematizarea informațiilor obținute și gruparea contravențiilor în câmpuri de categorizare coerente. Astfel, s-a realizat delimitarea între contravențiile formale (de pericol) și cele materiale (de rezultat), precum și între diferitele tipuri de obligații juridice încălcate.

Metoda comparativă a fost utilizată pentru a analiza corespondența dintre legislația națională și standardele europene, în special prevederile Directivei-cadru 89/391/CEE. Această abordare a evidențiat gradul de armonizare a cadrului normativ național și a permis identificarea unor repere pentru dezvoltarea sistemului de clasificare a contravențiilor.

De asemenea, metoda exegetică a avut un rol esențial în interpretarea normelor juridice, prin analiza textului legal și a voinței legiuitorului. Aceasta a contribuit la clarificarea sensului dispozițiilor legale și la evitarea suprapunerilor între diferite categorii de contravenții.

Metoda sistemică a fost utilizată pentru integrarea normelor contravenționale în ansamblul sistemului de drept, evidențiind interdependența dintre normele din domeniul SSM și principiile constituționale, precum și conexiunile cu dreptul european al muncii.

Nu în ultimul rând, metoda logică a fost aplicată în procesul de structurare și clasificare a contravențiilor, asigurând coerența internă a criteriilor utilizate și fundamentarea raționamentului juridic.

Aplicarea cumulativă a acestor metode a permis realizarea unei analize riguroase și a unei clasificări argumentate a contravențiilor din domeniul securității și sănătății în muncă, contribuind la clarificarea mecanismelor de aplicare a normelor contravenționale și la consolidarea funcției preventive a acestora.

Rezultatele investigației

Orice formă a răspunderii juridice, inclusiv cea contravențională, derivă în mod obiectiv din săvârșirea unei fapte ilicite. Acest act generează un raport juridic complex, definit prin dualitatea sa: pe de o parte, dreptul statului de a aplica sancțiunea prevăzută de norma încălcată și, pe de altă parte, obligația făptuitorului de a suporta consecințele legale ale faptei sale.

Fiecare încălcare a normelor de drept aduce atingere ordinii sociale, punând în pericol sau lezând valori și relații protejate de lege.

În acest context, gradul de pericol social devine criteriul esențial de diferențiere între formele de ilicit. Referitor la natura acestor fapte, profesorul M. Preda subliniază „*Pericolul social al faptei este una dintre trăsăturile esențiale ale contravenției. Acest grad [...] este stabilit de lege prin comparație cu cel al infracțiunii, în sensul că acesta trebuie să fie mai redus. Pentru a aprecia gradul concret de pericol social al unei fapte și a o califica drept contravenție, ne putem servi de aceleași elemente ca și în cazul infracțiunii"* [6, p.20].

Autorul Oleg Pantea subliniază că, atât infracțiunile cât și contravențiile sunt forme ale ilicitului penal, având ca obiect de reglementare comportamente antisociale care aduc atingere valorilor ocrotite de lege. În al doilea rând, identificarea elementelor constitutive ale unei contravenții (su-

biect, obiect, latură obiectivă și subiectivă) urmează același model teoretic aplicat în cazul infracțiunilor [9, p.150].

Această viziune doctrinară este confirmată de cadrul legal în vigoare. Astfel, art. 10 din Codul contravențional prevede că, *contravenția este definită drept fapta (acțiunea sau inacțiunea) ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de lege și este pasibilă de sancțiune contravențională.* [2, art.10].

Așadar, "contravenția nu este doar o simplă încălcare a unei norme juridice, ci o reflectare a dezechilibrelor dintre comportamentul individual și cerințele generale de conviețuire în societate. Ea apare acolo unde valorile colective sunt ignorate, iar ordinea socială este afectată, chiar dacă într-un mod mai puțin grav decât în cazul infracțiunilor" [9, p.153].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului apreciază că prin săvârșirea unei contravenții se aduce atingere unor valori ale întregii comunități, atâta timp cât dispoziția încălcată prin săvârșirea contravenției are un caracter general și nu se adresează unui grup de persoane determinat, ci tuturor cetățenilor; această prevedere stabilește un anumit comportament, iar prin sancțiunea atrasă de nerespectarea ei se încearcă, în același timp, atât să se prevină, cât și să se reprime [1, p. 29].

Spre deosebire de reglementările anterioare ale contravențiilor până la apariția CC al RM, Partea specială a actualului Cod contravențional propune o clasificare riguroasă a faptelor antisociale, grupate strategic în funcție de obiectul atentării. Această structurare nu este una arbitrară ci reflectă ierarhia valorilor sociale ocrotite de stat și oferă o organizare mai clară a capitolelor. Prin această abordare, legiuitorul reușește să determine cu o precizie sporită criteriile de clasificare bazate pe obiectul generic, facilitând astfel o aplicare coerentă și previzibilă a normelor juridice.

O dovadă a acestei evoluții legislative este extinderea structurii Părții speciale a Cărții întâi, care cuprinde în prezent cincisprezece capitole, spre deosebire de cele unsprezece regăsite în reglementarea precedentă. Această reconfigurare permite organizarea contravențiilor în segmente distincte, în funcție de omogenitatea relațiilor sociale lezate. Mai mult, ordinea de succesiune a capitolelor — care începe cu Contravențiile ce atentează la drepturile politice, de muncă și la alte drepturi constituționale ale persoanei fizice — indică prioritatea acordată valorilor fundamentale ale individului.

Această ierarhizare subliniază faptul că, înainte de a proteja patrimoniul, ordinea publică sau activitatea administrativă, legea contravențională are rolul primordial de a proteja atributele fundamentale ale persoanei, conferind astfel temeiului cercetării noastre o dimensiune umanistă și constituțională.

În plan intern, fiecare capitol este configurat luând în considerare caracterul obiectelor împotriva cărora este îndreptată fapta ilicită. Astfel, obiectul nemijlocit devine indiciul esențial care determină locul specific al fiecărei contravenții în cadrul sistemului legislativ, oferind claritate în procesul de încadrare juridică a faptei.

"Această structurare a Părţii speciale a CC al RM pe capitole, precum şi ordinea lor sînt condiţionate de caracterul şi de sistemul relaţiilor sociale ce sînt apărate de legislaţia contravenţională. Includerea componentelor de contravenţii într-un capitol sau altul serveşte drept indiciu al gradului şi al caracterului pericolului social al faptei săvîrşite" [6, p. 41].

Arhitectura Părții speciale a Codului contravențional asigură o delimitare precisă a ilicitului contravențional facilitând astfel încadrarea juridică.

În literatura de specialitate, clasificarea contravențiilor nu reprezintă doar un demers teoretic, ci un instrument esențial pentru înțelegerea holistică a structurii actelor pentru care legea prevede răspunderea contravențională. Așa cum subliniază cercetătorii S. Grechanyuk și P. Parkhomenko, o clasificare clară a contravențiilor facilitează calificarea corectă a acestora și asigură o aplicare echitabilă a răspunderii în raporturile juridice, garantând drepturile cetățenilor în fața sancțiunilor statului [5, p. 85].

Potrivit autorului O. Pantea clasificarea legală a contravențiilor reprezintă un mecanism indispensabil pentru sistematizarea și înțelegerea complexă a diverselor tipuri de abateri, oferind o bază solidă pentru aplicarea corectă și unitară a legii contravenționale [9, p.172].

În literatura de specialitate autohtonă, se observă o carență de studii aprofundate dedicate specific clasificării contravențiilor din domeniul securității și sănătății în muncă (SSM), acest domeniu de cercetare rămânând la moment neexplorat. Totuși, în absența unor repere teoretice consolidate specifice acestui domeniu se impune recurgerea la un împrumut metodologic din dreptul penal. Astfel, criteriile de clasificare a infracțiunilor, pot servi drept model de referință pentru structurarea ilicitului contravențional în materie de SSM.

Cercetătorul O. Pantea menționează că, printre criteriile frecvent utilizate în procesul de clasificare se regăsesc: forma și modalitatea de săvârșire a faptei, natura și gravitatea prejudiciului cauzat, subiectul contravenției, vinovăția făptuitorului, tipul sancțiunii aplicate, spațiul în care fapta a fost săvârșită, dar și faza la care se află procesul contravențional [9, p. 167].

Deși criteriile de clasificare a normelor de drept contravențional pot varia în funcție de opiniile doctrinare ale autorilor, o analiză de sinteză ne-a condus spre formarea unor câmpuri de categorizare ale contravențiilor din domeniul sănătății și securității muncii. În prezenta lucrare, vom identifica câteva criterii de clasificare după cum urmează:

- Clasificarea după natura obligației încălcate;
- Clasificarea după forma de manifestare;
- Clasificarea după subiectul răspunderii contravenționale;
- Clasificarea după gradul de pericol social;
- Clasificarea după consecințele produse;

Conform art.10 al Legii nr.186 privind sănătatea și securitatea muncii angajatorul este obligat să asigure securitatea şi sănătatea lucrătorilor sub toate aspectele ce ţin de activitatea desfăşurată. În cazul în care angajatorul apelează la servicii externe de protecţie şi prevenire, el nu este exonerat de responsabilităţile sale în domeniul securităţii şi sănătăţii în muncă [8, art 10].

În literatura de specialitate autohtonă, analiza încălcărilor privind securitatea și sănătatea în muncă (SSM) este abordată nu doar ca o problemă de disciplină a muncii, ci ca o componentă esențială a dreptului la integritate fizică.

Conform profesorului N. Romandaș, normele care reglementează securitatea muncii au un caracter imperativ, de ordine publică. În acest sens, contravențiile prevăzute de art. 55^3 (cum ar fi lipsa serviciului de protecție sau a evaluării riscurilor) reprezintă o încălcare a „obligației de diligență" din partea angajatorului. Autorul N. Romandaș subliniază că *securitatea muncii nu este un beneficiu acordat de angajator, ci un drept inalienabil al salariatului. Prin urmare, orice deficiență în arhitectura de prevenire a unității este o atingere adusă garanțiilor constituționale privind munca* [12, p.198].

Astfel, din punct de vedere doctrinar, aceste fapte sunt contravenții organizatorice formale. Ele se consumă prin simpla omisiune de a organiza sistemul de protecție, deoarece ordinea publică este tulburată de simpla existență a unui risc necontrolat.

Analiza cadrului normativ relevă faptul că angajatorul poartă întreaga responsabilitate pentru integritatea lucrătorului. Astfel, lipsa de conformare cu imperativele Legii nr. 186/2008 atestă o deficiență în mecanismul de management al securității. Sancționarea fermă a acestor încălcări descurajează practica prin care riscul profesional este lăsat în sarcina salariatului, obligând persoana juridică să își asume integral rolul de garant al securității la locul de muncă.

Menționăm că, normele prevăzute la art. 55³ alin. (1) reglementează sancționarea încălcărilor comise de către angajator in domeniul legislației privind securitatea și sănătatea în muncă. Este imperativ de înțeles că actualul cadru normativ nu sancționează simple omisiuni fortuite, ci vom demonstra ca această incriminare contravențională vizează eșecul angajatorului de a institui în general cadrul funcțional și documentar necesar prevenirii riscurilor profesionale. Subliniem ideea că, însăși organizarea procesului de muncă nu înseamnă doar structura şi modalitatea de funcţionare în cadrul unităţilor, ci înseamnă şi organizarea sănătăţii şi securităţii în muncă. Pentru a se ajunge la această formulă, istoria relaţiilor de muncă a consemnat o serie întreagă de soluţii, cu privire la responsabilitatea angajatorului pentru sănătatea şi securitatea salariaţilor la locul de muncă, de la lipsa oricărei răspunderi a angajatorului, la atragerea automată a răspunderii acestuia [10, p. 54].

Pentru înțelegerea mecanismului de răspundere contravenționala din domeniul SSM vom trece la analiza clasificării contravențiilor în funcție de natura obligației încălcate.

1. ***În funcție de natura obligației încălcate distingem:***

a) *Contravențiile organizatorice* sunt acele încălcări ale normelor juridice care constau în neîndeplinirea obligațiilor de structurare, monitorizare și control imperativ stabilite de lege. Spre deosebire de contravențiile de rezultat (unde se produce o daună fizică sau materială), contravențiile organizatorice sunt de regulă *contravenții de pericol.* Ele sancționează carențele organizatorice care pot genera eventuale riscuri sistemice.

Sub aspectul laturii obiective, aceste încălcări se manifestă exclusiv prin *omisiune***,** vizând lipsa unor proceduri, lipsa instruirii, absența registrelor obligatorii, nealocarea resurselor pentru siguranța angajaților.

Analizând conținutul art. 55³ din CC al RM identificăm o serie de omisiuni din partea angajatorului care cad sub incidența legii contravenționale.

- *lit.a) neevaluarea riscurilor profesionale la locurile de muncă.* Din punct de vedere juridic, evaluarea riscurilor de către angajator reprezintă procesul de identificare a pericolelor și analiza probabilității și gravității vătămărilor. Art. 13 alin. (1) lit. a) al Legii 186/2008 obligă angajatorul „să evalueze riscurile pentru securitatea și sănătatea lucrătorilor iar art. 10 stabilește principiile generale de prevenire, primul fiind „evitarea riscurilor. Nerealizarea acestei evaluări transformă orice măsură de protecție într-o intervenție ineficientă. Prin sancționarea neevaluării riscurilor se subliniază caracterul preventiv-proactiv al noului regim juridicl regimului juridic actual în domeniul securității și sănătății în muncă. Statul nu intervine post-factum (după accident), ci intervine în faza de planificare, considerând că omisiunea analizei riscului de către angajator este, în sine, o atingere adusă ordinii sociale echivalând cu o acceptare tacită a producerii accidentului de muncă.

- *lit. c) lipsa actelor în domeniul SSM (elaborate/deținute conform legii).* Întreaga documentație din domeniu SSM reprezintă fundamentul pe care se sprijină prezumția de conformitate a unității economice. Actele elaborate conform legii sunt singurele mijloace prin care acestea pot demonstra îndeplinirea obligației de securitate-rezultat. În lipsa actelor elaborate și deținute conform legii, sistemul de control devine inexistent și creează o prezumție de vinovăție directă împotriva angajatorului. Sancționarea lipsei actelor prin art. 55^3 lit. c) protejează ordinea socială. Statul consideră că un angajator care nu deține documentația legală refuză, de fapt, să fie monitorizat, punând în pericol nu doar salariații, ci și mecanismele publice de control al sănătății populației antrenate în câmpul muncii.

- *lit. g) nerespectarea obligației de stabilire a atribuțiilor ce le revin salariaților în domeniul SSM* -norma vizează eșecul managementului în a clarifica distribuția sarcinilor. Absența unor responsabilități precise în domeniul SSM "rupe" lanțul de siguranță deoarece transformă obligațiile de protecție din sarcini executive concrete în simple prevederi lipsite finalitate prectică. Sancțiunea instituită prin art. 55^3 lit. g) CC RM nu reprezintă o simplă măsură punitivă, ci un instrument juridic cu un impact profund asupra culturii de securitate. Aceasta exercită, în primul rând, o funcție de prevenție generală, transmițând un semnal către angajatori privind la obligativitatea individualizării responsabilităților de protecție. În esență, acest mecanism coercitiv constituie modalitatea prin care statul reafirmă

caracterul imperativ al dreptului la protecția muncii, consacrat de art. 43 din Constituție.

- *lit. k) nerespectarea obligației de a lua măsurile pentru primul ajutor, stingerea incendiilor și evacuare.* Această normă penalizează deficiențele în planificarea strategică pentru situații critice (prim ajutor, incendii, evacuare), unde lipsa unor protocoale operaționale prestabilite poate amplifica exponențial prejudiciul în momentul materializării riscului.

b) *Contravenții privind instruirea și informarea* reprezintă pilonul comunicării și competeței în orice sistem de management al securității. Fără o comunicare eficientă toate celelalte măsuri tehnice devin inoperabile.

- *lit. b) neinformarea privind riscurile profesionale* - angajatorul deține evaluarea riscurilor dar nu o „traduce" pe înțelesul angajatului. Prin sancționarea acestei omisiuni, legiuitorul urmărește să prevină situația în care angajatul este expus unor pericole pe care nu le cunoaște și, prin urmare, nu le poate gestiona. Din perspectiva drepturilor omului, informarea corectă reprezintă fundamentul consimțământului informat al lucrătorului; omul are dreptul să știe la ce pericole se expune și care sunt barierele de protecție instituite pentru a-i salva viața și integritatea fizică.

- *lit. d) neasigurarea cu instrucțiuni și instruiri SSM.* Conforma legislației naționale *a*angajatorul are obligația de a furniza suportul logistic și metodologic pentru muncă sigură. Absența fizică a acestor momente de instruire sau lipsa fișelor de instruire semnate constituie o contravenție de omisiune care atestă o deficiență în sistemul de prevenție. În același timp, lipsa instruirii nu este doar o omisiune tehnică, ci o încălcare a dreptului fundamental al lucrătorului la securitate prin cunoaștere. Lipsa fișelor de instruire semnate sau a programelor de instruire reprezintă cu siguranță o probă incontestabilă a vinovăției iar legiuitorul sancționează aici anume nerespectarea formei obligatorii a prevenției. Fără aceste documente, statul (prin inspecția muncii) nu are nicio garanție că instruirea a avut loc în realitate.

- *lit. f) admiterea la muncă fără pregătire/instruire necesară* constituie o contravenție de acțiune, sancționând decizia conștientă a angajatorului de a autoriza activitatea propriu-zisă în condițiile în care etapa imperativă a instruirii a fost omisă. Din perspectivă juridică, lit. f) reprezintă cel mai ridicat grad de pericol social din această categorie, deoarece marchează momentul în care riscul teoretic se materializează în activitate operativă.

Conform art. 12 alin. (4) din Directiva-cadru 89/391/CEE, instruirea reprezintă o condiție sine qua non ce trebuie îndeplinită la angajare, în cazul unui transfer, al schimbării funcției sau la introducerea unor noi tehnologii și echipamente. Această exigență este transpusă și prin art. 13 lit. f) din Legea nr. 186/2008, care instituie interdicția absolută de a admite la lucru persoane care nu posedă cunoștințele și abilitățile necesare în urma instruirii. Totodată, art. 17 alin. (7) din aceeași lege subliniază caracterul obligatoriu și instituționalizat al procesului, precizând că instruirea se efectuează exclusiv în timpul programului de lucru.

c) *Contravenții Procedurale* - se referă la nerespectarea pașilor legali după producerea unui accident (comunicare, cercetare, raportare). Din punct de vedere juridic, norma protejează cronologia incidentelor și capacitatea de expertiză a organelor de control, sancționând orice tentativă de a vicia procesul de cercetare a cauzelor accidentului.

Conform art. 55³ alin. (3) CC al RM *neasigurarea comunicării, cercetării, evidenţei şi a raportării în modul stabilit a accidentelor de muncă produse în unitatea economică sau modificarea stării de fapt rezultată din producerea unui accident de muncă, cu excepţia cazurilor în care menţinerea acestei stări poate genera alte accidente de muncă ori poate pune în pericol viaţa accidentaţilor sau a altor persoane, se sancţionează cu amendă de la 300 la 400 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere.* Necomunicarea accidentului privează statul de posibilitatea de a monitoriza sectoarele economice cu risc ridicat, subminând funcția de prevenție generală a dreptului muncii iar sancțiunea ridicată (între 300 și 400 unități convenționale) aplicată factorului de decizie reflectă gravitatea omisiunii.

Sub aspect procedural, art. art. 55³ alin. (3) CC RM funcționează ca un mecanism de sancționare a nerespectării normelor imperative stabilite prin Hotărârea Guvernului nr. 1361/2005. În special, pct. 13 din Regulament instituie obligația angajatorului de a conserva integritatea locului accidentului, protejând astfel faza gnoseologică a cercetării. Nerespectarea acestei obligații de conservare, corelată cu omisiunea comunicării imediate prevăzută la pct. 11, configurează un eșec de raportare care împiedică statul să exercite controlul asupra legalității condițiilor de muncă.

2. **Un al doilea criteriu este clasificare este după forma de manifestare.** Aici distingem:

a) *Contravenții prin omisiune* - presupune un comportament pasiv, când o persoanătrebuie să acționeze și nu o face. Acest tip de contravenții reprezintă marea majoritate a încălcărilor din art. 55³ alin. (1). În acest caz, legea obligă subiectul să acționeze conform obligațiilor prevăzute în art. 13 din Legea 186/2008, dar acesta alege să rămână în pasivitate. Pericolul social nu provine dintr-un gest violent, ci anume din absența măsurilor de siguranță care ar fi trebuit să existe. În art. 55³ se regăsesc majoritatea literelor care utilizează prefixul privativ „ne-" sau substantivul „lipsa" (ex: lit. a) – neevaluarea riscurilor, lit. c) – lipsa actelor, lit. d) – neasigurarea instruirii). Angajatorul nu „face" ceva rău, ci pur și simplu nu face ceea ce este obligatoriu prin lege. Aceasta indică un eșec de organizare și o cultură deficitară a prevenirii. Art. 55³ sancționează anume „starea de pasivitate". Prin penalizarea omisiunii, legiuitorul forțează angajatorul să iasă din zona de indiferență.

b) *Contravenții prin acțiune* - presupune un comportament activ, volitiv și conștient al subiectului prin comiterea unei atentări sociale [9, p.168]. Spre deosebire de marea majoritate a încălcărilor din domeniul securității și sănătății în muncă, care sunt de natură omisivă, contravențiile prin acțiune se disting printr-un grad sporit de pericol social. Acestea presupun un gest conștient și o intervenție activă prin care subiectul încalcă o interdicție legală expresă. În acest caz, subiectul nu mai este sancționat pentru o simplă stare de pasivitate, ci pentru executarea unei acțiuni interzise, existând o opoziție directă între voința făptuitorului și voința imperativă a legiuitorului.

Art. 55³ alin. (3) CC, care sancționează modificarea stării de fapt rezultată din producerea unui accident de muncă sau neasigurarea comunicării și cercetării acestuia. Această normă are un caracter special, vizând protejarea integrității probelor și a transparenței procedurale post-eveniment.

În același timp gravitatea acestei acțiuni este amplificată prin prisma obiectivelor stabilite de pct. 13 din HG nr. 1361/2005, care prevede că scopul cercetării accidentelor de muncă constă în clasificarea lor, determinarea circumstanţelor, cauzelor şi încălcărilor actelor normative şi altor reglementări ce au condus la accidentarea salariaţilor, stabilirea persoane-

lor care au încălcat prevederile actelor normative şi a măsurilor corespunzătoare întru prevenirea unor asemenea evenimente.

3. **Al treilea criteriu fundamental de clasificare a contravenţiilor prevăzute de 55³ alin.(3) din Codul Contravenţional rezidă în calitatea subiectului răspunderii**. Prin subiect, în general, în literatura juridică se înțelege calitatea de subiect de drept ce exprimă „calitatea, capacitatea, însușirea, aptitudinea sau posibilitatea care îngăduie oamenilor să participe individual sau colectiv la raporturi juridice ca titulari de drepturi şi obligaţii" [7, p.11]. În domeniul securității și sănătății în muncă (SSM) art.55³ subiectul este unul calificat. Calitatea subiectului nu este determinată doar de deținerea unei licențe de activitate dar și de poziția de garant. Angajatorul este cel care deține „puterea de decizie" și „puterea financiară". Această răspundere este structurată pe două paliere distincte, menite să asigure o protecție multidimensională a lucrătorului.

a) *Angajatorul ca persoană juridică.* Potrivit Codului cu privire la contravenţiile administrative din 1985, persoana juridică nu putea fi subiect al răspunderii contravenţionale. Actuala lege contravenţională a mers pe calea recomandată de Consiliul Europei – de a recunoaşte în legislaţia contravenţională persoana juridică drept subiect activ al contravenţiei [7, p.13]. Astfel, reglementînd particularităţile răspunderii contravenţionale a persoanei juridice ca subiect al contravenţiei, CC al RM art. 17 stipulează: *"O persoană juridică, cu excepția autorităților publice, este pasibilă de răspundere contravenţională pentru o faptă prevăzută de lege dacă: a) aceasta nu a îndeplinit sau a îndeplinit necorespunzător dispozițiile directe ale legii ce stabilesc îndatoriri sau interdicții privind efectuarea unei anumite activități sau a efectuat o activitate ce nu corespunde actelor sale de constituire sau scopurilor sale declarate, b) fapta a fost săvârşită în interesul persoanei juridice respective de către o persoană fizică împuternicită cu funcții de conducere, care a acționat independent sau ca parte a unui organ al persoanei juridice, c) fapta a fost admisă sau autorizată, sau aprobată, sau utilizată de către persoana împuternicită cu funcții de conducere, d) fapta a fost săvârșită datorită lipsei de supraveghere și control din partea persoanei împuternicite cu funcții de conducere."* Observăm sancționarea persoanei juridice în domeniul SSM intervine atunci când încălcarea normelor este rezultatul unei deficiențe la nivel de meca-

nism organizațional. Aceasta indică faptul că entitatea juridică, nu a alocat resursele necesare, nu a implementat proceduri adecvate sau a prioritizat obiectivele financiare în detrimentul siguranței colective.

În cadrul regimului sancționator specific domeniului SSM, legiuitorul a stabilit praguri diferențiate, reflectând gravitatea omisiunilor în funcție de calitatea subiectului activ. Astfel, pentru contravențiile prevăzute la art. 55^3 din Codul Contravențional, amenzile aplicate persoanei juridice ating pragul maxim de 500 unități convenționale (echivalentul a 25.000 lei). Logica sancțiunii este de a demonstra angajatorului că investiția în echipamente și sisteme de protecție este mai eficientă din punct de vedere financiar decât plata repetată a unor sancțiuni contravenționale.

b) *Persoana cu funcție de răspundere* - această categorie vizează persoana fizică specifică (directorul, administratorul, șeful de șantier sau specialistul SSM) care deține puterea de coordonare la locul de muncă. Aici, natura vinei este strict personală, manifestată prin neglijență sau imprudență în exercitarea atribuțiilor de supraveghere. Amenzile, cuprinse între 100 și 400 unități convenționale, sunt suportate direct din patrimoniul personal al managerului. Această abordare permite organelor de control o distincție clară între „buzunarul firmei" și cel al managerului, forțând factorul de decizie să își asume personal rigoarea procesului de siguranță. Filozofia europeană a securității muncii, transpusă integral în Codul Contravențional al Republicii Moldova, pornește de la premisa că angajatorul deține controlul absolut asupra mediului de muncă, în timp ce lucrătorul reprezintă partea vulnerabilă a raportului juridic.

În lumina principiului consacrat de art. 55 alin. (3) din Directiva 89/391/CEE, obligațiile lucrătorilor nu elimină responsabilitatea angajatorului. Această filosofie juridică este preluată în legislația națională prin art. 13 din Legea nr. 186/2008, care instituie o prezumție de vivovățe a managementului. În situația în care un lucrător nu utilizează echipamentul de protecție, fapta este încadrată contravențional conform art. 55^3 lit. j) CC al RM, fiind considerată un eșec al funcției de control și supraveghere ce revine persoanei cu funcție de răspundere.

4. **Un criteriu deosebit de relevant este clasificarea după gradul de pericol social.** Această clasificare este esențială pentru a demonstra proporționalitatea sancțiunilor. Deși această delimitare nu este expres prevă-

zută de lege, ea este esențială pentru individualizarea sancțiunii, permițând diferențierea între abateri minore și încălcări grave care generează riscuri imediate. Articolul 55³ alin. (3) gradează acest pericol prin cuantumul amenzilor și severitatea subiectivă.

a) *Contravenții cu grad redus de pericol social.* Acestea vizează nerespectarea unor obligații de formă, care nu pun în pericol iminent viața angajatului, dar îngreunează monitorizarea sistemului SSM. De exemplu art 55³ *lit. c) Lipsa unor acte în domeniul SSM, lit.g) nerespectarea obligației de stabilire a atribuțiile ce le revin în domeniul SSM.* Aceste încălcări contravenționale sunt adesea „omisiuni tehnice" cu grad redus de pericol social care de fapt constituie „sistemul de alarmă" al întregii structuri SSM. Pericolul este redus deoarece pot fi remediate imediat (ex: prin emiterea unui ordin intern). Legiuitorul a ales aplicarea unei amenzi de la 100 la 200 u.c. pentru persoana de răspundere și de la 250-400 u.c aplicată persoanei juridice. Amenda în acest caz are rol educativ forțând angajatorul să își pună în ordine documentația. Importanța acestei prevederi și a modului în care legiuitorul a ales să sancționeze aceste „omisiuni tehnice" rezidă în menținerea disciplinei fără a bloca organizația financiar.

b) *Contravenții cu grad mediu de pericol social.* Sunt încălcările care creează o stare de vulnerabilitate. Deși accidentul nu s-a produs, cadrul de siguranță este grav compromis. Sancțiunea vizează prevenția pură. Statul intervine pentru a elimina riscul înainte ca acesta să se materializeze. De exemplu, art. 55³ *lit. a) neevaluarea riscurilor profesionale la locurile de muncă, lit. b) neinformarea salariaţilor cu privire la riscurile profesionale, lit. d) neasigurarea salariaţilor cu instrucţiuni şi instruiri privind SSM, lit. f) admiterea la muncă a salariaţilor fără pregătire profesională şi/sau instruirea necesare în domeniul SSM, lit. i) nerespectarea obligaţiei de acordare gratuită a echipamentului de protecţie, lit. l) nerespectarea obligaţiei de a asigura funcţionarea permanentă şi corespunzătoare a sistemelor şi dispozitivelor de protecţie, a aparaturii de măsurare şi de control, precum şi a instalaţiilor de captare, de reţinere şi de neutralizare a substanţelor nocive degajate în timpul proceselor tehnologice.*

c) *Contravenții cu grad mare de pericol social.* Aici includem încălcările care ating cele mai sensibile valori precum protecția minorilor și integritatea actului de justiție. Art. 55³ alin. 2 prevede "celeași încălcări săvârșite asupra minorului se sancţionează cu amendă de la 240 la 300

de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, cu amendă de la 400 la 500 de unităţi convenţionale aplicată persoanei juridice". Observăm că prin dublarea sau majorarea semnificativă a sancțiunilor legiuitorul a instituit un regim de sancționare agravant. Este de înțeles că minorul nu deține aceeași stabilitatea psiho-emoțională ca cea a unui adult, nici experiența sau capacitatea cognitivă de a evalua consecințele pe termen lung. Astfel, prin cuantumul ridicat al amenzii, statul impune un "cost de risc prohibitiv".

Deși Republica Moldova nu este încă stat membru UE, prin semnarea Acordului de Asociere și-a asumat obligația juridică de a-și armoniza legislația națională cu acquis-ul comunitar. În acest sens, răspunderea agravată prevăzută de art. 55^3 alin. (2) din Codul Contravențional își găsește fundamentul etic și juridic în textul art. 7 din Directiva 94/33/CE care prevede că "statele asigură protecția tinerilor împotriva riscurilor specifice pentru securitatea, sănătatea și dezvoltarea lor, care rezultă din lipsa de experiență, din absența conștientizării riscurilor existente sau potențiale, sau din insuficienta dezvoltare a tinerilor."

Prevederile legale ale art. 55^3 alin. 3 privind tăinuirea accidentelor de muncă constituie cea mai severă formă de ilicit contravențional vizând direct integritatea actului de justiție și dreptul victimei la reparație. Spre deosebire de neinstruire (care poate fi o neglijență), tăinuirea unui accident presupune adesea un *act volitiv*. Conform legii nr. 186/2008 art. 13, alin (1), *lit. p) angajatorul este obligat să asigure comunicarea, cercetarea şi evidenţa accidentelor de muncă*. Prin tăinurea, angajatorul conștient alege să nu raporteze evenimentul, izolând victima de protecția legală la care are dreptul. Totodată, alin. (3) este strâns legat de principiul transparenței în raporturile de muncă. Tăinuirea în acest caz nu este doar o lipsă de informare, ci reprezintă o încălcare flagrantă a garanțiilor prevăzute și de art. 225 CM al RM împiedicând statul să își exercite funcția de control și monitorizare a condițiilor de muncă.

Chiar dacă legiuitorul a prevăzut ca tăinuirea să se sancţioneze cu amenzi de la 300 la 400 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere acestea pot fi deseori mult prea mici în raport cu costurile pe care un accident grav de muncă le-ar presupune pentru sistemul de asigurări sociale dacă ar fi raportat corect.

5. **O altă clasificarea importantă este după consecințele produse.** Această clasificare este una dintre cele mai profunde din punct de vedere juridic, deoarece atinge distincția dintre **c**ontravențiile formale (de pericol) și cele materiale (de rezultat).

a) *Contravenții formale (fără producerea unui eveniment)* se consideră consumate prin simpla săvârșire a faptei interzise sau prin neîndeplinirea unei obligații legale. De exemplu art.55³ *lit. a) neevaluarea riscurilor, lit. b) neinformarea salariaţilor cu privire la riscurile profesionale, lit. c) lipsa în unitatea economică a actelor în domeniul SSM, lit. d) neasigurarea salariaţilor cu instrucţiuni şi instruiri privind SSM.* Aceste tipuri de contravenții sunt *formale*. Aceasta înseamnă că legea pedepsește simpla existență a stării de pericol, fără a aștepta ca un angajat să fie rănit. În acest caz statul sancționează *omisiunea de a crea siguranță,* nu vătămarea propriu-zisă iar angajatorul este penalizat pentru neglijență și tehnica care subminează standardele de securitate.

b) *Contravenții materiale (soldate cu accidente de muncă)***.** Contravențiile materiale sunt încălcări ale normelor de siguranță care au drept consecință directă un accident de muncă ce nu întrunește elementele unei infracțiuni. Această categorie este guvernată de alin.(3) al art.55³ și se intervine doar în momentul în care riscul s-a materializat deja într-un eveniment nedorit (accident).

Analizând conținutul lit. f) la aceluiași articol observăm că acesta capătă un caracter material prin coroborarea art. 9 și art. 28 din HG nr. 1361/2005 "angajatorul, în funcție de domeniul de activitate, va comunica imediat despre producerea accidentelor la locul de muncă…" Se poate observa că nerespectarea procedurii de comunicare și cercetare, stabilită prin normele analizate, depășește sfera unei simple omisiuni tehnice, constituind o formă de împiedicare a actului de justiție contravențională în efortul de determinare a cauzelor reale ale evenimentului. Această abatere aduce atingere directă transparenței și integrității sistemului de raportare, elemente fundamentale pentru funcționarea mecanismelor de prevenție.

Concluzii

Cercetarea de față demonstrează că legislația din domeniul sănătății și securității în muncă (SSM) a evoluat de la un set de instrucțiuni tehnice la un instrument fundamental de garantare a drepturilor constituționale, iar analiza surselor doctrinare, cât și al art. 55^3 din Codul Contravențional al RM, coroborată cu directivele europene, ne permite să formulăm următoarele concluzii:

1. Dincolo de orice reglementare juridică, prioritatea principală a SSM este omul. Statul și angajatorul au obligația de a preveni accidentele de muncă și bolile profesionale. Fiecare normă respectată funcționează ca o barieră de siguranță care protejează dreptul la viață și la sănătate, prevenind tragedii care pot avea consecințe ireversibile asupra lucrătorului și familiei acestuia.

2. Legiuitorul a prioritizat importanța domeniului sănătății și securității în muncă prin reglementarea acesteia în legea supremă a Republicii Moldova. Astfel, art. 43 din Constituție garantează dreptul la condițiile de muncă ce respectă securitatea și igiena. Totodată, legislația europeană, precum Directiva-cadru 89/391/CEE subliniază, că protecția lucrătorului este un indicator al nivelului de civilizație al unei societăți.

3. Exercitarea actului de justiție și menținerea ordinii sociale depind în mod fundamental de claritatea și rigorile cu care sunt structurate normele juridice. În contextul specific al raporturilor de muncă, unde integritatea fizică și psihică a angajatului reprezintă valoarea supremă protejată, necesitatea unei structuri clare a ilicitului devine un imperativ de siguranța publică.

Necesitatea grupării faptelor contravenționale după criterii coerente decurge din complexitatea relațiilor sociale protejate și din imperativul de a oferi un răspuns juridic proporțional gravității fiecărei încălcări.

4. În domeniul SSM, unde faptele variază de la simple omisiuni la încălcări grave ce periclitează viața angajatului, clasificarea legală îndeplinește un rol multidimensional. Pe de o parte, aceasta delimitează tipologiile contravenționale prin prisma formei de vinovăție sau a naturii prejudiciului iar pe de altă parte, facilitează o interpretare riguroasă a normelor, asigurând fundamentul necesar pentru individualizarea răspunderii juridice a angajatorului sau a persoanelor desemnate.

Din această perspectivă, o clasificare temeinic fundamentată contribuie esențial la sporirea predictibilității sistemului de drept, oferind autorităților de control, precum Inspectoratul de Stat al Muncii un instrumentar metodologic riguros pentru uniformizarea procesului de constatare și aplicare a sancțiunilor, eliminând astfel riscul interpretărilor arbitrare.

5. Pornind de la premisa că, contravenția constituie unicul temei al răspunderii contravenționale în domeniul securității muncii, studiul nostru subliniază importanța legalității și a competenței în aplicarea sancțiunilor. Aceste elemente, împreună cu o clasificare riguroasă a abaterilor de la normele de sănătate și securitate în muncă, asigură integritatea ordinii publice la locul de muncă și promovează o cultură a prevenirii riscurilor, transformând sancțiunea dintr-un simplu instrument punitiv într-un mecanism de garantare a dreptului constituțional la muncă în condiții de siguranță.

6. Importanța clasificării contravențiilor în domeniul securității și sănătății în muncă (SSM) transcede sfera tehnică a amenzilor, devenind un garant fundamental al echilibrului în raporturile de muncă și un pilon de protecție a drepturilor omului. Din perspectiva drepturilor omului, importanța clasificării devine și mai evidentă atunci când o raportăm la obligațiile pozitive ale statului de a proteja viața și integritatea fizică. O ierarhizare riguroasă a încălcărilor, inspirată de Directiva-cadru 89/391/CEE, permite autorităților să intervină proactiv. Sancționând „contravențiile de pericol" înainte ca acestea să genereze o victimă, statul onorează spiritul normelor europene care pun prevenția deasupra reparației.

7. În ciuda impactului său vital asupra ordinii de drept, subiectul clasificării contravențiilor privind SSM rămâne un domeniu insuficient cercetat în doctrina juridică autohtonă. Majoritatea lucrărilor de specialitate se limitează la descrierea mecanică a sancțiunilor, fără a investiga profunzimea criteriilor de categorizare care stau la baza art. 55^3 din Codul Contravențional. Această lacună teoretică lasă loc de interpretări ambigue în practica judiciară, unde distincția dintre o omisiune formală și o tăinuire materială poate decide nu doar cuantumul unei amenzi, ci și restabilirea echității sociale.

Din această perspectivă, investigarea criteriilor de clasificare — după natura obligației, forma de manifestare sau consecințele produse — devine

o necesitate stringentă pentru a asigura un echilibru între funcția represivă a statului și rolul său de protector al valorilor umane supreme.

Referințe bibliografice:

1. **ANTOCI, A., PANTEA, O.** *Drept contravențional: Suport de curs*. Ed. a 2-a, rev. și adăugită. Chișinău: CEP USM, 2024. 266 p. ISBN 978-9975-62-677-4.
2. **CODUL CONTRAVENȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA**: Legea nr. 218 din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 3-6, art. 15.
3. **CODUL MUNCII AL REPUBLICII MOLDOVA**: Legea nr. 154 din 28.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 159-162, art. 648.
4. **DIRECTIVA CONSILIULUI** din 12 iunie 1989 privind punerea în aplicare de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și sănătății lucrătorilor la locul de muncă (89/391/CEE). Disponibil: eur-lex.europa.eu (accesat 16.02.2026).
5. **GRECHENYUK, S., PARKHOMENKO, P.** Classification of Administrative Offenses for Driving Vehicles. În: *Jurnalul Juridic Național: Teorie și Practică*, februarie 2014, pp. 84-87.
6. **GUȚULEAC, V.** *Tratat de drept contravențional*. Chișinău: ULIM, 2009. 532 p.
7. **GUȚULEAC, V.** Unele aspecte teoretice și aplicative privind conținutul contravenției. În: *Legea și Viața*, ianuarie 2012, nr. 1, pp. 4-16.
8. **LEGEA REPUBLICII MOLDOVA** nr. 186 din 24.07.2008 privind securitatea și sănătatea în muncă. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 143-146, art. 587.
9. **PANTEA, O.** Contravenția – într-o abordare hibridă la interferența dintre dreptul penal și administrativ. În: *Statul de drept în Republica Moldova și criza de securitate*. Coordonator: Rodica CIOBANU. Chișinău: Cartea Juridică, 2025 (Lexon-Prim), pp. 148-175. ISBN 978-9975-3418-8-2.
10. **PĂSCĂLUȚĂ, F.** *Formele controlului respectării legislației în domeniul securității și sănătății în muncă*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015.

11. **REZOLUȚIA** privind includerea unui mediu de muncă sigur și sănătos în cadrul principiilor și drepturilor fundamentale ale OIM la locul de muncă, adoptată la cea de-a 110-a sesiune a Conferinței Internaționale a Muncii, Geneva, iunie 2022. Disponibil: https://www.ilo.org/resource/conference-paper/ilo-1998-declaration-fundamental-principles-and-rights-work-and-its-follow. Accesat la 16. 02. 2026
12. **ROMANDAȘ, N.** *Dreptul muncii*. Chișinău: Editura Reclama, 2002.
13. **ROMANDAȘ, N.** Armonizarea legislației naționale privind securitatea și sănătatea în activitatea de muncă a tinerilor salariați. În: *Administrarea Publică*, 2006, nr. 4(52), pp. 43-49. ISSN 1813-8489.

CZU: 347.921.5:340.134:347.96
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.18

FORMAREA NORMELOR DE COMUNICARE JURIDICĂ ÎN MODELUL EUROPEAN DE DEZVOLTARE DURABILĂ A SISTEMULUI JURIDIC[37]

Anna CHUVALNIKOVA[38]

ORCID ID: https://www.orcid.org/0000-0002-5368-6697

Reviewer: Irina IACUB, doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior in cadrul ICJPS al USM, irinaiacub@mail.ru

Rezumat: *Problematica formării normelor de comunicare juridică nu este atât de univocă pe cât ar putea părea la prima vedere. Propunem să acordăm atenție legităților acestui proces, inerente* ***modelului european de dezvoltare durabilă a sistemului juridic****. Acest model regional sintetizează experiența de dezvoltare a sistemelor juridice naționale din Europa de Vest de după cel de-al Doilea Război Mondial. Utilizând acest exemplu, analizăm: natura comunicativă a funcționării componentei normative a sistemului juridic; diversificarea normelor de comunicare juridică; etapele mecanismului de selecție a experienței juridice și sistemul dezvoltat de canale de feedback între societate și autoritățile publice în contextul activității legislative. Considerăm că aceste canale pot fi privite ca fundamentul real al modelului european de dezvoltare juridică* ***durabilă*** *și acea „platformă de dialog" care a creat condițiile juridice democratice pentru aprofundarea și extinderea integrării europene în secolele XX și XXI. Concluzionăm că studierea legităților modelului european al unui sistem juridic cu dezvoltare durabilă este deosebit de relevantă pentru educația civică a juriștilor din Republica Moldova, deoarece încurajează studenții să se implice în iden-*

37 The article was elaborated within the subprogram 01.05.01 National security of the Republic of Moldova in the context of accession to the European Union: legal, political and sociological approaches, carried out by the Institute of Legal, Political and Sociological Research of the Moldova State University.

38 PhD in Law, Institute of Legal, Political and Sociological Research, MSU, scientific researcher

tificarea unor modalități armonioase de integrare a sistemului juridic al țării în spațiul juridic european, având la bază un model comunicativ de interacțiune între autoritatea statală și societatea civilă.

Cuvinte cheie: comunicare juridică, norme, sistem juridic, dezvoltare durabilă, model european.

FORMATION OF LEGAL COMMUNICATION NORMS IN THE EUROPEAN MODEL OF LEGAL SYSTEM'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract: *The issue of the formation of legal communication norms is not as straightforward as it might initially appear. We propose to pay attention to the patterns of this process inherent in the European model of a sustainably developing legal system. This regional model summarizes the development experience of national legal systems in Western Europe after the Second World War. Using this example, we analyze: the communicative nature of the functioning of the normative component of the legal system; the diversification of legal communication norms; the stages of the mechanism for selecting legal experience and the developed system of feedback channels between society and public authorities associated with lawmaking. We believe that these channels can be considered the real foundation of the European model of sustainable legal development and the very „dialogue platform" that formed the* democratic legal conditions for deepening and expanding European integration in the 20th and 21st centuries. We conclude that studying the patterns of the European model of a sustainably *developing legal system is particularly relevant for the civic education of lawyers in Moldova, as it encourages students to engage in the search for harmonious ways to integrate their country's legal system into the European legal space based on a communicative model of interaction between state authority and civil society.*

Keywords: legal communication, norms, legal system, sustainable development, european model.

Introduction

Modern civic education in the field of jurisprudence entails fostering students' skills in constructive critical analysis, directed not only at specific legal cases but also at the broader patterns governing the legal system's

functioning. The capacity for abstract generalization underpins a future lawyer's general humanitarian competence and breadth of vision, which in turn determine the degree of mindfulness in their own civic stance. Cultivating such a skill enables the future specialist to competently communicate their legal position and channel their civic engagement toward finding constructive solutions to specific problems. Consequently, it is essential for students to study not only the patterns traditionally addressed by the general theory of law. From the perspective of civic education, it is equally vital to implement a problem-based learning approach, wherein the student becomes an active participant in investigating as-yet-undiscovered legal patterns.

One potential avenue for collaborative research into these patterns is the formation of legal communication norms. This issue has remained underdeveloped in the general theory of law and is far less straightforward than it might initially appear. To encourage students to formulate their own judgments through logical synthesis, it is necessary to focus their attention on specific factual data, defining the regional and chronological parameters through which these patterns can be analyzed. Furthermore, students can be presented with a „working model" of a logical synthesis of this data, intended to serve as a subject for discussion and constructive criticism

To focus on specific factual data in the study of general patterns governing the formation of legal communication norms, we propose examining the European model of a sustainably developing legal system. The features of this generalized typological model have been evident in the evolution of Western European national legal systems since the second half of the 20th century. This model demonstrates the European experience in establishing a legal dialogue between state authorities and civil society during the reconstruction period following the Second World War. This experience facilitated the formation of legal communication norms and values that laid the democratic foundations not only for the region's national legal systems but also for a unified European legal space. Consequently, these developments created the legal prerequisites for the deepening and expansion of European integration processes.

Applied methodology. To generalize the European experience of legal development, this study employed *the method of theoretical legal modeling* [6]. This approach allows for the integration of common deve-

lopmental features observed in Western European national legal systems following the Second World War into a typological regional model of legal system dynamics. This model can be characterized as a „conceptual model of sustainable development", reflecting gradual and consistent transformations of its components that establish and prolong legal conditions with a constructive impact on socio-economic and other spheres of public life [7]. By identifying the normative component as a relatively distinct element of this model, we utilize *methods of systemic-structural and functional analysis* to identify the patterns underlying the formation of legal communication norms, which constitute the dynamic content of the normative component.

In doing so, we effectively implement *a communicative approach* to the content and functional purpose of the normative component of the legal system. In our view, such an approach not only correlates with the contemporary scientific paradigm within the social sciences and humanities [15] but also reveals the actual dynamics within this component's content, manifested in the stages of legal experience selection and the formation of a diversified system of legal communication norms reflecting their actual relevance in legal practice.

Research results. One of the key areas for advancing the civic education of law students is the development of analytical thinking skills through a problem-based learning approach [18]. Within this framework, students are encouraged to participate in the analysis of under-researched issues in legal science, such as the underlying patterns of the formation of legal communication norms.

The issue of the formation of legal communication norms is not as straightforward as it might appear at first glance. Legal science in the post-Soviet space is characterized by a rather limited understanding of the normative component of the legal system as a collection of rules established in official formal sources of law [2]. This narrow doctrinal approach fosters an overly one-sided perspective, reducing the normative regulators of legal behavior to the legal texts that constitute the national legislation. However, in the actual legal life of a society – which is shaped by legal communications between actors of the legal system – some of these legal texts may remain unutilized and effectively „dead letters" [17], failing to be implemented in practice.

From the point of view of the doctrine of „living law", which was developed by Eugen Ehrlich and other representatives of sociological jurisprudence [10], and taking into account modern scientific ideas about the mechanism of social communications, we can present a broader and, as it seems to us, more objective and closer to reality view of the content of the legal system's normative component.

Aligning with Niklas Luhmann's sociological concept of communication as a sort of „*fundamental basis*" of the social system [14], we consider that the content of the legal system's normative component – given its social nature – is formed precisely thanks to the *mechanism of legal communications*.

Further developing this idea of the communicative nature of the legal system's normative component – which aligns logically with the contemporary scientific paradigm within the social sciences and humanities – we consider that the legal experience emerging from legal communications serves as the foundation of certain „patterns" of legal communication. Actors of the legal system orient their behavior towards these patterns treating them as *communicative practices recognized as legitimate*.

However, the greater or lesser recognition of certain communicative practices as legitimate within a specific environment – or even their widespread recognition across the national legal system – does not necessarily entail their binding force on all actors of that system. It must be understood that the formation of the normative component of the legal system and, consequently, the formation of the legal communication norms that constitute its dynamic content, is *a longer and more complex process*, which is also communicative in nature.

The transformation of legal behavior experience – arising within legal communications – into a binding „general norm" necessitates the initiation of *an entirely different level of legal communication*. The subject of this new communication is no longer the individual rights and duties of participants in specific legal interactions, but the „norms" of legal communications themselves.

At the same time, we can see a transition from private legal dialogue (which, it should be noted, may be widespread and recurrent, yet exist only as a set of isolated precedents) between individual actors within the legal system regarding their respective „interests" to a public legal dialogue be-

tween society and the public authorities concerning the „generally binding norms" of legal communication. This public dialogue unfolds within *the law-making process*; however, considering the communicative nature of all social processes, including the dynamics of a society's legal system, it would be erroneous to assume that this dialogue concludes upon the completion of formal legislative procedures.

It is essential to recognize that this „legal dialogue" – or, in other words, the „legal communication" between society and the public authorities regarding the norms of legal communications does not cease upon the conclusion of the law-making process; rather, *it persists through the implementation of the established norms*.

Furthermore, within any national legal system, some of these norms seamlessly integrate into *the continuous flow* of individual legal communications between actors of this system. Other norms enter this „flow" primarily through coercion (the mechanism of state coercion), the effectiveness of which, however, has its objective limits. Another subset of norms fails to gain actual recognition and is effectively ignored by actors of the legal system, resulting in „dead letter" or redundant provisions; finally, certain norms are effectively replaced by alternative and usually latent practices, including so-called „shadow law" [1, 12].

Thus, the process of forming legal communication norms that constitute the normative component of any national legal system is inherently *a mechanism for the selection of legal experience*. This mechanism operates across *two levels of legal dialogue* and evolves through *three stages*:

1) *The preliminary stage of primary selection*, occurring at the level of individual legal interactions. These interactions give rise to legal communications, which function here as first-level private legal dialogues;

2) *The main stage of intermediate selection*, taking place within the law-making process and involving a transition to a broader, second-level public legal dialogue;

3) *The final stage of selection*, characterized by the diversification of legal communication norms based on their efficacy. This stage unfolds primarily at the level of first-level legal dialogue, while maintaining the potential for reinitiating the second-level public legal dialogue.

Furthermore, in recognizing *the feedback mechanism* as an essential element of any effective communication, we posit that at all stages of legal

experience selection, *the quality of this feedback directly determines the quality of the emerging legal communication norms*. These norms, in turn, define the „sustainability" of the diversified system of legal communication norms taking shape at the final stage. Feedback mechanisms operating during the main stage of legal experience selection within the law-making process are of particular importance. If norms formed through law-making prove ineffective in first-level legal dialogue, the influence of *compensatory and substitutive regulatory mechanisms* increases. This exacerbates internal contradictions within the diversified system of legal communication norms, thereby undermining its „sustainability".

Drawing on the evolution of Western European legal systems following the Second World War, we can observe the formation of *a typological regional model of a sustainably developing legal system*. Its defining features include: 1) *democratic trends* that stimulated the progressive development of national law within the region [4, 16], provided a „democratic impetus" to the development of legally regulated socio-economic relations, and influenced the emergence of corresponding global legal trends and 2) *established forms of public legal dialogue between society and the public authorities*. These forms contributed to the development of a dialogic „legal platform", which ensured the formation of *a unified European legal communication space* and created favorable legal conditions for advancing the idea of European integration [11].

Of particular interest within the analysis of the European experience of sustainable legal system development – especially in the context of Moldova's current stage of integration into the European legal space – are *the specific forms of public legal dialogue between society and the public authorities*, which we shall examine in greater detail.

It should be noted that in accordance with the **Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision-Making Process** [3], adopted by the Conference of **International Non-Governmental Organizations** on October 1, 2009, there is a specific **„matrix of civil participation"**. Within this framework, *the **dialogue*** between public authorities and civil society occupies an intermediate position between **„consultation"** and **„partnership"**.

However, considering the public dialogue between society and the public authorities as a level of the formation of legal communication norms

– which has received sustainable development within the European model under consideration – *we must shift from the political discourse of „decision-making" to the legal discourse of the „law-making"*. The last involves a corresponding *legal* dialogue centered on a specific subject: *the norms of legal communications*.

In this regard, it is possible to identify the following *„feedback channels" between society and public authorities*, which are characteristic of the European model of sustainable legal system development and linked to official law-making procedures:

1) **direct popular law-making** through the direct adoption of a legal act or its direct repeal;

2) official forms of civil participation in specific law-making procedures of public authorities that do not exert a direct impact on the adoption or repeal of legal acts;

3) official forms of indirect (mediated) „influence" by society on the law-making procedures of public authorities.

(1) ***Direct popular law-making*** *through the direct adoption of a legal act* **within the framework of** referendum or „popular choice" procedures *or its direct repeal* **within the framework of** „popular veto" procedures [9].

It should be noted that while referendum procedures existed in European countries during the pre-war period, their application expanded significantly following the Second World War. Moreover, in certain European nations, the introduction of the referendum was accompanied by the abolition of the upper house of parliament; thus, the referendum effectively became a *„substitute mechanism*" with functions analogous to those of an upper chamber. For instance, in 1953, Denmark abolished its upper house while simultaneously introducing the referendum procedure [13]. According to statistical data, the number of referendums held in Europe began to rise steadily after the Second World War [8], and to this day, Europe remains the consistent leader in this regard compared to other regions worldwide.

(2) *Official forms of civil participation in specific law-making procedures of public authorities* that do not exert a direct impact on the adoption or repeal of legal acts include:

- Popular initiative as a form of direct exercise of law-making initiative

by the people, serving as the initial stage of the law-making process;
- Petitions;
- Public consultation on draft legal acts;
- Public expertise (public legal review) of legal acts in cases where such review is mandatory;
- Participation of civil society representatives in the law-making process within working groups and committees;
- Participation in public hearings on draft legal acts held by public authorities.

(3) *Official forms of indirect (mediated) „influence" by society on the law-making procedures of public authorities* include:
- Public campaigning for legislative changes within the framework of lawful political activity and regulated lobbying practices (in accordance with Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making, adopted by the Committee of Ministers on 22 March 2017 [5]), including advocacy, awareness-raising, and public demonstrations;
- Influence through the mass media;
- Influence through public opinion polls;
- Influence through research and public expertise (public legal reviews) conducted at the initiative of civil society;
- Influence through intermediary structures in the dialogue between the state and civil society (public advisory boards attached to public authorities, public chambers, and other similar structures);
- Initiating constitutional review based on individual complaints by citizens in cases of violations of their rights by law.

Conclusions

Firstly, by examining within the European model the consistently functioning feedback channels between society and public authorities during the process of forming legal communication norms, we can observe that the legalization of lobbying practices, which significantly expanded these „channels", developed particularly actively during the 1990s and 2000s.

On the one hand, this indicates a natural intensification of the legal dialogue between society and public authorities regarding legal commu-

nication norms in the context of digital technology development; this is driven by a significant increase in both the number of information triggers and the technical means to ensure transparency.

On the other hand, this suggests that the European model of sustainable legal system development, which began to emerge after the Second World War, *remains a highly functional and viable conceptual model for legal system dynamics*. Furthermore, in the current digital era, this model is likely undergoing a new, more active cycle of evolution, following the post-war wave of constitutional reforms and the wave of active civic movement engagement in dialogue with the state during the 1960s and 1970s.

The current intensification of legal dialogue regarding legal communication norms necessitates a parallel *intensification of its study*, moving beyond the relatively narrow doctrinal methods of jurisprudence toward *broader interdisciplinary methodological approaches*, including the integration of existing sociological perspectives on communication mechanisms.

Furthermore, the conducted research leads to the conclusion that the European model of sustainable legal system development reflects *a communicative model of interaction between public authorities and civil society* on issues that constitute the content of the legal life of a specific society. Establishing such a communicative model is a prerequisite for the deep integration of modern Moldova's legal system into the European legal space; it requires the development of harmonious direct and feedback links between state institutions and civil society in the country. In this regard, a more profound study of the underlying patterns of the European model of sustainable legal system development is particularly relevant for the civic education of future lawyers in Moldova.

Bibliography:

1. Baranov, V. M. *Tenevoye pravo* [Shadow law]. Nizhny Novgorod, Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2002. 165 p. (In Russ.).
2. Bodenheimer, Edgar. Impasse of Soviet Legal Philosophy. In: *Cornell Law Review*, 1952, vol. 38, pp. 51-72 [online]: http://scholarship.law.cornell.edu/clr/vol38/iss1/2 (accessed: 21.03.2026).

3. Conference of INGOs of the Council of Europe: ***Code of good practice for civil participation in the decision-making process*** (CONF/PLE(2009) CODE1) [online]: **https://www.coe.int/en/web/ingo/civil-participation (accessed: 21.03.2026).**
4. Conway, Martin. Democracy in Postwar Western Europe: The triumph of a political model. *European History Quarterly*, 2002, vol. 32(1), pp.59-84, https://doi.org/10.1177/0269142002032001562.
5. Council of Europe: Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision making [online]: https://search.coe.int/cm?i=0912594880228172 (accessed: 21.03.2026).
6. Chuvalnikova, Anna. Modeling as a method of theoretical legal research. In: Conferinţa ştiinţifico-practică internaţională „Ştiinţă. Educaţie. Cultură": Culegere de articole / redactor-şef şi editor: Ghenova Svetlana. Vol. 1. Komrat: A&V Poligraf, pp. 579-584. ISBN 978-9975-83-334-9.
7. Chuvalnikova, Anna. Sustainable development of Moldova's legal system and its integration into the european political and legal space: „crossing routes". In: *Integrarea europeană a Republicii Moldova: aspecte politico juridice şi social-economice*, 13 mai 2025, Chişinău. Chişinău: Editura USM, 2025, pp. 377-389. ISBN 978-9975-62-968-3.
8. Kaufmann, Bruno, Waters, M. Dane. *Direct Democracy in Europe: A Comprehensive Reference Guide to the Initiative and Referendum Process in Europe*. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2004. 180 p. ISBN 9780890892626.
9. Mirowska, Mariola. The institution of popular veto: experience of selected foreign countries. In: *Constitutional and legal academic studies*, 2024, No 1, pp. 70-77, https://doi.org/10.24144/2663-5399.2024.1.09.
10. Nelken, David. Eugen Ehrlich, Living Law, and Plural Legalities. In: *Theoretical Inquiries in Law*, 2008, vol. 9, https://doi.org/10.2202/1565-3404.1193.
11. Rosas, Allan. European Union Law and National Law: A Common Legal System? In: *International Actors and the Formation of Laws*, 2022, pp. 11-28, https://doi.org/10.1007/978-3-030-98351-2_2.
12. Rouvinsky, Roman. Law in the Age of the 4th Industrial Revolution: Between the Impersonal Technology and Shadow Orders. In: *Russian Law Journal*, 2021, vol. 9, pp. 4-33. https://doi.org/10.17589/2309-8678-2021-9-1-4-33.
13. Skjæveland, Asbjørn. Unicameralism in Denmark: Abolition of the Senate, current functioning and debate. In: *Reforming Senates. Upper Legislative Houses in North Atlantic Small Powers 1800 – present*. London: Routledge, 2019, pp. 225-238.

14. Tosini, Domenico. Why Communication? On the theoretical principles and consequences of Luhmann's systems theory. In: *Revue européenne des sciences sociales*, 2017, vol. 55-1, pp. 191-211, https://doi.org/10.4000/ress.3814 [online]: http://journals.openedition.org/ress/3814 (accessed: 21.03.2026).
15. Wiener, Norbert. *Cybernatics or control and communication in the animal and the machine*. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, 1985. 212 p. ISBN 0-262-23007-0.
16. Williams, Andrew L. Beyond National Sovereignty: The Post-World War II Birth of "Human Rights". In: *Histories,* 2025, vol. 5(4), 47, https://doi.org/10.3390/histories5040047.
17. Zhang, Sam Sihan. The Detrimental Impact Excessive Laws Have on Society. In: *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 2023, vol. 23, p. 105–109, https://doi.org/10.54097/ehss.v23i.12751 [online]: https://drpress.org/ojs/index.php/EHSS/article/view/12751 (accessed: 21.03.2026).
18. Zhao, Pu. The Structure and Implementation Strategies of Problem-Based Learning (PBL) Courses in Legal Education. In: *Journal of Education and Learning*, 2025, vol. 14, No 3, pp. 328-336, https://doi.org/10.5539/jel.v14n3p328.

CZU: 341.231.14:347.471:342.727
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.19

ROLUL SOCIETĂȚII CIVILE PRIVIND RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN JURISPRUDENȚA CtEDO

Lilia CHIRTOACĂ[39]
ORCID ID 0000-0002-5003-647X

Recenzent: Oxana CHISARI-LUNGU, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, USM, chisarioxana82@gmail.com

Rezumat: *Societatea civilă este recunoscută de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului ca actor al controlului democratic („câine de pază public" – public watchdog), alături de presă. Jurisprudența CEDO demonstrează că rolul societății civile în apărarea drepturilor omului se manifestă în mod deosebit prin participarea organizațiilor civice și a activiștilor la dezbaterile privind problemele de interes public. În mod tradițional, Curtea a dezvoltat conceptul de „public watchdog" în jurisprudența referitoare la presă. Ulterior, această logică a fost extinsă și asupra ONG-urilor, activiștilor și organizațiilor societății civile, atunci când acestea contribuie la dezbaterea publică sau la monitorizarea autorităților.*

Societatea civilă nu este protejată doar în calitate de titular individual al libertății de exprimare, ci și ca actor instituțional al democrației. Activitatea de monitorizare și critică a autorităților desfășurată de societatea civilă beneficiază de un nivel sporit de protecție în analiza criteriului „necesar într-o societate democratică". Curtea Europeană tinde să aplice un standard mai riguros de control asupra ingerințelor statului. Restricțiile impuse activității societății civile pot afecta funcționarea dezbaterii democratice și, din acest motiv, sunt examinate de CEDO cu o atenție deosebită.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, dreptul la apărare, societate civilă, drepturile fundamentale, „public watchdog", jurisprudență, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, libertatea de exprimare, accesul la informație.

39 doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

ECtHR JURISPRUDENCE ON THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN PROMOTING HUMAN RIGHTS

Abstract: *Civil society is recognised by the ECtHR as an actor of democratic control ("public watchdog"), alongside the press. Traditionally, the Court has developed the concept of public watchdog in its case law on the press. Subsequently, the Court has extended this logic to NGOs, activists and civil society organisations, when they contribute to the public debate or to the monitoring of the authorities. Civil society is not only protected as an individual holder of freedom of expression, but as an institutional actor of democracy. The monitoring and criticism of the authorities carried out by civil society benefits from a higher level of protection in the "necessary in a democratic society" analysis. The European Court tends to apply a stricter standard of control over state interference. Restrictions on the activity of civil society may affect the functioning of the democratic debate and, for this reason, are examined by the ECtHR with particular attention. The European Court explicitly states that NGOs can fulfil a similar function to the press in the public debate. Therefore, the European court recognizes that civil society organizations participate in the democratic debate on matters of general interest.*

Keywords: the EctHR, jurisprudence, civil society, human rights, public watchdog.

Introducere

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a dezvoltat treptat o doctrină care recunoaște rolul societății civile în funcționarea controlului democratic, contribuind la informarea publicului și la monitorizarea activității autorităților.

În anumite circumstanțe, Curtea europeană a considerat că organizațiile societății civile pot exercita o funcție comparabilă cu cea a presei atunci când contribuie la informarea publicului, la dezbaterea unor teme de interes general sau urmăresc să informeze societatea cu privire la activitatea autorităților publice și alte aspecte de interes social.

Această idee apare în special în cauzele privind accesul la informații, participarea ONG-urilor la dezbaterea publică și sancționarea activităților de activism civic.

Potrivit jurisprudenței CtEDO rolul societății civile în apărarea drepturilor omului se manifestă în mod deosebit prin participarea organizațiilor civice și a activiștilor la dezbaterea problemelor de interes public.

De asemenea, trebuie de remarcat că prin jurisprudența sa, CtEDO nu acordă organizațiilor societății civile o protecție privilegiată în sine, însă recunoaște că atunci când acestea contribuie la dezbaterea asupra aspectelor de interes public, ele pot exercita o funcție comparabilă cu cea a presei, justificând astfel un nivel ridicat de protecție a libertății lor de exprimare.

Jurisprudența CtEDO confirmă că societatea civilă constituie un element esențial al mecanismului democratic de control, iar protecția libertății sale de exprimare contribuie la menținerea pluralismului și a transparenței în viața publică. Mecanismele societății civile pot contribui la configurarea deciziei politice, stimulează participarea cetățenilor și implicarea lor în viața politică, economico-socială, promovează educația civică. Societatea civilă răspunde, în principal, dorinței de libertate a oamenilor. În această ordine de idei, merită de menționat valoarea omului în societate, care a fost prezentată în Declarația Universală a Drepturilor Omului (DUDO), ca un „ideal comun spre care trebuie să tindă toate popoarele și toate națiunile, pentru ca toate persoanele și toate organele societății să se străduiască” [1, p. 1].

Metodologia aplicată. În procesul studiului au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: analiza sistemică, analiza logică, analiza comparativă, sinteza și clasificarea.

Rezultatele investigației. Din analiza jurisprudenței CtEDO remarcăm modul în care se conceptualizează rolul societății civile în apărarea drepturilor omului prin prisma funcției de „watchdog”. În continuare, sunt evidențiate trei dimensiuni, adică trei direcții doctrinare și anume:

- recunoașterea societății civile ca actor al controlului democratic;
- rolul societății civile în dezbaterea asupra problemelor de interes public și
- influența acestui rol asupra modului în care instanța europeană analizează ingerințele în libertatea de exprimare.

Libertatea de exprimare, accesul la informații joacă un rol central în respectarea altor drepturi înscrise în Convenția europeană a drepturilor omului, iar în lipsa unei garanții solide a dreptului la libertatea de exprimare, protejat de instanțele judecătorești independente și imparțiale, nu există o țară liberă și, respectiv, un regim democratic [2, (97)3].

Libertatea de a primi sau comunica informații sau opinii este unul din componentele libertății de exprimare, care include dreptul de a aduna informații din orice resurse legitime disponibile.

Criterii relevante exprimate de jurisprudența CtEDO.

Instanța europeană a elaborat o jurisprudența vastă privind domeniul de aplicare a articolul 10 din Convenția europeană a drepturilor omului [3, 1] în diverse sfere ale vieții sociale, furnizînd, astfel, un ansamblu de principii și norme.

În jurisprudența Curții, criteriile de evaluare referitoare la aplicarea art.10 din Convenția europeană și la existența unei ingerințe, se referă la scopul cererii de informații, natura informațiilor solicitate, rolul reclamantului și disponibilitatea informațiilor. Prin urmare, ținând seama de criteriile esențiale exprimate de jurisprudență și în dependență de circumstanțele fiecărui caz în parte, se va stabili dacă și în ce măsură neacordarea accesului la informații a constituit o ingerință în exercitarea de către reclamant a dreptului la libertatea de exprimare (cazul Magyar Helsinki Bizottság c/ Ungariei).

Criteriile relevante exprimate de jurisprudența instanței europene trebuie examinate și apreciate cumulativ, în dependență de circumstanțele fiecărui caz în parte.

Rolul solicitantului de informații.

În contextul criteriilor expuse potrivit jurisprudenței CtEDO, rolul persoanei care solicită informații de interes public este evident. În acest sens, Curtea europeană a recunoscut acest rol presei și ONG-urilor ale căror activități au ca obiect probleme de interes public. Cu toate că articolul 10 din Convenția europeană a drepturilor omului nu menționează expres libertatea presei, Curtea europeană a elaborat o jurisprudență vastă care furnizează un ansamblu de principii și norme care conferă presei un statut special în exercitarea libertăților consacrate în articolul 10 [4, p.12]. Totodată instanța europeană a remarcat, că dreptul de acces la informații nu trebuie să se aplice exclusiv presei și ONG-urilor, ci și tuturor creatorilor din domeniile științific, literar sau artistic, care beneficiază, de asemenea, de un nivel ridicat de protecție.

Din analiza jurisprudenței CtEDO privind rolul societății civile menționăm următoarele aspecte relevante.

*Protecția extinsă a libertății de exprimare***.**

Organizațiile societății civile beneficiază de protecția extinsă a articolului 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, fiind esențiale pentru informarea publicului și participarea la dezbateri asupra unor probleme de interes general.

Rolul de "Câine de Pază" (Watchdog).

ONG-urile care activează în domeniul drepturilor omului au un rol similar cu cel al presei, realizând monitorizarea respectării drepturilor omului de către autorități.

Importanța în locurile privative de libertate.

Jurisprudența CtEDO subliniază importanța ONG-urilor în monitorizarea și condamnarea tratamentelor inumane și degradante (art. 3 din CEDO), inclusiv în locuri de detenție.

Dreptul la asistență și reprezentare.

ONG-urile au adesea calitatea de a sprijini victimele în fața instanțelor naționale și internaționale.

Potrivit jurisprudenței CtEDO, o societate civilă activă și liberă este indispensabilă pentru funcționarea unei democrații, autoritățile neputând îngrădi în mod nejustificat acțiunile acestora de apărare a drepturilor fundamentale.

Instanța europeană a subliniat în mod constant că libertatea de exprimare protejată de articolul 10 a Convenției europene are o importanță deosebită atunci când discursul privește aspecte de interes general și contribuie la formarea opiniei publice, fapt exprimat în jurisprudența Curții privind criticile adresate atât autorităților publice, cât și altor actori cu influență în societate. În cauza *Steel and Morris v. United Kingdom*, Curtea europeană a examinat distribuirea unui pliant critic la adresa unei corporații multinaționale și a evidențiat că problemele ridicate în acel material priveau aspecte de interes public, inclusiv protecția mediului, sănătatea consumatorilor și condițiile de muncă. Potrivit jurisprudenței instanței europene este esențial într-o societate democratică ca asemenea probleme să poată fi discutate deschis și liber, fiind recunoscut rolul legitim pe care organizațile civice, grupurile de activiști îl pot avea în intensificarea dezbaterii publice.

De asemenea, un rol similar al societății civile a fost recunoscut și în cauza *Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia,* unde instanța europeană a examinat criticile formulate de o organizație neguvernamentală, a cărei activitate

era specializată în protecția mediului la adresa activității unei autorități locale. Curtea a observat că rezoluțiunea publicată de organizația reclamantă urmărea să atragă atenția autorităților asupra unei probleme sensibile de interes public și că o asemenea intervenție a societății civile contribuie la transparența activităților autorităților publice.

În acest context, potrivit jurisprudenței CtEDO organizațiile neguvernamentale specializate în esență pot avea un rol important în dezbaterea asupra problemelor de interes public și că participarea acestora la discuțiile privind gestionarea resurselor naturale și protecția mediului reprezintă o componentă importantă a unei societăți democratice.

Din analiza complexă a jurisprudenței CtEDO constatăm că societatea civilă contribuie la pluralismul democratic nu doar prin monitorizarea autorităților, ci și prin participarea activă la dezbaterile asupra unor subiecte de interes general. Prin activitatea lor, organizațiile civice pot aduce în spațiul public probleme sociale, economice sau de mediu, pot critica atât comportamentul autorităților publice, cît și activitatea agenților economici și pot contribui la informarea publicului.

Libertatea de exprimare

Din analiza jurisprudenței CtEDO menționăm cazul în care o organizație non-guvernamentală de protecție a mediului (*Vides Aizsardzības Klubs VAK - Clubul pentru Protecția Mediului, cauza Vides Aizsardzības Klubs v. Letonia (cererea nr. 57829/00*), implicată în monitorizarea activităților autorităților publice și în apărarea interesului public în domeniul mediului. În această cauză CtEDO a decis, în unanimitate, că a avut loc o încălcare a articolului 10 (libertatea de exprimare) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), deoarece condamnarea unei organizații neguvernamentale la plata de despăgubiri semnificative pentru publicarea unei rezoluții critice privind acțiunile unei autorități locale în materie de protecție a mediului constituie o ingerință disproporționată în libertatea de exprimare. Această asociație de mediu din Letonia (VAK) a adoptat o rezoluție, publicată ulterior într-un ziar regional, în care își exprima critic îngrijorarea privind construcțiile ilegale într-o anumită zonă. Instanțele letone au obligat ONG-ul la plata de despăgubiri, motivând că asociația de mediu nu a putut dovedi veridicitatea afirmațiilor.

Cauza Animal Defenders International (ADI) v. Regatului Unit (nr. 48876/08; Marea Cameră a CtEDO la 22 aprilie 2013.

Această cauză este o decizie de referință privind articolul 10 (Libertatea de exprimare) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Organizație neguvernamentală britanică axată pe protecția animalelor, Animal Defenders International (ADI) a intenționat să difuzeze o reclamă TV, pentru a atenționa asupra suferinței primatelor folosite în divertisment. Iar Broadcast Advertising Clearance Centre (BACC) a refuzat difuzarea, invocând legislația care interzice publicitatea politică plătită, adică interzicea grupurilor cu resurse financiare de a influența procesele democratice. Drept argument, ONG-ul a susținut că interdicția le încalcă dreptul la libertatea de exprimare (art. 10 CEDO), fiind o organizație care promovează o cauză socială, nu un partid politic. Privind aspectul proporționalității, deși Curtea a recunoscut că a existat o ingerință în libertatea de exprimare, totuși a considerat că măsura a fost proporțională și necesară într-o societate democratică. Raționamentul instanței europene, a fost acordarea unei "marje de apreciere" largi statului (Regatul Unit), argumentând că parlamentele naționale sunt în drept de a evalua nevoia de reglementare pe aspecte politice sensibile. De asemenea s-a argumentat, că ONG-ul a avut acces la alte mijloace de a-și exprima ideile (presa scrisă, internet, social media).

Acest caz important a marcat o schimbare subtilă în jurisprudența instanței europene, favorizând un control mai puțin strict ("deference") față de legislația națională în domeniul publicității politice, atâta timp cât procesul legislativ a fost riguros și nu au existat alte modalități mai puțin restrictive de a atinge scopul legitim. *Hotărârea pe cauza Animal Defenders International (ADI) v. Regatului Unit (nr. 48876/08, Marea Cameră a CtEDO la 22 aprilie 2013) a fost "strânsă" (9 voturi la 8) și a exprimat dezbaterea complexă dintre protecția libertății de exprimare și imparțialitatea audiovizualului.*

O altă cauza *Magyar Helsinki Bizottság v. Ungariei* (Nr. 18030/11), de asemenea fiind o hotărâre pronunțată de Marea Cameră a CEDO în 2016, este o decizie de referință privind articolul 10 (Libertatea de exprimare) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Organizația neguvernamentală pentru drepturile omului (Hungarian Helsinki Committee), era implicată în monitorizarea funcționării sistemului de justiție penală și a accesului la apărare. Esența cauzei este exprimată prin faptul, dacă refuzul autorităților de a furniza informații de interes public unei organizații neguvernamentale constituie o ingerință în dreptul

acesteia la libertatea de exprimare și în special în componenta sa de drept de acces la informații deținute de autorități atunci când acestea sunt necesare pentru participarea la dezbaterea publică.

ONG-ul a susținut că refuzul autorităților maghiare de a divulga informații solicitate (numele apărătorilor din oficiu din anumite județe) a încălcat dreptul lor de a primi și transmite informații. În acest caz Curtea a stabilit că o organizație neguvernamentală care monitorizează drepturile omului acționează ca un "câine de pază" (watchdog) în societate, similar presei. Prin urmare, CtEDO a decis că refuzul accesului la informații deținute de autorități poate constitui o ingerință în dreptul la libertatea de exprimare (art. 10 CEDO), dacă informația este necesară pentru o activitate de monitorizare publică, respectiv a existat o încălcare a articolului 10, deoarece refuzul autorităților a împiedicat ONG-ul să contribuie la o dezbatere publică de interes general. Iar restricțiile trebuie să fie "prevăzute de lege", să urmărească un scop legitim și să fie "necesare într-o societate democratică".

Concluziile doctrinare ale hotărârii (cauza Magyar Helsinki Bizottság v. Ungariei (Nr. 18030/11).

ONG-urile care participă la dezbateri de interes public exercită funcția de „public watchdog", comparabilă cu cea a presei. Dreptul de a primi informații în sensul articolului 10 poate include accesul la informații de interes public deținute de autorități.

Nerespectarea deciziilor autorităților competente privind accesul la informații poate transforma ingerința într-un act arbitrar incompatibil cu cerințele unei societăți democratice.

Refuzul autorităților de a furniza informații solicitate de un ONG implicat în monitorizarea autorităților poate constitui o ingerință în libertatea de exprimare.

cauza Youth Initiative for Human Rights v. Serbia (25 septembrie 2013).

În această cauză CtEDO a constatat încălcarea Articolului 10 din Convenția europeană (libertatea de exprimare/dreptul la informație), deoarece ONG-ul a fost împiedicat să acceseze informații publice despre glorificarea criminalilor de război.

Din analiza jurisprudenței CtEDO, articolul 10 CEDO privind libertatea de exprimare, orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare.

Acest drept include libertatea de a avea opinii, de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice. Exercitarea acestor libertăți poate fi supusă unor formalități sau restricții prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică (securitate națională, integritate teritorială, siguranță publică, apărarea ordinii).

Youth Initiative for Human Rights (YIHR) este o rețea regională de ONG-uri din Balcani care promovează drepturile omului, statul de drept și reconcilierea, monitorizând activ cazurile de criminali de război. Cazul împotriva Serbiei a fost esențial pentru a obliga autoritățile să ofere acces la informații de interes public solicitate de societatea civilă.

Din analiza complexă a jurisprudenței CtEDO putem menționa că Curtea recunoaște că ONG-urile pot îndeplini funcția de „social watchdog", beneficiind de un nivel de protecție similar cu cel acordat presei în cadrul articolului 10 CEDO. Accesul la informații de interes public poate constitui o componentă a libertății de exprimare, în special atunci când este necesar pentru participarea la dezbaterea democratică. Monopolul informațional al autorităților publice poate reprezenta o formă indirectă de cenzură, dacă împiedică actorii societății civile să participe la dezbaterea publică. Obstacolele administrative în accesul la informații de interes public pot produce un efect descurajator (chilling effect) asupra organizațiilor și altor actori care exercită rolul de control democratic asupra autorităților.

În această ordine de idei, din analiza jurisprudenței CtEDO, remarcăm următoarele:

- *cazuri fundamentale:* sunt incluse cauzele clasice care definesc rolul de supraveghere democratică: *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, *Youth Initiative for Human Rights v. Serbia*, și *Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia* (pp. 1, 5).
- *extinderea sferei:* includerea *Steel and Morris v. United Kingdom* extinde analiza de la criticile aduse autorităților publice la cele îndreptate împotriva actorilor economici puternici, oferind o perspectivă mai largă asupra dezbaterii publice (p. 2).
- *Echilibrul:* menționarea cauzei *Animal Defenders International v. United Kingdom* oferă o nuanță importantă, arătând limitele protecției și importanța echilibrului cu alte interese legitime, cum ar fi integritatea procesului democratic.

Concluzii

Societatea civilă poate avea un rol legitim în cadrul dezbaterilor publice privind activitatea agenților economici și a marilor corporații. Rezoluțiile critice a activității agenților economici pe aspecte de interes public beneficiază de protecția article 10 a Convenției europene (CEDO) în mod comparabil cu discursul politic. Iar sancțiunile financiare semnificative în cauze de defăimare pot produce un efect de descurajare (chilling effect) asupra participării societății civile la dezbaterea publică. Astfel, în evaluarea proporționalității ingerințelor în libertatea de exprimare, Curtea acordă o importanță deosebită rolului campaniilor civice în controlul democratic, în special al marilor agenți economici.

Societatea civilă, prin activitatea desfășurată de control democratic al autorităților publice atunci când participă la dezbaterea asupra problemelor de interes public, poate exercita un rol comparabil cu cel al presei. Prin urmare, activitatea societății civile de monitorizare a autorităților publice constituie o componentă esențială a unei societăți democratice, fiind protejată de articolul 10 CEDO.

Critica autorităților publice, inclusiv calificarea comportamentului acestora ca fiind ilegal, poate constitui o judecată de valoare legitimă, atunci când se bazează pe o preocupare reală de interes public.

Sancționarea ONG-urilor pentru exprimarea unor preocupări, critici sau îngrijorări privind activitatea autorităților publice poate încălca libertatea de exprimare dacă nu există un raport proporțional între ingerință și scopul urmărit.

În cazul în care informația se dovedește a fi necesară pentru exercitarea rolului de informare a publicului, accesul la informații deținute de stat poate intra în sfera protecției articolului 10 a Convenției europene (CEDO).

ONG-urile pot avea statutul de „public watchdog", analog presei, atunci când contribuie, participă la dezbateri publici asupra problemelor de interes general.

Accesul la informație este o condiție esențială a rolului de watchdog, deoarece fără informații actorii societății civile nu pot informa publicul în mod efectiv.

În consecință, restricțiile privind accesul la informație pot afecta funcționarea democratică a societății, deoarece împiedică mecanismele de control public asupra autorităților.

În încheiere, menționăm, că prin jurisprudența sa, Curtea europeană contribuie la consolidarea rolului societății civile ca element esențial al pluralismului democratic și al transparenței în viața publică.

Referințe bibliografice:

1. *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*. Adoptată și proclamată de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 (III) de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948. Republica Moldova a aderat la ea prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. În „Tratate internaţionale", 1998. Chișinău.
2. Jochen Abr.Frowein, *Libertatea de exprimare în termenii Convenției europene pentru Drepturile Omului.* Monitorul Informativ (97)3, Consiliul Europei.
3. *Convenţia pentru apărarea drepturilor omului și a libertăţilor fundamentale*. Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 și semnată de către Republica Moldova la Strasbourg la 13 iulie 1995, amendată prin protocoalele nr.3, 5, 8 și 11. Ratificată prin H.P. nr.1298 din 24 iulie 1997. M.O., 1997, 21 august, nr.54-55. În vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997. În Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), ediție oficială, vol. I, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Chișinău, 1998. Chișinău.
4. Macovei M., *Libertatea de exprimare*. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 10 al Convenției europene pentru Drepturile Omului. Manual privind drepturile omului, nr.2. Directoratul General privind Drepturile Omului. Consiliul Europei F-67075 Strasbourg Cedex. Editat în Republica Moldova, 2003.

CZU: 343.347:614.253.83:343.98
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.20

PROTECȚIA DREPTURILOR PACIENTULUI CA ELEMENT AL CULTURII EUROPENE: aspectul criminalistic

Constantin PISARENCO[40]

ORCID: 0000-0001-5548-4653

Reviewer: Golubenco Gheorghe, doctor of Law, Professor, Free International University of Moldova (ULIM), tel. 069185060.

Rezumat: Articolul se concentrează pe analiza teoretică a protecției drepturilor pacienților ca element structural al culturii europene și examinează această problemă dintr-o perspectivă criminalistă. În contextul europeizării sistemelor juridice și al consolidării standardelor supranaționale pentru protecția drepturilor omului, dreptul pacientului la siguranță, consimțământ informat, confidențialitate a informațiilor medicale și îngrijire medicală de calitate dobândește statutul nu doar de reper industrial, ci și de reper bazat pe valori al ordinii juridice europene.

Scopul studiului este de a identifica relația dintre formarea identității europene și dezvoltarea mecanismelor pentru dreptul penal și protecția criminală a drepturilor pacienților. Lucrarea este de natură teoretică și se bazează pe o analiză a surselor doctrinare, a actelor de reglementare ale Uniunii Europene și a statelor membre, precum și pe aplicarea metodelor juridice sistemice, comparative și formale.

Această lucrare susține argumentul, că protecția drepturilor pacienților este un indicator al nivelului culturii juridice din societate și al încrederii în instituțiile publice. Aspectul criminalist al problemei se manifestă prin necesitatea de a dezvolta metode specializate pentru investigarea infracțiunilor în domeniul sănătății, stabilirea standardelor profesionale de comportament pentru lucrătorii medicali, demonstrarea legăturii cauză-efect și distincția între greșelile medicale și actele criminale. Se acordă o atenție

40 Conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, constantin.pisarenco@gmail.com

deosebită utilizării examinării medicale criminalistice și a dovezilor digitale în contextul digitalizării sistemului de sănătate.

Se concluzionează că protecția criminală eficientă a drepturilor pacienților contribuie la consolidarea culturii europene, la formarea conștientizării juridice și la implementarea principiului statului de drept în Uniunea Europeană.

Cuvinte cheie: drepturile pacienților, cultura europeană, armonizarea dreptului, suport criminalistic, investigarea infracțiunilor medicale, examinare medico-legală, statul de drept.

PROTECTING PACIENT RIGHTS AS PART OF EUROPEAN CULTURE: the criminal aspect

Abstract: *The article is focused on the theoretical analysis of patient rights protection as a structural element of European culture and examines this issue from a criminalistic perspective. In the context of the Europeanization of legal systems and the consolidation of supranational standards for the protection of human rights, the patient's right to safety, informed consent, confidentiality of medical information, and quality medical care is acquiring the status of not only an industry benchmark but also a value-based benchmark of the European legal order.*

The aim of the study is to identify the relationship between the formation of European identity and the development of mechanisms for the criminal law and criminalistic protection of patients' rights. The work is theoretical in nature and is based on an analysis of doctrinal sources, regulatory acts of the European Union and member states, as well as the application of systemic, comparative legal, and formal legal methods.

This paper supports the argument that the protection of patient rights is an indicator of the level of legal culture in society and trust in public institutions. The criminalistic aspect of the problem manifests itself in the need to develop specialized methods for investigating crimes in the healthcare field, establishing professional standards of behavior for medical workers, proving the cause-and-effect connection, and distinguishing between medical errors and criminal acts. Particular attention is paid to the use of forensic medical examination and digital evidence in the context of the digitalization of healthcare.

The conclusion is made that effective criminalistic protection of patient rights contributes to the strengthening of European culture, the formation of legal awareness, and the implementation of the principle of the rule of law in the European Union.

Keywords: patient rights; European culture; harmonization of law; forensic support; investigation of medical crimes; forensic medical examination; rule of law.

Introduction

In the context of strengthening European integration processes, the protection of patient rights has become an integral part of civil culture. Patients, previously perceived primarily as objects of medical care, now demand high-quality services, transparency in the solution-making process, and respect for their dignity. European law is consistently expanding the range of obligations of states in the field of healthcare, establishing standards for access, safety, and confidentiality [3; 7; 8]. At the same time, there is growing criminalistic interest in the medical field: the increase in the number of complaints and lawsuits concerning medical errors, as well as the development of electronic medical records and digital technologies, require new approaches to the investigation of iatrogenic crimes [2; 10].

The theoretical significance of the topic is determined by the need for a comprehensive analysis of patient rights as a legal category and as a cultural value. The practical importance is related to the fact that effective protection of these rights contributes to strengthening trust in state institutions and preventing crimes in the medical field. The purpose of the study is to identify the relationship between the formation of European civil identity, the development of mechanisms for protecting patient rights, and the tasks of criminalistics. To achieve this goal, we use systematic and comparative legal analysis of international and national acts, case law of the European Court of Human Rights (ECHR), and a review of scientific literature in the fields of law, medicine, and criminalistics.

Materials and methods. This study is theoretical and legal in nature. The analysis is based on international and European regulations – the Universal Declaration of Human Rights, the Oviedo Convention, the Eu-

ropean Charter of Patients' Rights, Directive 2011/24/EU on cross-border healthcare, the European Health Data Space Regulation, the General Data Protection Regulation, and other documents. For comparison, the national legislation of the Republic of Moldova, which provides for the rights and obligations of patients, was used. In addition to regulatory sources, scientific publications in the field of medical law and criminalistics, statistical data from the World Health Organization, and materials from the European Court of Human Rights were studied.

The methodological basis included a systematic analysis of legal norms, a comparative legal method to identify common and specific features between European and national standards, a formal legal method for interpreting norms, and an analysis of judicial practice. Sources were selected using international databases (PubMed, HeinOnline, Eur-Lex, HUDOC), national registries (legis.md, ibm.idsi.md), open access repositories (CyberLeninka, eLibrary.ru), and the official websites of European institutions. Where necessary, data from reports by international organizations and specialized studies on medical crimes were used.

The criminalistic aspect was studied through the analysis of statistics on medical errors, the classification of types of violations, and the examination of investigation methods. Documents and guidelines on the collection, storage, and analysis of electronic information were used to describe digital evidence. This approach made it possible to trace the relationship between legal norms, cultural aspects, and the possibilities of criminal law protection.

Results and discussion. The concept of "European civic culture" covers a system of values and practices that shape citizens' trust in institutions, their involvement in public processes, and their willingness to defend their rights. Health and the functioning of the healthcare system play a key role in this system. Studies show that deteriorating health or negative experiences with healthcare institutions reduce trust in the state and decrease political activity. At the same time, low-quality medical services and a sense of "betrayal" by society increase support for anti-system forces. In this way, satisfaction with healthcare affects not only physical well-being but also civic identity.

The evolution of ideas about patient rights is an important element of this culture. From a paternalistic model of interaction, in which the doctor came up with solutions without discussion, European practice has moved to a concept of partnership. Patients are no longer perceived as passive objects of medical intervention, but have become active subjects with rights to information, autonomy, and respect [1; 3]. As noted in European literature, patient rights are a prerequisite for building person-centered healthcare systems and are based on human dignity, freedom of choice, and equality. Patient rights also help to raise awareness and build trust, as they regulate not only the behavior of healthcare professionals, but also the interaction between patients and the state [1].

The development of the modern doctrine of patient rights is based on fundamental documents of international law. The Universal Declaration of Human Rights (1948) enshrined the right of every person to a standard of living necessary for health and well-being, as well as the right to medical care. These general provisions were specified in sectoral acts.

One of the key documents is the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine (Oviedo Convention, 1997), which introduced the principle of free and informed consent. According to Article 5 of the convention, medical intervention may only be carried out after the person has given their free and informed consent; Article 9 obliges respect for the patient's previously expressed wishes, for example in the form of a living will; in addition, the convention requires respect for privacy and establishes the right of individuals to know and not to know information about their own health [3].

The European Charter of Patients' Rights, developed by the Active Citizenship Network in 2002, has made a significant contribution. It enshrines 14 fundamental rights: the right to preventive measures, access to medical services, information, informed consent, free choice of doctor, confidentiality of data, respect for the patient's time, compliance with quality standards, safety of treatment, access to innovation, avoidance of unnecessary suffering, personalized treatment, the right to complain and the right to compensation. The charter also highlights the rights of active citizenship: the right to participate in public and advocacy activities and the right to participate in the formation of health policy. This document was

created in response to the diversity of national health systems: it aims to harmonize patient expectations and promote convergence of standards [1].

EU law has enshrined charter-like standards in legal acts. Directive 2011/24/EU on the application of patients' rights in cross-border healthcare, confirming the free movement of services, specifies that patients receiving care in another Member State have the same rights to quality and safety as they do at the national level. In 2026, the European Health Data Space (EHDS) Regulation came into force. It introduces rules for the use of medical data for treatment and research purposes and enshrines the right of citizens to access their own electronic medical records and to transfer them between countries. The EHDS requires data providers to exchange data in secure environments and provides for the right of patients to refuse secondary use of their data. However, Member States may override such refusals on grounds of public interest [4].

The EU's General Data Protection Regulation (GDPR) plays an important role, requiring that the processing of medical information be carried out on legal grounds and in accordance with the principles of minimization, accuracy, and confidentiality. Although informed consent remains an ethical requirement, the GDPR emphasizes that it is not always an adequate legal basis for data processing, especially when there is an imbalance of power, such as in the doctor-patient relationship [8].

The World Health Organization (WHO) Global Action Plan for Patient Safety 2021–2030 complements these provisions. The document emphasizes that the transition from paper-based systems to digital infrastructures opens up opportunities for research and improved patient safety by enabling the use of electronic health record analysis and artificial intelligence technologies to predict risks. However, the WHO warns of the risks of algorithmic bias and data leaks and recommends developing methods to protect digital information and creating databases of potential digital threats [12].

In most European countries, patients' rights are enshrined in specific laws. In the Republic of Moldova, these rights are established by Law No. 263-XVI (2005) on the rights and responsibilities of patients and subordinate legislation. According to the law, every citizen is guaranteed the right to information about their health and medical services; medical professionals are required to provide explanations in a form that is understandable to the

patient and to facilitate obtaining a second opinion; patients may refuse treatment or request that the dissemination of information about their condition be restricted, except in cases provided for by law. The regulations establish the voluntary and informed nature of consent: any intervention must be based on free will, and patient data is subject to strict confidentiality and may only be disclosed with the patient's consent or by court order [9].

Within the framework of national practice, the role of forensic medical examinations and patient guardianship authorities is of particular importance. There are problems with access to justice, in particular due to a lack of funding and a shortage of specialists. Nevertheless, compliance with national standards and their harmonization with European standards is an important factor in strengthening citizens' trust in the healthcare system and the rule of law.

Medical crimes (iatrogenic crimes) represent unlawful acts committed by medical professionals that result in harm to the health or death of a patient. They differ from medical errors, which may be the result of objective difficulties and do not always have criminal law consequences [2]. According to World Health Organization estimates, one in ten patients is harmed each year while receiving medical care; such cases lead to more than three million deaths and are the fourteenth leading cause of global mortality [12]. Diagnostic errors represent a particular danger: in the United States, nearly 800,000 patients die or become disabled each year due to diagnostic mistakes, and 12 million people experience diagnostic mistakes, a third of which result in injury.

An analysis of patient complaints shows that complaints most often concern the actions of doctors, and among the factors contributing to errors, fatigue, stress, and violations of sterility standards stand out. Forensic medical practice identifies three groups of violations: tactical (failure to check for allergic reactions, failure to comply with injection and transfusion rules, untimely interventions), organizational (lack of continuity between departments, incorrect hospitalization, breaches of aseptic technique) and deontological (failure to obtain informed consent, insufficient consultation with the patient or their family, restriction of choice of doctor). A single adverse event is often caused by a combination of several violations, which complicates investigation and proof [2].

Despite the prevalence of medical violations, the level of detection and investigation of iatrogenic crimes remains low. For example, according to the Prosecutor General's Office of Ukraine, in 2016–2021, 4,042 criminal proceedings were registered under Article 140 of the Criminal Code ("improper performance of professional duties by medical workers"), but only 13 cases (0.32%) resulted in a notice of suspicion being served, and only 0.22% of cases were sent to court; almost 39% of proceedings were closed due to lack of evidence. This demonstrates the difficulty of proving guilt and the need to improve investigative techniques [2].

Criminal science distinguishes between different models of criminal liability for medical offenses. In most countries of Western and Central Europe, general offenses such as negligent homicide or bodily harm are applied. In the countries of the former Yugoslavia and some Eastern European states, special criminal offenses have been introduced, such as "negligent treatment of a patient," which, according to critics, leads to excessive criminalization and encourages defensive medicine. Italy has adopted the "Gelli-Bianco" model: doctors are criminally liable for gross negligence but are exempt from punishment if they acted in accordance with clinical protocols; this is intended to reduce the number of criminal cases, improve the quality of medical care, and increase liability insurance [11].

Investigating iatrogenic crimes requires in-depth medical knowledge and a combination of various types of expertise. The investigation officer must collect medical documentation, including outpatient records, medical histories, surgical reports, conclusions of internal commissions and external experts, and assess the quality of care provided. In practice, this is complicated by the volume of information and limited investigation time. Authoritative researchers propose an investigation algorithm that includes: accepting the statement, initiating proceedings, and questioning the applicant; analyzing the internal audit of the healthcare institution; studying medical documents; appointing a forensic medical examination; analysis of electronic medical records; questioning of witnesses; conducting computer-technical, pharmaceutical, and handwriting examinations; reviewing audio and video recordings; notifying the medical worker of the suspicion [2].

Alongside traditional forensic science, digital evidence is beginning to play an important role. The US National Institute of Justice defines digital evidence as any information transmitted or stored electronically: emails,

mobile phone files, images, audio and video recordings, GPS data, etc. These materials are used in the investigation of all types of crimes, not just cybercrimes, and can confirm the intentions of suspects, their location, and sequence of actions. In the field of medicine, digital evidence includes electronic medical records, laboratory test results, photographs, video recordings of operations, and metadata. It is important to ensure their integrity and protect them from falsification [10]. Researchers note that blockchain technology can provide secure storage and verifiability of digital evidence, preserving the immutability of records and preventing unauthorized access.

Establishing a cause-and-effect connection between the doctor's actions and the harm caused requires the involvement of forensic medical experts. They analyze medical records, perform autopsies, including virtual ones, test for allergic reactions, verify compliance with treatment standards, and assess the professional qualities of the doctor [2]. The use of virtual autopsies and 3D printing allows for high-precision imaging and injury modeling, making the procedure less invasive and more visual.

The ECHR has played a significant role in developing standards of informed consent and the state's obligations to investigate medical malpractice. In the case of Glass vs the United Kingdom (2004), the court found that administering morphine to a child without the consent of his mother, despite her objections, violated the right to respect for private life, and that such interventions must be supported by judicial authorization or other safeguards [5].

In the case of V.K. v. Slovakia (2011), the ECHR considered the forced sterilization of a woman of Roma origin. The court ruled that sterilization without her voluntary and informed consent was a serious interference with her personal integrity, violating her right to respect for private and family life. The state is obliged to ensure an effective investigation and provide victims with effective legal remedies [6]. These cases, along with other solutions, have established the standard that informed consent must be free, specific, and based on adequate information; the absence of such consent may lead to liability for both the doctor and the state [5; 6].

The digitization of healthcare creates new opportunities for the realization of patients' rights and, at the same time, gives rise to risks. The European Health Data Space is intended to harmonize the exchange of

medical data, but it is the subject of debate. Citizens have access to their electronic records and can transfer them between countries, but secondary use of the data (for research, statistics, etc.) is permitted with the patient's consent or on the basis of the right to refuse. The initial draft of the regulation did not include the right to refuse at all, which drew criticism because the inability to refuse research could undermine trust in the system; the final text introduced the right to opt out and provided additional safeguards for sensitive categories of data (genetic, reproductive, etc.) [4].

Data on biomedical research is protected by the GDPR, which requires explicit and informed consent for the processing of personal data, minimization of the information collected, and the use of adequate technical and organizational security measures [8]. However, even with strict rules in place, major privacy breaches remain a reality: attacks such as WannaCry on the UK's National Health Service and data leaks in the US and Singapore have shown that digital infrastructure is vulnerable. Therefore, researchers are calling for legal standards to be combined with the introduction of modern technologies, such as blockchain and artificial intelligence, which can ensure transparency, consent tracking, and risk prediction [12].

Digitalization also affects forensic practice: the volume of electronic data available to investigators is increasing, allowing them to reconstruct events more accurately [10]. At the same time, the right to privacy requires a balance: investigative authorities must have legal grounds for accessing medical records, and patients must be confident that their data will not be used against them [8; 10].

To improve the effectiveness of criminal law protection of patients' rights, a preventive approach must be combined with rigorous investigation of violations. In terms of prevention, a culture of safety should be developed: encouraging openness in reporting errors, implementing internal quality control systems, and training medical staff. States should support independent bodies for investigating serious medical incidents and require institutions to publish reports on adverse events [12]. Enhancement of patients' awareness of their rights and civic engagement also helps prevent violations [1; 12].

From a forensic perspective, standardized investigation techniques need to be developed. These should include investigative algorithms describing the sequence of steps in typical situations. It is advisable to create

specialized units in which lawyers, doctors, and criminologists would work together to ensure a comprehensive analysis. Investigation officers must have knowledge in the fields of medicine, digital technology, and evidence law. An important step would be the introduction of educational programs on medical topics for investigation officers, prosecutors, and judges [2].

Finally, international cooperation must be strengthened. The creation of European registries of medical errors and platforms for sharing best practices will enable the timely identification and correction of systemic problems. Joint research projects between legal and healthcare institutions in different countries will help harmonize standards and improve the quality of investigations [12].

Discussion. The results show that protecting patient rights is not only a legal obligation but also a cultural indicator. European civil culture is shaped by the recognition of human dignity and autonomy, and patient rights are an important part of it [1; 3]. International and European norms set high standards for informed consent, access to services, and confidentiality [1; 3; 7; 8]. However, legally enshrined rights need to be effectively enforced: without trust in the healthcare system and effective investigation mechanisms, they remain mere declarations.

An analysis of case law has shown that the ECHR requires states not only to formally recognize rights, but also to ensure their implementation through effective investigations and access to justice [5; 6]. At the national level (for example, in the Republic of Moldova), the legal framework complies with European requirements, but problems arise at the level of law enforcement due to a lack of resources and personnel. The situation is exacerbated by the growing number of medical errors and the low proportion of cases reaching court, which indicates that investigations are not effective enough.

Digitalization simultaneously expands opportunities for patient protection and creates new threats. Electronic medical records, telemedicine and artificial intelligence improve the quality of diagnosis, but require strict compliance with confidentiality and data protection [8; 12]. The EHDS and GDPR regulations reflect the EU's intention to strike a balance between innovation and human rights: citizens gain control over their data,

but the state also has the right to restrict the refusal of secondary use of information for public reasons [4; 8]. This creates tension between the public interest and individual rights, which should be the subject of further discussion.

An important conclusion of the study is the need to integrate forensic methods into the healthcare system. Developing investigation algorithms, training investigation officers in medical specifics, and creating independent expert centers will help overcome existing barriers [2]. Without such an approach, the growth of medical crimes and the decline in trust in institutions will continue, which will negatively affect European civil culture and democratic processes.

Limitations of the study. The study has a number of limitations. First, it is primarily theoretical in nature and based on an analysis of regulatory acts and open data. It did not conduct empirical research, analyze specific criminal cases, or interview professional participants in the process. Second, access to some international databases and scientific publications was limited, which forced us to rely on open access sources and secondary reports. Third, despite an attempt to cover a wide range of national legal systems, the focus was on European and Moldovan practice; individual countries may have different models of liability and degrees of implementation of patient rights. Fourth, the digitalization of healthcare is developing rapidly, and the provisions described in this paper may change; future research should take into account new technological and legal trends.

Conclusions

Protecting patients' rights is central to modern European civic culture. It reflects respect for human dignity, recognition of autonomy, and the intention to build a healthcare system focused on human needs. International legal instruments—from the Universal Declaration of Human Rights to the Oviedo Convention, the European Charter of Patients' Rights, and the GDPR—set high standards for informed consent, confidentiality, and security. National legislation, including that of the Republic of Moldova, embodies these standards but requires continuous improvement and effective enforcement.

The criminal law aspect of protecting patient rights emphasizes that the reliability of healthcare is measured not only by the quality of treatment, but also by society's ability to investigate and prevent violations. The widespread nature of medical errors and the low level of investigation indicate the need to reform investigative techniques and introduce digital technologies. The European Court of Human Rights has established important standards, requiring respect for informed consent and effective investigations.

In the era of digitalization, the protection of patient data is becoming a new frontier of human rights: health information should be used for good, not become a source of risk. The development of blockchain, artificial intelligence, and algorithmic investigations opens up opportunities for more accurate and fair law enforcement. In the long term, strengthening forensic protection of patient rights will contribute to increasing trust in state institutions, developing civic culture, and establishing the rule of law in Europe.

Bibliography:

1. Active Citizenship Network. *European Charter of Patients' Rights.* Rome: Cittadinanzattiva, 2002. URL: https://www.activecitizenship.net/multimedia/import/images/patientsrights/ec_english.pdf.
2. Avdeeva, Galina K., Volodymyr A. Zhuravel, and Mariietta Kapustina. "Technologization of Iatrogenic Crime Investigation Process." *Wiadomości Lekarskie*, vol. 78, no. 12, 2025, pp. 2830–2836. DOI: 10.36740/WLek/214048. URL: https://doi.org/10.36740/WLek/214048. DOI: 10.36740/WLek/214048.
3. Council of Europe. *Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with Regard to the Application of Biology and Medicine (Oviedo Convention).* Oviedo, 4 Apr. 1997. URL: https://rm.coe.int/168007cf98.
4. European Commission. *Regulation (EU) 2025/327 of 11 February 2025 on the European Health Data Space and Amending Directive 2011/24/EU and Regulation (EU) 2024/2847.* Official Journal of the European Union, 5 Mar. 2025. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/327/oj.
5. European Court of Human Rights. *Glass v. the United Kingdom*, Application no. 61827/00, judgment of 9 March 2004. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61663.

6. European Court of Human Rights. *V.C. v. Slovakia*, Application no. 18968/07, judgment of 8 November 2011. DOI: n/a. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107364.
7. European Parliament and Council. *Directive 2011/24/EU of 9 March 2011 on the Application of Patients' Rights in Cross-Border Healthcare.* Official Journal of the European Union, 2011. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/24/oj.
8. European Union. *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons with Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data (General Data Protection Regulation).* Official Journal of the European Union, 2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj.
9. Republic of Moldova. *Legea Nr. 263-XVI din 27 octombrie 2005 «Cu privire la drepturile şi responsabilităţile pacientului».* Monitorul Oficial, 2005. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140341&lang=ro#.
10. Ritter, Nancy. "Digital Evidence: How Law Enforcement Can Level the Playing Field with Criminals." *NIJ Journal*, no. 254, July 2006, pp. 20–22. URL: https://nij.ojp.gov/library/publications/digital-evidence-how-law-enforcement-can-level-playing-field-criminals.
11. Traina, Francesco. "Medical Malpractice: The Experience in Italy." *Clinical Orthopaedics and Related Research*, vol. 467, no. 2, 2009, pp. 434–442. DOI: 10.1007/s11999-008-0582-z. URL: https://doi.org/10.1007/s11999-008-0582-z. DOI 10.1007/s11999-008-0582-z.
12. World Health Organization. *Global Patient Safety Action Plan 2021-2030: Towards Eliminating Avoidable Harm in Health Care.* Geneva: WHO, 2021. URL: https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/a28c34c0-089c-4f5d-a0b1-5d9c35a3cd67/content

CZU: 342.844:342.34:342.745
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.21

PERSPECTIVA INSTITUIRII VOTULUI OBLIGATORIU ÎN COMBATEREA ABSENTEISMULUI ELECTORAL

Adrian CRAINIC[41]

ORCID ID: 0009-0001-1762-0228

Recenzent: Rodica Ciobanu, Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar; Șefă a Departamentului Drept Public a Facultății de Drept a USM; rod.ciobanu@gmail.com .

Rezumat: *În cadrul prezentei lucrări este analizată perspectiva instituirii votului obligatoriu ca instrument juridico-politic de combatere a absenteismului electoral, fenomen ce afectează în mod constant legitimitatea democratică și reprezentativitatea autorităților publice. Ca punct de referință important, în cadrul studiului se examinează unele modele legislative de reglementare a obligativității votului, de la sisteme coercitive, precum cele din Belgia și Australia, care aplică sancțiuni pecuniare și restricții ale drepturilor civile, până la modele mai temperate, cum este cel din Brazilia, unde obligația de participare la scrutinele electorale este combinată cu excepții pentru anumite categorii de cetățeni, precum și din alte state.*

Printr-o abordare comparativă și normativă, în cercetare se urmărește identificarea faptului în ce măsură constrângerea juridică poate constitui un mijloc legitim și eficient pentru stimularea participării civice, fără a afecta substanța dreptului fundamental de a alege. Analiza are în vedere atât argumentele de natură constituțională privind libertatea opțiunii electorale, cât și considerentele legate de consolidarea democrației participative. Prin concluziile formulate se evidențiază că eficiența votului obligatoriu depinde de designul normativ adoptat, de cultura politică și de gradul de încredere în instituțiile statului, fiind sugerată necesitatea unei reglementări echilibrate și proporționale.

41 Master în drept, asistent universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Cuvinte-cheie*:* Vot obligatoriu, absenteism electoral, participare electorală, democrație reprezentativă, responsabilitate cetățenească, legitimitate politică.

THE PROSPECT OF INTRODUCING COMPULSORY VOTING TO COMBAT VOTER ABSENTEEISM

Abstract: This paper analyses the prospect of introducing compulsory voting as a legal and political instrument for combating electoral absenteeism, a phenomenon that constantly affects democratic legitimacy and the representativeness of public authorities. As an important point of reference, the study examines several legislative models regulating compulsory voting, ranging from coercive systems, such as those in Belgium and Australia, which impose pecuniary sanctions and restrictions on certain civil rights, to more moderate models, such as that of Brazil, where the obligation to participate in elections is combined with exemptions for specific categories of citizens, as well as practices adopted in other states. Through a comparative and normative approach, the research seeks to determine the extent to which legal coercion may constitute a legitimate and effective means of stimulating civic participation without affecting the essence of the fundamental right to vote. The analysis considers both the constitutional arguments regarding the freedom of electoral choice and the considerations related to strengthening participatory democracy. The conclusions highlight that the effectiveness of compulsory voting depends on the adopted normative design, political culture, and the level of trust in state institutions, emphasizing the need for balanced and proportionate regulation.

Keywords: compulsory voting, electoral absenteeism, electoral participation, representative democracy, civic responsibility, political legitimacy.

Introducere

Absenteismul electoral reprezintă, în democrațiile contemporane, nu doar un fenomen statistic, ci o veritabilă problemă de legitimitate politică. Atunci când o proporție semnificativă a cetățenilor alege să nu participe la procesul electoral, însăși ideea de reprezentare devine fragilă, iar imaginea conceptuală a contractului social riscă să fie redusă la o formalitate juridică lipsită de substanță democratică. În acest sens, este important de consemnat că prezența la vot este un indicator important al modului în care

cetățenii participă la guvernarea țării lor, pe când absenteismul electoral face imposibilă funcţionarea democraţiei, iar rezultatul alegerilor în acest caz reflectă mai puțin dorinţele cetăţenilor. [1, pag. 183]

În același timp, diminuarea participării electorale nu poate fi analizată exclusiv prin prisma comportamentului individual, ci trebuie înțeleasă și ca un simptom al unor disfuncționalități mai profunde ale sistemului politic. Lipsa de încredere în instituțiile publice, percepția ineficienței guvernării sau absența unor opțiuni politice credibile contribuie, în mod cumulativ, la retragerea cetățenilor din sfera participării civice. În aceste condiții, absenteismul electoral capătă valențe sistemice, afectând nu doar rezultatul alegerilor, ci și calitatea procesului democratic în ansamblul său.

Prin urmare, analiza acestui fenomen impune nu doar identificarea cauzelor sale, ci și explorarea unor soluții capabile să restabilească echilibrul dintre cetățean și mecanismele reprezentative ale statului. În acest context, dezbaterea privind instituirea votului obligatoriu se conturează ca una relevantă, situată la intersecția dintre necesitatea consolidării participării electorale și respectarea libertății individuale de opțiune.

Metodologia aplicată

Metodologia utilizată în cadrul prezentei cercetări are un caracter complex și interdisciplinar, fiind fundamentată pe utilizarea corelată a unor metode clasice ale științei dreptului, care permit o analiză riguroasă și multidimensională a problematicii instituirii votului obligatoriu în combaterea absenteismului electoral.

În acest sens, un rol central revine metodei logice, care permite structurarea demersului argumentativ și clarificarea raporturilor dintre conceptele fundamentale analizate. Prin intermediul acesteia este evidențiată relația dintre dreptul de vot, înțeles ca libertate fundamentală, și ipoteza transformării sale într-o obligație juridică, fiind analizate implicațiile unei asemenea intervenții asupra legitimității democratice. Totodată, cercetarea valorifică metoda comparativă, prin care sunt examinate diferite modele de reglementare a votului obligatoriu în plan internațional. Această abordare permite nu doar identificarea particularităților normative ale fiecărui sistem, ci și înțelegerea modului în care contextul politic, juridic și cultural influențează eficiența acestor reglementări în reducerea absenteismului electoral.

Analiza este completată prin utilizarea metodei dialectice, care oferă cadrul necesar pentru examinarea tensiunii existente între libertatea individuală de a participa sau nu la vot și necesitatea asigurării unei participări electorale cât mai largi. Prin această perspectivă, votul este analizat nu doar ca un drept subiectiv, ci și ca o posibilă expresie a responsabilității civice, fiind urmărită identificarea unui echilibru între aceste dimensiuni. De asemenea, demersul științific se sprijină pe raționamentele deductiv și inductiv. Astfel, metoda deductivă permite derivarea unor concluzii din principiile generale ale dreptului constituțional și ale democrației reprezentative, în timp ce metoda inductivă facilitează formularea unor generalizări pe baza exemplelor concrete și a practicilor statelor analizate.

În completare, este utilizat raționamentul analizei, care permite examinarea detaliată a normelor juridice, a opiniilor doctrinare și a datelor relevante privind participarea electorală. Prin această metodă, fenomenul absenteismului este descompus în elementele sale esențiale, fiind evaluate cauzele și implicațiile sale asupra funcționării mecanismelor democratice.

Prin coroborarea acestor metode, în cadrul cercetării se urmărește să fie oferită o perspectivă nuanțată asupra oportunității instituirii votului obligatoriu, în special prin raportare la necesitatea menținerii unui echilibru între libertatea individuală și interesul colectiv, în contextul specific al Republicii Moldova.

Rezultatele cercetării

Scăderea globală a prezenței la vot a evoluat concomitent cu proliferarea discursurilor critice privind starea democrației la nivel mondial, alimentând percepția unei crize de reprezentare și încredere instituțională. În acest sens, Larry Diamond subliniază că nivelurile scăzute de participare electorală constituie un indicator al slăbirii calității democrației [2] sugerând că absenteismul nu constituie doar o opțiune individuală, ci reflectă disfuncționalități structurale ale sistemelor politice. Și la nivelul țărilor europene, în general se atestă un ritm constant de diminuarea a prezenței la vot a cetățenilor. Astfel, menținerea tendinței descendente a prezenței la vot poate conduce, pe termen lung, la o banalizare a alegerilor ca mecanism fundamental al guvernării democratice. În lipsa unor intervenții menite să stimuleze participarea și să reconstruiască încrederea publică, există pericolul ca alegerile să fie percepute tot mai mult ca simple ritualuri

procedurale, lipsite de impact real asupra direcției politice a societății.

Cauzele care se interpun în vederea generării acestui fenomen reies din criteriul volițional a cetățenilor care nu participă la scrutinele electorale, fiind distinși absenteiștii voluntari – persoanele care, în mod conștient, se abțin de la participarea la alegeri – și absenteiștii involuntari – persoanele care, din motive ce nu le pot fi imputate (dificultăți de deplasare, stare de sănătate etc.), nu participă la vot. [3, pag. 145]

În cadrul absenteismului voluntar pot fi distinse două tipuri de alegători: absenteiștii pasivi, caracterizați prin apatie, dezinteres față de viața politică și dificultatea de a identifica o opțiune electorală, și absenteiștii activi, pentru care neparticiparea constituie o formă deliberată de protest față de sistemul politic sau față de oferta electorală. Astfel, dacă în primul caz absenteismul reflectă mai degrabă o lipsă de implicare, în cel de-al doilea el capătă valențe acționale, exprimând o atitudine critică și conștientă față de procesul electoral.

În Republica Moldova, declinul participării electorale este determinat atât de factori generali (cei enumerați mai sus), cât și de particularități interne, precum neîncrederea în clasa politică, calitatea percepută a campaniilor și dezamăgirile acumulate în urma discrepanței dintre așteptări și rezultatele guvernării. Aceste tendințe sunt caracteristice și altor state post-comuniste din Europa Centrală și de Est, unde relația dintre cetățeni și instituțiile democratice rămâne fragilă. Un element specific îl constituie dificultățile de participare ale cetățenilor din regiunea transnistreană, unde restricțiile impuse de autoritățile separatiste limitează accesul efectiv la vot, transformând absenteismul într-un fenomen influențat și de constrângeri obiective, nu doar de opțiuni individuale.

Există, însă, în literatura de specialitate și opinii care relativizează legătura directă dintre nivelul participării electorale și legitimitatea democratică. Unii politologi susțin că o prezență foarte ridicată la vot nu constituie, în mod automat, un indicator al unei democrații sănătoase sau al unui proces electoral legitim. [4]

Astfel, experiența regimurilor autoritare demonstrează că ratele extrem de ridicate de participare pot fi rezultatul anume a constrângerii, manipulării sau lipsei unor alternative reale. Mai mult decât atât, multe state cu regimuri politice autoritate sau totalitare, activ imitează exerciții electorale, pentru ca în rezultatul acestora, să-și legitimeze poziția politică ab-

solută asupra puterii de stat. De exemplu, în Irak, sub regimul lui Saddam Hussein, autoritățile au raportat în 2002 o participare de aproape 100%, fără ca acest fapt să reflecte un proces democratic autentic sau o legitimitate reală a rezultatului electoral. De-asemenea și în Republica Populară Democratică Koreeană (Koreea de Nord), periodic în cadrul unor exerciții electorale prin care se camuflează oportunitatea alegerii politice, se raportează rate de participare aproape de 100%. Chiar în cadrul ultimelor alegeri pentru organul legislativ, autoritățile electorale din acest stat au raportat o prezență la vot de – 99,99%. [5] În acest sens, putem constata că într-adevăr o asemenea prezență absolutistă în cadrul unor scrutine electorale, care este în măsură să extirpeze practic fenomenul absenteismului electoral, nu reprezintă o finalitate a aspirațiilor de evocare absolută a opțiunilor politice ale cetățenilor, având în vedere premisele și condițiile politice care apriori modelează comportamentul maselor largi ale populației. Respectiv, lipsa absenteismului electoral în astfel de contexte nu poate fi interpretată în mod automat drept o expresie autentică a participării civice conștiente, ci mai curând ca un efect al unor constrângeri explicite sau implicite, al mobilizării forțate ori al absenței unor alternative politice reale. Prin urmare, nivelul ridicat de participare electorală trebuie analizat nu doar cantitativ, ci și calitativ, prin prisma gradului de libertate a opțiunii, a pluralismului politic efectiv și a accesului echitabil la informație. În lipsa acestor condiții, eliminarea absenteismului nu constituie un indicator al maturității democratice, ci imită procese democratice de către veritabile regimuri politice antidemocratice (autoritare sau totalitare).

Ținând cont de cele expuse, problematica evidențiată în cadrul prezentului studiu, se concentrează în a aborda anume manifestarea absenteismului electoral în cadrul statelor cu regim politic democratic. Anume în acest context, absenteismul electoral rămâne o problemă, întrucât nivelurile scăzute de participare afectează reprezentativitatea și legitimitatea autentică democratică, iar într-un context geopolitic nefavorabil, statele democratice mici devin și mai vulnerabile la aceste efecte. Corespunzător, se prefigurează o întrebare evidentă în acest sens - care ar fi soluțiile?

O soluție aparentă ar fi stabilirea valabilității scrutinului electoral în funcție de întrunirea unui prag minim de participare la vot. Totuși, chiar dacă toți alegătorii care se prezintă la urne contribuie la atingerea pragului, spre exemplu 1/3 cum este în cazul alegerilor parlamentare în Republica

Moldova sau 1/5 pentru turul II din alegerile prezidențiale din țara noastră, un nivel ridicat de absență poate submina legitimitatea rezultatelor și gradul de reprezentativitate al instituțiilor, chiar și cu întrunirea acestui nivel de prezență limită. Astfel, atingerea pragului formal nu echivalează întotdeauna cu un grad satisfăcător de participare civică, în special atunci când majoritatea covârșitoare a electoratului alege să nu se prezinte la vot. Prin urmare, chiar în condițiile existenței unui prag de validare, absenteismul se menține ca o variabilă independentă și influentă, cu efecte semnificative asupra calității guvernării și funcționării instituțiilor reprezentative. [3, pag. 140-141]

În abordările academice sunt înaintate și alte soluții și opțiuni privind posibilitatea creșterii ratei prezenței la vot a electoratului. Fără a intra în polemica oportunității sau inoportunității soluțiilor reliefate, evidențiem că una din opțiunile posibile ar fi reglementarea obligativității votului. Respectiv, la nivelul prezentului studiu ne interesează să abordăm particularitățile perspectivei instituirii obligativității votului în general, precum și luarea în considerare a unei astfel de perspective pentru legislația electorală a Republicii Moldova.

În mod tradițional, în cadrul drept constituțional, dreptul de vot este consacrat ca un drept fundamental, subiectiv, aparținând individului. Atât Declarația Universală a Drepturilor Omului, cât și Constituția Republicii Moldova, consacră principiile universalității, egalității, votului direct, secret și liber exprimat. Acest drept este consacrat prin Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 (art. 21), Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 1966 (art. 25) și Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Protocolul nr. 1 din 1950 (art. 3), acte internaționale care stabilesc obligația statelor de a asigura alegeri libere, periodice și corecte.

În această logică, votul apare ca o facultate juridică, o posibilitate și nu o constrângere. Individul este titularul dreptului și, în mod firesc, și cel care decide dacă îl exercită sau nu.

Această abordare este susținută doctrinar de tradiția liberală, în care libertatea include și dreptul de abținere. A nu vota poate fi interpretat ca o formă de exprimare politică negativă, o manifestare a neîncrederii sau a dezinteresului față de oferta politică. Prin urmare, instituirea votului obligatoriu ar putea părea, nu altceva decât o ingerință în libertatea individuală, contrară naturii drepturilor fundamentale.

Și totuși, această perspectivă, deși coerentă teoretic, devine problematică în plan practic. Absenteismul electoral masiv produce un dezechilibru structural, anume deciziile colective ajung să fie luate de o minoritate activă, în timp ce majoritatea cetățenilor nu își exprimă opțiunea politică. În aceste condiții, se ridică întrebarea legitimă - mai putem vorbi despre o democrație reprezentativă autentică?

Din această tensiune se naște argumentul în favoarea reconsiderării votului nu doar ca drept, ci și ca datorie civică. În tradiția republicană, inspirată de gândirea lui Jean-Jacques Rousseau, participarea cetățenilor este esențială pentru formarea „voinței comune". [6, pag. 95] Libertatea nu este doar absența constrângerii, ci și participarea activă la viața comunității. În această cheie de interpretare, exercitarea dreptului de vot capătă valențe suplimentare, depășind sfera strict individuală și integrându-se într-o dimensiune colectivă, orientată spre realizarea interesului general. Astfel, neparticiparea nu mai apare exclusiv ca o opțiune personală neutră, ci poate genera consecințe asupra legitimității și reprezentativității procesului decizional. În acest context, instituirea obligativității votului ar fi justificat prin necesitatea consolidării bazei democratice a autorităților publice și a creșterii gradului de incluziune politică. În același timp, un argument suplimentar în favoarea acestei teze îl reprezintă și experiența unor state care au instituit votul obligatoriu, măsură care pare să aibă efecte pozitive asupra culturii civice, stimulând interesul cetățenilor față de viața politică și responsabilizând actorii politici în raport cu un electorat mai larg și mai divers. În acest sens, Belgia reprezintă un exemplu de stat în care votul obligatoriu generează rate de participare electorală la nivel mare. Respectiv, în sistemul normativ belgian, votul obligatoriu este susținut prin sancțiuni juridice. Codul electoral belgian prevede, pentru absența nejustificată, sancțiuni progresive, de la avertisment sau amendă modestă, până la măsuri severe în caz de recidivă repetată, inclusiv radierea temporară din listele electorale și restricții privind accesul la funcții publice [7]. Pe cale de consecință, efectul practic al acestor reglementări este incontestabil, anume prin faptul că se observă că rata de participare electorală se menține constant la niveluri foarte ridicate, de aproximativ 88–90%. [8].

Un model similar regăsim în Australia, unde potrivit prevederilor art. 245 din Legea electorală 245 Commonwealth-ului din 1918, este statutat expres faptul că „Fiecărui alegător îi revine obligația de a vota la fiecare

scrutin impune explicit obligația participării la vot, sancționând absența nejustificată [9]. Rezultatul este o participare electorală de aproximativ 90%, ceea ce plasează această democrație printre cele mai active la nivel global. Această rată ridicată se datorează în mod direct caracterului obligatoriu al votului, care reduce semnificativ absenteismul, dar și unei culturi electorale bine consolidate, în care participarea este percepută nu doar ca o obligație legală, ci ca o responsabilitate civică asumată și interiorizată de majoritatea cetățenilor [10].

De asemenea, și Brazilia aplică un model de vot obligatoriu, totuși într-o formă mai temperată, întrucât cadrul constituțional al acestui stat [11] consacră anumite excepții importante de la obligativitatea votului, anume pentru persoanele analfabete, cele de peste 70 de ani și tinerii între 16 și 18 ani, fiind admise astfel circumstanțele care pot limita participarea la alegeri. În acest context, în modelul brazilian putem să sesizăm o abordare mai flexibilă a obligativității votului, care, deși admite excepții semnificative, continuă să producă efecte notabile asupra nivelului de participare electorală. Astfel, chiar și în prezența acestor derogări, rata de participare se menține la un nivel ridicat, de aproximativ 80% [12] ceea ce sugerează că obligativitatea votului, chiar și într-o formă atenuată, contribuie la limitarea absenteismului. Totodată, acest caz ilustrează faptul că eficiența unor asemenea reglementări este susținută nu doar de constrângerea juridică, ci și de existența unei minime culturi electorale care încurajează implicarea civică.

Alte exemple notabile ale funcționării obligativității votului state și unde reglementarea acestui mecanism a dat rezultate pozitive precum în cazul prezenței la vot în Nauru, 2013 - 96.91%, Singapore, 2015- 93.56% [1, pag. 187]. La acest nivel este foarte important de remarcat că aceste efecte nu sunt uniforme și depind în mod esențial de contextul instituțional, de nivelul de educație politică și de gradul de încredere în instituțiile statului. În acest sens, pot fi remarcate și state, în care acest fapt nu garantează o rată înaltă: astfel, în Grecia, 2015 – prezența la vot a constituit 63.60%, în Honduras, 2013- 61.16%, în Mexico, 2015 - 47.72%, în Thailanda, 2014 - 46.79%, în Gabon, 2011- 34.28%, în Egipt 2015 – 28.27% [1, pag. 187].

În acest sens, exemplele comparative analizate anterior evidențiază faptul că obligativitatea votului poate constitui un instrument eficient pentru creșterea participării electorale și consolidarea culturii civice, însă efi-

cienţa sa depinde în mod esenţial de contextul instituţional şi de gradul de internalizare a valorilor democratice. Tocmai această diversitate de rezultate impune o abordare mai nuanţată a fenomenului, care să depăşească analiza strict empirică şi să integreze dimensiunea normativă a dreptului de vot. Prin urmare, se impune examinarea obligativităţii votului nu doar prin prisma efectelor sale cantitative, ci şi în corelaţie cu exigenţele fundamentale ale libertăţii de alegere, ceea ce deschide discuţia asupra necesităţii menţinerii unui echilibru între participarea impusă şi autenticitatea opţiunii electorale. Astfel orice eventuală reglementare în acest sens ar trebui să asigure nu doar participarea formală, ci şi autenticitatea opţiunii exprimate, inclusiv prin posibilitatea votului alb sau a altor forme de exprimare a dezacordului.

Concluzii

În final, se poate afirma că problematica votului obligatoriu se impune ca una de o relevanţă deosebită în cadrul reflecţiilor contemporane asupra democraţiei reprezentative, întrucât aceasta vizează însăşi raportul dintre exerciţiul libertăţii individuale şi exigenţele funcţionării ordinii democratice. Ca urmare a analizei efectuare, putem evidenţia faptul că discuţia nu poate fi redusă la o simplă opţiune tehnico-juridică, ci implică o evaluare complexă a condiţiilor în care participarea electorală capătă substanţă şi eficienţă democratică. În acest context, o eventuală instituire a votului obligatoriu nu poate ignora natura juridică a dreptului de vot. Aşa cum este subliniat în doctrina de specialitate, acesta rămâne un drept fundamental, individual şi liber exercitat. Prin urmare, orice tentativă de transformare a sa într-o obligaţie trebuie să se racordeze principiului proporţionalităţii şi să nu anuleze libertatea de conştiinţă.

În acest sens, ar fi palpabilă opţiunea examinării unui model de compromis, anume în sensul că votul poate fi obligatoriu în sensul participării la proces, dar nu şi în sensul exprimării unei opţiuni. În acest sens reglementarea posibilităţii exercitării votului alb sau nul devine esenţială, permiţând individului să îşi păstreze libertatea de opinie, chiar şi în condiţiile unei obligaţii de prezenţă. În acest sens, poate fi afirmat că dilema dintre drept şi obligaţie nu rămâne a fi una ireconciliabilă. Votul poate fi simultan un drept fundamental şi o datorie civică, în măsura în care reglementarea sa respectă echilibrul dintre libertatea individuală şi interesul colectiv.

În același timp, absenteismul electoral nu mai poate fi privit ca o simplă opțiune individuală, ci ca un fenomen cu implicații de proporții sistemice asupra funcționării democrației. În acest context, instituirea votului obligatoriu apare nu ca o negare a dreptului de vot, ci mai degrabă ca o posibilă evoluție a acestuia, adică o adaptare normativă menită să asigure că democrația nu rămâne doar un drept teoretic, ci devine o practică efectivă, susținută de participarea reală a cetățenilor.

În ceea ce privește, excepția rigidității votului obligatoriu ce ar putea fi invocată de potrivnicii acestei măsuri, poate fi remarcat că este perfect posibil ca o asemenea reglementare nu să nu fie concepută în mod rigid, ci să poată integra mecanisme de flexibilitate. Astfel, instituirea unor excepții justificate de la obligativitatea votului, precum cele întemeiate pe vârstă, capacitate sau alte circumstanțe obiective, ar putea într-un mod vizibil contribui la menținerea caracterului echitabil și proporțional al măsurii. Prin urmare, includerea unor excepții rezonabile apare ca un element esențial în configurarea unui eventual regim al votului obligatoriu, capabil să armonizeze exigențele participării generale cu respectarea diversității situațiilor individuale.

Raportat la realitățile Republicii Moldova, o asemenea opțiune legislativă ar necesita o evaluare atentă a compatibilității sale cu principiile constituționale, precum și a oportunității sale în contextul nivelului actual de participare electorală, al culturii politice și al gradului de încredere în procesul electoral. În lipsa unor condiții favorabile, există riscul ca obligativitatea votului să genereze efecte contrare celor scontate, transformând participarea într-un act formal, lipsit de substanță democratică. Prin urmare, dezbaterea privind instituirea votului obligatoriu în Republica Moldova rămâne una deschisă și inevitabil nuanțată de circumstanțe și contexte ce se pot configura în viitor, precum și un subiect ce rămâne situat la intersecția dintre libertate și responsabilitate civică, între dreptul individual și interesul colectiv.

În final, considerăm că o eventuală opțiune legislativă în această materie nu poate avea un caracter universal valabil, ci trebuie adaptată specificului fiecărui stat și societate concretă, în funcție de particularitățile sale istorice, instituționale, culturale și situaționale.

Referințe bibliografice:

1. Viorica CALUGHER, *Participarea la vot – elementul-cheie al culturii democratice în societatea contemporană*, pag. 181 – 189;
2. Larry DIAMOND, *In search of democracy*, disponibil: https://www.book2look.com/embed/9781317411369
3. Adrian CRAINIC, Rodica CIOBANU, *Absenteismul electoral și impactul său asupra calității democrației din Republica Moldova: factori determinanți și soluții pentru creșterea participării civice*, pag. 98 – 157;
4. Chiara DESTRI, *Compelled Turnout and Democratic Turnout: Why They Are Different*, disponibil: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00323217221148038?utm#con
5. Articol de presă: *În Coreea de Nord, prezența la alegeri a ajuns la 99,99%. Kim Jong Un a votat într-o mină de cărbune*, disponibil: https://www.digi24.ro/stiri/externe/in-coreea-de-nord-prezenta-la-alegeri-a-ajuns-la-9999-kim-jong-un-a-votat-intr-o-mina-de-carbune-3677981 ;
6. Eugeniu RÂBCA, Victor ZAHARIA, Valentin MĂRGINEANU, Rodica CIOBANU, *Filosofia Juridică. Suport de curs.* 251 pag.;
7. Codul electoral al Regatului Belgiei, disponibil: https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1894/04/12/1894041255/justel ;
8. Date oficiale privind rata de participare la alegerile parlamentare din Belgia, disponibil: https://data.ipu.org/parliament/BE/BE-LC01/election/BE-LC01-E20240609/
9. Legea electorală a Comunității Australiei, disponibil: https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cea1918233/s245.html?utm
10. Date oficiale privind rata de participare la procesele electorale din Australia, disponibil: https://www.aec.gov.au/elections/federal_elections/voter-turnout.htm?utm
11. Constituția Republicii Federative a Braziliei, disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wpcontent/uploads/2013/02/constituicao_ingles_3ed.pdf ;
12. Date oficiale privind rata de participare la procesele electorale din Brazilia, disponibil: https://www.electionguide.org/countries/id/31/?utm

CZU: 343.224.1:343.232:343.16
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.22

COMPENDIU ASUPRA CADRULUI JURIDIC AL COMPETENȚELOR INSTITUȚIILOR DE DREPT ÎN MATERIA CONTRAVENȚIILOR COMISE DE MINORI

Oleg PANTEA[42]

ORCID: 0000-0002-8790-5472

Valentina VÎHRIST[43]

ORCID: 0009-0001-6994-4208

Recenzent: Erhan Ianuș, doctor, conferențiar universitar, Academia „Stefan cel Mare” a MAI.

Rezumat: *Lucrarea examinează cadrul juridic al competențelor instituțiilor abilitate în materia prevenirii, depistării, constatării și examinării contravențiilor comise de minori. Cercetarea pornește de la ipoteza potrivit căreia actualul model de răspundere contravențională nu răspunde integral particularităților riscurilor generate de conduita deviantă a minorilor. Sunt analizate mecanismele de evidență și înregistrare a contravențiilor, actele procedurale emise în cadrul procesului contravențional, precum și responsabilitățile autorităților publice implicate. Studiul urmărește evaluarea eficienței cadrului normativ existent și identificarea lacunelor legislative și instituționale care afectează protecția minorilor și prevenirea recidivei contravenționale. În final, sunt formulate recomandări orientate spre consolidarea cooperării interinstituționale și perfecționarea mecanismelor juridice de intervenție.*

Cuvinte cheie: contravenție, minor, comportament deviant, răspundere contravențională, competență instituțională, agent constatator, sancțiune contravențională.

42 dr., conf. univ., USM, panteaoleg@gmail.com

43 doctorandă, USM, valentinavihrist83@gmail.com

COMPEDIUM ON THE LEGAL FRAMEWORK GOVERNING THE COMPETENCES OF LAW ENFORCEMENT AUTHOTITIES IN MATTERS OF OFFENCES COMMITTED BY MINORS

Abstract: *The paper examines the legal framework governing the competences of authorized institutions in the prevention, detection, establishment, and examination of offences committed by minors. The research is based on the hypothesis that the current model of contraventional liability does not fully address the specific risks generated by the deviant conduct of minors. The study analyzes the mechanisms for recording and registering offences, the procedural acts issued within contraventional proceedings, as well as the responsibilities of the public authorities involved. It aims to assess the effectiveness of the existing regulatory framework and to identify legislative and institutional gaps affecting the protection of minors and the prevention of repeated offending. Finally, recommendations are formulated with a view to strengthening interinstitutional cooperation and improving the legal mechanisms of intervention.*

Keywords: offence, minor, deviant behaviour, contraventional liability, institutional competence, reporting officer, contraventional sanction.

Introducere

Prevenirea și combaterea comportamentului antisocial al minorilor reprezintă un obiectiv major al politicilor publice și al sistemului juridic contemporan. Capacitatea instituțiilor statului de a interveni eficient în situații contravenționale contribuie atât la menținerea ordinii de drept, cât și la protejarea interesului superior al copilului. Din această perspectivă, siguranța socială presupune existența unor mecanisme funcționale prin care riscurile generate de conduita deviantă să fie identificate și gestionate în mod adecvat.

Normele juridice exprimă standardele de conduită acceptate la nivel social, iar nerespectarea acestora atrage forme de răspundere juridică. În cazul minorilor, aplicarea normelor contravenționale necesită o abordare diferențiată, determinată de particularitățile de vârstă, gradul de maturitate și vulnerabilitatea specifică acestei categorii. Astfel, reacția statului nu trebuie limitată exclusiv la sancționare, ci trebuie orientată și spre prevenție, educație și reintegrare socială.

Doctrina de specialitate a evidențiat constant dificultatea delimitării conduitei deviante de manifestările specifice procesului de dezvoltare a minorului. I. Străchinaru, cercetător al studierii comportamentului deviant al minorilor, insistă pe necesitatea de a şti unde începe şi unde se sfârşeşte devierea de conduită, de a o delimita de normalitate şi anormalitate. Devierile de conduită sunt forme de dezechilibru psihic sau de echilibru parţial care implică modificări ce predomină în sfera emoţional-volitivă a personalităţii, ca urmare a unor structuri morbide de natură sociogenă sau a unor tulburări morfo-funcţionale ale activităţii creierului, obiectivate în atitudinea persoanei faţă de lucruri, faţă de societate şi faţă de sine.[9, p.173] Comportamentele antisociale ale minorilor pot avea cauze multiple – familiale, educaționale, economice sau psihologice – ceea ce impune intervenții instituționale complexe și coordonate. În lipsa unor măsuri eficiente, există riscul transformării conduitei contravenționale într-un precursor al fenomenului infracțional.

Un moment important în consolidarea cadrului normativ național l-a constituit adoptarea Codului contravențional al Republicii Moldova la 24 octombrie 2008, act legislativ care reglementează inclusiv statutul minorului ca subiect al răspunderii contravenționale. În special, dispozițiile art. 16 alin. (3) oferă repere esențiale privind limitele și condițiile atragerii minorilor la răspundere. În acest context, prezentul studiu își propune să analizeze competențele instituțiilor de drept implicate în gestionarea contravențiilor comise de minori, eficiența cadrului normativ existent și necesitatea adaptării mecanismelor juridice la realitățile sociale actuale.

Metodologie aplicată. Prezenta cercetare este fundamentată pe o abordare interdisciplinară, specifică studiilor juridice contemporane, prin valorificarea metodelor teoretice și empirice necesare analizei fenomenului contravențional în rândul minorilor. Complexitatea subiectului impune examinarea simultană a normelor juridice, a practicilor instituționale și a implicațiilor sociale generate de conduita deviantă juvenilă.

Metoda principală utilizată este metoda analizei juridico-normative, prin intermediul căreia au fost examinate dispozițiile Codului contravențional al Republicii Moldova și alte acte normative relevante ce reglementează competențele instituțiilor abilitate în prevenirea, constatarea, examinarea și sancționarea contravențiilor comise de minori. Această metodă

a permis identificarea cadrului legal aplicabil, a limitelor competențelor instituționale și a eventualelor lacune legislative.

Totodată, a fost utilizată metoda comparativă, orientată spre examinarea raportului dintre competențele diferitelor autorități publice implicate în procesul contravențional, precum și spre evidențierea nivelului de concentrare sau dispersare a atribuțiilor instituționale. Aplicarea acestei metode a facilitat formularea unor concluzii privind eficiența actualului model de intervenție.

Metoda statistică a fost valorificată prin interpretarea datelor oficiale disponibile referitoare la contravenționalitatea juvenilă, acolo unde acestea au fost accesibile. Analiza indicatorilor statistici a contribuit la conturarea dimensiunii practice a fenomenului și la identificarea tendințelor relevante pentru politicile de prevenție.

De asemenea, în procesul cercetării au fost aplicate metodele logice ale inducției și deducției. Inducția a permis formularea unor concluzii generale pornind de la situații particulare reglementate de lege, iar deducția a facilitat examinarea modului în care principiile generale ale răspunderii contravenționale se reflectă în cazul minorilor.

Nu în ultimul rând, cercetarea include elemente de analiză critică și sinteză doctrinară, prin raportare la opiniile exprimate în literatura de specialitate privind comportamentul deviant al minorilor și rolul instituțiilor statului în prevenirea acestuia.

Utilizarea cumulativă a acestor metode a permis realizarea unei perspective integrate asupra cadrului juridic analizat și formularea unor propuneri orientate spre perfecționarea mecanismelor instituționale și legislative în materia contravențiilor comise de minori.

Rezultate obținute și discuții. Fenomenul contravențional în rândul minorilor, dezvoltat în urma unui comportament deviant, reprezintă risc pentru viața, sănătatea și bunurile materiale ale populației. Conștientizarea acestui risc constă în acceptarea că deseori o contravenție înfăptuită de un minor necesită o abordare selectă prin prisma echipelor multidisciplinare. Din informațiile expuse mai sus, identificăm importanța subiectului propus pentru cercetare și considerăm subiectul de o importanță majoră pentru societatea modernă. Pornind de la analiza expunerilor supra și a studiilor anterior efectuate de către alți cercetători, cu referire la fenomenul minorului cu comportament deviant, analizând datele oficiale și promovând stilul

propriu echidistant, susținem abordarea *situs*-ului metodologic, deoarece considerăm că abordarea acestuia denotă remarcabil incovenienţele de tip structural și instituțional.

Codul contravențional stabilește modul de înregistrare și evidență a contravențiilor, a actelor de evidență emise în cadrul procesului contravențional. De asemenea, stabilește obligațiunile, responsabilitatea și ordinea de realizare a competențelor instituționale pentru prevenirea, depistarea, constatarea și examinarea contravențiilor. Analiza relevă noțiuni specifice raportului contravențional utilizate în procesul legislativ:

Contravenția este fapta (acțiunea sau inacțiunea) ilicită, cu grad de pericol social mai redus decit infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de Codul contravențional și este pasibilă de sancțiune contravențională.[1] Contravenţia este o activitate ilicită și este atribuită unei persoane care a încălcat obligaţia de conformare.

Contravenientul este persoana fizică, în cazul nostru minorul, care are vârsta prevăzută de lege pentru a răspundere contravențional, în privința căreia a fost intentat procesul contravențional și căreia ia fost stabilită o pedeapsă pentru contravenția săvârșită. Prin subiect, în literatura juridică de specialitate se înţelege calitatea de subiect de drept. Noţiunea-subiect drept exprimă „calitatea, capacitatea, însuşirea, aptitudinea sau posibilitatea care îngăduie oamenilor să participe individual sau colectiv la raporturi juridice ca titulari de drepturi şi obligaţii“[8, p. 384], altfel spus, subiectul de drept este titularul drepturilor şi obligațiilor juridice.

Pentru ca persoana fizică, minorul, să poată fi subiect al unei contravenţii, este necesar să se respecte următoarele condiţii:

✓ la momentul săvârşirii contravenţiei vârsta de 16 ani şi discernământul persoanei sunt elemente indispensabile. Discernământul este facultatea mintală a persoanei de a judeca și a aprecia lucrurile la justa lor valoare. Din punct de vedere juridic discernământul trebuie să conțină două elemente esențiale. Primul element constitutiv este elementul intelectiv și constă în capacitatea de a înțelege fapta și urmările acesteia. Cel de-al doilea element este cel volitiv și constă în capacitatea de a dirija propriul comportament conform voinței. Discernământul este capacitatea intelectuală și voită de a alege între bine și rău, și care permite atragerea la răspundere contravențională în baza responsabilității umane.

✓ persoana să fie responsabilă. Responsabilitatea este starea psiho-fizică a unei persoane în asumarea conștientă a sarcinilor, obligațiilor ce-i revin, a modului de acțiune și a consecințelor acestora.

Sancțiunea contravențională este o măsură legală folosită ca un mijloc de corectare și reeducare ce se aplică persoanei cu statut de contravenient. Aplicarea sancțiunii contravenționale are drept scop ocrotirea valorilor sociale, formarea unei conduite civice corecte, prevenirea comiterii unor noi contravenţii atât de către cel sancţionat, cât şi de către alte persoane. [4, p.145] Sancțiunile contravenționale sunt aplicabile de către agentul constatator.

Agentul constatator, conform legislației, este persoana care reprezintă autoritatea publică și care soluţionează, în limitele competenţei sale atribuite legislativ, cauza contravenţională în modul prevăzut de Codul contravențional. Desemnat ca agent constatator este funcţionarul din autoritățile publice indicat în art. 400–423[12] Cod contravențional, împuternicit cu atribuţii de constatare a contravenţiei şi/sau de sancţionare. Autoritățile publice identificate în articolele enumerate supra, care sunt în drept să constate contravenția și să examineze sancțiunea contravențională în privința minorilor sunt: Ministerul Afacerilor Interne (MAI), Agenţia Naţională pentru Siguranţa Alimentelor (ANSA), Organele administrației publice din domeniul transporturilor, Ministerul Apărării (MA), Procurorul și Administrația publică locală (APL).

Răspunderea contravenţională a minorului care a împlinit vârsta de 16 ani este prevăzută de art.16 alin. (2) din Codul contravențional. Norma juridică identifică sfera de acțiune a minorului care poate fi în detrimentul activității colective și clasifică contravențiile ținând cont de aceasta. Sfera de acțiune este direct legată de capacitatea intelectuală și volitivă a minorului prin asumarea modului de acțiune și a consecințelor derivate. Din cele 14 capitole prevăzute în partea specială a Codului contravențional, unde sunt prevăzute tipurile de contravenții și sancțiunile acestora, 9 capitole cuprind articole care stipulează acțiuni contravenționale care pot fi înfăptuite de minori. Articolul 16 alin. (2) cumulează toate tipurile de contravenții destinate minorilor, făcând o referire generală către art. 65^4, art. 69 alin. (1), art. 78, 85, 87, art. 88 alin. (1), art. 89, art. 91 alin. (1), art. 104, 105, art. 157 alin. (1)–(4), (6), (7) și (9)–(12), art. 203, art. 204 alin. (1), (2) și (3), art. 228–245, 336, 342, 352–357, 365, art. 366 alin. (1), art. 367,

368, 370 și art. 372 alin. (2). Analiza și disiminarea acestui articol permite obținerea detaliată a domeniilor de activitate unde autoritățile statale pot și sunt în drept de a interveni în obstrucționarea activităților ilegale. În cele 9 capitole identificate sunt expuse expres faptele ilicite în articole, pasibile de răspundere contravențională în rândul minorilor și care cuprind diverse domenii de activități. Norma legislativă identifică și autoritatea responsabilă de constatarea și examinarea contravenției săvârșite de către minor.

În speță, vom analiza domeniile de activitate asupra cărora se atentează prin acțiuni ilicite și nivelul de intervenție a instituțiilor de drept în contracararea fenomenului minor - cu comportament deviant.

Tabelul nr.1

Domeniul de activitate asupra căruia se atentează prin acțiuni ilegale	**Intervenția MAI conform art.400 Cod Contravențional**	***Mențiuni*** **Intervenția altor instituții de drept în cauze contravenționale**
Drepturi politice, muncă și alte drepturi constituționale ale altei persoane fizice	art.65[4] art.69 alin.(1).	art.69 alin.(1) Inspectoratul de Carabinieri (cazuri specifice).
Sănătatea populației, persoanei, starea epidemio-logică	art.78, 85, 87, 88 alin.(1), 89, 91.	art.78, 85 Program Probațional, art.88 alin.(1) Instanța de judecată, art.91 alin.1 Inspectoratul de Carabinieri (cazuri specifice), Program Probațional.
Drepturi reale	art.104, 105.	
Protecția mediului	art.157 alin.(2), (3), (12)	art.157 alin.(1), (3) Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor, art.157 alin.(4),(6),(7), (9)-(12) Administrația Publică Locală, alin.(12) Instanța de judecată, alin.(1)-(3) Plan de remediere.
Regimul din transporturi	art.203	art.204 alin.(1) - (3) Organele de specialitate în domeniul transporturilor, Plan de remediere.
Circulația rutieră	art.228-243, 245.	art.228-232, 234-241[2], 243, 245 Poliția de Frontieră (cazuri specifice), art.233 alin.(1) Program Probațional.
Modul de administrare	art.342, 352, 353.	art.336 Procurorul, art.342, 352, 353 Instanta de judecată, art.352 Plan de remediere.

Ordinea publică și securitatea publică	art.354, 355, 355[1], 356, 357, 365.	art.354, 355, 357 Inspectoratul de Carabinieri (cazuri specifice), art.354, 355 Poliția de Frontieră (cazuri specifice), art.355 Program Probațional.
Evidența militară		art.366 alin.(1), 367, 368, 370 alin.(1), 372 alin.(2) Ministerul Apărării, art.370 alin.(2) Administrația Publică Locală.

Repartizarea acțiunilor ilicite în dependență de domeniile de activitate asupra cărora se atentează și în dependență de nivelul de intervenție a instituțiilor de drept denotă delegarea semnificativă de atribuții Ministerului Afacerilor Interne. Aportul depus în constatarea și examinarea contravențiilor înfăptuite de minori, comparativ cu intervenția altor instituții de drept, este semnificativ. Din cele 49 de articole din Cod contravențional care prevăd sancționarea contravențională a minorilor Ministerul Afacerilor Interne este responsabil de constatarea și examinarea acțiunilor prevăzute în 42 de articole, după cum urmează: ***art. 65[4], art. 69 alin. (1), art. 78, 85, 87, art. 88 alin. (1), art. 89, art. 91 alin. (1), art. 104, 105, art. 157 alin. (2), (3) și (12), art. 203, art. 228–243 cu cele 20 de articole însumate, art. 245, 342, 352–357 cu cele 7 articole însumate și art. 365.*** *Excepție privind examinarea sancțiunilor fiind art. 88 alin.(1), art. 157 alin. (2), (3) și (12), art. 342, 352 și art. 353*. Intervenția angajaților Ministerului Afacerilor Interne în constatare și examinare este esențială pentru un proces contravențional și este reflectată prin acordarea de prerogative legislative, în vederea realizării scopului de iradiere a fenomenului deviant.

Acțiunile ilicite orientate spre diminuarea rolului, statutului, onoarei și demnității persoanei fizice în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu cât și în afara timpului de lucru sunt pasibile de răspundere contravențională. Ultragierea este acțiunea premeditată care are ca scop jignirea, intimidarea onoarei, demnității și reputației profesionale. Acțiunea ilicită trebuie să aibă loc în timpul sau în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu. Codul contravențional a fost suplinit cu art.65[4] cu scop de a asigura un climat sigur în instituțiile de învățământ, protejând cadrele didactice de diferite forme abuzive de comportament.[7] Se constată faptul că suplinirea Codului contravențional cu acest articol ține în obstrucționarea comporta-

mentului deviant și încurajează un nivel înalt de conduită. Analiza denotă faptul că, odată cu modificarea suportată este necesar să fie prevăzut și care din organele abilitate ale statului sunt în drept să constate contravenția stipulată în acest articol. Se impune clarificarea legislativă pentru a înțelege cine este desemnat ca agent constatator împuternicit cu atribuţii de constatare a contravenţiei, conform art.400-423[12]. Neidentificarea expresă a agentului constatator crează o lacună legislativă care pune presiune pe buna funcționare a procesului contravențional.

Un aspect important ce reflectă particularităţile de constatare şi examinare a contravenţiilor comise de către minori este prevederea legală din art. 395 care stipulează că judecarea sau examinarea de fapt a contravenției săvârșite de minor este de competența instanței de judecată. Altfel spus, examinarea acțiunii contravenționale de către angajații Ministerului Afacerilor Interne se sumează la întocmirea procesului verbal constatator care urmează să fie transmis instanței de judecată spre examinare. Ținând cont că acțiunile ilicite întreprinse de minori, sub aspect contravențional, sunt cu grad redus de pericol social se impune clarificarea legislativă a inevitabilelor întrebări: Oare pentru toate tipurile de contravenții înfăptuite de minori este necesar adresarea în instanța de judecată? Această prevedere legislativă nu îngreunează procesul contravențional? Cercetarea echidistantă denotă necesitatea intervenției multidisciplinare în soluționarea abordării subiectului în cauză prin prisma delegării atribuțiilor de sancționare contravențională.

Intervenția organelor de drept în constatarea și documentarea faptelor contravenționale este atribuită și alte autorități ale statului de drept. Instituțiile sunt obligate să intervină în dependență de atribuțiile conferite prin lege, unele din ele fiind subordonate Ministerului Afacerilor Interne, cum ar fi: Inspectoratul de Carabinieri și Poliția de Frontieră. Intervenția celor două instituții enunțate supra denotă promptitudinea și capacitatea funcțională înaltă de intervenție a statului în condiții de trecere a frontierei de stat și în domeniul menținerii, asigurării și restabilirii ordinii publice.

Intervenția ***Inspectoratului de Carabinieri***, conform art. 400 alin. (4[1]) în cazul săvârșirii de către minori a unor contravenții, precum cele din ***art. 69 alin. (1), art. 91 al.(1), art. 354, 355 și 357*** în timpul îndeplinirii misiunilor de menţinere, asigurare şi restabilire a ordinii publice, de protecţie a obiectivelor de importanţă deosebită se constată și se examinează inclu-

siv de carabinieri. Analiza aceste prevederi legislative necesită intervenția promptă a angajaților din Inspectoratul de Carabinieri, nu și în cazul altor fapte ilicite în care pot fi atrași minorii. Înțelegerea esenței acestor acțiuni relevă iminența intervenției și asigură îndeplinirea funcțiilor statului, precum sunt ordinea și securitatea publică. Art. 69 alin. (1) definește fapta ilicită, injuria, ca formă de exprimare verbală sau nonverbală, scrisă inclusiv prin desen sau imagine, care ofensează intenționat persoana și care contravine normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică. Conform datelor oficiale, în anul 2024 **injuria a fost cea mai frecventă încălcare din categoria contravențiilor ce atentează la drepturile politice, de muncă și la alte drepturi constituționale ale persoanei fizice. C**ele mai multe amenzi au fost aplicate pentru injurie (vorbe sau fapte care lezează onoarea și demnitatea persoanei) – 85,4%.[2] În anul 2025 acest tip de contravenție nu este menționat în datele statistice oficiale[3], eveniment datorită căruia survine clarificarea prin cercetare. Subiectul reliefat necesită o abordare strategică și livrare de informație veridică pentru a lupta cu acest flagel din societate (înjuria), fapt recunoscut în societate ca o normă antisocială care se extinde cu ușurință în rândul minorilor.

Consumul băuturilor alcoolice în spații intersize prin lege și coomercializarea acestora în rândul minorilor sunt prevăzute în art. 91 alin. (1). Bineînțeles, spiritul de aventurieri, specific vârstei de adolescență, implică acțiuni exteriorizate ca formă de afirmare și opulență socială. Intervenția misiunilor Inspectoratului de Carabinieri în constatarea și examinarea faptelor la fața locului crește nivelul de promptitudine în contracararea fenomenului de deviantă și subordonează spiritul de aventurier în norma legală.

Din speța contravențiilor ce atenteză la ordinea publică și la securitatea publică sunt prevăzute acțiunile ilicite din art. 354, 355 și art. 357 care cad sub incidența intervenției Inspectoratului de Carabinieri. Huliganismul nu prea grav este absorbit cu ușurință de minori în dorința de afirmare, lidersheap și asumare de personalitate. Acțiunea este îndreptată spre zona extrisecă, cu referire la bunuri comune, spații publice, private, zone cu arial sporit de vizibilitate, ceea ce presupune intervenția prompă a organului constatator. Conform datelor plasate pe site-ul Date deschise al Ministerului Afacerilor Interne, în raportul prezentat pentru anul 2024 sunt incluși 38 de tineri care au săvârșit acte de huliganism sub formă de infracțiune, care nemijlocit sunt analizate sub aspect penal. În anul 2025

41 tineri au continuat să întreprindă acțiuni din aceeași sferă de ilegalități. [6] O analiză a contravențiilor săvârșite de minori sub aspectul art. 354 din Cod contravențional raportată în date oficiale lipsește cu desăvârșire, ceea ce îngreunează cercetarea științifică. Totodată, lipsa datelor oficiale creează carențe în activitatea specialiștilor implicați în creearea de programe menite să prevină comportamentul deviant. Numărul tinerilor implicați în acțiuni de huliganism este în creștere de la an la an, ceea ce prezumă necesitatea intensificării abordării profesioniste în curmarea acestui flagel, care prinde contur în comportamentul deviant al minorilor.

Acțiunile ilicite relatate ca și consumul de băuturi alcoolice în locuri publice prevăzute în art. 355, cât și tulburarea liniștii descrise în art. 357 poartă același caracter public cu urmările de rigoare. În astfel de cazuri, intervenția promptă crește gradul de satisfacție socială și ajustează echilibrul justițiabil dintre societate și organele de drept. Altfel spus, esența faptelor ilicite în curmarea cărora intervine Inspectoratul de Carabinieri poartă amprenta caracterului public cu grad sporit de contagiere socială.

Totodată, se impune importanța studierii și ajustării anumitor modificări legislative. Referindu-ne la caracterul public cu grad sporit de contagiere socială reliefăm că anumite fapte ilicite, cum ar fi: art. 355^1 cerșitul însoțit de simularea unei dizabilități sau prezentarea de date false referitoare la starea de sănătate și art. 356 jocurile de noroc și ghicitul în locuri publice necesită reflecție juridică sub aspectul includerii sub incidența intervenției Inspectoratului de Carabinieri.

Pentru asigurarea eficienței în intervenție, norma legală dispune funcții de constatare și examinare ***Poliției de Frontieră,*** în cazul în care minorul înfăptuiește acte ilicite cu caracter contravențional în punctele de trecere a frontierei de stat, conform art. 400 alin. (3^3). Acțiunile ilicite identificate în ***art. 228-323, 234-241^2, 243, 245, 354 și 355*** care se întreprind în punctele de trecere a frontierei de stat sunt analizate prin prisma al. (3^3) din art. 400.

Din multitudinea contravenților în domeniul circulației rutiere care vizează inclusiv minorii art. 233 - conducerea vehiculului cu depășirea limitelor de alcool admisibile, conform normei legale prevăzute în pct. 2 și 3 din Regulamentul privind modul de testare alcoolscopică, de testare antidrog şi examinare medicală pentru stabilirea stării de ebrietate şi naturii ei[5], de către o persoană care are o concentrație de alcool în sânge ce depășește 0,3 g/l sau de vapori de alcool în aerul expirat ce depășește 0,15

mg/l trezește curiozitatea și solicită cercetarea cazului. Conform distribuirii atribuțiilor de constatare a contravenției în cauză responsabil de constatare este Ministerul Afacerilor Interne prin intermediul poliției, menționați în art. 400 alin. (1) Cod contravențional. Contravenția analizată nu se regăsește în alin. (3^3) al aceluiași articol. Se impune clarificarea legislativă pentru a elucida necesitatea intervenției poliției de frontieră în gestionarea faptelor asemănătoare la frontierele statului?

O importanță deosebită constatăm prin oferirea de premise organelor de specialitate din domeniul transporturilor. Conform art. 407 alin. (1) instituțiile respective sunt în drept să constate și să examineze contravențiile săvârșite de minori în cauze contravenționale stipulate în art. 204 alin. (1)-(3). Acțiunile prevăzute în art. 204 alin. (1) călătoria fără bilet de călătorie cu transportul urban în comun, alin. (2) călătoria fără bilet de călătorie cu transportul rutier de persoane prin servicii regulate, feroviar sau naval și alin. (3) omiterea achitării costului biletului de călătorie de către însoțitor pentru copilul pe care îl însoțește în transportul urban în comun se constată și se examinează de către acestea. În art. 407 al. (2) și (6) sunt expres prevăzute persoanele care au dreptul să constate și să examineze cauzele contravenţionale analizate, să aplice măsuri procesuale de constrângere şi să aplice sancţiuni în limitele competenţei profesionale. Aceste prevederi ar facilita procesul contravențional prin dislocarea puterii de examinare și sancționare dintr-un singur punct de reper - instanța de judecată conform art. 395 către instituții care de fapt pot interveni în cauze cu grad redus de pericol social.

În cazul săvârșirii contravenției specifice art. 157 alin. (1) și (3) Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor (ANSA) este în drept să constate și examineze cauza conform art. 414 alin. (1) din Cod contravențional. Cruzimea faţă de animale este acțiunea îndreptată către ființele vii, complexe din punct de vedere organic, capabile de mișcare, suferință și, tot mai mult recunoscute legal. Spre deosebire de plante, animalele au capacitatea de a simți durerea și de a reacționa la mediu, ceea ce le conferă drepturi morale. Încălcarea cerinţelor privind întreținerea animalelor, reglementate de legislația sanitar-veterinară, fapt ce poate periclita viaţa ori sănătatea animalelor cât și acțiunile care au cauzat vătămarea sănătății animalului se constată în dependență de funcțiile de bază care-i revin instituției în cauză.

Instituția ANSA este beneficiara unui spectru larg de legi și norme care permit evaluarea, monitorizarea și întreținerea animalelor.

Stoparea activităților ilicite este realizată de Administrația Publică Locală conform art. 423^{10} alin. (1) prin premisele acordate legislativ, pentru a constata contravențiile referite în art.157 alin. (4), (6), (7), (9)-(12) și în art. 370 alin. (2). Acțiunile ilicite menționate supra sunt strâns legate de locația în care se află animalul în cazul art. 157, iar în cazul art. 372 al. (2) locul unde se află persoana care poartă fără drept uniforma și însemnele militarilor, teritoriu unde are loc acțiunea și care nemijlocit este atribuit administrației publice locale. Teritoriul este administrat prin pârghii legale de către această instituție, rol căruia îi revine de drept calitatea de agent constatator.

Imparțialitatea în procesul contravențional este realizată prin distribuirea în art. 396 alin. (2) a sarcinei de constatare și examinare a contravenției prevăzute în art. 336 Procurorului. Nesubordonarea cu rea-voinţă a cererii legitime de conformare a procurorului, a ofiţerului de urmărire penală, a ofiţerului de informaţii şi securitate, a angajatului cu statut special al Ministerului Afacerilor Interne, a altei persoane, aflate în exerciţiul funcţiei atrage după sine răspunderea contravențională. Constatarea și examinarea acestei fapte atribuită Procurorului denotă subordonarea structurilor de drept și concomitent imparțialitatea examinării faptelor de către instutiții diferite care pot fi atrase în procesul contravențional.

În cazul săvârșirii contravențiilor specifice din art. 366 alin. (1), art.367, 368, 370 alin. (1), art. 372 alin. (2) ce atentează la domeniului evidenței militare Ministerul Apărării conform art. 415 alin. (1) este în drept să constate faptele. Ca și în cazul organelor de specialitate din domeniul transporturilor unde în art. 407 alin. (2) și (6) sunt expres prevăzute persoanele care au dreptul să constate, să examineze, să aplice măsuri procesuale de constrângere și să aplice sancțiuni pentru cauzele contravenţionale ce atentează la Regimul de funcționalitate din transporturi, tot așa și în cazul contravențiilor ce atentează la domeniul evidenței militare legiuitorul identifică persoanele care sunt în drept să îndeplinească funcții similare. Astfel, în alin. (4), pct. b) și c) art. 415 identificăm distribuirea sarcinilor către persoane cu funcții de răspundere care pot interveni întru finalizarea procesului contravențional intentat față de un minor prin sancționarea acestuia.

Gama multitudinii de intervenții din partea organelor de drept cu scop

de a descuraja comportamentele antisociale ale minorului continuă cu oferirea posibilității de a încheia un Plan de Remediere prevăzut în art. 46[1] alin. (11) pentru fapte indicate în art. 157 alin. (1)-(3) și în art. 204 alin. (1)-(3). Planul de remediere, cu titlu de recomandare, implică măsuri de remediere și termenul realizării acestuia în vederea conformării contravenientului cu cerințele legislației. Planul de Remediere este o măsură care atenuează din iminența sancționării și care oferă perspectivă de corecție. Astfel, pentru acțiunile contravenționale din art. 157 alin. (1) și (3) Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor poate înainta contravenientului un Plan de Remediere, iar pentru acțiunile din alin. (2) angajații Poliției sunt în drept să acționeze similar. În baza aceleași prevederi legale pot acționa și organele de specialitate din domeniul transporturilor, în cazul contravențiilor săvârșite conform art. 204 alin. (1)-(3), când se atentează asupra regimului din transporturi.

În urma analizei efectuate de către agentul constatator dosarul cu materialele acumulate sunt oferite procurorului și/sau instanţei de judecată. Conform procedurii, instanța de judecată își pronunță verdictul față de materialele cauzei contravenţionale și poate să stabilească un Program Probațional așa cum prevede art. 41 alin. (3). Ținând cont de specificul vârstei și a capacității de exercițiu a minorilor, cel mai oportun pentru dezvoltarea lor psiho-emoțională se încureajează aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ. Conform aceluiași articol menționat supra contravențiile definite de art. 78, 85, art. 91 alin. (1), art. 233 alin. (1), și art. 355 sunt supuse sancțiunii muncii neremunerate în folosul comunității și posibilității de obligare a contravenientului de a participa la un program probațional.

Concluzii

Analiza cadrului juridic al competențelor instituțiilor de drept în materia contravențiilor comise de minori permite formularea următoarelor concluzii:

1. Legislația contravențională a Republicii Moldova reglementează un sistem complex de autorități competente în prevenirea, constatarea, examinarea și sancționarea faptelor contravenționale săvârșite de minori. Această distribuire a competențelor reflectă necesitatea unei intervenții instituționale multidimensionale în gestionarea fenomenului contravențional juvenil.

2. Un rol central revine instituțiilor din sistemul Ministerului Afacerilor Interne, cărora le sunt atribuite cele mai extinse competențe de constatare și documentare a contravențiilor comise de minori. Prin natura atribuțiilor operative, aceste instituții reprezintă principalul mecanism de reacție imediată al statului.

3. Menținerea examinării unui număr semnificativ de cauze contravenționale în competența exclusivă a instanțelor de judecată poate genera dificultăți procedurale și întârzieri, în special în cazul faptelor cu un grad redus de pericol social. În acest sens, se impune reevaluarea posibilității delegării unor competențe către autoritățile administrative specializate, în limitele garanțiilor procesuale legale.

4. Cercetarea relevă existența unor lacune și neclarități normative privind delimitarea atribuțiilor unor autorități competente, precum și necesitatea armonizării dispozițiilor legale incidente. Claritatea normelor juridice constituie o condiție esențială pentru eficiența procesului contravențional.

5. Un impediment important în evaluarea fenomenului îl constituie insuficiența datelor statistice oficiale privind contravenționalitatea în rândul minorilor. Lipsa unor indicatori relevanți reduce posibilitatea elaborării unor politici publice eficiente și a unor mecanisme de prevenție bazate pe evidențe empirice.

6. Combaterea comportamentului deviant al minorilor nu trebuie limitată la aplicarea sancțiunilor contravenționale, ci trebuie completată prin măsuri educative, programe de consiliere, intervenții sociale și mecanisme de reintegrare adaptate particularităților de vârstă.

În concluzie, eficiența cadrului juridic în materia contravențiilor comise de minori depinde de echilibrul dintre reacția sancționatorie a statului, protecția interesului superior al copilului și cooperarea funcțională dintre instituțiile competente. Perfecționarea legislației și consolidarea mecanismelor instituționale reprezintă premise esențiale pentru diminuarea comportamentului deviant și prevenirea recidivei contravenționale în rândul minorilor.

Referințe bibliografice:

1. Codul Contravențional al Republicii Moldova, Legea nr. 218 din 24.10.2008, În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.3-6 din 16.01.2009, art.15, *Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78-84 din 17.03.2017, art. 100.
2. *Contravenții constatate în anul 2024*, Publicat la 06.05.2025, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/contraventii-constatate-in-anul-2024-9478_61760.html. (Accesat la 05.05.2026).
3. Ibidem. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2025-9478_62334.html. (Accesat la 05.05.2026).
4. GUŢULEAC, V. *Tratat de drept contravenţional.* Chişinău, Tipogr. Centrală, 2009.
5. *Hotărâre cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de testare alcoolscopică, de testare antidrog şi examinare medicală pentru stabilirea stării de ebrietate şi naturii ei nr.296 din 16.04.2009*, În:*Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 80-81 din 24.04.2009, art. 347. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144345&lang=ro#. (Accesat la 05.05.2026).
6. *Informaţia privind genurile crimelor comise de minori şi cu participarea lor pe teritoriul Republicii Moldova decembrie 2025*, *Delicventa juvenila*, Ministerul Afacerilor Interne. Disponibil: https://dataset.gov.md/dataset/4699-delicventa-juvenila/resource/79f51d2d-723d-4af4-a30b-71598f47c644?inner_span=True. (Accesat la 05.05.2026).
7. *LEGE pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal şi a Codului contravențional) nr.136 din 06.06.2024,* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.245-246 din 07.06.2024, art.353.
8. MANDA C. *Drept administrativ: Tratat elementar.* Ediția a IV-a, revăzută și adăugită, Bucureşti, Ed. Lumina Lex, 2007.
9. STRĂCHINARU, I. *Devierile de conduită la copii, Studiu psihopedagogic,* București, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1969.

CZU: 343.132:343.983:343.21/.23
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.23

DEZVOLTAREA ȘI ARMONIZAREA CADRULUI NORMATIV ȘI PROCEDURAL CONFORM STANDARDELOR UNIUNII EUROPENE ÎN VEDEREA INVESTIGĂRII FENOMENULUI INFRACȚIONAL

Vitalie CUȘNIR[44]

https://orcid.org/0000-0003-1467-7912

Recenzent: Iulian RUSANOVSCHI, doctor în drept, lector universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.

Rezumat: *În contextul combaterii criminalității, este esențial ca instrumentele juridice și procedurale folosite de autoritățile competente să fie continuu optimizate pentru a răspunde provocărilor tot mai complexe generate de fenomenul criminogen. Aceste instrumente trebuie să evolueze constant, adaptându-se noilor tipuri de infracțiuni și la dinamica schimbărilor sociale, economice și tehnologice. Optimizarea acestora presupune nu doar îmbunătățirea reglementărilor și procedurilor legale, dar și formarea continuă a personalului implicat în investigarea infracțiunilor. Este necesară o integrare mai eficientă a tehnologiilor avansate, a analizei datelor și a metodelor de cercetare care pot facilita identificarea și urmărirea infractorilor. De asemenea, o atenție sporită trebuie acordată protecției drepturilor fundamentale ale cetățenilor, pentru a preveni abuzurile și erorile judiciare. Prin dezvoltarea unor proceduri mai clare și mai riguroase, dar și prin consolidarea colaborării între instituțiile juridice, polițienești și cele din domeniul educațional și social, se poate spori eficiența investigării fenomenului criminogen. Aceste măsuri nu doar că vor contribui la o mai bună gestionare a criminalității, dar vor întări și încrederea cetățenilor în sistemul de justiție.*

Cuvinte-cheie: baza juridică, măsuri speciale, investigații criminalistice, metode de investigare, practica judiciară, parteneriate durabile.

44 Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, email: cusnirvictoria62@gmail.com.

DEVELOPMENT AND HARMONIZATION OF THE NORMATIVE AND PROCEDURAL FRAMEWORK ACCORDING TO EUROPEAN UNION STANDARDS IN ORDER TO INVESTIGATE THE CRIMINAL PHENOMENON

Abstract: *The development and harmonization of the regulatory and procedural framework in accordance with European Union standards is an essential step towards strengthening the state's capacity to effectively prevent and investigate the criminal phenomenon, in a context marked by globalization, increased mobility and diversification of forms of crime. Adapting national legislation to the community acquis does not only involve the formal transposition of European directives and regulations, but also the integration of the fundamental principles governing the European area of freedom, security and justice. In this sense, the harmonization of the regulatory framework involves the permanent review and updating of legislative acts to ensure compatibility with European legal instruments, as well as alignment with standards regarding the protection of fundamental rights, judicial cooperation in criminal matters and the exchange of information between authorities. Particular attention must be paid to strengthening procedural guarantees, respecting the principle of proportionality and ensuring a balance between the efficiency of investigations and the protection of individual rights and freedoms. On the procedural level, it is necessary to implement modern and efficient investigation mechanisms, including the use of digital technologies, the development of specialized structures and continuous training of law enforcement personnel. At the same time, inter-institutional and cross-border cooperation must be strengthened through clear coordination mechanisms, rapid data exchange and active participation in European law enforcement networks. Harmonization with European standards contributes to increasing transparency, accountability and professionalism in the work of criminal prosecution bodies, increasing public trust in the act of justice. At the same time, it facilitates the effective fight against serious forms of crime – such as organized crime, corruption, human trafficking or cybercrime – which frequently cross national borders and require a coordinated response at European level. The development and harmonization of the regulatory and procedural framework in accordance with European Union standards is not only an obligation derived from international commitments, but also a strategic*

necessity for strengthening the rule of law, modernizing the justice system and ensuring a climate of safety for citizens.

Keywords: legal basis, special measures, forensic investigations, investigation methods, judicial practice, sustainable partnerships.

Introducere

Într-un context în care fenomenul criminalității devine tot mai complex și diversificat, este imperativ ca autoritățile competente să dispună de un set de instrumente juridice și procedurale în continuă perfecționare, capabile să răspundă provocărilor tot mai sofisticate ale acestui fenomen. Pentru a face față noilor forme de infracțiuni și pentru a se adapta rapid la schimbările sociale, economice și tehnologice, aceste instrumente trebuie să evolueze constant. Astfel, optimizarea lor nu se rezumă doar la actualizarea reglementărilor legale și a procedurilor standard, ci implică și o pregătire continuă și specializată a personalului din cadrul instituțiilor care investighează infracțiunile.

Este esențial ca procesul de modernizare a sistemului de justiție să includă integrarea unor tehnologii avansate, utilizarea analizei datelor și aplicarea unor metode de cercetare inovative care să faciliteze identificarea rapidă și urmărirea infractorilor, indiferent de natura sau complexitatea infracțiunii. În paralel, protecția drepturilor fundamentale ale cetățenilor trebuie să rămână o prioritate constantă, pentru a preveni abuzurile, erorile judiciare sau încălcarea principiilor statului de drept.

De asemenea, un factor important în optimizarea sistemului juridic și procedural este consolidarea colaborării interinstituționale între autoritățile juridice, polițienești, educaționale și sociale. Crearea unor parteneriate solide între aceste instituții poate contribui semnificativ la o gestionare mai eficientă a fenomenului criminogen, având în vedere că prevenirea și combaterea criminalității nu depind doar de măsurile de ordine publică, ci și de intervențiile în domeniul educațional și social.

Prin implementarea unor proceduri clare, transparente și riguroase, dar și prin întărirea cooperării interinstituționale, se va putea atinge o mai mare eficiență în investigarea și combaterea criminalității. În plus, aceste măsuri vor contribui la creșterea încrederii cetățenilor în sistemul de justiție, consolidând astfel statul de drept și promovând siguranța și drepturile fundamentale ale fiecărui individ.

Conținutul de bază. Caracteristicile distinctive ale societății moderne, care adesea este descrisă ca societate post-industrială sau societate informațională, sunt informatizarea, accesul tot mai larg al cetățenilor la resursele informaționale, creșterea ponderii serviciilor informaționale și a tehnologiilor informatice în produsul intern brut, scăderea ocupării forței de muncă în sfera producției materiale directe și creșterea acesteia în sfera informațională [2, p.85].

Aceste tendințe asociate cu dezvoltarea și punerea în aplicare a tehnologiilor digitale nu pot, desigur, să nu afecteze un domeniu atât de important al activității statului, cum este aplicarea legii, în special în domeniul procedurilor penale.

Situația criminogenă dintr-un stat reflectă procesele sociale, economice și tehnologice care au loc în cadrul acestuia, constituind un indicator relevant al dinamicii infracționale. În ultimele decenii, progresul rapid al tehnologiilor digitale a influențat semnificativ atât modalitățile de comitere a infracțiunilor, cât și metodele utilizate în investigarea acestora. Criminalitatea organizată, inclusiv fenomenul mercenariatului, integrează pe scară largă inovațiile științifice și resursele digitale pentru a facilita activități ilegale, fie prin utilizarea directă a acestora în săvârșirea faptelor infracționale, fie în scopul disimulării operațiunilor și protejării membrilor rețelelor criminale.

Utilizarea tehnologiilor informaționale și a telecomunicațiilor în cadrul activităților de mercenariat contribuie la recrutarea, finanțarea și coordonarea combatanților, sporind astfel dificultatea identificării și combaterii acestui fenomen. În acest context, activitățile de mercenariat, asociate frecvent cu acte de extremism și terorism, generează riscuri semnificative pentru securitatea națională și internațională, impunând necesitatea elaborării unor strategii complexe de prevenire și combatere, bazate pe cooperare interinstituțională, schimb de informații și utilizarea tehnologiilor avansate în scopul contracarării amenințărilor emergente.

În acest context, combaterea activităților de mercenariat și a criminalității asociate progresului tehnologic impune un răspuns strategic bazat pe suport științific, tehnic și informațional actualizat. Este esențial ca investigațiile preliminare să beneficieze de metode avansate de analiză și instrumente tehnologice de ultimă generație, care să permită organelor de aplicare a legii să soluționeze eficient aspectele procedurale, tactice și

organizatorice în cadrul urmăririi penale. O astfel de abordare va facilita identificarea rapidă a rețelelor de mercenari, demascarea mecanismelor de recrutare și finanțare, precum și elucidarea completă a circumstanțelor infracționale, contribuind astfel la o aplicare eficientă a măsurilor de prevenire și sancționare.

În literatura științifică, conceptul de sprijin tehnico-științific al investigațiilor preliminare este adesea comparat cu conceptul de sprijin tehnic și criminalistic, discutat deja mai sus, și este utilizat ca sinonim pentru acesta din urmă, sau acești termeni sunt considerați ca fiind părțile componente unul altuia [3, p.69].

Infracțiunile de tip mercenar nu sunt un act izolat, întâmplător, unic și de un singur moment. Acestea trebuie considerate ca un fenomen socio-juridic specific, complex ca structură, interrelații, având cauze, dinamică, anumite tendințe și regularități proprii. O astfel de infracțiune este un sistem complex de circumstanțe subiective interconectate și interdependente (procese fizice și psihice - decizii și acțiuni ale făptuitorului însuși, procese obiective de reflectare în mediul material a circumstanțelor de utilizare a instrumentelor infracțiunii. Acesta este un act de comportament volitiv socialmente periculos al unei persoane, care este comis cu un scop predeterminat în condiții specifice de loc și timp.

Un astfel de comportament se reflectă în mod natural în mediul material și în conștiința oamenilor (imaginile mentale ale martorilor, victimelor, suspecților/acuzaților) și este în continuă dezvoltare și dinamică, schimbându-se și adaptându-se la noile realități ale dezvoltării societății.

Astfel, pentru a investiga cu succes astfel de infracțiuni, este necesară optimizarea și dezvoltarea în timp util a instrumentelor juridice și de procedură penală.

După cum se cunoaște, mercenarismul este reglementat prin diverse instrumente internaționale, cum ar fi Convenția ONU împotriva recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor (1989) și Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva (1977). Conform acestor documente, un mercenar este definit ca o persoană recrutată pentru a participa la un conflict armat cu scopul obținerii unui avantaj financiar, nefiind parte a forțelor armate regulate ale vreunei părți combatante.

Caracteristicile principale ale activității mercenarilor includ:

- Lipsa unei loialități față de statul sau entitatea angajatoare;

- Motivarea financiară ca factor determinant al implicării;
- Implicarea în conflicte armate sau destabilizarea ordinii publice;
- Utilizarea structurilor clandestine pentru recrutare, finanțare și coordonare.

În ciuda acestor reglementări, mercenarismul continuă să fie un fenomen persistent, necesitând instrumente juridice și procedurale mai eficiente pentru investigare și combatere.

În prezent, legislațiile naționale variază semnificativ în ceea ce privește incriminarea și sancționarea activității mercenarilor. În unele state, participarea la activități mercenare este considerată infracțiune gravă, în timp ce alte reglementări sunt ambigue sau inexistente. Această lipsă de armonizare legislativă creează dificultăți în cooperarea internațională pentru combaterea fenomenului.

Deficiențele principale includ:

- Lipsa unei definiții uniforme a mercenarismului în legislațiile naționale;
- Dificultăți în probarea intenției financiare ca element esențial al infracțiunii;
- Insuficiența instrumentelor de urmărire penală transnațională;
- Protecția juridică limitată pentru martorii și informatorii implicați în astfel de cazuri.

Pentru a depăși aceste provocări, este necesară o optimizare a instrumentelor juridice și procedurale prin standardizare internațională și cooperare sporită între state.

Pentru a crește eficiența investigațiilor privind activitățile mercenarilor, este imperativă consolidarea cadrului legal.

Măsurile necesare includ:

- **Adoptarea unei legislații unitare internaționale**, care să definească clar infracțiunea de mercenarism și să impună sancțiuni proporționale;
- **Îmbunătățirea mecanismelor de extrădare și cooperare juridică internațională**, prin acorduri bilaterale și multilaterale specifice combaterii mercenarismului;
- **Introducerea unor sancțiuni mai severe**, inclusiv confiscarea bunurilor și interdicții de participare la conflicte armate pentru persoanele condamnate;

- **Crearea unor registre internaționale** cu persoanele suspectate sau condamnate pentru implicare în activități mercenare, accesibile autorităților judiciare din diferite state.

Investigațiile referitoare la activitățile mercenarilor sunt adesea dificile din cauza caracterului transnațional al fenomenului și al metodelor conspirative utilizate. Pentru a spori eficiența investigațiilor, este necesară implementarea unor măsuri procedurale moderne:

- **Utilizarea tehnologiilor avansate** în supravegherea și interceptarea comunicațiilor pentru identificarea rețelelor de mercenari;
- **Creșterea capacității structurilor de aplicare a legii** de a monitoriza fluxurile financiare suspecte asociate finanțării activităților mercenare;
- **Implementarea echipelor mixte de investigație**, formate din specialiști ai mai multor state, pentru a facilita schimbul de informații și desfășurarea investigațiilor transfrontaliere;
- **Protecția sporită a martorilor și colaboratorilor justiției**, pentru a încuraja dezvăluirea informațiilor critice.

Optimizarea instrumentelor juridice și procedurale pentru investigarea activității mercenarilor este esențială pentru asigurarea securității internaționale și pentru prevenirea implicării acestora în conflicte armate ilegale. Standardizarea legislațiilor, consolidarea cooperării internaționale și utilizarea tehnologiilor moderne în investigare sunt măsuri fundamentale în acest demers. Numai printr-o abordare comprehensivă și coordonată se poate asigura o combatere eficientă a acestui fenomen periculos pentru stabilitatea globală.

Activitatea de **identificare și investigare** a activității de mercenariat este desfășurată de către autoritățile competente, inclusiv organele de aplicare a legii și serviciile de informații, în cooperare cu partenerii internaționali. În general, pentru a identifica și investiga activitățile de mercenariat sunt utilizate următoarele **metode**:

1. ***Supraveghere și monitorizare***: Autoritățile efectuează supraveghere fizică și electronică asupra indivizilor suspectați de implicare în activități de mercenariat. Acest lucru poate include urmărirea deplasărilor, interceptarea comunicațiilor și monitorizarea activităților online.

2. ***Colectarea și analiza informațiilor de informații***: Autoritățile obțin informații prin intermediul surselor deschise, inclusiv site-uri web, rețele de socializare, forumuri online și alte platforme de comunicare. Aceste

informații sunt analizate pentru a identifica legături și modele relevante pentru activitățile de mercenariat.

3. ***Cooperare internațională***: Combaterea mercenariatului implică indispensabil cooperarea internațională între autoritățile competente din diferite țări. Schimbul de informații și coordonarea operațiunilor sunt cruciale pentru identificarea și investigarea rețelelor de mercenari care operează la nivel transnațional.

4. ***Utilizarea informatorilor și infiltrarea***: Organele de resort recurg la utilizarea informatorilor și infiltrării investigatorilor sub acoperire în organizații sau grupuri suspectate de implicare în activități de mercenariat. Aceste tactici pot furniza informații valoroase despre structura, operațiunile și membrii implicați în activitățile ilegale.

5. ***Analiza financiară***: Activitățile de mercenariat implică adesea fluxuri financiare suspecte. Prin urmare, SIS și organele procuraturii de comun cu Serviciul de Prevenire și Combatere a Spălării Banilor (SPCSB) aplică metode de analiză financiară pentru a urmări tranzacțiile financiare suspecte, spălarea banilor și finanțarea terorismului, precum și alte activități financiare ilegale care pot fi asociate cu mercenarii și organizațiile lor.

6. ***Colaborare cu organizații internaționale și ONG-uri***: Organizațiile internaționale, cum ar fi Interpol și Europol, și organizațiile neguvernamentale specializate în combaterea mercenariatului joacă un rol important în identificarea și investigarea activităților de mercenariat. Prin intermediul colaborării și schimbului de informații, aceste entități pot sprijini eforturile de combatere a acestui fenomen.

Practica judiciară privind aplicarea legii penale asupra mercenarilor din R. Moldova. Începând cu anul 2015, au fost documentate și contracarate numeroase cazuri de participare a cetățenilor Republicii Moldova în calitate de mercenari, ceea ce a generat o preocupare semnificativă în rândul autorităților și comunității internaționale.

Pentru a aduce aceste cazuri la lumină și a impune sancțiuni adecvate, au fost inițiate dosare penale împotriva persoanelor implicate în astfel de activități ilicite. Rezultatele acestor investigații au permis condamnarea a 17 persoane, în timp ce în privința altor 7 se așteaptă pronunțarea unei sentințe definitive din partea instanței de judecată. În cadrul acestor procese judiciare, s-a acționat în conformitate cu prevederile articolului 141 din Codul Penal al Republicii Moldova, care vizează infracțiunile de mercenariat.

Analizând finalitatea proceselor de judecată referitoare la dosarele penale pornite în legătură cu activitatea mercenarilor, putem observa o varietate de rezultate și pedepse aplicate. Din cele 17 persoane condamnate, 10 au primit pedeapsa cu închisoarea cu executare, ceea ce subliniază gravitatea implicării lor în activități mercenare.

Alte 6 persoane au fost condamnate la pedeapsa cu suspendare, ceea ce înseamnă că vor fi supuse unor restricții și supraveghere pentru un anumit interval de timp, cu scopul de a se asigura că nu vor mai recurge la astfel de acțiuni ilegale.

Într-un caz excepțional, o persoană a fost recunoscută ca având dereglări psihice și, în consecință, a fost eliberată de răspunderea penală din cauza stabilirii incapacității depline de exercițiu.

Aceste rezultate judiciare evidențiază eforturile autorităților de a combate și de a descuraja fenomenul mercenariatului în Republica Moldova. Prin aplicarea pedepselor corespunzătoare și prin adoptarea unor măsuri preventive și de descurajare, se urmărește să se asigure respectarea legii și să se reducă impactul negativ al activităților mercenare asupra securității și stabilității naționale. Este important ca aceste rezultate să fie evaluate și analizate în mod continuu, astfel încât să se poată dezvolta strategii mai eficiente de prevenire și combatere a fenomenului mercenariatului în Republica Moldova și în regiune.

Totodată, în scopul optimizării legislației naționale în domeniul combaterii activității mercenarilor, în anul 2020 a fost operată modificarea art. 141 din Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002, la segmentul pedepsei aplicate pentru comiterea infracțiunii de mercenariat, și anume:

- la alineatul 1) sintagma „de la 3 - 7 ani” s-a modificat cu sintagma „ de la 5 - 10 ani”;
- la al. 2) sintagma „ de la 5 - 10 ani” s-a modificat cu sintagma „ de la 10 - 15 ani”.

În Notă informativă la proiectul de lege, partea motivațională afirmă următoarele. „Cu toate că, Codul Penal al Republicii Moldova prevede sancțiuni pentru astfel de activități, am constatat că, de fapt, majoritatea mercenarilor au fost condamnați cu suspendare și eliberați din sala de judecată, lăsând astfel posibilitatea ca aceștia să se reîntoarcă în zonele de conflict. Această situație ridică îngrijorări cu privire la eficacitatea și seve-

ritatea sistemului de justiție penală în combaterea fenomenului mercenariatului în Republica Moldova.

În cadrul conflictului din Ucraina, legislația acestui stat califică acțiunile mercenarilor ca fiind echivalente cu terorismul, omuciderea și genocidul.

Până în 2009, participarea ca mercenar într-un conflict armat era pedepsită cu aceeași severitate ca și activitatea celor care angajează, instruiesc sau finanțează mercenarii, putând fi sancționați cu până la 15 ani de închisoare. Cu toate acestea, modificările aduse Codului Penal al Republicii Moldova au dus la micșorarea pedepselor pentru ambele tipuri de infracțiuni. Astfel, în anul 2020, un mercenar putea fi pedepsit cu maximum 7 ani de închisoare, în timp ce cei care îi angajează sau finanțează riscau cu 3 ani mai mult.

În lumina acestor constatări, organele legislative au considerat imperativă modificarea sancțiunilor prevăzute de articolul din Codul Penal al Republicii Moldova care abordează activitatea de mercenar, precum și recrutarea și/sau racolarea mercenarilor. Reducerea pedepselor pentru cei condamnați cu suspendare a survenit după ce aceștia și-au recunoscut vina".

Autorul proiectului de lege a afirmat că „...participarea mercenarilor moldoveni în astfel de acțiuni militare reprezintă, de fapt, un antrenament pentru forțele interesate, oferindu-le posibilitatea de a pregăti grupări paramilitare pentru intervenții în alte situații de conflict care pot apărea".

În același timp, legiuitorul a subliniat că componenta de mercenariat din cadrul unor forțe hibride servește scopurilor organizatorilor acestora, prin efectuarea de incursiuni militare clandestine și neautorizate în teritoriile statelor vecine, precum și prin pregătirea forțelor paramilitare pentru destabilizarea guvernelor democratice. Astfel, acțiunile acestor forțe, compuse din mercenari, nu pot fi atribuite unui anumit guvern și reprezintă o nouă formă de desfășurare a războaielor de tip hibrid. În acest context, Republica Moldova trebuie să intensifice pedepsele atât pentru mercenari, cât și pentru organizatorii acestora, deoarece deseori aceștia reprezintă o amenințare mai mare și mai periculoasă.

Ca urmare a acestei preocupări, inițiativa de modificare a fost susținută, iar modificările propuse au fost introduse în legislație. Această acțiune reprezintă un pas important în consolidarea și optimizarea cadrului legal și instituțional pentru combaterea fenomenului mercenariatului și pentru asigurarea securității și stabilității naționale a Republicii Moldova. Este

esențial ca aceste măsuri să fie implementate cu fermitate și să fie însoțite de eforturi continue de monitorizare, evaluare și ajustare a legislației și politicilor relevante în vederea contracarării eficiente a fenomenului mercenariatului și a promovării valorilor democratice și a statului de drept în Republica Moldova și în regiune [1].

Concluzii

Într-un context în care fenomenul criminalității devine tot mai diversificat și mai sofisticat, autoritățile competente trebuie să dezvolte și să mențină un cadru juridic și procedural care să fie în permanentă adaptare la noile realități sociale, economice și tehnologice. Astfel, pentru a răspunde eficient noilor provocări aduse de formele de criminalitate tot mai complexe, este necesar ca instrumentele legale și procedurile folosite în combaterea infracționalității să fie într-o continuă perfecționare. Acest proces de evoluție nu se limitează doar la actualizarea reglementărilor legale, ci include și integrarea unor tehnologii de ultimă oră, care să permită o identificare rapidă a infractorilor și o urmărire eficientă a acestora, indiferent de natura sau complexitatea infracțiunii comise.

De asemenea, este esențial ca procesul de modernizare a sistemului de justiție să fie susținut de o pregătire constantă și de specializare a personalului din cadrul instituțiilor responsabile cu investigarea și combaterea criminalității. Acesta trebuie să fie capabil să facă față provocărilor impuse de schimbările din societate, de evoluțiile tehnologice rapide și de noile tipuri de infracțiuni, care cer soluții inovative și abordări flexibile. Nu mai puțin important este faptul că, pe măsură ce acest sistem se modernizează, protecția drepturilor fundamentale ale cetățenilor trebuie să rămână o prioritate absolută, astfel încât să se evite orice abuzuri, erori judiciare sau încălcări ale principiilor statului de drept. Protejarea drepturilor fundamentale trebuie să meargă mână în mână cu măsurile de combatere a criminalității, asigurându-se că nici o acțiune întreprinsă în acest scop nu aduce prejudicii libertății individuale sau justiției corecte.

Mai mult decât atât, pentru a combate eficient criminalitatea, este esențială o colaborare interinstituțională consolidată, care să implice nu doar autoritățile juridice și polițienești, ci și instituțiile educaționale și sociale. Crearea unor parteneriate durabile între aceste sectoare poate contribui

semnificativ la prevenirea și combaterea criminalității, având în vedere că măsurile de ordine publică nu sunt suficiente de unele singure. Intervențiile educaționale și sociale joacă un rol esențial în reducerea riscurilor asociate comportamentelor infracționale, iar o colaborare eficientă între aceste domenii poate duce la o abordare mai holistică a fenomenului criminogen. Prin urmare, o optimizare continuă a sistemului juridic și procedural trebuie să includă atât dezvoltarea unor proceduri clare, transparente și riguroase, cât și întărirea colaborării între instituțiile relevante, pentru a asigura o gestionare mai eficientă și mai coerentă a fenomenului criminal. Aceste măsuri vor contribui nu doar la o mai mare eficiență în investigarea și combaterea infracțiunilor, dar vor spori și încrederea cetățenilor în sistemul de justiție, consolidând statul de drept și promovând siguranța și protecția drepturilor fundamentale ale fiecărei persoane. Astfel, modernizarea sistemului de justiție nu reprezintă doar o necesitate operativă, ci și un factor fundamental în consolidarea coeziunii sociale și în asigurarea unui cadru legislativ echilibrat și eficient.

Referințe bibliografice:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial nr.72-74 din 14.04.2009;
2. Elyakov A. Societatea modernă în dimensiunea informației, Moscova, 2009, nr. 7;
3. Pashutina O. S., Kalutskikh A. M. Suport științific și tehnic pentru activitățile persoanelor cu cunoștințe în procedurile penale: probleme și perspective de dezvoltare. În: Buletinul Universității de Stat din Sud-Vest, Seria: Istorie și Drept, 2013, nr. 3.

CZU: 343.85:341.456:341.231.14
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.24

ANALIZA CRIMINALITĂȚII PRIN COOPERAREA INTERNAȚIONALĂ, SCHIMBUL DE BUNE PRACTICI ÎNTRE STATE ȘI PROTECȚIA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE PERSOANELOR

Victoria CUȘNIR[45]
https://orcid.org/0000-0001-5125-2070

Recenzent: Iulian RUSANOVSCHI, doctor în drept, lector universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.

Rezumat: *Analiza fenomenului criminalității trebuie realizată printr-o abordare complexă și coordonată la nivel internațional, având în vedere caracterul tot mai transfrontalier al infracțiunilor. Cooperarea internațională joacă un rol esențial în prevenirea și combaterea criminalității, facilitând schimbul rapid de informații, asistența juridică reciprocă și coordonarea operațiunilor între autoritățile competente din diferite state.*

Un element central al acestei cooperări îl reprezintă schimbul de bune practici între state, care permite identificarea și implementarea unor strategii eficiente de prevenire, investigare și sancționare a faptelor penale. Prin împărtășirea experiențelor, a modelelor legislative și a instrumentelor operaționale moderne, statele își pot consolida capacitatea instituțională și pot răspunde mai eficient noilor forme de criminalitate, inclusiv celor din mediul digital sau organizate la nivel internațional.

În același timp, orice demers de analiză și combatere a criminalității trebuie să respecte pe deplin drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor. Protecția drepturilor omului, garantarea unui proces echitabil, respectarea prezumției de nevinovăție și asigurarea proporționalității măsurilor adoptate reprezintă principii esențiale într-un stat de drept. Astfel, eficiența luptei împotriva criminalității trebuie să fie permanent echilibrată cu necesitatea protejării demnității și drepturilor fundamentale ale fiecărei persoane.

45 Ofițer superior de investigații al Serviciului analiza crimei al Secției investigații infracțiuni a Inspectoratului de Poliție Ialoveni al IGP al MAI, email: cusnirvictoria62@gmail.com

Cuvinte-cheie: norme juridice, fenomen infracțional, drept comparat, cooperare internațională, drepturi, libertăți, protecție.

CRIME ANALYSIS THROUGH INTERNATIONAL COOPERATION, EXCHANGE OF GOOD PRACTICIES BETWEEN STATES AND PROTECTION OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF INDIVIDUALS

Abstract: *The analysis of the crime phenomenon must be carried out through a complex and coordinated approach at international level, taking into account the increasingly cross-border nature of crimes. International cooperation plays an essential role in preventing and combating crime, facilitating the rapid exchange of information, mutual legal assistance and coordination of operations between competent authorities in different states.*

A central element of this cooperation is the exchange of good practices between states, which allows the identification and implementation of effective strategies for preventing, investigating and sanctioning criminal acts. By sharing experiences, legislative models and modern operational tools, states can strengthen institutional capacity and respond more effectively to new forms of crime, including those in the digital environment or organized at international level.

At the same time, any approach to analyzing and combating crime must fully respect the fundamental rights and freedoms of individuals. The protection of human rights, the guarantee of a fair trial, respect for the presumption of innocence and ensuring proportionality of the measures adopted are essential principles in a state governed by the rule of law. Thus, the efficiency of the fight against crime must be permanently balanced with the need to protect the dignity and fundamental rights of each person.

Keywords: legal norms, criminal phenomenon, comparative law, international cooperation, rights, freedoms, protection.

Introducere

Analiza fenomenului criminalității impune, în contextul actual al globalizării, o perspectivă amplă, interdisciplinară și coordonată la nivel internațional. Dinamica infracționalității contemporane, marcată de mobilitatea crescută a persoanelor, circulația rapidă a capitalurilor și dezvoltarea tehnologiilor digitale, a condus la accentuarea caracterului transfrontalier al multor infracțiuni. Traficul de persoane, criminalitatea informatică,

spălarea banilor sau rețelele de criminalitate organizată operează frecvent dincolo de granițele unui singur stat, ceea ce face ca răspunsul izolat al autorităților naționale să fie insuficient. În acest context, cooperarea internațională devine un instrument indispensabil în prevenirea și combaterea eficientă a criminalității.

Un rol esențial în acest proces îl are colaborarea instituționalizată între state și organizații internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite, Interpol sau Europol. Aceste structuri facilitează schimbul rapid și securizat de informații, coordonarea operațiunilor comune, emiterea de alerte internaționale și acordarea de asistență juridică reciprocă. Prin intermediul unor mecanisme eficiente de cooperare, autoritățile competente pot acționa concertat, pot evita lacunele de jurisdicție și pot reduce riscul ca infractorii să profite de diferențele legislative sau procedurale dintre state.

Un element central al cooperării internaționale îl constituie schimbul de bune practici și expertiză între state. Acest proces permite identificarea unor modele legislative funcționale, a unor tehnici moderne de investigare și a unor strategii preventive adaptate noilor forme de criminalitate. Împărtășirea experienței acumulate în combaterea criminalității informatice, a fraudelor financiare sau a fenomenului radicalizării contribuie la consolidarea capacității instituționale și la dezvoltarea unor politici publice bazate pe date și rezultate concrete. În plus, armonizarea cadrului normativ și adoptarea unor standarde comune sporesc coerența și eficiența intervențiilor la nivel internațional.

Totodată, orice demers de analiză și combatere a criminalității trebuie să se desfășoare în strictă conformitate cu principiile statului de drept și cu standardele internaționale în materie de drepturi ale omului. Documente fundamentale, precum Convenția Europeană a Drepturilor Omului, consacră garanții esențiale, printre care dreptul la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție, legalitatea incriminării și proporționalitatea măsurilor restrictive. Eficiența măsurilor represive nu poate justifica încălcarea demnității umane sau restrângerea excesivă a libertăților fundamentale. Prin urmare, lupta împotriva criminalității trebuie să se bazeze pe un echilibru constant între fermitatea reacției statului și respectarea drepturilor individuale. Doar printr-o cooperare internațională solidă, susținută de încredere reciprocă, transparență și respect pentru valorile fundamentale, poate fi construit un sistem de justiție penală eficient, legitim și adaptat provocărilor complexe ale societății contemporane.

Conținutul de bază. Un element fundamental al cooperării internaționale în domeniul combaterii mercenarismului este cadrul juridic stabilit prin convenții și tratate internaționale.

Printre principalele instrumente juridice relevante se numără:

- **Convenția internațională împotriva recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor** (adoptată de ONU în 1989), care obligă statele semnatare să incrimineze activitățile mercenare și să ia măsuri pentru prevenirea și sancționarea acestora.
- **Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva din 1949**, care interzice participarea mercenarilor în conflictele armate.
- **Rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU**, care impun sancțiuni și reglementări specifice privind utilizarea mercenarilor în anumite regiuni afectate de conflicte.

Statele trebuie să își armonizeze legislațiile naționale cu aceste standarde internaționale și să colaboreze în cadrul unor structuri multilaterale pentru implementarea eficientă a măsurilor necesare.

În ultimii ani, mai multe state din spațiul european au intensificat eforturile de consolidare a rezilienței sale la riscurile și amenințările generate de activitatea mercenarilor. Un model de pregătire bazat pe noțiunile de „societate în ansamblu", „guvernare în ansamblu" și „reziliență societală" a câștigat teren în activitatea politică a Uniunii Europene în special. Deși s-au înregistrat unele progrese, rămân multe obstacole și provocări. Există necesitatea de abordare a factorilor conceptuali legate de cartografierea riscurilor și amenințărilor din acest domeniu pentru a facilita contramăsuri specifice și eficiente, precum și inițiative de îmbunătățire a rezilienței societății.

Cooperarea internațională este extrem de importantă în contracararea mercenarismului ca parte componentă a complexului de amenințări hibride. În ultimii ani, Uniunea Europeană a intensificat eforturile de consolidare a rezilienței sale în această privință prin instituirea unei serii de inițiative politice. Combaterea amenințărilor hibride ar trebui să fie un proces continuu în care dezvoltarea rezilienței la nivel societal, național și european joacă un rol esențial.

Ca un element de bază al cooperării internaționale a statelor-membri ONU o vedem Convenția internațională împotriva recrutării, folosirii, finanțării și instruirii mercenarilor din 1989, elaborată de comunitatea internațională și reprezentată de Adunarea Generală a ONU. Această convenție stabilește definirea clară a infracțiunii de mercenariat și angajează statele

semnatare să colaboreze în prevenirea acestei infracțiuni, judecarea celor responsabili și sancționarea acestora.

Prin urmare, articolul 5 al acestui act normativ prevede următoarele:

- Statele părți nu vor recruta, utiliza, finanța sau antrena mercenari și vor interzice astfel de activități în conformitate cu dispozițiile prezentei Convenții;
- Statele părți nu vor recruta, utiliza, finanța sau antrena mercenari în scopul împiedicării exercitării legitime a dreptului inalienabil al popoarelor la autodeterminare, astfel cum este recunoscut de dreptul internațional, și vor lua măsurile corespunzătoare, în conformitate cu dreptul internațional, pentru a preveni recrutarea, utilizarea, finanțarea sau antrenarea mercenarilor în acest scop;
- Statele părți prevăd sancțiuni adecvate pentru infracțiunile prevăzute în prezenta Convenție, ținând seama de gravitatea acestor infracțiuni [2].

Articolul 6 al aceleiași Convenții stipulează că:

(1) Statele părți cooperează în vederea prevenirii infracțiunilor prevăzute în prezenta convenție, în special prin:

(a) luarea tuturor măsurilor posibile pentru a preveni pregătirile pe teritoriile lor pentru săvârșirea acestor infracțiuni în interiorul sau în afara teritoriilor lor, inclusiv interzicând activitățile ilegale ale persoanelor, grupurilor și entităților care încurajează, instigă, organizează sau participă la săvârșirea acestor infracțiuni;

(b) coordonarea, atunci când este necesar, a adoptării de măsuri administrative și de altă natură pentru a preveni comiterea unor astfel de infracțiuni [2].

După cum observăm, actul normativ examinat reprezintă un instrument juridic important care reglementează cooperarea între statele participante în cadrul jurisdicției penale. Acest document stabilește mecanismele și condițiile în care statele au dreptul de a-și stabili jurisdicția asupra infracțiunilor prevăzute în dispozițiile sale. O astfel de abordare contribuie la consolidarea ordinii juridice internaționale și crește eficiența luptei împotriva criminalității, în special în cazurile de infracțiuni transnaționale. O atenție deosebită în cadrul Convenției este acordată luptei împotriva mercenariatului, considerat o formă de activitate infracțională care amenință securitatea internațională.

Conform dispozițiilor prezentului act normativ, fiecare stat participant

este obligat să ia toate măsurile necesare pentru a-și stabili jurisdicția asupra infracțiunilor prevăzute de această Convenție. În special, jurisdicția statului se extinde asupra infracțiunilor comise pe teritoriul său, precum și la bordul unei nave maritime sau aeriene înregistrate în acel stat. Astfel, se asigură protecția intereselor naționale și menținerea ordinii publice pe mijloacele de transport aflate sub jurisdicția respectivului stat. În plus, jurisdicția poate fi stabilită asupra infracțiunilor comise de cetățenii săi sau, în prezența unor norme legislative corespunzătoare, de persoanele apatride care își au reședința obișnuită pe teritoriul acelui stat. În acest context, este important de menționat că Convenția acoperă și infracțiunile legate de mercenariat, permițând astfel stoparea activității mercenarilor și a recrutorilor acestora la nivel internațional.

O atenție specială este acordată și jurisdicției în cazurile în care presupusul infractor se află pe teritoriul unui stat, dar nu poate fi extrădat către un alt stat care are motive întemeiate pentru a-l urmări penal. În astfel de situații, statul participant este obligat să ia măsurile necesare pentru a asigura o urmărire penală corespunzătoare și tragerea la răspundere a vinovaților. Un astfel de mecanism vizează eliminarea impunității și prevenirea posibilității ca infractorii să evite justiția prin deplasarea între state. Acest aspect este deosebit de relevant în lupta împotriva mercenariatului, deoarece mercenarii folosesc adesea lacunele legislative pentru a evita urmărirea penală.

În plus, dispozițiile prezentei Convenții nu limitează statele participante în aplicarea altor norme de jurisdicție penală prevăzute de legislația lor națională. Aceasta înseamnă că statele își păstrează posibilitatea de a stabili criterii suplimentare pentru exercitarea jurisdicției, dacă acest lucru este necesar pentru protecția intereselor lor naționale și îndeplinirea obligațiilor internaționale. O astfel de abordare permite luarea în considerare a particularităților sistemelor juridice ale diferitelor state și asigură o reglementare complexă a jurisdicției penale. În special, acest aspect vizează normele destinate combaterii mercenariatului, consolidând astfel cooperarea internațională în acest domeniu.

Astfel, actul normativ prezentat joacă un rol esențial în consolidarea cooperării internaționale în lupta împotriva mercenarismului. Acesta stabilește cadre juridice clare în care statele participante trebuie să acționeze, asigurând o interacțiune eficientă și protecția ordinii publice. Normele consacrate în Convenție permit reducerea lacunelor juridice și oferă posibilita-

tea de a trage la răspundere persoanele care au comis infracțiuni, indiferent de locul în care se află. Acest aspect este deosebit de important în contextul globalizării, când activitățile infracționale pot afecta mai multe jurisdicții simultan, necesitând coordonarea eforturilor diferitelor state. În acest context, Convenția devine un instrument crucial în lupta împotriva mercenariatului, contribuind la stoparea activităților militare ilegale și la tragerea la răspundere a celor vinovați.

Un aspect crucial în combaterea mercenarismului îl reprezintă parteneriatele dintre state, organizații internaționale și regionale. Acestea se pot manifesta sub diferite forme:

- **Colaborarea între agenții de securitate** – Schimbul de informații și coordonarea acțiunilor între serviciile de securitate naționale și internaționale sunt esențiale pentru identificarea și neutralizarea rețelelor de mercenari.
- **Exerciții comune și programe de formare** – Participarea la programe de pregătire și exerciții militare comune ajută la îmbunătățirea capacităților statelor de a detecta și preveni activitățile mercenare.
- **Inițiative diplomatice și forumuri internaționale** – Organizarea de conferințe și întâlniri la nivel înalt contribuie la crearea unei abordări comune și la schimbul de bune practici.

Pentru a combate eficient mercenarismul, statele trebuie să își împărtășească experiențele și să adopte cele mai eficiente metode de prevenire și combatere a acestui fenomen. Printre cele mai ***relevante bune practici*** se numără:

- **Adoptarea unor legislații clare și coerente.** Elaborarea unor legi naționale precise, care să incrimineze activitățile mercenare și să prevadă sancțiuni severe pentru cei implicați.
- **Întărirea controlului asupra contractelor private de securitate**. Monitorizarea strictă a companiilor de securitate private pentru a preveni utilizarea acestora în scopuri mercenare;
- **Crearea unor unități specializate în combaterea mercenarismului**. Formarea unor structuri specializate în cadrul instituțiilor de securitate pentru a investiga și combate fenomenul.
- **Cooperarea cu organizațiile internaționale**. Participarea activă la inițiativele ONU, OSCE, NATO și ale altor organizații relevante pentru schimbul de informații și implementarea strategiilor comune.

Combaterea mercenarismului necesită un efort concertat la nivel internațional, bazat pe cooperare, schimb de bune practici și aplicarea unor măsuri juridice eficiente. Doar printr-o colaborare strânsă între state, prin mecanisme bine definite de prevenție și sancțiune, poate fi limitată influența mercenarilor în conflictele internaționale. În acest sens, consolidarea parteneriatelor și armonizarea legislațiilor rămân esențiale pentru menținerea securității globale și protejarea drepturilor fundamentale ale omului.

În plus față de acțiunile concrete întreprinse de statele membre ale ONU, la nivelul Uniunii Europene au fost intensificate, de asemenea, eforturile de consolidare a rezilienței Uniunii la amenințările hibride (din care face parte și activitatea mercenarilor), prezentând în ultimii ani un număr impresionant de inițiative politice în această privință. Acestea includ o serie de strategii sectoriale și globale, cum ar fi [4, p.3-17]:

- crearea de organisme de experți axate pe diferite aspecte ale riscurilor și amenințărilor de această natură;
- instrumente juridice pentru a îmbunătăți răspunsul la amenințările menționate;
- mecanisme de partajare a informațiilor pentru a îmbunătăți analiza comună a riscurilor și cunoașterea situației operative în contextul situației geostrategice regionale;
- exerciții și simulări pentru îmbunătățirea pregătirii pentru atacurile cu implicarea trupelor mercenare;
- cooperarea mai strânsă cu parteneri precum Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO);
- investiții în capacitățile de bază ale statelor.

În scopul protejării principalelor valori și relații sociale în cadrul statului, este imperativ ca autoritățile statale să fie dotate cu mecanisme eficiente pentru îndeplinirea responsabilităților lor. Activitatea specială de investigații este crucială pentru prevenirea, detectarea și contracararea criminalității, fiind unul dintre instrumentele principale utilizate în acest sens. Deoarece adesea implică intervenții în viața privată, este necesară o reglementare strictă a acesteia. Caracteristica distinctivă a activității speciale de investigații constă în protejarea valorilor și relațiilor sociale împotriva infracțiunilor, în timp ce poate, în același timp, afecta drepturile și libertățile individuale ale persoanelor vizate. Asigurarea unui echilibru adecvat între drepturile protejate și cele afectate este un obiectiv esențial pentru autorită-

țile implicate în desfășurarea acestei activități, având în vedere necesitatea unei proporționalități rezonabile în aplicarea măsurilor.

Având în vedere importanța protejării valorilor și relațiilor sociale în stat, organele specializate necesită anumite pârghii în acest sens. Din acest motiv, particularitățile desfășurării unor activități specifice în R. Moldova este reglementată la nivel legislativ [10, p.27-34].

În contextul Republicii Moldova, protecția drepturilor omului în cadrul activității speciale de investigații beneficiază de o reglementare atentă în legislația națională. Astfel, Legea privind activitatea specială de investigații prevede garanții clare în acest sens.

Conform articolului 4 al legii menționate, orice persoană care a fost supusă unei măsuri speciale de investigații are dreptul de a fi informată ulterior despre această măsură de către procuror sau judecătorul de instrucție care a autorizat-o, exceptând cazurile în care se dispune o altă măsură de investigație.

Totodată, alineatul (2) al aceluiași articol consacră dreptul persoanei vizate de a solicita repararea prejudiciului material și moral cauzat prin încălcarea prevederilor legale.

Concomitent, Legea definește în mod explicit scopurile și atribuțiile activității speciale de investigații (alin. 1 și alin. 2), interzicând utilizarea acesteia în alte scopuri decât cele prevăzute de legislație (alin. 3, art. 4). De asemenea, orice încălcare a prevederilor legale în desfășurarea acestei activități atrage răspunderea juridică a celor implicați, iar probele sau informațiile obținute prin încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale sunt declarate nule și considerate inexistente (alin. 5, art. 4).

O altă dimensiune esențială vizează protecția datelor cu caracter personal în cadrul activităților speciale de investigații. Persoanele care au acces la astfel de date sunt obligate să respecte principiul confidențialității (alin. 1, art. 6), iar accesul la materialele obținute este strict limitat la un cerc restrâns de persoane autorizate (alin. 2, art. 6). Aceste reglementări subliniază importanța echilibrului dintre necesitatea desfășurării investigațiilor speciale și protejarea drepturilor fundamentale ale individului [3].

Astfel, putem constata că scopul activității speciale de investigații presupune asigurarea intereselor statului, a suveranității și integrității lui teritoriale, precum și în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice, a tuturor formelor de proprietate contra atentatelor criminale [7, p.157-169].

Pentru atingerea obiectivelor menționate, inclusiv în contextul investigării infracțiunilor de mercenarism, legiuitorul a instituit, prin mijloace de drept penal, mecanisme de protecție împotriva abuzurilor comise de funcționarii implicați în actul de justiție, cum ar fi judecătorii, procurorii și ofițerii de urmărire penală.

Această protecție penală se concretizează prin incriminarea acțiunilor ilicite care implică aplicarea abuzivă a normelor procesual-penale, generând astfel încălcarea principiilor și garanțiilor fundamentale ale procesului penal. Printre acestea se numără principiul legalității procesului penal (art. 7 Cod de procedură penală), prezumția de nevinovăție (art. 8 Cod de procedură penală) și respectarea drepturilor, libertăților și demnității umane (art. 10 Cod de procedură penală), alături de alte norme esențiale pentru desfășurarea unei justiții echitabile.

Faptele de această natură sunt reglementate în Capitolul XIII din Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, sub denumirea de „Infracțiuni contra justiției", reflectând preocuparea legiuitorului pentru sancționarea oricăror abuzuri ce pot compromite integritatea actului de justiție [6, p.59-69].

La nivel internațional actul normativ – garant asigurării drepturilor omului în procesul înfăptuirii justiției este Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertății Fundamentale [1].

Conform articolului 6 din Convenția vizată, dreptul la un proces echitabil beneficiază de o protecție juridică extinsă, constituind un principiu fundamental în cadrul oricărui sistem de justiție democratic. Acest drept presupune că orice persoană are garanția soluționării cauzei sale în mod echitabil, public și într-un termen rezonabil, de către o instanță independentă, imparțială și instituită conform legii. Instanța competentă trebuie să se pronunțe atât asupra încălcării drepturilor și obligațiilor de natură civilă, cât și asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală [5, p.128-136].

În domeniul investigării activității de mercenariat, respectarea acestor garanții procesuale este esențială pentru a preveni abuzurile și pentru a asigura o aplicare corectă a legii. Fenomenul mercenariatului implică, de regulă, activități desfășurate în contexte internaționale complexe, ceea ce impune o abordare riguroasă din perspectiva legalității procesului penal. În acest sens, organele de urmărire penală și instanțele de judecată trebuie să respecte atât normele naționale, cât și standardele internaționale privind

investigarea și judecarea faptelor de mercenariat, evitând orice ingerință arbitrară în drepturile fundamentale ale bănuiților și inculpaților.

O provocare majoră în acest domeniu este colectarea și administrarea probelor, având în vedere natura transnațională a activităților de mercenariat și dificultatea obținerii unor dovezi concludente din zone de conflict. Prin urmare, este imperativ ca procedurile de investigare să fie desfășurate cu respectarea strictă a principiului legalității, a prezumției de nevinovăție și a dreptului la apărare. În plus, accesul la un avocat și posibilitatea contestării măsurilor procesuale trebuie garantate în toate etapele urmăririi penale și ale procesului judiciar.

În contextul în care mercenariatul este incriminat în legislația Republicii Moldova și în numeroase instrumente internaționale, inclusiv în *Convenția internațională împotriva recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor*, asigurarea unui proces echitabil contribuie la consolidarea încrederii în justiție și la respectarea drepturilor fundamentale ale tuturor părților implicate. Astfel, combaterea acestui fenomen trebuie realizată printr-o abordare echilibrată, care să combine eficiența investigațiilor penale cu protecția drepturilor omului, evitând riscul unor condamnări arbitrare sau al utilizării excesive a măsurilor restrictive.

Este puțin ca statul să proclame anumite drepturi sau libertăți ale omului, pentru a le da eficacitate, acesta mai trebuie [9, p.145-152]:

- să prevadă drepturile și libertățile omului în lege;
- să se abțină de la încălcarea drepturilor omului;
- să sancționeze de fiecare dată faptele prin care sunt lezate în mod ilegal drepturile;
- să prevadă în lege condițiile în care exercițiul anumitor drepturi poate fi restrâns.

Analiza aspectelor prezentate în cadrul acestei lucrări subliniază importanța respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în desfășurarea activităților speciale de investigații. Respectarea acestor drepturi este esențială, întrucât subiecții implicați în aplicarea măsurilor speciale de investigație trebuie să acționeze în mod legal, justificat și în conformitate cu prevederile Constituției Republicii Moldova, Codului de procedură penală și Convențiilor internaționale care garantează protecția drepturilor fundamentale.

Totuși, în anumite circumstanțe, ingerințele în drepturile individuale pot fi justificate, fiind prevăzute expres în legislația națională și internațională relevantă. Astfel de excepții sunt permise doar în situații în care există un interes superior de protejare a:

- securității naționale,
- stabilității economice a statului,
- ordinii publice,
- prevenirii și combaterii criminalității.

În domeniul combaterii activității mercenarilor, aceste măsuri devin deosebit de relevante, având în vedere implicațiile grave ale fenomenului asupra securității statale și internaționale. Mercenariatul, fiind un fenomen transnațional, implică utilizarea unor rețele clandestine și a unor metode sofisticate de operare, ceea ce impune organelor de investigație aplicarea unor tehnici speciale pentru identificarea și contracararea acestor activități ilicite. În acest context, activitatea specială de investigații joacă un rol crucial în monitorizarea, prevenirea și sancționarea persoanelor implicate în recrutarea, finanțarea sau participarea la conflicte armate în calitate de mercenari.

Totuși, aplicarea acestor măsuri trebuie să fie supusă unor criterii stricte de legalitate, legitimitate și proporționalitate. Ingerința în drepturile fundamentale trebuie să fie prevăzută clar de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesară într-o societate democratică. Aceasta înseamnă că măsurile adoptate în cadrul investigațiilor privind activitatea mercenarilor trebuie să fie proporționale cu gravitatea amenințării și să nu depășească ceea ce este indispensabil pentru atingerea scopului urmărit.

Aici nu putem trece cu vederea fenomenul existenței unei concurențe a reglementărilor juridice a procesului de investigații speciale în cadrul cercetării infracțiunilor legate de activitatea de mercenariat. În acest context susținem ideea expusă de autorii Marian Gherman, Eugeniu Blîndu, și Ilie Botnari, care în studiul lor monografic „Temeiurile și condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații” menționează că Legea nr. 59/2012 cu privire la activitatea specială de investigații ar îndeplini rolul de lege generală, în timp ce Codul de procedură penală ar avea rolul de lege specială, cu aplicabilitate limitată la segmentul procesului penal [8, p.67].

În plus, transparența și controlul judiciar asupra aplicării măsurilor speciale de investigații sunt esențiale pentru prevenirea abuzurilor și pentru menținerea echilibrului dintre necesitatea combaterii fenomenului merce-

nar și protecția drepturilor fundamentale. Organele de aplicare a legii trebuie să demonstreze că orice restricție impusă respectă principiile statului de drept și că ingerința este justificată de un interes public superior, astfel încât măsurile de combatere a mercenariatului să nu conducă la încălcarea nejustificată a drepturilor omului.

Astfel, într-un context geopolitic tot mai complex, eficiența investigațiilor speciale în domeniul combaterii activităților mercenare trebuie să fie însoțită de respectarea strictă a normelor legale și internaționale, asigurând astfel un echilibru între securitate și protecția drepturilor fundamentale.

Concluzii

Analiza fenomenului criminalității în contextul actual al globalizării evidențiază complexitatea și provocările cu care se confruntă statele și instituțiile internaționale în abordarea acestuia. Dinamica infracționalității contemporane, marcată de mobilitatea rapidă a persoanelor, circulația transfrontalieră a capitalurilor și expansiunea tehnologiilor digitale, a condus la o accentuare semnificativă a caracterului transnațional al multor tipuri de infracțiuni. Infracțiuni precum traficul de persoane, criminalitatea informatică, spălarea banilor și rețelele de criminalitate organizată nu se mai limitează la granițele unui singur stat, fapt ce face ca răspunsul izolat al autorităților naționale să fie nu doar ineficient, dar și insuficient. Acesta este contextul în care cooperarea internațională devine o necesitate absolută pentru prevenirea și combaterea criminalității transfrontaliere.

Colaborarea internațională, în special prin mecanisme instituționalizate și coordonate, joacă un rol fundamental în acest proces. Organizații internaționale precum Organizația Națiunilor Unite (ONU), Interpol și Europol, alături de autoritățile naționale, reprezintă pilonii unei reacții globale comune în fața criminalității moderne. Aceste structuri permit schimbul rapid și securizat de informații, coordonarea operațiunilor comune și emiterea de alerte internaționale, facilitând astfel o intervenție mai rapidă și mai eficientă. De asemenea, acordurile de asistență juridică reciprocă între state contribuie la reducerea lacunelor jurisdicționale și la asigurarea unui răspuns coerent și unit, fără a lăsa loc pentru exploatarea diferențelor legislative sau procedurale dintre state.

Un aspect esențial al cooperării internaționale îl constituie schimbul de bune practici și expertiză între state, element ce permite crearea unor strategii adaptate noilor tipuri de criminalitate și care răspund rapid și efi-

cient provocărilor aduse de acestea. Identificarea și implementarea unor modele legislative funcționale și a unor tehnici moderne de investigare, dar și partajarea experienței în domenii precum criminalitatea informatică sau frauda financiară, sunt esențiale pentru consolidarea capacității instituționale la nivel global. De asemenea, această cooperare continuă contribuie la dezvoltarea unor politici publice bazate pe date concrete și pe o evaluare constantă a eficienței măsurilor adoptate.

În același timp, trebuie subliniat faptul că orice abordare a criminalității internaționale nu poate ignora respectarea principiilor fundamentale ale statului de drept și ale drepturilor omului. Combaterea criminalității nu trebuie să se facă în detrimentul demnității umane, iar măsurile represive trebuie să fie întotdeauna proporționale și respectuoase față de drepturile fundamentale ale individului. În acest sens, documentele internaționale fundamentale, cum ar fi Convenția Europeană a Drepturilor Omului, stabilesc garanții esențiale pentru protecția drepturilor fundamentale, inclusiv dreptul la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție și legalitatea măsurilor restrictive. Astfel, eficiența acțiunilor de combatere a criminalității trebuie să fie evaluată nu doar prin prisma rezultatelor obținute, ci și prin respectarea standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului.

Prin urmare, construirea unui sistem de justiție penală global eficient și legitim presupune un echilibru delicat între nevoia de securitate și protecția libertăților fundamentale. Doar printr-o cooperare internațională robustă, bazată pe încredere reciprocă, transparență și respect pentru valorile fundamentale, poate fi realizată o abordare coerentă și eficientă a criminalității. În acest context, trebuie reafirmat că succesul în lupta împotriva criminalității transnaționale depinde nu doar de intervențiile autorităților naționale și internaționale, ci și de consolidarea unui cadru normativ comun, care să permită acțiuni rapide și bine coordonate, în spiritul unei justiții penale care să răspundă adecvat provocărilor complexei realități globale.

Referințe bibliografice:

1. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, cunoscută și sub denumirea de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, este un catalog al drepturilor fundamentale elaborat de Consiliul Europei, semnat pe 4 noiembrie 1950 la Roma și intrat în vigoare pe 3 septembrie 1953.
2. Convenția Internațională ONU împotriva recrutării, utilizării, finanțării și in-

struirii mercenarilor nr. 41/80 din 04.12.1989, semnată de România la data de 17 decembrie 1989.
3. Legea nr.59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigaţii // Monitorul Oficial nr.113-118 din 08.06.2012;
4. Bourbeau, Philippe, „Resiliencism: Premises and Promises in Securitisation Research', Resilience: International Policies, Practices and Discourses" Vol. 1, No. 1, 2013, URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21693293.2013.765738#d1e221, accesat la 04.02.2026.
5. Bejenari I. Garantarea drepturilor participanților în cadrul procedurilor speciale ale urmăririi penale în legătură cu recunoașterea vinovăției a învinuitului. În: Probleme actuale privind respectarea drepturilor omului în procesul penal şi activitatea specială de investigaţii, 10 noiembrie 2022, Chișinău, Editura Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare" al MAI, 2022, ISBN 978-9975-3323-9-2;
6. Cojocaru R., Doga A. Infracţiunea de reţinere sau arestare ilegală – probleme privind perfecţionarea incriminării Infracţiunea de reţinere sau arestare ilegală – probleme privind perfecţionarea incriminării. În: Probleme actuale privind respectarea drepturilor omului în procesul penal şi activitatea specială de investigaţii, 10 noiembrie 2022, Chișinău, Editura Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare" al MAI, 2022, ISBN 978-9975-3323-9-2;
7. Foşnea V., Sîli V., Unele aspecte de ordin general privind esența și particularitățile activității speciale de investigații. În: Revista Studii juridice universitare, Anul V, Nr. 1-2, Chișinău, 2012, ISSN 1857-4122;
8. Gherman M., Blîndu E., Botnari I. Temeiurile și condiţiile de efectuare a măsurilor speciale de investigaţii: Studiu monografic, Chișinău, Editura Departamentul editorial poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare", 2023, 192 p. ISBN 978-9975-135-70-2;
9. Osoianu T., Covalciuc I. Impactul utilizării instrumentelor investigative în cadrul diferitelor proceduri asupra drepturilor omului. În: Probleme actuale privind respectarea drepturilor omului în procesul penal şi activitatea specială de investigaţii, 10 noiembrie 2022, Chișinău, Editura Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare" al MAI, 2022, ISBN 978-9975-3323-9-2;
10. Sîli V. Activitatea specială de investigații și protecția drepturilor și libertăților persoanei: coraport, esență, trăsături. În: Probleme actuale privind respectarea drepturilor omului în procesul penal şi activitatea specială de investigaţii, 10 noiembrie 2022, Chișinău, Editura Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare" al MAI, 2022, ISBN 978-9975-3323-9-2.

CZU: 341.9:339.56.055:347.44
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.25

VÂNZAREA INTERNAȚIONALĂ DE MĂRFURI ÎN TEMEIUL CISG ÎN CONTEXTUL EUROPENIZĂRII DREPTULUI PRIVAT

Olga TATAR[46]

ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Rezumat: *Contractele civile reprezintă instrumentele fundamentale prin care sunt reglementate raporturile comerciale. În comerțul internațional, acestea îmbracă forma contractelor comerciale internaționale, care facilitează schimburile transfrontaliere și se diferențiază de contractele interne sau de contractele de consum cu elemente de extraneitate. Din perspectivă istorică, procesul de unificare a dreptului comercial internațional a cunoscut trei etape: lex mercatoria medievală, întemeiată pe uzanțele comercianților; apariția sistemelor juridice naționale influențate de principiul suveranității; și orientarea modernă spre armonizarea globală, care a condus la uniformizarea normelor materiale și conflictuale prin negocieri multilaterale. Convenția Organizației Națiunilor Unite privind contractele de vânzare internațională de mărfuri (CISG) constituie un exemplu relevant al acestui proces de armonizare în contextul europenizării dreptului privat. Prin standardizarea drepturilor și obligațiilor părților (vânzători și cumpărători) în diferite jurisdicții, CISG contribuie la creșterea previzibilității juridice, reducerea costurilor tranzacționale și susținerea comerțului transfrontalier. Aplicarea sa demonstrează convergența dintre practica comercială internațională și normele juridice europene, oferind un cadru favorabil integrării sistemelor juridice naționale într-un regim coerent al comerțului internațional.*

Cuvinte-cheie: Convenția de la Viena din 1980, drept internațional privat, armonizarea dreptului contractual, tranzacții comerciale transfrontaliere, unificare juridică în comerț.

46 Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, e-mail: oleatatar@mail.ru; olgatatar94@gmail.com

INTERNATIONAL SALE OF GOODS UNDER THE CISG IN THE CONTEXT OF EUROPEANIZATION OF PRIVATE LAW

Abstract: *Civil contracts are the fundamental instruments by which commercial relations are regulated. In international trade, they take the form of international commercial contracts, which facilitate cross-border trade and differ from domestic agreements or consumer contracts with foreign elements. Historically, the unification of international commercial law has included three stages: the medieval lex mercatoria, based on merchant customs; the emergence of national legal systems shaped by sovereignty; and the modern shift toward global harmonization, which has led to uniformity in substantive and conflict-of-law rules through multilateral negotiations. The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) exemplifies this harmonization in the Europeanization of private law. By standardizing the rights and obligations of parties (sellers and buyers) across jurisdictions, the CISG increases predictability, reduces transaction costs, and supports cross-border trade. Its application demonstrates the convergence of international commercial practice and European legal norms, offering a basis for integrating national legal systems into a coherent international trade regime.*

Keywords: *Vienna Convention 1980, Private International Law, harmonization of contract, law cross-border commercial transactions, legal unification in trade.*

Introduction

The Contract for the International Sale of Goods is the most important of all foreign trade contracts. This agreement is closely related to various types of work contracts - transactions aimed at the performance of work and the provision of services related to the supply of machinery and equipment. Execution of this type of contract involves the conclusion of a contract of carriage and insurance, and often also a license agreement, which is concluded in order to ensure the production of goods provided for by the contract for the international sale of goods [8, p. 176].

A prerequisite for the recognition of a contract as an international sale contract subject to the regulation of the Convention is the location of the commercial enterprises of the parties to the contract in different states. Neither the national (state) affiliation of the parties, nor the civil or commer-

cial nature of the contract are taken into account when determining the applicability of the Vienna Convention, in accordance with Art. 1 of the Convention. This means that, by virtue of the Convention, an international sales contract concluded between firms of different nationalities located on the territory of one state. At the same time, it will be considered an international contract of purchase and sale, concluded by firms of the same state, but commercial enterprises, which are located in different states [10, p. 97].

By virtue of the Convention, the main obligations of the seller are to deliver the goods, transfer documents and title to the goods in accordance with the requirements of the contract and Art. 30 of the Vienna Convention. The main obligations of the buyer are to pay the price for the goods and take delivery in accordance with the requirements of the contract and Art. 53 of the Vienna Convention. It is also significant that the object of the contract is movable property acquired not for personal, family or home use.

Thus, the sales contract is a document indicating that one party to the transaction (the seller) undertakes to transfer the goods (or other subject of the agreement) specified in the contract to the ownership of the other party (the buyer), which, in turn, undertakes to accept him and pay the fixed price for it [1, p. 214].

There are different types of sales contracts:

a) a one-time supply agreement - a one-time agreement that provides for the delivery of an agreed quantity of goods by a certain date, time, period of time.

Delivery of goods is made one or more times within a specified period. Upon fulfillment of the obligations assumed, the legal relationship between the parties and, in fact, the contract is terminated. One-time contracts can be with short delivery times and long delivery times;

b) a contract with periodic delivery provides for the regular (periodic) supply of a certain quantity, consignments of goods during the period established in the terms of the contract, which can be short-term (usually one year) and long-term (5-10 years, and sometimes more).

Depending on the form of payment for the goods, there are:

a) contracts with payment in cash. They provide for settlements in a certain currency agreed by the parties using the payment methods stipulated in the agreement (cash payment, payment with an advance and on credit) and payment forms (collection, letter of credit, check, bill of exchange);

b) contracts with payment in commercial form in whole or in part;

c) contracts with payment in a mixed form, for example, in construction on a turnkey basis of directed lending to a company, the costs are paid partly in cash and partly in commodity form.

Interstate legal acts resulting from the unification of substantive law are very important in the legal regulation of contracts for the international sale of goods between business entities of the CIS countries. By displacing to a large extent the application of the norms of national law, they, as a result, lead to the erasure of national characteristics in the legal regulation of the treaty in question. The most widely used act of universal unification of material norms governing the international sale of goods is the 1980 UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods [11, p. 122].

The convention was adopted by the UN at an international conference specially convened for this purpose, held in Vienna from March 10 to April 11, 1980, and therefore was called the Vienna Convention. In its thirty-three years of existence, the Vienna Convention has become an important instrument of international trade. The Convention creates a uniform basis for the conclusion and execution of contracts for the sale of goods between the parties, whose commercial enterprises are located in different states [4, p. 115].

By defining the rights and obligations of the parties in an accessible form, the Convention helps to increase predictability in the field of international trade law, which leads to lower transaction costs. As of January 1, 2013, 78 states are parties to the Convention. Among the CIS states, Armenia, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Russia, Uzbekistan and Ukraine participate in the Convention.

One of the reasons for the widespread application of the Convention, as noted in the UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on the International Sale of Goods, is its flexibility. For this purpose, the drafters of the Convention used various means, in particular, they used neutral terminology, sought to ensure universal observance of the principle of good faith in international trade, established a rule according to which the general principles underlying the Convention should be used to fill any gaps in the set of rules established by the Convention. , and also recognized the mandatory nature of the agreed or implied customs and practices.

The States Parties to this Convention, *take into account* the general objectives of the resolutions adopted by the sixth special session of the General Assembly of the United Nations to establish a new international

economic order, *consider* that the development of international trade on the basis of equality and mutual benefit is an important element in promoting the development of friendly relations between states, *believe* that the adoption of uniform rules governing contracts for the international sale of goods and taking into account different social, economic and legal systems will contribute to removing legal barriers to international trade and promoting the development of international trade.

The Convention consists of four parts: "Scope and General Provisions", "Conclusion of a Contract", "Sale and Purchase of Goods" and "Final Provisions", which include 101 articles. Parts II and III have an independent meaning: States parties can, at their discretion, establish for themselves the obligation of both parts of the Convention, and one of them. Part III consists of chapters on general provisions, obligations of the seller and the buyer, transfer of risk, general provisions for the obligations of the seller and the buyer. The chapter on the obligations of the seller includes sections on the supply of goods and the transfer of documents, the compliance of the goods and the rights of third parties, remedies in cases of violation of the contract by the seller. The chapter on the obligations of the buyer contains the rules on payment of the price, acceptance of delivery, remedies in cases of violation of the contract by the buyer. The chapter on the provisions common to the obligations of the seller and the buyer includes sections on the foreseeable breach of the contract and contracts for the supply of goods in separate batches, on interest, the consequences of termination of the contract, preservation of goods, on losses, and on exemption from liability.

The need for close attention to the Vienna Convention is explained by the fact that it differs significantly from domestic law in terms of technology, concepts and categories used, their meaning and role in regulating contractual relations. In addition, its theoretical significance is determined by the place that the sales contract occupies in the civil law system. Consideration of issues of sale and purchase of goods often allows us to highlight such phenomena, features and trends common to all contract law, which reflect the commercial nature of relations between the parties and which should be taken into account in rule-making activities.

Since the most numerous international trade transactions are sales transactions, the sales contract is the most important international trade contract.

In national legislation, an international sale and purchase agreement is governed by the Civil Code, foreign trade legislation (customs, tax, etc.)

and the norms of private international law. Commercial practices, especially codified ones, also play an important role in the discipline of this type of contract. In this context, it is worth noting the process of legislative uniformity, which achieved its most significant role through the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, adopted in Vienna in 1980, and the Convention on Contracts for the International Sale of Goods, adopted in New York. 1974 and supplemented by the Vienna Protocol 1980 [4, p. 120].

The ordinary sales contract is studied in both civil law and commercial law. Given the importance of this treaty in international trade law, it is necessary to consider it in the specific regime of the Vienna Convention. In countries that have signed or acceded to the Vienna Convention, it has become a party to the internal legal order, and the Convention has the force of law, applicable when necessary. To the extent that the applicable law is the law of a country that has not yet acceded to the Vienna Convention, due to its widespread acceptance, we can conclude that it is possible to invoke the provisions of the Convention in relation to commercial use.

Already in its first article, the Vienna Convention states that it applies to contracts for the sale of goods between parties established in different states when these states are parties to the Convention or when rules of private international law lead to the application of the law of a state party to the Convention. It is considered that the location of the parties is located in different states, if this arises from the contract, previous transactions between the parties or from information transmitted by the parties before or after the conclusion of the contract. The nationality of the parties and the civil or commercial nature of the contract are of no interest in determining the applicability of the Convention.

Article 2 of the Venice convention states that it does not apply to the sale of goods purchased for personal, family or household use, unless the seller knew before or at the conclusion of the contract that the goods were intended for use. The Convention does not apply to auctions, the sale of seized goods or sales organized by the judiciary, the sale of real estate, the transfer of bills of exchange or currency, the sale of ships, hovercraft and aircraft.

The agreement governs solely the conclusion of the sales contract, as well as the rights and obligations of the seller and the buyer arising from it. It does not apply, except in certain cases expressly provided for in special provisions, to the terms of the contract, the effect of the contract on the

ownership of the goods sold and the seller's liability for death or personal injury caused by the goods. For all of these areas, the applicable law on the matter indicated by the parties, or the law determined in accordance with the conflicting regulations, will apply.

The Vienna Convention does not give an abstract definition of the sale of goods, but only establishes its international character, which means that generally accepted definitions on this issue find their full application. In Art. 3 of the Vienna Convention specifies that contracts for the supply of goods to be manufactured or manufactured are considered sales if the parties who order them do not supply a significant part of the raw materials necessary for the manufacture or production, and also if the seller's obligation is to provide labor or other services.

The international nature of the sale is determined by the location of the contracting parties. If a party has several offices, then the office that has the closest connection with the contract and its execution should be taken into account taking into account the circumstances known or taken into account by the parties before or at the conclusion of the contract. If a party does not have a registered office, its usual place of residence must be taken into account, according to Art. 10 of the Vienna Convention. As for the nationality of the parties, in this case, it does not matter.

The issues regulated by the Convention, but not finding a clear solution in its text, are regulated in accordance with the principles on which the Convention is based, and if such principles do not exist, in accordance with applicable legislation in accordance with conflict of laws rules.

The content of a foreign trade agreement consists of its terms, rights and obligations of the parties. The consequences of an international contract for the sale of goods are realized in obligations arising from the burden of the parties, as well as in the transfer of property rights and risks.

Responsibilities of the seller - the position of the seller in the contract for the international sale of goods is very important, embodied in several basic obligations:

1) delivery of goods;

2) transfer of ownership of it;

3) delivery of documents related to goods [7, p. 24].

Delivery of goods means a substantial transfer of goods, consisting of the actions, facts or procedures by which the goods are transferred to the buyer.

The seller is obliged to deliver the goods on the date specified in the contract if such date has been specified in the contract or if the date is determined by reference to the contract [13].

The seller is obliged to deliver the goods at any time within the period of time established by the contract or determined by reference to the contract, unless circumstances indicate that the choice of the date does not depend on the buyer. In all other cases, the seller is obliged to deliver the goods within a reasonable time, calculated from the date of the conclusion of the contract.

Conformity of goods - the seller is obliged to deliver goods whose: a) quantity, b) quality, c) type correspond to those specified in the contract, therefore, when all these elements comply with the contractual conditions. Quantity, quality and type of goods are important elements of any sales contract. The seller is obliged to take all measures to ensure that these elements comply with those agreed in the contract. Any violation of the requirements stipulated in the contract in relation to these elements entails the responsibility of the seller.

The transfer of ownership, although it is the seller's responsibility, is not regulated by the Convention. On the other hand, in the case of the transfer of goods to which there is a right or a claim by a third party, the consequences of the fact that the property was not transferred or the transfer was uncertain are taken into account. In such situations, the buyer may not accept the goods. However, he must condemn the rights or claims of the third party. The sanction in such cases is replacement of goods and damages.

Delivery of documents related to the goods should be made only if it is provided for by the contract. The audit must be performed at the time, place and in the form specified in the contract. Such documents can be: an invoice, a quality certificate, a certificate of origin, a copy of a consignment note, a bill of lading or - others agreed by the parties, necessary either for the import of goods into a certain country, or for their receipt.

Seller's responsibility. In case of failure to fulfill the delivery obligation, the buyer may demand the fulfillment of the obligation, announce the termination of the contract, receive losses equal to the losses incurred and unrealized profits. The seller is responsible for any discrepancy that exists during the transfer of risks to the buyer, even if this discrepancy only occurs later. With regard to the delivery deadline, if non-compliance is a material violation, this may lead to a request for performance of the obligation, termination of the contract and losses. Failure to comply with

the place of delivery is punished in the same way as failure to comply with the established time limit [6, p. 494].

The buyer's responsibilities are:

1) pay the price;

2) accept the goods.

The price is usually determined by the agreement of the parties. If the sale is reasonably completed without specifying the price of the goods, directly or indirectly specified in the contract, or a clause allowing this to be determined, the parties shall be deemed, unless otherwise stated, to have referred tacitly at the price normally charged at the time of conclusion of the contract at the respective commercial subsidiary the same items sold in comparable circumstances.

Acceptance of the goods is the second responsibility of the buyer and consists in performing the actions that the seller can reasonably expect to effect delivery, as well as in the actual takeover of the goods.

Buyer's responsibility. In case of non-payment of the price, the seller can request the buyer's obligation to fulfill it, can announce the termination of the contract. If the failure to pay the price does not constitute a material breach of the contract, no cancellation of the contract can be announced, but damage can be claimed. In case of failure to fulfill the obligation to accept the goods, the seller may demand the fulfillment of the obligation in kind, terminate the contract or demand compensation for damages. After defining the specific obligations of the seller and the buyer, the Convention defines general rules regarding the consequences of non-performance.

As with any synallagmatic contract, non-performance of an international contract for the sale of goods has three specific effects: a) exclusion of non-performance, b) authorization, c) contract risks.

Exclusion of non-performance. Each party can postpone the fulfillment of its obligation if the other party fails to fulfill a significant part of the obligation due to its economic situation or how it prepares to fulfill the contract. If the seller has already dispatched the goods, he may object to the transfer of the goods to the buyer, even if the latter has a document allowing him to receive it.

Termination of an agreement. Depending on how it works, the resolution may be declared a unilateral act by the interested party or may result from an agreement between the parties. The statement of termination of the contract comes into force only if it was made by notifying the other party [12, p. 289].

Contract risks. During the negotiations, special attention was paid to determining with the greatest possible accuracy the moment of risk transfer. It was decided that the rule was that risks were transferred from seller to buyer at the time the goods were delivered. In order for the transfer of risks to take place, the goods must be individualized, that is, identified and separated from other goods with the same characteristics in accordance with those agreed in the contract or otherwise, in accordance with the specifics of the goods and the conditions on which the delivery is carried out. From the moment of transfer of risks, the buyer must pay the price, even if the goods are lost or damaged, unless the loss or damage to the goods is due to the fault of the seller.

Foreign trade agreements have a certain structure: sections of the agreement, located in a certain logical sequence. It seems that it is advisable to consider an international sales contract in accordance with its structure. The first section of this type of contracts is:

a) Determination of the parties. The text of the contract begins with a preamble, which gives the full legal name of the parties to the contract and indicates which of the parties are the seller and the buyer. The first page of the contract indicates its registration number, place and date of signing.

b) Subject of the contract. In this section, the type of foreign trade contract is defined shortly (in this case, purchase and sale), basic terms of delivery and goods.

When trading large volumes of goods, the amount of which is measured in weight units, it is difficult to withstand the weight of the actually delivered goods with an accuracy of tens, and sometimes hundreds of tons. For such cases, the contracts indicate the permissible deviations in one direction or the other as a percentage of the nominal weight, or the clause "about" is made. The number of machinery and equipment, durable goods and consumer goods is indicated in pieces, sets, pairs, and so on.

In 1953, 1980 and 1990, the International Chamber of Commerce published a collection of interpretations of international trade terms called INCOTERMS, which, having become a custom in international trade, to a certain extent simplified and standardized the sale of goods abroad. In the edition of INCOTERMS 1990 [4, p. 438], international trade terms have been divided into four categories: E, F, C, D. The first category E consists of one term EXW - "ex-enterprise". This term means that the seller is considered to have fulfilled his obligations to supply the goods when he placed the goods at the disposal of the buyer, this moment is the moment

of transfer of risk. The seller is not responsible for loading the goods onto a vehicle provided by the buyer, for customs clearance of the goods for export, unless otherwise agreed. The buyer bears all risks and all costs of moving the goods from the seller's premises to their destination.

The second category of terms is F. There are the following basic conditions: FCA, FAS, FOB. Under the FCA (Free Carrier) term, the seller is deemed to have met his delivery obligations when he handed over the goods cleared for export to the carrier chosen by the buyer at the specified place or point. According to the FAS (free on board) term, the seller fulfills its obligations when the goods are placed at the ship's berth, and according to the FOB (free on board) term, the seller fulfills its conditions when the goods have crossed the ship's rail. For FAS and FOB terms, the seller must also clear the goods for export.

The third group of terms - C. The terms of this group CFR, CIF, CPT, CIP impose the following obligations on the seller: he must conclude a contract of carriage at his own expense, under the terms of CIF and CIP terms, he is also obliged to arrange and pay for insurance. The seller also provides customs clearance for the goods for export for all terms in this group. For the terms CFR (cost and freight) and CIF (cost, insurance and freight), the seller bears the risk of loss of the goods and any additional costs until the goods pass the ship's rail at the port of shipment. According to the terms CPT (freight paid to) and CIP (freight and insurance paid to), the transfer of risk from seller to buyer occurs when the seller transfers the goods to the carrier.

The fourth group of terms - D. Here, the seller is responsible for the arrival of the goods at the agreed point or port of destination and bears all kinds of risk and delivery costs. According to the terms DAF (delivery free of border), DES (delivery free of charge) and DDU (delivery without payment of duty), the seller is obliged to carry out only customs clearance for export, and according to the terms DEQ (delivery free on berth) and DDP (delivery duty paid) in addition, the seller is obliged to clear customs for import. When concluding a contract, the delivery condition, the counterparties may agree on the exclusion of certain obligations from the seller's (buyer's) obligations [2, p. 275].

c) The price of the goods and the total amount of the contract. The price of a commodity is the amount of monetary units of a certain currency system that the buyer must pay to the seller for the entire commodity or unit of commodity. "The prices of international contracts are expressed in

monetary units of a certain currency system, the value of goods. They, by agreement of the parties, are fixed in the contract in the currency of one of the counterparty countries or in the currency of a third country. In international trade, several methods of setting and fixing prices are practiced.

Fixed prices - they are not subject to change during the execution of the contract, it is advisable to establish a fixed price for the goods if the contract is short-term, since the level of world prices fluctuates significantly and one of the parties to the contract may incur significant losses as a result of changes in world prices.

Sliding prices - used in contracts with long lead times, during which the economic conditions for the production of goods can change significantly.

Prices with subsequent fixation - are set at the time specified by contracts on the basis of agreed sources. So, the contract may provide that the prices for goods sold under it will be set at the level of prices on the world market on a certain date or day of delivery of the goods to the buyer. The contract may provide for exchange quotations as sources of prices. It seems that price negotiation is one of the most difficult stages of contracting; it requires high commercial and technical qualifications, as well as experience in conducting such negotiations.

d) Delivery times of the goods. Delivery times are the calendar dates by which the goods must be delivered by the sellers to the geographic locations specified in the contracts. The contract may, for example, indicate: "The delivery time is July 1, 2001 FOB port Odessa". This means that the goods must be loaded on board the vessel before the expiration of the established date, which is recorded in the bill of lading - a certificate of carriage by sea.

In most cases, contracts specify monthly, quarterly, semi-annual or annual delivery times. Thus, the wording "the goods must be delivered on FAS terms on lighters in the first half of 2001" - means that the seller can, from January 1 to July 1, 2001, bring the cargo to a lighter carrier, chartered by the buyer upon receipt of a notification from the seller about the readiness of the goods for delivery. Under certain conditions, it is allowed to indicate delivery times in contracts without fixing calendar dates or periods (when supplying goods from exhibitions, when trading between neighboring countries). According to the custom of international trade, "immediately" means the obligation of the seller to deliver the goods on any day within no more than two weeks; under the condition "as soon as possible" the seller is obliged to take all measures to deliver the goods as soon as possible. There are

also such terms as “as soon as they are ready”, “upon the opening of navigation”, “as the party accumulates at least ... tons”, etc. [3, p. 608].

i) Terms of payments - this is a section of a foreign trade contract containing the terms of payment agreed by the parties, it defines the method and procedure for settlements between counterparties, as well as guarantees of the parties’ fulfillment of mutual payment obligations.

Cash payments are payments for goods immediately after they have been handed over by the seller to the buyer. In international trade, cash settlement is carried out in four ways: checks, transfers, letters of credit and collection. In most cases, cash payments take a long time: from several days to several months.

Payments by bank transfers. Here, from the moment the goods are delivered by the seller, until they receive the money, it takes time to carry out the following operations: the seller issues an invoice and, complete with other documents specified in the contract, sends it to the buyer; the buyer, having received a set of documents, checks their compliance with the terms of the contract, makes the necessary amounts to his bank and gives him an order to transfer money from his account to the seller’s account; the buyer’s bank notifies the seller’s bank about the transfer of money to him; the seller’s bank notifies its client about the crediting of the amount to his account. This settlement system does not guarantee sellers that buyers will pay for the delivered goods at all. Therefore, the terms of contracts usually include obligations of buyers to provide financial guarantees of payments. The most reliable are guarantees from banks, which undertake obligations to make payments stipulated by contracts for buyers. Buyers pay banks the cost of guarantees, which are an assessment of the risk of default.

Letter of credit settlement provides for the buyer’s obligation to open a letter of credit in favor of the seller for the agreed amount by the deadline set in the contract in a certain issuing bank. *A letter of credit* is the bank’s obligation to transfer money to the seller’s account against providing them with a set of documents confirming the delivery of goods in accordance with the terms of the contract. After delivering the goods, the exporter transfers the set of payment documents specified in the contract to the authorized bank, which formally checks their composition and sends them to the issuing bank for payment. The issuing bank, after making sure that the documents are correct and that the exporter has fulfilled the obligations, makes the payment with the letter of credit. It seems that the letter of

credit form of settlements is convenient for exporters, since it guarantees and accelerates payments, but it is more expensive than settlements by bank transfers [14, p. 176].

Collection form of settlements - carried out through the mediation of two correspondent banks: the collecting bank of the exporter and the bank - the payer of the importer. The exporter, after the delivery of the goods, transfers to the collecting bank of his country, the set of documents provided for by the contract. The collecting bank forwards the documents to the payer's bank, which, in turn, presents them to the importer for verification. If the documents meet all the requirements, then the importer confirms to the bank (accepts) his consent to pay for the goods. Bank Issues documents of title to the buyer against transferring the invoice amount to the bank account and transfers the money to the collecting bank for settlement with the exporter (collection with preliminary acceptance).

Prepayment. Recently, such a settlement procedure as prepayment has become widespread. Quite often, prepayment is used in foreign trade contracts. According to this form of payment, payment for products is made before the buyer receives it.

f) Packaging and labeling. In the practice of international trade, the type of packaging depends on its purpose: for packaging goods, for advertising purposes, for the safety of goods during transportation, and so on. The cost of packaging, depending on its purpose and nature, can also vary widely: from a few percent to half of the cost of the goods. Product packaging requirements can be divided into general and specific. General requirements for packaging are determined by the obligation of all exporters to ensure the physical safety of goods when delivered on basic terms. Special requirements for packaging are put forward by importers. The reasons for such requirements may be: the importer needs special packaging of the goods; the importer makes special requirements for the weights and dimensions of cargo packages in relation to the vehicles at his disposal, and so on.

Cargo marking performs the following functions: presents shipping information (containing details, contract number, trance number); is an instruction to transport companies for handling cargo; if necessary, it is used to warn of the dangers that the handling of the cargo may pose. These functions define the mandatory labeling details that must be applied by exporters.

j) Seller Warranties. Each foreign trade contract contains guarantees of sellers regarding the technical characteristics of goods and their quality,

and also defines the responsibility of sellers for compliance with guaranteed indicators.

Sellers guarantee that the goods comply with the technical conditions of contracts, national and international standards, samples and such a concept as "normal quality of goods", accepted in international trade. Technical guarantees are usually verified during the use of goods by consumers and, if necessary, through special tests and inspections. The section of the guarantee contains provisions on the responsibility of sellers associated with the supply of substandard goods [5, p. 342].

There are the following ways to resolve such disputes: 1) partial replacement or return of the entire consignment of goods - in cases where the goods cannot be used at all; 2) markdown of goods - the cost of transportation is high or it is unprofitable for the importer to lose time for replacement; 3) correction of defects by the supplier at his own expense - upon detection of defects in durable goods; 4) correction of defects by the buyer with the attribution of costs to the supplier - the latter cannot perform these works within the time frame necessary for the buyer. The supplier sets the same warranty period for the replaced product as it was stipulated by the terms of the contract.

k) Penalties and damages. Penalties are established for non-fulfillment or improper fulfillment of contractual obligations. The general rule of commercial relations between counterparties is the principle: penalties in their size should lead to the fulfillment of obligations, and not be ruinous in nature. Unjustified tightening of penalties by importers often provokes a response from exporters who overcharge commercial offers. For delays in deliveries, the penalty increases as the delays increase, giving the violator chances to take the necessary remedial action, and is usually capped at 5% or 10% of the shortfall.

The method of calculating losses, depending on delays in the fulfillment of obligations or on the degree of deviation from the guaranteed characteristics of the goods, is agreed by the parties in the process of concluding a contract. The contracts also set limits on the amount of losses, upon exceeding which the buyers acquire the right to terminate the contract.

l) Insurance. This section of the contract includes four basic conditions of insurance: what is insured; from what risks; who insures; in whose favor it insures. In purchase and sale transactions, goods are insured against the risks of damage or loss during transportation. The terms of the contracts often specify who (the seller or the buyer) will bear the insurance costs.

In fact, we are talking about who will pay for the insurance, and the costs are always borne by the buyer, and they are taken into account in the price of the goods. The terms of the contracts usually include the obligation of exporters to provide buyers with insurance policies, which are included in the package of payment documents.

m) *Force majeure* circumstances. On the execution of contracts can have a significant impact on circumstances, the occurrence of which is impossible in advance. Such circumstances are called *force majeure* circumstances. These usually include fires, floods, earthquakes, epidemics, accidents, and so on. Upon their occurrence, the deadline for fulfilling the obligation for the party affected by these circumstances is postponed for the entire period of their validity and elimination of consequences. To determine what circumstances can be attributed to *force majeure*, contracts usually contain a list agreed by the parties.

The party for which it has become impossible to fulfill the obligation must inform the counterparty about the onset and termination of *force majeure* within a strictly limited period (3-5 days) and provide the relevant supporting documents, which are most often the evidence of the national chambers of commerce.

Contractors set deadlines in contracts after which the parties have the right to cancel mutual obligations. At the same time, it is always stipulated that neither of the parties will have the right to demand damages from the other party. An exception is sometimes the requirement of importers to return the paid advances, but it seems to be insufficiently substantiated, since it is very difficult to prove that the exporters, by the time the force majeure circumstances occurred, had not spent the advances on design work, the purchase of materials, the manufacture of equipment, and so on.

n) Arbitration and litigation of disputes. Often, during the execution of contracts between the parties, disputes arise due to different understandings of mutual obligations due to the unequal interpretation of the terms of contracts or the absence of appropriate conditions. To do this, the parties need to include a conciliation clause in the contract when it is concluded. Conciliation is preferred over arbitration. However, reconciliation can only be successful if there is a favorable atmosphere, when relations between the parties are friendly enough to have the prospect of a friendly settlement of the dispute.

When the disagreement cannot be resolved, thus, the parties refer the case to arbitration (arbitration courts) [9, p. 201].

Conclusions

A contract for the international sale of goods is the central instrument of foreign trade, often involving labor, services, and the supply of equipment, and includes ancillary agreements such as transportation, insurance, and licensing. The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) applies when the parties have their places of business in different countries, regardless of nationality or the civil-commercial nature of the contract. Based on the terms of the contract, sellers are obligated to deliver goods and transfer documents and title, and buyers are obligated to pay the price and accept delivery. Contracts may be one-time or periodic, with payment in cash, in kind, or a combination of both.

Bibliography:

1. Chibac, G., Băieșu, A., Rotari, A., Efrim, O. Drept civil. Contracte și succesiuni. Chișinău: Editura Cartier. 2014.
2. Dmitrieva, G.K. International Private Law. 2016.
3. Erpyleva, N.Yu. International Private Law. 2015.
4. Getman-Pavlova, I.V. International Private Law: a Textbook for Master Students. 2013.
5. Kanashevsky, V.A. International Transactions: Legal Regulation. 2016.
6. Lunts, L.A. Private International Law Course. 2002.
7. Marysheva, N.I. International Private Law: Textbook. 2018.
8. Rosenberg, M.G. International Sale of Goods. 2004.
9. Skvortsov, O.Yu., Savransky, M.Yu., Sevastianov, G.V. International Commercial Arbitration: Textbook. 2018.
10. Tatar, O., Sciuchina, N. Theory and practice of drafting and concluding international commercial agreements. Study Guid. Tipogr. "A&V Poligraf", Comrat. 2021.
11. Tatar, O. Private international law. Course notes. Comrat. 2023.
12. Trunina, E.V., Fedasova, Yu.V. Commercial Law. Textbook. 2009.
13. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Vienna, 11 April 1980 [date of visit 20.02.2026]. Available at: http://www.cisg.ru/tekst-venskoj-konvencii-polnostyu.php.
14. Veshkin, Yu.G., Avagyan, G.L. Settlement and Credit Relations in Foreign Economic Activity. 2018.

CZU: 341.231.14:314.74:061.1 EU
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.26

IDENTITATEA EUROPEANĂ LA FRONTIERELE EUROPENE. ANALIZA COMPARATIVĂ A JURISPRUDENȚEI CtEDO ÎN SPANIA, GRECIA, CROAȚIA PRIVIND MIGRAȚIA ȘI AZILUL

Andra Bianca IACOB[47]

ORCID: https://orcid.org/0009-0000-8428-3826

Recenzent: Rodica CIOBANU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Rezumat: *Lucrarea se concentrează pe relația dinamică și complexă dintre identitatea europeană și mecanismul de protecție a drepturilor persoanelor la nivelul frontierelor externe ale Uniunii Europene, prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Convenția Europeană a Drepturilor Omului este nucleul central al comportamentului statelor în domeniul: migrație și azil. Obiectivul cercetării constă în analiza modului în care jurisprudența Curții s-a implementat în diferite state europene de frontieră. Totodată, se atestă necesitatea unei implementări obligatorii a mecanismelor de independență în monitorizarea frontierelor externe de către instituțiile europene. Rezultatele lucrării indică faptul că statele europene au dreptul de a avea o marjă de apreciere în ceea ce privește sistemul legislativ și politica națională, dar jurisprudența CtEDO este un minim garantat de valori europene.*

Cuvinte-cheie: CEDO, migrație, azil, jurisprudență,frontiere externe, UE.

47 Universitatea Lucian Blaga, Sibiu, România, Facultatea de Drept, andrabianca.iacob@ulbsibiu.ro

EUROPEAN IDENTITY AT EUROPEAN BORDERS. A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ECHR JURISPRUDENCE IN SPAIN, CREECE, AND CROATIA REGARDING MIGRATION AND ASYLUM

Abstract: *This paper underscores the need for the mandatory implementation of independent border monitoring to address the dynamic and complex relationship between European identity and the protection of individual rights at the European Union's external borders, through the lens of the European Court of Human Rights (ECHR) case law. The European Convention on Human Rights serves as the central framework governing state behavior in the fields of migration and asylum. The objective of this research is to analyze how the Court's jurisprudence has been implemented across various E uropean frontline states. Furthermore, it highlights the necessity for the mandatory implementation of independent border monitoring mechanisms by European institutions. The findings of this study confirm that while European states are entitled to a margin of appreciation in their national legislative systems and policies, ECHR jurisprudence constitutes a guaranteed minimum of European values. Ultimately, the paper argues that the consistent application of these legal standards is essential to maintaining the integrity of the European legal space and the Union's humanitarian identity.*

Keywords: ECHR, migration, asylum, case law, external borders, EU.

Introducere

Sistemul legislativ european, este o concepere complexă care înglobează asigurarea securității naționale și protecția drepturilor și libertățiilor persoanelor. În decursul timpului, s-a intensificat operațiunea de protecție a zonelor transfrontaliere prin introducerea unor mijloace tehnologice avansate. Frontierele, au suferit modificări de tehnologizare prin introducerea camerelor de supraveghere și a dispozitivelor algoritmice de documentare și identificare rapidă. Zona frontierelor externe a rămas un punct central vulnerabil în dezvoltarea securității și a protecției europene. Fluxurile masive de persoane care provin din spații geografice și socio-politice foarte diferite crează situații tensionate și disconfort pentru autoritățile responsabile. O mare parte din presiune este resimțită la nivel administrativ

și obligă totodată autoritățiile să adopte măsuri suplimentare: coordonare, control și protecție

Statele din frontiera estică joacă un rol primordial, fiind puncte principale de intrare pentru rutele migratorilor: Balcanii de Vest, Mediterana de Est, Mediteraniana de Vest. Toate acestea au un specific și o operațiune de echilibrare a drepturilor omului și a securității statului.

Poarta Mediteranei de Est este Grecia, atât pe componentă maritimă, cât și terestră. Anual, mii de oameni trec granița, în căutarea unei vieți europene mai bune, solicită azil și încearcă să se deplaseze în zone europene mai dezvoltate. În încercarea de a soluționa aceste crize migratorii, Grecia se face responsabilă de un număr covârșitor de cauze care au creat o jurisprudență bogată la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) în domeniile: migrație, azil, refugiere.

Zona Mediteraniană de Vest este percepută ca zona Spaniei. Principala zonă de tranzit spre lumea europeană este de către migranții non-europeni, mulți dintre ei africani, prin zonele Ceuta și Melilla. Aceste două frontiere reprezintă principalele zone de încercare a trecerii ilegale. Ruta din Balcani include ruta migratorie din Croația care are un rol de stat-privot al tranzitului spre lumea occidental-europeană. Toate aceste trei state de frontieră trebuie să aibă o responsabilitate crescută a operațiunile de sporire a securității naționale și de respectare a standardelor de protecție a drepturilor omului conform cu dispozițiile Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO).

Frontiera ca spațiu de drept al identității europene

Terminologia generală de identitate europeană este una complexă [1] care atinge multe elemente: etnice, culturale,democratice [2] având la bază mostenirea străbună, comună de la civilizațiile de odinioară la actuala societate europeană.În ceea ce presupune utilizarea sa în domeniul de migrație și azil, reflectăm asupra idealurilor: respctării dispozițiilor CEDO, existența statului de drept, unde fiecare lege trebuie să fie clară, previzibilă și echitabilă, sitemul legilativ european intern și regional [3] să ofere garanții de protecție și accesuri reale la legislație juridică, apărare,recurs, orice expulzare să aibe în plin plan respectarea demnității umane și a prevederilor Convenției, cu precădere a articolului 3.

Controlul frontierelor externe ale Europei se face în logica respectării drepturilor și libertăților conform prevederilor Convenției. Autoritățile nu

se pot prevala în fața Curții de la Strasbourg de respectarea Codului Frontierelor Schengen în detrimentul Convenției [4]. Procedura de la frontieră este linia nevăzută dintre fluxurile de persoane nou-venite, slăbirea securității naționale și nevoia unei protecții considerabile a drepturilor.

În ceea ce privește terminologia de migrant [5, pp. 160-165] aceasta este o persoană care nu are la bază Convenția de la Geneva, motivele migrării fiind de două feluri: migrare voluntară, având la bază o cauză socio-economic-educațională [6] sau involuntară: schimbările climatice, conflicte, sărăcie.Refugiații, în schimb, sunt persoane care au la bază cauzele desemnate de Convenția de la Geneva și Protocoalele sale adiționale, dintre cele mai importante: etnie, gen, religie.

Cadrul normativ legislativ al migrării și azilului în zona de frontieră externă

În decursul anilor, odată cu finalizarea celor două războaie mondiale, societățile europene au dorit o protecție consolidată a drepturilor și libertăților omului. Astfel s-a creat Convenția de la Geneva din 1951, care la început avea o aplicare asupra regiunii europene, iar mai apoi, datorită Protocolului de la New York, aplicarea sa s-a extins. Deși a venit cu reglementări, interpretări și definiții noi asupra protecției refugiaților, mecanismul CEDO și dispozițiile Uniunii Europene (UE) prin Directiva de Calificare a reușit să creeze un cadru mai armonios pentru persoanele vulnerabile: refugiați și migranți. Protecția subsidiară este capodopera UE. Curtea de la Strasbourg, nevenind cu definiții sau noi forme de protecție, a doar analizat articolele CEDO și le-a transpus în practica vremurilor în care s-a judecat.

Mecanismul CEDO este un set de reguli care fixează un nivel superior de protecție juridică a civilizației europene. Amintim că dispozițiile Convenției de la Geneva permit expulzarea refugiaților în anumite condiții bine definite: securitate națională, crime. Cu toate acestea, articolul 3 CEDO beneficiază de un caracter absolut, iar principiul care se desprinde din acesta: — neexpulzarea — este utilizat chiar și pentru cauzele de securitate națională [7], crimă [8].

Legislația spaniolă și noile modificări create după cauza NT și ND v Spania

Spania, este principala frontieră care face legătura între lumea non-europeană și lumea europeană pentru persoanele nou-venite din zonele afri-

cane. În general, persoanele care fug din zonele de origine: Sudan, Mali, Somalia sunt persoane care arată că dispozițiile privind Convenția de la Geneva sunt pe deplin apte de a se aplica [9]. În ceea ce privește numărul de cereri de protecție internațională procesate de statul spaniol în 2025, deși s-a înregistrat o ușoară scădere a persoanelor care au cerut azil și protecție internațională în UE pentru prima dată, rata de acceptare a rămas mare (43%) [10].

În anii 2017-2020, Spania s-a confruntat cu un flux de migranți africani mai mare decât în mod normal, depășind pentru anumite intervale de timp frontierele elene și cele italiene; pe acest fundal, a fost intens discutată cauza N.D. și N.T. c. Spaniei [11]. Faptele au la bază evenimentele din 13 august 2014, în zona Melilla, unde două persoane africane, alături de alte grupuri africane, au încercat să pătrundă pe teritoriul spaniol prin zona Melilla. Acestea au profitat de efectul de masă și au utilizat forța la escaladarea gardurilor de protecție. Acestea au fost interceptate de autoritățile spaniole și returnate de îndată în Maroc. Persoanele nu au beneficiat de identificare și procedură individualizată. Miza juridică din pledoariile în fața CtEDO a fost mare: pe de o parte, interdicția expulzării colective, precum și dreptul la un remediu efectiv.

Cu toate că judecătorii de la Cameră au considerat că statul spaniol este vinovat pentru această abordare, Marea Cameră a concluzionat că lipsa unei proceduri individualizate și a unor decizii individuale de îndepărtare a fost consecința propriei conduite a reclamanților, care au ales să intre neautorizat, în grup, profitând de efectul de masă și folosind forța, în locul utilizării procedurilor legale existente, motiv pentru care a constatat neîncălcarea art. 4 din P nr. 4 și a art. 13.

Identitatea europeană poate fi observabilă în această cauză prin, conduita persoanelor,, și prin ,, oferirea de către stat a accesului efectiv la protecție europeană și la intrarea legală în stat,Marea Cameră a consemnat posibilitatea reală de a trece legal frontiera și existența unor zone în care se puteau depune documentele necesare pentru primirea protecției. Obstacolele invocate de reclamanți nu au fost imputabile autorităților spaniole [12]. Pentru a avea o identitate europeană, este nevoie de a avea o frontieră de drept, aptă să facă față documentării și identificării persoanelor nou-venite.

În ceea ce privește noile modificări și rectificări legislative în zona spaniolă, au avut un caracter de recalibrare. În acest sens, în ceea ce pri-

veşte efectele directe, avem validarea din partea judecătorilor a anumitor practici spaniole. Persoanele nou-venite care trec ilegal frontierele, sunt de îndată expulzate de autoritățile competente având la bază această jurisprudență [13]. Statul spaniol este obligat în toate aceste situații să demonstreze că exista o posibilitate reală, efectivă și legală de acces în stat. Garda spaniolă a fost nevoită să își intensifice patrulele, a făcut noi modificări tehnologice în zonele cu fluxuri mari de migranți și refugiați prin implementarea tehnologiei de ultimă generație: camere de supraveghere, utilizarea inteligenței artificiale pentru recunoastere [14]. O intensificare a supravegherii de către garda civilă spaniolă s-a făcut în anul 2025, prin implementarea unei nave care a fost trimisă spre Strâmtoarea Gibraltar, concepută astfel încât să prevină instabilitatea securității maritime datorită fluxurilor de migranți ilegali care sosesc de pe apele internaționale [15]. Această navă nu este una unică, mai există aproximativ 150 astfel de nave concepute special ca ajutor pentru operațiunile maritime, motiv pentru care pot rămâne în larg o lună [16].

Efectele indirecte ale acestei hotărâri stau în aplicarea practică a normelor juridice din domeniul migrației și al azilului. Dacă se contestă o expulzare colectivă sau o expulzare sumară la instanțele spaniole, trebuie să se demonstreze și inexistența posibilității reale de a pătrunde legal în stat, dar și alte eventuale obstacole. Cu toate acestea, punerea în practică a tuturor normelor juridice privind protecția refugiaților și a migranților e mai dificilă. În ultimii ani, deși statul spaniol a încercat să rămână la un nivel optim de protecție, acțiunile civile și non-civile împotriva fluxurilor nou-veniților s-au resimțit chiar și la proprii cetățeni [17]. Datorită numărului mare de persoane care pătrund în zona spaniolă de sud, supraaglomerarea este resimțită, iar protecția drepturilor este limitată, fiind adesea regăsite diferite tipuri de abuzuri de la copii [18] la adulți. Cu toate acestea, acești migranți ajută la economia statului prin diferitele profesii pe care le au: medici, profesori. Anual, migranții alocă la economia spaniolă 25% din PIB, 10% din PIB asigurări sociale [19].

Cauza NT și ND v Spania, a pus în lumina reflectoarelor posibilitatea statului de a se apăra în situații asemănătoare cu cea din cauză. Legislația național-spaniolă trebuie să se aplice cu prudență și cu dorința de a acorda o protecție reală și sigură fiecărei persoane nou-venite.

Protecția absolută a drepturilor omului și obligația de a avea o procedură efectivă de azil, Grecia MSS v Grecia și Belgia.

Identitatea europeană percepută prin prisma legislației naționale elene are la bază modul în care sistemul elen a făcut față numeroaselor probleme administrative cu care s-a confruntat în decursul timpului [20]. Grecia este un stat principal de primire a migranților și refugiaților asiatici. Ruta principală a Mării Mediterane Estice este tranzitată în mare parte de: afgani, sirieni [21].

În anul 2011, se dezbate la Curtea de la Strasbourg cauza M.S.S. v. Belgia și Grecia [22]. Această cauză este celebră datorită modului în care a reușit să influențeze decisiv aplicarea legislației europene privind azilul, în special Regulamentul Dublin II care a devenit Regulamentul Dublin III. În acest ultim Regulament s-a eliminat prezumția de siguranță care considera că toate statele UE sunt sigure pentru refugiați; dreptul de transfer nu venea cu o suspendare automată a mutării. Statele beneficiază actualmente de o monitorizare a pragului de suprasolicitare a noilor veniți. Autoritățile sunt obligate să ofere informații clare în limba înțeleasă de reclamant și să explice motivele efective care au condus la un transfer.

Astfel a fost aplicată limitarea transferurilor atunci când există riscul unor încălcări ale art. 3 CEDO și ale dreptului la un remediu efectiv, fără a modifica însă în mod direct textul Regulamentului.

În cauză, un cetățean afgan a pătruns în zona UE prin frontiera cu Grecia. Acesta a fost arestat, dar, datorită condițiilor de primire, a plecat în Belgia unde a cerut azil. Autoritățile belgiene au decis, conform dispozițiilor Regulamentului Dublin II, ca cetățeanul afgan să fie trimis înapoi în Grecia, deși condițiile nu respectau pe deplin dispozițiile din Convenția de la Roma. Judecătorii de la Curtea de Apel au stabilit în decizia lor că ambele state sunt vinovate pentru limitări ale drepturilor și libertăților. În ceea ce privește statul grec, acesta nu a respectat dispozițiile privind interzicerea tratamentelor degradante. Reclamantul, afgan, a fost nevoit să trăiască în Grecia în condiții de sărăcie, pe stradă, fără haine și igienă, iar procedura de azil a fost întârziată. Statul belgian se face vinovat pentru trimiterea reclamantului înapoi în Grecia, deși cunoștea condițiile de primire. Mai apoi, statul belgian a fost găsit vinovat și pentru încălcarea articolului 13 CEDO, prin nereușirea de a oferi sprijin real pentru a contesta transferul către Grecia înainte ca acesta să aibă loc.

Această cauză joacă un rol crucial în spațiul european datorită faptului că limitează dispozițiile Regulamentului Dublin, stabilind totodată că sărăcia extremă și lipsa de asistență pentru procedura de azil sunt elemente care pot conduce la aplicarea unui tratament inuman.

Prima modificare pe care această cauză a făcut-o în spațiul autohton-grec a fost să evalueze condițiile în care noii veniți sunt tratați și să pună în evidență necesitatea creării unui sistem complex de protecție a drepturilor conform cu mecanismul european. Această reformă a avut în vedere dorința de a stabili o conexiune mai umană și solidară între statele membre ale UE și CEDO [23].

Modificarea legislativă construită după această decizie, contribuie la dezvoltarea unor norme legislative mai complexe în domeniul migrației și al azilului. În acest sens, avem reglementarea Legii privind migrația [24] și a Decretului președențial privind procedura de azil [25] care au fost reformulate și încadrate într-un sistem mai complex juridic: Codul Migrației și Integrării Sociale [26] și legile subsecvente [27].

Reformulările introduse prin Legea 3907/2011 privind gestionarea cauzelor de azil și migrare reprezintă realierea dreptului autohton elen la dispozițiile europene. Astfel, s-au înființat Serviciul de Azil și Serviciul de Primă Primire elen. Mai apoi, dreptul elen a beneficiat de o integrare reală a Directivei 2008/115/CE privind returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală, cu garanțiile procedurale aferente.

În ceea ce privește Serviciul de azil elen, acesta a devenit operațional din 2013, alinând dreptul elen la nevoile reale ale societății europene. Acest sistem are o structură administrativă capacitată să primească, înregistreze și examineze cererile de protecție internațională. Are la bază legea 3907/2011, privind înființarea sistemului de azil și recepție. Misiunea sa efectivă este de a administra protecția internațională prin: asigurarea accesului la procedură, remediu efectiv, garantarea drepturilor și evaluarea cererilor.

Atribuțiile principale ale acestui serviciu sunt: înregistrarea inițială a cererilor, emiterea numerelor și dosarelor, examinarea substanțială a cererilor, actelor și dosarului de documente în vederea atribuirii calificativului de admis sau respins. Este nevoit să examineze vulnerabilitatea persoanelor și să preleveze probe, iar mai apoi trebuie să dispună măsurile adecvate pentru fiecare dintre ei: trimiterea în centre medicale, măsuri speciale de

interviu [28]. Procedura de observare și evaluare a cauzelor migranților de către autoritățile elene trebuie să se facă în termen de 6 luni [29].

Sistemul de primire din Grecia, pus în funcțiune în anul 2017, a dezvoltat centre de primire, screening de frontieră, iar persoanele neînsoțite, în special minorii, beneficiază de o tutelă specială. Toate persoanele nou venite beneficiază de un program riguros de adaptare la noul mediu cultural și social, prin punerea la dispoziție: sisteme educaționale acreditate la nivel național, asistență medicală, posibilitatea unui cămin și a unui loc de muncă [30]. Totodată, s-a creat un mecanism prin care durata procedurii de azil este de 50 de zile, cu o prelungire maximă de până la 18 luni. Pentru a face față dificultăților întâmpinate, autoritățile elene au primit finanțare de la UE pentru domeniul migrației [31].

Sistemul croat privind migranții și refugiații prin prisma identității europene

Croația este un stat cu frontieră externă maritimă și terestră, fiind ruta principală pentru Balcanii de Vest și un stat cheie pentru refugiații din zonele asiatice: Afganistan, Siria, Turcia. Majoritatea celor care pătrund în acest stat doresc să traverseze țara în favoarea altor state. În general, această rută are două trasee principale: Bosnia și Herțegovina și ruta veche către Serbia. Ruta Serbia-Croația a devenit extrem de securizată și este dificil să treci frontiera în zilele noastre.

Sistemul legislativ elen s-a aliniat la standardele europene din domeniul migrației și azilului prin restructurarea legislativă.

Cauza M.H. și alții v. Croației a adus modificări semnificative, directe și indirecte, în spațiul autohton croat. În această cauză, o familie cu 11 copii și 3 adulți a dorit să treacă ilegal frontiera dintre Serbia și Croația în 2017, respectiv 2018. În 2017, au trecut frontiera în timpul iernii: mama cu 5 dintre copii; aceștia au fost opriți de către poliția croată și trimiși în Serbia pe linia ferată, unde unul dintre copii, o fată de 6 ani, a fost lovită de tren și a decedat. În 2018 au încercat să treacă din nou frontiera și au fost trimiși în detenție la Tovarnik. În tot acest timp, au avut obstacole în contactarea avocatului și exercitarea dreptului de cerere individuală. Judecătorii de la Strasbourg au examinat cererea și au fost critici cu privire la trimiterea spre Serbia a grupului pe timp de iarnă, noaptea, împreună cu copii minori. Totodată, în timpul relatărilor, poliția de frontieră a făcut declarații diferite asupra întâlnirii cu familia în anul 2017 și nu a permis, în

mod efectiv, verificarea unor elemente relevante: înregistrări ale camerelor de supraveghere, date de pe telefoane, GPS, invocând un sistem defect. Croația a fost condamnată astfel pentru încălcări multiple ale Convenției de la Roma: dreptul la viață, interzicerea torturii, dreptul de cerere individuală și interdicția expulzării colective [32].

În vederea acestor critici, legislația croată a fost nevoită să își rescrie sistemul legislativ: s-a accentuat nevoia de mecanisme credibile și independente de supraveghere și investigare; totodată, la nivel instituțional, a fost instituit un mecanism independent de monitorizare, care a emis un raport interimar în decembrie 2021 privind vizitele de monitorizare efectuate în cele șase luni anterioare [33]. În această situație, se pune accent sporit pe monitorizarea acordării azilului, existența principiului de non-refoulement în cauzele cu risc și interdicția expulzării colective.

Observarea acestei cauze prin prisma „identității europene" arată că autoritățile croate puteau evita evenimentele tragice. Curtea a fost tranșantă, menționând că decesul unei persoane pe linia ferată nu poate fi trecut pur și simplu. Trimiterea copiilor minori într-un centru de detenție creează un dezechilibru psihologic și fizic din cauza lipsei de activități, a perioadei îndelungate de 2 luni și 14 zile petrecute acolo și a faptului că au fost martori la decesul surorii lor. Curtea a constatat astfel vulnerabilitatea particulară a copiilor. Returnarea grupului în Serbia a fost realizată fără verificări prealabile reale și individuale, fapt care intră în conflict cu prevederile europene. Această îndepărtare a fost catalogată colectiv, iar autoritățile nu au putut demonstra un acces „real și efectiv" la procedurile de intrare și solicitare a protecției.

Dreptul de cerere individuală poate fi privit ca o expresie a identității europene, fiind legat de loialitatea statului față de obligațiile internaționale asumate. Odată ce acest lucru este restricționat, dificultatea contactării avocatului și presiunea penală pot semnifica descurajarea sesizării Curții de la Strasbourg.

În ceea ce privește contribuția indirectă la cadrul european, Pactul UE privind migrația și azilul, intrat în vigoare la 11 iunie 2024 și aplicabil, ca regulă, de la jumătatea anului 2026, consolidează un set de proceduri și garanții care urmăresc să răspundă problemelor structurale evidențiate în practică la frontiere și, mai larg, în litigii privind pushback-urile și accesul la azil. În acest cadru, Pactul introduce o procedură obligatorie de

screening pentru persoanele aflate în situație illegală, cu verificări de identitate, securitate, vulnerabilitate și sănătate, urmate de direcționarea către procedurile de azil sau de returnare, după caz. Pactul întărește garanțiile pentru persoanele vulnerabile, în special pentru minori și familiile cu copii, inclusiv reguli mai stricte privind custodia ca ultimă instanță, excluderea de principiu a minorilor neînsoțiți de la procedura la frontieră și instituirea unui mecanism independent de monitorizare a drepturilor fundamentale în timpul screeningului și al procedurilor la frontieră. În paralel, Pactul institutionează un mecanism permanent și obligatoriu de solidaritate între statele membre, care poate include transferuri, contribuții financiare sau măsuri alternative de sprijin. Separat, dar în concordanță cu obiectivele de management al frontierelor, Codul frontierelor Schengen a fost revizuit.

Concluzii

În încheierea acestui articol, dorim să menționăm că identitatea europeană, raportată la triada frontierelor externe europene: Spania, Grecia și Croația, evidențiază punctele vulnerabile ale principalelor frontiere ale Uniunii. Aceste state au o experiență istorică în care autoritățile competente trebuie să se confrunte anual cu fluxuri masive de treceri ilegale. Frontierele statelor arată că o slăbire a controlului la frontieră și a securității pe teritoriul lor generează dificultăți de funcționare chiar și în statele centrale europene. Aceasta se datorează migrării continue a persoanelor, adesea fără o documentare clară și fără trasabilitate suficientă.

Frontierele externe ale Uniunii nu trebuie privite în mod izolat, ci ca o poartă de intrare într-un sistem de protecție superior. Dacă aceste state ajung în dificultate din cauza numărului mare de fluxuri care traversează anual frontiera, efectele se propagă în interiorul Uniunii și sunt resimțite cel puțin la nivel secundar, în multiple domenii.

Este, astfel, nevoie de abilitatea de a crea un sistem complex și funcțional de gestionare a acestor tranzite anuale, astfel încât comunicarea și sprijinul reciproc între state să nu se întrerupă. Doar în aceste condiții, sistemul european poate rămâne coerent și unificat, iar valorile identității europene pot rămâne stabile, comune și puternice.

Referințe bibliografice:

1. Jean Monnet Module, "EUROPEAN IDENTITY".
2. e-medine, "SEARCHING FOR THE EUROPEAN IDENTITY," 2021.
.3. ECtHR, "75 years of the European Convention on Human Rights," CoE, Strasbourg, 2025.
4. European Union, "Schengen Border Code," Brussels, 2016.
5. A. I. Mazăre, Manifestări ale fenomenului migranist în contextul fenomenului de globalizare, Public Security Studies, 2024, pp. 160-165.
6. M. Klassen, Between facts and norms, testing compliance with article 8 ECHR in immigration cases, Netherlands Quarterly of Human Rights, 2019, pp. 158-162.
7. *Chahal v. Regatul Unit,* 1996.
8. *Cauza Soering v UK,* 1989.
9. R. Philips, "Migrants return to Spain hoping to obtain asylum," Info Migrants, Barcelona, 2025.
10. Eurostat, "Asylum applications in September 2025," European Union, Brussels, 2025.
11. *NT & ND v Spania,* 2017 Cameră și 2020 Marea Cameră.
12. ECtHR, "Spain did not breach the Convention in returning migrants to Morocco," Strasbourg, 2020.
13. Cortes Generales, "Ley Orgánica 4/2015, de 30 de marzo, de protección de la seguridad ciudadana," España, Barcelona, 2015.
14. A. B. Boza, "Drones, inteligencia artificial y narrativa perpetúan tres décadas de externalización de fronteras en la UE," El Salto, Barcelona, 2025.
15. Europa Press, "La Guardia Civil redobla la vigilancia en el Estrecho con un nuevo buque y mejoras en tecnología," 8directo, Barcelona, 2025.
16. ECD Confidence Digital, "Guardia Civil estrena un buque de última generación en Cádiz: su función clave en el Estrecho," Barcelona.
17. The Guardian, "Several people injured in second night of anti-migrant unrest in Spanish town," FrancePress, Madrid, 2025.
18. A. Kassam, "Garan Canaria migrant centre closed after allegations of child abuse," The Guardian, Barcelona, 2025.
19. P. Sánchez, "Spanish PM Pedro Sánchez is right about immigration," The Guardian, Barcelona, 2025.
20. European Council on Refugees and Exiles (ECRE), "European Court of Human Rights: Lack of access to the asylum procedure from 2009 to 2012 in Greece violated the applicants' fundamental rights," Athena.
21. UNHCR, "Operational Data Portal: Mediterranean Situation - Europe Sea," UNHCR, Geneva, 2025.

22. *M.S.S v Greece and Belgium,* 2011.
23. P. Mallia, "Case of M.S.S. v. Belgium and Greece: A Catalyst in the Re-thinking of the Dublin II Regulation," *Refugee Survey Quarterly,,* vol. 30, no. 3, pp. 107-128, 2011.
24. Vouli ton Ellinon (Parlamentul elen), "Legea 3386/2005," *Vechiul cod al migrației,* 2005.
25. Vouli ton Ellinon , "Decretul Prezidențial elen nr. 114/2010," Parlamentul elen, Atena, 2010.
26. OIM Grecia, "Legal Guide: Entry, Stay and Social Integration of Third Country Nationals in Greece," OIM, Atena, 2014.
27. Vouli ton Ellinon (Parlamentul elen), "Legea nr. 4939/2022, privind protecția internațională în Grecia," Atena, 2022.
28. Helenic Republic, "Administration and Contac for Asylum Service," Athena, 2025.
29. Ministry of Migration and Asylum., "Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής (RIS).","Atena, 2025.
30. Euporter, "Gestionarea migranților în Grecia s-a îmbunătățit semnificativ," Euporter, 2025.
31. European Union, "The status of migration management in mainland Greece," Bruxelles, 2025.
32. ECtHR, "Multiple violations concerning Afghan family whose daughter died at Croatian," ECtHR, Strasbourg, 2021.
33. Narodne Novine, nr. 114/2022, "Zakon o izmjenama Zakona o strancima [Legea pentru modificarea Legii Străinilor].," Croația, Zagreb, 2022.
34. Comisia Europeană, "Planul comun de punere în aplicare a Pactului privind migrația și azilul," UE, Bruxelles, 2024.
35. Jurnalul Uniunii Europene, "Regulamentului (UE) 2016/399 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere," UE, Bruxelles, 2024.
36. Parlamentul elen, "Legea 4939/2022 privind noul cod de azil, art. 50, 80 și 138-147.," Atena, 2022.

CZU: 343.85:351.94:061.1 EU
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.27

METODE ȘI TEHNICI AVANSATE DE SUPRAVEGHERE ȘI INTERCEPTARE UTILIZATE ÎN SCOPUL PREVENIRII ȘI COMBATERII CRIMINALITĂȚII DE CĂTRE STATELE EUROPENE

Mihail CEBAN[48]
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-9764-4529

Recenzent: Rodica CIOBANU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Rezumat: *Metodele și tehnicile avansate de supraveghere și interceptare reprezintă instrumente esențiale în activitatea autorităților responsabile cu siguranța publică, având rolul de a preveni și combate criminalitatea într-un mod eficient și bine coordonat. Acest domeniu cuprinde o gamă largă de proceduri specializate, de la monitorizarea discretă a persoanelor și vehiculelor suspecte, până la interceptarea comunicațiilor electronice, analiza datelor digitale și utilizarea tehnologiilor moderne de supraveghere video și audio. Prin aplicarea acestor tehnici, autoritățile pot detecta comportamente suspecte, colecta informații relevante și identifica rețele sau activități infracționale înainte ca acestea să producă efecte negative asupra societății. Ele joacă un rol crucial în sprijinirea anchetelor penale, facilitând adunarea de dovezi care pot fi utilizate în procesele judiciare, precum și în protejarea cetățenilor și prevenirea riscurilor pentru siguranța publică.*

Un aspect esențial al utilizării acestor metode este respectarea strictă a cadrului legal și a drepturilor fundamentale ale cetățenilor. Supravegherea și interceptarea trebuie efectuate doar în conformitate cu prevederile legale, cu autorizări judecătorești și cu respect pentru confidențialitatea și libertățile individuale, asigurând astfel un echilibru între securitate și drepturile omului. În plus, dezvoltarea tehnologică continuă aduce noi po-

48 doctorand, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Republica Moldova, email: mihail.ceban.usbphc@gmail.com

sibilități în domeniul supravegherii: inteligența artificială, analiza predictivă și sistemele integrate de monitorizare permit o detectare mai rapidă și mai precisă a amenințărilor, crescând eficiența intervențiilor autorităților și capacitatea de a preveni infracțiunile înainte ca acestea să aibă loc.

Cuvinte cheie: supraveghere, interceptare, practica judiciară, prevenire, combatere, mijloace tehnice, culegerea informației, urmărirea vizuală.

ADVANCED SURVEILLANCE AND INTERCEPTION METHODS AND TECHNIQUES USED TO PREVENT AND COMBAT CRIME BY EUROPEAN STATES

Abstract: *Advanced surveillance and interception methods and techniques are essential tools in the work of public security authorities, with the role of preventing and combating crime in an efficient and well-coordinated manner. This field encompasses a wide range of specialized procedures, from discreet monitoring of suspicious persons and vehicles, to interception of electronic communications, analysis of digital data and the use of modern video and audio surveillance technologies. By applying these techniques, authorities can detect suspicious behaviour, collect relevant information and identify criminal networks or activities before they have a negative impact on society. They play a crucial role in supporting criminal investigations, facilitating the collection of evidence that can be used in judicial processes, as well as in protecting citizens and preventing risks to public security.*

An essential aspect of the use of these methods is the strict respect of the legal framework and the fundamental rights of citizens. Surveillance and interception must be carried out only in accordance with legal provisions, with judicial authorizations and with respect for privacy and individual freedoms, thus ensuring a balance between security and human rights. In addition, continuous technological development brings new possibilities in the field of surveillance: artificial intelligence, predictive analytics and integrated monitoring systems allow for faster and more accurate detection of threats, increasing the efficiency of authorities' interventions and the ability to prevent crimes before they occur.

Keywords: surveillance, interception, judicial practice, prevention, combating, technical means, information gathering, visual tracking.

Introducere

Metodele și tehnicile avansate de supraveghere și interceptare constituie instrumente indispensabile în activitatea autorităților responsabile cu siguranța publică, având rolul de a preveni, identifica și combate criminalitatea într-un mod strategic, eficient și bine coordonat. Acest domeniu reprezintă un complex de proceduri specializate, care variază de la supravegherea discretă a persoanelor și vehiculelor suspecte, la monitorizarea comunicațiilor electronice și analiza datelor digitale, incluzând în mod integrat tehnologii moderne de supraveghere video și audio, sisteme de recunoaștere facială sau bieo-metrică și soluții avansate de analiză predictivă.

Prin aplicarea acestor tehnici, autoritățile sunt capabile să detecteze comportamente suspecte, să identifice modele și tipare de activitate infracțională și să colecteze informații relevante care permit descoperirea rețelelor criminale înainte ca acestea să producă efecte negative asupra societății. Aceste metode sprijină nu doar prevenția, ci și anchetele penale, facilitând adunarea de probe solide ce pot fi folosite în instanțe, contribuind la un proces judiciar corect și la protejarea cetățenilor. Totodată, supravegherea avansată permite reacții rapide în situații de urgență, cum ar fi atacuri teroriste, traficul de droguri sau alte infracțiuni grave, sporind eficiența și promptitudinea intervențiilor autorităților.

Un aspect esențial în utilizarea acestor tehnici îl reprezintă respectarea strictă a cadrului legal și a drepturilor fundamentale ale cetățenilor. Supravegherea și interceptarea trebuie efectuate exclusiv în conformitate cu legea, cu autorizări judiciare și cu respectarea confidențialității și libertăților individuale, astfel încât să se mențină un echilibru între necesitatea securității și protecția drepturilor omului. Încălcarea acestor principii nu doar că poate compromite probele colectate, ci poate genera efecte negative asupra încrederii publice și legitimității autorităților. În plus, evoluția tehnologică continuă deschide noi perspective în acest domeniu. Tehnologiile bazate pe inteligență artificială permit analiza în timp real a unui volum masiv de date, detectarea anomaliilor și identificarea comportamentelor suspecte cu o precizie mult mai mare decât metodele tradiționale. Sistemele integrate de monitorizare, recunoaștere bieo-metrică, analiza predictivă și instrumentele de cartografiere a rețelelor infracționale sporesc capacitatea autorităților de a anticipa amenințările și de a preveni infracțiunile înainte ca acestea să se producă. Această combinație între expertiza umană, pro-

cedurile legale și instrumentele tehnologice avansate redefinește modul în care siguranța publică poate fi asigurată în secolul XXI.

Metodele și tehnicile avansate de supraveghere și interceptare nu reprezintă doar un simplu instrument de urmărire a criminalității, ci constituie o componentă strategică a protecției societății, care integrează legalitatea, tehnologia, analiza inteligentă a informațiilor și capacitatea rapidă de reacție. Ele permit autorităților să dezvolte acțiuni pro-active, să reducă riscurile, să prevină victimele și să contribuie la un climat de siguranță și încredere pentru toți cetățenii.

Conținutul de bază. Datele statistice privind urmărirea penală a mercenarilor reflectă nu numai situația penală din stat în ansamblu, ci evidențiază, de asemenea, schimbările în investigarea infracțiunilor în domeniul militar și, nu în ultimul rând, în sfera politică. În ultimii ani, infracțiunile de acest tip au fost sursa unei ample rezonanțe publice. Pe această bază, se poate spune că calitatea investigării mercenarilor și a companiilor militare private este un anumit indicator al activității agențiilor de aplicare a legii, care necesită cea mai recentă și corectă abordare profesională în timpul investigației.

Dacă vorbim despre relevanța optimizării metodologiei de investigare a activităților mercenare, este necesar să subliniem specificitatea și varietatea modalităților de comitere (de la participarea directă la ostilități până la asistența logistică sau instruirea combatanților) și de disimulare a unor astfel de infracțiuni (de exemplu, explicarea activităților mercenare nu din punctul de vedere al motivelor egoiste, ci argumentând-o cu „motive patriotice" sau de protecție a asupriților).

În timpul investigării mercenariatului, apare necesitatea de acordare a atenției deosebite stabilirii evenimentului infracțional, identității autorului și victimelor unor astfel de infracțiuni, deoarece infracțiunile din această categorie se caracterizează printr-o anumită alegere a metodei, momentului și locului comiterii. Motivele mercenariatului sunt, de asemenea, specifice, deși motivul principal este cunoscut ca fiind îmbogățirea financiară.

Pe baza celor expuse mai sus, putem concluziona că circumstanțele care trebuie dovedite în detectarea mercenariatului au propria lor specificitate. Trebuie acordată o atenție deosebită modului, motivelor, momentului și locului comiterii infracțiunii. Toate aceste circumstanțe sunt adesea condiționate de caracteristicile personalității mercenarului. În plus, am observat

anterior că, pentru ca infractorul să fie calificat juridic drept mercenar, în conformitate cu art. 47 al Protocolului Adițional nr.1 la ***Convenția de la Geneva din 12 august 1949, privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale***, persoana trebuie să întrunească cumulativ 6 caracteristici obligatorii: să fie special recrutata în țară sau în străinătate pentru a lupta într-un conflict armat; să ia, în fapt, parte la ostilități; să ia parte la ostilități în special în vederea obținerii unui avantaj personal și căreia îi este efectiv promisă, de către o parte la conflict sau în numele ei, o remunerare superioara aceleia promise sau plătite combatanților având un grad și o funcție analoage în forțele armate ale acestei părți; să nu fie nici resortisant al unei părți la conflict și nici rezident al teritoriului controlat de o parte la conflict; să nu fie membru al forțelor armate ale unei părți la conflict; să nu fie trimisă de către un stat, altul decât o parte la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv [1].

Natura multe-fațetată a unui astfel de subiect infracțional necesită o abordare integrată și complexă în procesul de investigare.

Pentru a descoperi cu succes acest tip de infracțiune, este necesar de studiat personalitatea mercenarului, activitățile profesionale anterioare, relațiile cu membrii familiei, rudele și colegii de muncă, pasiunile și interesele personale.

Majoritatea mercenarilor profesioniști nu au reședință permanentă și folosesc adesea documente false. Unii dintre ei sunt foști membri ai forțelor armate sau organelor de aplicare a legii, posedă instruire specială și aptitudini de realizare a măsurilor tactice de luptă în teatrele de război. Combatanții mercenar posedă calități precum determinarea, voința, reticența și prudența în alegerea prietenilor. În plus, acești criminali au toate caracteristicile reprezentanților tipici ai tirajului de criminal violent.

Această caracteristică este baza pentru determinarea situațiilor tipice de investigare și, pe baza acestei viziuni, se dezvoltă algoritmul de acțiuni al grupului de investigatori, se formulează versiuni tipice de investigare, se determină direcția investigației, alegerea și pregătirea acțiunilor de investigare și a altor acțiuni în procesul de identificare, detectare și investigare a activităților mercenarului. Concomitent, sunt determinate tehnici speciale de interceptarea, documentare și supraveghere utilizate în combaterea mercenariatului.

Raportându-ne la investigarea activității mercenarilor prin măsurile

specifice activității speciale de investigații, putem evidenția următoarele măsuri aplicabile.

Localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice [2] este una din măsurile importante aplicate în procesul investigării activității mercenarilor.

Conform prevederilor articolului 28 din Legea Republicii Moldova nr. 59 privind activitatea specială de investigații, măsura în cauză implică urmărirea cu folosirea mijloacelor tehnice care determină locul aflării obiectului la care sunt atașate. Aici ne referim la documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală (GPS) ori prin alte mijloace tehnice. Aceasta constă în relevarea și fixarea acțiunilor persoanelor, a unor imobile, a mijloacelor de transport și a altor obiecte utilizând aparate tehnice de înregistrare.

Pentru realizarea localizării sau urmăririi prin sistemul GPS ori prin alte mijloace tehnice, se pot utiliza dispozitive care permit determinarea poziției persoanei sau a obiectului folosit de aceasta.

Esența acestei măsuri speciale de investigații constă în:

- relevarea și fixarea acțiunilor persoanelor;
- relevarea și fixarea unor imobile;
- relevarea și fixarea mijloacelor de transport;
- relevarea și fixarea altor obiecte;
- utilizarea aparatelor tehnice de înregistrare pentru efectuarea cumulativă a acțiunilor de relevare și fixare.

Aplicarea acestei măsuri este permisă exclusiv în cadrul urmăririi penale și necesită autorizarea prealabilă din partea judecătorului de instrucție. Acesta are atribuții speciale, ocupându-se de examinarea plângerilor împotriva organelor de urmărire penală, arestarea preventivă, autorizarea percheziților și a măsurilor speciale de investigații etc.[8, p.133-139].

Localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice poate fi realizată prin utilizarea dispozitivelor specializate care permit determinarea precisă a locației persoanei sau a obiectului investigat.

Meta-datele obținute din fotografiile din teatrele de război plasate deseori de către mercenarii pe rețelele de socializare permit demonstrarea faptului că într-o anumită perioadă de timp (când a fost făcută poza foto-

grafică), aflându-se pe un anumit teren (stabilit prin sistemul de poziționare globală GPS) persoana în cauză a participat la activități militare în calitate de mercenar. Totodată, pe pozele respective pot fi identificate persoane și obiecte imobile (clădiri, terenuri, râuri, lacuri, dealuri și alte elemente topografice), studierea detaliată a cărora poate

confirma aflarea persoanei anume în zona geografică respectivă într-o anumită perioadă de timp.

Rezultatele documentării obținute sunt consemnate într-un proces-verbal întocmit de către ofițerul de investigații responsabil de efectuarea măsurii. La acest document se anexează toate informațiile și materialele obținute pe parcursul investigației.

În situația în care documentarea este realizată de către subdiviziunile specializate de profil din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, procesul-verbal și suportul material de informații sunt întocmite în două exemplare. Primul exemplar este transmis inițiatorului măsurii, iar al doilea este anexat la dosarul special pornit și înregistrat în subdiviziunea de profil pentru evidență și control. Ulterior, procesul-verbal și materialele acumulate sunt prezentate conducătorului subdiviziunii specializate, care, după examinarea acestora, le transmite ofițerului de urmărire penală responsabil de investigarea cauzei penale concrete. Acesta, la rândul său, înaintează rezultatele documentării procurorului care coordonează urmărirea penală. Procurorul, după analizarea materialelor obținute, le prezintă judecătorului de instrucție care a autorizat măsura, având obligația de a evalua minuțios procesul-verbal și materialele anexate. Judecătorul de instrucție este responsabil de formularea unei concluzii scrise cu privire la legalitatea măsurii speciale de investigație efectuate și a rezultatelor obținute.

Colectarea de informații de la furnizorii de servicii de comunicații electronice

O altă măsură specială de investigații utilă în procesul documentării activității mercenarilor.

Aceasta, în conformitate cu prevederile articolului 32 din Legea Republicii Moldova nr. 59 privind activitatea specială de investigații [2], presupune colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice și a traficului de date computerizate constă în colectarea de la instituțiile de telecomunicații, de la operatorii de telefonie fixă sau mobilă,

de la operatorii de internet a informațiilor transmise prin canale tehnice de telecomunicații (telegraf, fax, paging, computer, radio și alte canale), fixarea secretă a informațiilor transmise sau primite prin intermediul liniilor tehnice de legături de telecomunicații de către persoanele supuse măsurii speciale de investigații, precum și obținerea de la operatori a informației deținute despre utilizatorii serviciilor de telecomunicații, inclusiv de roaming, și despre serviciile de telecomunicații prestate acestora.

La acestea se atribuie:

- posesorii numerelor de telefon;
- numerele de telefon înregistrate pe numele unei persoane;
- serviciile de telecomunicații prestate utilizatorului;
- sursa de comunicații (numărul de telefon al apelantului; numele, prenumele și domiciliul abonatului sau utilizatorului înregistrat);
- destinația comunicației (numărul de telefon al apelatului sau numărul la care apelul a fost ratat, redirecționat; numele, prenumele, domiciliul abonatului sau utilizatorului respectiv);
- tipul, data, ora și durata comunicației, inclusiv tentativele de apel eșuate;
- echipamentul de comunicații al utilizatorului sau alt dispozitiv utilizat pentru comunicație (numărul IMEI al telefonului mobil, denumirea locației cell ID);
- locul aflării echipamentului mobil de comunicații de la începutul comunicației, locația geografică a celulei.

În conformitate cu practicile consacrate în domeniul înregistrării și documentării rezultatelor măsurii analizate, se constată că organele de urmărire penală obțin, de la furnizorii de servicii de comunicații electronice menționați anterior, documentația relevantă ce atestă informațiile solicitate. Această documentație constă în înscrisuri oficiale și alte forme de înregistrare a datelor, care sunt esențiale pentru susținerea investigațiilor penale.

În situațiile în care măsura este implementată într-o manieră pro-activă, informația necesară poate fi furnizată în regim de urgență și, în acest scop, se utilizează formatul electronic. Această abordare permite transmiterea rapidă și eficientă a datelor, asigurând astfel operativitatea și capacitatea de reacție a organelor de urmărire penală la evoluțiile evenimentelor.

Documentarea rezultatelor măsurii, care constă în colectarea informațiilor de la furnizorii de servicii de comunicații electronice, se realizează prin multiple metode standardizate, menite să garanteze atât integritatea cât și veridicitatea datelor. Printre aceste metode se numără:

- **Procesul-verbal de ridicare a informațiilor**: un document oficial prin care se atestă preluarea datelor de la furnizorii de servicii de comunicații electronice. Acest proces verbal documentează circumstanțele și condițiile în care informația a fost obținută, oferind un cadru clar pentru validarea ulterioară a acesteia.
- **Procesul-verbal de colectare a informațiilor în timp real**: o metodă de documentare care asigură înregistrarea imediată a datelor, în momentul în care acestea sunt furnizate. Această procedură este esențială în situațiile de urgență, în care temporalitatea informației este crucială pentru desfășurarea investigațiilor.
- **Procesul-verbal de examinare a documentelor**: un raport detaliat prin care se certifică examinarea și verificarea documentelor obținute, garantând astfel autenticitatea și relevanța acestora în contextul investigațiilor penale.
- **Alte documente (scrise sau electronice)**: în funcție de specificul cazului și de sursa informației, pot fi utilizate și alte forme de documentație, atât în format tradițional cât și digital, pentru a completa evidențele obținute de la furnizorii de servicii.

Metodologia de colectare a datelor este concepută pentru a respecta protocoalele riguroase de verificare și validare, asigurând că fiecare informație preluată este supusă unui proces de evaluare detaliată. Aceasta implică verificarea sursei informației, confirmarea autenticității documentelor și analiza impactului acestora asupra cursului investigației. În plus, integrarea sistemelor informatice avansate facilitează transmiterea în timp real a datelor critice, sporind astfel capacitatea de reacție a organelor de urmărire penală și contribuind la o mai bună coordonare între diferitele entități implicate.

Astfel, implementarea unei documentări comprehensive și sistematice a rezultatelor măsurii nu doar că îmbunătățește calitatea investigațiilor, dar asigură și trasabilitatea și transparența procesului, permițând o revizuire independentă și ulterioară în cadrul procedurilor judiciare. Această abor-

dare integrată reprezintă un element esențial în optimizarea răspunsului instituțional la solicitările complexe ale mediului digital contemporan.

Identificarea abonatului sau a utilizatorului unei rețele de comunicații electronice. Este o măsură specială de investigații, deseori aplicată în procesul documentării activității mercenarilor. Potrivit prevederilor art.34 al Legii RM nr.59/2012 și art.138[6] al CPP al RM, MSI în cauză prevede identificarea abonatului sau a utilizatorului unei rețele de comunicații electronice, care constă în solicitarea de la furnizorul de servicii de comunicații electronice:

a) a datelor de identificare (numele, prenumele, IDNP, adresa) ale abonatului sau ale utilizatorului unei rețele de comunicații electronice (identificatorul internațional al abonatului mobil (IMSI), numărul de telefon, numărul de serie al modulului de identificare a abonatului (al cartelei SIM), adresa de internet protocol (IP), adresele fizice de prestare a serviciului fix);

b) a numerelor de telefon și/sau a adreselor de internet protocol (IP) înregistrate pe numele unei persoane.

Un alt procedeu operativ-tactic prevăzut de alin.2 al acestuia articol presupune stabilirea faptului dacă un serviciu de comunicații electronice este activ sau a fost activ la o anumită dată.

În contextul investigării activității de mercenariat, măsura specială de identificarea abonatului sau a utilizatorului unei rețele de comunicații electronice capătă o relevanță sporită, fiind un instrument esențial în elucidarea unor rețele complexe de activități ilegale transnaționale. Argumentele și motivele care stau la baza inițierii acestei măsuri pot fi explicate în felul următor:

Necesitatea identificării corecte a actorilor implicați

- ***Localizarea sursei comunicărilor***. În activitățile de mercenariat, comunicarea digitală reprezintă adesea mijlocul principal de coordonare a operațiunilor. Identificarea precisă a abonatului sau a utilizatorului asigură determinarea sursei reale a instrucțiunilor sau a tranzacțiilor ilegale, facilitând astfel tragerea la răspundere a persoanelor implicate.
- ***Eliminarea ambiguităților***. Prin solicitarea informațiilor direct de la furnizorii de servicii electronice, se evită potențialele erori sau confuzii în identificarea indivizilor care activează în rețele de mercenariat, contribuind la o investigație mai clară și precisă.

■ **Eficiența în obținerea probelor digitale**

- ***Acces rapid la informațiile critice***. În cazul activităților de mercenariat, operațiunile sunt adesea coordonate în timp real prin intermediul platformelor digitale. Obținerea promptă a datelor de la furnizorii de servicii electronice permite autorităților să urmărească evoluția comunicațiilor și să intervină rapid înainte ca probele să se deterioreze sau să fie șterse.
- ***Consolidarea lanțului probator***. Identificarea exactă a surselor de comunicare contribuie la construirea unui lanț probator consistent, indispensabil pentru demonstrarea legăturilor între rețelele de mercenariat și activitățile ilegale, inclusiv cele cu implicații internaționale.

■ **Protejarea intereselor naționale și a securității internaționale**

- ***Combaterea rețelelor de criminalitate organizată***. Activitățile de mercenariat sunt adesea legate de rețele complexe de criminalitate organizată. Identificarea persoanelor care utilizează mijloace electronice pentru a coordona aceste activități este crucială pentru desființarea acestor rețele și prevenirea extinderii activităților ilegale.
- ***Prevenirea amenințărilor la adresa securității naționale***. Prin intervenția rapidă în domeniul comunicațiilor electronice, autoritățile pot contracara planurile mercenarilor, prevenind astfel potențiale atacuri sau operațiuni ilegale ce ar putea avea consecințe grave asupra securității naționale și internaționale.

Colaborarea eficientă cu furnizorii de servicii electronice.

- ***Cooperare inter-instituțională și internațională***. Măsura facilitează schimbul de informații între organele de urmărire penală și furnizorii de servicii electronice, creând un cadru de cooperare care poate fi extins și către parteneri internaționali, esențial în contextul investigațiilor transfrontaliere privind activitățile de mercenariat.
- ***Optimizarea resurselor de investigație***. Accesul direct la datele digitale asigură o utilizare eficientă a resurselor și o mai bună coordonare a acțiunilor, esențială în cadrul investigațiilor complexe ce vizează rețelele de mercenariat.

■ **Argumente tehnice și metodologice specifice contextului**

- ***Utilizarea tehnologiilor moderne***. Avansul tehnologic permite extragerea și analizarea datelor digitale într-un mod rapid și precis, facili-

tând identificarea persoanelor implicate în activitățile de mercenariat.

- ***Metodologie riguroasă de verificare***. Procesul de identificare implică validări multiple și verificări ale autenticității datelor, asigurând că informațiile obținute sunt corecte și relevante pentru a susține investigațiile asupra rețelelor de mercenariat.

Astfel, în contextul investigării activităților de mercenariat, măsura specială de identificare a abonatului, proprietarului sau utilizatorului unui sistem de comunicații electronice se justifică prin necesitatea urgentă de a obține probe digitale esențiale, respectarea cadrului legal și procedurilor riguroase, precum și prin contribuția la desființarea rețelelor de criminalitate organizată. Această abordare integrată asigură o investigație eficientă, transparentă și coordonată, fiind un element important în eforturile autorităților de a proteja securitatea națională și de a combate activitățile transnaționale ilegale.

Cercetarea obiectelor și a documentelor. În contextul investigării infracțiunii de activitate mercenară, măsura specială de investigații „Cercetarea obiectelor și documentelor" (conform art. 36^2 din Legea Republicii Moldova nr. 59/2012 privind activitatea specială de investigații) se dovedește a fi esențială pentru elucidarea mecanismelor operaționale și a rețelelor implicate. Prin aplicarea acestei măsuri, organele de urmărire penală pot analiza în detaliu obiectele și documentele obținute pentru a depista semnele activității criminale și a stabili conexiunile dintre probele materiale și realitatea obiectivă a faptelor. Argumentele care justifică inițierea acestei măsuri, în contextul activității mercenarilor, se pot formula după cum urmează:

- **Identificarea tiparelor operaționale și a fluxurilor de comunicare**
  - ***Analiza documentelor și a materialelor digitale***. Studierea contractelor, a corespondenței electronice, a tranzacțiilor financiare și a altor înscrisuri poate evidenția tiparele de comunicare și tranzacțiile repetate, caracteristice rețelelor de mercenarism.
  - ***Reconstrucția lanțului operațional***. Compararea obiectelor și documentelor între ele ajută la stabilirea modului în care sunt coordonate operațiunile, identificând legăturile între diverși actori implicați.
- **Depistarea semnelor specifice activității mercenarilor**
  - ***Semne de organizare și planificare***. Documentele pot conține indicații privind structura organizațională a rețelei, distribuția responsabili-

tăților și modul de planificare a operațiunilor ilegale.

- **Indicatori de fraudă și falsificare**. Analiza științifică a documentelor poate releva eventualele modificări, falsificări sau alte anomalii, semnale ce pot indica natura ilicită a activității de finanțare a mercenarilor sau structurilor militare private care angajează și utilizează mercenarii în activitățile sale.

■ **Stabilirea surselor de finanțare și a fluxurilor de resurse**

- ***Evidențierea legăturilor financiare***. Prin cercetarea documentelor financiare, se pot identifica sursele de finanțare ale activităților mercenarilor, precum și modalitățile de transfer și distribuire a resurselor necesare desfășurării operațiunilor ilegale.
- ***Legătura între documentele contabile și activitatea operativă***. Corelarea actelor financiare cu alte documente (de exemplu, contracte sau ordine de plată) permite o evaluare detaliată a fluxurilor economice, contribuind la demascarea rețelei în întregime.

■ **Determinarea realității obiective prin abordare comparativă**

- ***Verificarea coerenței între probe***. Compararea obiectelor și documentelor analizate cu alte probe obținute în cursul investigației ajută la validarea informațiilor și la reconstruirea cronologiei faptelor, demonstrând astfel conexiunile între diferitele elemente ale rețelei de mercenarism.
- ***Metodologie riguroasă și științifică***. Aplicarea tehnicilor analitice moderne, de la expertiza caligrafică până la analiza digitală, asigură o interpretare obiectivă și verificabilă a probelor, întărind credibilitatea întregului dosar de urmărire penală.

■ **Consolidarea probelor pentru susținerea acțiunilor judiciare**

- ***Trasabilitatea și autenticitatea probelor***. Documentarea riguroasă a procesului de cercetare asigură trasabilitatea și integritatea probelor, aspect esențial în contextul procedurilor judiciare, unde fiecare element trebuie să poată fi verificat și validat independent.
- ***Element de deschidere pentru investigații ulterioare***. Rezultatele analizei obiectelor și documentelor pot oferi noi direcții de investigație, inclusiv identificarea altor rețele sau persoane implicate, extinzând astfel sfera de acțiune a autorităților.

În concluzie, inițierea măsurii speciale de investigații „Cercetarea obiectelor și a documentelor” în cazurile de activitate mercenară se justifică prin necesitatea de a desfășura o analiză științifică aprofundată, care să evidențieze semnele specifice activităților ilegale, să stabilească conexiunile operaționale și financiare ale rețelelor de mercenarism și să asigure o bază solidă de probe pentru acțiunile judiciare. Această abordare integrată contribuie la determinarea realității obiective și la desființarea structurilor criminale, protejând astfel securitatea națională și interesul public.

Accesarea, interceptarea și înregistrarea datelor informatice. Măsura specială de investigații „Accesarea, interceptarea și înregistrarea datelor informatice”, prevăzută la art. 27 alin. (1) pct. 1 lit. e) și reglementată în detaliu de art. 33 din Legea Republicii Moldova nr. 59/2012 privind activitatea specială de investigații (în redacția 2024), reprezintă una dintre cele mai complexe și avansate forme de activitate specială, adaptată provocărilor epocii digitale.

Această măsură are ca scop obținerea și documentarea informațiilor relevante pentru prevenirea, descoperirea și contracararea infracțiunilor grave, atunci când aceste informații sunt păstrate, transmise sau procesate în format electronic. Obiectul său include fișiere digitale, baze de date, metadate, comunicații electronice, loguri de conectare, informații criptate ori ascunse, precum și orice alt tip de date informatice necesare scopului investigației.

Aplicarea acestei măsuri presupune pătrunderea, în condițiile legii, într-un sistem informatic sau într-o rețea, în vederea copierii, stocării, conservării ori transmiterii datelor, fără alterarea conținutului ori funcționării sistemului. Intervenția poate avea loc atât local (prin examinarea fizică a dispozitivului), cât și de la distanță (prin mijloace tehnice specializate), incluzând interceptarea traficului de date, monitorizarea în timp real a activității informatice și captarea de informații digitale de interes operativ.

Această măsură se aplică exclusiv cu autorizarea judecătorului de instrucție, la demersul procurorului, conform art. 27 alin. (1). Autorizația stabilește durata (până la 30 de zile), scopul precis, limitele tehnice ale accesării și măsurile de protecție a informației nepertinente. Executarea revine subdiviziunilor specializate din cadrul MAI, SIS, sau altor organe abilitate, cu respectarea strictă a principiilor de confidențialitate, proporționalitate și trasabilitate.

Rezultatele măsurii sunt consemnate într-un proces-verbal de activitate specială de investigații și stocate în formate digitale sigilate, pentru a garanta integritatea și autenticitatea probelor. Acestea pot fi valorificate în procesul penal ca probe electronice, în conformitate cu Codul de procedură penală, fiind supuse evaluării procurorului.

În contextul investigării activității mercenarilor, această măsură este de o importanță crucială. Ea permite:

- identificarea și analiza metadatelor din fotografii realizate în teatrele de război;
- determinarea locației exacte a persoanelor pe baza coordonatelor GPS;
- examinarea comunicațiilor online dintre participanți;
- urmărirea fluxurilor de informații digitale utilizate pentru recrutare, finanțare sau coordonare operațională.

Aplicarea corectă a acestei măsuri oferă organelor de drept instrumente eficiente pentru stabilirea implicării directe a persoanelor în activități de mercenariat.

Interceptarea și înregistrarea comunicărilor și/sau a imaginilor. Măsura specială de investigații „Interceptarea și înregistrarea comunicărilor și/sau a imaginilor", prevăzută la art. 27 alin. (1) pct. 1 lit. b) și reglementată de art. 29 din Legea Republicii Moldova nr. 59/2012 privind activitatea specială de investigații, constituie una dintre cele mai importante măsuri operative de obținere a informațiilor confidențiale necesare pentru descoperirea și documentarea infracțiunilor grave, inclusiv a activităților de mercenariat.

Această măsură are ca obiect:

- **comunicările efectuate prin rețele de telefonie fixă sau mobilă, aplicații de mesagerie și internet (VoIP, e-mail, social media)**;
- **imaginile surprinse prin mijloace video, camere ascunse, dispozitive de supraveghere fixe ori mobile**;
- **sunetele și semnalele ambientale** din spații determinate, atunci când există suspiciunea rezonabilă privind desfășurarea unei activități infracționale.

Măsură se aplică **atât în timp real**, cât și prin **redarea ulterioară** a comunicărilor stocate, permițând investigarea activităților clandestine desfășurate în condiții de confidențialitate ridicată. Aplicarea măsurii se face

exclusiv cu autorizarea judecătorului de instrucție, la demersul procurorului, conform art. 27 alin. (1). Autorizația judiciară stabilește scopul, durata, limitele și mijloacele tehnice ce urmează a fi utilizate.

Rezultatele obținute – înregistrările audio, video, imaginile și transcrierile – sunt consemnate în procesul-verbal de activitate specială și se păstrează în condiții de securitate, fiind supuse lanțului de custodie pentru garantarea autenticității și integrității. Aceste materiale pot constitui mijloace de probă în procesul penal, în conformitate cu Codul de procedură penală, dacă au fost obținute cu respectarea prevederilor legale.

În contextul investigării activităților de mercenariat, „Interceptarea și înregistrarea comunicărilor și/sau a imaginilor" reprezintă o metodă deosebit de eficientă pentru identificarea și documentarea legăturilor dintre membrii rețelelor de mercenari, a fluxurilor de coordonare, de recrutare și finanțare, precum și a traseelor de deplasare către zonele de conflict. Prin intermediul acestei măsuri, pot fi obținute probe directe privind discuțiile operative, planificările de misiuni sau confirmările vizuale ale prezenței persoanelor în anumite locații.

Astfel, această măsură specială de investigații se dovedește indispensabilă în activitatea organelor de aplicare a legii, contribuind semnificativ la consolidarea capacității statului de a contracara amenințările de securitate generate de fenomenul mercenariatului.

Urmărirea vizuală. Măsura specială de investigații „Urmărirea vizuală", prevăzută la art. 27 alin. (1) pct. 3 lit. b) și reglementată prin art. 36^3 din Legea Republicii Moldova nr. 59/2012 privind activitatea specială de investigații, reprezintă o formă clasică, dar indispensabilă, de activitate specială de investigații, având ca scop observarea și documentarea comportamentului, deplasărilor, contactelor și acțiunilor persoanelor investigate în vederea obținerii informațiilor necesare prevenirii și descoperirii infracțiunilor grave.

Această măsură se aplică atunci când alte metode investigative nu pot furniza date suficiente și implică observarea discretă, continuă și sistematică a persoanelor, locurilor, obiectelor sau vehiculelor, fără a interveni în activitatea acestora. Ea poate fi realizată prin mijloace directe (urmărire fizică de către ofițeri specializați) sau prin mijloace tehnice (camere video, aparate foto, drone, dispozitive de localizare vizuală etc.), menite să asigure colectarea de date vizuale autentice.

În contextul investigării activităților de mercenariat, urmărirea vizuală are o valoare tactică deosebită. Aceasta permite identificarea și documentarea legăturilor operative dintre mercenari, recrutorii și finanțatorii acestora, observarea locurilor de întâlnire, a rutelor de deplasare, a zonelor de instruire sau de tranzit, precum și corelarea comportamentului vizual cu datele digitale și comunicaționale obținute prin alte măsuri speciale. De asemenea, prin această măsură pot fi documentate acțiunile de instruire și contactele operative din teritorii neutre sau de frontieră, oferind o imagine completă asupra dinamicii fenomenului.

Modalități tactice de realizare

Urmărirea vizuală poate fi:

1. **Fixă (stabilă)** – observarea unui anumit loc (clădire, vehicul, zonă de întâlniri), în scopul identificării persoanelor care îl frecventează;
2. **Mobilă (dinamică)** – urmărirea în mișcare a persoanei vizate, pe jos sau cu mijloace de transport;
3. **Combinată** – integrarea observației directe cu utilizarea mijloacelor tehnice (camere ascunse, drone, binocluri cu lentilă telefoto, sisteme GPS pasive).

Rezultatele activității se consemnează într-un **raport de urmărire vizuală**, completat cu **materiale foto-video** autentificate, care pot fi valorificate ulterior ca **mijloace de probă** în procesul penal, în condițiile Codului de procedură penală.

Relevanță tactică în investigarea activității mercenarilor.

În cadrul investigării fenomenului mercenariatului, măsura „Urmărirea vizuală" are o importanță deosebită prin capacitatea de a **documenta comportamente, interacțiuni și mișcări în spațiul fizic**, oferind o bază factuală solidă pentru identificarea activităților ilicite.

Prin aplicarea acestei măsuri pot fi:

- **monitorizate deplasările și întâlnirile operative** dintre mercenari, recrutorii acestora și finanțatori;
- **documentate vizitele frecvente la ambasade, organizații, locații de instruire militară sau companii militare private**;
- **identificate persoanele de contact, vehiculele utilizate și traseele logistice** (deplasări spre aeroporturi, granițe sau zone de conflict);

- **coroborate datele vizuale cu cele digitale**, provenite din măsurile de interceptare și analiză informatică, pentru reconstruirea completă a lanțului infracțional.

De exemplu, în cadrul investigațiilor legate de recrutarea cetățenilor moldoveni în teatre externe de război, urmărirea vizuală poate furniza **probe despre întâlnirile de instruire, livrarea echipamentului, contactele conspirative sau transferurile de resurse materiale**, consolidând astfel dosarul probatoriu.

Astfel, „Urmărirea vizuală" constituie o măsură tactică fundamentală pentru investigarea fenomenului mercenariatului, oferind o sursă probatorie de înaltă valoare, bazată pe observație factuală și verificabilă. Prin aplicarea sa corectă, se realizează un echilibru între nevoia de securitate națională și respectarea drepturilor fundamentale ale omului, consolidând capacitatea statului de a preveni și contracara formele moderne de activitate mercenară.

Culegerea de informații. Este o măsură specială de investigații, prevăzută de art. 27 alin. (1) pct. 3 lit. c) și art. 36[4] din Legea Republicii Moldova nr. 59/2012 privind activitatea specială de investigații, menită să asigure acumularea sistematică, organizată și coerentă a datelor relevante pentru elucidarea unor relații, evenimente sau conduite susceptibile de a constitui infracțiuni grave. Într-un registru mai larg, aceasta are rolul de a construi un „tablou informațional" — respectiv un corpus de elemente factuale și indicii — care să permită formularea ipotezelor de lucru, selecția măsurilor speciale ulterioare (ASI) și fundamentarea actelor de procedură (cereri, mandate, ordonanțe).

În contextul investigării activității mercenarilor, culegerea de informații urmărește identificarea structurilor de recrutare, a lanțurilor logistice, a canalelor de finanțare, a rutelor de deplasare și a persoanelor cheie implicate, precum și acumularea de date care permit corelarea probelor digitale, vizuale și financiare.

Această măsură presupune dobândirea sistematică a informațiilor referitoare la persoane fizice și juridice, precum și la fapte, evenimente și circumstanțe de interes, prin studiul direct al documentelor, materialelor și bazelor de date, dar și prin întocmirea de solicitări adresate persoanelor sau instituțiilor care dețin astfel de date. În contextul investigării activității de mercenarism, această măsură capătă o relevanță strategică sporită, dat fiind

caracterul complex și adesea transnațional al rețelelor de mercenari, care operează în mod clandestin și se bazează pe fluxuri variate de informații și resurse.

Implementarea acestei măsuri se dovedește a fi de o importanță hotărâtoare pentru identificarea și cartografierea rețelelor de activitate ilegală, facilitând obținerea unor date concrete privind identitatea persoanelor implicate, structura organizațională a rețelelor și modul de coordonare al operațiunilor. În situațiile în care activitatea mercenarilor implică tranzacții financiare ilicite, comunicări criptate și conexiuni cu entități internaționale, culegerea informațiilor prin studierea documentelor oficiale, rapoartelor de activitate și bazelor de date devine indispensabilă pentru elaborarea unui tablou detaliat al fenomenului.

Măsura poate fi aplicată atât în cadrul proceselor penale, când este necesară pentru desfășurarea investigațiilor, cât și în afara acestora, în contextul unor proceduri de monitorizare continuă a activităților de mercenarism. Prin întocmirea de solicitări specifice către persoanele și instituțiile relevante, autoritățile pot accesa informații critice care dezvăluie sursele de finanțare, canalele de comunicare și legăturile operaționale dintre diverși actori implicați în rețelele de mercenari. Această abordare metodologică robustă nu doar că permite corelarea datelor obținute din surse multiple, dar și identificarea unor elemente ascunse ce pot indica modul de funcționare și evoluția acestor rețele, contribuind semnificativ la desființarea lor.

În plus, analiza detaliată a documentelor și a materialelor colectate oferă un cadru de interpretare științifică, esențial pentru stabilirea conexiunilor între fapte, evenimente și actori, ceea ce consolidează baza probatorie necesară în cadrul investigațiilor penale. Astfel, culegerea informațiilor devine un instrument indispensabil în demersurile de investigare a activității de mercenarism, oferind autorităților posibilitatea de a construi un dosar complex și coerent, care să reflecte realitatea obiectivă a faptelor și să sprijine acțiunile ulterioare în instanță.

În concluzie, măsura de culegere a informațiilor despre persoane și fapte constituie un pilon fundamental în investigațiile privind activitatea de mercenarism, asigurând obținerea și analiza unei game variate de informații esențiale pentru identificarea, demascarea și desființarea rețelelor de mercenari, atât pe plan național, cât și internațional.

Obiectul culegerii este larg și include:

- informații biografice și relaționale despre persoane (asociere, antecedente, contacte);
- date cu privire la locații și infrastructuri (locații de întâlnire, depozite, centre de instruire);
- elemente de mobilitate (itinerare, rute);
- date financiare preliminare (indicații despre fluxuri și intermediari);
- informații din surse secrete umane sau cele deschise (OSINT);
- rezultate ale activităților de teren (observații, fotografii, rapoarte).

Acest obiect poate fi atins atât prin metode deschise (colectare OSINT, interviuri), cât și prin mijloace specifice ASI (informatori, supraveghere discretă, consultări cu furnizori), în limitele legii.

Modalități și tehnici de implementare.

Culegerea de informații se realizează printr-un repertoriu variat de tehnici, dintre care cele mai relevante pentru investigarea mercenarilor sunt:

- **OSINT:** monitorizarea rețelelor sociale, forumurilor, anunțurilor de recrutare, probe foto/video publice și arhive media pentru extragerea metadatelor, contextelor și conexiunilor.
- **HUMINT (surse umane):** gestionarea colaboratorilor, informatorilor și a investigatorilor sub acoperire pentru obținerea de informații despre recrutări, întâlniri și trasee logistice.
- **Analiză relațională (link analysis):** construirea de grafuri care leagă persoane, entități comerciale, conturi și locații pe baza datelor colectate.
- **Verificări de teren:** observații discreționare, interviuri cu martori, verificări la locurile de muncă sau cazare, vizite la aeroporturi/agenții de turism.
- **Corelare multi-sursă:** combinarea datelor financiare preliminare (rapoarte FIU – în măsura cooperării), PNR/APIS, imagini și mărturii pentru a forma ipoteze verificabile.

În practică, culegerea implică aplicarea selectivă și iterativă a acestor tehnici, astfel încât informația obținută să fie comparabilă, verificabilă și potrivită pentru a susține demersurile probatorii ulterioare.

Informațiile culese constituie, în mod normal, probe de natură circumstanțială: ele pot confirma ipoteze, pot conduce la alte măsuri ASI și, în coroborare cu probe directe (interceptări, imagini autentificate, probe fi-

nanciare), pot susține actele de inculpare. Independente, multe dintre aceste informații nu sunt suficiente pentru o condamnare; de aceea legea și practica impun ca ele să fie folosite pentru a fundamenta măsuri suplimentare care produc probe directe și admisibile în instanță.

Aplicabilitate practică în investigarea mercenarilor — exemple operaționale

- **Identificarea rețelelor de recrutare:** monitorizarea anunțurilor și canalelor online pentru identificarea ofertelor, urmată de folosirea surselor umane pentru a confirma existența întâlnirilor și a condițiilor de angajare.
- **Mapa logistică:** culegerea de informații despre rutare (agenții de turism, companii de transport), locuri de instruire și depozite de echipament, coroborate ulterior cu urmărirea vizuală și culegerea de date tehnice.
- **Descoperirea punților financiare preliminare:** identificarea unor entități intermediare sau „front-companies" pe baza datelor comerciale publice și a rapoartelor OSINT, ca bază pentru demersuri FININT ulterioare.
- **Profilare operațională:** compilarea dosarelor informaționale privind profilul comportamental și relațional al persoanelor suspectate (modele de deplasare, contacte, istorice de comunicare publică).

Astfel, măsura „culegerea de informații" reprezintă un instrument strategic de etapă incipientă, indispensabil în investigarea activității mercenarilor. Prin acumularea și structurarea sistematică a datelor provenite din surse multiple, această măsură permite formularea ipotezelor de lucru, direcționarea eficientă a resurselor ASI și fundamentarea măsurilor tehnice și procedurale ulterioare. Totodată, pentru a funcționa ca element credibil într-un demers probator, culegerea trebuie însoțită de riguroase garanții de legalitate, verificare și protecție a drepturilor fundamentale.

Alte acțiuni cu caracter operativ utilizate în procesul investigării activității mercenarilor. Pe lângă măsurile speciale de investigații prevăzute în legislația națională, în practica investigativ-operativă sunt aplicate și unele acțiuni specifice, utilizate în procesul explorărilor operative, în scopul identificării vectorilor de interes.

La ceste acțiuni specifice putem atribui **identificarea persoanei** – o acțiune importantă pentru cercetarea infracțiunilor și realizarea justiției penale.

În contextul investigării activității mercenarilor, identificarea persoanelor reprezintă un aspect esențial în elucidarea și combaterea actelor criminale, contribuind decisiv la realizarea justiției penale. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (art. 252) stipulează expres necesitatea de a identifica făptuitorul sau persoanele implicate în săvârșirea unei infracțiuni, evidențiind faptul că probele adunate în cadrul urmăririi penale trebuie să conducă la depistarea celor care comit, instigă sau facilitează activități ilicite [11, p.27]. În cazul activității mercenarilor, acest demers presupune nu doar stabilirea faptului că actul infracțional se datorează unei acțiuni umane deliberate, ci și obținerea datelor de identitate ale persoanelor care organizează și/sau execută operațiunile ilegale, activități caracterizate prin structuri complexe și operațiuni adesea transnaționale.

Conform art. 2 din Legea privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 29.03.2012, una dintre sarcinile principale ale activităților speciale de investigații este relevarea atentatelor criminale, prevenirea și curmarea infracțiunilor, precum și identificarea persoanelor care le organizează și/sau le comit. În cazul activității mercenarilor, identificarea acestor actori devine o componentă indispensabilă atât în faza preliminară, până la declanșarea procesului penal sau a urmăririi penale, cât și în etapa ulterioară a investigației, atunci când făptuitorii rămân neidentificați. Astfel, indiferent dacă investigația se inițiază din fapta penală sau din identificarea preliminară a făptuitorului, identificarea persoanei rămâne un element fundamental în demersul de investigare [8, p.24].

Din perspectivă metodologică, identificarea persoanelor implicate în activitățile de mercenarism se realizează prin desfășurarea unui complex de măsuri speciale de investigații, operațiuni informativ-operative, tehnici de identificare și căutare, procedee criminalistice și acțiuni procesual-penale. *Stricto senso*, această sarcină se efectuează prin măsura specială de investigații privind identificarea persoanei, prevăzută la art. 36 din Legea nr. 59/2012, completată de alte măsuri speciale adecvate complexității fenomenului. Astfel, identificarea persoanei se bazează pe analiza semnalmentelor statice (precum amprentele digitale, componentele sângelui și salivei, urmele de miros și cele lăsate la locul infracțiunii) și a semnalmentelor dinamice (inclusiv tiparele de mers, gesturile și expresiile faciale), utilizându-se în același timp metode avansate, cum ar fi foto-robotul și alte tehnologii de identificare, care permit stabilirea cu o probabilitate sporită a identității individului.

În cazul investigațiilor privind activitatea mercenarilor, aceste metode sunt adaptate pentru a răspunde provocărilor specifice ale fenomenului, unde actele infracționale se desfășoară adesea în medii complexe și se bazează pe rețele organizate de colaborare. Astfel, identificarea precisă a persoanelor implicate nu numai că sprijină stabilirea responsabilității penale, ci contribuie și la desființarea rețelelor de mercenarism prin elucidarea modului de organizare și operare a acestora. În concluzie, procesul de identificare, fundamentat atât pe aspecte statice cât și pe cele dinamice, constituie un pilon esențial în investigațiile privind activitatea mercenarilor, asigurând o abordare riguroasă și științifică necesară pentru realizarea unei investigații eficiente și pentru garantarea justiției penale.

Identificarea (recunoașterea) constituie *ansamblul de mijloace și metode folosite de organele judiciare pentru stabilirea trăsăturilor și particularităților acesteia; activitatea unui subiect care stabilește o asemănare a unei informații recente cu o informație precedent* [5].

În investigarea activității mercenarilor, identificarea persoanelor reprezintă un proces esențial, întrucât rețelele implicate funcționează adesea în contexte transnaționale și dispun de structuri organizaționale sofisticate. În acest sens, utilizarea sistemelor informaționale avansate și recurgerea la asistența martorilor, capabili să recunoască infractorii aflați în afara țării, contribuie semnificativ la procesul de identificare a persoanelor implicate.

Din punct de vedere practic, procesul de identificare a persoanei în contextul activității mercenarilor se desfășoară printr-o serie de acțiuni complexe, care pot fi conceptualizate în două categorii principale. Prima categorie cuprinde acțiuni de acumulare a informației, măsuri speciale de investigație ce facilitează identificarea, precum chestionarea, culegerea informațiilor despre persoane și fapte, colectarea mostrelor pentru cercetarea comparată și analiza obiectelor și documentelor. Aceste acțiuni sunt completate de operațiuni de urmărire vizuală, efectuate cu un obiectiv clar determinat, vizând depistarea și identificarea persoanei în contextul rețelelor de mercenarism. A doua categorie include acțiuni destinate stabilirii asemănării între subiectul identificat și profilul de referință, ceea ce constituie identificarea propriu-zisă a persoanei.

Teoretic, complexitatea măsurii speciale de identificare a persoanei, aplicată în investigarea activității mercenarilor, a fost subliniată prin caracterul său multifactorial, ce integrează elemente de urmărire vizuală, in-

terogarea cetățenilor, culegerea de informații, precum și analiza obiectelor sau documentelor – incluzând cercetarea amprentelor digitale, a urmelor de sânge, a salivei și a altor eliminări ale corpului uman. Toate aceste acțiuni au un scop comun, acela de a stabili cu precizie identitatea persoanei implicate. În funcție de natura acțiunilor desfășurate, acestea pot fi considerate ca fiind parte componentă a măsurii de identificare a persoanei sau ca elemente integrative ale altor măsuri speciale de investigații [8, p. 341].

Astfel, într-un cadru investigativ orientat spre combaterea activității mercenarilor, identificarea persoanei se dovedește a fi un instrument de primă importanță, asigurând o abordare științifică și riguroasă ce facilitează demascarea și urmărirea penală a rețelelor implicate în aceste operațiuni ilicite.

Modalitățile și metodele identificării persoanelor implicate în activitatea mercenarilor. Investigarea activității mercenarilor impune utilizarea unor metode complexe și adaptate de identificare a persoanelor implicate, având în vedere caracterul clandestin și transnațional al acestui fenomen criminal. În funcție de informațiile obținute despre obiectul identificării, de procedeele tactice aplicate și de nivelul de securizare a investigației, măsura specială de identificare poate fi realizată prin modalități ***publice***, ***secrete*** sau ***cifrate***.

Identificarea publică presupune acțiuni deschise, desfășurate de autoritățile competente în vederea stabilirii identității mercenarilor sau a altor persoane implicate în activități conexe. Aceasta poate include legitimarea și verificarea documentelor de identitate ale persoanelor suspecte, în conformitate cu dispozițiile legale aplicabile [3, p.169], precum și publicarea portretelor- robot, fotografiilor, înregistrărilor video sau anunțurilor oficiale privind persoanele anunțate în căutare. Identificarea publică se aplică nu doar pentru stabilirea identității făptuitorilor, ci și pentru identificarea victimelor recrutate, utilizate sau eliminate de rețelele de mercenariat.

Identificarea secretă implică desfășurarea unor operațiuni sub acoperire de către ofițerii de investigații sau colaboratori confidențiali, fără ca subiectul vizat să fie conștient de aceste acțiuni. Această metodă este esențială în contextul infracțiunilor de mercenariat, având în vedere că suspecții operează în structuri bine organizate și adoptă măsuri de contracarare a urmăririi (contrafilaj etc.). Un exemplu de identificare secretă este utilizarea ambuscadelor tactice [4] pentru depistarea mercenarilor implicați în

conflicte armate sau în acțiuni paramilitare, mai ales atunci când singurele informații disponibile provin din analiza modului de operare al grupului infracțional.

Identificarea cifrată constă în observarea operativă a persoanelor de interes prin crearea unor circumstanțe favorabile recunoașterii acestora, fără a le comunica scopul real al investigației [9, p. 216]. Un exemplu de aplicare a acestei metode în contextul investigațiilor asupra activității mercenarilor este patrularea mascată în zonele frecventate de suspecți, alături persoanele care pot contribui la identificarea făptuitorilor [8, p.340].

Metodele și mijloacele identificării persoanelor implicate în activități de mercenariat. În conformitate cu prevederile art. 36 din Legea nr. 59/2012, identificarea persoanelor suspectate poate fi realizată printr-o serie de metode criminalistice și tehnico-științifice, menite să asigure recunoașterea operativă a subiecților investigați. Aceste metode sunt general aplicabile și în cazul identificării persoanelor bănuite de implicarea în activități de mercenariat.

Printre cele mai relevante metode se numără:

· **Metoda portretului vorbit**, utilizată pentru reconstrucția trăsăturilor fizice ale mercenarilor pe baza descrierilor oferite de martori sau de foști complici;

· **Identificarea după amprentele digitale**, esențială pentru stabilirea identității persoanelor suspectate pe baza urmelor biologice prelevate din teatrele de operațiuni militare sau din locațiile utilizate de grupurile de mercenariat;

· **Identificarea după urmele de picioare (încălțăminte)**, aplicabilă în cazul operațiunilor clandestine unde mercenarii își ascund intenționat identitatea;

· **Identificarea pe baza fotografiilor sau înregistrărilor video**, metodă eficientă în analiza materialelor obținute din surse deschise (OSINT), din interceptări sau din dronele de supraveghere utilizate în zone de conflict;

· **Identificarea în mediul ambiental**, prin observarea modului de interacțiune al suspecților în diverse locații, inclusiv în punctele de recrutare, de tranzit sau de redistribuire a mercenarilor;

· **Metoda experimentală**, constând în reconstrucția comportamentală a mercenarilor pe baza analizelor psihologice și a simulărilor operaționale;

· **Identificarea prin metoda informării electronice**, ce presupune utilizarea bazelor de date internaționale și a rețelelor de supraveghere digitală pentru depistarea și urmărirea mercenarilor active. Identificarea persoanelor implicate în activități de mercenariat reprezintă o componentă esențială a investigațiilor speciale, având în vedere caracterul mobil, conspirativ și transnațional al acestui fenomen. Utilizarea metodelor avansate de identificare, alături de aplicarea unor modalități tactice adaptate la specificul infracțiunii, contribuie semnificativ la stabilirea apartenenței și locului aflării persoanelor implicate în activitatea rețelelor mercenare și la tragerea la răspundere penală a acestora.

Chestionarea reprezintă o altă acțiune importantă (care în redacția mai veche a Legii 59/2012 a fost prevăzută ca o măsură specială de investigații aparte), și se dovedește a fi una esențială în contextul investigării activității de mercenarism. Această procedură constă în comunicarea directă și nemijlocită a ofițerului de investigații, alături de alte persoane împuternicite, cu indivizi care dețin informații relevante referitoare la fapte, evenimente, circumstanțe sau persoane implicate în rețelele de mercenarism. Comunicarea personală, realizată față în față, asigură un transfer de informații fără intermediari, minimizând riscul de distorsiune a datelor și facilitând clarificarea promptă a oricăror ambiguități. Astfel, ofițerii de investigații, în calitate de reprezentanți oficiali, sunt împuterniciți să stabilească un dialog deschis pentru a identifica și recupera informațiile ascunse sau deliberate [10, p.37], esențiale în elucidarea activității ilegale de mercenarism.

În contextul activității de mercenariat, acest procedeu capătă o importanță sporită, având în vedere complexitatea rețelelor transnaționale și natura organizată a activităților desfășurate. Metodologia aplicată implică o abordare proactivă, orientată spre depistarea intenționată a informațiilor reținute sau ascunse, prin analiza detaliată a declarațiilor și corelarea acestora cu alte probe investigabile. Integrarea tehnicilor criminalistice avansate de interogare cu procedee specializate de identificare a conspirațiilor facilitează evidențierea incoerențelor și a semnelor unei posibile ascunderi deliberate a datelor, caracteristici ce pot fi specifice structurilor organizate de mercenari.

Subdiviziunile specializate ale autorităților, care dețin expertiza tehnică și analitică necesară, interpretează și validează informațiile obținute prin metode științifice moderne. Rezultatele chestionării sunt ulterior inte-

grate într-un proces investigativ mai amplu, care presupune corelarea și verificarea datelor cu alte probe, contribuind astfel la reconstruirea completă a rețelelor de mercenariat și la identificarea fluxurilor financiare și operaționale implicate. Documentarea meticuloasă a fiecărei etape a chestionării asigură integritatea probelor, aspecte esențiale în contextul procedurilor judiciare, unde fiecare element de informație trebuie să fie verificabil și validat independent.

Prin urmare, chestionarea constituie un instrument indispensabil în demascarea și combaterea activităților de mercenarism. Aceasta contribuie semnificativ la elucidarea rețelelor de activitate ilegală, prin combinarea tehnicilor criminalistice avansate cu procedeele de identificare a conspirațiilor, fundamentând astfel solid probele necesare pentru desfășurarea investigațiilor speciale și, ulterior, pentru acțiunile judiciare împotriva celor implicați în activități ale mercenarilor.

Chestionarea se caracterizează prin faptul că informația este obținută prin metoda criminalistică integrată cu procedee de conspirație [9, p.203].

Supravegherea transfrontalieră presupune un complex de măsuri, realizat în mod direct și secret de către ofițerii de investigații ai subdiviziunilor specializate în privința unei persoane (grup de persoane), în scopul culegerii de informații necesare stabilirii faptelor, adreselor (imobilelor), unităților de transport, identificării persoanelor cu care ia legătura subiectul, cu fixarea foto/video a unor momente și situații considerate ca fiind relevante pe parcursul unei urmăriri [6, p.475].

Supravegherea transfrontalieră reprezintă urmărirea/monitorizarea persoanelor și activităților care implicau trecerea sau acțiuni în zona frontierelor - adică urmăriri vizuale și tehnice care aveau componentă transfrontalieră (de pildă: monitorizarea traseului unui suspect care se deplasa prin mai multe țări, coordonări operative cu autoritățile de frontieră / LEA din state vecine)[12].

Concluzii

Metodele și tehnicile avansate de supraveghere și interceptare constituie un element fundamental al arhitecturii moderne de siguranță publică, reprezentând mult mai mult decât simple instrumente operative utilizate în investigarea faptelor penale. Ele configurează un sistem complex și interconectat de proceduri, tehnologii și mecanisme legale, prin intermediul căruia autoritățile pot preveni, identifica și combate fenomenul infracțional într-o

manieră strategică, coordonată și adaptată realităților contemporane. De la supravegherea discretă a persoanelor și vehiculelor suspecte până la monitorizarea comunicațiilor electronice și analiza avansată a datelor digitale, aceste metode permit o înțelegere aprofundată a dinamicii criminalității și o intervenție eficientă înainte ca amenințările să se materializeze.

Importanța lor se reflectă atât în componenta preventivă, cât și în cea represivă a activității autorităților. Prin identificarea tiparelor infracționale, cartografierea rețelelor criminale și detectarea anomaliilor comportamentale, se creează premisele unor acțiuni proactive, menite să reducă riscurile și să limiteze producerea de victime. În același timp, aceste tehnici facilitează colectarea de probe temeinice, relevante și concludente, contribuind la desfășurarea unor anchete riguroase și la consolidarea unui proces judiciar echitabil. Capacitatea de reacție rapidă în situații critice – precum terorismul, traficul de droguri, criminalitatea organizată sau alte infracțiuni grave – evidențiază rolul esențial al supravegherii avansate în protejarea stabilității și securității sociale.

Evoluția tehnologică amplifică în mod semnificativ eficiența acestor metode. Integrarea inteligenței artificiale, a sistemelor de recunoaștere biometrică, a analizelor predictive și a platformelor integrate de monitorizare permite procesarea în timp real a unor volume impresionante de informații, identificarea conexiunilor ascunse și anticiparea comportamentelor cu potențial infracțional. Această sinergie între competența umană, cadrul normativ și instrumentele tehnologice de ultimă generație redefinește standardele intervenției în domeniul siguranței publice și oferă autorităților capacitatea de a acționa cu o precizie și o eficiență sporite. Cu toate acestea, utilizarea acestor tehnici presupune o responsabilitate majoră. Respectarea strictă a cadrului legal, obținerea autorizărilor judiciare și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor reprezintă condiții indispensabile pentru menținerea legitimității și a încrederii publice. Orice abatere de la aceste principii poate compromite atât validitatea probelor, cât și credibilitatea instituțiilor implicate. Prin urmare, echilibrul dintre necesitatea asigurării securității și garantarea drepturilor omului trebuie să rămână un reper constant în aplicarea acestor măsuri.

În ansamblu, metodele și tehnicile avansate de supraveghere și interceptare se conturează ca o componentă strategică indispensabilă a protecției societății moderne. Ele îmbină legalitatea, analiza inteligentă a informații-

lor, inovația tehnologică și capacitatea de reacție rapidă, contribuind la consolidarea unui climat de ordine, siguranță și încredere. Astfel, în contextul provocărilor tot mai complexe ale secolului XXI, aceste instrumente devin nu doar mijloace de combatere a criminalității, ci veritabile garanții ale stabilității și securității colective.

Referințe bibliografice:

1. Protocol nr.1 adiţional la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale;
2. Legea nr.59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigaţii // Monitorul Oficial nr.113-118 din 08.06.2012;
3. Cristescu, D.I. Investigarea criminalistică a infracțiunilor contra securității naționale și de terorism, Timișoara, Editura Solness, 2004;
4. Dudarenko, V.V. Tehnica ambuscadei tactice: distincția de provocarea unei infracțiuni. URL: http://bmpravo.ru/show_stat.php?stat=1075 [accesat: 01.02.2024];
5. Dicționar explicativ electronic al limbii române. URL: https://dexonline.ro/definitie/identificare%20%5b, accesat la 01.02.2026;
6. Glavan B. Activitatea specială de investigații și procesul penal. Aspecte comune și delimitări, Chișinău, Editura Print-Caro, 2022, ISBN 978-9975-135-63-4;
7. Gherman M. Botnari I. Temeiurile dispunerii măsurilor speciale de investigaţii în cadrul procesului penal. În: Revista Legea şi Viaţa, Chișinău, nr. 1 (373), 2023;
8. Goryainov, V.S. Ovchinsky, G.K. Teoria activităților de căutare operațională, Moscova, Editura Sinilov INFRA-M, 2001;
9. Goryainov, K.K., Kvasha, Yu.F., Surkov, K.V. Legea federală privind activitățile operaționale-investigative, Comentariu, Moscova, Editura Novy Yurist, 1997;
10. Mîrzac V., Glavan V. Utilizarea mijloacelor tehnice în activitatea specială de investigații, Chișinău, 2014;
11. Neagu, I. Drept procesual pena, Partea Specială, vol.I, București, Editura Oscar Print, 1994;
12. Roman D. Activitatea specială de investigații și alte activități informative. Note de curs. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău, 2019.

CZU: 343.132:343.575:343.37(4)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.28

ROLUL INVESTIGAȚIILOR SPECIALE ÎN IDENTIFICAREA ȘI DOCUMENTAREA ACTIVITĂȚILOR INFRACȚIONALE PE PALIER EUROPEAN ÎN ETAPA CONTEMPORANĂ

Ioan ADEACONIȚEI[49]
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-8707-2713
Rodica CIOBANU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Rezumat: *Investigațiile speciale joacă un rol esențial în descoperirea și documentarea activităților criminale, având un impact semnificativ asupra combaterii criminalității organizate și a altor forme complexe de infracțiune. Aceste proceduri investigative sunt derulate de obicei de agenții de aplicare a legii cu competențe speciale, cum ar fi serviciile de informații sau unități ale poliției, și implică metode de anchetă mai avansate și mai intruzive decât cele standard. Scopul principal al investigațiilor speciale este să identifice, să urmărească și să colecteze dovezi esențiale care pot duce la identificarea și prinderea infractorilor. În cadrul acestora, sunt folosite tehnici precum supravegherea electronică, interceptarea comunicațiilor, infiltrarea agenților sub acoperire sau utilizarea surselor confidențiale. Aceste metode permit autorităților să acceseze informații care nu ar putea fi obținute prin metode tradiționale de investigație, având o eficiență crescută în cazuri complexe, cum ar fi traficul de droguri, corupția sau infracțiunile de spălare de bani.*

Mai mult, investigațiile speciale contribuie nu doar la capturarea infractorilor, ci și la prevenirea și destructurarea unor rețele criminale mai mari. Prin documentarea detaliată a activităților infracționale, agențiile de aplicare a legii pot construi dosare de caz mai solide, care sunt esențiale pentru succesul în instanță. Astfel, prin utilizarea acestor tehnici avansate, investigațiile speciale devin un instrument indispensabil în asi-

49 doctorand, Academia Pontificală de Științe Sociale a Vaticanului, email: ioan.adeaconitei@gmail.com

gurarea unui răspuns eficient împotriva criminalității, garantând totodată protecția drepturilor fundamentale ale cetățenilor și respectarea normelor legale internaționale.

Cuvinte-cheie: documentare, faptă ilegală, metodologia investigării, ofițer, pregătire, desfășurare, contrainformație, mijloace speciale, recrutarea persoanelor.

THE ROLE OF SPECIAL INVESTIGATIONS IN IDENTIFYNG AND DOCUMENTING CRIMINAL ACTIVITIES AT THE EUROPEAN LEVEL IN THE CONTENPORARY STAGE

Abstract: Special investigations play a key role in discovering and documenting criminal activities, having a significant impact on combating organized crime and other complex forms of crime. These investigative procedures are usually carried out by law enforcement agencies with special powers, such as intelligence services or police units, and involve more advanced and intrusive investigative methods than standard ones. The main purpose of special investigations is to identify, track and collect essential evidence that can lead to the identification and capture of criminals. They use techniques such as electronic surveillance, interception of communications, infiltration of undercover agents or the use of confidential sources. These methods allow authorities to access information that could not be obtained through traditional investigative methods, having increased efficiency in complex cases, such as drug trafficking, corruption or money laundering crimes.

Moreover, special investigations contribute not only to the capture of criminals, but also to the prevention and disruption of larger criminal networks. By documenting criminal activities in detail, law enforcement agencies can build stronger case files, which are essential for success in court. Thus, by using these advanced techniques, special investigations become an indispensable tool in ensuring an effective response to crime, while guaranteeing the protection of citizens' fundamental rights and compliance with international legal norms.

Keywords: documentation, illegal act, investigation methodology, officer, training, deployment, counterintelligence, special means, recruitment of persons**.**

Introducere

Investigațiile speciale reprezintă un instrument fundamental în descoperirea, analizarea și documentarea activităților infracționale, având un rol decisiv în combaterea criminalității organizate și a altor forme de infracțiuni complexe. Aceste demersuri investigative sunt realizate, de regulă, de structuri specializate ale statului, precum unități din cadrul poliției cu atribuții speciale sau servicii de informații, care dispun de competențe extinse și de resurse tehnice avansate. Spre deosebire de metodele clasice de anchetă, investigațiile speciale presupun utilizarea unor tehnici sofisticate, uneori cu un grad mai ridicat de intruziune, justificate de gravitatea faptelor cercetate și de dificultatea obținerii probelor prin mijloace obișnuite.

Obiectivul principal al acestor investigații este identificarea autorilor, monitorizarea activităților acestora și colectarea de probe relevante, concludente și legal obținute, care să permită tragerea la răspundere penală a persoanelor implicate. În acest context, sunt utilizate metode precum supravegherea tehnică și electronică, interceptarea comunicațiilor, monitorizarea tranzacțiilor financiare, infiltrarea investigatorilor sub acoperire sau colaborarea cu surse confidențiale. Aceste tehnici oferă autorităților acces la informații esențiale, care, în multe situații, nu ar putea fi obținute prin proceduri investigative tradiționale. Eficiența lor este deosebit de vizibilă în cazuri ce implică rețele bine organizate, cum ar fi traficul de droguri, corupția la nivel înalt, criminalitatea informatică sau spălarea banilor.

Pe lângă contribuția directă la identificarea și reținerea infractorilor, investigațiile speciale au un impact major în prevenirea faptelor penale și în destructurarea unor grupări infracționale extinse. Prin documentarea sistematică și detaliată a activităților ilegale, organele de aplicare a legii pot construi dosare solide, fundamentate pe un probatoriu consistent, ceea ce crește considerabil șansele de succes în fața instanțelor de judecată. În plus, aceste investigații permit înțelegerea mecanismelor interne ale rețelelor criminale, facilitând adoptarea unor strategii eficiente de combatere pe termen lung.

Totodată, desfășurarea investigațiilor speciale trebuie să respecte cu strictețe cadrul legal național și standardele internaționale privind drepturile omului. Echilibrul dintre necesitatea asigurării securității publice și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor este esențial. Prin urmare, utilizarea acestor tehnici este supusă unor condiții rigu-

roase, controlului judiciar și unor mecanisme de supraveghere menite să prevină eventualele abuzuri. Astfel, investigațiile speciale se conturează ca un instrument indispensabil în lupta împotriva criminalității moderne, contribuind atât la consolidarea statului de drept, cât și la menținerea unui climat de siguranță în societate.

Conținutul de bază. Metodele speciale de investigații prezintă un set de instrumente care include un sistem de acțiuni investigative, organizatorice, pregătitoare și de altă natură, precum și recomandări științifice și practice pentru aplicarea lor optimă în scopul investigării rapide și complete a infracțiunilor.

Tehnicile de investigare se bazează pe legislația penală și procedurală penală. Dreptul penal definește conceptul de infracțiune, componența acesteia și alte aspecte de bază, tipurile specifice de infracțiuni. Normele de procedură penală prevăd circumstanțele care trebuie dovedite și mijloacele de colectare a probelor.

Conținutul metodologiei include dispoziții teoretice de criminalistică și experiență generalizată de investigare a infracțiunilor.

Luând în considerare specificul infracțiunii de activitate a mercenarilor, constatăm că în cazul investigării acesteia este necesar să se precizeze formele și conținutul interacțiunii investigatorului cu aparatele operaționale și de investigare, cu organele și funcționarii care efectuează acțiuni de verificare, precum și cu populația și organizațiile publice. Astfel, tehnicile specifice utilizate conferă investigației un caracter bine orientat și dinamic.

Astfel, principalele elemente ale structurii metodologiei investigației mercenare sunt:

- caracteristica criminalistică a tipului de infracțiune;
- circumstanțele care trebuie stabilite într-o cauză penală;
- particularitățile inițierii unei cauze penale;
- situații investigative tipice etapei inițiale a investigației;
- etapa inițială a investigației;
- versiunile investigative, determinarea obiectivului într-o cauză penală;
- organizarea investigației;
- particularitățile acțiunilor investigative individuale și ale operațiunilor tactice aplicabile investigării mercenariatului;
- particularitățile de identificare a unui bănuit;

- dovedirea vinovăției acuzatului;
- încheierea urmăririi penale.

Caracteristica criminalistică a faptei de mercenariat conține informații despre elementele principale ale infracțiunii, autorul și legătura dintre acestea. Informațiile privind modalitățile de comitere a infracțiunii, conexiunile tipice și alte date faptice formate prin utilizarea unei anumite metode într-un mediu tipic constituie punctul de plecare pentru construirea metodologiei de investigare.

În cadrul investigației privind activitatea mercenarilor, ca și în multe alte cazuri de natură criminală, inițierea unei cauze penale este precedată de o verificare operațională preliminară a presupusei activități infracționale. Aceasta include o combinație de acțiuni de verificare, organizatorico-tehnice și activități speciale de investigații. Conținutul acestor acțiuni, succesiunea lor și metodele de punere în aplicare sunt elaborate prin metodologia operațională și criminalistică. În acest tip de infracțiune, ca și în multe altele, se conturează propriile situații tipice de investigare la etapa inițială a investigației (procesul penal). Aceste situații sunt determinate de modul de comitere a infracțiunii, de disimularea acesteia, precum și de natura și volumul informațiilor de care dispune investigatorul în stadiul inițial al procesului penal.

Conținutul situației investigative determină în mare măsură direcția investigației, influențează conținutul etapei inițiale a investigației, determinând succesiunea acțiunilor urgente de investigație și a altor acțiuni și măsuri speciale de investigații. Situația investigativă determină tipul de acțiuni investigative-operative urgente și combinația acestora.

Cercetătorii Marian Gherman și Ilie Botnari afirmă că clasificarea măsurilor speciale de investigații ar trebui să fie operată în funcție de două criterii esențiale:

- subiecții ce o autorizează;
- destinația efectuării [8, p.74-79].

Primul criteriu vizează competența instituțională și controlul legal asupra măsurilor, iar cel de-al doilea determină scopul concret al utilizării acestor mijloace – respectiv, direcția strategică a activităților investigative. Astfel, clasificarea măsurilor nu este doar o problemă formală de sistematizare, ci una de **raționalizare operațională și juridică** a intervențiilor statului în domeniul securității.

Aplicând această logică în **contextul investigării activității mercenarilor**, clasificarea măsurilor speciale de investigații capătă o dimensiune strategică. În ceea ce privește **subiecții autorizați**, se impune delimitarea clară a competențelor instituțiilor cu atribuții în domeniul securității naționale (de exemplu, serviciile de informații, organele de urmărire penală, structurile militare specializate). În cazul investigării mercenarismului, aceste instituții trebuie să acționeze coordonat, într-un cadru normativ riguros, întrucât activitatea mercenarilor implică aspecte transnaționale, conexiuni cu entități private de securitate și, adesea, încălcarea embargourilor sau participarea la conflicte armate externe. Prin urmare, **autorizarea măsurilor speciale** trebuie să fie rezultatul unui proces controlat și transparent, pentru a garanta legalitatea și legitimitatea intervenției statului.

În ceea ce privește **destinația măsurilor**, acestea trebuie adaptate specificului fenomenului mercenarismului, care combină elemente de criminalitate organizată, trafic de arme, finanțare ilicită și participare la operațiuni militare ilegale. Măsurile cu destinație de **documentare informativă** vor urmări identificarea structurilor de recrutare, a fluxurilor financiare și logistice, precum și a legăturilor transfrontaliere. Cele cu destinație de **prevenire** vor fi orientate spre blocarea activităților de recrutare și formare a grupurilor mercenare, iar cele cu destinație **probatorie** vor furniza date concrete pentru inițierea urmăririi penale și condamnarea persoanelor implicate.

Aplicarea criteriilor de clasificare propuse – **autoritate de autorizare** și **destinație funcțională** – permite o **structurare logică, legală și eficientă** a măsurilor speciale de investigații în domeniul combaterii mercenarismului. Această abordare contribuie la consolidarea cadrului doctrinar și normativ al activității investigative, asigurând echilibrul dintre **necesitatea securității naționale** și **respectarea drepturilor fundamentale ale persoanei**, într-un domeniu caracterizat de un grad ridicat de complexitate și sensibilitate internațională.

Acestea sunt efectuate în conformitate cu algoritmul elaborat de metodologia de investigare.

Un element important al metodologiei de investigare a activității mercenarilor este aspectul organizațional. ***Organizarea investigației*** acestui tip de infracțiune include, în primul rând, stabilirea obiectivelor, planificarea și alte elemente.

Pentru determinarea obiectivelor, din start este necesară formularea circumstanțelor care urmează a fi dovedite în cadrul cercetării penale. Pe baza dispoziției privind obiectul probei, grupul de investigație și analiză elaborează o listă de circumstanțe în legătură cu investigarea faptei de mercenariat.

În situațiile în care infracțiunea este comisă în condiții evidente, ofițerul de urmărire penală sau procurorul precizează circumstanțele care trebuie stabilite în caz.

În alte cazuri, inclusiv în cazurile activității de mercenariat, se înaintează versiuni de investigare, al căror număr este invers proporțional cu volumul informațiilor inițiale din caz.

Prin deducerea consecințelor logice din fiecare versiune, se determină întrebările care trebuie rezolvate. Rezolvarea acestor întrebări nu reprezintă altceva decât obiectivele acțiunilor de investigare și de altă natură.

În acest fel, sunt determinate toate circumstanțele care trebuie stabilite: atât cele care fac parte din obiectul probei, cât și cele prin intermediul cărora sunt stabilite primele. Acesta este un proces de determinare a obiectivelor, având un caracter creativ pentru fiecare caz în parte.

În același timp, metodologia dezvoltă atât versiuni tipice de investigare, cât și o listă de circumstanțe care trebuie stabilite în cursul investigării unui astfel de tip de infracțiune precum mercenariatul. În acest caz, se ia în considerare faptul că faptele intermediare stabilite în cursul probării sunt tipice pentru fiecare categorie de infracțiuni.

Acțiunile inițiale de investigare și măsurile speciale de investigații sunt determinate de situația inițială a etapei de investigație.

Unele dintre aceste acțiuni se desfășoară în orice situație (de exemplu, audierea martorilor, studierea materialelor foto-video, perioada și frecvența trecerii frontierei de stat de către inculpat, activitatea în rețelele sociale), decizia privind producerea și succesiunea altor acțiuni fiind luată de ofițerul de urmărire penală sau procuror în mod individual.

Durata etapei inițiale depinde de complexitatea criminalistică a investigației. În cazul investigațiilor simple, în care majoritatea circumstanțelor infracțiunii sunt cunoscute de la început, etapa inițială include investigația de la inițierea procesului penal până la înaintarea învinuirii de către procuror.

În cazul investigațiilor complexe, etapa inițială include acțiuni urgente și alte acțiuni investigative conexe, în timpul cărora se colectează informații generale care permit construirea unor direcții de investigare detaliate și elaborarea unui plan de investigații.

Planificarea ca element de organizare se realizează odată cu inițierea unui process penal. Planul de investigație pentru un caz de mercenariat este elaborat în cursul formulării versiunilor investigative și al determinării sistemului de obiective în cazul penal.

Metodologia dezvoltă particularitățile de producere a diverselor acțiuni investigative. În baza prevederilor tacticii criminalistice, se identifică particularitățile determinate de mecanismul de intruziune criminală, personalitatea infractorului, caracteristicile situaționale ale investigației.

Aceste caracteristici tactice specific se recomandă ulterior spre executare ofițerului de urmărire penală.

Sunt elaborate variante tipice de combinare a acțiunilor de investigație, precum și variante de combinare a acestor acțiuni și măsuri speciale de investigații. Acest element al metodologiei este, de asemenea, de mare importanță.

În acest context tactica măsurilor speciale de investigații poate fi dedusă din tactica activității speciale de investigații, aceasta din urmă poate fi asociată cu o categorie a ASI care reflectă gândirea ofițerului de investigații, evaluarea situației criminogene (evenimentelor criminale sau amenințărilor de comitere a acestora), evaluarea resurselor, calităților și comportamentului părții opuse, a capacităților proprii și determină modalitatea de acțiune, linia de conduită aleasă pentru atingerea obiectivelor de prevenire, descoperire a infracțiunilor și căutarea infractorilor [7].

Pe baza studierii și generalizării practicii de investigare, sunt selectate variante tipice (modalități, metode) de identificare a unui bănuit, luând în considerare un anumit cerc de persoane printre care este necesar să fi stabilit criminalul. Metodologia dezvoltă conținutul lucrului cu persoană bănuită înainte și după interogatoriu, particularitățile interogatoriului, ținând seama de caracteristicile socio-psihologice ale individului, de natura infracțiunii (participarea directă la ostilități în calitate de combatant mercenar sau furnizarea de sprijin logistic, financiar sau de altă natură, activitatea de instructor militant etc.) și de situația urmăririi penale.

În plus, grupul investigativ-operativ utilizează tehnici tactice pentru a verifica declarațiile bănuitului și pentru identificarea persoanei acestuia.

Aceste elemente structurale ale metodologiei de investigare a mercenariatului sunt corelate între ele. Recomandările științifice și practice permit investigatorului să clasifice situația și să desfășoare investigarea cazului în mod bine orientat.

Caracterizarea criminalistică a activității mercenarilor este o combinație de informații privind metodele tipice de comitere a acestora, mediul, urmele, caracteristicile sociale și psihologice ale mercenarului și legăturile dintre mercenar și structurile paramilitare în cadrul căror acesta operează.

Aceste elemente de caracterizare criminalistică sunt interconectate și aceste legături sunt utilizate în cadrul investigări cazului.

Ofițerul de urmărire penală, stabilind un element (de exemplu, metoda), presupune prezența anumitor semne ale comiterii unei infracțiuni și a altor date factuale care trebuie identificate și obținute (colectate).

Caracteristicile personalității mercenarului sunt legate de scopul și motivele infracțiunii. Mercenarii se caracterizează printr-o orientare antisocială persistentă a personalității lor, sunt predispuși la comiterea altor infracțiuni violente și au adesea antecedente penale.

Mercenari în toată lumea acum constituie una dintre categoriile de participanți la grupurile armate ilegale cu propriile lor caracteristici criminologice specifice, exprimate atât prin specificul dezvoltării unui anumit stat pe teritoriul căruia funcționează o formațiune armată ilegală, precum și prin factorii transnaționali datorați originii etnice străine a mercenarilor.

În plus, organizarea și participarea la o formațiune armată ilegală determină proprietăți cumulativ-criminologice ale activității infracționale a acestor formațiuni, astfel asigurând săvârșirea altor fapte ilicite, reprezentând adesea un grad mult mai înalt de pericol public. La astfel de crime, în opinia noastră, ar trebui de atribuit în primul rând activitatea mercenarilor.

Personalitatea unui infractor este un ansamblu de calități mentale structural-personale negative, caracteristice infractorilor cu o anumită orientare criminală.

Caracteristicile psihologice ale unei persoane sunt înțelese ca un set relativ stabil de calități individuale care determină forme tipice de comportament.

Un rol uriaș în formarea oricărei personalități îl joacă atât viziunea asupra lumii, cât și caracteristicile și proprietățile morale:

- opinii,
- credințe,
- valori de orientare,
- aspirații și așteptări de viață.

Poziția ideologică nu numai că determină orientarea generală a personalității, scopul acesteia, ci afectează totalitatea trăsăturilor comportamentului și acțiunilor, obiceiurilor și înclinațiilor. O persoană devine personalitate numai atunci când a dezvoltat un anumit sistem de viziuni asupra principalelor probleme ale existenței sociale, vieții și activității.

Când se studiază personalitatea unui criminal, o importanță deosebită se acordă următoarelor prevederi.

În primul rând, atitudinile stabilite față de diversele valori sociale și morale și diferitele aspecte ale realității *(la îndatoririle de muncă, proprietatea, familia, copiii, altele etc.)*.

În al doilea rând, nivelul, natura și semnificația socială a nevoilor și revendicărilor *(utile și justificate din punct de vedere social sau dăunătoare din punct de vedere social, nejustificate)* și modalitățile alese de satisfacere a acestora *(legale, ilegale, periculoase din punct de vedere social)*, precum și motivele de existență a unor astfel de nevoi.

Caracteristicile personalității infractorului sunt completate de proprietățile sale intelectuale, emoționale și volitive.

Proprietățile intelectuale includ:

- nivelul de dezvoltare mentală,
- cantitatea de cunoștințe,
- amploarea sau restrângerea viziunilor,
- conținutul și diversitatea intereselor și aspirațiilor,
- experiența de viață etc.

Proprietățile emoționale constau în semne precum:

- puterea,
- echilibrul sau mobilitatea proceselor nervoase,
- dinamismul sentimentelor,
- gradul de excitabilitate emoțională,
- natura răspunsului la diferite manifestări ale mediului extern etc.

Proprietățile voliționale includ:

- capacitatea de a lua și implementa decizii,
- capacitatea de a-și regla activitățile și direcția acțiunilor,
- posesia rezistenței, forței, fermității, perseverenței și a altor caracteristici.

Factorii de mai sus ne vor ajuta să evidențiem caracteristicile psihologice ale soldaților mercenari profesioniști.

În esența lor soldații mercenari pot fi atribuiți la ucigași care își exercită „meseria” contra unor beneficii materiale *(contra plată)*. La acest compartiment este posibil de tras o oarecare paralelă cu ucigașii la comandă *(așa numiți „killeri”)*.

Dintre diverșii ucigași se pot distinge ucigașii angajați, a căror personalitate a devenit recent subiectul atenției criminologilor. Astăzi, activitățile ucigașilor sunt considerate în cadrul criminalității profesionale. Identitatea ucigașului este o inovație, care se transformă în crimă profesională.

Dacă anterior se considera că crimele în sine nu pot fi o sursă de profit, astăzi „profesia” de ucigaș este una dintre cele mai bine plătite. Se poate presupune că aceasta este strâns legată de caracteristicile epocii în care trăim – „epoca consumului”.

„Ucigașii la comandă”, după cum scrie scrie Yu. Antonyan, „sunt cei care... ucid nu din pasiune, nu din ură pentru o anumită persoană și din răzbunare, ci din calcul rece. Aceștia sunt criminali-raționaliști, ceea ce nu exclude, ci, dimpotrivă, sugerează că au cea mai complexă împletire de motive profunde pentru un astfel de comportament, care nu sunt acoperite de conștiința lor. Și aceștia sunt profesioniști care au obținut pregătirea necesară în armată, în Afganistan, Tadjikistan, Caucaz și în toate acele locuri în care au avut loc ostilitățile la care au participat. Pregătirea psihologică a unor astfel de persoane a început încă din adolescență în lupte de grup, bătând pe „străini”; îmbunătățit în acțiunile infracționale ale militanților – membri ai unor grupuri infracționale organizate – cu violențe împotriva tinerilor soldați sau „țapi ispășitori” în instituțiile corecționale.

În prezent, autorii crimelor la contract pot face parte dintr-un grup criminal organizat sau, ca „profesioniști”, pot exista în mod autonom și secret. Dar cei care își pot folosi serviciile („clienții”) știu despre existența lor”[4].

Cel mai profitabil teren pentru aceste persoane devine zona „soldaților fortunei” – mercenariatul.

Dacă o persoană o percepe pe alta în mod abstract și doar ca țintă pentru o lovitură, acest factor demonstrează că este o persoană alienată, adică rece emoțional, impasibilă, ceea ce exclude empatia, capacitatea de a se pune în locul altuia. El trebuie să aibă, dacă nu complet, atunci o detașare foarte semnificativă de viață, trăsături sociopatice. Aceste caracteristici sunt inerente majorității mercenarilor și ucigașilor la comandă. Unii dintre

ei nu percep deloc victima ca pe o persoană vie, mai ales ca un individ, ca o personalitate.

Aici apare întrebarea, dacă într-adevăr mercenarii și asasinii profesioniști sunt ghidați doar de interesul propriu în acțiunile lor? Cu siguranță nu, deoarece comportamentul lor este polimotivat, ceea ce este subliniat și de cercetătorul Yu. Antonyan: „În primul rând,... ei sunt în cea mai mare parte naturi sociopatice, al căror comportament este determinat de însăși nevoia de a ucide.

În al doilea rând, aceștia sunt jucători care chiar au nevoie să se afle în situații ascuțite, incitante de risc și pericol, ceea ce nu contrazice deloc afirmația de calm și discreție a unor astfel de oameni. În aceste situații, indivizi calmi, stăpâni de sine, care pot calcula diferite opțiuni pot acționa cu succes.

În al treilea rând, nu este deloc exclus ca anumite persoane angajate pentru crimă să se răzbune pe oameni de afaceri, comercianți și alte persoane pentru că au mai mult succes și mai bogați, să facă ceea ce ucigașul poate doar visa".

Majoritatea oamenilor din lumea modernă sunt mânați de setea de profit, însă doar câțiva devin „mercenari"[4].

Normele morale și legale nu au un impact semnificativ asupra comportamentului criminalilor angajați. Astfel de oameni, de obicei, fie nu înțeleg ce cere societatea de la ei, fie înțeleg, dar nu doresc să îndeplinească aceste cerințe.

Întrucât astfel de persoane au încălcat sau deformat controlul normativ, ei evaluează situația socială nu din punctul de vedere al cerințelor morale și legale, ci pe baza experiențelor personale, nemulțumirilor, dorințelor. Într-un cuvânt, ele sunt caracterizate de o încălcare persistentă a adaptării sociale.

Ele se caracterizează și prin încălcări în domeniul comunicării: incapacitatea de a stabili contacte cu ceilalți, incapacitatea de a accepta punctul de vedere al altuia, de a se privi din exterior. Acest lucru, la rândul său, reduce posibilitatea unei orientări adecvate, produce apariția unor idei saturate afectiv, asociate cu ideea de ostilitate din partea oamenilor din jur și a societății în ansamblu. Toate luate împreună formează trăsături precum auto-absorbția, izolarea, pe de o parte, și agresivitatea, suspiciunea, pe de altă parte.

Ca urmare, evaluarea corectă a situației devine și mai dificilă, cu cât comportamentul este controlat de atitudini afective, iar acțiunile celorlalți sunt considerate periculoase, amenințând persoana, ceea ce duce la căutarea metodelor ilegale de rezolvare a situației conflictuale create.

Personalitatea unui criminal este de obicei analizată în raport cu cele trei elemente constitutive ale sale:

- socio-demografice;
- biologice;
- psihologice.

În același timp, se obișnuiește să se înceapă descrierea unei persoane cu indicatori socio- demografici: sex, vârstă, educație, cazier judiciar, natura și durata comportamentului criminal etc. Marea majoritate a persoanelor implicate în activități mercenare sunt bărbați - peste 90%.

Restul, respectiv, sunt femei.

După cum arată practica și literatura științifică de specialitate, implicarea femeilor în mercenariat este mai degrabă excepțională, deși participarea femeilor la conflictele militare nu este neobișnuită astăzi. Acest lucru se datorează următoarelor motive:

1) istoric, războiul este un „domeniu de activitate" al bărbaților, care acceptă mai ușor să participe la ostilități, spre deosebire de femei, și, prin urmare, este mai ușor pentru „comanditari" să contracteze bărbați cu astfel de propuneri;
2) bărbații sunt mai puternici decât femeile și, deoarece majoritatea adversarilor la fel sunt bărbați, a căror eliminare necesită folosirea violenței fizice, este mai oportună angajarea bărbaților;
3) de regulă, mercenarii profesioniști sunt persoane care au efectuat serviciul militar și au abilități de mânuire a unităților de armament.

Trăsăturile socio-demografice ale personalității unui mercenar îi caracterizează latura exterioară. Nu se pot descrie unele fațete ale laturii interioare a personalității unui soldat mercenar, deoarece este imposibil să dezvălui pe deplin latura interioară a unei persoane. Astfel, fiecare mercenar reprezintă un caz individual în care se combină împletirea unui complex de motive interdependente care au împins persoana pe această cale.

Comportamentul uman se bazează pe nevoile și dorințele sale. Conținutul trăsăturilor de personalitate psihologică subiectivă predetermina conținutul intereselor, nevoilor și pulsiunilor, precum și modalitățile de a le satisface.

Cele de mai sus sunt tipice pentru toți criminalii violenți *(din rândul căror, cu siguranță, fac parte și mercenari)*.

Diferența constă în factorul care a determinat persoana să comită infracțiunea. Prin motivare în acest caz se înțelege nu cauza comportamentului infracțional, ci starea psihică a unei persoane nu numai în momentul săvârșirii infracțiunii, ci și în perioada pregătirii pentru o infracțiune.

Pe baza celor expuse mai sus, se pot distinge două grupuri de criminali violenți:

a) săvârșirea unei infracțiuni în mod spontan sau impulsiv, într-o stare afectivă sau o altă stare excitată, în timpul săvârșirii căreia subiectul își pierde controlul asupra acțiunilor sale;

b) săvârșirea de infracțiuni premeditate, prestabilite.

Suntem interesați de a doua grupă, deoarece acest grup include mercenari și criminali violenți, inclusiv cei, care se caracterizează prin raționalitate, deliberare și acțiuni echilibrate, în timp ce comportamentul infractorilor violenți din primul grup este determinat de pulsiuni inconștiente și emotive.

Presiunea factorilor sociali negativi într-un complex nu provoacă necesitatea comiterii unei infracțiuni, mai ales a uneia atât de grave precum masacrele pe câmpul de luptă.

Faptul că o persoană săvârșește tâlhărie, a doua omor la comandă, iar a treia este un cetățean care respectă legea și comiterea infracțiunilor este inacceptabilă pentru el, sau persoana nu este capabilă să comită acte ilegale, indică la existența unei predeterminări personal-structurale.

Natura și abilitățile unui mercenar / ucigaș angajat, înclinația de a comite crimă, sunt dezvoltate în așa-numita „perioadă de tranziție", când situațiile conflictuale minore sunt rezolvate prin metode violente.

Aceste metode sunt uneori caracterizate de o cruzime deosebită, viclenie și necinste. Sub presiunea factorilor externi, scindarea în psihicul personalității criminalului nu are loc în mod arbitrar, ci este predeterminată de însăși structura personalității. Crima necesită o predispoziție genetică sau altă predispoziție fiziologică.

Predispoziția respectivă poate fi împărțită condițional în:

a) ***ascunsă*** - atunci când o persoană nu este conștientă de capacitatea sa de a lua viața unei persoane, nu își dă acordul imediat, acceptând angajarea în structurile mercenare după o lungă ezitare;

b) ***deschisă*** - atunci când o persoană realizează că săvârșirea unei omucideri nu este străină de natura sa, este de acord fără ezitare și îndoială, mai ales pentru o recompensă.

Se poate observa că în mecanismul comportamentului infracțional individual al unui criminal salariat are o importanță decisivă predispoziția la omor, ceea ce dă naștere tuturor consecințelor care rezultă din săvârșirea unei infracțiuni dacă există o „ordonare" pentru crima.

Studierea trăsăturilor personalității infractorului este o premisă indispensabilă pentru prevenirea eficientă a fenomenelor criminale, printre care se înscrie și activitatea mercenarilor. Acest lucru ne-a determinat ca în prezentul studiu să analizăm unele determinante biopsihosociale ale personalității infractorului mercenar, cu referință specială inclusiv la cetățenii Republicii Moldova implicați în asemenea practici criminale.

Mercenarii sunt actori unici în domeniul criminalității, motivați de câștiguri financiare și care operează adesea în afara cadrelor legale tradiționale. Prin adâncirea în mediul lor psihologic și social, precum și prin examinarea comportamentelor lor criminale, intenționăm să facem lumină asupra dinamicii complexe care îi determină pe indivizi să se angajeze în activități mercenare. Înțelegerea acestor caracteristici poate ajuta la dezvoltarea unor strategii și intervenții eficiente de prevenire și elucidarea procedeelor practice ale procedurii de documentare investigativ-operativă a infracțiunilor de mercenariat și dezvoltarea procesului de prevenire și combatere a acestui gen de infracțiuni.

În linii generale, mercenarul este caracterizat de următoarele trăsături:

- conduita sa este dictată nu de apartenența la o comunitate umană, ci de perspectiva câștigului;
- nu este, în mod obligatoriu, cetățeanul nici uneia din țările aflate în conflict;
- nu depune jurământ de credință față de o țară, ci semnează un angajament, cu valoare de jurământ;
- luptă pentru bani, nu pentru realizarea unor idealuri și interese naționale sau/și personale;
- dreptul conflictelor armate nu-i recunoaște statutul de combatant, prin urmare, nu poate beneficia de legislația militară, el fiind considerat o persoană civilă [5, p.3-7].

Reieșind din considerațiile expuse mai sus, putem conchide că prin ***mercenar*** se înțelege orice persoană care, în scopul dobândirii unor foloase materiale, se angajează să desfășoare acțiuni violente premeditate și ilegale ori să acorde asistență sau expertiză în astfel de acțiuni, ce urmăresc interese de orice natură, și care se află în una dintre următoarele situații:

- este recrutată în mod special, în scopul de a lupta într-un conflict armat sau exercită ilegal o funcție cu caracter militar;
- este cetățean al statului / persoană fără cetățenie care are domiciliul în țară / sau străin aflat în serviciul statului;
- este persoană fără cetățenie care nu are domiciliul în stat sau străin care nu se află în serviciul statului;
- este cetățean al statului și face parte din forțe armate sau formațiuni paramilitare care luptă împotriva statului;
- participă la acțiuni de luptă în scopul obținerii unui câștig net superior celui plătit combatanților cu grade și funcții similare din forțele armate ale statului sau unui alt stat aflat în conflict armat;
- nu este membru al forțelor armate ale statului sau al unei părți în conflict;
- nu este trimisă oficial în misiune ca membru al forțelor armate ale unui stat care nu participă la un conflict armat;
- este recrutată în mod special, să desfășoare acțiuni violente ori să acorde asistență sau expertiză pentru subminarea, în orice mod, a ordinii constituționale a statului sau a altui stat;
- participă nemijlocit la acțiunile violente ori prin acordarea de asistență sau expertiză pentru subminarea, în orice mod, a ordinii constituționale a statului aflat în stare de război sau acțiuni de natură militară [6, p.73].

Potrivit cercetătorului autohton Maria Frunze, mercenariatul se asimilează cu noțiunea de terorism. Se poate admite că, în anumite condiții, mercenariatul poate îmbrăca forme de manifestare a fenomenului „terorism", fără a fi însă inclus în mod obligatoriu în acesta [6, p.74].

Reieșind din această afirmație, putem presupune că majoritatea caracteristicilor psiho- sociale și criminologice ale mercenarilor și teroriștilor sunt asemănătoare sau, în unele cazuri, chiar identice.

Activitatea desfășurată și experiență de luptător profesionist acumulată în acțiunile de război, reprezintă un risc sporit de securitate națională,

inclusiv la revenirea mercenarilor în țările de exod. Acest fapt generează inclusiv și agravarea situației criminogene atât în Republica Moldova, cât și în regiune *(în cazul când este vorbă de acțiunile de război din Ucraina)*. Foștii mercenari sunt predispuși să activeze în componența grupărilor infracționale, unde pot aplica cu iscusință capacitățile obținute în teatrele de operațiuni militare.

Pe lângă faptul dat, foștii mercenari pot fi utilizați și de mișcările politizate coordonate de serviciile speciale ostile în timpul unor măsuri cu caracter politic, proteste sau în perioada electorală, în calitate de grupuri de șoc *(formarea grupurilor diversionist-teroriste)*.

În acest context, o problema semnificativă constituie transnaționalizarea grupărilor teroriste, care deseori utilizează serviciile mercenarilor din alte țări, reprezentanți ai diverselor grupuri etnice, pentru implicarea acestora în diferite activități cu caracter terorist.

La fel, luând în considerare tendințele de dezvoltare a mercenariatului ca un fenomen criminal cu elemente extremist-teroriste, putem remarca că acesta depășește limitele încadrării juridice pentru infracțiunile date.

Astfel, unele acțiuni ale mercenarilor pot fi calificate juridic ca infracțiuni cu caracter extremist-terorist.

În așa mod, mercenarii întruchipează un complex de caracteristici psiho-sociale, care prezintă elemente de risc cu tentă teroristă din următoarele considerente:

- au depășit bariera psihologică referitor la privarea de viață a altor persoane;
- au capacități de aplicare a armamentului în condiții reale de luptă;
- au trăit schimbări psihice care le-au modificat viziunile privind existența în societate;
- dificultatea de a se regăsi în viața cotidiană pașnică la revenirea din teatrele de luptă;
- sunt presupuși psihologic să promoveze ideologia destructivă separatistă sau extremist- teroristă;
- pentru recrutorii organizațiilor teroriste internaționale mercenarii prezintă interes primordial ca luptătorii deja formați și instruiți. Ei pot fi radicalizați și transportați în teatrele de operațiuni din Orientul mijlociu sau alte țări cu risc sporit de terorism de pe mapamond, ori pot fi implicați în comiterea actelor teroriste pe teritoriul RM.

Actualmente, mercenarii constituie una din categoriile participanților în formațiunile armate ilegale cu caracteristici criminologice proprii, exprimate atât prin specificul intern de dezvoltare a unui stat *(pe teritoriul cărui ori se desfășoară conflictul militar, ori se reîntorc mercenarii din zonele de conflict)*, cât și de factorii transnaționali, condiționate de propaganda activă a grupărilor teroriste privind alăturarea noilor ideologii, confesii sau curentelor religioase radicale.

În aceste condiții există riscuri reale de „recalificare" a fostului mercenar în actualul terorist cu viziuni distructive și tendințe de a câștiga venituri din participare la activități teroriste.

Principalele direcții de studiu ale personalității în criminalistică sunt:

1. **Obținerea informațiilor despre personalitate**, urmată de analiza generalizată a datelor, ceea ce va permite identificarea acesteia pe baza unor caracteristici specifice. Această direcție presupune colectarea informațiilor despre urmele materiale sau ideale lăsate de infractor la locul faptei, precum și despre alte surse de date despre acesta. Aceste informații permit caracterizarea trăsăturilor infractorului, obiectivelor și motivelor sale, precum și contextul în care s-a produs infracțiunea. Astfel de circumstanțe permit determinarea punctelor de referință necesare pentru alegerea mijloacelor și metodelor de reținere a infractorului sau direcționarea activităților de căutare.

2. **Obținerea de informații care permit orientarea procesului de investigații spre luarea unor decizii tactice după stabilirea implicării unei persoane** în comiterea infracțiunii. Această direcție include un ansamblu de măsuri adoptate în privința mercenarului, menite să rezolve sarcini organizatorico-tactice și procedurale în timpul urmăririi penale. Ansamblul de măsuri adoptate permite determinarea statutului social al infractorului, opiniile sale politice, juridice și religioase, precum și informații despre trăsăturile sale psihologice și psihice. Informațiile obținute sunt acumulate pentru a alege cea mai eficientă tactică de comunicare în vederea obținerii unor mărturii veridice.

Pentru soluționarea problemelor apărute în procesul de colectare a informațiilor ce caracterizează personalitatea inculpatului, ofițerul de urmărire penală ar trebui să utilizeze următoarele grupuri de metode:

- metode criminalistice de stabilire a identității;
- măsuri organizatorice pentru stabilirea identității;

- măsuri operative de căutare pentru stabilirea identității;
- activitatea de investigații desfășurată de investigator, orientată spre stabilirea identității infractorului.

În **primul grup de metode** pentru identificarea informațiilor caracterizante se includ:

- ***evidențele criminalistice*** deținute de subdiviziuni și agențiile de stat care efectuează activități de înregistrare și evidență, precum și desfășurarea unor acțiuni de urmărire penală și proceduri cu persoana bănuită;
- ***verificarea persoanei în bazele de date***, cu care, de fapt, se începe procesul de identificare a figurantului;
- ***audierea bănuitului (inculpatului)***, care permite ofițerului de urmărire penală să evalueze vizual comportamentul mercenarului, trăsăturile sale de caracter, comunicarea nonverbală, linia de apărare și posibilitatea de a opune rezistență;
- ***audierea martorilor***, care permite caracterizarea bănuitului (inculpatului). Aceste interogatorii ajută la stabilirea informațiilor lipsă din datele de identificare, precum și a altor informații importante atât pentru dezvăluirea infracțiunii, cât și pentru stabilirea trăsăturilor biologice, sociale și psihice ale mercenarului;
- ***confruntarea***. Eliminând contradicțiile dintre participanții la acțiunea de urmărire penală, ofițerul de urmărire penală ajunge la concluzia privind veridicitatea mărturiilor bănuitului (inculpatului) sau contrariul;
- ***examinarea corporală***. Unul dintre obiectivele examinării este descoperirea unor semne distinctive și alte caracteristici ale infractorului, cum ar fi: cicatrici, urme de răni ca urmare a participării la operațiuni militare, tatuaje (care deseori indică la apartenență către un anumit grup militant, companie militară privată sau o structură neconstituțională etc.), semne din naștere, boli, urme de intervenții chirurgicale sau traume etc. Aceste informații permit identificarea persoanei care a comis infracțiunea și consolidarea bazei probatorii privind implicarea sa în conflicte armate;
- ***percheziția la domiciliu (locul de ședere)***. Scopul acestei acțiuni de urmărire penală este ridicarea documentelor de identitate. Infractorul poate ascunde de organele de urmărire penală documente, fotografii, materiale audio-video, însemnări, jurnale, a căror ridicare va permite

stabilirea apartenenței sale la companii militare private sau participarea sa în anumite acțiuni militare;

- ***prezentarea pentru recunoaștere*** ca instrument eficient de identificare a figurantului (dacă este necesar, poate fi realizată pe baza unei fotografii sau a unei înregistrări video);
- ***expertize judiciare***. Rezultatele cercetărilor efectuate vor permite identificarea personalității mercenarului [10].

Al **doilea grup de metode** de identificare a personalității include:

- ***trimiterea cererilor oficiale***. Ofițerul de urmărire penală are dreptul să solicite și să obțină informațiile necesare relevante pentru cauza penală. Prin astfel de cereri, se pot afla datele de identificare ale mercenarului, starea sa civilă, caracterizările de la locul de reședință și alte informații care ajută la conturarea profilului său;
- ***elaborarea fișelor de orientare***. Fluxul de informații necesare poate veni prin informarea personalului organelor teritoriale și a departamentelor care pot deține date despre locația sau alte detalii despre figurant;
- ***emiterea dispozițiilor scrise*** pentru efectuarea măsurilor operative de căutare, efectuarea anumitor acțiuni de urmărire penală și alte proceduri, pentru obținerea sprijinului necesar;
- ***consultarea bazelor de date criminalistice, operative, de evidență și căutare***, în cazul existenței unor informații aproximative despre figurant.

Prin aplicarea acestor metode, grupul de urmărire penală poate obține un set complet de informații pentru a construi un model comportamental adecvat al mercenarului, contribuind astfel la dezvăluirea și investigarea eficientă a cauzei penale.

Grupului de măsuri operative de investigații și altor acțiuni pentru stabilirea identității

îi aparțin:

- ***chestionarea cetățenilor***. De la vecini sau colegi (foști colegi) de muncă se pot obține informații despre deplasările mercenarului, cercul său de contacte, relațiile de familie și apropiate. La interogarea cetățenilor, este recomandabil să se prezinte o fotografie a mercenarului pentru a le ajuta să-și amintească aspectul și comportamentul acestuia.

Interogatoriile pot fi desfășurate în mod deschis sau sub acoperire, în funcție de locul și persoana interogată;

- ***identificarea persoanei***. Această măsură specială de investigații presupune recunoașterea mercenarului pe baza caracteristicilor sale externe;
- ***obținerea referințelor***. Se referă la furnizarea de informații către unitățile operative despre aspecte relevante pentru materialele dosarului special sau penal cu privire la mercenar.

Activități independente de căutare realizate de echipa de investigație:

- ***examinarea obiectelor (telefon mobil)***. Telefonul mobil este unul dintre obiectele indispensabile ale vieții moderne, iar mercenarul îl poate folosi pentru apeluri telefonice atât în interiorul, cât și în afara țării. De asemenea, telefonul conține o cantitate semnificativă de informații importante despre contactele din agenda telefonică, apelurile efectuate, fotografii, conturi în rețele sociale, istoricul căutărilor pe internet. Aceste date prezintă un interes deosebit pentru investigație;
- ***rețelele sociale***. Dacă mercenarul și-a creat un profil pe o rețea socială, acesta poate publica fotografii prin care ofițerul de urmărire penală poate observa aspectul suspectului și posibila sa locație. Postările textuale, cercul de prieteni, înregistrările audio și video, abonamentele la diferite comunități pot oferi informații despre comunicarea sa socială, interesele, educația, convingerile și alte detalii. Trebuie remarcat faptul că această metodă de căutare a informațiilor nu este întotdeauna fiabilă, deoarece o mare parte din date pot să nu corespundă realității;
- ***Browserul de internet***. Prin intermediul motoarelor de căutare și folosind o fotografie disponibilă a criminalului, se poate efectua o căutare prin imagine. Sistemul de căutare poate sugera fotografii similare și linkuri relevante. Aceste date pot conduce la identificarea unei persoane de interes pentru urmărirea penală. În plus, motoarele de căutare pot oferi informații despre datele personale, știri despre evenimente la care a participat suspectul, înregistrări video compromițătoare și alte informații utile pentru grupul de investigații. Astfel, baza de date obținută de ofițerul de urmărire penală va permite o mai bună înțelegere a trăsăturilor caracteristice ale persoanei, contribuind la elaborarea unui

model comportamental al mercenarului, ceea ce va facilita dezvăluirea și investigarea eficientă a infracțiunii.

Activitățile mercenare reprezintă o amenințare semnificativă la adresa securității naționale și internaționale, implicând încălcări ale drepturilor omului, destabilizarea regiunilor și perpetuarea conflictelor armate. În cadrul acestui capitol examinăm rolul investigațiilor speciale în identificarea și documentarea acestor activități, evidențiind importanța metodelor moderne de investigație și cooperarea internațională în combaterea acestui fenomen.

Activitățile mercenare au evoluat de-a lungul timpului, dobândind forme complexe, greu de detectat și contracarat. Mercenarii sunt adesea implicați în conflicte armate, fiind motivați financiar și lipsiți de loialitate față de statele sau grupările pe care le servesc. În acest context, investigațiile speciale joacă un rol esențial în înțelegerea și combaterea acestui fenomen.

Investigațiile speciale reprezintă un instrument strategic în identificarea și documentarea activităților mercenare, fiind utilizate pentru a obține dovezi clare și concludente. Contribuția acestora se manifestă prin:

- **Obținerea de informații precise**. Investigațiile speciale permit colectarea de date detaliate despre rețelele de mercenari, metodele lor de operare și sursele de finanțare. Prin analizarea acestor informații, se pot identifica conexiunile dintre mercenari și actorii implicați în conflict. Investigațiile speciale permit colectarea de date detaliate despre rețelele de mercenari, metodele lor de operare și sursele de finanțare. Acest punct esențial presupune mai multe etape distincte și complexe:
- **Identificarea și recrutarea surselor umane de informații (HUMINT)**. Sursele umane reprezintă o componentă fundamentală a investigațiilor. Identificarea persoanelor din interiorul rețelelor de mercenari sau din proximitatea acestora poate oferi informații importante despre activități, planuri și structuri organizatorice. Recrutarea surselor implică metode sofisticate de abordare și crearea unui climat de încredere, asigurându-se în același timp protecția acestora.
- **Supravegherea tehnică și electronică**. Investigațiile speciale include utilizarea tehnologiilor avansate, precum interceptările comunicațiilor (telefonice, digitale), monitorizarea activităților online și utiliza-

rea tehnologiilor modern pentru supraveghere discretă. Aceste instrumente permit colectarea informațiilor precise, inclusiv locații, trasee și contacte relevante pentru rețelele de mercenari.

- **Analiza datelor din surse deschise (OSINT)**. Sursele deschise, precum rețelele sociale, publicațiile online sau rapoartele organizațiilor internaționale, oferă un volum considerabil de informații care pot fi corelate pentru a documenta activitățile desfășurate de mercenari, precum și identificarea acestora. OSINT permite detectarea conexiunilor și monitorizarea evoluției ale fenomenului pe diferite zone de desfășurare a conflictelor militare.
- **Colaborarea cu partenerii internaționali**. Rolul investigațiilor speciale este amplificat prin schimbul de informații între agențiile de securitate și organismele internaționale. Parteneriatele cu instituții precum Interpol, Europol ș.a. contribuie la obținerea unei imagini globale a activităților mercenare.
- **Corelarea fluxurilor financiare**. Urmărirea fondurilor utilizate pentru finanțarea mercenarilor reprezintă o altă etapă esențială. Prin investigarea tranzacțiilor financiare și identificarea surselor de finanțare, investigațiile speciale dezvăluie legături între actorii economici și grupurile implicate în susținerea și finanțarea mercenarismului.
- **Documentarea și colectarea probelor**. Acest proces reprezintă o etapă esențială în cadrul investigațiilor speciale, fiind un proces complex care implică multiple tehnici și strategii pentru colectarea, autentificarea și conservarea dovezilor. Aceste probe sunt utilizate pentru a construi cazuri juridice împotriva mercenarilor și rețelelor lor de sprijin. Documentarea probelor poate fi realizată din mai multe perspective:
- **Colectarea datelor primare**. Investigațiile speciale se concentrează pe obținerea informațiilor direct de la sursă, inclusiv prin metode precum interceptările telefonice, monitorizarea comunicațiilor electronice și utilizarea supravegherii video. Aceste tehnici permit captarea de dovezi în timp real, care pot include planificări, coordonări și implicări ale mercenarilor în activități ilegale.
- **Autentificarea probelor**. Fiecare probă colectată trebuie să fie autentificată pentru a garanta că este admisibilă în instanță. Acest proces include verificarea sursei datelor, confirmarea veridicității acestora și

asigurarea faptului că probele nu au fost alterate. Prin utilizarea unor tehnologii de ultimă generație, precum criptarea datelor sau analiza digitală avansată, se pot preveni manipulările și se asigură integritatea informațiilor.

- **Arhivarea și conservarea**. Probele obținute trebuie păstrate în condiții optime pentru a fi utilizate ulterior în procesele judiciare. Acest lucru implică stocarea datelor într-un mediu securizat, utilizarea unor baze de date criptate și implementarea unor proceduri riguroase pentru accesul și utilizarea acestor informații. De asemenea, conservarea probelor fizice, cum ar fi documentele, echipamentele sau alte artefacte, necesită proceduri clare de manipulare și depozitare.
- **Corelarea probelor cu contextul juridic**. Una dintre cele mai importante etape în documentarea probelor este integrarea acestora în cadrul juridic existent. Aceasta presupune traducerea datelor colectate în termeni legali, identificarea articolelor de lege încălcate și pregătirea dosarelor pentru a fi prezentate în instanță. Colaborarea dintre experții juridici și cei din domeniul investigațiilor speciale este esențială în acest proces.
- **Prezentarea probelor în instanță**. Documentarea probelor include și pregătirea acestora pentru a fi prezentate în fața unei instanțe judecătorești. Orice manifestări abuzive pe filiera respectivă generează un pericol social cu un caracter deosebit, acestea atentând nu doar la interesele vitale ale statutului de asigurare a funcționalității pe segmentul puterii judiciare, dar prejudiciază și interesele persoanelor fizice și juridice în parte.
- Aceasta presupune organizarea lor într-un mod clar, logic și convingător, astfel încât să demonstreze fără echivoc implicarea persoanelor în activități de mercenariat. Prezentarea probelor poate include rapoarte detaliate, imagini, înregistrări audio sau video, opinii ale experților și depoziții ale martorilor oculari.
- **Utilizarea tehnologiilor avansate**. Investigațiile speciale utilizează din ce în ce mai mult inteligența artificială și algoritmii de învățare automată pentru a analiza și corela probele. Aceste tehnologii pot identifica tipare, conexiuni și tendințe care altfel ar putea trece neobservate, contribuind la construirea unui caz solid împotriva

mercenarilor. Documentarea probelor este un proces esențial pentru succesul investigațiilor speciale, asigurând nu doar identificarea și incriminarea mercenarilor, ci și crearea unui precedent juridic care să descurajeze astfel de activități în viitor.

- **Dezvăluirea rețelelor de sprijin** joacă un rol fundamental în destructurarea completă a activităților mercenare, deoarece aceste rețele constituie coloana vertebrală care susține operațiunile ilegale. Rețelele de sprijin includ finanțatori, furnizori de echipament militar, intermediari și alte entități care facilitează activitățile mercenare. Investigațiile speciale contribuie la dezvăluirea acestor rețele prin mai multe metode esențiale:
- ***Identificarea actorilor-cheie***. O primă etapă în dezvăluirea rețelelor de sprijin constă în identificarea persoanelor și organizațiilor implicate. Aceasta presupune analizarea conexiunilor dintre mercenari și entitățile care îi sprijină, utilizând atât surse umane de informații (HUMINT), cât și surse tehnice, precum monitorizarea electronică și analiza comunicațiilor.
- ***Investigații financiare detaliate***. Urmărirea fluxurilor financiare este una dintre cele mai eficiente metode de a descoperi rețelele de sprijin. Prin analizarea tranzacțiilor bancare, transferurilor de bani și altor activități financiare, se pot identifica sursele de finanțare și modul în care acestea sunt utilizate pentru a susține activitățile mercenare. De exemplu, urmărirea transferurilor internaționale poate dezvălui implicarea unor state sau organizații în finanțarea mercenarilor.
- ***Monitorizarea activităților logistice***. Rețelele de sprijin nu se limitează doar la finanțare, ci includ și furnizarea de echipamente, arme și alte resurse esențiale pentru operațiuni. Investigațiile speciale pot identifica rutele de transport, depozitele și furnizorii implicați. Utilizarea dronelor, a sateliților și a altor tehnologii avansate contribuie semnificativ la monitorizarea acestor aspecte logistice.
- ***Penetrarea rețelelor mercenare***. În anumite cazuri, agențiile de securitate pot decide să infiltreze în rețelele de sprijin investigatorii sub acoperire pentru a obține informații din interior. Această metodă presupune riscuri considerabile, dar poate oferi detalii deosebit de valoroase despre structura și funcționarea rețelelor.

- ***Cooperarea internațională***. Dată fiind natura transnațională a rețelelor de sprijin, colaborarea între agențiile de securitate ale diferitelor state este esențială. Prin schimbul de informații și resurse, se poate crea o imagine globală a rețelelor și se pot coordona acțiuni comune pentru destructurarea acestora.
- ***Identificarea conexiunilor politice***. Unele rețele de sprijin beneficiază de protecția sau implicarea unor actori politici. Investigațiile speciale trebuie să fie capabile să dezvăluie aceste legături, punând în lumină modul în care interesele politice locale sau internaționale pot facilita activitățile mercenare. Acest proces poate include analiza documentelor oficiale, interceptarea comunicațiilor și utilizarea unor surse din interiorul cercurilor politice.
- ***Publicarea rezultatelor***. Un aspect important al dezvăluirii rețelelor de sprijin este aducerea informațiilor la cunoștința publicului și a comunității internaționale. Aceasta poate contribui la creșterea presiunii asupra entităților implicate, la sancționarea acestora și la reducerea sprijinului pentru activitățile mercenare.
- ***Dezvoltarea strategiilor de prevenire***. Pe lângă dezvăluirea rețelelor existente, investigațiile speciale contribuie și la dezvoltarea unor strategii care să prevină apariția unor noi rețele de sprijin. Acest lucru presupune consolidarea legislației, creșterea transparenței financiare și monitorizarea strictă a tranzacțiilor internaționale.

Prin dezvăluirea rețelelor de sprijin, investigațiile speciale joacă un rol important în destructurarea infrastructurii care susține activitățile mercenare. Acest proces nu doar că reduce capacitatea mercenarilor de a opera, dar creează și premisele pentru o mai bună cooperare internațională în combaterea acestui fenomen.

Prevenirea viitoarelor activități. Investigațiile speciale joacă un rol crucial în prevenirea viitoarelor activități mercenare prin măsuri proactive și analiza informațiilor pentru identificarea vulnerabilităților. Această componentă implică mai multe strategii:

- ***Analiza modelelor operaționale***. Prin studierea modului în care mercenarii au acționat în trecut, investigațiile speciale identifică tipare și practici comune. Aceasta permite anticiparea tacticilor viitoare, oferind autorităților un avantaj strategic. De exemplu, dacă anumite regi-

uni sau conflicte au fost ținte frecvente ale mercenarilor, se pot aloca resurse suplimentare pentru monitorizarea acestor zone.

- ***Îmbunătățirea legislației***. Investigațiile speciale oferă informații valoroase care pot fundamenta modificări legislative menite să descurajeze activitățile mercenare. Aceste modificări pot include sancțiuni mai dure, reglementări mai stricte privind transferurile financiare și măsuri pentru supravegherea firmelor de securitate privată.
- ***Cooperarea internațională***. Activitățile mercenare sunt adesea transnaționale, ceea ce face ca parteneriatele internaționale să fie esențiale. Investigațiile speciale facilitează schimbul de informații între state, permițând o abordare coordonată și globală pentru prevenirea implicării mercenarilor în conflicte viitoare.
- ***Crearea de programe de educare și conștientizare***. Prevenirea activităților mercenare presupune și implicarea comunităților locale. Campaniile de conștientizare privind riscurile asociate cu implicarea în astfel de activități și promovarea valorilor democratice pot reduce recrutarea de mercenari. De asemenea, programele de educație pentru tinerele generații pot contribui la diminuarea vulnerabilității acestora față de influențele negative.
- ***Dezvoltarea unor capacități tehnice avansate***. Investigațiile speciale pot propune investiții în tehnologii avansate pentru monitorizarea activităților suspecte, cum ar fi sisteme de inteligență artificială, instrumente de analiză a rețelelor sociale și tehnologii de detectare a transferurilor financiare suspecte. Aceste instrumente permit o detectare mai rapidă și mai eficientă a activităților mercenare.
- ***Monitorizarea continuă***. Un element esențial al prevenției este monitorizarea constantă a regiunilor și entităților vulnerabile. Crearea unor structuri dedicate pentru supravegherea activităților mercenare și raportarea rapidă a potențialelor amenințări asigură o reacție promptă și eficientă. Prin utilizarea unor centre de monitorizare globală, statele și organizațiile internaționale pot interveni înainte ca activitățile mercenare să escaladeze.

Investigațiile speciale joacă un rol esențial în identificarea și documentarea activităților mercenare, fiind un instrument indispensabil în combaterea acestui fenomen care reprezintă o amenințare semnificativă la adresa

securității internaționale și a statelor suverane. Mercenariatul, caracterizat prin implicarea unor indivizi sau grupuri ce acționează în scopuri financiare, fără un angajament legat de loialitatea față de un stat sau o cauză, poate adesea să devină o formă de intervenție militară privată, cu implicații grave asupra stabilității și ordinii internaționale.

În primul rând, investigațiile speciale permit autorităților competente să adune informații detaliate și precise despre structurile mercenare, rețelele de recrutare, finanțarea activităților acestora și implicațiile legale ale acestor acțiuni. Aceste investigații sunt fundamentale pentru a identifica persoanele sau grupurile care se află în spatele recrutării și coordonării activităților mercenare, precum și pentru a înțelege mecanismele economice și financiare care facilitează aceste activități. Astfel, agențiile de securitate pot întreprinde acțiuni mai eficiente și mai informate pentru a preveni și combate aceste activități.

Un alt aspect important este acela că investigațiile speciale contribuie la documentarea și demonstrarea implicării mercenarilor în conflictele armate, iar aceasta are un impact direct asupra răspunderii internaționale și a justiției. În contextul dreptului internațional, implicarea mercenarilor poate constitui o încălcare a legii, iar identificarea și adunarea de dovezi solide sunt esențiale pentru urmărirea penală și pentru asigurarea unei reacții corespunzătoare la nivel global. Investigațiile speciale, prin metode precum interceptarea comunicațiilor, analiza financiară și urmărirea traseelor de recrutare, sunt cruciale pentru a dezvălui activitățile ilegale și pentru a înlătura impunitatea cu care pot opera unele grupuri mercenare.

În plus, prin utilizarea unor tehnici avansate de investigație, precum analiza datelor și cooperarea internațională, autoritățile pot răspunde mai rapid și mai eficient la amenințările provenite din partea acestor grupuri. De asemenea, investigațiile speciale permit autorităților să coordoneze acțiuni la nivel global, având în vedere că activitățile mercenare adesea se desfășoară peste frontiere naționale, complicând astfel eforturile de combatere.

Pe de altă parte, este important de subliniat că investigațiile speciale trebuie să fie efectuate într-un cadru legal și etic bine definit, care să garanteze respectarea drepturilor fundamentale ale indivizilor și să asigure transparența procesului investigativ. Abuzurile sau încălcările drepturilor omului, care pot apărea în unele cazuri de investigare, ar putea submina eficiența și legitimitatea acestor acțiuni.

În concluzie, rolul investigațiilor speciale în identificarea și documentarea activităților mercenare este esențial pentru protejarea ordinii internaționale și pentru asigurarea respectării legii. Printr-o combinație de tehnici de investigare avansate și cooperare internațională, autoritățile pot preveni proliferarea mercenariatului, pot proteja drepturile și securitatea statelor și pot contribui la stabilitatea globală.

Măsurile speciale de investigații și măsurile contrainformative ca instrument al investigării criminalității. Investigațiile speciale se realizează prin ***măsurile speciale de investigații***, prevăzute de Legea RM nr. 59 din 29.03.2012 [2], care pot fi definite și subînțelese ca *modalități de relevare, acumulare, verificare și valorificare a informației privind fapte, evenimente, persoane ce prezintă interes în lupta cu criminalitatea, precum și necesare pentru luarea deciziilor în cadrul procesului penal și în cadrul activității speciale de investigații*.

Un alt act normativ în baza cărui se efectuează investigațiile speciale ce țin inclusiv de activitatea mercenarilor este Legea nr. 179 din 07.07.2023 privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă [3], care prevede efectuarea ***măsurilor contrainformative***, care în esența lor prezintă ansamblul măsurilor, acțiunilor, operațiunilor și procedeelor desfășurate de către Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova în scopul identificării, prevenirii și contracarării vulnerabilităților, factorilor de risc și amenințărilor, conform competenței stabilite în Legea nr. 136/2023 privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova.

În procesul de investigare a activității mercenarilor, ca și în cazul altor infracțiuni, măsurile speciale de investigații se dispun și se efectuează dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

- pe altă cale este imposibilă realizarea scopului procesului penal și /sau poate fi prejudiciată considerabil activitatea de administrarea a probelor;
- există o bănuială rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave;
- acțiunea este necesară și proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului" [1].

La fel, în cazul dispunerii și realizări măsurilor speciale de investigații în cadrul examinării faptelor legate de mercenariat, acestea conțin un șir de

semne obligatorii care le disting de alte activități, și anume:

- **importanța socială** – semn ce determină capacitatea, posibilitatea de a apăra statul, societatea și cetățenii prin intermediul măsurilor speciale de investigații, de atentate criminale și soluționarea altor sarcini prevăzute de Legea privind activitatea specială de investigații;
- **premeditarea efectuării** – semn care denotă subiectul activității speciale de investigații, are posibilitatea de a efectua orice măsură specială de investigații, însă conștient a ales din nomenclatorul măsurilor speciale de investigații măsura cea mai optimală și eficientă în condițiile situației speciale create, adică presupune posibilitatea și dreptul de a acționa în dependență de condițiile și situația creată;
- **măsurile speciale de investigații** sunt prevăzute în Legea RM nr.59/2012 privind ASI și în Codul de Procedură Penală nr.122/2003 – acest semn presupune, că sunt legale numai acele activități care sunt prevăzute nemijlocit de Legea privind activitatea specială de investigații și în Codul de Procedură Penală. Aliniatul (2) al articolului 18 al Legii RM nr.59/2012, prevede că lista măsurilor specificate la aliniatul (1) este exhaustivă și poate fi modificată sau completată doar prin lege;
- **măsurile contrainformative** sunt prevăzute în Legea RM nr.179/2023 privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă și sunt înfăptuite în baza dosarelor speciale inițiate în acest sens – fapt care afirmă că sunt realizate conform legii doar acele măsuri, care sunt prevăzute nemijlocit de Legea privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă;
- confidențialitatea organizării și tacticii implementării se referă la practica conform căreia, conform legislației, toate procedurile, metodele și măsurile specifice trebuie să fie considerate secrete de stat. Confidențialitatea sau caracterul clandestin al măsurilor speciale de investigații implică organizarea și implementarea acestora într-un mod care să mențină confidențialitatea față de terți și persoane interesate, în special față de cei care intenționează, pregătesc, comit sau au comis deja infracțiuni, sau care sunt suspectați de astfel de acțiuni ilicite. Detaliile tactice, formele, metodele, resursele și mijloacele folosite în aceste investigații speciale trebuie să fie cunoscute doar de un grup restrâns de persoane implicate în aplicarea acestor măsuri, în special în cazurile în

care investigațiile speciale sunt parte a urmăririi penale.

În procesul investigării activității mercenarilor, măsurile speciale de investigații preconizate și efectuate este necesar să corespundă unui set de **criterii**, și anume:

■ **confidențialitatea măsurilor speciale de investigații**, criteriul prin care Măsurile Speciale de Investigații (MSI) se divizează în:

a) MSI publice (chestionarea, identificarea persoanei);
b) MSI secrete (aici se include majoritatea măsurilor speciale de investigații);
c) MSI secrete – cifrate (livrarea controlată, urmărirea tainică și vizuală, investigația sub acoperire);

■ **utilizarea mijloacelor tehnice și operative**, criteriul care prevede efectuarea:

a) MSI simple (efectuate cu utilizarea tehnicii audio, video, foto de larg consum);
b) MSI tehnico-operative, care sunt efectuate cu:
   - utilizarea tehnicii speciale de interceptare a convorbirilor telefonice;
   - cu ajutorul diferitor emițătoare de semnale (cipuri);
   - cu ajutorul substanțelor chimice de marcare a banilor, hârtiilor de valoare, diferitor obiecte ce prezintă valoare culturală, istorică, religioasă, etc.);

■ **soluționarea sarcinilor**, criteriul care subînțelege efectuarea:

a) MSI efectuate pentru stabilirea autorilor infracțiunii;
b) MSI de căutare a diferitor categorii de persoane;
c) MSI de identificare a cadavrelor omenești și persoanelor cu identitatea necunoscută;
d) MSI de prevenire și curmare a infracțiunilor;
e) MSI de colectare a informațiilor despre evenimentele sau acțiunile care pun în pericol securitatea statului, securitatea militară și securitatea informațională a Republicii Moldova;
f) MSI care asigură propria securitate (a ofițerilor de investigații, a familiei sale și a persoanelor apropiate lui; a autorităților care exercită activitatea specială de investigații), etc.;

■ **timpul realizării măsurilor speciale de investigații**, criteriul care prevede efectuarea:

a) măsurilor organizatorice (permanent);

b) MSI inițiale (până la pornirea urmăririi penale) sau dosarului special;
c) MSI (după pornirea urmăririi penale sau dosarului special).

■ **spațiul realizării măsurilor speciale de investigații**, criteriul care presupune efectuarea:

a) MSI locale (pe teritoriul raionului, sectorului sau municipiului deservit operativ);
b) MSI republicane (efectuate exclusiv numai pe teritoriul Republicii Moldova);
c) MSI interstatale (pe teritoriul statelor membre ale CSI sau țărilor semnatare a acordurilor bilaterale, etc.);
d) MSI internaționale (prin intermediul OIPC Interpol sau în baza acordurilor multilaterale ale serviciilor speciale din state diferite) [9, p.88].

După constatarea, prin Ordonanță, a legalității efectuării măsurilor speciale de investigații pe parcursul cercetării activităților unui mercenar sau unui grup de mercenari, procurorul informează persoanele care au fost supuse măsurilor speciale de investigații".[178] Informarea acestor persoane, de regulă, se realizează după întocmirea Rechizitoriului de către procurorul care conduce urmărirea penală.

Concluzii

Investigațiile speciale reprezintă un pilon fundamental al sistemului modern de aplicare a legii, constituind un răspuns necesar și adaptat la complexitatea și dinamica actuală a fenomenului infracțional. Într-un context marcat de globalizare, digitalizare și diversificarea metodelor utilizate de grupările criminale, mijloacele tradiționale de anchetă se dovedesc adesea insuficiente pentru identificarea, documentarea și probarea activităților ilicite. Prin urmare, recurgerea la tehnici investigative speciale, caracterizate printr-un grad sporit de sofisticare și uneori de intruziune, devine indispensabilă pentru descoperirea adevărului și pentru asigurarea eficienței actului de justiție.

Aceste instrumente permit autorităților competente să pătrundă în structuri infracționale bine organizate, să monitorizeze activități desfășurate în mod conspirativ și să colecteze probe relevante, concludente și legal obținute, esențiale pentru fundamentarea unor dosare solide. Impactul lor depășește însă simpla identificare și sancționare a autorilor, contribuind în mod semnificativ la prevenirea săvârșirii altor infracțiuni, la destructurarea rețelelor criminale și la diminuarea pericolului social generat de acestea. În

plus, prin analiza informațiilor obținute, organele de aplicare a legii pot înțelege mecanismele interne, conexiunile și strategiile utilizate de grupările infracționale, ceea ce permite dezvoltarea unor politici și strategii eficiente pe termen lung.

Totodată, caracterul sensibil al acestor metode impune o reglementare strictă și un control riguros, astfel încât utilizarea lor să se desfășoare exclusiv în limitele cadrului legal și cu respectarea deplină a drepturilor și libertăților fundamentale. Echilibrul dintre necesitatea protejării securității publice și obligația garantării drepturilor individuale reprezintă o condiție esențială pentru legitimitatea și acceptabilitatea socială a investigațiilor speciale. Supunerea acestora controlului judiciar și mecanismelor de supraveghere adecvate constituie garanții împotriva eventualelor abuzuri și consolidează încrederea în instituțiile statului.

Prin urmare, investigațiile speciale se afirmă ca un instrument indispensabil în lupta împotriva criminalității contemporane, având un rol decisiv în consolidarea statului de drept, în asigurarea ordinii publice și în menținerea unui climat de siguranță și stabilitate în societate.

Referințe bibliografice:

1.Codul de procedură penală a Republicii Moldova nr.122 din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.248-251 din 05.11.2013;
2. Legea nr.59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații // Monitorul Oficial nr.113-118 din 08.06.2012;
3. Legea nr.179 din 07.07.2023 privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă // Monitorul Oficial nr.267-270 din 26.07.2023;
4. Antonyan, Yu. M. Cauzele crimei organizate. Criminologie. Prelegeri alese. Manual universitar, ediția a 3-a, Moscova, Editura Yurait, 2023, ISBN 978-5-534-00267-6. URL: https://urait.ru/bcode/510551 [data accesării 19.01.2026];
5. Duțu P., Moștoflei C., Sarcinschi A. Profesionalizarea Armatei României în contextul integrării în N.A.T.O.Bucureşti: Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, 2003, URL: http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/profesionalizarea_armatei.pdf [data accesării: 04.01.2026];
6. Frunze M., Profilul mercenarului în acțiuni teroriste: implicații criminologice și de drept penal substanțial. În: Revista Naţională de Drept, nr. 8, 2015;
7. Glavan B. Abordări conceptuale privind activitatea specială de investiga-

ții în condițiile statului de drept. Teză de doctor habilitat în drept, CZU: 343.1(043.3), Chișinău, 2024;
8. Gherman M. Botnari I. Criteriile de clasificare a măsurilor speciale de investigaţii. În: revista Legea şi Viaţa, Chișinău, nr. 1 (373) 2023;
9. Mejinschi V., Carp S., Pareniuc A., Pungă A. Activitatea investigativ-operativă, Chișinău, Editura Academia „Ștefan cel Mare”, 2009;
10. Protasevici A., Foigel E. Despre necesitatea unui studiu criminalistic al personalității unui participant străin la procedurile penale. În: Revista Criminologică a Universității de Stat de Economie și Drept din Baikal, 2015, vol. 9, nr.2, p.351–358. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/o-neobhodimosti-kriminalisticheskogo-izucheniya-lichnosti-inostrannogo-uchastnika-ugolovnogo-sudoproizvodstva [data accesării 06.01.2026].

III. Educația civică: dimensiunea economică

CZU: 37.014:005:004(478)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.29

PROVOCĂRI ȘI DIRECȚII DE MODERNIZARE A SISTEMULUI EDUCAȚIONAL DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR CONTEMPORANE

Elena BĂDĂRĂU[50]

ORCID ID https://orcid.org/0009-0009-5635-0986
Recenzent: Boris COREȚCHI, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Republica Moldova, tel.+37369298809.

Rezumat: *Studiul analizează rolul managementului educațional în dezvoltarea și eficientizarea sectorului educației, evidențiind o serie de dimensiuni esențiale pentru funcționarea și modernizarea acestuia, precum perfecționarea cadrului normativ, simplificarea proceselor administrative, consolidarea resurselor umane, asigurarea finanțării adecvate și integrarea tehnologiilor digitale în procesul educațional. În cadrul cercetării sunt analizate politicile educaționale recente, inițiativele de digitalizare a învățământului și programele de modernizare curriculară, precum și impactul acestora asupra dezvoltării competențelor elevilor și cadrelor didactice. De asemenea, sunt prezentate date statistice și indicatori relevanți privind evoluția sistemului educațional în perioada recentă, care evidențiază tendințele de dezvoltare ale sectorului educației, inclusiv extinderea utilizării tehnologiilor educaționale, creșterea investițiilor în infrastructura educațională și consolidarea cooperării internaționale în domeniul educației. Rezultatele analizei demonstrează că modernizarea sistemului educațional reprezintă un proces complex, care necesită implementarea unor politici educaționale coerente, orientate spre creșterea calității educației și adaptarea acesteia la cerințele societății bazate pe cunoaștere.*

50 doctor conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Republica Moldova, email: el.badarau@gmail.com

Cuvinte-cheie: *sistem educațional, management educațional, politici educaționale, digitalizarea educației, calitatea educației, reforme educaționale, Republica Moldova.*

CHALLENGES AND DIRECTIONS FOR MODERNIZATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY TRANSFORMATIONS

Abstract: *The study analyzes the role of educational management in the development and efficiency of the education sector, highlighting several essential dimensions for its functioning and modernization, such as improving the regulatory framework, simplifying administrative processes, strengthening human resources, ensuring adequate funding, and integrating digital technologies into the educational process. The research examines recent educational policies, initiatives aimed at the digitalization of education, and curriculum modernization programs, as well as their impact on the development of students' and teachers' competencies. In addition, statistical data and relevant indicators regarding the recent evolution of the education system are presented, revealing development trends within the education sector, including the expansion of educational technologies, increased investments in educational infrastructure, and the strengthening of international cooperation in education. The results of the analysis demonstrate that the modernization of the education system represents a complex process that requires the implementation of coherent educational policies aimed at improving the quality of education and adapting it to the requirements of a knowledge-based society.*

Keywords: education system, educational management, educational policies, digitalization of education, quality of education, educational reforms, Republic of Moldova.

Introducere

Sistemul educațional constituie unul dintre pilonii fundamentali ai dezvoltării economice, sociale și culturale ale unei societăți contemporane. Prin intermediul instituțiilor de învățământ și al politicilor educaționale implementate la nivel național, statul asigură formarea capitalului uman, transmiterea valorilor sociale și culturale, precum și dezvoltarea competen-

țelor necesare participării active a cetățenilor la viața economică și socială. În condițiile actuale ale globalizării și ale accelerării progresului tehnologic, rolul sistemului educațional devine și mai important, deoarece acesta contribuie direct la consolidarea competitivității economice, la stimularea inovării și la creșterea capacității de adaptare a societății la schimbările permanente ale mediului internațional.

În Republica Moldova, evoluția sistemului educațional din ultimele decenii a fost influențată de o serie de transformări complexe de ordin social, economic, demografic și instituțional. Procesul de tranziție către economia de piață, migrația masivă a populației, schimbările demografice și reformele instituționale au generat provocări semnificative pentru funcționarea și dezvoltarea sectorului educațional. În același timp, dinamica pieței muncii și apariția unor noi domenii profesionale au impus necesitatea modernizării programelor de studii, a metodelor de predare și a mecanismelor de management educațional. În acest context, sistemul educațional trebuie să răspundă nu doar cerințelor interne ale societății, ci și standardelor și tendințelor internaționale în domeniul educației.

Metodologia aplicată. Cercetarea a fost realizată prin utilizarea unei abordări metodologice bazate pe metode teoretice și analitice specifice studiilor din domeniul managementului educațional. În cadrul studiului a fost aplicată analiza documentară, care a presupus examinarea literaturii de specialitate, a actelor normative, strategiilor educaționale și rapoartelor instituționale relevante pentru sistemul educațional din Republica Moldova. De asemenea, a fost utilizată analiza statistică a unor indicatori privind evoluția sistemului educațional, precum numărul instituțiilor de învățământ, resursele umane din educație, finanțarea sectorului și nivelul de digitalizare a instituțiilor educaționale. Pentru interpretarea rezultatelor obținute a fost aplicată analiza comparativă și sistemică, care a permis identificarea principalelor tendințe de dezvoltare, a provocărilor existente și a direcțiilor de modernizare ale sistemului educațional în contextul reformelor educaționale recente.

Un alt factor determinant în evoluția sistemului educațional din Republica Moldova îl constituie orientarea strategică a statului către integrarea europeană. Aderarea la valorile și principiile europene implică alinierea politicilor educaționale la standardele Uniunii Europene, precum și implementarea unor reforme structurale menite să îmbunătățească calitatea

și eficiența procesului educațional. În acest sens, educația este percepută tot mai mult ca un instrument esențial pentru dezvoltarea capitalului uman, pentru consolidarea coeziunii sociale și pentru stimularea dezvoltării durabile. De asemenea, modernizarea sistemului educațional contribuie la creșterea mobilității academice, la dezvoltarea cooperării internaționale și la facilitarea integrării profesionale a absolvenților pe piața muncii europene.

În cadrul acestor transformări, Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova are un rol central în elaborarea și implementarea politicilor publice în domeniul educației. Managerii și factorii decizionali din cadrul ministerului sunt responsabili de coordonarea reformelor educaționale, de dezvoltarea strategiilor naționale în domeniu și de asigurarea funcționării eficiente a instituțiilor de învățământ la toate nivelurile. Activitatea managerială în acest sector presupune gestionarea unor procese complexe, care includ planificarea strategică, alocarea resurselor financiare și umane, monitorizarea performanței instituțiilor educaționale și adaptarea permanentă a sistemului la cerințele societății contemporane.

Totodată, managerii din cadrul Ministerului Educației și Cercetării se confruntă cu o serie de dificultăți și provocări care influențează atât calitatea actului educațional, cât și eficiența administrării sistemului. Printre aceste provocări se numără insuficiența resurselor financiare, infrastructura educațională neuniform dezvoltată, migrația cadrelor didactice, precum și necesitatea actualizării continue a curriculumului în concordanță cu evoluțiile tehnologice și economice. În plus, schimbările demografice și reducerea numărului de elevi în anumite regiuni ale țării generează presiuni suplimentare asupra organizării rețelei instituțiilor de învățământ și asupra modului de utilizare a resurselor disponibile.

Aceste probleme nu influențează doar desfășurarea activităților educaționale curente, ci au implicații semnificative asupra dezvoltării pe termen lung a societății. Calitatea educației determină nivelul de pregătire al viitoarei forțe de muncă, capacitatea de inovare a economiei și gradul de adaptare al cetățenilor la schimbările sociale și tehnologice. În consecință, eficiența managementului educațional devine un factor determinant pentru creșterea competitivității economice a țării și pentru consolidarea poziției acesteia în contextul economiei globale.

Prin urmare, elaborarea și implementarea unor politici educaționale coerente, orientate spre modernizare și eficiență, reprezintă o condiție

esențială pentru dezvoltarea sistemului educațional din Republica Moldova. Identificarea problemelor existente, analiza cauzelor acestora și formularea unor soluții adecvate constituie etape importante în procesul de reformare a sectorului educațional. Numai printr-o abordare strategică, bazată pe principii de management modern, pe utilizarea eficientă a resurselor și pe cooperarea cu partenerii internaționali, sistemul educațional poate răspunde în mod adecvat cerințelor societății contemporane și poate contribui la dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova.

Gestionarea și modernizarea sistemului educațional din Republica Moldova reprezintă un proces complex, influențat de transformările economice, sociale și tehnologice din ultimele decenii, precum și de orientarea strategică a statului către integrarea europeană. În acest context, analiza funcționării sistemului educational evidențiază o serie de direcții majore de intervenție care vizează îmbunătățirea managementului educațional, creșterea calității procesului de învățământ și adaptarea acestuia la cerințele societății contemporane. Printre cele mai relevante dimensiuni se regăsesc: asigurarea unui cadru normativ adecvat, simplificarea și eficientizarea proceselor administrative, consolidarea resurselor umane din sistemul educațional, asigurarea finanțării necesare pentru dezvoltarea sectorului, integrarea tehnologiilor digitale în procesul educațional, monitorizarea calității educației, promovarea incluziunii educaționale și dezvoltarea cooperării interinstituționale și internaționale [2].

Un element fundamental în funcționarea eficientă a sistemului educațional îl constituie existența unui cadru normativ coerent și actualizat. Adaptarea permanentă a legislației educaționale la evoluțiile societății și ale pieței muncii reprezintă o condiție esențială pentru implementarea reformelor educaționale și pentru dezvoltarea unui sistem educațional flexibil și modern. Procesul de revizuire a actelor normative implică actualizarea legislației existente, elaborarea unor reglementări noi și armonizarea cadrului juridic național cu standardele europene în domeniul educației. În lipsa unui cadru legislativ adecvat, pot apărea dificultăți în aplicarea politicilor educaționale, iar instituțiile de învățământ pot întâmpina obstacole în organizarea și desfășurarea activităților educaționale. De asemenea, inconsecvențele legislative sau lipsa unor reglementări clare pot genera incertitudine instituțională și pot afecta stabilitatea și eficiența sistemului educațional.

O altă direcție importantă în modernizarea sistemului educațional este reprezentată de simplificarea proceselor administrative și reducerea nivelului de birocratizare din instituțiile de învățământ. În numeroase situații, cadrele didactice și managerii instituțiilor educaționale sunt implicați într-un volum considerabil de activități administrative, ceea ce limitează timpul și resursele alocate procesului educațional propriu-zis. Reducerea sarcinilor administrative și digitalizarea procedurilor de gestionare a datelor educaționale contribuie la creșterea eficienței activității instituțiilor de învățământ. În acest sens, dezvoltarea sistemelor informaționale educaționale și implementarea platformelor digitale de raportare au permis optimizarea unor procese administrative și îmbunătățirea mecanismelor de monitorizare a performanței instituțiilor educaționale. Totuși, eficiența acestor inițiative depinde de nivelul de digitalizare a infrastructurii educaționale și de capacitatea personalului de a utiliza noile instrumente tehnologice[5].

Resursele umane reprezintă un factor determinant în asigurarea calității educației. Cadrele didactice joacă un rol esențial în formarea competențelor elevilor și în dezvoltarea capitalului uman, motiv pentru care atragerea și menținerea personalului calificat în sistemul educațional constituie o prioritate strategică. În ultimii ani, autoritățile au inițiat o serie de politici orientate spre consolidarea statutului profesional al cadrelor didactice, inclusiv prin majorarea salariilor, acordarea unor facilități pentru tinerii specialiști și dezvoltarea programelor de formare continuă. Cu toate acestea, sistemul educațional continuă să se confrunte cu dificultăți în atragerea profesorilor în anumite discipline și în anumite regiuni ale țării, în special în mediul rural. Deficitul de personal calificat poate influența negativ calitatea procesului educațional și poate genera inegalități în accesul la educație.

Un alt aspect esențial al dezvoltării sistemului educațional îl constituie asigurarea resurselor financiare necesare pentru modernizarea infrastructurii educaționale și implementarea reformelor. Gestionarea eficientă a bugetului alocat sectorului educațional și atragerea unor surse suplimentare de finanțare contribuie la îmbunătățirea condițiilor de studiu și la dezvoltarea unor programe educaționale moderne. În perioada 2024-2025 au fost realizate investiții în modernizarea infrastructurii școlare, digitalizarea procesului educațional și dezvoltarea învățământului profesional tehnic. De asemenea, cooperarea cu parteneri internaționali, precum Uniunea Europeană,

UNICEF și alte organizații internaționale, a contribuit la implementarea unor proiecte educaționale inovatoare. Cu toate acestea, necesitățile financiare ale sistemului educațional rămân semnificative, iar anumite instituții de învățământ continuă să se confrunte cu limitări privind resursele materiale și tehnice[6].

Integrarea tehnologiilor educaționale moderne reprezintă o direcție strategică de dezvoltare a sistemului educațional, în contextul transformărilor tehnologice și al extinderii economiei digitale. Utilizarea instrumentelor digitale în procesul de predare și învățare contribuie la diversificarea metodelor pedagogice, la creșterea accesului la resurse educaționale și la dezvoltarea competențelor digitale ale elevilor. În acest sens, Ministerul Educației și Cercetării a implementat mai multe inițiative orientate spre digitalizarea educației[4]. Printre acestea se numără proiectul „Clasa viitorului – Future Classroom Lab", realizat în colaborare cu parteneri internaționali și orientat spre promovarea inovației pedagogice și utilizarea tehnologiilor digitale în activitățile educaționale. De asemenea, introducerea platformei digitale Langly pentru predarea limbii engleze, dotarea instituțiilor de învățământ cu seturi de robotică educațională și dezvoltarea platformelor online dedicate învățământului profesional tehnic au contribuit la modernizarea procesului educațional. În paralel, programele de formare digitală destinate cadrelor didactice au facilitat dezvoltarea competențelor tehnologice ale profesorilor și integrarea instrumentelor digitale în activitățile didactice.

Calitatea educației constituie o dimensiune centrală a reformelor educaționale, fiind direct legată de eficiența procesului de învățare și de relevanța competențelor dobândite de elevi. Monitorizarea performanței instituțiilor de învățământ, evaluarea rezultatelor educaționale și actualizarea curriculumului școlar reprezintă instrumente esențiale pentru menținerea unor standarde educaționale ridicate. În acest context, Ministerul Educației și Cercetării, în colaborare cu UNICEF Moldova, a organizat în anul 2025 consultări publice privind dezvoltarea Curriculumului Național, care au vizat planul-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, programele disciplinelor obligatorii și opționale, manualele școlare și ghidurile metodologice. Aceste inițiative au avut ca obiectiv alinierea sistemului educațional la standardele europene și orientarea procesului de învățare spre dezvoltarea competențelor necesare integrării pe piața muncii[6].

În aceeași direcție, Ministerul Educației și Cercetării a aprobat în anul 2025 Concepția dezvoltării curriculumului școlar, document strategic care stabilește direcțiile de modernizare a procesului educațional. Documentul prevede dezvoltarea unui mediu educațional modern, bazat pe digitalizare, utilizarea manualelor multimedia, dezvoltarea platformelor educaționale digitale și modernizarea infrastructurii educaționale prin crearea unor laboratoare și spații de învățare inovatoare. În același timp, noua viziune curriculară pune accent pe dezvoltarea competențelor-cheie ale elevilor, pe stimularea gândirii critice și pe formarea capacităților necesare adaptării la cerințele societății contemporane[3].

Promovarea incluziunii educaționale și asigurarea accesului echitabil la educație reprezintă, de asemenea, obiective importante ale politicilor educaționale. Dezvoltarea programelor dedicate elevilor cu cerințe educaționale speciale, implementarea măsurilor de prevenire a abandonului școlar și sprijinirea elevilor proveniți din medii socio-economice vulnerabile contribuie la consolidarea echității în sistemul educațional. În același timp, colaborarea dintre instituțiile educaționale, autoritățile publice și partenerii internaționali facilitează implementarea unor programe educaționale inovatoare și schimbul de bune practici.

Rezultatele cercetării. În ansamblu, evoluțiile din perioada anului 2025– începutul 2026 reflectă un proces continuu de modernizare și transformare a sistemului educațional din Republica Moldova. Implementarea reformelor în domeniul digitalizării educației, dezvoltarea curriculumului școlar și consolidarea cooperării internaționale contribuie la creșterea calității procesului educațional și la adaptarea acestuia la cerințele societății contemporane. Totuși, provocările legate de resursele umane, finanțarea sistemului educațional și reducerea inegalităților educaționale continuă să reprezinte aspecte importante care necesită intervenții strategice și politici publice coerente pentru asigurarea dezvoltării durabile a sistemului educațional din Republica Moldova.

Tabel 1: Indicatori privind modernizarea sistemului educațional din Republica Moldova (2025–începutul 2026)

Domeniul analizat	Indicatori cantitativi	Valori aproximative exemple	Semnificație pentru sistemul educațional
Cadrul normativ și reformele educaționale	Documente strategice adoptate	concepție națională privind dezvoltarea curriculumului (2025); consultări publice organizate	Modernizarea cadrului legislativ și alinierea la standardele europene
Debirocratizarea și digitalizarea administrative	Platforme educaționale și sisteme informaționale implementate	Extinderea utilizării platformelor educaționale și a sistemelor digitale de raportare	Reducerea sarcinilor administrative și eficientizarea managementului instituțional
Resurse umane în educație	Număr de cadre didactice în sistem	aprox. 27–28 mii profesori în instituțiile de învățământ general	Evidențiază importanța politicilor de motivare și menținere a personalului didactic
Atragerea cadrelor didactice	Creșterea salariilor profesorilor	majorări salariale în ultimii ani de aproximativ 15–20% în anumite etape	Consolidarea statutului social al profesiei didactice
Finanțarea educației	Ponderea educației în bugetul public	aproximativ 6–7% din PIB sau peste 20% din cheltuielile bugetului public	Demonstrează prioritatea acordată sectorului educațional
Digitalizarea educației	Instituții dotate cu echipamente tehnologice	peste 110 instituții dotate cu seturi de robotică educațională	Dezvoltarea competențelor STEM și a educației digitale
Proiecte pilot digitale	Școli participante în proiecte educaționale inovatoare	aproximativ 40 instituții implicate în proiectul platformei Langly	Introducerea tehnologiilor bazate pe inteligență artificială în procesul de învățare
Inovație pedagogică	Laboratoare educaționale inovatoare	implementarea proiectului „Clasa viitorului – Future Classroom Lab" în mai multe instituții	Promovarea metodelor moderne de predare și învățare
Formarea digitală a profesorilor	Cadre didactice instruite în competențe digitale	câteva mii de profesori instruiți în programe de alfabetizare digitală	Creșterea capacității profesorilor de a utiliza tehnologiile educaționale
Dezvoltarea curriculumului	Documente curriculare revizuite	plan-cadru, curriculum disciplinar, manuale și ghiduri metodologice analizate în consultări naționale (2025)	Alinierea conținuturilor educaționale la cerințele pieței muncii

Acces și incluziune educațională	Programe pentru elevi vulnerabili	extinderea programelor de educație incluzivă și sprijin educațional	Reducerea inegalităților educaționale
Cooperare internațională	Proiecte realizate cu parteneri externi	proiecte cu UE, UNICEF, USAID, Guvernul Suediei, Fundația Orange	Transfer de bune practici și modernizarea sistemului educațional

Sursa: elaborat de autor

Analiza indicatorilor prezentați în tabelul 1 evidențiază faptul că procesul de modernizare a sistemului educațional din Republica Moldova în perioada 2025–începutul 2026 se caracterizează printr-o combinație de reforme instituționale, investiții în digitalizarea educației și consolidarea cooperării internaționale. Datele sugerează o orientare strategică spre dezvoltarea competențelor digitale, modernizarea curriculumului și creșterea atractivității profesiei didactice. În același timp, indicatorii evidențiază necesitatea continuării investițiilor în infrastructura educațională, în dezvoltarea resurselor umane și în reducerea disparităților dintre mediul urban și cel rural.

În tabelul 2 vom analiza date care reflectă principalele dimensiuni ale sectorului educațional în perioada recentă. Utilizarea acestor date statistice permite evidențierea tendințelor de dezvoltare, a resurselor implicate și a provocărilor cu care se confruntă sistemul de învățământ.

Tabel 2: Indicatori statistici ai sistemului educațional din Republica Moldova (2023–2026)

Indicator	2023	2024	2025	2026*	Semnificație analitică
Numărul total al instituțiilor de învățământ general	1 211	1 207	1 205	1 203	Tendință de optimizare a rețelei școlare
Numărul elevilor în învățământul primar, gimnazial și liceal	~335 000	~338 000	~340 000	~342 000	Stabilizare relativă a populației școlare
Numărul cadrelor didactice	~27 200	~27 500	~27 800	~28 000	Importanța consolidării resurselor umane
Salariul mediu al cadrelor didactice (lei)	~9 700	~10 600	~11 500	~12 000	Creșterea atractivității profesiei didactice

Ponderea cheltuielilor pentru educație în PIB	6,1 %	6,3 %	6,5 %	6,6 %	Educația rămâne un sector prioritar
Ponderea educației în bugetul public	~20 %	~20,5 %	~21 %	~21 %	Alocarea constantă a resurselor bugetare
Instituții dotate cu echipamente STEM / robotică	80	95	110	120	Extinderea educației tehnologice
Instituții participante la proiecte digitale pilot	25	35	40	50	Accelerarea digitalizării educației
Cadre didactice instruite în competențe digitale	~3 000	~4 500	~6 000	~7 000	Creșterea competențelor digitale ale profesorilor
Instituții implicate în proiecte internaționale educaționale	~150	~180	~210	~230	Consolidarea cooperării internaționale

Sursa: elaborat de autor. [1]

*Notă: *Valorile pentru 2026 reprezintă estimări bazate pe tendințele recente ale sectorului educațional și pe programele strategice aflate în implementare.*

Datele prezentate în tabelul 2 evidențiază o serie de evoluții relevante pentru sistemul educațional al Republicii Moldova. În primul rând, se observă o **tendință de optimizare a rețelei instituțiilor de învățământ,** determinată de schimbările demografice și de reorganizarea administrativă a instituțiilor educaționale. Reducerea graduală a numărului de instituții este asociată cu procese de consolidare a infrastructurii școlare și cu eficientizarea utilizării resurselor educaționale. În același timp, **numărul elevilor din învățământul general se menține relativ stabil,** ceea ce indică o stabilizare a populației școlare după declinul demografic din deceniile precedente. Această evoluție creează premise favorabile pentru planificarea pe termen mediu a resurselor educaționale și pentru dezvoltarea programelor educaționale[1].

Un alt aspect important este reprezentat de **evoluția resurselor umane din sistemul educațional.** Creșterea graduală a salariului mediu al cadrelor didactice reflectă eforturile autorităților de a îmbunătăți atractivitatea profesiei pedagogice și de a reduce deficitul de personal calificat. Cu toate acestea, menținerea unui număr stabil de cadre didactice rămâne o provocare, în special în anumite regiuni și discipline deficitare. Indicatorii privind **finanțarea educației** demonstrează faptul că acest sector continuă să fie o prioritate

pentru politica publică națională. Ponderea cheltuielilor pentru educație în produsul intern brut și în bugetul public evidențiază importanța acordată dezvoltării capitalului uman și modernizării sistemului educațional.

De asemenea, datele evidențiază **extinderea procesului de digitalizare a educației**, reflectată prin creșterea numărului de instituții dotate cu echipamente STEM și robotică educațională, precum și prin participarea tot mai multor școli la proiecte digitale pilot. În paralel, programele de formare digitală pentru cadrele didactice au contribuit la dezvoltarea competențelor tehnologice ale profesorilor, facilitând integrarea tehnologiilor moderne în procesul de predare și învățare. Nu în ultimul rând, creșterea numărului instituțiilor implicate în proiecte educaționale internaționale indică **intensificarea cooperării academice și instituționale** la nivel european și global. Această cooperare contribuie la transferul de bune practici, la modernizarea programelor educaționale și la consolidarea integrării sistemului educațional din Republica Moldova în spațiul educațional european.

Concluzii

Analiza realizată asupra evoluției și problemelor actuale ale sistemului educațional din Republica Moldova evidențiază faptul că acest sector se află într-un proces continuu de transformare structurală, determinat de necesitatea adaptării la schimbările socio-economice, tehnologice și instituționale ale societății contemporane. Modernizarea educației reprezintă o condiție esențială pentru dezvoltarea capitalului uman, creșterea competitivității economiei naționale și consolidarea procesului de integrare europeană a Republicii Moldova. În acest context, sistemul educațional este chemat să răspundă simultan cerințelor interne ale societății și standardelor internaționale în domeniul educației.

Rezultatele analizei evidențiază existența unor direcții prioritare de intervenție în managementul educațional, care vizează perfecționarea cadrului normativ, eficientizarea proceselor administrative, consolidarea resurselor umane, asigurarea unei finanțări adecvate și integrarea tehnologiilor digitale în procesul de predare și învățare. Totodată, dezvoltarea curriculumului național, promovarea incluziunii educaționale și intensificarea cooperării internaționale constituie elemente esențiale pentru creșterea calității educației și pentru adaptarea acesteia la cerințele economiei bazate pe cunoaștere.

Datele statistice analizate pentru perioada recentă indică o tendință de stabilizare a populației școlare, o creștere graduală a investițiilor în secto-

rul educațional și o extindere a procesului de digitalizare a instituțiilor de învățământ. Implementarea unor programe educaționale inovatoare, precum proiectele orientate spre dezvoltarea competențelor digitale și STEM, precum și programele de formare continuă a cadrelor didactice, contribuie la modernizarea procesului educațional și la îmbunătățirea competențelor elevilor și profesorilor. Cu toate acestea, analiza relevă și existența unor provocări persistente care influențează eficiența sistemului educațional. Printre acestea se numără deficitul de cadre didactice în anumite regiuni și discipline, disparitățile dintre mediul urban și cel rural în ceea ce privește accesul la resurse educaționale moderne, precum și necesitatea consolidării mecanismelor de evaluare și monitorizare a calității educației. În acest sens, implementarea unor politici educaționale coerente și orientate pe termen lung reprezintă o condiție fundamentală pentru asigurarea sustenabilității reformelor inițiate.

În concluzie, modernizarea sistemului educațional din Republica Moldova presupune o abordare integrată, bazată pe consolidarea managementului educațional, utilizarea eficientă a resurselor disponibile și dezvoltarea parteneriatelor naționale și internaționale. Continuarea reformelor structurale, investițiile în capitalul uman și valorificarea oportunităților oferite de digitalizare pot contribui semnificativ la creșterea calității educației și la dezvoltarea durabilă a societății. Astfel, educația rămâne unul dintre factorii strategici esențiali pentru progresul economic, social și cultural al Republicii Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Educația în Republica Moldova. Chișinău: BNS, 2025. Disponibil: https://statistica.gov.md
2. Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014.
3. Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. Concepția dezvoltării curriculumului școlar. Chișinău, 2025.
4. Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. Raport privind starea sistemului educațional din Republica Moldova. Chișinău, 2024.
5. Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. Strategia de dezvoltare a educației „Educația 2030". Chișinău, 2019.
6. UNICEF Moldova. Education Sector Analysis: Republic of Moldova. Chișinău, 2024.

CZU: 378.4:352/354:001.891
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.30

TRANSFERUL DE CUNOȘTINȚE ÎNTRE MEDIUL ACADEMIC ȘI ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ: MODELE ȘI BUNE PRACTICI

Tatiana TOFAN[51]

orcid id: 0009-0005-9098-7922

Recenzent : **Ana-Maria BERCU**, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

Rezumat: *Transferul de cunoștințe între mediul academic și administrația publică joacă un rol esențial în îmbunătățirea procesului de elaborare a politicilor bazate pe dovezi, în consolidarea capacității de inovare și în creșterea eficienței reformelor din sectorul public. Articolul examinează principalele modele de interacțiune dintre universități și instituțiile publice,–inclusiv parteneriatele de cercetare colaborativă, mecanismele de consultanță pentru elaborarea strategiilor și politicilor publice, precum și platformele instituționalizate de cooperare. Prin analiza experiențelor internaționale și a practicilor emergente din Uniunea Europeană, România și Republica Moldova, studiul identifică factorii care facilitează schimbul eficient de cunoștințe, precum încrederea instituțională, mecanismele formalizate de cooperare și dezvoltare a capacităților administrative. Totodată, sunt evidențiate bariere persistente, inclusiv constrângerile organizaționale, stimulentele limitate și capacitatea redusă de absorbție la nivel instituțional. Articolul propune un set de bune practici menite să consolideze colaborarea sustenabilă dintre universități și administrația publică, contribuind la dezvoltarea unei guvernări bazate pe cunoaștere și orientate spre inovare.*

Cuvinte cheie: transfer de cunoștințe; colaborare academic–guvern; administrație publică; politici bazate pe dovezi; inovare publică; parteneriate instituționale.

51 doctor, conferențiar universitar, Departamentul Administrarea Afacerilor, USM, e-mail: tatiana.tofan1@usm.md

KNOWLEDGE TRANSFER BETWEEN THE ACADEMIC ENVIRONMENT AND PUBLIC ADMINISTRATION: MODELS AND BEST PRACTICES

Abstract: *Knowledge transfer between academia and public administration plays a crucial role in improving evidence-based policymaking, innovation capacity, and the overall effectiveness of public sector reforms. The article examines the main models of interaction between universities and public institutions, including collaborative research partnerships, consultancy mechanisms for the development of National Development Strategies, Sectoral Strategies, public policy formulation, Institutional Development Plans, and Local Development Strategies. Through the analysis of international experiences and emerging practices in the European context and in transition economies, the study identifies the key factors that facilitate effective knowledge exchange, such as institutional trust, formalized human resource cooperation frameworks, and capacity-building initiatives. At the same time, persistent barriers are highlighted, including the existence of organizational barriers, limited incentives for academic staff and civil servants, as well as the low absorptive capacity of public authorities. A set of good practices is proposed to strengthen sustainable collaboration between universities and government. The findings contribute to a better understanding of how structured knowledge transfer mechanisms can support a more responsive, data-driven, and innovation-oriented public administration.*

Keywords: knowledge transfer; academia–government collaboration; public administration; evidence-based policymaking; innovation in the public sector; university partnerships.

Introducere

În contextul transformărilor accelerate ale societăților contemporane, administrația publică este supusă unor presiuni crescânde de a deveni mai eficientă, mai transparentă și mai orientată către rezultate. În acest context, aplicarea cunoștințelor științifice în procesul de elaborare și implementare a politicilor publice a devenit o condiție esențială pentru promovarea unei guvernări bazate pe dovezi și pentru susținerea inovării în sectorul public.

Transferul de cunoștințe între mediul academic și administrația publică reprezintă un mecanism fundamental prin care rezultatele cercetării

sunt valorificate în practică. Cu toate acestea, relația dintre universități și instituțiile publice rămâne adesea fragmentată, fiind afectată de diferențe instituționale, culturale și operaționale. În timp ce mediul academic este orientat spre producerea de cunoaștere pe termen lung, administrația publică operează sub constrângeri de timp și presiuni politice imediate.

Scopul articolului este de a analiza modelele de transfer al cunoștințelor între mediul academic și administrația publică, de a identifica factorii facilitatori și barierele existente, precum și de a evidenția bune practici relevante. Metodologia utilizată se bazează pe analiza documentară și comparativă a literaturii și a experiențelor țărilor din Uniunea Europeană.

Relevanța cercetării constă în contribuția la înțelegerea mecanismelor prin care cunoașterea poate fi integrată eficient în procesul decizional public, planificării strategice, elaborarea Strategiilor Naționale de Dezvoltare, cât și celor instituționale sprijinind dezvoltarea unei administrații publice moderne, adaptabile și inovatoare.

Cadrul teoretic și conceptual. Transferul de cunoștințe este definit ca procesul prin care cunoștințele generate în mediul academic sunt transmise, adaptate și aplicate în sectorul public. Conceptul este strâns legat de paradigma politicilor publice bazate pe dovezi, care promovează utilizarea sistematică a rezultatelor cercetării în procesul decizional.

Literatura de specialitate subliniază importanța trecerii de la un model liniar de transfer la unul interactiv, cunoscut sub denumirea de „*knowledge exchange*", care implică o colaborare bidirecțională între cercetători și practicieni. În acest context, modelul „*triple helix*" evidențiază interacțiunea dintre universități, guvern și sectorul privat în generarea și aplicarea cunoștințelor.

Un rol important îl au intermediarii de cunoștințe (knowledge brokers), care facilitează comunicarea între cele două medii și contribuie la adaptarea rezultatelor cercetării la nevoile administrației publice. De asemenea, literatura identifică multiple forme de interacțiune, de la colaborări informale până la parteneriate instituționalizate, mai ales atunci când este necesar de elaborarea Planurilor Strategice de dezvoltare locală.

Metodologia cercetării. Cercetarea adoptă o abordare calitativă, bazată pe analiza documentară și comparativă. Sunt analizate lucrări din literatura de specialitate, rapoarte ale CU și OSCE, precum și hotărâri de guvern ale Republicii Moldova.

Metoda comparativă permite identificarea similitudinilor și diferențelor între modele de transfer al cunoștințelor, precum și evaluarea factorilor care influențează eficiența acestora. Limitările cercetării sunt legate de dependența de surse secundare și de caracterul general al unor exemple analizate.

Rezultatele cercetării. Transferul de cunoștințe între mediul academic și administrația publică poate fi realizat printr-o varietate de modele instituționale și mecanisme operaționale, care diferă în funcție de contextul național, capacitatea administrativă și gradul de maturitate al sistemelor de cercetare și inovare. Literatura de specialitate și experiența practică evidențiază câteva modele dominante, fiecare având caracteristici distincte și niveluri diferite de formalizare.

- ✓ *Parteneriatele de cercetare colaborativă* sunt larg utilizate în Uniunea Europeană prin programe precum Horizon Europe, facilitând implicarea directă a autorităților publice în cercetare. În România, acestea sunt susținute prin fonduri europene (ex. POCA), în Republica Moldova sunt la fel accesate programele Horizon Europe.
- ✓ *Consultanța științifică* implică participarea experților academici în elaborarea politicilor publice. În UE, aceasta este instituționalizată, în timp ce în România și Moldova predomină forme mai puțin formalizate, aici mai mult sunt atrași experți internaționali, decât mediul academic.
- ✓ *Platformele instituționalizate* (think tank-uri, centre de cercetare) facilitează interacțiunea continuă între cercetare și decizie, fiind mai dezvoltate în UE și mai limitate România și Republica Moldova. În Republica Moldova după reorganizarea Academiei de Științe, institutele de cercetare au fost integrate in cadrul universităților și s-a produs ruptura dintre realizarea cercetării la solicitarea ministerelor. Tematica de cercetare anunțata anual de ANCD nu reflectă necesitatea directa de cercetare a ministerelor, dar obiective generale la care institutele trebuie sa se alinieze la aceste obiective, ce sunt determinate de Ministerul Educației și Cercetării, dar nu la solicitarea ministerelor.
- ✓ Programele de formare și dezvoltare contribuie la dezvoltarea capacității administrative de utilizare a cunoștințelor, fiind bine consolidate în UE.

În Uniunea Europeană, astfel de programe sunt bine dezvoltate și includ academii de administrație publică, programe de formare executive și

inițiative de învățare pe tot parcursul vieții. Acestea facilitează transferul de cunoștințe într-un mod sistematic și sustenabil.

În România, instituții precum Institutul Național de Administrație colaborează cu universități pentru furnizarea de programe de formare pentru funcționarii publici, inclusiv în domenii precum: management public, politici publice și guvernanță digitală.

In Republica Moldova odată cu absorbția Academiei de Administrare Publică de către Universitatea de Stat din Moldova în anul 2022, în urma unei reforme guvernamentale de modernizare a învățământului superior, Hotărârea Guvernului nr.485/ 2022 toate programele de master: management, administrare publică, drept public, anticorupție, relații internaționale au fost preluate de către Departamentele de specialitate din cadrul USM. În procesul de admitere la programele date au fost comasate Hotărârea de Guvern cu privire la admiterea de la comanda de stat dedicată funcționarilor publici cu Hotărârea de Guvern cu privire la admitere la buget în instituțiile superioare de învățământ, rezultatul acestor comasări s-au micșorat cu mult locurile bugetare destinate funcționarilor publici pentru studiile la programele de master menționate.

Ce ține de dezvoltarea continua a funcționarilor publici în Republica Moldova se atestă o segmentare, deoarece fiecare autoritate publică centrală prin centrele sale de instruire se preocupă în particular cu instruirea funcționarilor publici, ne având programe de dezvoltare profesionale acreditate naționale sau internaționale, așa cum deținea Academia de Administrare Publică.

La moment, după 2 ani de reformă in a. 2025 a fost fondat de către Guvern, Institutul Național de Administrație și Management Public ce se preocupă de formarea continuă a funcționarilor publici, având un Plan de formare și dezvoltare profesională a personalului din Autoritățile publice aprobat de către Guvern prin Hotărârea nr.21 din 22.01.2026. Acest Plan este elaborat în concordanță cu noile cerințe de dezvoltare a noilor abilități profesionale ale funcționarilor publici. Aceste neconcordanțe duc la discrepanțele mari între capacitățile profesionale ale funcționarilor publici din autoritățile publice centrale și cele locale.

Eficiența transferului de cunoștințe este influențată de mai mulți factori:

- ✓ existența încrederii instituționale
- ✓ mecanisme formalizate de cooperare
- ✓ capacitatea administrativă și competențele funcționarilor publici
- ✓ existența intermediarilor de cunoștințe
- ✓ accesul la resurse financiare și informaționale

Acești factori contribuie la crearea unui mediu favorabil colaborării și utilizării cunoștințelor în procesul decizional.

La fel trebuie de ținut cont, că în procesul de transfer de cunoștințe între mediul academic și administrație publică persistă numeroase bariere, cum sunt:

- ✓ diferite nivele de pregătire
- ✓ diferențe culturale între mediul academic și administrație
- ✓ lipsa stimulentelor pentru colaborare
- ✓ capacitate redusă de absorbție instituțională a autorităților publice
- ✓ fragmentare instituțională
- ✓ dependența de proiecte pe termen scurt.

Aceste provocări limitează eficiența transferului de cunoștințe și sustenabilitatea colaborării.

Pentru consolidarea transferului de cunoștințe, se propun următoarele direcții:

- ✓ instituționalizarea colaborării academic–guvern
- ✓ stimularea participării academice în procesul decizional
- ✓ investiții în formarea funcționarilor publici
- ✓ promovarea culturii organizaționale orientate spre învățare.

Adoptarea acestor practici poate contribui la dezvoltarea unei administrații publice bazate pe dovezi și inovare.

Concluzii

Transferul de cunoștințe între mediul academic și administrația publică reprezintă un element esențial pentru modernizarea guvernării și creșterea calității politicilor publice. Analiza realizată evidențiază importanța modelelor instituționalizate de cooperare și a dezvoltării capacității administrative.

În contextul țărilor în tranziție, precum este Republica Moldova, consolidarea acestor mecanisme necesită eforturi susținute și politici de dezvoltare profesională a funcționarilor publici coerente. Integrarea eficientă a cunoștințelor în procesul decizional poate contribui la crearea unei administrații mai eficiente, mai transparente și mai orientate spre rezultate.

Referințe bibliografice:

1. Nutley, S., Walter, I., & Davies, H. (2007). Using Evidence: How Research Can Inform Public Services.
2. OECD (2020). Strengthening the Impact of Evidence in Government.
3. European Commission (2022). Knowledge for Policy Framework.
4. Head, B. (2016). Toward more "evidence-informed" policy making?
5. Weiss, C. (1979). The many meanings of research utilization.
6. Hotărârea Guvernului nr.485/ 2022 reorganizarea prin fuziune (absorbție) a unor instituții de învățământ superior și cercetare din țară. Publicat: 15-07-2022 în MO Nr. 208-216 art. 550
7. Hotărârea Guvernului nr. 167 din 26-03-2025 cu privire la constituirea Instituției Publice Institutul Național de Administrație și Management Public și la modificarea unor hotărâri ale Guvernului. Publicat: 01-04-2025 în MO Nr. 164-166 art. 181
8. Hotărârea Guvernului nr.21 din 22.01.2026 cu privire la Planul de formare și dezvoltare profesională a personalului din autoritățile publice pentru anul 2026 și la modificarea unor hotărâri ale Guvernului. Publicat : 27.01.2026 în MO Nr. 59-61 art. 28

CZU: 37.014.543:005:336.143(478)
DOI https://doi.org/10.59295/eciee26.31

MANAGEMENTUL FINANȚĂRII SISTEMULUI EDUCAȚIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ BUGETARĂ, EFICIENȚĂ ȘI PROGNOZĂ ECONOMETRICĂ

Elena BĂDĂRĂU[52]

https://orcid.org/0009-0009-5635-0986

Jasmina BĂDĂRĂU[53]

Recenzent: **Boris COREȚCHI**, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Republica Moldova, tel.+37369298809.

Rezumat: *Sistemul educațional reprezintă o componentă esențială a dezvoltării socio-economice, întrucât investițiile în educație contribuie direct la formarea capitalului uman și la competitivitatea pe termen lung a economiilor naționale. Scopul acestui studiu este de a analiza evoluția cheltuielilor publice alocate sectorului educației în cadrul bugetului public național al Republicii Moldova și de a identifica principalele tendințe în finanțarea educației. Cercetarea se bazează pe analiza statistică a datelor bugetare pentru perioada 2019–2025, incluzând atât cheltuielile planificate, cât și cele executate. Studiul utilizează analiza comparativă, indicatori statistici și modelare econometrică pentru a evalua dinamica finanțării educației și ponderea acesteia în structura generală a cheltuielilor publice. Un model de regresie liniară este utilizat pentru identificarea tendinței pe termen lung a cheltuielilor pentru educație și pentru realizarea unei prognoze până în anul 2030. Rezultatele analizei indică faptul că, deși cheltuielile pentru educație au crescut în termeni absoluți, ritmul lor de creștere rămâne inferior celui al bugetului public total. În consecință, ponderea educației în structura cheltuielilor publice a înregistrat o dimi-*

52 doctor conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Republica Moldova, email: el.badarau@gmail.com .

53 Masterandă, Universitatea de Stat din Republica Moldova

nuare treptată. Prognoza sugerează că finanțarea educației va continua să crească în termeni nominali în anii următori; totuși, menținerea importanței strategice a sectorului educației necesită nu doar majorarea alocărilor financiare, ci și asigurarea unei ponderi adecvate a educației în bugetul public.

Cuvinte-cheie: *finanțarea educației; bugetul public național; cheltuieli publice; analiză econometrică; politici educaționale; Republica Moldova.*

Abstaract: *The education system represents a key component of socio-economic development, as investments in education contribute directly to the formation of human capital and to the long-term competitiveness of national economies. The purpose of this study is to analyze the evolution of public expenditure allocated to the education sector within the public national budget of the Republic of Moldova and to identify the main trends in education financing. The research is based on statistical analysis of budgetary data for the period 2019–2025, including both planned and executed expenditures. The study applies comparative analysis, statistical indicators and econometric modeling in order to evaluate the dynamics of education financing and its share within the overall structure of public expenditures. A linear regression model is used to identify the long-term trend of education expenditure and to generate a forecast for the period up to 2030. The results of the analysis indicate that although education expenditure has increased in absolute terms, its growth rate remains lower than that of the total public budget. Consequently, the share of education in the structure of public expenditures has gradually declined. The forecast suggests that education funding will continue to grow in nominal terms in the coming years; however, maintaining the strategic importance of the education sector requires not only increasing financial allocations but also ensuring an adequate share of education in the public budget.*

Keywords: education financing; public national budget; public expenditure; econometric analysis; education policy; Republic of Moldova.

Introducere

Sistemul educațional reprezintă un domeniu strategic al dezvoltării societății, având implicații semnificative atât în plan social, cât și în plan

economic. Din perspectivă economică, educația este considerată un factor determinant în procesul de formare și valorificare a capitalului uman, contribuind la creșterea competitivității economiei, la sporirea productivității muncii și la reducerea disparităților sociale.[6] Nivelul de eficiență și performanță al sistemului educațional este strâns corelat cu contextul economic general al statului, inclusiv cu capacitatea acestuia de a genera venituri bugetare stabile și sustenabile. În acest sens, dezvoltarea relațiilor economice externe și dinamica comerțului internațional pot influența indirect consolidarea resurselor financiare publice. În mod particular, extinderea și diversificarea exporturilor, inclusiv în sectorul agroalimentar, pot contribui la creșterea veniturilor economice naționale și la consolidarea relațiilor comerciale externe ale Republicii Moldova, generând astfel condiții favorabile pentru finanțarea unor domenii prioritare, printre care se numără și educația.

În Republica Moldova, sectorul educațional beneficiază de o alocare importantă din bugetul public național, fondurile fiind orientate în principal către remunerarea personalului și întreținerea infrastructurii instituțiilor de învățământ. Analiza economică a acestui sector implică evaluarea unor indicatori relevanți, precum evoluția cheltuielilor publice pentru educație, eficiența utilizării resurselor financiare, costul mediu per elev sau student și corelarea rețelei instituționale cu dinamica demografică. Totodată, nivelul salarizării personalului didactic în raport cu alte domenii bugetare, capacitatea de atragere a resurselor financiare suplimentare din surse externe și gradul de adaptare a ofertei educaționale la cerințele pieței muncii reprezintă elemente importante în evaluarea sustenabilității economice a sistemului educațional. În aceste condiții, o politică educațională eficientă presupune nu doar asigurarea unui nivel adecvat de finanțare, ci și utilizarea rațională și orientată spre rezultate a resurselor disponibile, în vederea sporirii performanței instituționale și a echității în accesul la educație.

Totodată, funcționarea și rezultatele sistemului educațional sunt influențate de contextul mai larg al inegalităților socio-economice existente în societate. Diferențele privind nivelul veniturilor și accesul la resurse pot afecta în mod direct oportunitățile educaționale ale diferitelor grupuri sociale. Polarizarea economică și disparitățile regionale generează adesea diferențe semnificative în accesul la servicii educaționale și în rezultatele procesului de învățare. În Republica Moldova, aceste realități se reflectă în

special în decalajele existente între mediul urban și cel rural, precum și între zonele mai dezvoltate și cele defavorizate. În acest context, diminuarea inegalităților educaționale trebuie să constituie o componentă esențială a politicilor publice orientate spre reducerea disparităților socio-economice și consolidarea coeziunii sociale.

Alocările prevăzute în bugetul public național reprezintă un instrument esențial prin care autoritățile publice stabilesc prioritățile de dezvoltare economică și socială. Analiza bugetelor planificate și a execuției acestora permite evaluarea importanței relative acordate diferitelor sectoare, precum și identificarea tendințelor în structura cheltuielilor publice. În acest context, examinarea evoluției finanțării educației oferă informații relevante privind rolul atribuit acestui sector în cadrul politicilor bugetare ale statului.

Metodologia cercetării: Cercetarea realizată în cadrul acestui studiu se bazează pe o abordare analitică și cantitativă a evoluției finanțării sistemului educațional în cadrul bugetului public național al Republicii Moldova. Metodologia aplicată combină metode de analiză statistică, analiză comparativă și modelare econometrică, în scopul identificării principalelor tendințe ale alocărilor bugetare destinate educației. În prima etapă a cercetării a fost realizată o analiză documentară a datelor statistice oficiale privind bugetul public național, utilizând informații publicate de instituțiile statistice și financiare relevante. Pe baza acestor date au fost construite serii statistice referitoare la cheltuielile planificate și executate pentru domeniul educației în perioada 2019–2025. În etapa următoare a fost aplicată metoda analizei comparative pentru a evalua dinamica finanțării educației în raport cu evoluția generală a bugetului public național. În acest scop au fost calculați indicatori economico-financiari precum rata de creștere a cheltuielilor, ponderea educației în structura bugetului public și indicele de creștere al alocărilor bugetare.

Pentru identificarea tendinței pe termen mediu a finanțării educației a fost utilizată modelarea econometrică prin intermediul unui model de regresie liniară simplă. Variabila dependentă a fost reprezentată de volumul cheltuielilor publice pentru educație, iar variabila independentă de dimensiunea temporală a seriei analizate. Pe baza rezultatelor modelului a fost estimată rata medie anuală de creștere și a fost realizată o prognoză a evoluției cheltuielilor pentru educație până în anul 2030. De asemenea,

pentru ilustrarea rezultatelor au fost utilizate metode grafice, care au permis evidențierea vizuală a tendințelor privind dinamica finanțării educației și compararea acesteia cu evoluția bugetului public național. Utilizarea acestor metode analitice și statistice a permis obținerea unei imagini clare asupra rolului educației în structura cheltuielilor publice și asupra perspectivelor de evoluție a finanțării acestui sector.

Tabelul 1 prezintă nivelul cheltuielilor planificate și executate în bugetul public național pentru perioada 2019–2025, atât la nivel agregat, cât și pentru domeniul învățământului. De asemenea, sunt evidențiate ponderile sectorului educațional în structura bugetară și raportul dintre cheltuielile executate și cele planificate.

Tabelul 1: Planificarea și executarea bugetului public național (BPN) și a cheltuielilor pentru Învățământ, 2019–2025

Anul	Cheltuieli planificate BPN (mln lei)	Învățământ planificat (mln lei)	Pondere în BPN (%)	Executarea BPN (mln lei)	Executarea Învățământ (mln lei)	Pondere (%)	Raport execuție/plan BPN	Raport execuție/plan Învățământ
2019	46336,8	11209,0	24,19	65975,6	12121,2	18,37	1,424	1,081
2020	51551,9	12362,2	23,98	73269,8	12583,1	17,17	1,421	1,018
2021	56008,1	12611,9	22,52	82013,5	13398,2	16,34	1,464	1,062
2022	65202,6	13655,4	20,94	100374,2	15857,9	15,80	1,539	1,161
2023	83195,7	17053,9	20,50	117871,1	18784,4	15,94	1,417	1,101
2024	82222,0	17406,5	21,17	122962,7	19630,7	15,96	1,495	1,128
2025	87450,0	18320,0	20,95	129800,0	20850,0	16,06	1,484	1,138

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS

Analiza datelor indică o creștere constantă a volumului total al cheltuielilor planificate în bugetul public național în perioada 2019–2025. Dacă în anul 2019 acestea însumau 46336,8 milioane lei, pentru anul 2025 nivelul planificat este estimat la aproximativ 87450 milioane lei, ceea ce reprezintă o majorare de circa 88,7% față de începutul perioadei analizate. Această evoluție reflectă extinderea responsabilităților financiare ale sta-

tului într-un context caracterizat de presiuni economice multiple, generate de inflație, creșterea costurilor sociale și extinderea programelor guvernamentale.

În cazul sectorului educațional, alocările planificate au crescut de la 11209 milioane lei în 2019 la aproximativ 18320 milioane lei în 2025, ceea ce corespunde unei majorări de circa 63,5%. Deși această evoluție indică o creștere constantă a finanțării educației, ritmul acesteia rămâne inferior celui înregistrat la nivelul bugetului public total.

Ca urmare, ponderea educației în totalul cheltuielilor planificate ale bugetului public național a înregistrat o tendință descendentă. Dacă în anul 2019 sectorul educațional reprezenta 24,19% din totalul bugetului planificat, în anul 2025 ponderea estimată este de aproximativ 20,95%, ceea ce indică o diminuare de peste 3 puncte procentuale. Această evoluție sugerează o redistribuire relativă a resurselor bugetare către alte domenii prioritare.

Analiza execuției bugetare indică o creștere semnificativă a volumului cheltuielilor efectiv realizate. În perioada analizată, nivelul total al cheltuielilor executate a crescut de la 65975,6 milioane lei în 2019 la aproximativ 129800 milioane lei în 2025, ceea ce reprezintă o majorare de aproximativ 96,7%. Ritmul de creștere al execuției bugetare depășește astfel evoluția cheltuielilor planificate, ceea ce indică o tendință de ajustare a bugetului pe parcursul exercițiului financiar.

În cazul sectorului educațional, cheltuielile efectiv realizate au crescut de la 12121,2 milioane lei în 2019 la aproximativ 20850 milioane lei în 2025, ceea ce reprezintă o creștere de aproximativ 72%. Cu toate acestea, ritmul de creștere rămâne inferior celui înregistrat la nivelul bugetului total. Această diferență se reflectă și în evoluția ponderii educației în structura cheltuielilor bugetare executate. Dacă în anul 2019 sectorul educațional reprezenta 18,37% din totalul cheltuielilor efective, în anul 2025 ponderea estimată este de aproximativ 16,06%. Tendința descendentă indică o diminuare relativă a importanței financiare a educației în structura bugetului public.

Tabelul 2: Dinamica anuală a creșterii cheltuielilor pentru educație

Anul	Cheltuieli pentru educație (mln lei)	Creștere anuală (mln lei)	Creștere (%)
2019	11209,0	–	–
2020	12362,2	+1153,2	10,3
2021	12611,9	+249,7	2,0
2022	13655,4	+1043,5	8,3
2023	17053,9	+3398,5	24,9
2024	17406,5	+352,6	2,1
2025	18320,0	+913,5	5,2

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS

Analiza evoluției cheltuielilor publice pentru educație în perioada 2019–2025 evidențiază o tendință generală de creștere a alocărilor financiare, atât în valori nominale, cât și în cadrul execuției bugetare. Totuși, compararea ritmului de creștere al finanțării educației cu dinamica bugetului public național indică existența unor diferențe semnificative care au condus la reducerea ponderii relative a acestui sector în structura cheltuielilor publice.

În primul rând, analiza evoluției cheltuielilor planificate arată că bugetul public național a înregistrat o creștere substanțială în perioada analizată. Dacă în anul 2019 cheltuielile planificate însumau aproximativ 46,3 miliarde lei, pentru anul 2025 nivelul acestora este estimat la aproximativ 87,4 miliarde lei. Aceasta reprezintă o majorare de aproape 89%, reflectând extinderea responsabilităților financiare ale statului în contextul transformărilor economice și al presiunilor generate de crizele recente[4].

În cazul sectorului educațional, alocările planificate au crescut de la aproximativ 11,2 miliarde lei în anul 2019 la aproximativ 18,3 miliarde lei în anul 2025. Această evoluție corespunde unei creșteri de aproximativ 63–64%, ceea ce indică o majorare semnificativă a finanțării în termeni absoluți. Cu toate acestea, ritmul de creștere al finanțării educației este inferior celui înregistrat la nivelul bugetului public total. Ca rezultat, ponderea educației în totalul cheltuielilor planificate ale bugetului public național a scăzut de la aproximativ 24% în anul 2019 la aproximativ 21% în anul 2025[5].

Analiza execuției bugetare confirmă această tendință. Cheltuielile efectiv realizate în cadrul bugetului public național au crescut de la aproximativ 65,9 miliarde lei în anul 2019 la aproape 130 miliarde lei în anul 2025, ceea ce reprezintă o majorare de aproximativ 97%. În același timp, cheltuielile executate pentru educație au crescut de la aproximativ 12,1 miliarde lei la aproximativ 20,8 miliarde lei, ceea ce înseamnă o creștere de aproximativ 72%.

Deși valorile absolute ale finanțării educației au crescut constant, analiza ponderii acestora în structura cheltuielilor bugetare executate evidențiază o tendință descendentă. Dacă în anul 2019 sectorul educațional reprezenta aproximativ 18,37% din totalul cheltuielilor efective ale bugetului public național, în anul 2025 ponderea estimată scade la aproximativ 16%. Această evoluție indică faptul că alte domenii bugetare au beneficiat de creșteri mai accelerate ale alocărilor financiare.

O altă dimensiune relevantă a analizei este dinamica anuală a creșterii cheltuielilor pentru educație. Datele evidențiază faptul că evoluția alocărilor bugetare nu a fost uniformă. Cea mai semnificativă creștere anuală a fost înregistrată în anul 2023, când finanțarea planificată pentru educație a crescut cu aproximativ 25% comparativ cu anul precedent. În schimb, în anul 2024 ritmul de creștere s-a redus considerabil, ajungând la aproximativ 2%, ceea ce poate indica o etapă de stabilizare a nivelului de finanțare[5].

Această evoluție poate fi explicată prin mai mulți factori. În primul rând, structura cheltuielilor din sectorul educațional este caracterizată de un grad ridicat de rigiditate, o mare parte a resurselor fiind destinate salariilor personalului și întreținerii infrastructurii instituționale. În al doilea rând, prioritățile bugetare ale statului au fost influențate de necesitatea finanțării altor domenii strategice, precum sănătatea, securitatea energetică sau protecția socială, în contextul crizelor recente.

Din perspectivă economică, reducerea ponderii educației în structura cheltuielilor publice poate avea implicații importante asupra dezvoltării pe termen lung. Investițiile în educație contribuie direct la dezvoltarea capitalului uman, la creșterea productivității și la consolidarea competitivității economiei. Prin urmare, menținerea unui nivel adecvat de finanțare pentru acest sector reprezintă o condiție esențială pentru susținerea dezvoltării economice sustenabile.

Analiza datelor bugetare pentru perioada 2019–2025 evidențiază o creștere constantă a finanțării educației în termeni nominali, însă într-un ritm mai lent decât cel al bugetului public total. Această diferență de dinamică a condus la diminuarea ponderii relative a sectorului educațional în structura cheltuielilor publice. În aceste condiții, consolidarea rolului educației în cadrul politicilor bugetare devine esențială pentru asigurarea calității sistemului educațional și pentru susținerea dezvoltării economice

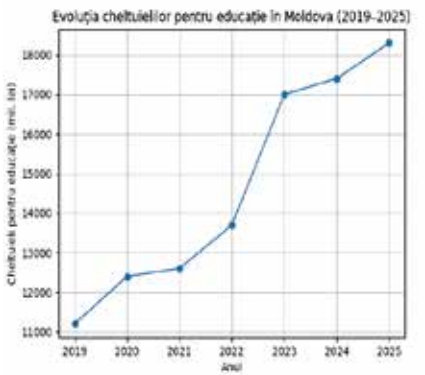

Fig.1: Evoluția cheltuielilor pentru educație în RM.

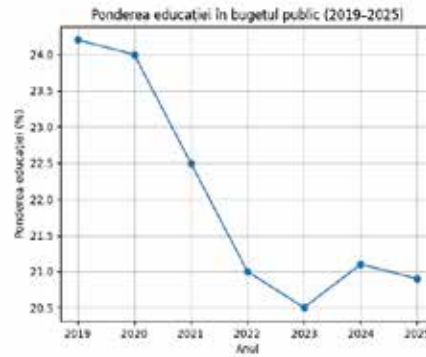

Fig.2 Ponderea în bugetul public.

Figura 1 privind evoluția cheltuielilor pentru educație evidențiază o tendință generală de creștere a alocărilor bugetare destinate acestui sector în perioada analizată. Nivelul finanțării a crescut de la aproximativ 11,2 miliarde lei în anul 2019 la peste 18 miliarde lei în anul 2025, ceea ce reflectă o majorare semnificativă a resurselor alocate sistemului educațional.

Această evoluție poate fi explicată prin mai mulți factori economici și instituționali. În primul rând, creșterea salariilor în sectorul public, inclusiv în învățământ, a determinat majorarea cheltuielilor bugetare. În al doilea rând, procesul de modernizare a infrastructurii educaționale și implementarea reformelor educaționale au necesitat resurse financiare suplimentare. Totodată, inflația acumulată în perioada analizată a contribuit la creșterea valorilor nominale ale cheltuielilor publice. Cu toate acestea, analiza detaliată a evoluției anuale indică faptul că ritmul de creștere nu a fost uniform. Cea mai semnificativă majorare a fost înregistrată în anul 2023, în timp ce

în anul 2024 ritmul de creștere a încetinit considerabil. Această fluctuație sugerează o posibilă etapă de ajustare a politicilor bugetare sau o stabilizare a nivelului de finanțare. Graficul evidențiază tendința de **scădere a ponderii educației în BPN**, chiar dacă valorile nominale cresc.

Pentru evaluarea dinamicii finanțării educației a fost calculată rata medie anuală de creștere (CAGR). Formula utilizată:

$$\text{CAGR} = \left(\frac{V\ final}{V\ inițial}\right)^{\frac{1}{n}} - 1 \quad (1)$$

Unde: V final = valoarea din 2025, V inițial = valoarea din 2019, n = numărul de ani.

Rezultatul indică o rată medie anuală de creștere de aproximativ 8,6% pentru cheltuielile destinate educației în perioada 2019–2025.

Această valoare confirmă faptul că finanțarea educației a crescut într-un ritm moderat, însă inferior ritmului de creștere al bugetului public total. În consecință, ponderea sectorului educațional în structura cheltuielilor publice a înregistrat o tendință descendentă.

Din punct de vedere economic, această evoluție indică o expansiune nominală a finanțării educației, dar în același timp o relativă diminuare a importanței bugetare a sectorului, în contextul creșterii mai accelerate a altor domenii de cheltuieli publice. Prognoza a fost realizată prin extrapolarea ratei medii de creștere pentru perioada analizată.

Tabel 3: Cheltuieli estimate în educație

Anul	Cheltuieli estimate educație (mln lei)
2026	~19900
2027	~21600
2028	~23500

Modelul de prognoză indică faptul că, în absența unor schimbări majore în politica bugetară, cheltuielile pentru educație ar putea continua să crească într-un ritm moderat în perioada 2026–2028. Astfel, nivelul finanțării ar putea depăși pragul de 23 miliarde lei până în anul 2028. Cu toate acestea, dacă dinamica bugetului public total va rămâne mai accelerată, există riscul ca ponderea educației în structura cheltuielilor publice să continue să scadă. Prin urmare, menținerea unei ponderi adecvate a educației

în bugetul public reprezintă o condiție esențială pentru consolidarea capitalului uman și pentru susținerea dezvoltării economice pe termen lung. Graficul modelului liniar este reprezentat în fig.3:

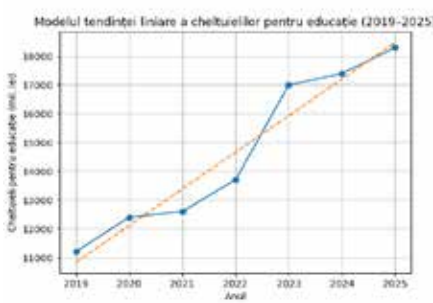

Fig.3. Modelul tendinței liniare pentru educație.

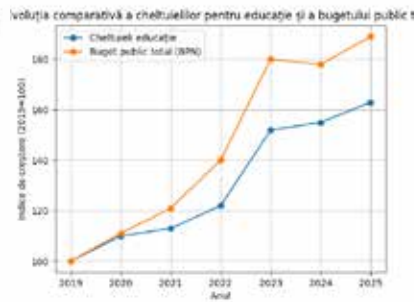

Fig.4. Evoluția comparativă a cheltuielilor pentru educație și a bugetului public total.

Sursa: elaborat de autor

Modelul estimat are forma: $Edu_t = a + b * t$ (2)

Unde: $\mathbf{Edu_t}$ – cheltuielile pentru educație, **t** – timpul (ani), **a** – interceptul modelului, **b** – coeficientul de creștere anuală. Estimarea indică faptul că cheltuielile pentru educație cresc în medie cu aproximativ 1100–1200 milioane lei anual în perioada analizată. Coeficientul de determinare $\mathbf{R^2}$ este ridicat, ceea ce indică faptul că modelul liniar explică o mare parte din variația cheltuielilor pentru educație. Aceasta confirmă existența unei tendințe structurale stabile de creștere a finanțării educației în perioada analizată. Din punct de vedere economic, această evoluție reflectă o consolidare graduală a finanțării sistemului educațional, însă dinamica acesteia rămâne dependentă de evoluția generală a bugetului public. Graficul prezintă indicele de creștere (2019 = 100) pentru: cheltuielile pentru educație, cheltuielile totale ale bugetului public național.

Rezultatele evidențiază două tendințe distincte, cheltuielile pentru educație au crescut constant, însă într-un ritm moderat. Cheltuielile totale ale bugetului public național au înregistrat o creștere mai accelerată. Această diferență de dinamică explică reducerea ponderii educației în structura bugetului public, fenomen observat în perioada analizată. Chiar

dacă finanțarea educației a crescut în termeni nominali, alte domenii bugetare au beneficiat de majorări mai rapide ale alocărilor financiare. Analiza econometrică și comparativă confirmă existența unei tendințe de creștere a finanțării educației în Republica Moldova. Cu toate acestea, ritmul acestei creșteri este inferior celui înregistrat la nivelul bugetului public total. Ca rezultat, ponderea sectorului educațional în structura cheltuielilor publice tinde să se diminueze, ceea ce poate avea implicații asupra capacității sistemului educațional de a răspunde cerințelor economiei moderne.

Modelarea tendinței cheltuielilor pentru educație a fost realizată prin aplicarea unei regresii liniare simple, având ca variabilă dependentă volumul alocărilor bugetare pentru educație, iar ca variabilă independentă timpul. Rezultatele obținute confirmă existența unei tendințe ascendente pe întreaga perioadă analizată, ceea ce sugerează o creștere relativ constantă a finanțării sectorului educațional. Coeficientul asociat timpului indică o majorare medie anuală a cheltuielilor pentru educație de aproximativ 1,2 miliarde lei, fapt ce evidențiază o dinamică pozitivă, dar moderată, a finanțării acestui domeniu.

Pe baza modelului estimat a fost elaborată o prognoză pentru perioada 2026–2030. Conform rezultatelor, cheltuielile pentru educație ar urma să continue tendința de creștere, depășind pragul de 24 miliarde lei către sfârșitul intervalului prognozat. Totuși, intervalele de încredere asociate prognozei arată că incertitudinea estimărilor se amplifică pe măsura îndepărtării de perioada observată, ceea ce este specific exercițiilor de anticipare bugetară bazate pe trenduri istorice.

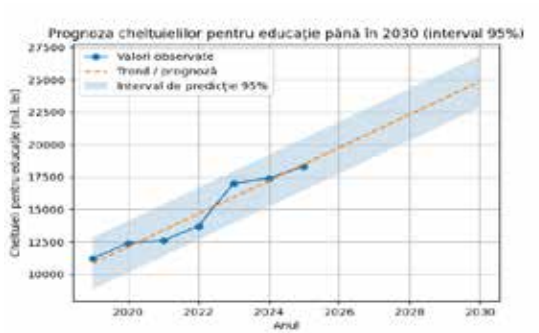

Fig.5. Prognoza cheltuielilor pentru educație până în 2030

Din perspectivă analitică, scenariul de prognoză sugerează că, în lipsa unor intervenții structurale sau a unei repoziționări explicite a prioritățlor bugetare, finanțarea educației va continua să crească în termeni nominali. Cu toate acestea, dacă ritmul de creștere al bugetului public total va rămâne superior, există probabilitatea ca ponderea relativă a educației în structura cheltuielilor publice să continue să se diminueze. În consecință, simpla creștere nominală a cheltuielilor nu este suficientă pentru consolidarea rolului strategic al educației, fiind necesară și menținerea unei ponderi adecvate a acestui sector în arhitectura generală a bugetului public.

Concluzii

Analiza evoluției cheltuielilor bugetare pentru educație în perioada 2019–2025 evidențiază o tendință generală de creștere a alocărilor financiare destinate acestui sector. Atât datele privind planificarea bugetară, cât și cele referitoare la execuția efectivă indică o majorare semnificativă a volumului resurselor publice alocate sistemului educațional. În termeni nominali, finanțarea educației a crescut constant, reflectând eforturile autorităților de a susține funcționarea instituțiilor de învățământ, de a acoperi creșterea costurilor salariale și de a sprijini procesul de modernizare a infrastructurii educaționale.

Cu toate acestea, analiza comparativă a dinamicii cheltuielilor publice arată că ritmul de creștere al finanțării educației este inferior celui înregistrat la nivelul bugetului public național. Această diferență de dinamică a determinat o reducere treptată a ponderii sectorului educațional în structura totală a cheltuielilor bugetare. În perioada analizată, ponderea educației în bugetul public a înregistrat o tendință descendentă, ceea ce sugerează o redistribuire relativă a resurselor bugetare către alte domenii prioritare.

Rezultatele analizei econometrice confirmă existența unei tendințe structurale de creștere a finanțării educației, estimările indicând o majorare medie anuală de peste un miliard de lei. Prognoza realizată pe baza modelului de trend sugerează că această evoluție pozitivă va continua în anii următori, iar nivelul cheltuielilor pentru educație ar putea depăși pragul de aproximativ 24 miliarde lei până în anul 2030.

Totuși, creșterea nominală a finanțării nu garantează automat consolidarea rolului strategic al educației în dezvoltarea economică și socială. Importanța acestui sector trebuie evaluată și prin prisma ponderii sale în structura cheltuielilor publice, precum și prin eficiența utilizării resurselor

alocate. În acest context, menținerea unui nivel adecvat de finanțare și asigurarea unei alocări eficiente a resurselor devin elemente esențiale pentru dezvoltarea capitalului uman și pentru creșterea competitivității economiei naționale.

Pornind de la rezultatele analizei efectuate, pot fi formulate mai multe direcții de politică publică menite să consolideze rolul sistemului educațional în dezvoltarea economică și socială.

În primul rând, este necesară menținerea unei ponderi adecvate a cheltuielilor pentru educație în structura bugetului public național. În condițiile în care alte domenii bugetare înregistrează creșteri mai rapide ale alocărilor financiare, există riscul diminuării relative a finanțării educației. Prin urmare, stabilirea unor obiective strategice privind nivelul minim al finanțării educației ar putea contribui la asigurarea stabilității acestui sector.

În al doilea rând, este importantă creșterea eficienței utilizării resurselor financiare alocate sistemului educațional. Aceasta presupune modernizarea mecanismelor de management financiar în instituțiile de învățământ, utilizarea unor indicatori de performanță pentru evaluarea rezultatelor educaționale și optimizarea rețelei instituționale în funcție de evoluția demografică și de cerințele pieței muncii.

În al treilea rând, diversificarea surselor de finanțare a educației reprezintă o direcție importantă pentru reducerea dependenței exclusive de bugetul public. În acest sens, dezvoltarea parteneriatelor dintre instituțiile de învățământ și mediul economic, atragerea fondurilor externe și valorificarea programelor de cooperare internațională pot contribui la suplimentarea resurselor financiare disponibile.

În al patrulea rând, este necesară consolidarea investițiilor în infrastructura educațională și în digitalizarea procesului de învățământ. Modernizarea spațiilor educaționale, dezvoltarea platformelor digitale și integrarea tehnologiilor informaționale în procesul educațional pot contribui la creșterea calității actului educațional și la adaptarea sistemului de învățământ la cerințele economiei bazate pe cunoaștere.[3] Nu în ultimul rând, politicile de finanțare trebuie corelate cu obiectivele strategice de dezvoltare a capitalului uman. Investițiile în educație trebuie privite nu doar ca o cheltuială bugetară, ci ca o investiție pe termen lung în dezvoltarea economică și socială a statului. Prin urmare, consolidarea finanțării educației și orientarea acesteia către domenii prioritare pot contribui la

creșterea productivității economiei și la îmbunătățirea nivelului de bunăstare al populației.

Referințe bibliografice:

1. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Indicatori statistici privind educația și finanțele publice*. Chișinău, 2025.
2. CURTEA DE CONTURI A REPUBLICII MOLDOVA. *Raport de audit privind utilizarea fondurilor publice în domeniul educației*. Chișinău, 2023.
3. GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA. *Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”*. Chișinău, 2022.
4. MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA. *Raport privind starea sistemului educațional*. Chișinău, 2023.
5. MINISTERUL FINANȚELOR AL REPUBLICII MOLDOVA. *Raport privind executarea bugetului public național*. Chișinău, 2024.
6. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Codul educației al Republicii Moldova nr. 152/2014* (actualizat). Chișinău, 2014.

Cuprins / Contents

I. Educația civică: dimensiunea politologică 4

Gabriela GOUDENHOOFT
EDUCAȚIA CIVICĂ CA UN TAMPON ÎMPOTRIVA RUȘINII DISCURSIVE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 4
CIVIC EDUCATION AS A BUFFER AGAINST DISCURSIVE SHAMING IN THE EUROPEAN UNION 5
https://doi.org/10.59295/eciee26.01

Ludmila ROȘCA
OBIECTIVELE PRIORITARE ALE EDUCAȚIEI CIVICE DIN STATELE CANDIDATE LA ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ 27
PRIORITY OBJECTIVES OF CIVIC EDUCATION IN EUROPEAN UNION ACCESSION CANDIDATE STATES 28
https://doi.org/10.59295/eciee26.02

Anatoliy KRUGLASHOV
TRAUME ȘI AMENINȚĂRI DE RĂZBOI: de ce este atât de importantă extinderea UE pentru Moldova și Ucraina? 41
TRAUMAS AND THREATS OF WAR: Why Is EU Enlargement So Important for Moldova and Ukraine? 41
https://doi.org/10.59295/eciee26.03

Marin GHERMAN
EUROPENIZAREA ÎN CONTEXTUL MARILOR CRIZE GLOBALE: UN CONCEPT DEPĂȘIT SAU REINVENTAT? 51
EUROPENIZATION IN THE CONTEXT OF MAJOR GLOBAL CRISES: An Obsolete or a Reinvented Concept? 51
https://doi.org/10.59295/eciee26.04

Valentin MĂRGINEANU
ROLUL EDUCAȚIEI CIVICE ÎN EDIFICAREA UNEI SOCIETĂȚI DEMOCRATICE BAZATE PE DREPTATE, ECHITATE ȘI EGALITATE 61

THE ROLE OF CIVIC EDUCATION IN BUILDING A DEMOCRATIC SOCIETY BASED ON JUSTICE, FAIRNESS, AND EQUALITY 62
https://doi.org/10.59295/eciee26.05

Rodica CIOBANU
UNIVERSITATEA CA ACTOR AL REZILIENȚEI DEMOCRATICE: ÎNTRE AUTONOMIE ACADEMICĂ ȘI RESPONSABILITATE SOCIALĂ 74
THE UNIVERSITY AS AN ACTOR OF DEMOCRATIC RESILIENCE: BETWEEN ACADEMIC AUTONOMY AND SOCIAL RESPONSIBILITY 75
https://doi.org/10.59295/eciee26.06

Ana-Maria BERCU
DE LA E-GUVERNARE LA STAT DIGITAL: analiza maturității digitale a administrațiilor publice din Europa de Est 86
FROM E-GOVERNMENT TO DIGITAL STATE: Assessing the Digital Maturity of Public Administrations in Eastern Europe 87
https://doi.org/10.59295/eciee26.07

Boris COREȚCHI, Lida CUCOȘ
EDUCAȚIA CIVICĂ ȘI FORMAREA IDENTITĂȚII EUROPENE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PROCESULUI DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ 105
CIVIC EDUCATION AND THE FORMATION OF EUROPEAN IDENTITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN UNION ACCESSION PROCESS 106
https://doi.org/10.59295/eciee26.08

Serghei SPRINCEAN
TRANSFORMĂRI GEOPOLITICE ȘI DE SECURITATE ÎN CONTEXTUL ADERĂRII REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ 121

UMAN SECURITY AND FORCED DISPLACEMENT DIMENSIONS WITHIN THE CONTEXT OF MOLDOVAN INSTITUTIONAL RESILIENCE 122
https://doi.org/10.59295/eciee26.09

Eugen OSMOCHESCU, Nikoleta MELNIC, Carmen DIACONU
MODERNIZAREA DIPLOMAȚIEI UE ȘI DIPLOMAȚIEI MOLDOVEI ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE 137
MODERNISATION OF EU DIPLOMACY & DIPLOMACY OF MOLDOVA IN CONTEXT OF EU INTEGRATION 138
https://doi.org/10.59295/eciee26.10

Valeria GARBATOVSCHI
NAȚIONALIZAREA OBIECTIVELOR SPAȚIULUI EUROPEAN AL EDUCAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA 151
NATIONALIZATION OF THE OBJECTIVES OF THE EUROPEAN EDUCATION AREA IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA 152
https://doi.org/10.59295/eciee26.11

Olesea MOISEEV
EUROPENIZAREA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE: DIMENSIUNI CONCEPTUALE ȘI IMPLICAȚII PRACTICE 163
EUROPEANIZATION OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION: CONCEPTUAL DIMENSIONS AND PRACTICAL IMPLICATIONS 164
https://doi.org/10.59295/eciee26.12

Snejana SÎRBU
PLURALISMUL LINGVISTIC ȘI IDENTITATEA EUROPEANĂ: FUNDAMENTE CONCEPTUALE ALE EUROPENIZĂRII 175
LINGUISTIC PLURALISM AND EUROPEAN IDENTITY: CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF EUROPEANIZATION 176
https://doi.org/10.59295/eciee26.13

Simion Dănuț SIMION, Igor EFODE, Aliona SIMION
REZILIENȚA PSIHOLOGICĂ ÎN CONTEXTUL EDUCAȚIEI CIVICE ȘI AL CULTURII INFORMAȚIONALE: CADRELE

MILITARE ÎNTRE FAKE NEWS ȘI PRESIUNE SOCIALĂ 191
PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN THE CONTEXT OF CIVIC EDUCATION AND INFORMATION CULTURE: MILITARY PERSONNEL BETWEEN FAKE NEWS AND SOCIAL PRESSURE 192
https://doi.org/10.59295/eciee26.14

Andrei GUȚU
BASARABIA POST-1918: CIVISM, IDENTITATE ȘI INTEGRARE ÎN ROMÂNIA MARE 201
BESSARABIA AFTER 1918: CIVIC ENGAGEMENT, IDENTITY, AND INTEGRATION INTO CREATER ROMANIA 201
https://doi.org/10.59295/eciee26.15

Olimpiu DUMBRĂVEAN
STUDIU DE CAZ O SCURTĂ ISTORIE LOCALĂ A COMITATULUI MUREȘ-TURDA GURGHIU, SĂCALUL DE PĂDURE, REGHIN 216
https://doi.org/10.59295/eciee26.16

II. Educația civică: dimensiunea juridică 226

Oleg PANTEA, Lidia GÎRLEANU
CÂMPURI DE CATEGORIZARE A CONTRAVENȚIILOR DIN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI SĂNĂTĂȚII MUNCII 226
FIELDS OF CATEGORIZATION OF CONTRAVENTIONS IN THE FIELD OF OCCUPATIONAL SAFETY AND HEALTH ... 227
https://doi.org/10.59295/eciee26.17

Anna CHUVALNIKOVA
FORMAREA NORMELOR DE COMUNICARE JURIDICĂ ÎN MODELUL EUROPEAN DE DEZVOLTARE DURABILĂ A SISTEMULUI JURIDIC 249
FORMATION OF LEGAL COMMUNICATION NORMS IN THE EUROPEAN MODEL OF LEGAL SYSTEM'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT 250
https://doi.org/10.59295/eciee26.18

Lilia CHIRTOACĂ
ROLUL SOCIETĂȚII CIVILE PRIVIND RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN JURISPRUDENȚA CtEDO 261
ECtHR JURISPRUDENCE ON THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN PROMOTING HUMAN RIGHTS 262
https://doi.org/10.59295/eciee26.19

Constantin PISARENCO
PROTECȚIA DREPTURILOR PACIENTULUI CA ELEMENT AL CULTURII EUROPENE: aspectul criminalistic 272
PROTECTING PACIENT RIGHTS AS PART OF EUROPEAN CULTURE: the criminal aspect 273
https://doi.org/10.59295/eciee26.20

Adrian CRAINIC
PERSPECTIVA INSTITUIRII VOTULUI OBLIGATORIU ÎN COMBATEREA ABSENTEISMULUI ELECTORAL 286
THE PROSPECT OF INTRODUCING COMPULSORY VOTING TO COMBAT VOTER ABSENTEISM 287
https://doi.org/10.59295/eciee26.21

Oleg PANTEA, Valentina VÎHRIST
COMPENDIU ASUPRA CADRULUI JURIDIC AL COMPETENȚELOR INSTITUȚIILOR DE DREPT ÎN MATERIA CONTRAVENȚIILOR COMISE DE MINORI 298
COMPEDIUM ON THE LEGAL FRAMEWORK GOVERNING THE COMPETENCES OF LAW ENFORCEMENT AUTHOTITIES IN MATTERS OF OFFENCES COMMITTED BY MINORS.....299
https://doi.org/10.59295/eciee26.22

Vitalie CUȘNIR
DEZVOLTAREA ȘI ARMONIZAREA CADRULUI NORMATIV ȘI PROCEDURAL CONFORM STANDARDELOR UNIUNII EUROPENE ÎN VEDEREA INVESTIGĂRII FENOMENULUI INFRACȚIONAL 314
DEVELOPMENT AND HARMONIZATION OF THE NORMATIVE AND PROCEDURAL FRAMEWORK ACCORDING TO EUROPEAN

UNION STANDARDS IN ORDER TO INVESTIGATE THE CRIMINAL PHENOMENON 315
https://doi.org/10.59295/eciee26.23

Victoria CUȘNIR
ANALIZA CRIMINALITĂȚII PRIN COOPERAREA INTERNAȚIONALĂ, SCHIMBUL DE BUNE PRACTICI ÎNTRE STATE ȘI PROTECȚIA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE PERSOANELOR 326
CRIME ANALYSIS THROUGH INTERNATIONAL COOPERATION, EXCHANGE OF GOOD PRACTICIES BETWEEN STATES AND PROTECTION OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF INDIVIDUALS .. 327
https://doi.org/10.59295/eciee26.24

Olga TATAR
VÂNZAREA INTERNAȚIONALĂ DE MĂRFURI ÎN TEMEIUL CISG ÎN CONTEXTUL EUROPENIZĂRII DREPTULUI PRIVAT ... 341
INTERNATIONAL SALE OF GOODS UNDER THE CISG IN THE CONTEXT OF EUROPEANIZATION OF PRIVATE LAW 342
https://doi.org/10.59295/eciee26.25

Andra Bianca IACOB
IDENTITATEA EUROPEANĂ LA FRONTIERELE EUROPENE. ANALIZA COMPARATIVĂ A JURISPRUDENȚEI CtEDO ÎN SPANIA, GRECIA, CROAȚIA PRIVIND MIGRAȚIA ȘI AZILUL 358
EUROPEAN IDENTITY AT EUROPEAN BORDERS. A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ECHR JURISPRUDENCE IN SPAIN, CREECE, AND CROATIA REGARDING MIGRATION AND ASYLUM 359
https://doi.org/10.59295/eciee26.26

Mihail CEBAN
METODE ȘI TEHNICI AVANSATE DE SUPRAVEGHERE ȘI INTERCEPTARE UTILIZATE ÎN SCOPUL PREVENIRII ȘI COMBATERII CRIMINALITĂȚII DE CĂTRE STATELE EUROPENE 371

ADVANCED SURVEILLANCE AND INTERCEPTION METHODS AND TECHNIQUES USED TO PREVENT AND COMBAT CRIME BY EUROPEAN STATES 372
https://doi.org/10.59295/eciee26.27

Ioan ADEACONIȚEI
ROLUL INVESTIGAȚIILOR SPECIALE ÎN IDENTIFICAREA ȘI DOCUMENTAREA ACTIVITĂȚILOR INFRACȚIONALE PE PALIER EUROPEAN ÎN ETAPA CONTEMPORANĂ 400
THE ROLE OF SPECIAL INVESTIGATIONS IN IDENTIFYNG AND DOCUMENTING CRIMINAL ACTIVITIES AT THE EUROPEAN LEVEL IN THE CONTENPORARY STAGE 401
https://doi.org/10.59295/eciee26.28

III. Educația civică: dimensiunea economică 434

Elena BĂDĂRĂU
PROVOCĂRI ȘI DIRECȚII DE MODERNIZARE A SISTEMULUI EDUCAȚIONAL DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR CONTEMPORANE 434
CHALLENGES AND DIRECTIONS FOR MODERNIZATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY TRANSFORMATIONS 435
https://doi.org/10.59295/eciee26.29

Tatiana TOFAN
TRANSFERUL DE CUNOȘTINȚE ÎNTRE MEDIUL ACADEMIC ȘI ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ: MODELE ȘI BUNE PRACTICI ... 447
KNOWLEDGE TRANSFER BETWEEN THE ACADEMIC ENVIRONMENT AND PUBLIC ADMINISTRATION: MODELS AND BEST PRACTICES 448
https://doi.org/10.59295/eciee26.30

Elena BĂDĂRĂU, Jasmina BĂDĂRĂU
MANAGEMENTUL FINANȚĂRII SISTEMULUI EDUCAȚIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ BUGETARĂ, EFICIENȚĂ ȘI PROGNOZĂ ECONOMETRICĂ 454
https://doi.org/10.59295/eciee26.31

CZU 3(082)=135.1=111

C 65

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Conferința Internațională Jean Monnet: "Educația civică, identitatea europeană, europenizarea: abordare conceptuală, semnificație practică" : Acțiune organizată în cadrul Proiectului "Educația civică pentru o democrație rezilientă"/ "Civic Education for a Resilient Democracy", Project 101239922 — CERD Jean Monnet "Centrul de Excelență" / comitetul organizatoric: Roșca Ludmila [et al.]. – Chișinău : Print-Caro, 2026. – 476 p. : tab., fig. color.

Texte, rez.: lb. rom., engl. – Ref. bibliogr. la sfârșitul art. – [25] ex.

ISBN 978-5-85748-446-3.

Text : nemediat.

https://doi.org/10.59295/eciee26

Tipar executat la Tipografia Print Caro, mun. Chișinău, str. Columna, 170